II 131974

ZBORNIK 1964

svobodna slovenija

sv. ciril in metod

863 — 1963

ZBORNIK 1964

D II 131974

21. KNJIŽNA IZDAJA **SVOBODNE SLOVENIJE**

II 131974

UREDILI: *Miloš Stare*
Joško Krošelj
Pavel Fajdiga
Slavimir Batagelj

OVITEK IN OPREMA: *Tone Kržišnik*

Z 287/1965

IZDALA IN ZALOŽILA **SVOBODNA SLOVENIJA**, RAMON FALCON 4158, BUENOS AIRES, ARGENTINA
NATISNILA TISKARNA VILKO, ESTADOS UNIDOS 425, BUENOS AIRES, ARGENTINA

sv. ciril in metod
863 — 1963

Magnifici Eventus

Ob 1100-letnici prihoda sv. Cirila in Metoda med Slovane

Slovenci v proslavo svetih bratov

Po skrivnostnih načrtih božje Previdnosti sovpada 1100-letnica veličastnega dogodka z vesoljnim cerkvenim zborom, ki je v teku. 1100-letnica je tudi v tesni zvezi s hrepenenjem, ki ga ima koncil. Letos poteče 1.100 let, odkar sta prišla odlična apostola sveti Ciril in Metod iz Carigrada na Veliko Moravsko.

Za narode se ne more zgoditi nič pomembnejšega in nič koristnejšega kot to, da se med njimi razširi krščanstvo in jim zasveti evangelij. In prav to se je zgodilo med Moravani, Slovaki in številnimi drugimi slovanskimi narodi, ko sta po božji Previdnosti prišla med nje tako odlična moža.

Če nikoli ni dovoljeno pozabljati na božje darove, velja še mnogo bolj v primeru, ko je božja dobrota cele narode privedla v kraljestvo božjega Sina in jim dala čast krščanskega imena. Prav zato se nam je zdelo primerno, dragi bratje, škofje slovanskih narodov, da vam pošljemo to pismo in vam osvetlimo izredno važen zgodovinski dogodek. Istočasno vas vabimo z očetovsko in ljubečo besedo, da se skupaj z duhovniki in vašim ljudstvom spomnite tega jubileja.

Ob tej priliki se potrudite, da vašim rojakom s primernimi proslavami prikažete življenje, kreposti, potovanja, načrte in napore sv. Cirila in Metoda, da bi spreobrnila h Kristusu te narode in da bi jih pripeljala h kulturi in civilizaciji. Res so isto pred njima poizkušali že drugi, toda z majhnimi uspehi. Čakati je bilo treba na bolj uspešno delo, ko se je razlilo bogastvo božje milosti in je prišel ugoden trenutek odrešenja.

Če iščemo glavne razloge za plodno delo svetega Cirila in Metoda, najdemo naslednje: Bila sta uboga po sodbi sveta, a bogata v kreposti, imela sta čut za lepoto; bila sta vdana sedežu svetega Petra, v pravem pomenu besede katoliška in apostolska. Te značilnosti je že poudaril naš prednik blagega spomina Pij XI. z besedami: Zakaj bi se čudili, če sta Ciril in Metod, ki ju moremo klicati sinova Vzhoda, Bizantinca po domovini, Grka po narodnosti, Rimljana po poslanstvu, Slovana po uspehih apostolata, postala vsem vse, da bi vse pridobila za edinost s katoliško Cerkvijo!

Z veseljem vam sedaj opišemo vsaj v glavnih obrisih njuno življenje in delo. Rodila sta se v Solunu, bila sta brata po krvi, enako vneta za vero, čeprav različno obdarjena: eden se je odlikoval v upravni službi, drugi v študiju filozofije. Oba sta se iz različnih razlogov umaknila v samoto na goro Olimp v Bitiniji, potem ko sta opravila naporna apostolska poslanstva pri Arabcih in Hazarih. Na prošnjo velikomoravskega kneza Rastislava, ki je prosil za sposobne misijonarje, ju je bizantinski cesar Mihael III. poslal na Moravsko, kjer so ju navdušeno sprejeli. Brez obotavljanja sta se posvetila apostolskemu delu. V kratkem sta žela čudovite uspehe. Misijonsko delo je uspevalo hitreje zato, ker sta sestavila slovanske črke in prevedla v slovanski jezik sveto pismo stare zaveze, kakor tudi bogoslužne knjige za rimski in bizantinski obred.

Ko sta prišla sveta brata v Rim, da bi papežu poročala o izvršenem delu in da bi prejela navodila za naprej, ju je papež Hadrijan II. sprejel z mnogimi častmi. Papež je spoznal, da učita čisto pravo vero; zato je dal posvetiti Metoda in več učencev svetih bratov. Ko je kmalu nato Ciril v Rimu umrl, bolj zrel po kreposti, kot po letih, so mu priredili veličasten pogreb. Njegovo truplo je bilo pokopano v rimski cerkvi svetega Klementa. Metoda je papež povzdignil v nadškofa Panonije in Velike Moravske z naročilom, da naj kot papežev legat poskrbi za duhovni napredek slovanskih narodov.

Sveti škof se je lotil pogumno in odločno novega dela. Predvsem je uredil in utrdil v cerkveni pokrajini, ki mu je bila zaupana, cerkveno disciplino. Nato je začel težka potovanja po obširnih pokrajinah in poučil v krščanski veri poleg Moravanov tudi Slovake, Slovence, Čehe, Poljake

in Hrvate; po svojih učencih pa še Srbe, Makedonce in Bolgare. Po njih pa Ukrajince, Ruse in Beloruse.

Ne smemo zamolčati, da se je Metod ponovno vrnil v Rim, da bi se pri papežu Janezu VIII. opravičil, ker je uvedel slovanski jezik v bogoslužje. Papež ga je oprostil vseh očitkov in ga potrdil v vseh nalogah, ki mu jih je dal papež Hadrijan II., zlasti kar se tiče misijonskega dela pri Slovanih. Trudil se je, da bi še z večjo gorečnostjo opravljal apostolsko delo. Smatral je za nujno dolžnost, da ostane združen z rimsko Cerkvijo po ljubezni in veri in da vrši svoje poslanstvo v zvesti pokorščini do Apostolskega sedeža, ki je temelj krščanske edinosti in resnice.

Po mnogem delu in trpljenju za slavo Kristusovega imena je končal zemeljsko življenje dne 6. aprila leta 885. Pokopali so ga v glavni cerkvi Velike Moravske.

Papež Leon XIII. je primerno ovekovečil vélika apostola s pismom Grande Munus. Veliko spoštovanja do svetih Cirila in Metoda se je širilo v vseh časih in po vsem svetu. Da bi še lepše svetila z oltarjev cerkva je rimski papež njun praznik in njuno češčenje razširil na vesoljno Cerkev.

Tudi nas nagibljejo isti nameni kot našega prednika in v skladu z zahtevami sedanjega časa in ob priliki 1100 letnice, hočemo in želimo, da bi se vi in vsi, ki med vašim ljudstvom kličejo Kristusovo ime, obračate k tema nebeškima priprošnjikoma. Kolikor potrebujete božjo pomoč bolj kot človeško, toliko večje zaupanje imejte v priprošnjo svetih Cirila in Metoda. Iz nebeške domovine z uspešno molitvijo dalje podpirata delo, ki sta ga na zemlji sama vršila. Njuna ljubezen do bližnjega ni ugasnila, ampak je še bolj mogočna in čuječa.

Častiti bratje, vi dobro poznate naše želje in napore, da bi vzhodni kristjani, ki so ločeni od apostolskega sedeža, spet obnovili zvezo, da bi se izpolnila Jezusova želja in bi postopno prišlo do edinosti in bi bil en hlev in en pastir.

To so tudi želje koncila, na katerem so v naše veliko veselje in upanje, prisotni tudi opazovalci ločenih cerkva.

Glas časa je glas božji. Polno važnih znakov imamo, ki kažejo, kako Bog vabi k obnovi zaželene edinosti in k miru.

Na obeh straneh je mnogo več stvari, ki nas družijo kot pa ločijo v plemenitem hrepenenju in prizadevanju za edinost v veri. Brez dvoma bo prišla iz tega nova in srečna doba za krščanski svet. V ta namen je potrebno, da se na obeh straneh pripravljajo pota, ki bodo pripeljala do zaželenega cilja, če bodo zgrajeni na trdni podlagi in če se bomo medsebojno spoštovali in bratsko ljubili. Ljubezen namreč, ki želi izpolniti božjo voljo, je zmožna vsega, vse upa in vse prenese.

Za dosego tega namena je mnogo pripomogla bratovščina, ki jo je ustanovil mariborski škof Anton Martin Slomšek in ki jo je pospeševal nadškof iz Olomuca Anton Ciril Stojan. Imenuje se apostolstvo svetega Cirila in Metoda. Zelo koristni so bili tudi kongresi, ki so se vršili na Velehradu, kjer je pokopan sveti Metod. Znatni in srečni uspehi, ki so jih dosegli kongresi, poživljajo hrepenenje po boljših časih, ki bi dopuščali, da bi se nadaljevalo tako srečno začeto delo.

Spominjamo se, da smo leta 1927 kot apostolski delegat takole pisali predsedniku kongresa v Velehrad: Želim, da pride tudi iz Bolgarije glas veselja za slovesnosti, ki se obhajajo v svet spomin Cirila in Metoda in da ga vaša ekscelenca sporoči vsem prisotnim na Velehradu. Tukajšni katoličani sodelujejo z vami pri molitvah, pri študiju, pri sklepih in pri željah vseh slovanskih katoličanov za zedinjenje Cerkva.

Čutimo, da smo kakor zrna posejana po gori, kakor pravi lepa prispodoba v zelo stari krščanski molitvi, ki se potem zberejo, da tvorijo okusen kruh. Naj Gospod na priprošnjo svetih Cirila in Metoda blagoslovi to sveto združenje duš in ga zapečati s svojo milostjo.

Že od tistih let dalje nam je postala domača molitev ne samo za ljubljeni bolgarski narod, ampak tudi za vse narode, ki so ovekovečili Kristusovo ime v srcu Evrope. Od takrat dalje nas je silila ljubezen, da vsak dan molimo zaupno k Materi Jezusovi, svetima Cirilu in Metodu ter k vsem svetnikom vzhoda in zahoda, da bi s svojo priprošnjo pri Vsemogočnem dosegli tako zaželeno bratsko edinost in mir.

Za ta sveti namen edinosti so potrebni napori in prizadevanja. Toda pri tem nas

bosta podpirala zgled in priprošnja svetih Cirila in Metoda.

Kot dve zvezdi, ki družno svetita, nam kažeta pot, po kateri moramo hoditi. Brez dvoma sveta Ciril in Metod, stebra edinosti, veliko molita za Cerkev in za narode, ki so zaupani njunemu vastvu. Sveta Ciril in Metod sta res kot dve oljki, kot dva svečnika, dva poslanca miru, ki stojita pred Gospodarjem vsega sveta.

Kako primerna, kako ljubeča in kako odgovarjajoča tudi za sedanje razmere je prošnja umirajočega svetega Cirila v Rimu za nebeško milost njegovemu ljudstvu: Gospod moj Bog, ki si vse angelske vrste in breztelesne moči sestavil, nebo razpel in zemljo utrdil, — pomnoži svojo Cerkev z mnoštvom in zberi vse v edinosti in stori, da bo izvoljeno ljudstvo složno v tvoji pravi veri in pravilni veroizpovedi, in vdihni v njih srca besedo tvojega učenja, da se podvizajo k dobrim delom in delajo, kar je tebi všeč.

Za obletnico tega srečnega dogodka je zelo primerno, da se prisrčno zahvaljujemo Bogu za neizrekljive dobrote, ki jih je podelil krščanstvu s prihodom svetih bratov Cirila in Metoda.

Z osebnim delom in po učencih, sta pripeljala slovanske narode h krščanski veri in kulturnemu napredku. Pod vplivom evangelija so se razvijali naravni darovi teh narodov: čut za božje stvari, velikodušnost, gostoljubnost, nadarjenost, bogate sposobnosti za umetnost in druge odlične lastnosti, ki opravičujejo najlepše upe.

Žal, moramo reči z žalostjo, da v mnogih izmed teh pokrajin ne cenijo odličnih nadnaravnih dobrot, ki so jih prejeli od prednikov; ne cenijo odličnosti krščanskega imena.

Žal nam je, da se tepta to, kar bi se moralo zelo ceniti in ljubiti. Upamo, da se bodo ideje odgovornih vladnih krogov preobrnile in da se bo nevihta spremenila v jutranjo zarjo.

Da bi ohranili vašim narodom nedotaknjen dragoceni zaklad, ki so ga prejeli od prednikov, vas vabimo, da bi v tem letu pomnožili molitve, prošnje, žrtve, dobra dela in ohranjali skrivnosti vere s čisto vestjo. Gospod pa, ki vlada in vodi čase in vse stvari, upamo, da bo, zaradi vaših prošenj in žrtev, končal vaše trpljenje in žalost. Tistim, ki vanj zaupajo, bo Gospod pripravil tolažbo, ki bo tem veselejša, čim manj je pričakovana.

Zvedeli smo, da bodo v proslavo jubileja razne slovesnosti, ki bodo ovekovečile spomin in bodo prinesle tudi duhovno korist.

Predvidena so razna predavanja in zgodovinska raziskavanja v zvezi s svetima Cirilom in Metodom, ter romanja.

K vsemu temu naj se pridružijo še druge iniciative, da se bosta znamenita apostola na nek način spet vrnila med vaše rojake in da bo živo zasvetila luč, ki sta jo jim svoj čas prinesla. Prav zato smo nekaterim vašim stolnicam poslali sveče, ki smo jih blagoslovili na praznik Marijinega očiščevanja, da bi bile simbol Kristusa, ki razsvetljuje vaša ljudstva, ki je naš skupni Odrešenik in ki je prišel k vam po dveh oznanjevavcih evangelija.

Z veliko željo, da bi se proslave jubileja svetih Cirila in Metoda izvršile dostojno in plodno, da bi prinesle trajne duhovne koristi, kličemo božjo pomoč. Vam pa, dragi bratje, duhovnikom in vsem vam izročenim vernikom podelujemo iz vsega srca kot poroštvo božjih milosti apostolski blagoslov.

V Rimu, pri svetem Petru, dne 11. maja, na praznik sv. Cirila in Metoda po bizantinsko-slovanskem obredu, v letu Gospodovem 1963, v petem letu našega papeževanja.

PAPEŽ JANEZ XXIII.

DR. PAVEL KRAJNIK

ob 1100-letnici prihoda sv. cirila in metoda med slovane

Tisočsto let je dolga doba in zato ni nič čudno, če nam je prihod in delo svetih bratov med našimi predniki Slovenci premalo poznan.

Prav zato je tisočstoletnica lepa prilika, da znova oživimo spomin o njunem svetem življenju in se zavemo globokega pomena, ki ga je imelo njuno delovanje v preteklosti in ga še ima, v svojih učinkih v naši sodobnosti.

Sv. Ciril in Metod sta izreden pojav v zgodovini Slovencev, v zgodovini Slovanov, in v zgodovini vzhodnega ter vesoljnega krščanstva.

Papež Janez XXIII. je zapisal v svojem uradnem pismu ljubljanski škofiji, da se imeni sv. Cirila in Metoda z velikim sijajem, kakor bisera bleščita v zgodovini vzhodnih kristjanov.

Naši predniki Slovenci ob naselitvi in v dobi pokristjanjenja in ves srednji vek niso poznali narodnosti in narodnega vprašanja v današnjem smislu. Tak pojem o narodu bi nasprotoval idealu krščanske vesoljnosti.

Nazivi „Velika Moravija" in „Sloveni", ki so nam jih ohranili zgodovinski viri, niso istovetni z današnjo Slovaško in Slovaki. Izraz „Slovaki" se pojavi šele v 15. stoletju. „Sloven" in „slovenski" v devetem stoletju pomeni isto kot Slovan in slovanski. V cerkveni slovanščini še danes pravimo, da obhajamo spomin „svetih, apostolom enakih, *učiteljev slovenskih* sv. Cirila in Metoda".

V drugi polovici devetega stoletja se je kulturno središče Slovencev premaknilo, vsaj za kratek čas, iz Karantanije v ožjem pomenu, to se pravi iz današnje Koroške, v Spodnjo Panonijo. Salzburški vir iz l. 871 trdi, da je knez Pribina „začel zbirati ljudstva in jih silno množiti na tej zemlji". Isti zgodovinski vir naziva Karantance vse Slovence, bodisi v današnji Koroški, bodisi Spodnji Panoniji s središčem v Blatenskem Kostelu ob Blatnem jezeru. Pribina in njegov sin Kocelj sta res bila pregnanca iz Moravije in sta tudi pripeljala od tam mnogo plemenitašev, vendar je bila ogromna večina prebivalstva v Spodnji Panoniji slovenska. Seveda se njihova govorica do vdora Madžarov skoraj ni ločila od one, ki so jo govorili „Slovani" na severu v Veliki Moraviji. Zgodovina Spodnje Panonije torej gotovo spada v zgodovino Slovencev.

Takoj, ko so se naši predniki naselili ob Dravi, Rabi, Muri, Savi in Soči, so začeli romanski in germanski misijonarji širiti med njimi krščanstvo. Pokristjanjevanje ni naletelo na velike ovire in nasprotovanja. Glavna ovira je bila nesposobnost misijonarjev, ki niso razumeli in govorili jezika, ki so ga govorila slovanska plemena. Krščanstvo je le počasi napredovalo. V zapisniku cerkvenega zbora v Mainzu iz l. 852 beremo, da je bilo krščanstvo ob tem času še zelo slabo v slovanskih deželah: „rudis adhuc christianitatis".

Odtod je razumljiva prošnja velikomoravskega kneza Rastislava. Okoli l. 860 je Rastislav prosil papeža Nikolaja I., naj mu pošlje duhovnikov, ki bi oznanjali vero v ljudstvu razumljivem jeziku. Pri tem ga ni vodil le verski nagib. Želel si je večje neodvisnosti. Otresti se je hotel misijonarske delavnosti germanskih duhovnikov, ki so smatrali Moravijo za del frankovsko-germanskega imperija.

Papež Nikolaj ni mogel ugoditi Rastislavu. V Rimu takrat ni bilo duhovnikov, ki bi govorili jezik Moravanov. Ker mu Rim ni mogel ustreči, se je Rastislav smelo obrnil k drugemu velikemu političnemu in cerkvenemu središču v Bizanc. Cesarju Mihaelu III. je pisal pismo sledeče vsebine:

„Naše ljudstvo se je poganstvu odreklo in se krščanske vere drži, a nimamo učitelja, takega, ki bi nam v našem jeziku pravo krščansko vero razložil, da bi tudi druge dežele to videle in nas posnemale. Torej pošlji nam, gospodar, takega škofa in učitelja; saj od vas na vse strani vedno dober zakon izhaja."

Cesar se je z veseljem odzval. Rastislavova prošnja mu je prišla prav. Sosedni Bolgari so ravno iskali zavezništva pri mogočnih Frankih. In Bizanc si je želel

razširiti svoj vpliv na Slovane v srednji Evropi, ki so bili doslej le pod zapadnim političnim in kulturnim vplivom.

L. 863 je poslal Moravanom brata Metoda in Konstantina, ki si je pozneje nadel meniško ime Ciril. Ni jim poslal škofa kot so prosili. Morda se mu obstoj mlade Moravije še ni zdel zadosti trden. Vendar je bila tokrat cesarjeva izbira odlična. Ne bi mogel najti boljših in sposobnejših misijonarjev kot sta bila Ciril in Metod.

Po vsej verjetnosti sta bila po materi in očetu grškega rodu. Rojena sta bila v takrat zelo pomembnem mestu Solun. Deležna sta bila najskrbnejše vzgoje in najvišje grške izobrazbe. Dobro sta obvladala tudi jezik, ki ga je govorilo slovansko prebivalstvo v Solunu in okolici. Že pred prihodom Rastislavovih poslancev sta čutila nagnenje za apostolsko delo med Slovani.

Starejši brat Metod (815—885) je bil izkušen v organizacijskih in upravniških zadevah. Opravljal je slovansko pokrajino ob reki Strumi. Pozneje se je odpovedal državni službi in odšel v samostan na goro Olimp v Mali Aziji.

Mlajši brat Ciril (826—869) je postal duhovnik. V Carigradu je bil nastavljen za knjižničarja patriarha Fotija. Bil je njegov učenec in prijatelj. Pozneje je dobil mesto učitelja na dvorski visoki šoli. Takrat je dobil častni naslov filozofa. Odlikoval se je v pobožnosti, modrosti in iskreni misijonarski vnemi. Poslan je bil k Arabcem in Hazarom. Dobro opravljene misijonske naloge so večale njegov ugled. Zlasti zadnja pot k Hazarom. Pri Hersonu je skupaj s svojim bratom odkril relikvije rimskega papeža Klementa, ki je okoli l. 101 pretrpel mučeništvo v teh krajih.

Rastislavova prošnja ni našla svetih bratov nepripravljenih. Sprejela sta jo z velikodušnim in velikopoteznim načrtom. Velika ljubezen in globoko umevanje preprostega ljudstva ju je ganilo, da sta se lotila gigantskega dela: prevoda svetopisemskih in bogoslužnih knjig v jezik, ki še ni imel bogoslovskega izrazoslovja, ne črkopisa.

Konstantin se je lotil težavne naloge: sestavil je prvo slovansko abecedo, imenovano *glagolica* po besedi glagolati — govoriti. „Žitje Konstantina" pravi, da mu je sam Bog razodel slovanske črke:

„Po stari navadi je Ciril šel in je s svojimi pomočniki goreče molil. Kmalu se mu je razodel Bog, ki uslišuje molitve svojih služabnikov, da je sestavil slovenske črke in takoj začel pisati evangeljske besede: V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu..."

Tako sta začela sveta brata s prevajanjem Evangelija, ki se bere v vzhodnem obredu na največji krščanski praznik — Veliko noč. Prevedla sta evangelije in berila, ki se rabijo pri Liturgiji sv. Janeza Zlatousta in druge bogoslužne knjige. Stara ruska „Povjest" zatrjuje, da sta prevedla „vse knjige" v šestih mesecih s pomočjo le dveh „sposobnih brzopiscev". „Vse knjige" verjetno pomeni svetopisemske in liturgične knjige ter nekatere homilije grških cerkvenih očetov; te knjige so še danes najvažnejše v vzhodni Cerkvi.

Pri prevajanju sta Konstantin in Metod uporabljala njima znano govorico makedonskih Slovanov. Tako je makedonsko praslovansko narečje postalo prvi slovanski književni jezik. Sveta brata sta ga obogatila z novimi bogoslovskimi in svetopisemskimi izrazi, ki so bili dostopni tudi preprostemu ušesu. Njuno literarno delo je občudovanja vredno. Cirilova pisava je zvesto izražala takratne slovanske glasove. Prvotni prevodi z veliko popolnostjo odražajo duh grškega izvirnika in spontano nazornost stare slovanščine.

Ko sta sv. brata 863. leta prispela na Moravsko, sta se predstavila knezu Rastislavu s cesarskim pismom, s prevedenimi bogoslužnimi knjigami in relikvijami sv. Klementa. Sprejem je bil radosten in slovesen. Rastislav je prejel iz Bizanca več kot je pričakoval. Zaslutil je, da se bo pričela s prihodom teh dveh bizantinskih misijonarjev za njegovo ljudstvo in tudi za sosedne slovanske narode nova doba. Slišali bodo besedo božjo ne v grškem, ne v latinskem ali nemškem, temveč v svojem domačem, vsem razumljivem, jeziku. S knjigami, ki sta jih prinesla goreča misijonarja s seboj, je bil postavljen temelj slovanski književnosti; z Liturgijo, ki sta jo pela, je bil slovanski jezik povzdignjen na oltar. To je bil dogodek silnega pomena v življenju slovanskih narodov in v življenju vzhodnega krščanstva.

O tej pomembnosti in izjemnosti sestavitve slovanske abecede in uvedbe slovanskega bogoslužja priča tudi pismo Mihaela III. Rastislavu:

„Bog, ki veleva, da bi vsak k spoznanju resnice prišel in si za večje dostojanstvo prizadeval, videvši Tvojo vero in podvig, je storil tudi sedaj v našem času, in razodel črke vašemu jeziku, česar prej ni bilo..., da se tudi vi prištevate k velikim narodom, ki slave Boga v svojem jeziku...

In tu smo Ti poslali tistega, ki mu je Bog razodel, moža častitljivega in zelo izobraženega filozofa."

Uvedba novega liturgičnega jezika je bila v 9. stoletju nekaj zelo redkega, ne samo za Rim, temveč tudi za Bizanc. Daljnovidnejši politiki so lahko videli v taki uvedbi koristno sredstvo za pridobivanje zaveznikov v obrobnih deželah, ki še niso bile pod bizantinskim vplivom. Cesar je v tem videl možnost, da se tudi Slovani prištejejo k velikim narodom. Slovansko bogoslužje samo po sebi zahteva tudi slovansko hierarhijo in cerkveno organizacijo. Samostojna cerkvena organizacija pa ima tudi političen pomen. Rastislav si je hotel z njo zavarovati svojo nevtralnost oziroma neodvisnost od frankovske cerkve in države.

Tvorba novih narodnih obredov pa je v krščanstvu prenehala že zelo zgodaj. Na vzhodu je šel razvoj od različnosti k enotnosti. Iz prvotnih mnogovrstnih Liturgij poapostolske dobe, se je v nekaj stoletjih izkristaliziralo pet pomembnejših vzhodnih obredov: bizantinski (najvažnejši), aleksandrijski, antiohijski, kaldejski in armenski. Toda prevod teh obredov, tam, kjer njihov prvotni jezik ni bil razumljiv, predvsem v misijonskih deželah, ni bil na vzhodu nikoli tako nemogoč kot na zapadu. Tako so ruski misijonarji, posnemajoč sv. Cirila in Metoda, uvedli na Kitajskem kitajsko Liturgijo in na Japonskem japonsko kot nekaj samo po sebi umljivega.

Brez dvoma enotni liturgični jezik in sploh enotnost obredov izraža krščansko edinost. Toda zanjo ni nujna enoličnost obredov in skrčenje liturgičnih jezikov na en sam jezik. Edinost Cerkve je mogoča in tudi zaželena v različnosti jezikov, obredov in običajev. Ta različnost je utemeljena v različnosti narave in različnosti prirodnih darov posameznih narodov. Edinost in sloga in ljubezen se ne razodevajo le z govorico, temveč se lahko javljajo še na tisoč drugih načinov. Glavni razlog za uvedbo narodnega jezika pri božji službi pa je razumevanje bogoslužja. Iz naravnega vidika gledano, uspeh misijonskega dela, utrditev vere in nravnosti v srcih, ne samo izbrane elite, temveč vsega ljudstva, zavisi v veliki meri od intenzivnosti in globine razumevanja evangeljske stvarnosti. Konstantin in Metod sta se tega dobro zavedala pri svojem apostolskem delu.

Solunska brata nista prva širila krščanstva na Moravskem. Rastislavovo pismo pravi, da se Moravani krščanstva drže. Pred njima so jim že nemški misijonarji oznanjali katoliško vero v nemškem jeziku in jih krščevali po latinsko. Znano je, da je salzburški škof posvetil prvo cerkev knezu Pribini v Nitri na današnjem Slovaškem že l. 833. Njihovo delo pa se je zadrževalo in zatemnjevalo predvsem z neznanjem jezika in frankovsko-germanskim cezaropapizmom. Obenem z vero so utrjevali oblast Ludovika Nemškega.

Sv. Ciril in Metod sta uvedla na Moravskem vzhodno Liturgijo v slovanskem jeziku. Njihova misijonska metoda se je ozirala predvsem na preprosto ljudstvo, ki je najbolj potrebovalo njune pomoči in ljubezni. Z veliko gorečnostjo sta začela z utrjevanjem krščanstva. Zadnje poganske navade, ki so jih frankovski duhovniki še dopuščali, sta odpravila. Za svetost krščanskega zakona sta se dosledno borila med ljudstvom in plemstvom, ki se je še vedno držalo nemških duhovnikov.

Tudi z literarnim delom sta še nadaljevala na Moravskem. Dokončala sta prevod poglavitnih knjig: evangelije, apostolska dela, psalme in obredne knjige. Pozneje sta dobila dragoceno pomoč pri tem delu sredi svojih učencev. Medtem ko sta namreč poučevala ljudstvo, sta zbirala nadarjene učence, jih učila abecede in jih pripravljala na duhovski stan.

Dušnopastirsko delo je obetalo bogate sadove. Delo pokristjanjenja, ki se je že davno pred prihodom Konstantina in Metoda začelo pod vplivom Rima, se je bližala h koncu. Krščanstvo je bilo uvedeno in frankovska oblast v moravskih predelih skoraj ni več obstajala. Moravska kneza: Rastislav (846—870) in njegov nečak Svetopolk (849—894) nista več hodila na poklonitev k Ludoviku Nemškemu (845—876), niti mu nista več plačevala davka. V srednjem Podonavju je bila dana za kratek čas možnost za samostojen verski in kulturni razvoj.

Toda razmere so se hitro poslabšale. Ludoviku Nemškemu, kralju vzhodne frankovske države, Rastislavova težnja verske in politične osamosvojitve ni bila všeč. Sredi avgusta l. 864 je vdrl na Moravsko in prisilil Rastislava, da mu je obljubil zvestobo. Velikomoravska je s tem izgubila politično neodvisnost in tudi v cerkvenem oziru se je trdno povezala s passausko škofijo. Misiji solunskih bratov je bila izpodmaknjena politična podlaga za nadaljnje delo. Za zdaj je bila onemogočena samostojna organizacija velikomoravske cerkve. Razmere še niso bile zrele.

Konstantin in Metod sta si z uvedbo narodnega jezika v bogoslužje in z zbiranjem učencev nakopala sovraštvo nemških

škofov. Ti so smatrali, od Karla Velikega naprej, vse Slovane severno od Drave, za svoje misijonsko področje. Misijo solunskih bratov so ovirali, kolikor so mogli. Sumničili so ju, da nameravata novospreobrnjene Moravane priključiti k bizantinski cerkvi, tožili so ju zaradi slovanščine pri papežu.

V tem težkem položaju sta sv. brata še dolgo vztrajala sredi preganjanja. L. 867 pa sta se podala na pot. Nekateri zgodovinarji menijo, da sta se zaradi prevelikih težav namenila domov v Bizanc in da ju je poslanec papeža Nikolaja I. dohitel šele v bizantinskem pristanišču Benetke ob Jadranskem morju. Bolj verjetno se zdi, da sta dobila papeževo povabilo v Rim še na Moravskem in da sta se namenila, ne v Bizanc, temveč v Rim. Tja sta se šla zagovarjat zaradi krivičnih in enostranskih ovadb nemške duhovščine. S seboj sta vzela večje število učencev.

Sv. brata sta se spotoma zadržala več mesecev pri knezu Koclju v slovenski Panoniji ob Blatenskem jezeru. Na Koclja sta napravila močan vtis. Zgodovinski vir pravi, da je Kocelj „zelo vzljubil slovanske knjige, da bi se jih naučil".

Kocelj je vodil dosledno frankovsko politiko, podobno kot njegov oče Pribina. Skupaj s svojim očetom je bil krščen v Salzburgu. Salzburški duhovniki so uvajali krščanstvo na ozemlju, ki ga je Pribina dobil od Ludovika Nemškega v fevd in Kocelj v pravo posest. Do prihoda svetih bratov so salzburški škofje posvetili v Spodnji Panoniji že nad dvajset cerkva. Prvo med njimi že l. 850. Obenem s krščansko vero so uvajali tudi frankovsko nadoblast in nemški jezik. Obisk učenih bratov pa je zaokrenil Kocljevo politiko v slovansko smer. Zaupal jima je okoli 50 učencev.

Medtem ko sta Konstantin in Metod nadaljevala svojo pot v Rim, verjetno po stari rimski cesti preko Ptuja, Celja, Ljubljane, Ogleja in Benetk, je umrl papež Nikolaj I. Sprejel ju je njegov naslednik, Hadrijan II. (14. dec. 867—872). Zanimal se je za bizantinska misijonarja na ozemlju zapadne Cerkve, ker so ju tožili frankovski škofje. Vendar je bil njun sprejem slovesen. S seboj sta prinesla relikvije mučenca sv. Klementa. S svojim nastopom sta si pridobila papeževo zaupanje in se priljubila rimskemu ljudstvu. O njuni pravovernosti ni moglo biti nobenega dvoma. Papež je blagoslovil njuno apostolsko delo in odobril slovansko bogoslužje. Slovanski Evangelij je slovesno položil na oltar rimske bazilike Marije Snežne. Njune učence je dal posvetiti v duhovnike. Novomašniki so peli slovansko liturgijo v mnogih rimskih cerkvah.

Delo torej, ki se je začelo po spodbudi Bizanca, je tudi Rim odobril. Vendar je velikomoravski misiji grozila nevarnost še s druge strani. Sv. brata bi v Rimu najraje stopila v samostan. Konstantin je res vstopil in sprejel meniško ime Ciril. Kmalu nato je zbolel in umrl l. 869. 14. februarja v 42. letu starosti. Umirajoč je ganljivo prosil svojega brata:

„Glej, brate, tovariša sva si bila in eno brazdo sva orala in jaz na lehi padam, svoj dan sem končal. Ti pa močno ljubiš goro, a nikar zaradi gore ne zapuščaj učenja svojega, saj s tem se še lažje zveličaš."

Na prošnjo svojega brata in svojega kneza se Metod ni vrnil v samostan na goro Olimp. Odločil se je, da se vrne k Slovanom. Njegovemu delu so se obetali lepši dnevi.

Karantanski grof Gundakar, Kocelj v Panoniji, Rastislav in Svetopolk v Moraviji, Čehi ter Polabski Slovani so se l. 869 uprli Frankom. Njihov upor je vsaj delno uspel. Za Veliko Moravijo in Panonijo se je srečno iztekel. Postali sta samostojni državi. Kocelj, Rastislav in Svetopolk so prosili papeža, naj jim pošlje Metoda za cerkvenega poglavarja, da njihove dežele tudi v cerkvenem oziru ne bodo več odvisne od frankovske državne cerkve, temveč samo od Apostolske Stolice.

Papež Hadrijan je tej prošnji ustregel. Metoda je posvetil za škofa in ga poslal s potrebnimi pooblastili h Koclju v Panonijo:

„Mi pa smo sklenili Metoda, sina našega," tako je pisal papež slovanskim knezom, ko smo ga po preiskavi z učenci posvetili, poslati v vaše dežele..., da bi vas učil, kakor ste prosili; on je prevedel knjige na vaš jezik..., da se izpolni svetopisemski izrek: Hvalili bodo Gospoda vsi narodi. In drugje: vsi bodo v raznih jezikih oznanjali velika božja dela."

Onim, ki bi še zavračali in obsojali slovanske knjige in obred, je papež zagrozil s cerkvenim sodnim postopkom.

V spremstvu svojih učencev, novoposvečenih diakonov in duhovnikov, se je Metod kot škof vrnil v Kocljevo Panonijo. Soglasno z misijonsko prakso vzhodnih Cerkva je opravljal sv. mašo v bizantinsko-slovanskem obredu. S Kocljevo pomočjo je Metodovo dušnopastirsko in prosvetno delo na tem obširnem slovenskem ozemlju, od Srema do Ptuja in do sedanjega Dunaja, hitro napredovalo. Toda Kocelj se še ni

pomiril. Znova je poslal Metoda h papežu s prošnjo, naj ga posveti za nadškofa.

Tudi tej prošnji je papež Hadrijan II. ustregel. Postavil je Metoda za nadškofa Panonije in Velike Moravije, hkrati pa je obnovil nekdanjo sirmijsko nadškofijo, ki je prenehala obstojati ob vdoru Hunov l. 581. Pozneje je Hadrijanov naslednik, Janez VIII. (872—882), vabil srbskega kneza Mutimira, naj se pridruži tej obnovljeni sirmijski nadškofiji.

Z uspelim uporom proti Nemcem in z ustanovitvijo slovanske nadškofije sta Rastislav in Kocelj utrdila krščanstvo v svojih deželah in si priborila politično neodvisnost. Vzpostavila se je zveza med južnimi in severnimi Slovani, ki so jo pretrgali pred tremi stoletji Obri. Da bi se bila ta zveza ohranila, bi bil verski, narodnostni in prosvetni razvoj v teh deželah, ki se sedaj imenujejo Slovenija, Hrvaška, Češka in Slovaška, hitreje in silneje vzcvetel. Toda, komaj se je obnovila ta zveza, že jo je frankovsko nasilje okrnilo, dokler se ni koncem 9. stoletja zarezal vanjo madžarski klin in jo docela in dokončno pretrgal.

Imperij, ki ga je ustvaril Karel Veliki, se ni hotel zadovoljiti s Francijo, Španijo, Severno Italijo in Nemčijo, temveč je želel držati v svojih mejah tudi dobršen del slovanskih dežel. Kljub neprestanim notranjim bojem se ni mogel sprijazniti z nestalnostjo vzhodnih meja. Hlepel je po popolni politični oblasti nad celotno Spodnjo Panonijo in Veliko Moravsko.

Franki so najprej uničili Rastislava. S pomočjo ambicioznega Svetopolka so se ga polastili l. 860, ga oslepili in mučili. Ta veliki slovanski knez, ki se je drznil poklicati misijonarje iz Bizanca, je izginil v bavarski dosmrtni ječi.

Kmalu za tem so ujeli, najbrže na Moravskem, tudi nadškofa Metoda. Izročili so ga nemškim škofom, ki v nasprotju s papeževo odredbo niso priznavali Metodove nadškofijske oblasti nad Panonijo in Moravsko. Cerkveni oblastniki ob vzhodni frankovski meji: salzburški nadškof Adalvin, brižinski škof Ano in passauški škof Hermanrik, kot pričajo pisma papeža Janeza VIII., niso bili dosti manj krivični in nečloveški kot so bili svetni oblastniki. Metoda so trpinčili in ga, kljub njegovim prizivom na papeža, držali v ječi skoraj tri leta. Izpustili so ga šele na najodločnejši papežev ukaz in protest.

V tem kritičnem času je bila slovenska Panonija edino varno zatočišče slovanskega apostolata. Knez Kocelj je bil pokrovitelj Metodovih duhovnikov, skrbel je zanje in pospeševal njih delo. Slovansko bogoslužje se je nemoteno opravljalo v njegovi deželi. Verjetno se je že v tem času zamenjala bizantinsko-slovanska Liturgija z rimsko Mašo v slovanskem obredu. Književno delo se je nadaljevalo. Preveden je bil „gregorijanski zakramentar". Po nemških in latinskih vzorcih so nastajali molitveni obrazci, ki so služili za podlago slovenskim zapiskom, primerki, kateri so se delno ohranili in so danes znani pod imenom brižinskih spomenikov. Knez Kocelj je bil iskren in dosleden kristjan, navdušen za krščansko vero in zavzet za slovansko književnost. Cirilov staroslovenski življenjepis hvali Koclja, kot nikogar med slovanskimi knezi. Kocljeva pomoč Metodu in njegovo pospeševanje slovanske prosvete je bilo z ene strani deležno hvale in priznanja, z druge pa je izzivalo frankovsko maščevalnost in hlepenje po oblasti: „Ako boš tega imel pri sebi," so mu zagrozili nemški prelati, „ti ne bomo prizanesli."

O knezu Koclju in o njegovi samostojni slovenski državi po l. 869 piše slovenski zgodovinar Hauptman: „Sam Karel Veliki je bil izročil Salzburgu Spodnjo Panonijo v dušno skrb. Salzburški duhovniki so torej opravljali tam svojo službo po nalogu frankovskega kralja; noben mejni grof si ni mogel lastiti pravice, da bi spremenil ali ovrgel to kraljevo naredbo. Odgojiti si slovanske duhovnike po Metodu, ga sprejeti za škofa, izposlovati zanj v Rimu naposled celo nadškofovsko čast, je pomenilo zato bojno napoved na dve strani, ne samo Salzburgu, ampak hkrati tudi kralju. Res, odslej ni več brati o kakem gospodstvu frankovskega kralja nad Kocljem. Viri ga poznajo samo še kot kneza, ki ga stavijo v isto vrsto z Rastislavom in Svetopolkom... Nemoteno je zdaj Kocelj uvajal v Spodnji Panoniji slovansko bogoslužje in mirno nadaljeval delo celo tedaj, ko so se nemški škofje polastili Metodove osebe."

Metod se je iz ječe vrnil v Spodnjo Panonijo. Svetopolk v Moraviji mu ni bil naklonjen. In tudi varno ni bilo tam. Ludovik Nemški je v tistem času napravil več pohodov na Moravsko. Svetopolka ni mogel pokoriti. L. 874 je sklenil z njim mir. Priznal mu je neodvisnost. Spodnja Panonija pa je postala žrtev sklenjenega miru. Metod se je moral umakniti na Moravsko k neiskrenemu Svetopolku. Kocelj pa tedaj za vedno izgine iz zgodovine. Njegova država je propadla in z njo je propadel mnogoobetajoči poizkus slovenskega verskega in prosvetnega razvoja. Že dvajset

let pred vdorom Madžarov cerkvena in politična zgodovina o Slovencih v Spodnji Panoniji umolkne.

Zadnja leta Metodovega delovanja so bila težka. Nemški duhovniki, zlasti Viking, ki ga je papež na Svetopolkovo prošnjo posvetil za nitranskega škofa, so spletkarili proti Metodu. Blatili so ga v Rimu in dosegli pri papežu, da je prepovedal slovansko bogoslužje. Zato je moral ponovno, še pet let pred smrtjo, potovati v Rim. Janez VIII. je znova blagoslovil in dovolil slovanski obredni jezik. Metod se je potolažen in obodren vrnil in nadaljeval s pravo misijonarsko potrpežljivostjo svoj apostolat do smrti. Ostal je zvest Cerkvi. O papeževem prvenstvu ni dvomil nikoli. To zvestobo Cerkvi in papežu je vtisnil tudi v srca in spomin svojih učencev. Za svojega naslednika si je izbral Gorazda. Umrl je 6. aprila 885. leta. Kmalu po njegovi smrti je frankovsko-germanska duhovščina s Svetopolkovo pomočjo pregnala Metodove učence iz Velike Moravije.

Preganjalci so menili, da sta slovanska apostola premagana za vedno. Toda glej, ogenj njunega dela se je obrnil proti njim. Zgodovina priča, da njuno delo ni propadlo. Doživelo je le različno usodo na slovanskem vzhodu in zahodu.

Na ozemlju, kjer sta delovala sv. brata in so se polastili po Metodovi smrti in še prej nemški škofje iz Salzburga, Passaua in Nitre, se je proti volji ljudstva uveljavil latinski obred. Tu so se sledovi Ciril-Metodijskega dela najhitreje zabrisali. V območju jurisdikcije oglejskega patriarhata, južno od Drave, v Istri in na Kranjskem se je ohranilo staroslovensko bogoslužje v rimskem obredu do konca srednjega veka. V hrvatskem Primorju in Dalmaciji pa je ostalo do današnjega dne.

Neprimerno bogatejše sadove je obrodilo versko in književno delo sv. bratov na vzhodu, onkraj črte, ki loči Slovane v rimski in bizantinski obred. V južnoslovanskih deželah, kamor je bežala večina slovanskih duhovnikov iz Moravije, so se ustanovila nova žarišča slovanskega apostolata in književnega dela. V Bolgariji je v ugodnih političnih razmerah najbolj vzcvetela dediščina solunskih bratov. Za časa carja Borisa in še bolj Simeona je bila cerkvena slovanščina povzdignjena na višjo kulturno raven. Klementu, pregnanemu Metodovemu učencu, pripisujejo sestavo preprostejšega črkopisa *cirilice*, ki je začela kmalu izpodrivati težjo glagolico. V tej novi obleki se je stara cerkvena slovanščina pozneje preselila tudi v Rusijo.

Srbi, Bolgari in Rusi so bili najbolj deležni sadov velikomoravskega poslanstva. Zato ima prav ruski cerkveni zakonik, ki spodbuja svoje rojake k češčenju slovanskih apostolov: „Ruska zemlja," pravi, „ima dovolj razlogov, da se spominja svojih svetih učiteljev Cirila in Metoda. Sveta brata sta odkrila slovansko abecedo in prevedla iz grškega v slovanski jezik svete knjige in božjo službo. Še zdaj se v naših pravoslavnih cerkvah poje in bere tako kot sta napisala sv. brata... Če je ruski narod krščanski, če pri nas vsakdo lahko razume, kaj v cerkvi berejo in pojejo v našem domačem starodavnem slovanskem narečju, se moramo zahvaliti dvema bratoma Cirilu in Metodu, ki sta vse to napravila z božjo pomočjo." (Zbor kratkih poučenij, str. 272).

Književno in prosvetno delovanje sv. Cirila in Metoda je imelo čisto verski in cerkveni značaj, vendar je bistveno poseglo tudi v narodnostni razvoj vseh Slovanov.

„Kaj so bili Slovani pred Cirilom in Metodom?" se je spraševal ob tisočletnici Metodove smrti ruski zgodovinar Konstantin Grot. Odgovoril je takole:

„Razpršeni po obsežnih pokrajinah srednje Evrope, Rusije in Balkana, sredi tujih sovražnih ras, čeprav po naravi obdarjeni z lepimi lastnostmi, so predstavljali razstrgano, razpršeno maso različnih plemen, brez zavesti rasnega sorodstva..."

Danes, po tolikih letih, v nas Slovanih zavesti, da pripadamo eni rasi, ne manjka. Premalo pa se zavedamo, da smo si tudi po krstu in veri bratje in da je, kljub tisočletnemu razkolu, med nami veliko več tega, kar nas druži, kakor tega, kar nas loči. V prosvetnem, narodnostnem, tehničnem oziru, v teh letih nismo zapravljali svojih talentov. Pač pa smo zakopali sposobnost ljubiti se med seboj, kot sta nas učila sv. Ciril in Metod. Toda — mar ni prav slovanskemu srcu dano, da razkrije svetu najdragocenejši evangeljski biser: ljubezen — ljubezen krotko, vseodpuščajočo, vseobjemajočo? Mar ne more sila prav te ljubezni zasuti prepad, ki ga je izkopal razkol med nami. Streti dvigajočo se glavo novega poganstva — satanskega, nečloveškega, brezbožnega komunizma; nas preroditi in iz nas napraviti eno, da bo svet spoznal, da smo Kristusovi? Tako sprašujeta našo vest velika slovanska apostola ob tisočstoletnici njunega prihoda v naše kraje. Ona dva sta napravila velike stvari, nas čakajo še večje...

JOŠKO KROŠELJ

slovenci v proslavo svetih bratov

Med Slovenci imata sveta brata Ciril in Metod veliko častilcev. Njihovo število se je zlasti še povečalo potem, ko je škof Anton Martin Slomšek ustanovil bratovščino sv. Cirila in Metoda za zbližanje z ločenimi slovanskimi brati. Ta bratovščina je kmalu prestopila meje Slomškove škofije, se razširila po vseh slovenskih pokrajinah in nato tudi v svetu. K njenemu širjenju je zlasti po prvi svetovni vojni precej prispevala tudi slovenska katoliška dijaška mladina. Danes se je cirilmetodijsko gibanje, ki ga je v Mariboru začel škof Anton Martin Slomšek, razrastlo v svetovno gibanje za združitev z ločenimi slovanskimi narodi ter je dobilo najvidnejše in najpomembnejše priznanje v II. vatikanskem cerkvenem zboru, ki ima tudi namen pripraviti pot za zbližanje vseh krščanskih Cerkva.

Imeni svetih bratov med Slovani nista bili samo vzpodbuda za delo za zbližanje pravoslavnih vernikov z rimsko katoliško Cerkvijo, ampak tudi za narodno. Tako je nosila ime svetih bratov široko znana slovenska narodnoobrambna ustanova, Družba sv. Cirila in Metoda, ki je skrbela zlasti za slovensko šolstvo v narodno ogroženih slovenskih pokrajinah. Zato so se 1100-letnice prihoda svetih bratov spominjali vsi Slovenci. V domovini in v izseljenstvu.

V naslednjem bomo skušali podati pregled cirilmetodijskih proslav med Slovenci. Niso vse. Bilo jih je gotovo še več. Toda tudi ta pregled cirilmetodijskih proslav, za katere smo mogli dobiti podatke, dokazuje, da so se Slovenci dostojno in hvaležno oddolžili spominu svetih slovanskih blagovestnikov.

DOMOVINA

Uvod v proslavo 1100-letnice prihoda sv. Cirila in Metoda med slovanske narode so napravili katoliški škofje v Jugoslaviji s skupnim pastirskim pismom o svetih bratih, njunem delu za versko in narodno ohranitev posameznih slovanskih narodov ter o pomenu tega dela za narode Jugoslavije. V Sloveniji je znani znanstvenik in raziskovalec življenja in dela sv. Cirila in Metoda pok. prelat dr. Fran Grivec napisal šmarnice, ki so jih brali pri majskih pobožnostih po vseh župnijah v slovenskih škofijah. Na prošnjo obeh slovenskih škofov so se po vseh župnijah pripravljali na praznik svetih bratov z devetdnevnicami, na katerih so duhovniki govorili vernikom o njunem življenju in pomenu za verski, narodni in kulturni razvoj slovenskega naroda in ostalih slovanskih narodov. Bile so tudi molitve, da bi Bog med slovenskim narodom vzbudil še več duhovskih poklicev. Glavne slavnosti v počastitev svetih bratov so bile na praznik 7. julija 1963.

V Ljubljani so bile te slavnosti v stolnici, kjer je imel glagolsko sv. mašo stolni prošt msgr. dr. Fran Kimovec in v cerkvi sv. Cirila in Metoda za Bežigradom v Kuzmičevi ulici. Cerkev je Plečnikova umetnina. Prej je stala za železniško postajo pred Navjem na Tyrševi odnosno sedanji Titovi cesti. Zaradi razširitve ceste so jo podrli odnosno razdrli, da so lahko nato vse dele prenesli v Kuzmičevo ulico in jo znova postavili. Po poročilih z doma, bo cerkev sedaj dobila tudi zvonik. Župnijo sv. Cirila in Metoda za Bežigradom v Ljubljani je pod škofom dr. Gregorijem Rožmanom ustanovil „oče slovenskih izseljencev" p. Kazimir Zakrajšek, ustanovitelj severnoameriške verske revije Ave Maria. Sedaj jo vodi p. dr. Roman Tominc.

Udeležba vernikov pri devetdnevnicah pred praznikom sv. Cirila in Metoda v sedanjih štirinajstih ljubljanskih župnijah je bila izredna. Za sam praznik so dali natisniti podobice s sliko svetih bratov, ki visi v glavnem oltarju njima posvečene cerkve za Bežigradom. Čeprav so jih imeli več desettisoč izvodov, jih je kljub temu zmanjkalo.

V lepo cirilmetodijsko slavje v Ljubljani sta kanili dve kaplji žalosti. Na dan

pred začetkom devetdnevnice je umrl prelat dr. Franc Grivec, učenjak, neumorni raziskovalec dela sv. Cirila in Metoda, na sam svoj praznik sta pa sveta brata povedla pred božji prestol prvega ljubljanskega nadškofa mgra. Antona Vovka, na katerega predlog je bila ljubljanska nadškofija postavljena pod njuno varstvo.

Za praznik svetega Cirila in Metoda so imeli tridnevno cirilmetodijsko slavje tudi pri slovenskih lazaristih na Čukarici pri Beogradu. Tam imajo slovenski misijonarji že izpred vojnih let svojo župnijo s cerkvijo, ki je tudi posvečena svetima bratoma. Zanimivost te cerkvice je ta, da v glavnem oltarju visi prav ista podoba sv. Cirila in Metoda, ki je bila pred sto in več leti v cerkvi sv. Jožefa na griču nad Celjem, in pred katero je škof Anton Martin Slomšek med molitvijo zamislil ustanovitev bratovščine sv. Cirila in Metoda za zedinjenje vzhodnih kristjanov. Tedaj se je škof Slomšek tudi odločil, da je povabil v svojo škofijo misijonarje-lazariste.

Cirilmetodijskim slovesnostim pri slovenskih lazaristih na Čukarici je dal še poseben sijaj pomemben dogodek. Na praznik je bila namreč nova maša prvega Makedonca lazarista. Bila je po vzhodnem obredu. V nedeljo 7. julija je pa bila slovesna pontifikalna sv. maša, pri kateri so peli združeni pevski zbori kat. župnij v Beogradu.

Pri proslavi svetih bratov na Čukarici so sodelovali vsi katoliški duhovniki v Beogradu slovenske, hrvatske in srbske narodnosti. Pridružili so se ji pa tudi v velikem številu tudi pravoslavni verniki.

Po Sloveniji so se nato ves julij in avgust vrstile proslave svetih bratov. Naravnost mogočne so bile te slovesnosti v Murski Soboti in Bogojini v Prekmurju, kjer imajo božji hram po Plečnikovi zamisli. Na proslavo je Prekmurje, t. j. tisti del Panonije, po katerem sta razvijala svojo delavnost sveta brata s svojimi učenci iz Blatograda ob Blatnem jezeru na Madžarskem, poslalo močno zastopstvo nad dvajset tisoč ljudi. Zaradi tolikšne množice ljudstva so morali tisti dan preusmeriti ves cestni promet ter tudi dirke z motornimi kolesi. Pri slavnosti je bil navzoč mariborski škof dr. Maksimilijan Držečnik, ker je bila to proslava mariborske škofije.

Z veličastnega slavja so poslali udeleženci sv. očetu vdanostne pozdrave s prošnjo, naj se prekmurske župnije dokončno priključijo mariborski škofiji. Mariborski škof je namreč še vedno samo upravitelj vsega tega področja, ki je bilo pred prvo svetovno vojno pod Madžarsko, v času delovanja sv. Metoda je pa spadalo neposredno pod njegovo nadškofijo.

Na cirilmetodijske slovesnosti v Murski Soboti je bil povabljen tudi predstavnik evangeličanov v Prekmurju senior L. Hari. Vabilu se je z veseljem odzval. Na proslavi je tudi govoril. Med drugim je poudarjal: „Prepričan sem, da se začenja med kristjani novo življenje, ko ne bodo več v prvi vrsti gledali, kaj jih loči, ompak kaj jih druži. Na to je pokazal tudi II. vatikanski koncil. Zato sem se z izrednim veseljem odzval povabilu za to proslavo."

Tudi staroslavno svetišče Matere božje na Ptujski gori je teden dni za cerkvenimi slovesnostmi v Prekmurju dne 11. julija zbralo veliko častilcev sv. Cirila in Metoda. Prisostvovali so sveti daritvi v staroslovenskem jeziku in poslušali cerkveni govor o zaslugah svetih bratov za versko in narodno ohranitev Slovecev. Za petje med sveto mašo v jeziku svetih bratov so poskrbeli pevci iz Maribora.

Od dekanijskih cirilmetodijskih proslav omenjamo tisto, ki je bila 15. avgusta v Prevaljah. Pri njej so sodelovali verniki iz vseh župnij te dekanije pod vodstvom dekana Močilnika. Pri cerkveni slavnosti je imel sv. mašo po bizantinskem obredu jezuitski pater Koren, ki že 20 let deluje v vodstvu Vzhodnega zavoda v Rimu in se je tedaj ravno mudil na obisku pri starših.

Cirilmetodijske proslave so bile tudi v tistem delu Goriške in Primorske, ki spada pod Jugoslavijo. Tako so se primorski rojaki na jugoslovanski strani zbrali najprej v cerkvi sv. Cirila in Metoda v Brjah nad Branikom na Vipavskem. Velika cirilmetodijska slovesnost je pa bila na praznik Marijinega rojstva na Sveti Gori pred prestolom Svetogorske Matere božje. Sv. mašo po vzhodnem obredu je imel uniatski škof msgr. Bukatko, pomožni beograjski nadškof.

Obletnico prihoda sv. Cirila in Metoda so počastili tudi slovenski, hrvatski, srbski in makedonski slavisti na svojem kongresu v Ohridu v Makedoniji. Gotovo med najlepšimi počastitvami svetih bratov je pa zadnje znanstveno delo najboljšega slovenskega, verjetno pa tudi svetovnega, poznavalca življenja in dela svetih bratov prelata dr. Franca Grivca, ki ga je pod naslovom Sv. Ciril in Metod v razkošni izdaji poslala med Slovence celjska Mohorjeva družba.

EVROPA

NA GORIŠKEM IN TRŽAŠKEM

Slovenci, ki žive na Goriškem in Primorskem, so si za proslavo 1100-letnice, odkar sta sveta brata prinesla luč sv. vere in krščanske omike med slovanske narode, izbrali starodavno cerkvico v vasi Padriče. To podružnično cerkvico so postavili vaščani že leta 1898 in jo posvetili sv. Cirilu in Metodu. Proslava je bila dne 7. julija ter je bila zelo dobro obiskana. Bila je na prostem pred cerkvico sv. Cirila in Metoda. Začela se je s sveto mašo, ki jo je daroval Fran Vončina, letošnji novomašnik iz Rojana. Pri sv. daritvi so zapeli nekaj pesmi združeni povski zbori iz Tržaškega pod vodstvom prof. H. Mamolo. Sledila je zborna recitacija „Slovanska apostola", slavnostni govor o pomenu sv. Cirila in Metoda za Slovane in za Slovence še posebej je imel prof. Vinko Beličič. Govoru je sledil še nastop slovenskih skavtov in dramatski prizor, ki so ga naštudirali slovenski dijaki. Za zaključek je zapel nekaj pesmi moški zbor iz Goriškega.

Prireditelji proslave 1100-letnice prihoda sv. Cirila in Metoda med Slovane so za to proslavo izdali tudi posebno knjižico, s katero so udeleženci proslave laže sledili poteku slovesnosti.

V RIMU

Cirilmetodijsko slavje v Rimu je dne 5. maja pripravilo tamošnje versko-kulturno društvo Slomšek. Začelo se je s sv. mašo prefekta kongregacije za upravljanje bazilike sv. Petra, biv. apostolskega nuncija v Franciji kardinala Marella, kateremu sta asistirala msgr. dr. Maksimilijan Jezernik in dr. Pavel Robič s slovenskimi bogoslovci, ki študirajo v Rimu.

Po cerkvenem opravilu je bila v dvorani slovesna proslava. V imenu v Rimu živečih Slovencev je kardinala Marello pozdravil asistent za slovanske narode pri generalatu jezuitskega reda p. Anton Prešeren, nato pa orisal delo svetih bratov med slovanskimi narodi in poudarjal zaščito, ki sta jo pri tem imela pri papežih v Rimu.

Kardinal Marella je na proslavi tudi govoril. Pohvalno je omenjal delo in zvestobo Slovencev svojemu narodu in kat. Cerkvi. Dejal je, „ da so Slovenci raztreseni po vsem svetu, toda povsod ohranjajo zvestobo slovenskemu jeziku in izročila ter se odlikujejo po globoki veri, s čemer nadaljujejo z velikim poslanstvom, ki sta ga pred tisoč sto leti pričela med njimi sveta brata Ciril in Metod". Dalje je navajal, da je v tem pogledu sam občudoval Slovence, ko je bil še v Ameriki in priznal, „da ga vedno nadvse zajame slovenska pesem, ki je prava molitev". Zbrane Slovence je vzpodbujal naj ostanejo še nadalje zvesti svojemu jeziku in svoji veri in naj še naprej ohranjajo svojo lepo pesem.

Na proslavi je sodeloval tudi moški pevski zbor ter je pod vodstvom p. Pihlerja zapel pesem „Zgodnja Danica". Po pozdravnih nagovorih cerkvenih dostojanstvenikov predstavnikov raznih slovanskih zavodov v Rimu, je prof. Rafko Vodeb seznanil navzoče rojake z glavnimi odstavki pastirskega pisma katoliških škofov v Jugoslaviji o sv. Cirilu in Metodu, nakar je moški zbor zaključil slovesnost s petjem staroslovenskega očenaša.

Tisoč stote obletnice prihoda sv. bratov med Slovane se je spominjal tudi Papeški vzhodni zavod v Rimu. Proslava sicer ni bila čisto slovenska, toda na njej so sodelovali tudi vidni Slovenci in slovenski rojaki so se je tudi v velikem številu udeležili.

Cirilmetodijske slovesnosti v omenjenem papeškem zavodu so bile 9., 10. in 11. maja 1963. Na sporedu so bili referati o življenju in delu svetih bratov med Slovani, njihovo pridobivanje za katoliško Cerkev. Slovenec msgr. dr. Janez Vodopivec je imel referat „Teologija in spiritualnost sv. Cirila in Metoda" dne 10. maja 1963.

Dne 12. maja je bila v rimski baziliki sv. Klemena, v kateri je grob sv. Cirila, sv. maša, ki jo je daroval ukrajinski nadškof Slippyj, ki je malo poprej prišel iz komunističnih ječ in koncentracijskih taborišč v Sibiriji. Naslednji dan (13. maja 1963) je papež Janez XXIII. med avdienco, v kateri je sprejel cerkvene dostojanstvenike, duhovnike in vernike slovanskih narodov, ki bivajo v Rimu, podpisal apostolsko pismo „Magnifici eventus", ki ga objavljamo na uvodnem mestu poglavja, ki je v letošnjem Zborniku Svobodne Slovenije posvečeno sv. Cirilu in Metodu. Zatem je papež blagoslovil temeljni kamen za slovaški zavod sv. Cirila in Metoda v Rimu.

V ANGLIJI

Na proslavo 1100-letnice začetka verskega in kulturnega delovanja sv. Cirila in Metoda med slovanskimi narodi so se

lepo pripravljali tudi slovenski rojaki v Angliji. Udeležili so se v velikem številu skupne proslave vseh slovanskih narodnosti, ki žive v Vel. Britaniji, pripravili so pa tudi svojo slovensko.

Skupna proslava 1100-letnice od prihoda sv. Cirila in Metoda na Moravsko vseh izseljenskih skupin, ki so v Angliji, je bila 7. julija v francoski cerkvi v Londonu. Na njej bi bil moral govoriti beloruski škof Šipovič. Ker pa je bil nenadoma poklican v Rim, je imel slavnostni govor predstojnik jezuitov p. Corbishley, blagoslov je vsem podelil ukrajinski eksarh Hornyak, sv. mašo je pa imel slovenski rojak Bogdan Makovec iz Rima.

Potek proslave so lahko poslušali tudi v domovini, ker jo je prenašala radijska postaja Britanske radijske družbe.

Pred to proslavo je bila dva dni prej, t. j. 5. julija, v konventni dvorani samostana Sv. Otroka Jezusa v Londonu koncert slovanskih cerkvenih pesmi.

Slovenci v Londonu so imeli svojo proslavo sv. Cirila in Metoda dne 14. julija v Našem domu.

Proslavi slovanskih blagovestnikov je bilo posvečeno tudi romanje slovenskih izseljencev iz zahodnoevropskih držav k Lurški Materi božji od 17. do 24. junija 1963.

Udeležilo se ga je nad 100 slovenskih izseljencev iz Zahodne Evrope.

NA KOROŠKEM

Sveta brata je ob njunem jubileju počastila z več prireditvami tudi dežela Miklove Zale. Manjše proslave so bile med letom po posameznih slovenskih župnijah. Priredila so jih katoliška prosvetna in izobraževalna društva. Skupno proslavo vseh koroških Slovencev je pa pripravila Krščanska kulturna zveza. Bila je dne 22. septembra v Št. Janžu v Rožu. Ob pol treh popoldne je bila najprej sveta maša po vzhodnem obredu, nato pa akademija na prostem pred cerkvijo z izbranim programom, ki ga je izvajala katoliška mladina iz Št. Janža in ostalega Roža.

Med letom so objavljale spominske članke o delu svetih bratov med Slovani vse slovenske katoliške publikacije na Koroškem. Tako glasilo Narodnega sveta koroških Slovencev „Naš tednik-Kronika", kakor mesečna revija Mohorjeve družbe za Slovence na tujem „Naša luč" in verska revija „Vera in dom".

V SALZBURGU

Sveta brata je ob 1100-letnici začetka njunega delovanja med Slovani počastil tudi mednarodni znanstveni svet. Sredi julija (od 12. do 16. julija) je bil namreč v Salzburgu „Kongres slovanske zgodovine v počastitev 1100-letnice prihoda sv. Cirila in Metoda med Slovane". Po številu predavateljev in veličastni organizaciji je ta zbor svetovnih učenjakov, na katerem so bili častno zastopani tudi slovenski znanstveniki, presegel vse dosedanje. Bil je pod pokroviteljstvom predsednika avstrijske republike dr. Schaerfa, v predsedstvu so pa bili dunajski kardinal dr. Koenig, muenchenski dr. Doepfner in pravoslavni grški nadškof Tsiter. Udeleženci kongresa — poznavalci politične, cerkvene, umetnostne in literarne zgodovine slovanskih narodov, so delo kongresa razdelili v naslednjih pet delovnih področij: 1. Vzhodno področje Srednje Evrope nekdaj in sedaj; 2. Zgodovina vzhodne in zahodne Cerkve in njuno razmerje; 3. Cirilmetodijska vprašanja; 4. Slovansko jezikoslovje in starožitnosti; 5. Zgodovina slovanske umetnosti, glasbe in gledališča.

Na kongresu so, kot omenjeno, sodelovali naslednji slovenski znanstveniki z referati: Dr. Jože Kastelic: Briksenško misijonsko delovanje; dr. Franc Stele: Upodobljajoča umetnost v zgodovini južnih Slovanov; dr. Franc Tomšič: Brižinski spomeniki; dr. Jože Pogačnik: Brižinski spomeniki v literarni zgodovinski luči; dr. Rudolf Kolarič: Vplivi staroslovenščine na slovenski književni jezik in dr. Dragotin Cvetko: Viri za življenjepis Janeza Krstnika Dolarja iz 17. stoletja. Posebno pozornost je na kongresu vzbudil referat, ki ga je za to mednarodno srečanje znanstvenikov pripravil maja meseca 1963. leta umrli prelat dr. Franc Grivec iz Ljubljane, ki je bil tudi član pripravljalnega odbora za ta kongres. Njegov referat se je glasil: Ciril in Metod — apostola vesoljnega edinstva (Cirillus et Methodius apostoli oecumenicae unitatis). Na kongresu ga je prebral asistent pok. prelata dr. Franc Perko. Zbrani znanstveniki svetovnega slovesa so spomin prelata dr. Franca Grivca počastili s tem, da so stoje poslušali spominski govor univ. prof. dr. Tomšiča o pokojniku pred branjem njegovega referata.

Med kongresom je bila odprta razstava cerkvenih predmetov: „Salzburška metropolija, Bavarci in Slovani", v salzburški stolnici je bil koncert slovanske cerkvene glasbe in v cerkvi je imel 14. julija za-

grebški nadškof dr. Franjo Šeper tudi slovesno staroslovensko mašo, med katero je pel ukrajinski pevski zbor iz Dunaja Vidakovičevo slovansko mašo.

V KOENINGSTEINU

Slovanska brata je ob njunem 1100-letnem jubileju počastil tudi Kongres „Cerkve v stiski", ki je bil od 2. do 6. avgusta v Koenigsteinu pri Frankfurtu v Zahodni Nemčiji. Med drugim je bila v nedeljo, dne 4. avgusta, na sporedu slovesna maša po vzhodnem obredu v čast svetemu Cirilu in Metodu.

V BELGIJI

Proslavam 1100-letnice prihoda sv. Cirila in Metoda v slovanske kraje se je 15. septembra 1963 pridružilo tudi slovensko pevsko in kulturno društvo Slomšek iz Eisdena v Belgiji. Je bil to III. slovenski dan, ki ni združil samo rojakov iz Eisdeno in okolice, temveč tudi iz Bruslja in Genka v Belgiji, iz Pas de Calais v Franciji, iz raznih krajev v Nemčiji in Nizozemski, goriške in tržaške Slovence je pa zastopal g. Jože Jurak.

Sv. daritev je imel slovenski dušni pastir iz Londona g. Ignacij Kustelj, med mašo je pel mešani zbor iz Nizozemske eno zadnjih maš prof. Matije Tomca. Po sveti daritvi je bila kulturna prireditev v rudarskem kazinu. Osrednja točka prireditve je bila priložnostna igra v dveh dejanjih „Sv. Ciril in Metod med nami". Napisal jo je prof. dr. Jože Peterlin, režiral pa Rudolf Jakelj. Na sporedu so bile še pevske točke zborov iz Nizozemske in Belgije ter nastop folklorne skupine iz Nizozemske. Zaključno besedo je imel krajevni slovenski izseljenski duhovnik g. Vinko Žakelj.

Cirilmetodijsko slavje je pozdravil s toplim pozdravnim pismom iz daljne Amerike pisatelj Karel Mauser. Njegova pozdravna beseda se je pa glasila takole: „Z globokim spoštovanjem od daleč pozdravljam vse tiste, ki ste bili rojeni na tuji zemlji, pa vendar niste zavrgli daru domače besede, ki ste ga prejeli od očeta in matere. Večje ljubezni do svojih staršev niste mogli pokazati kakor s to zvestobo, zakaj z njo ste se povezovali z vsemi rodovi, ki so živeli pred nami, z rodovi slovenskih svobodnjakov, ki so orali in sejali slovensko zemljo, jo ljubili, jo Bogu priporočali in z božjim mirom vanjo legali, ko je prišla njih ura. Vsa ta ljubezen rodov zdaj leži v domači zemlji in z njo ste povezani in sklenjeni na tem današnjem vašem slavju."

AMERIŠKI KONTINENT

Sv. Cirila in Metoda so ob 1100-letnici njunega prihoda na Moravsko počastili tudi slovenski rojaki v ZDA. Najprej so v New Yorku sodelovali pri splošni proslavi svetih bratov, ki so jo pripravile vse slovanske narodnostne skupine v tem mestu v katedrali sv. Patricija dne 22. junija. V odboru za to proslavo je Slovence zastopal župnik slovenske župnije sv. Cirila in Metoda na Osmi aveniji v New Yorku p. Rihard Rogan. Za jubilej svetih bratov Cirila in Metoda so njuno cerkev tudi obnovili, da je lahko prenovljena sprejela vernike na praznik slovanskih svetnikov.

Spominu svetih bratov so bila letos dalje posvečena vsa slovenska romanja k Mariji Pomagaj na Lemontske Brezje. Velika osrednja slovenska cirilmetodijska proslava ameriških Slovencev je pa bila dne 7. julija v Clevelandu. Tega dne so se tamošnji rojaki zbrali na VI. slovenskem katoliškem dnevu, ki ga je pripravil posebni meddruštveni odbor. Dopoldne je bila sv. maša v župni cerkvi sv. Vida. V staroslovenskem jeziku jo je daroval msgr. Tomislav Firis, župnik hrvatske staroslovenske fare sv. Nikolaja v Clevelandu. Med sv. daritvijo je pridigal slovenski misijonar prof. Karel Wolbang, v presbiteriju je visela slika sv. bratov, ki jo je naslikal akad. slikar France Gorše, peli so pa pevci združenih pevskih zborov pod vodstvom pevovodje Lada Lempla.

Popoldne je bil v parku sv. Jožefa v bližini Clevelanda kulturni program, ki je obsegal naslednje točke: Ameriško himno so zapeli združeni pevski zbori pod vodstvom prof. Lada Lempla. Sledila je slovenska narodna himna reproducirana na plošči. Zatem je imel predsednik VI. slovenskega katoliškega dne Joseph Nemanich pozdravni nagovor, sledil mu je govor Johna Kovačiča v angleščini. V njem je zgoščeno podal zgodovino Slovencev. Zaključil ga je z zatrdilom, da bo Slovencem zasijalo sonce svobode tudi po sedanji nesreči, v katero jih je spravil komunizem. Naslednjo točko so imeli zopet pevci združenih pevskih zborov. Zapeli so pesmi Pozdrav do-

domovini in Kje so tiste stezice, nakar je povzel besedo predsednik Narodnega odbora za Slovenijo dr. Miha Krek. Govoril je o življenjlu sv. Cirila in Metoda ter pomenu njunega prihoda v kraje, v katerih so živeli Slovenci. Po govoru dr. Kreka so pevski zbori zapeli še pesmi „Tam kjer teče bistra Zila" in „Gor čez izaro", nakar je Edmund Turk, občinski svetovalec clevelandske občine, prebral pozdrav clevelandskega občinskega sveta VI. slovenskemu katoliškemu dnevu, prof. Janez Sever pozdravno brzojavko sv. očetu Pavlu VI. in ljubljanskemu nadškofu msgr. Antonu Vovku, za njima je pa predsednik VI. kat. dne Joseph Nemanich uspelo zborovanje zaključil.

Meddruštveni odbor za to proslavo je naprosil tudi urednika severnoameriške slovenske verske revije Ave Maria p. Fortunata Zormana, da je sestavil kratek življenjepis in pregled dela sv. Cirila in Metoda. Natis te brošure je omogočil predsednik KSKJ Joseph Nemanich. Namenjena je zlasti slovenskim otrokom, ki obiskujejo slovenske šolske tečaje v ZDA in Kanadi. Vsi ti so jo dobili brezplačno.

V KANADI

Slovenci v Kanadi so imeli med letom več krajevnih proslav v počastitev slovanskih blagovestnikov, na katerih so se spominjali njunih zaslug za versko in narodno ohranitev posameznih slovanskih narodov. Osrednja cirilmetodijska slovesnost je pa bila v okviru slovenskega katoliškega dne na slovenskem letovišču blizu Toronta. Na prostranem zemljišču se je zbralo nad 2000 Slovencev iz Toronta, Montreala, Ottave, Hamiltona, Londona, rudarji iz Val d'Ora, Sudburryja, Timminsa in od drugod.

Prireditev je bila celodnevna. Dopoldne je imel sv. mašo slovenski dušni pastir iz Hamiltona dr. Alojzij Tomc. Popoldansko proslavo je učinkovito začel zbor obeh slovenskih župnij v Torontu ter je pod vodstvom pevovodje Toneta Zrneca zapel Foersterjevo „Slovanskima blagovestnikoma". O delu sv. Cirila in Metoda je govoril dr. Jože Bernik iz Chicaga. Za njim so igralci župnije Marije Pomagaj nastopili z dramatskim prizorom „Sveta brata pri knezu Koclju", ki ga je napisal za to slovesnost p. dr. Metod Turnšek. Igralci so pod spretno režijo Vilka Čekute lepo podali svoje vloge. Lepoto in blagozvočnost staroslovenskih liturgičnih pesmi je zbranim rojakom posredoval mešani zbor pod vodstvom lazarista Franca Sodje. Zlasti pesem „Blagoslovi" je močno zvenela.

V drugem delu popoldanske proslave so nastopili otroci iz slovenske šole pri Mariji Pomagaj. Pod vodstvom svoje učiteljice Elze Šantej so v narodnih nošah izvajali Dvorakov Slovanski ples št. 2, v naslednji točki so pa nastopili dečki in deklice ter so pod vodstvom Emila Grmeka podali simbolično vajo po melodiji „Naprej zastava Slave". Cirilmetodijsko proslavo sta ob spremljavi Foysovega orkestra zaključili folklorni skupini Prekmurcev in Mladinskega kljuba „Nagelj" s slovenskim kolom.

V ARGENTINI

V Argentini živeči Slovenci so v proslavo 1100 letnice od začetka nastopanja solunskih bratov med slovanskimi narodi imeli več proslav. Začel jih je Slomškov dom v mestu Ramos Mejia na področju Vel. Buenos Airesa dne 27. aprila 1963 s prvim prosvetnim večerom v letošnji sezoni. O pomenu prihoda svetih bratov med Slovane je govoril g. dr. Pavel Krajnik.

Sv. bratoma je bilo posvečeno zatem vseslovensko romanje dne 12. maja v Luján.

Na sam praznik sv. Cirila in Metoda dne 7. julija je bila v kapeli v Slovenski hiši v ul. Ramón Falcón 4158 v Buenos Airesu sv. maša po vzhodnem obredu. Imel jo je dr. Pavel Krajnik, med njo so peli bivši in sedanji gojenci Rožmanovega zavoda v Adrogueju. Dr. Pavel Krajnik je imel med sveto daritvijo tudi govor o pomenu sv. Cirila in Metoda za slovenski narod ter o potrebi združenja krščanskih cerkva.

Slovenska kulturna akcija je svetima bratoma posvetila letošnji VI. kulturni večer dne 20. julija. Na njem je imel podpredsednik Slovenske kulturne akcije dr. Tine Debeljak referat „Sveta brata in Slovenci".

V nedeljo dne 11. avgusta so v dvorani Slovenske hiše v Buenos Airesu priredili počastitev 1100 letnice prihoda svetih bratov Cirila in Metoda med Slovane gojenci Rožmanovega zavoda v Adrogueju. V „Naši zgodbi" je bila prikazana zgodba slovenskega naroda od naselitve na slovenskih tleh do najnovejših dni z najlepšimi teksti, kar jih za vsa ta razdobja premore slovenska književnost. Izbral jih je dr. Branko Rozman, režijsko pa vse z globokim umetniškim čutom postavil na oder

Nikolaj Jeločnik, tako, da je vsa prireditev bila v resnici „simfonija slovenske besede".

Naslednjo cirilmetodijsko prireditev v Buenos Airesu so pripravile slovaške organizacije ob sodelovanju slovenske, hrvatske, bolgarske, poljske in ukrajinske narodnostne skupine. Bila je 18. avgusta 1963. Od Slovencev je na proslavi govoril predsednik društva Zedinjena Slovenija prof. Lojze Horvat.

Osrednje predstavniško društvo Slovencev v Argentini je priredilo cirilmetodijsko proslavo dne 29. septembra v dvorani Slovenske hiše v Buenos Airesu. Na proslavi je imel sv. mašo direktor slovenskih dušnih pastirjev v Argentini Anton Orehar, govor o sv. Cirilu in Metodu ter njunem delovanju med Slovani podpredsednik društva Zedinjena Slovenija France Pernišek, združeni pevski zbori so pa zapeli več pesmi.

Proslavo slovanskih svetih bratov je priredilo tudi drugo največje slovensko izseljensko središče v Mendozi. Zanjo je tamošnji slovenski pevski zbor naštudiral staroslovensko mašo. Mladinski dnevi v Mendozi v oktobru so bili tudi posvečeni sv. Cirilu in Metodu. Med njimi so v Mendozi v režiji R. Hirscheggerja igrali igro Svetopolk slovaškega pisatelja Stadola iz časov po smrti svetih bratov, dr. Tine Debeljak je pa mendoški slovenski mladini govoril o bistvenih črtah slovenskega značaja od pokristjanjenja v dobi sv. Cirila in Metoda pa naprej.

AVSTRALIJA

Pri proslavah 1100-letnice od začetka nastopanja solunskih svetih bratov med Slovani in od njunega širjenja luči sv. vere ter krščanske omike med njimi, so sodelovali tudi Slovenci v Avstraliji. Na proslave jih je opozarjala in pripravljala sleherna številka njihovega mesečnika z versko in kulturno vsebino „Misli" pod uredništvom g. p. Bernarda Ambrožiča ter ob sodelovanju in pomoči ostalih dveh dušnih pastirjev frančiškanov v tej državi, potujočega misijonarja g. p. Odila in slovenskega dušnega pastirja v Melbournu in Viktoriji, g. p. Bazilija.

Bilo je več spominskih proslav. Od večjih omenjamo tisto, ki je bila na dan godu svetih bratov v nedeljo 7. julija v Lidcombu. Bila je skupna proslava vseh slovanskih narodnosti v ukrajinski katoliški cerkvi v Lidcombu. Zastopstva posameznih slovanskih narodnosti so prišla v cerkev s svojimi narodnimi in verskimi zastavami ter s skupinami v narodnih nošah. Slovencev je bilo kakih 50 in so jim prireditelji določili v cerkvi najodličnejše mesto. Zbrani so bili okoli cerkvene zastave Marije Pomagaj, zunaj na pročelju mogočne cerkve je pa v vetru vihrala slovenska narodna zastava. Govori so bili v ukrajinskem, češkem in slovenskem jeziku. Tega je imel g. p. Odilo. Glavna slovesnost je pa obstajala v slovesni sv. maši v staroslovanskem jeziku, med katero je ubrano prepeval ukrajinski mešani zbor.

Slovenci v Sydneyu in okolici so pa imeli cirilmetodijsko proslavo dne 18. avgusta z romanjem v božjepotno cerkev na griček Rooty Hill, na katerem imajo Frančiškanske Marijine misijonarke velik dom za onemogle.

Slovenskih romarjev, ki so prišli počastit sv. brata, je bilo okoli 300. Romarsko pobožnost so začeli s procesijo pred cerkvijo, med katero so odmolili sv. rožni venec. Na čelu procesije sta vihrali cerkvena zastava Brezjanske Matere božje in slovenska narodna zastava. Po prihodu v cerkev je imel cerkveni govor o življenju in delu svetih bratov za slovensko versko in narodno stvar g. p. Odilo. Sledile so pete litanije Matere božje, ki jih je vodil pri orgljah z močnim moškim zborom Ludvik Klakočer, odpevala je pa vsa cerkev.

V dvorani je bilo nato okrepčilo, nato pa predvajanje skioptičnih slik sv. bratov iz raznih cerkva, ki so jima posvečene. G. p. Odilo je rojakom pokazal tudi grob sv. Cirila v rimski baziliki sv. Klemena in sv. Metoda na Velehradu na Moravskem, zvočni trak je pa izvajal mogočno skladbo Očenaš v besedilu sv. Cirila ter petje ukrajinskega mešanega zbora.

Med odmorom je moški zbor pod vodstvom Ludvika Klakočerja zapel tri pesmi, nato pa je g. p. Odilo pokazal še več slovenskih narodnih noš v barvah in krajevnih slik iz domovine. Zlasti tiste, koder sta prav verjetno hodila sv. brata Ciril in Metod.

Vse te cirilometodijske proslave so izzvenele v močno zaobljubo in zatrdilo, da Slovenci hočejo ostati zvesti še naprej veri, ki so jo prejeli od svetih bratov Cirila in Metoda ter njunih učencev in slovenskemu narodnemu izročilu.

pogled v domovino

O novi ustavi za Jugoslavijo

Obrazi slovenske literature v domovini

Socializacija kmetijstva v Jugoslaviji

Slovenija, njena upravna razdelitev in prebivalstvo

I. A.

o novi ustavi za jugoslavijo

I. DRUŽBA IN DRŽAVA

Nova jugoslovanska ustava, ki je bila izglasovana lansko pomlad, je po izjavi njenega avtorja Kardelja ogledalo sedanjega stanja jugoslovanske družbe in njenih odnosov do države, obenem pa tudi kažipot, ki naj usmerja jugoslovansko pot v komunizem.

Ta definicija zahteva nekaj pojasnil.

1.) Kaj razumejo jugoslovanski komunisti pod družbo? Trdijo, da je družba organizirana skupnost ljudi, ki jih vežejo delo in proizvajalna sredstva. Ljudje naj bi bili torej povezani samo po delu, ki ga opravljajo, in po sredstvih, ki jih pri tem uporabljajo. Vezani so torej samo kot proizvajalci, obenem pa tudi kot upravljalci. To naziranje izvira iz marksizma, ki trdi, da naj bo komunistična družba zveza „svobodnih asociacij svobodnih proizvajalcev". To stališče je seveda čisto materialistične prirode in temelji na negaciji človeka kot duhovnega bitja. Smatra človeka samo kot živ stroj, ki opravlja svojo proizvodno nalogo skupaj z drugimi živimi in mrtvimi stroji.

Naše pojmovanje o družbi je seveda čisto drugačno. Temelji na človeku kot duhovnem in tvarnem bitju, pri čemu je duhovna plat važnejša od telesne. Zato vežejo človeško družbo najprej duhovne vezi kot so družinska povezanost, narodna zavednost, versko prepričanje, stanovska solidarnost, državna pripadnost, tradicija itd. Šele na drugem mestu vežejo družbo delovni odnosi med ljudmi, tehnika proizvodnje, navade pri potrošnji itd.

Razlika med našim in komunističnim pojmovanjem družbe je torej velika, velike so pa tudi praktične posledice te razlike.

Dočim spadajo v našo družbo vsi ljudje, ki so med seboj otroci božji, enakopravni v vsakem pogledu, obstoja komunistična družba najprvo iz ročnih in umskih delavcev vseh vrst. To je približno 40 % vsega prebivalstva. Ostali (otroci, ostareli, bolniki, invalidi, pohabljenci itd) so vtaknjeni v komunistično družbo samo kot privesek. Za mladino je v komunistični družbi še nekaj prostora, ker je mladi rod neobhodno potreben material za nove proizvajalce, ker se stare delovne sile hitro trošijo. Vsi ostali neproduktivni člani družbe so pa breme, ki ga komunizem prenaša, ker ne ve, kaj naj z njim naredi; so jim torej v nadlego, kar jim gotovo ne daje ravnopravnosti z ročnimi in umskimi delavci. Le propaganda sili komuniste, da se z razliko med produktivnim in neproduktivnim prebivalstvom ne pečajo, kadar govorijo o družbi.

2.) Komunisti imajo o svoji družbi samo načelno kolikortoliko jasno pojmovanje. Napravili so si svojo sliko samo o gospodarskem ustroju družbe, drugače pa imajo o njej zelo meglene pojme. Manjka jim na primer vsake zamisli, kakšni naj bodo notranji odnosi med ljudmi v njihovi družbi. Prepričani so, da bodi osnovna celica njihove družbe „svobodna zveza svobodnih proizvajalcev", toda kaki naj bodo odnosi med temi „zvezami", o tem si niso na čistem. Odgovor na to vprašanje naj da bodoča praksa, tako pravijo. Ne vedo pa niti tega, kakšna naj bo ta „zveza", navadno znana pod besedo komuna. Še celo za slovenskega komunističnega ideologa M. Šnuderla je komuna „abstrakten družbeni pojav", ki se v njem prepletajo politične, gospodarske, socialne, kulturne in druge organizacije.

Dasiravno komunisti nimajo jasne slike ne o bodoči družbi, ne o bodoči komuni, so vendar že začeli polagati temelj za komunistično družbo in za komuno in s tem spodkopavati temelj sedanje družbe, ki jo označujejo kot prehodno med kapitalizmom in komunizmom, predvsem pa njenega glavnega nosilca, današnjo državo. Pri tem so naleteli na nešteto težav, ki se deloma zrcalijo tudi v novi ustavi.

Ker komunistične družbe in komune še ni, morajo komunisti hočešnočeš priznati sedanjo državo kot nujno zlo, kajti ljudje ne morejo živeti brez reda in mira, zanj

pa more jamčiti samo organizirana država. O državi sami pa imajo komunisti drug pojem kot mi. Vidijo v njej samo sredstvo, ki ga rabi vladajoči razred za svojo nadvlado in korist. Po vladajočih razredih delijo tudi državne sisteme v suženjske, fevdalne, kapitalistične in komunistične. V kapitalističnih državah je podjetnik gospodar države in jo izkorišča v svojo korist na škodo delavskega stanu, v komunističnih državah je teoretično delavski stan gospodar, v resnici seveda samo tisti del komunistov, ki jih je Djilas vključil v „novi razred". Svobodni svet pojmuje državo čisto drugače. Je ne smatra za orodje tega ali onega „vladajočega razreda", ampak za skupnost vsega naroda, ki mora varovati interese vseh in ne samo posameznih narodnih plasti.

Ker komunisti vidijo v državi samo sredstvo za izkoriščanje tistega, ki nima državne uprave v svojih rokah, je razumljivo, da je zanje država postala simbol nasilja in prisilnosti. Po njihovem država načelno ne more udejstvovati brez uporabe sile. Ker načelno sovražijo silo, so prepričani, da bo njihova komunistična družba lahko shajala brez vsake uporabe nasilja. Po tej poti so komunisti prišli do razlikovanja med državo in družbo. V državi vlada nasilje, v družbi ga ni. Človek bi razumel to razlikovanje, toda ne more mu pripisovati posebnega pomena za ugotavljanje odnosov med sedanjo državo in bodočo komunistično družbo. Odnosi bi morali temeljiti na širši podlagi, te pa ni mogoče najti, ker je jasen samo pojem o državi, ne pa o komunistični družbi. Ne moreš ugotavljati odnosov med pojmom, ki je jasen, in pojmom, ki je meglen. In vendar so se jugoslovanski komunisti spustili v ta posel v svoji novi ustavi. Šli so pri tem še dalje: začeli so s prenosom pristojnosti z države in njenih organov na družbo in njene namišljene organizacije.

3.) Po naših pojmih je državna ustava temeljni zakon, toda samo za državo, ne pa za družbo. Ustava naj ugotovi idejno osnovo države, pravice in dolžnosti do državljanov in narobe, pristojnosti in delokroge državnih služb, posebno zakonodaje, administracije in sodstva. Ustava mora biti sistematična zbirka vodilnih idej o življenju in delu države, zato se ne sme spuščati v podrobnosti. Kar je v ustavi napisano, mora biti trajne vrednosti, se ne sme poljubno spreminjati. Ustava naj uživa ugled in spoštovanje, ki ga navadna zakonodaja največkrat ni deležna. Zato politično zreli narodi kaj neradi spreminjajo ustavo, kvečjemu kaj dodajo, ako je sila velika. Pogosto spreminjanje ustave je znak, da država še ni ustaljena, da narod še ni našel zanjo primerne oblike.

Ustava naj se dalje omeji samo na vprašanja, ki se tičejo države, ne spušča naj se na ostala področja ljudskega udejstvovanja. Ustava naj na primer ustvari podlago za socialno politiko, ne meša pa naj se v dobrodelnost. Država naj podpira znanost in umetnost, toda naj je ne vodi. Ustava naj se meša v gospodarske zadeve samo toliko, da varuje interese javne blaginje.

Čisto drugih misli je komunizem. Je načelen sovražnik države, ji napoveduje smrt, jo že vidi, kako odmira. Počemu torej delati ustavo za nekaj, kar je zapisano smrti? Ali ni pametnejše misliti na ustavo za družbo in vanjo vključiti samo še nekaj idej, ki naj vodijo državo, dokler je ne bo konec? Saj država nima nobene bodočnosti več, bodočnost pripada družbi!

Komunističnemu stališču ne moremo odrekati doslednosti, pač pa realnost. Pojmovanje o komunistični družbi še ni toliko razčiščeno, da bi se moglo praktično govoriti o prenosu pristojnosti od države na družbo. Jugoslovanski komunisti se na to niso ozirali, poskusili so zvariti ustavo, ki naj bi obenem veljala za državo in družbo.

4.) S pripravami za tako ustavo so začeli že pred dobrim desetletjem. Že takrat so pričeli s slavospevi v čast „družbe", ki naj počasi prevzame vse dolžnosti in pravice sedanje države. Da bi bilo vse to ljudem razumljivo, so naprtili državi pojmovanje, da država pomeni oblast in uporabo sile, kjer torej navaden človek nima nobene oblasti. Simbol države naj bodo policaji, orožniki, biriči, pazniki, vojaki in pa tisti, ki jim dajejo povelja. Kar pa ni povezano v življenju z nobenim nasiljem, to je področje družbe, tam pride lahko tudi navaden človek do besede. Izvajanje prometnih predpisov je na primer stvar države, ker so za prekrške predvidene kazni. Organizacija prometnih žil je pa zadeva družbe; nihče ni namreč kaznovan, ako propadejo načrti o novih cestah in železnicah. Tako razlikovanje med državo kot nosilcem prisilnosti in družbo kot simbolom svobodnega in prostovoljnega podrejanja osebnih koristi interesom skupnosti je sicer večkrat privlečeno za lase, toda je nazorno.

Tako so jugoslovanski komunisti začeli postopoma uvajati družbo kot naslednico

države. Prenašali so nanjo pristojnosti, ki so bile preje državne. Pri tem pa tega dela niso opravljali sistematično. Na gospodarskem področju so na primer prenesli na družbo mnogo pristojnosti, ki jih je država izvrševala le s pomočjo prisilnosti. Ljudje se zaradi tega ne razburjajo. Vedo iz osebne skušnje, da se s silo da večkrat doseči več kot s prepričevanjem. Vzgajanje in prepričevanje naj bi namreč v družbi nadomestovalo prisilnost. Kar je pri prenosu z države na družbo še posebno nerodno, je okolnost, da je mnogo državnih pristojnosti takih, ki so delno navezane na prisilnost, delno pa na svoboden pristanek ljudi. Kako prenašati take pristojnosti?

Prenašanje pristojnosti z države na družbo služi seveda komunistom tudi za propagando. Potrebo po mnogih neprijetnih zakonih, predpisih in uredbah so naslikali kot družbeno, čeprav je bila zakonodaja zvezana s prisilnostjo, to je za kršenje so bile predvidene kazni. Kadar pa pridejo na vrsto zakoni, ki imajo od njih ljudje korist, takrat seveda o družbi praviloma ni nobene besede, takrat se uveljavlja država. Davčne olajšave daje država, ne družba itd. Kar je torej prijetno, to odreja in daje država, kar je neprijetno, se mora zgoditi v družbenem interesu. Oportunizem še ni nikoli rodil dobre politike, tudi v komunizmu ne, zato pa ustvarja zmedo tudi v komunizmu. In ravno pri prenosu državnih funkcij na družbo igra oportunizem velikokrat veliko vlogo.

Oportunizem je pa napravil komunistom še drugo nepriliko. Prisilil jih je, da prenašajo z države na družbo tudi take pristojnosti, ki jih družba ne more opravljati, ker ji manjka osebja in denarja. To pa komuniste ni spravilo v zadrego. Ker je družba nekaj več in država nekaj manj, zato država lahko nastopa kot zastopnik družbe. Tako država lahko prenaša svoje funkcije na družbo, družba pa jih odstopa nazaj državi kot svojemu zastopniku, da jih izvaja. Tako vali država mnogo svojih obvez na družbo, potem pa jih upravlja kot „družbena zastopnica".

Po tej poti se širijo pristojnosti družbe in zmanjšujejo funkcije države. Družba raste, država odmira, v resnici je pa vse ostalo pri starem. Glavno pa je, da se papirnata stavba komunistične družbe lahko blešči v komunističnem svetu. Ustava pa mora služiti kot sredstvo, da se pokrijejo za kulisami komunistične akrobacije o prenosu funkcij z države na družbo. Ta sistem prihaja posebno do veljave, kadar je treba prenašati pristojnosti na komune, ki praviloma nimajo za izvrševanje „družbenih pristojnosti" ne denarja, ne sposobnega strokovnega in upravnega osebja.

5.) Komune so poleg družbe najbolj prirasle komunističnim srcem, morda zato, ker si je komunizem še najlažje ustvaril sliko, vsaj v grobih obrisih, kaj naj bodo. Komuna naj bi bila kot osnovna družbena celica podobna nekdanji srenji, v mnogem naj bi pa tudi spominjala na družino. V komuni naj bi vsi delovni člani delali samo za skupen blagor, ne zase in za svojce. Vse njihovo delo naj gre na račun komune, zato jih pa tudi komuna mora oskrbeti z vsem, kar rabijo za življenje. V komuni naj bi bilo vse skupno, osebna lastnina naj bi bila omejena le na potrošne predmete. Temelj komune naj bi bila medsebojna življenjska povezanost. Član komune naj bi celo življenje delal le za komuno, zato pa bi bil preskrbljen od rojstva do smrti.

O takih komunah niso komunisti prvi fantazirali. Že pred njimi je bilo napravljenih dosti načrtov, pa tudi nekaj poskusov, kako uveljaviti komune v praksi. Zadnji veliki poskus je bil narejen v Parizu l. 1870, ki je dolgo časa služil tudi komunistom za praktičen vzgled, kaj naj bo komuna. Ima nekaj vpliva tudi na idejo jugoslovanskih komunistov, kakšna naj bo komuna.

Komuna naj predvsem obsega majhno ozemlje in ne preveliko število delovnega ljudstva. Mora pa biti tako velika, da je sposobna za neodvisno gospodarsko življenje. Sedanje občine še najbolj odgovarjajo obema pogojema, zato skušajo tudi jugoslovanski komunisti porabiti občine kot jedro komun. V sedanji ustavi se vidi očitno tako stremljenje, pri čemer pa ustava še zmeraj rabi besede občina in občan in ne komuna. Značino za ustavo je, da posveča občini ravno toliko pozornosti kot federaciji, ako ne celo več, med tem, ko se za okraje in republike ne briga dosti. Počemu tudi, ako bodo z državo vred tudi odmrle, med tem, ko občina odnosno komuna ostane.

Nova ustava smatra občino kot osnovno družbeno politično in gospodarsko edinico. Prenaša nanjo pristojnosti iz okrajev, republik in celo federacije. Daje ji v roke tudi vse gospodarstvo na občinskem področju, obenem seveda tudi vse naloge na socialnem, kulturnem, športnem, prosvetnem in ostalih območjih. Občina je torej po

ustavi obremenjena z družbenimi nalogami, ki niso vezane z nobeno prisilnostjo. To naj jo ravno odlikuje od republike in federacije, ki sta še zmeraj vpreženi v rabo oblasti in se brez pravice do kaznovanja ne moreta udejstvovati. Tako se umetno ustvarja jez: kjer družba upravlja sama sebe brez nasilja, tam je komuna; kjer pa oblast mora rabiti silo in se opirati na kaznovanje, tam sta republika in federacija.

Pomen občine in njenih občanov se da presoditi tudi po važnosti, ki ji jo pripisuje ustava. „O „človeku in občanu" govori celo tretje poglavje ustave v 38 členih; o občini ima ustava 9 členov, o okraju samo tri in o republiki le pet. V večini členov se pa ponavlja misel, da je treba občino in občane braniti proti vmešavanju birokracije od zgoraj, pa tudi pred samopašnostjo v lastnih vrstah. Mnogim se je to zdelo preveč, pa jim je Kardelj odgovoril, da živi Jugoslavija še zmeraj v prehodni dobi, ko ljudje še niso dosti zgrajeni in so nagnjeni k odklonom vseh vrst, ki lahko motijo razvoj komune in komunistične družbe. Zato je treba vse pravice, pa tudi dolžnosti, komune jasno opisati v ustavi, da jih praksa ne bo mogla zmaličiti.

Tako daje ustava občini kot temeljni družbeno-politični skupnosti vse družbene funkcije, ki niso po besedilu ustave pridržane republiki ali federaciji. Nalaga ji pa zato tudi primerno obsežne dolžnosti. Vse te pravice in dolžnosti pa stojijo vkljub ustavnim zagotovilom na trhlih nogah. Ustava namreč obenem tudi določa, da se „pravice in dolžnosti občine določajo z ustavo, zakonom in statutom" (občinskim). Ponavlja se stara igra: kar ustava daje z eno roko, jemlje z drugo. V praksi pa je postala sedanja občina čudna mešanica. Večja je po obsegu, saj gredo njene meje večkrat prav blizu nekdanjih okrajnih. Večji obseg nalaga večje dolžnosti, več upravnega dela, pomeni pa tudi več oblasti. Občina je torej organ oblasti, ki rabi silo, obenem pa tudi zastopnik družbe, ki rabi namesto oblasti le ukrepe na gospodarskem, političnem, socialnem in kulturnem področju. Mejo med obema vrstama funkcij je težko potegniti, še težje jo je razumeti. Pri tem tudi nova ustava ne nudi nobene opore.

6. Prepletanje države in družbe stopa močno v ospredje v sedanji ustavi v vseh tistih poglavjih, ki govorijo o „voljenih" organih.

Pred komunizmom smo poznali v Jugoslaviji le odbore, zbore, skupščine in parlament. Vsi so bili čista politična telesa, ki so se mogla in morala, kakor je bil pač zakon, pečati z vsemi vprašanji na kateremkoli področju, političnem, gospodarskem, kulturnem, socialnem itd. Ne aktivna, ne pasivna volilna pravica nista bili vezani na stan, poklic, politično pripadnost in tako dalje. Najhujše politične debate smo doživeli velikokrat ravno v občinskih odborih, v parlamentih pa smo bili priča razpravam, ki so spadale med poklicne strokovnjake. Veljalo je obenem pravilo, da so posamezna politična telesa popolnoma samostojna, njihove pristojnosti pa jasno začrtane. Vladala je v njihovih vrstah enakopravnost: noben razred si ni mogel priboriti privilegijev v kateremkoli političnem telesu.

Jugoslovanski komunisti so ta sistem močno spremenili, ker so hoteli dati v voljenih zastopstvih besedo tudi zastopnikom družbe. V ta namen so vpeljali nov način volitev in sestave političnih teles.

Vsak volilec ima dvakratno volilno pravico. Najprvo voli kot občan, potem pa še kot član delovnega kolektiva v podjetju, kjer dela. Volilno pravico izvaja včasih direktno, včasih indirektno. Vse to se lepo sliši v besedah, v resnici pa pri postavljanju kandidatov in izbiranju na volišču nima nobene prave besede. Z glasovanjem opravi svojo dolžnost, vse drugo oskrbi režim, ne samo kandidatov.

Odborov, zborov, parlamenta ni več. Povsod velja samo beseda skupščina. Skupščina pa obstoja najmanj iz dveh ločenih in samostojnih delov, ki jih ustava imenuje zbor. Občinska skupščina ima občinski zbor in zbor delovnih skupnosti. Občinski zbor je po svojem sestavu in delokrogu kolikortoliko podoben prejšnjemu občinskemu odboru. Peča se z predmeti politične narave. Volijo ga občani kot taki. Zbor delovnih skupnosti je pa zastopnik delovnih skupnosti vseh tovarn, trgovin, do kulturnih, socialnih in podobnih organizacij. Pod določenimi pogoji imajo celo nekateri kmetje, člani zadrug volilno pravico v zbor delovnih skupnosti. V njem seveda prevladujejo zastopniki delavskega razreda. Vsak zbor ima svoj delokrog in svojo pristojnost. Zbor delovnih skupnosti se peča največ z zadevami „družbe", to je z gospodarskimi, socialnimi, kulturnimi in podobnimi. Občinski zbor je zaposlen s političnimi vprašanji. Vendar pa oba zbora sklepata na skupnih sejah. Tako sta „država in družba" povezani v občini.

Tudi republiška skupščina pozna po-

dobno delitev. Tudi tam obstoja republiški zbor in zbor delovnih skupnosti. Zbor delovnih skupnosti pa sestoji iz več samoupravnih zborov. Tako je organizirana tudi Zvezna skupščina, ki ima kar pet zborov: prvi in glavni je zvezni odbor, potem so pa še 4 „samoupravni" zbori: gospodarski, prosvetno-kulturni, socialno-zdravstveni in politično-upravni. Vsak samoupravni zbor ima svoj strokovni delokrog; so pa enakopravni z zveznim zborom, ki se peča največ s politiko. Glasovanje v zvezni skupščini je zaradi tega precej zamotano. Zvezna skupščina namreč ne glasuje samo o zakonih, ki so recimo simbol države, ampak tudi o resolucijah, deklaracijah, priporočilih, ki niso obvezna kot zakoni, toda so izraz družbene volje.

V sestavu zvezne skupščine se najlepše vidi povezanost družbe in države. Toda kdo je na prvem mestu? Ustava očitno daje prednost družbi. Govori o družbeno-političnih skupnostih, kadar govori o občini, okraju, republiki in državi, govori o družbeno-gospodarski ureditvi kar v celem drugem poglavju. Družbi daje prednost tudi v naslovih. Jugoslavija je Socialistična federativna republika. Federativni princip se je torej umaknil socialističnemu. Podobno so tudi republike samo „socialistične" in nič drugega.

Prepletenost med družbo in državo je torej velika celo po besedilu ustave. Pomeni res začetek prehoda od države na družbo, toda ne daje jasne slike o tem prehodu. Moti pri tem še okolnost, da ustava daje posebne privilegije takim režimskim institucijam kot sta Zveza komunistov Jugoslavije in Socialistična zveza delovnega ljudstva. Sta neke vrste državi v državi in dejansko odločata o prenašanju poslov z države na družbo, pri čemer imata glavno besedo tako v državi kot v družbi.

Vse to naj služi cilju, ki ga je Kardelj označil takole: „Funkcija države kot inštrumenta prisiljevanja naj se postopoma omeji na področje notranje in zunanje varnosti družbe." Za državno varnost se izjava verjetno ne briga; smatra, da je že vključena v družbeno varnost.

Kardeljeva izjava kliče v spomin dobo pred kakimi 150 leti, ko je liberalna filozofija zahtevala, naj bo država samo „nočni čuvaj", ki naj varuje premoženje, ne meša pa naj se v to, kar delajo ljudje. Takrat so to pravico izrabili bogataši na škodo proletarcev. Sedaj so pa potomci nekdanjih bogatašev postali proletarci, nasledniki nekdanjih proletarcev pa Djilasov „novi razred". Njemu vprid trdi Kardelj, da naj se država omeji samo na področje notranje varnosti družbe, kjer uživajo vse privilegije bogatih slojev samo vodilni komunisti in njihovi prijatelji.

Svet se je zasukal za 180 stopinj.

II. USTAVA IN DRUŽBENO SAMOUPRAVLJANJE

1. Podobno zmedo dela v ustavi ideja o družbenem samoupravljanju. Komunisti razumejo pod družbenim samoupravljanjem tak družbeni sistem, ki si v njem vsakdo v vsaki skupnosti, kamor ga zanese življenje, sam izbira gospodarja, bodisi posameznika, bodisi odbor, ki pa je svoji skupnosti odgovoren za svoje delo. Načelo samoupravljanja torej izključuje gospodarja, ki bi se postavil sam ali ga postavil kdo drugi in ki ne bi bil odgovoren tistim, ki jim gospodari. Ta ideja je izražena tudi v znani komunistični „svobodni asociaciji svobodnih proizvajalcev". Tudi tu naj bi bile asociacije neodvisne, obsegale naj bi pa ne samo ročne, ampak tudi umske delavce. Same naj bi si izbrale svojega gospodarja za razliko od kapitalizma, kjer gospodar odloča, kdo bo sodeloval v skupnosti, ki jo sam sestavlja, in seveda tudi, kaj bo delal in kako bo plačan.

Jugoslovanski komunisti so to načelo uveljavili najprej v gospodarstvu, kjer so vpeljali sistem delovnih skunosti (kolektivov), ki naj preko svojih delavskih svetov in upravnih odborov upravljajo nekdanjo državno in sedaj družbeno lastnino na proizvajalnih sredstvih. Pod proizvajalnimi sredstvi pa ni treba razumeti samo strojev in poslopij, ampak tudi zaloge surovin, pomožnega materiala, gotovega blaga in terjatev pri kupcih, pisarniški inventar, itd. Delavski sveti so postali simbol gosopodarskega samoupravljanja in glavna značilnost jugoslovanskega komunizma.

V delovnem kolektivu naj se delovni človek izživlja, tam naj gospodari, tam naj pokaže svoje sposobnosti in svoje talente, pa tudi privrženost komunističnemu režimu. Kot član kolektiva pa naj izvršuje tudi samoupravljanje v komuni, za zdaj preko občinske skupščine. Za to skupščino naj ima dvojno volilno pravico. Kot občan voli direktno člane občinskega zbora, kot član

kolektiva pa voli še člane zbora delovnih organizacij. Oba zbora pa tvorita skupaj občinsko skupščino, ki naj vedri in oblači nad njegovo usodo.

Tako sta delovni kolektiv in občinska skupnost tisto področje, kjer pride lahko vsak posameznik do polne veljave na vseh področjih družbenega udejstvovanja: gospodarskem, kulturnem, socialnem, prosvetnem, športnem itd. Na vseh teh področjih ima namreč komuna prvo in zadnjo besedo, potem pridejo na vrsto šele okraj, republika in federacija. V praksi se seveda stvari odvijajo ravno narobe, toda to komunistov nič ne moti. Upajo, da bodo te „prehodne" težave kmalu prebrodili.

Delovna skupnost in komuna sta tako vsaj teoretično idealni obliki „svobodne asociacije", da jugoslovanski komunisti ne čutijo nobene potrebe, da bi v ustavi dali delovnemu človeku kaj več besede pri družbenem sodelovanju onkraj komune v okraju, republiki in federaciji. Tam naj delovnega človeka zastopata največkrat kar komuna, tupatam pa tudi delovna organizacija, v katero je vključen. Zato uveljavlja ustava za te javne organe načelo delegatov, in ne poslancev. Delegate izbirajo praviloma komune in delovne skupnosti, ne pa posamezni volivci. To načelo pozna samo par izjem.

Tako jugoslovanski komunizem ubija s pomočjo ideje o samoupravljanju direktno volilno pravico in daje pravi vpogled v „socialistično" demokracijo, ki se v tem pogledu temeljito razlikuje od svobodne, ki zahteva direktno volilno pravico brezpogojno za vse vrste političnih volitev.

2. Načela „družbenega samoupravljanja" pa jugoslovanski komunisti ne omejujejo samo na gospodarsko področje. Pravijo čisto dosledno: delovni ljudje, ročni in umski, niso samo v gospodarstvu, so dejansko povsod v vseh družbenih skupnostih. Zakaj ne bi tudi ti imeli pravice do samoupravljanja? Ali ne tvori na primer 10 učiteljev na šoli ali 10 zdravnikov v bolnici ali 10 uradnikov v časopisni redakciji ravno tako „delovni kolektiv" kot par tisoč delavcev v tovarni? Tako se je ideja o samoupravljanju postopoma širila na vsa področja, kjer kdorkoli opravlja skupaj z drugimi kakršnokoli družbeno delo.

V praksi trči ideja na nekatere težave. Ali so na primer vojaki, policaji, jetniški pazniki lahko „svobodni proizvajalci v svobodnih asociacijah"? Kakšen naj bo delovni kolektiv sodnikov, upravnih uradnikov, kulturnih delavcev, prostih poklicev? Komunisti so zato kmalu opazili, da ne morejo biti vsi kolektivi enakopravni. Delovnim skupnostim na gospodarskem področju (tovarnam, obratom, trgovinam, državnim posestvom itd.) že lahko daš precejšnjo svobodo, ker njihove apetite po dobičku kroti konkurenca, ako socialistični trg kolikortoliko pravilno funkcionira. Drugačna pa je zadeva z delovnimi skupnostmi, ki delujejo v takoimenovanih družbenih službah (šole vseh vrst, bolnice, socialni zavodi, kreditni zavodi, zavarovalnice, kulturne ustanove, strokovne organizacije umskih delavcev itd.). Take skupnosti imajo velikokrat monopol, velikokrat pa tudi vplivajo neposredno na splošno režimsko politiko, posebno na prosvetnem in kulturnem področju. Njihovim kolektivom ne sme biti dana prevelika neodvisnost, da je ne zlorabijo, ker lahko podležejo protirežimskim vplivom. Njihovim delavskim svetom dodaja zaradi tega družba v ustavi še „svete državljanov", ki jih postavljajo družbeni organi in ki naj pazijo, da družbene službe ne zdrknejo na napačna pota. Ker so v družbenih službah zaposleni večinoma umski delavci s primerno višjo strokovno izobrazbo, vidijo v svetih državljanov nepotrebne varuhe, ki niso ničesar drugega kot izraz nezaupanja režima do njihovega dela. Jih kratkomalo zaničujejo. Pri sestavljanju ustave je ideja o svetih državljanov delala avtorjem precej težav, kar lahko razumemo.

3. Ideja o samoupravljanju dela ustavi velike težave tudi pri iskanju odgovora na vprašanje, kje so meje pristojnosti za posamezne vrste samoupravljanja. Samoupravljanje je družbeni, ne državni pojav, naj velja kot nasprotnik ideje o državi. Kot tako mora priti do veljave v vseh družbenih skupnostih, najbolj pa v komunah in delovnih organizacijah. Saj si komunisti družbenih skupnosti brez samoupravljanja niti zamisliti ne morejo. Na drugi strani je pa tudi res, da je komunistična družba ravno tako neobhodno potrebna kot okvir, ki se v njem razvijajo njene skupnosti vseh vrst. Potrebna je pa tudi kot njihova varuhinja in usmerjevalka, kajti drugače bi družbene skupnosti utonile v anarhiji.

Treba je torej v ustavi potegniti meje med družbo in njenimi skupnostmi. Kje mejijo pravice samoupravljanja na pristojnosti družbene celote? Jasnega odgovora na to vprašanje ne najdemo v ustavi. Ustava pač trdi, da so družbeni interesi nad željami in cilji družbenih skupnosti, to je pa tudi vse. Pojmi o družbi in družbeni

skupnosti so pač še preveč nejasni, da bi se dala potegniti jasna meja med pristojnostmi.

Ustava se more torej zanašati samo na prakso, kar je rodilo običajno posledico. Postavlja načelo, obenem pa tudi dodaja celo kopo izjem, ki jih zahteva sedanja jugoslovanska komunistična stvarnost. Tako imajo komune in delovne skupnosti po ustavi celo vrsto pravic, ki jih pa družba odnosno njen zastopnik država v „družbenem interesu" lahko po svoje spreminja ali tolmači.

Pri tem je treba upoštevati še komunistično načelo, da je država ne samo nosilec oblasti in prisilnosti, ampak tudi „družbeno-politična skupnost", ki ima potemtakem tudi pravico do samoupravljanja za federacijo, republiko in okraje. Državnost pa torej lahko tudi kot družbeno-politična skupnost s posebnimi privilegiji, ki se v praksi izoblikujejo v komunistični diktaturi in „novem razredu". Na drugi strani je pa družba samo sistem svobodnih asociacij svobodnih proizvajalcev. Je torej teoretično več, v resnici pa pomeni manj kot država.

Država mora namreč v praksi dnevno posegati v družbene skupnosti in njihovo samoupravljanje, (česar ustava niti ne taji), čeprav so državni posegi bolj znak družbene dejavnosti kot državne oblasti. Posegi seveda še bolj zameglijo razlikovanje med pristojnostmi družbe, družbenih skupnosti, države in njenih organov, so pa neobhodno potrebni.

V Jugoslaviji je vse družbeno, zasebna lastnina je razven nekaj izjem omejena na blago osebne potrošnje. Družbeno lastnino bi ljudje raznesli prvi dan, ako ne bi tega preprečevala država kot družbeno-politična skupnost. Tako ogromno premoženje se pa da upravljati samo iz enega središča. Ne more na primer upravljati z njim šest republik, vsaka po svoji volji. To bi pomenilo konec komunizma v Jugoslaviji. Gospodarski centralizem je torej bistven del komunistične družbe, obenem pa tudi najostrejši kontrolor in usmerjevalec vsega samoupravljanja. Razume se, da o tem ustava govori le malo in z meglenimi izrazi. Podoben centralizem sili v ospredje tudi na ostalih področjih, tudi na kulturnem. Ne more namreč vladati federalizem na enem, centralizem na drugem področju v isti diktaturi. Temu problemu se skuša ustava ogniti z molkom.

Prizna ga pa indirektno, ko govori o tem, da je treba idejo samoupravljanja varovati pred birokracijo, tehnokracijo, itd. Komunisti trdijo, da so ljudje še premalo dozoreli, da bi spoznali vse nevarnosti, zato se tudi lahko zgodi, da ne bodo znali braniti pravic do samoupravljanja. Zato ustava tako poudarja potrebo po obrambi pravice do samoupravljanja.

Obravnavanje ideje o samoupravljanju je torej izredno zapleteno, morda celo preveč zamegleno. Lahko to razumemo, ako pomislimo, kako neobdelani so še pojmi o družbi in družbenih skupnostih in kako izumetničeni odnosi med državo in družbo, toda strinjati se s konceptom ne moremo. Ideja samoupravljanja živi lahko samo v popolni politični svobodi in ne v diktaturi. Brez politične svobode ni samoupravljanja. Jugoslovanski komunisti so si idejo izposodili, da lahko uklenejo ljudi v delovne skupnosti in komune. Tako samoupravljanje je podobno rešetu: kar deneš nanj, vse zdrsi skozi luknjice v brezno komunistične diktature.

III. KAJ VSE ŠE KAJ POMENI V USTAVI?

1. Komunistična zamisel o bodoči komunistični družbi mora seveda računati s tem, da bodo ljudje zanjo. Tega pa še ni. Sam Kardelj, oče sedanje ustave, toži, da v ljudeh še ni zadostne „družbene zavesti", kar se vidi na vsakem koraku. Povsod butajo na dan neštevilna „protislovja": nasprotja med osebnimi in skupnimi, lokalnimi in centralnimi interesi, med umskim in ročnim, kvalificiranim in nekvalificiranim delom, med plačami in davki, med razvitimi in zaostalimi republikami, med oblastiželjnostjo občin, okrajev, republik na eni strani in federacije na drugi strani; še zmeraj ni umrla želja po zasebni lastnini, bogastvu, privilegijih; še zmeraj ni izginila težnja k veljavi lokalnih interesov, veselje do partikularizma, birokratska objestnost; še zmeraj tli spomin na nekdanjo svobodo in „stare dobre čase"; na drugi strani se je idealizem umaknil cinizmu, skromnost pohlepu, požrtvovalnost sebičnosti.

Jugoslovanski človek še ni torej dozorel za komunizem, pa tudi ni nobenega utemeljenega upanja, da bo. Da se splazi skozi to zagato, je ustava našla posebno pot: kar daje z eno roko, jemlje z drugo. Na eni strani daje človeku kot delavcu, ustvarjalcu vse mogoče pravice, ki jim je posvečeno celo III. poglavje. Na drugi strani je pa za skoraj vsako pravico predvidena

kontrola ali možnost omejitve, ki jo izvajajo v ustavi predvideni kontrolni organi. Naj jih navedemo samo nekaj:

Ustava proglaša kar v uvodnem delu v dveh členih Socialistično zvezo delovnega ljudstva in Zvezo komunistov Jugoslavije kot stebra komunistične družbe in jima daje take privilegije, da lahko kontrolirata katerokoli dejavnost vsakega Jugoslovana. Podobne pravice imajo na svojih področjih Zveza sindikatov, Zveza ljudske mladine, zveza partizanov itd.

Federalna vlada ima po ustavi v vsakoletnem družbenem planu orodje, ki z njim lahko do podrobnosti usmerja vse gospodarsko in socialno delo posameznikov in njihovih delovnih organizacij in družbenih služb po svojih lastnih vidikih in ne po željah ljudi.

Člen 31 federalne ustave daje centralni vladi še poseben izreden „instrument" za kontrolo vsega, kar se dogaja v deželi: „enotno službo družbenega knjigovodstva", ki se lahko vtika v katerokoli gospodarsko delo.

Federacija si daje z redno zakonodajo pooblastila za kreditno politiko, za reguliranje zunanje trgovine, za kontrolo cen, za predpise o sestavi bilanc, za usmerjanje dela v organizacijah „družbene službe" kot so šole, zavodi, bolnišnice, kulturne ustanove, socialni zavodi itd.

Končno izvaja federacija kontrolo nad delom republik, okrajev in občin. Vse te in druge podobne njene pravice so raztresene v členih 113-131 nove ustave.

2. Ustava obravnava tudi narodno vprašanje, po naše zelo neusmiljeno, s komunističnega vidika pa dosledno.

Že Lenin je napisal, da „je federacija le prehod k zavestni in tesnejši enotnosti delovnih ljudi, ki so se naučili prostovoljno dvigati se nad nacionalno ločenost".

V tem duhu je tudi za jugoslovanske komuniste narod „le ekonomski in družbeno-političen činitelj človeškega napredka", kot pravi Kardelj. Narod je zgodovinski pojav, ki so ga rodile proizvajalne sile in ga bodo tudi pokopale, ko jim bo odslužil. Tudi sedanjo vlogo naroda bo po Kardeljevem „prerastel bodoči razvoj proizvajalnih sil in mednarodne delitve dela, ki postopno združuje ves svet". To je dosledno. Ako naj umre država, zakaj naj bi jo preživel narod?

Ta duh narekuje tudi stališče nove ustave do jugoslovanskih narodov. Člen 114 nove ustave pravi na primer: „Federacija varuje suverene pravice in enakopravnost narodov ter socialistično in politično ureditev republik". Federacija je torej kot oblast in družbeno-politična skupnost na prvem mestu, republike na drugem. To odgovarja tudi prvemu temeljnemu načelu v uvodu ustave, ki pravi... „narodi Jugoslavije so se... združili v zvezno republiko svobodnih in enakopravnih narodov in narodnosti in ustvarili socialistično federativno skupnost delovnih ljudi." Narodi so se torej združili, da ustvarijo skupnost delovnih ljudi in ne skupnosti narodov.

Kaj pa so potem republike? Člen 108 ustave pravi: „Republika je državna socialistična demokratična skupnost, ki temelji na oblasti delovnega ljudstva in na samoupravljanju." Republika ni torej noben izraz narodne volje, pa tudi ne zastopnik narodnih interesov, še manj pa nosilka narodne politike, še najmanj pa vtelešena oblika najvišje narodne skupnosti. Zato je pa tudi njen političen pomen omejen navzgor proti vsemogočni federaciji, navzdol pa proti vedno močnejši občini, odnosno komuni. Samo sila razmer daje republiki še nekaj pomena v jugoslovanski stvarnosti. Vendar pa republika ni tako močna, da bi branila politične pravice svojega naroda.

3. Ustava pa spodkopuje s členom 41 sam temelj narodnega obstoja. Ta člen pravi: „Občanu sta zajamčena svobodno izražanje svoje narodnosti in kulture ter svobodna raba svojega jezika. Občan se ni dolžan izjavljati, kateri narodnosti pripada, in tudi se ne opredeljevati za neko narodnost." V katerem grmu tiči zajec?

Za določanje narodnosti veljata dve glavni pravili: ali je zanjo merodajna družinska pripadnost, posebno odnos do staršev, ali pa je merodajen kraj rojstva. V obeh slučajih nima človek svobodne izbire. Je pa tudi izjema od pravila: so slučaji, kjer je posameznikom dana pravica, da se svobodno odločajo, ali hočejo pripadati kakemu narodu in kateremu. Te pravice so se radi posluževali tisti jugoslovanski državljani, ki iz posebnih razlogov nočejo biti ne Srbi, ne Hrvati, dasiravno živijo z njimi v lokalnih skupnostih.

Gornji člen ustave pa postavlja vrstni red pri določevanju narodnosti na glavo. Glavno je pravilo, da naj vsak Jugoslovan sam pove, ali hoče pripadati tej ali oni narodnosti ali pa nobeni. Ako se hoče ravnati po družini, je to njegova osebna in ne splošna narodna zadeva.

Ako se bo torej otrok srbskih staršev izjavil za Hrvata ali otrok hrvaških staršev za Srba, je to njegova osebna zadeva.

Isto velja za otroka slovenskih staršev, ako bo hotel biti Nemec ali Italijan. Ako ga bo kdo zaradi tega napadel, ga bo oblast preganjala, kajti ustava pravi, „da je protiustavno in kaznjivo vsako razpihovanje nacionalnega sovraštva ali nestrpnosti". Režim bo seveda smatral za razpihovanje vsako stališče, ki se s tem vprašanjem ne strinja z uradnim, kot je izraženo v ustavi.

Praktično to pomeni, da bodo ljudje lahko bežali od malih narodov k velikim, od narodov, ki so politično ničle, k narodom, ki kaj pomenijo. Lahko si predstavljamo, kaj bo na primer na Štajerskem, ako se to ustavno načelo začne prakticirati v Sloveniji.

Pa še druga stvar: v komunistični družbi bo narodnost nepotrebna stvar, saj ne bo več naroda. Zakaj ne bi komunisti začeli že sedaj vežbati svojih pristašev za to dobo s tem, da jim naročijo, naj se odpovedo vsaki narodnosti in naj ostanejo samo jugoslovanski državljani brez vsake narodnosti? Tudi to je mogoče.

Vsekakor pa pomeni gornja ustavna določba večjo nevarnost za Slovence kot za Hrvate ali Srbe. Od malega naroda se lahko vsak lažje poslovi kot od velikega.

Za komuniste je pa vse to dosledno. Po njihovem bo namreč jugoslovanska socialistična skupnost tem trdnejša, čim globlja bo zavest, da njena enotnost ni zasnovana na kakršnikoli nacionalistični ideologiji, ampak na njenem internacionalističnem konceptu. Zato pa daje ustava režimu pravico, da preganja vsako „reakcionarno obliko nacionalizma", ki škoduje komunističnemu pojmu o „bratstvu in edinstvu".

Zato je tudi le dosledno, da so povsod v ustavi zamenjali besede kot „naroden", „ljudski", z besedo „socialističen". S tem so samo podčrtali prepad med sedanjim in njihovim bodočim svetom.

IV. POČEMU NOVA USTAVA?

V uvodni besedi k ustavi pravijo komunisti, da „so z razvojem materialnega temelja države in socialističnih družbenih odnosov nastale take družbene in politične spremembe, da so prerasle sedanjo ustavo". Potrebna je torej nova, ki ima tri dele z značilnimi naslovi: Uvodni del — temeljna načela, Prvi del — družbena in politična ureditev, Drugi del — organizacija federacije. Potemtakem je to torej bolj ustava za jugoslovansko družbo kot za jugoslovansko državo. Ker je ustava samo fotografija sedanjega družbenega stanja, ki se dnevno spreminja, nosi v svojem bistvu pečat začasnosti. Legalizira družbeno stanje kot je danes, prihodnje leto pa ga že več ne bo. Zato člen 164 ustave pooblašča kar Zvezno skupščino, da „odloča o spremembi ustave". Spreminja jo v smislu členov 210—214. Te pravice se bo verjetno kmalu morala poslužiti, kajti mnogo členov sedanje ustave ne bo preneslo pritiska stvarnosti in bodo kar mimogrede postali brezpredmetni ali celo ovira za komunistično politiko. Ni torej vredno, da bi se spuščali v podrobno analizo vsebine 14 poglavij, na katere je razdeljeno ustavno besedilo. To bi bilo zamudno delo, ki bi zahtevalo več prostora. Tako stališče opravičuje tudi veliko število podrobnosti, ki so vpletene v ustavo, ki pa spadajo v navadno zakonodajo ali pa celo v upravno postopanje, zato pa veliko prispevajo k megli, ki vlada v besedilu. Te podrobnosti so vpletene v ustavo, da varujejo delovnega človeka in njegove pravice pred birokracijo na eni strani in pred vplivom ostankov preteklosti na drugi strani. Bodo pa verjetno prava mana za birokracijo in njeno oblastiželjnost.

Ustava ima čisto strankarski namen in pomen; je sestavljena tako, da služi kot priročnik za jugoslovanske komuniste in njihove sopotnike in obenem kot kažipot, katera smer je prava za potovanje v komunistično bodočnost. V tem pogledu je le dopolnilo k programu Zveze komunistov Jugoslavije. Oba dokumenta sta podlaga za „titoizem". Za navadnega državljana pa ustava ne pomeni dosti. Odredila mu je mesto v občini in delovni skupnosti. Tam naj se izživlja; kar pa je zanj zanimivega odnosno važnega v okraju, republiki in federaciji, to bodo že uredili komunisti sami brez njega.

LEV DETELA

obrazi slovenske literature v domovini

Že večkrat sem nakazal, da so se v slovenski književnosti v domovini razvile predvsem tri precej generacijsko pogojene struje. *Starejši* (Kranjec, Potrč, Ingolič, Kosmač, Bor itd.) se bolj ali manj prepričano oklepajo socialnih in realističnih konceptov, čeprav samostojno delujejo še nekateri idealistični književniki (Gradnik, Vodnik, Kocbek, delno celo mlajši Udovič), pri katerih je čutiti močne ekspresionistične elemente. *Srednja generacija*, ki jo najizraziteje predstavlja pesnik Kajetan Kovič, se tolerantno naslanja na starejše in ne kaže posebnih namenov, da bi resnično kritično odpravljala družbene slabosti in se borila za novo in pozitivnejše. Predvsem ugotavlja zasebno stanje, v katerem se je znašla, in opisuje svet, kot je. V nasprotju s takim stališčem pa *mlajša generacija*, zbrana pri mesečniku Perspektive, odkrito razglablja slabosti današnjega komunističnega sistema in skuša s pomočjo Sartrovega in Heideggerjevega v bistvu levega eksistencializma, ki je prepričan, da je človek v današnjem svetu navezan samo nase in ne na kakega boga, vnašati tudi v marksizem nove vidike in poglede. Ob tem pa prihajajo nekateri njeni predstavniki še dalje in hote ali nehote često vstopajo v bistveno idealistična območja, tako k Heglu ali pa k sodobnim idealističnim piscem. Ni slučaj, da je generacija pri Perspektivah strpnejša tudi do pravih katoličanov. Že članek P(rimoža) K(ozaka) Na rob vatikanskemu koncilu iz 21. številke letošnjih Perspektiv dovolj zgovorno priča o tem, marsikaj drugega pa to trditev še razširja (Ne nazadnje članek M(arjana) R (ožanca) O strahotah našega molka iz 22. številke Perspektiv). Nekatera dejanja kritičnih perspektivovcev so zlasti dogmatičnim komunističnim elementom trn v peti. Tako je lanski izstop perspektivovskih književnikov Petra Božiča, Janka Kosa, Lojzeta Kovačiča, Marjana Rožanca, Dominika Smoleta, Vena Tauferja in Daneta Zajca iz Društva slovenskih književnikov, ki ni hotelo v svoje vrste sprejeti perspektivovskega ideologa Tarasa Kermaunerja, mučno in neprijetno izvenel. Vendar so uradne oblasti jeseni 1962 v svojo obrambo odpravile mentorsko revijo Mlada pota, o kateri sem spregovoril v Kulturi za rdečimi zastori I (Meddobje VI, 3—4). Na mesto nje izdaja sedaj mladinski centralni komite in upravni odbor zveze študentov Jugoslavije v Ljubljani novo revijo Problemi. Ob njih so se grupirali zlasti mlajši levičarski dogmatistični literati, katerim so se pridružili tudi mnogi starejši dogmatisti. V Problemih se je že pojavilo več člankov, ki so napadli „eksistencialistične" Perspektive, pa tudi osrednjo revijo (starejših in njihovih sopotnikov) Sodobnost, kot se Naša sodobnost v vendarle delni demokratizaciji življenja od januarja 1963 imenuje. Zaradi nove revije Problemi moramo sedaj k prejšnjim grupam z različnim umetniškim in humanističnim konceptom prišteti še *mlajše literate* tja do rojstne letnice 1940, zlasti pa z rojstno letnico okrog leta 1935.

Medtem ko je za starejšo in tolerantno generacijo značilen ali bolj naturalistično-realističen ali pa delno ekspresionističen slog in ideološko jasen odnos do sveta (ki je ali materialističen ali idealističen), pa pri kritični generaciji okrog Perspektiv sicer srečujemo široko bazo marksističnega gledanja na svet, h kateri pa vendarle močneje ali šibkeje pritekajo — kot sem že omenil — primesi tudi čisto idealistične ideologije, kar izvira iz določene skepse do zunanjega sveta in bodočnosti, ki jo ta generacija še vedno doživlja pod plaščem svetovne vojne, v kateri je preživela mladost.

V nasprotju z dosedaj naštetimi skupinami in v nasprotju z modernizmom Perspektiv pa se najmlajši okrog Problemov zopet vračajo proti realizmu, ki pa ne izraža nikakršne kontinuitete. Ta generacija je odrezana od izročila prejšnjih dob in tudi od tradicije slovenskega pisanja. V smislu estetike, ki jo je v nekdanjih Mladih potih pridigal zlasti Ivan Potrč, je pisanje mladih v bistvu površinsko in fotografsko naturalistično. Čeprav pri teh pi-

scih često opazimo iskreno prizadetost, je to za literaturo premalo. Psihološko in filozofsko ne znajo analizirati problemov, ki jih odpirajo, pač pa se spuščajo v delikatno erotično lascivnost, ki je sicer blizu kakemu Italijanu Moravii, a ne duhovnemu profilu slovenskega človeka. Na splošno vzbujajo dosedanji sestavki mladih v glavnem vtis površnosti, nekontinuiranosti, razbitosti, razvlečenosti, snobizma, a so vendarle pričevanje o dokaj tragični in pretresljivi podobi mladega slovenskega človeka našega časa. Med vsemi mladimi ni tudi niti enega pisca, ki bi razvil kolikor toliko svoj stil, ki bi razodeval svojstvo in moč pisateljeve osebnosti. Ker vsak pisatelj (torej besedni umetnik) ni le pripovedovavec vsebine, temveč predvsem mojster besede, je to tembolj tragično. Skupino pri *Problemih* pa moramo še vsekakor razumeti kot skupino „v učni dobi". Zato je mogoče, da se bo prav tu v prihodnjosti še izkristiliziral tudi kak resničen umetnik, toda o tem je še preuranjeno soditi.

Če trenutno slovensko literarno situacijo v domovini opazujemo iz večje perspektive, lahko kaj kmalu rečemo, da ljubljanska *Sodobnost* in mariborska *Nova obzorja* (kot dve reprezentančni reviji, v katerih imajo veliko moč starejši) nista v zadnjem času objavili kdovekaj kvalitetnih in pomembnih prispevkov. V *Problemih* se je zakoreninilo netolerantno in dogmatično gledanje na svet, pač pa predstavljajo veliko novost in pomemeben skok naprej *Perspektive*. Seveda pa bi bilo napak, da bi v tem mesečniku iskali resnično tribuno prenovljenega krščanstva. V resnici gre vendarle za marksistično revijo, ki pa v sedanjo podobo marksizma vnaša nov obraz: večjo znanstvenost, večji humanizem, večjo tolerantnost in večjo kritiko. Zdi se, da je nekje usodna ploskev, na kateri se bodo novi socialni pogledi, ki jih je najbolj radikalno razvil komunizem, mogli soočiti z našim prenovljenim krščanstvom, ki mu je pokojni papež Janez XXIII. postavil odločilen temelj. Kot se piscu teh vrstic dozdeva, je neumestno sanjariti o kakem povratku v staro, temveč zahteva nova doba natančno moderno analizo in času primerno akcijo. Tako je tudi za kristjana z določenimi ideološkimi pridržki vsaj v konceptu sprejemljiva znanstvena prizadetost, svetovna širina, kritičen duh in stvaren humanizem Perspektiv. Seveda pa leži v rokah našega časopisja, posebno pomembnega kroga pri Meddobju (pa tudi drugod), usoda naše bodočnosti. Sedaj je naloga naše strani, da se otrese določenih predsodkov in stopi v resnično sodobno kulturno akcijo, ki bo sociološko zunanjost pojavov v domovini oplemenitila s krščansko socializacijo človekove notranjosti. Zunanje, često nehumanistične in barbarske pojave bomo torej morali poplemenititi v luči krščanskega humanizma v resnično človeško občestvo, v katerem posameznik ne bo odtujen sočloveku in družbi, temveč bo naš brat, naš bližnjik, kot uči že sveto pismo in kot uče vse pridige o krščanski ljubezni.

Medtem se povrnimo k naši osrednji temi, v kateri sem sodobno literarno situacijo v domovini razdelil na štiri skupine s štirimi različnimi estetskimi in ideološkimi koncepti.

Prva skupina je v glavnem skupina starejših. Obe (v določeni meri) njeni reviji (Sodobnost in Nova obzorja) sta konservativni in po tehnični plati najbolj odgovarjata našim predvojnim revijam, posebno levičarskim. Tako je v obeh omenjenih revijah obilica prostora namenjena proznemu in pesniškemu delu, ki ni vedno napolnjen s kvalitetnimi prispevki. Lani so *Nova obzorja* n. pr. objavila pesmi okrog dvajsetih pesnikov (n. pr. Oniča, Forstneriča, Ovseca, Pibernika, Snoja, Juga, Mevlje, Grafenauerja, Krakarja ali Koviča), natisnili pa so tudi nekaj prevodov iz nemščine, makedonščine ali Katula. Objavili so tudi prispevke devetnajstih prozaistov, ki ne pomenijo mnogo. Anton Ingolič se je n. pr. v tej reviji kar trikrat oglasil, Loos in Švajcer, ki nista kaj dosti znana, pa kar po dvakrat. Iz srbohrvaščine so prevedli Andrićeve Misli. Zlasti esejističen del revije, kjer sodeluje posebno Branko Rudolf, Božidar Borko ali Janez Gradišnik, ni vedno aktualen in je često kvantitetno in kvalitetno šibak. Recenzije novih knjig nosijo izrazit pečat založniške hiše Obzorja in so bolj reklame kot resnične kritike. Podoba Novih obzorij v letu 1963 ni dosti boljša. Pojavljajo se ista imena z istimi realistično-naturalističnimi motivi, ki sicer tu in tam kak sodoben pojav nakažejo, a nikoli ne prodrejo v jedro problema, temveč ga raje obkrožijo. Metafizičnost slovenskega človeka avtorji danes najraje nadomeščajo z erotičnostjo in naturalizmom, ki pa je umetniško gledano še vedno več kot izrazito shematični ruski socialistični realizem. V slovenskem sodobnem naturalizmu je vendarle še ohranjena človekova individualnost zasebnega življenja (v ljubezni, na zabavi, sprehodu itd.). Medtem ko je erotičnost za sovjetske in vzhodne pisatelje tabu, se jugoslovanski avtorji vendarle po-

služujejo tega izhoda, ki jim omogoča določeno svobodnost izpovedi. Kljub temu se seveda moramo vprašati, če ni prav tak izhod nekaj izrazito slabega, ki kljub vsemu pomeni slepo ulico umetnosti. Zato bo potreba tudi sodobni jugoslovansko-slovenski naturalizem prebroditi proti območjem resnične umetnosti, ki se sicer tudi erotičnih problemov ne bo strašila, a ji ti ne bodo postali simbol časa in sam sebi namen. V *Sodobnosti* sodelujejo mnogo starejši avtorji, a tudi mlajši, ki so se jim priključili. Sodobnost je končno tudi glasilo srednje tolerantne generacije. Tako sta leta 1963 objavila v tem mesečniku pesmi tudi Kajetan Kovič in Janez Menart, od starejših pa rehabilitirani Kocbek in ekspresionist Anton Vodnik, da ne govorimo o nekoliko mlajšem spretnem stilistu in estetu Jožetu Udoviču z izrazito finimi liričnimi motivi. Pisali pa so tudi mlajši, tako Cundrič, Saša Vegri ali Svetlana Makarovič. Tudi v prozi je podoben razpon, ki sega od starejšega Bora kot dovolj učinkovitega prozaista-fabulista preko srednje generacije s Tržačanom Rebulo ali groteskním Hiengom tja do mladine z Bredo Smolnikar ali Barbaro Brecelj. V esejistiki pa je Sodobnost zopet šibka. Pirjevec, ki se včasih oglasi s kakim vzvišenim, a vendar kvalitetnim in polemičnim člankom, ki je uperjen proti „eksistencializmu" (v resnici marksističnemu revizionizmu) Perspektiv, je osamljen posameznik. To velja tudi za Kocbeka, ki se tu oglasi s kakim politično-miselnim esejem. Recenzije so kvalitetnejše kot v Novih obzorjih, mnogo člankov pa se tudi ukvarja s poročili o gledališču, koncertih, razstavah in podobnem. Prevodov je malo. Vsaka številka revije objavi tudi eno črnobelo likovno reprodukcijo.

Revijama starejših je delno podobna tudi revija najmlajših *Problemi*. Njen nastanek je povzročilo nezadovoljstvo proti mentorjem Mladih potov, zlasti Ivanu Potrču in Mitji Mejaku. Po drugi strani pa so oblasti to nezadovoljstvo mladih z mentorskim konceptom izrabile še v drugi meri: revijo so politizirale in jo pretvorile v tribuno „politično osveščene" mladine.

V Problemih se je pojavilo več ostrih člankov, ki so med drugim napadli Edvarda Kocbeka in njegovo interpretacijo nemškega filozofa Ernesta Blocha (napisala sta jih zlasti filozof Božidar Debenjak in slavist France Zadravec), mesečnik pa je tudi zlasal sodobno slovensko kritiko — a tu je šlo za bolj oster klevetniški in polemični ton, kot pa za resno kritiko sodobne kritike. Poleg nekaterih anket, ki se pečajo predvsem s problemi mladine, je revija objavila še več člankov in esejev z vseh področij kulturnega in politično gospodarskega življenja. Precejšnji pozornost (a gotovo manjšo kot Sodobnost in Nova obzorja' je revija posvetila leposlovju. Oglasilo se je več mladih, a v glavnem že znanih avtorjev z daljšo ali krajšo (v glavnem zelo lascivno, naturalistično in površinsko, neresno) prozo. Tu bi omenil pisateljice Barbaro Brecelj, Marijo Cigale, Gitico Jakopin, Svetlano Makarovič, Bredo Smolnikar ali Vito Varl. Nekatere teh avtoric se sicer dvigajo iz podpovprečja, vendar je tudi milo povedano kreativna nemoč teh avtoric velika. Boljšo prozo pa je objavil Andrej Kalan (Človek je zmeraj sam), ki je od prejšnjega leta naredil že precejšen korak iz dekadence v bolj zrelo gledanje na svet. Omeniti je tudi Suhodolčanove in Kavčičeve tekste, od starejših pa je sodeloval Miško Kranjec. Povprečje naturalističnega realizma je predrl edino Jože Snoj z modernistično novelo Mojster za smrt, ki je situacijo v reviji poživila edino zaradi posebnega stilističnega prijema, idejnovsebinsko pa je ostala neumno skrpucalo, v katerem pisatelj tudi s komplicirano strukturo ni mogel preslepiti bravca, čutečega pisateljevo sprenevedanje, ki si je pač postavilo za edini cilj: zakriti absolutno praznino, popolen nič problemov, ki pa jih resnični umetniki vidijo v današnji Sloveniji veliko in v vsej (čeprav težko izpovedljivi) krutosti. Drame sta v Problemih objavlja Miloš Mikelj, urednik Ljubljanskega dnevnika (Administrativna balada, trenutno jo igrajo v ljubljanski Drami) in Matjaž Kmecl, asistent na slavistiki (Avtomobili). Obe deli sta sestavljeni v duhu trenutne uradne politične linije, v kateri se nekoliko več govori tudi o demokraciji, pa seveda o demokraciji samoupravljanja z delavskimi sveti in vsemi drugimi takimi pritiklinami, ki pa (kot meni pisec teh vrstic) v jugoslovanskem življenju resnično pomenijo demokratizacijo in se že zelo razlikujejo od inštitucij v administrativnem socializmu, ki ga poznajo še vse komunistične države razen Jugoslavije.

Med pesniki se je v Problemih oglasilo več imen (nekaj vztrajnosti do objavljanja in nadarjenosti kaže n. pr. Janez Juvan; med ženskami je nedvomno nadarjena sicer često dokaj banalna Svetlana Makarovič). S satirično ostjo je presenetil Henrik Zbil. Posebno številko so Problemi posvetili črnogorski književnosti. Toda, naj bo, kot je. *Bere je v vseh treh revijah veliko, kvalitete pa malo.* Zato pa kažejo Perspektive

kot četrta in zadnja literarna in esejistična revija v domovini bistveno drugačen obraz.

V *Perspektivah* posebno priteguje moderna oblika in aktualna sodobna kritična vsebina. Težišče revije se je pomaknilo od leposlovja na znanstveni članek, esej ali kritiko. Tako je v prvih številkah 3. letnika (1962/63) izšlo nekaj važnih razprav, ki v bistvu pomenijo prelomnico v slovenski kulturi. Janko Kos je objavljal Uvod v zgodovino slovenske literature, ki v pravem pomenu besede literatura eksistira pri Slovencih šele od prosvetljenstva naprej. Omenil bi tudi nekoliko shematičen pregled Tarasa Kermaunerja o idejnosti filmskega novega vala, ki zna biti sicer samovoljen, a je vendarle poudaril romantičen in v bistvu nekritičen odnos teh filmov do družbe. Mnogo se v Perspektivah piše tudi o aktualnih domačih problemih, samoupravljanju, o državi in družbeni skupnosti v ustavi prehodnega obdobja, o položaju in ustreznosti strokovnih kadrov v jugoslovanskem gospodarstvu, o gospodarstvu in kulturi, o poklicnih interesih mladine in družbenih potrebah itd. Veliko pomenijo tudi polemike proti dogmatistom v Sodobnosti (Pirjevec) ali v Problemih (Debenjak), ki pričajo o veliki razgledanosti in trdnem konceptu. Seveda gre tu za marksistično fundirane sestavke, v katerih pa, kot sem že omenil, zasledimo tudi tujerodne prvine. Sploh pa je marksizem Perspektiv v bistvu vendar revizionističen. Kot je Sartrova filozofija dopolnilo marksizmu, in bo ob času, ko bo marksizem ukinil določene nepravilnosti, svojo nalogo korektorja in kritične miselnosti odložila, tako je zadeva pri Perspektivah podobna. Gre za sicer marksistične, a revidirajoče in sočasno podobo marksistične misli v domovini dopolnjujoče sestavke. To stanje še podčrtujejo prevodi različnih filozofov, sociologov in znanstvenikov, med katerimi naj omenim samo Sartra in Heideggerja.

Med proznimi prispevki bi omenil Justovo Pločevino, ki sicer v naturalistični maniri, a z močno kritično ostjo, razgalja določene negativne pojave v domovini. Delo se odigrava predvsem v nekem slovenskem letoviškem kraju ob morju. Gre za življenje dveh bratov, Jana in Ivana. Ivan se ukvarja z različnimi grdimi posli, s tihotapstvom, prostitucijo itd. Tudi Jan se je znašel v nemoralnem kaosu sodobne jugoslovanske družbe. Mlado in staro popiva, ženskari, prireja orgije. Vsem je pred očmi predvsem lov za denarjem in bogastvom. Do tujcev so prostaško ponižni, samo, da bi jim iztisnili čim več tisočakov. Janu se taka družba upira, čeprav tudi sam ne more iz njenega načina življenja. Bori se tudi z ostanki religioznosti, ki jih je prinesel od doma. Pisatelj to med drugim tako opisuje: „Vonj po kadilu ga je spomnil na otroška leta. Stopil je proti oltarju. V cerkvi ni bilo nikogar; večna luč je svetila motno, na stranskem oltarju so gorele sveče.

Pokleknil je. Topo je zrl v brezizrazni materin obraz. Kristus je sklanjal glavo globoko nad ranjene prsi.

„Po kaj sem prišel? Ničesar Ti ne morem povedati."

Bil je utrujen, zato je vstal in sedel v prvo klop. Naslonil je glavo na sklenjene roke in je hotel vsaj za bežni trenutek čutiti.

Zaspal je.

Odšel je brez olajšanja in sram ga je bilo."

Prav grozotni so opisi smrti strica Toneta. Družina že čaka na njegovo smrt, ker si hoče razdeliti stričevo bogastvo. Za dediščino se po pogrebu tudi takoj resnično sprejo. Jan potuje tako po gnusni duhovni in stvarni pokrajini, rešitve pa ni. V nasprotju z Justom je modernist Šeligo objavil novelo Stolp, ki se sicer tudi bavi s človekovo odtujenostjo v sodobni družbi vendar opisuje širše občestvo, a to na sodoben, a često tudi stilno pretirano moderen način, ki pa hodi vštric s sodobnimi tokovi po svetu, n. pr. v Franciji. Podobnega kova je Božičeva drama Kaznjenci, ki je hud protest svobodomiselne generacije Perspektiv. Zgodba govori o treh kaznjencih, ki jih koncem koncev ubijejo, čeprav ne vemo, zakaj. Vse je napisano moderno, kraj dogajanja je Tukaj, čas dogajanja pa Zdaj. Motto zgodbe tiči v besedah, da je „kazen za greh, da te ni!" Perspektive so objavile tudi nekaj nekonvencionalnih spominov iz druge svetovne vojne, omenil bi samo Kocbeka in Haceta. Posebno pozornost pa je mesečnik posvetil poeziji, in to izvirni slovenski in prevedeni. Dane Zajc se je oglasil s svojimi sedaj že utrujajočimi protestirajočimi temnimi motivi (Sončni ostriž), Veno Taufer, ki je pred kratkim izdal svojo drugo pesniško zbirko Jetnik prostosti, je v modernistični pesnitvi Nemi Orfej pokazal, da je napravil velik razvoj. Svoje osebno razpoloženje in notranji boj je namreč v pesnitvi prefinjeno povezal z občečloveškimi problemi, čutiti pa je več vplivov, tako tudi Eliota — in od tu je blizu neka sorodnost z emigrantom Papežem. Gregor Strniša, ki je

pravkar izdal drugo pesniško zbirko Odisej (prva je bila Mozaiki — 1959), je objavljal groteskne pravljične pesmi, ki so nekake vizije današnjega sveta. Včasih se mi zdi nekoliko preveč podobarski, kot pri Tauferju v določeni meri moti jezikovni eksperiment, na primer stalno nizanje genitivov. Od prevodov bi omenil pesmi Jacquesa Préverta ali Vlada Gotovca. Perspektive so tudi skozi vse leto (prav tako kot Problemi) objavljale po več likovnih reprodukcij.

Če bi sedaj naredili sprehod še po knjižnih zbirkah umetnikov, ki sem jih omenil že pri revijah, bi dosedanje teze mogli samo potrditi.

Umetniki starejšega rodu (s svojima središčema v Sodobnosti in Novih obzorjih) so dogmatiki izrazito marksistične smeri, medtem ko mlajši in najmlajši (ki se zbirajo pri Problemih) stopajo za njimi, vendar je njihovo pisanje nekontinuirano, že vulgarno materialistično in še v bolj vsakdanjem in slabem jeziku. Umetniki iz kroga Perspektiv objavljajo najmanj. K temu jih sili zlasti težko in žalostno dejstvo, da oblast vendarle odločno nastopa proti modernističnim in subjektivističnim snovem. Tako se prozaist Lojze Kovačič že zelo dolgo ni oglasil, Dominik Smole pa piše dva daljša teksta (drama, roman). Pač pa sta pravkar izdala pesniški zbirki Taufer in Strniša in njuni novi deli zares govorita o določenem umetniškem napredku.

Na splošno drži, da leto 1962 ni prineslo posebno kvalitetne knjižne žetve, in to niti v poeziji niti v prozi. Večina pomembnejših del zadnjega časa je izšla še leta 1961, zato ni čudno, da je letošnjo prvo tržaško velikonočno nagrado prejel pesnik Udovič za leta 1961 izišlo zbirko Ogledalo sanj. Te pesmi v bistvu že starejšega pesnika so izredno melodiozne in prefinjene, pač pa je v njih čutiti neko odmaknjenost iz sodobnosti in beg v imaginarne svetove, v kar se nemarksistični avtorji posebno najstarejšega rodu radi zatekajo. Leta 1961 je izšla tudi Kovičeva zbirka Korenine vetra. Avtor je predstavnik srednje generacije in gradi svojo pesniško zbirko na ugotavljanju vsakdanjosti. Istega leta pa je Dane Zajc izdal Jezik iz zemlje, ki je morda najpresenetljivejša zbirka pesmi zadnjega časa, čeprav moti njena mračnost in pretiran obup.

Proze je izšlo več, a v glavnem šibke. Letos so se oglasili že najmlajši prozaiki (rojeni med 1939 in 1941) Peter Kavalar, Elza Budau in Marlena Humek Pehani, ki pa tudi še niso ustvarili resne literatura, temveč prav tisto, kar sem že omenil pri Problemih.

Splošna situacija je taka, da je poezija vendarle na višji stopnji kot proza in dramatika (tu je izjema Smoletova Antigona). V poeziji, posebni liriki, smo Slovenci močni že po tradiciji, po drugi strani pa je v poeziji še dopustna neka svoboda izpovedi, ki izvira iz bolj individualističnega karakterja te vrste umetnosti in v prozi in dramatiki danes ni več možna.

Če se končno ozremo še v zamejstvo, vidimo v zadnjem času isto podobo. Poezija prevladuje že v revijah (če ne v knjigah, ki se jih po pravici izogibamo). Samo če pogledamo delo SKA, vidimo, da so posebno umetniško kvaliteto dosegli predvsem v liriki — in ne toliko v prozi (delna izjema so morda Jurčec, Beličič, ki je letos skupaj z Ljubljančanom Udovičem dobil tržaško nagrado, pa delno Simčič). Sploh bomo morali bolj gledati na sodobnost, kvaliteto in modernost.

Glavno pozornost mojega sicer mimobežnega sestavka pa sem vendarle posvetil domovini.

Zdi se mi, da se duhovna podoba njene književnosti skozi zadnja leta v bistvu ni dosti spremenila. Kljub Titovemu protimodernističnemu govoru na začetku tega leta, lahko vendarle opažamo določeno mero demokratizacije in tolerantnosti, ki jo je končno prinesla nova ustava. Prav tako nekateri prevulgarni in prešibki teksti najmlajših drastično podčrtujejo zagatnost trenutne situacije. V teh trenutkih moramo zreti na nekatere pomembne starejše, v glavnem idealistične avtorje, tako na Gradnika, Vodnika, Kocbeka in Udoviča, med prozaisti pa na Kranjca in Kosmača, posebno pa na krog Perspektiv. So pojavi, ki vnašajo v slovensko sodobnost novo optimistično vzdušje.

Kljub navidezni mračnosti položaja se tako v domovini kot v zamejstvu že kopljemo v trdnejše in kvalitetnejše območje. Povsod so na delu za novo pred nami nove moči. Vendar moramo vedeti, da bi bilo delo mladih zastonj, ko ne bi starejši kolikor toliko utrdili poti.

Zgodovina slovenske literature je končno zgodovina kot taka. Je nepretrgan kontinuiran pohod iz nižjega na višje, iz slabšega na boljše, iz gršega na lepše. Seveda so mogoči nekateri začasni padci, a ti ustvarjajo zgolj prehodne dobe. Tudi danes smo na prehodu. Ustvarjajo se novi pojmi, novi nazori, nove navade, zato je tudi literatura često negotova. Novi pojmi zahtevajo tudi v jeziku nove izraze, zato jezik

često šepa. Nikakor pa ne smemo samo govoriti, da je jezik mladih površen in slab, saj vendar ne gre več za jezik preteklega časa, temveč za naporno iskanje novega. Ob vsem tem se tudi na krščanski strani vrše bistveno nove spremembe. Danes ustvarjamo novo krščanstvo. S papežem Janezom XXIII. smo stopili na popolnoma novo področje, ki nam ga še podčrtuje novi papež Pavel VI. Dandanes ni več čas sovraštva, temveč resnično krščanske ljubezni. Zunanji komunistično socialistični socializaciji moramo prav kristjani vcepiti notranjega etičnega duha, notranjo poduhovljenost, notranjo lepoto, notranjo krščansko ljubezen, naš notranji krščanski razpon, našo notranjo etično trdnost.

Bodočnost počiva danes na naših ramah, a tudi na ramah nasprotnega sveta, ki ga bo bodočnost nujno silila k postopni demokratizaciji, humanizaciji in umiritvi, kajti diktaturo podirajoče sile so vendarle bolj in bolj na delu.

V tem vidi pisec teh vrstic glavno nalogo bodočnosti, ki bo pometla z današnjim totalitarnim in tehnokratskim časom in tudi literaturo postavila na nove zdrave noge.

Danes smo precej na dnu, čeprav ne usodno na dnu. Pot slovenske književnosti ne more voditi več navzdol, temveč samo navzgor, samo navzgor.

DR. JOŽE BASAJ

socializacija kmetijstva v jugoslaviji

Socializacija kmetijstva je za komunizem najtežja naloga in zato pride zadnja na vrsto. Po zmagi revolucije gredo po liniji najmanjšega odpora: prva je industrija, ki jo je kapitalizem organiziral. Tam je treba samo zamenjati vrhove in gre vsa stvar „pod novim gospodarjem gorindol"! V kmetijstvu pa gre prvi čas stvar navidezno celo v nasprotnem pravcu — proti doktrini komunizma. Zakaj? Prvo je po revoluciji bilo treba izvesti agrarno reformo, da se dâ udarec kulakom, kolaboraterjem in vsem, ki ne spadajo pod pojem „delovnega kmeta", in da se iz tega pridobijo zemljiški fondi. Te fonde je treba pridobiti, da se izpolni dana obljuba: „Delili bomo"! Tako so z zakonom o agrarni reformi maksimirali: v Sloveniji 10 ha obdelovalne zemlje na posestvo. To po mnenju mnogih ni zadosti, da bi na tem živela kmetska družina. Celo to trdijo, da je bilo to tudi vzrok za beg z dežele v mesta in industrijo.

Ker na kmetijstvu visi prehrana delovnih množic, bi bili takoj v prvem času poskusi s socializacijo nevarni. — Kmet je silno konservativen in navezan na zemljo, tako, da so komunisti v času revolucije vrgli med kmete geslo „Delili bomo — tudi zemljo". Enako je komunistom skušnja v Sovjetiji pokazala, da je kmetijstvo za socializacijo najtrši oreh. Stalinovega načina socializacije so se pa bali, ker so preveč na zapadu in preveč povezani s svobodnim svetom, da bi si upali napraviti s kmeti to, kar si je upal Stalin napraviti z mužiki. Socializacija zahteva tudi strokovne kadre in velika tehnična sredstva za izvedbo, pa daleč niso imeli sposobnih, kaj šele izkušenih kadrov, tehnična sredstva bi bili v začetku mogli dobiti le z uvozom, za kar ni bilo sredstev.

PRVA POT K SOCIALIZACIJI — ZADRUGA

Zadružništvo je bilo v Jugoslaviji poznano, razširjeno in je bilo zlasti v kmetijskem gospodarstvu važen in vpliven faktor, ki si je znal varovati neodvisnost

napram državi in gojiti svoji organizaciji resnični demokratizem. Moglo bi se trditi, da so bile zadruge vsaka zase trajen primer in praktična šola demokratizma v javnem življenju.

Po komunističnem nauku je zadružništvo le prehodnega značaja, je le paliativno sredstvo za prehod na poti k socializaciji. Lenin je določno povedal, da diktatura proletariata ne trpi nobenih neodvisnih organizacij kot so zadruge — nositeljice malomeščanske miselnosti. Kljub načelnemu odklanjanju zadružništva v komunističnem sistemu pa je Lenin povedal o zadrugah čisto nekaj drugega: „Zadruge se pri nas omalovažujejo; ne razumejo, kako izrednega pomena so zadruge, prvič z načelne strani: proizvajalna sredstva so v rokah države, drugič s stališča prehoda k novemu redu na kolikor mogoče preprost, lahek in kmetu dostopen način." — Izjava je navidezno v protislovju, kar smo ravno prej navajali o načelnem stališču Lenina do zadružništva. Toda v tej izjavi je treba paziti na dvoje: proizvajalna sredstva so v rokah države, če so v rokah zadruge. Drugo pa, zadruga je le prehod k novemu redu.

Ko je Kardelj govoril na V. kongresu KPJ „o najvažnejši in najbolj kompliciranih nalogi — o preobrazbi ljudstva", je tudi izjavil: „Temeljna oblika na poti k socialistični preobrazbi kmetijstva je kmetijsko zadružništvo..." in je potem našteval razloge: kmetu že znana organizacija, gibčna oblika za vse oblike dejavnosti, dela na načelih notranje demokracije. Kaj misli pod „notranjo demokracijo", tega ni povedal. Je pa, kot Lenin, mnenja: oblika na poti k preobrazbi v socializem, ne pa oblika, ki bi spadala v socializem.

„Država posveča posebno skrb in nudi pomoč in olajšave ljudskim zadružnim organizacijam", pravi ustava v čl. 17. Seveda na ustavo komunistov ni resno računati. Saj je n. pr. ustava zajamčila „zasebno lastnino in zasebno podjetnost" v gospodarstvu, pa je bila ta določba ustave (čl. 18) zavržena z dvema nacionalizacijama: 5. decembra 1946 in aprila 1948, ki sta pometli vso zasebno podjetnost iz vseh sektorjev gospodarstva.

Petletni plan nalaga posebne naloge Kmetijskim delovnim zadrugam (v naslednjem KDZ): „Pomagati kmetijskim delovnim zadrugam, da se organizacijsko okrepijo..., da bodo postale KDZ vzorna gospodarstva." (Čl. 12, točka 18). Kidrič je posebej zažeto postavil naloge petletnega plana za kmetijstvo: a) ustvaritev modernih pogojev za graditev socializma v kmetijstvu, b) utrditev in širjenje socialističnih pozicij na vasi z razširjenjem, organizacijsko in gmotno okrepitvijo zadružništva.

Ker petletni plan ne omenja posebej nobene druge zadruge kot KDZ, bi mogli sklepati, da so vse druge kmetijske zadruge le prehodnega značaja in bi končno ostala le KDZ, toda v obliki, ki ne bo imela več bistvenih sestavin zadruge, temveč bo le oblika kmetijskega kolektivnega obrata poleg državnega kmetijskega posestva, analogno sovjetskemu Sovhozu in Kolhozu. Tudi V. kongres KPJ je l. 1948 zagotovil polno finančno pomoč za kapitalno izgraditev KDZ, pomoč v strokovnih kadrih, pomoč od kmetijskih strojnih postaj itd.

Zadružna oblika je bila uporabljena za *organizacijo distribucije konsumnega blaga na deželi*, da so z njeno pomočjo izrinili posredništvo trgovcev pri distribuciji. O tem ni tu prostora razpravljati. L. 1945 je bilo državnih prodajalen 692, zadružnih 3.093 in privatnih 36.216; l. 1948 pa državnih 15.118, zadružnih 13.991, privatnih 838. L. 1947 je izdal Kardelj, ideolog za komunistično „zadružništvo", knjižico „Zemljoradničko zadrugarstvo u planskoj privredi", na katero se pozivajo in jo citirajo vsi pisci, ki obravnavajo zadružništvo. V tej sicer obravnava razne tipe kmetijskih zadrug, pa vendar zaključuje, naj „se v naši vasi razvije enotni tip osnovne kmetijske zadruge, ki bi združevala v sebi vse veje gospodarske delavnosti na vasi..." — Naslednje leto že se je izvršila reorganizacija dotedanjih različnih tipov kmetijskih zadrug v enotno *„splošno kmetijsko zadrugo"*, z dodatkom še enega sektorja „zadružne ekonomije, ki naj služi kot most v socializacijo kmetijstva". Z zadružnim zakonom iz l. 1949 je bil pa Kardeljev načrt toliko spremenjen, da je bila splošna kmetijska zadruga sprejeta kot most za prehod v socializacijo kmetijstva. Socializirano kmetijstvo pa dobi svojo posebno zadrugo: *kmetijsko delovno zadrugo* v štirih tipih ali stopnjah. Tako pozna novi zadružni zakon le dve kmetijski zadrugi: *splošno kmetijsko zadrugo*, v katero so se reorganizirale vse različne kmetijske zadruge od poprej, in novo *kmetijsko delovno zadrugo* (KDZ).

Mesec dni po drugem plenumu CK KPJ je bila v Beogradu *prva zvezna konferenca kmetov zadružnikov* pri udeležbi 1.100 delegatov kmetijskih zadrug, ki je sprejela vse sklepe, kot jih je bil pred njo sprejel

plenum CK KPJ. Pri vseh sklepih je poudarjena popolna prostovoljnost vstopanja kmetov v KDZ; praksa pa je bila nasprotna. Sam minister za kmetijstvo Todorović je v svojem proračunskem ekspozeju za proračun 1950 dejal: „V nekaterih slučajih je bilo kršeno načelo prostovoljnosti z uporabo raznih oblik neposrednega ali posrednega pritiska: nepravilno izvajanje raznih gospodarskih mer (odkup, davek itd.), nezakonite obljube, grožnje itd. Tako kršenje linije je imelo negativne posledice za notranjo organizacijsko trdnost in ekonomski razvoj samih zadrug..."

Vsa propaganda za zadružništvo vedno govori o izrivanju *kapitalističnih elementov* na vasi na *eni* strani in pomoči *delovnim kmetom*. Tako celo zakon (drugi) o zadrugah od 6. junija 1949 v čl. 1 pravi: „Kmetijsko zadrugo morejo ustanoviti samo delovni kmetje." Vedno in vedno se poudarja izraz delovni kmet proti špekulantskim elementom in kapitalistom na vasi. Enako se poudarja, da so delovni kmetje močno prežeti z željo organizirati se v KDZ, le vaški špekulanti so pri tem ovira. Kdo so ti delovni kmetje? Vsi, ki so pokazali in nenehno kažejo svojo pripadnost ljudski državi. Včasih jih tudi imenujejo „male kmete" ali celo „srednje kmete". Ker po agrarni reformi „velikih kmetov" več ni, so stvarno vsi kmetje srednji ali mali.

Vsem zavijanjem je napravil konec sam Tito, ki je v Skopju pred 230 zastopniki KDZ Macedonije govoril o kulaških oz. kapitalističnih elementih: „Bilo bi napačno misliti, da je naziv kulaški element splošni naziv za vsakogar, ki ima 10 ali 15 ha zemlje. Ne, prijatelji, to je pojem sovražnika socializma, to je naziv za kapitalistične elemente na vasi, ker ne moremo reči, kje je meja med srednjakom in kulakom. Ne more se reči, da je srednjak ta, ki ima 8 de 10 ha zemlje, kulak pa *oni*, ki *jo* ima 10 do 15 ha ali celo več. Tako se ne more označiti meja. Meja se označuje s tem, kdo je za socializem in kdo je proti. Ako je proti, je sovražnik in mora biti onemogočen." — Ta izjava je bila stvarno edikt diktatorja proti vsem onim, ki bi se ustavljali ali bili tudi samo indiferentni proti objavljeni akciji za socializacijo kmetijstva s pomočjo KDZ. Na podlagi takega edikta so vse podvzemali, da razbijejo enotno fronto kmeta za obrambo kmetske neodvisnosti. One, ki so bili za KDZ, so imenovali „delovne kmete" in jih na vse načine podpirali, nasprotnike socializacije pa na vse načine pritiskali in izžemali. „Deli in vladaj!" to je bila deviza komunizma proti vasi, da se odpor razbije.

L. 1949 in 1950 sta bili v znamenju borbe za socializacijo kmetijstva s pomočjo KDZ. Priprava je bila skrbna: peti kongres KPJ in njegovi sklepi, drugi plenum CK KPJ v januarju 1949, prva zvezna (za vso državo) konferenca kmetov zadružnikov v Beogradu, potem pa so vse takozvane ljudske organizacije sekundirale pri sklepih, resolucijah na svojih zborovanjih za KDZ: Osvobodilna fronta, Antifašistična ženska zveza, sindikalne (strokovne) organizacije. Borba je dala navidezno v številkah (zadrug in zadružnikov) lepe rezultate, kakor da bi se bil kmet v masah dvignil za novo zadrugo in socializem. Toda na surov pritisk z administrativnimi ukrepi je kmet reagiral na edini način, ki mu je ostal: s pasivnostjo, z neinteresiranostjo na individualni proizvodnji. Ta reakcija kmeta je bila glavni vzrok toliko opisovane „suše" v l. 1950.

Najzgovorneje nam podajo dviganje in padanje KDZ številke, kot jih sami navajajo:

Leto	Število zadrug	Število članov
1948	1.318	286.234
1949	6.626	1,707.073
1950	6.964	2,128.893
1951	6.779	2,033.644
1952	4.679	1,504.874
1953	1.236	193.639
1954	924	116.402

Za pravilnost slike je treba omeniti, da je število članov izredno visoko, ker je vedno vstopala vsa družina — s sinovi in hčerami od 16 leta naprej. Zakaj so toliko mlade pripuščali z zakonom v članstvo? Res, da pri kmetskem delu mladina začne delati že tudi s 16 leti. Bil je pa še drug vzrok v tem, da so računali, da bo aktivistom mladino mnogo lažje pridobiti za radikalne ukrepe socializacije kakor pa resne, odgovornosti se zavedajoče gospodarje. Tako je bilo včlanjenih l. 1948 le 60.159 gospodarstev, l. 1949 pa 226.087 gospodarstev, l. 1950 429.784 gospodarstev.

Kaj je vzrok, da je šlo tako hitro navzdol? „Ne more se z mrtvim srcem delati! Pomanjkanje volje do dela, pomanjkanje tehničnih sredstev, zmeda v upravi in nepoštenost so glavni krivci slabih uspehov v KDZ." Tako nam je povedal svojo sodbo kmetijski strokovnjak, ki je mogel to po-

vedati iz izkušenj pri svojem delu. Lok, prenapet poči. Prenapet je bil postopek proti kmetom. Partija je na vse načine pritiskala za povečanje proizvodnje, kmet pa ni imel več interesa delati za „obvezni odkup" po samo še simbolični ceni. Tako je obvezni odkup bil stvarno odvzem brez kompenzacije. Jeseni 1949 je bilo na privatnem sektorju izvršeno samo 83% plana jesenske setve, na zadružnem 96% in na državnem 95%. Kmetje znižujejo število živine, po statistiki nje število stagnira, po posestnih kategorijah pada. Kmet se skuša znebiti dela svojega posestva, samo da pride v nižjo kategorijo pri obveznem odkupu. Posledice so bile tako težke, da je bilo treba popustiti.

Sam *Tito se je spet oglasil*, toda v drugem smislu, kot v Macedoniji, ko je dal edikt, da je treba onemogočiti vse nasprotnike socializacije. Sedaj govori drugače: „Toda ni resnica de se mi nočemo in da ni treba brigati se za individualnega kmeta, za tistega kmeta, ki še ni dovolj prepričan, da bi se že letos včlanil v zadrugo; oni pa, ki mislijo, da je kmet izven zakona, če noče vstopiti v zadrugo, so v zmoti in še kako... Moramo vedeti, da 6.500 zadrug, kolikor jih imamo danes, obsega zelo malo ozemlja, da po veliki večini obdelujejo zemljo individualni kmetje. Oziraje se na to, se je treba proti njim tudi ravnati. Strogo moramo postopati samo s sovražnikom naše socialistične zgradbe. Napram ljudem, ki jim stvar še ni znana, je potrebno prijateljsko razmerje. Potrebno je pojasnjevati jim stokrat, za kaj gre, da bi mogli vsi razumeti našo stvarnost in naše težnje."

Poziv na umik je bil jasen in obtožba nepremišljenih gorečnikov v komunističnem taboru ostra. Zaradi neuspeha jesenske setve je Tito v zgodnji pomladi pozival kmete na zborovanju v Drvarju, naj vsaj pomladi posejejo polja. Ko je postalo nevarno, je Tito vso krivdo zvrgel na podrejene „gorečnike".

Zanimivo, kako so se našli potem kritiki, ki so iskali in našli *poglavitne napake za neuspeh KDZ*. Naj jih samo nekaj prav kratko naštejemo:

Maloštevilnost gospodarstev v KDZ je taka napaka. L. 1948 je bilo povprečno na KDZ 45.6 gospodarstev in 245.8 ha obdelovalne površine. Zato sklenjeno „omasovljenje" KDZ.

Druga težava je bila socialistična organizacija dela: brigadni sistem z razdelitvijo v delovne skupine. Velike težave zaradi tega, ker pomeni skupinsko odgovornost za delo, za postavljene naloge in za ves živi in mrtvi inventar. Vse delo razdeljeno po normah.

Najdelikatnejša naloga je nagrajevanje dela. Večinoma so se branili komunističnega načela: delo vsakomur po njegovih sposobnostih, nagrado po njegovem delu. — Kmetje so pa marsikje začeli z enakarstvom: pridelke zadruge so delili med včlanjene družine po enakih delih, v nekaterih krajih (Macedonija) celo z upoštevanjem števila družinskih članov. Minister Stambolić je dejal: „Enakarstvo je največji sovražnik zadružništva." Razume se, da ubija osebno zainteresiranost zadružnikov.

Profesor Bićanić je na kongresu v Tokio pri diskusiji o agrarni reformi dal to-le sliko: „Neuspeh kolektivizacije je bil tako očiten, da ni bilo mogoče nadaljevati. Tri leta teh poskusov so državo ogromno stala zaradi zmanjšanja proizvodnje in pa zaradi padca odstotka rojstev na vasi izpod odstotka v mestih."

Pisali so tedaj o *reorganizaciji kmetijskih zadrug*, ker šlo je članstvo strahovito navzdol, čim je bilo dovoljeno, da izstopajo. Vzelo je pa sedaj veliko časa, predno so zopet začeli z merami za socializacijo kmetijstva. Treba je bilo daljše pavze, da se pozabijo dogodki.

I. ADMINISTRATIVNI UKREPI — DAVEK

Med administrativnimi ukrepi za pritisk na kmeta je davek: dohodnina, ki so jo takoj po prihodu na oblast uvedli. Dohodnina predpostavlja ali visoko moralo davčnih zavezancev ali pa visoko obveščenost davčnih uprav o dohodkih davčnih zavezancev. Za komunistično oblast velja drugo: najboljša obveščenost davčnih uprav o dohodkih. V ta namen jim služi detaljno razpredena mreža strankine kontrole nad ljudstvom: hišni, blokovni, vaški zaupniki stranke. Poleg tega je pa o vseh dohodkih kmeta oblast obveščena točno po samem sistemu: kmet mora vse pridelke prodajati le kmetijski zadrugi: n.leko, maslo, žito, krompir, sadje, živino itd. Tako je oblast točno obveščena o kmetovih dohodkih. Glede kmetovih izdatkov pa mora kmet sam paziti, da jih uveljavi kot neobhodne obratne stroške. Kolikor jih ne, je to njegova škoda. V tem je ravno nesreča, da kmet nima proti pretiranim predpisom davka nobene možnosti obrambe. O dohodkih je

oblast do podrobnosti informirana, za izdatke bi pa kmet mogel uspeti le, če vodi knjigovodstvo. Tega pa žal kmet ne dela. Zaradi tega ni sposoben za obrambo v slučajih pretiranih predpisov. Dohodnina je itak v glavnem davek na dohodke kmeta. Srednji stan je odpadel: uradništvo in nameščenci so vsi prišli v položaj, da jih enako kot delavce, plačujejo ustanove in podjetja. Zanje dohodnina ne pride več v poštev. Glavni zavezanec je kmet in tisto malo rokodelcev, kolikor jih je še ostalo.

Davčni sistem je urejen po vidiku *„borbe proti kapitalističnim elementom na vasi"*: „Osnovna in najizrazitejša črta je za naš davčni sistem ta, da je dobil razredno politično vlogo. Davek ne more predstavljati več zgolj finančnega sredstva za izvrševanje proračunov, temveč je močno politično orožje v rokah delovnega človeka v borbi proti špekulantom in gospodarskim saboterjem. S to svojo funkcijo spada naš davčni sistem v vrsto administrativnih in političnih ukrepov za omejevanje in izrivanje kapitalističnih elementov na vasi... Davek predstavlja torej živ in sodelujoč element v borbi za socialistično graditev naše države." (Finančne naloge krajevnih ljudskih odborov, Ljubljana 1950). Za višino davka niso torej merodajni kaki objektivni razlogi, ampak je odločilna graditev socializma. Naj tu pripomnimo, da je do februarja 1950 dohodnina zadevala vse delavce, nameščence in uslužbence, od tedaj pa v glavnem le kmete. Zato ravno citirano delo dostavlja: „da je dohodnina važna ne le, ker ustvarja precejšen del proračunskih dohodkov, temveč predvsem zaradi tega, ker ima močen vpliv na rekonstrukcijo kmetijske proizvodnje in na utrditev socialističnega sektorja na vasi. Dosedanji prijemi v dohodninski politiki na vasi nam dokazujejo, da so naša načela v tej politiki pravilna. To nam dokazuje porast in razmah kmetijskega zadružništva v preteklem letu..." — Tedaj so jih gnali z dohodnino v kmetijske delovne zadruge, danes jim z isto dohodnino jemljejo zemljo za socialistična posestva. To nam tudi jasno pokaže, da je bilo tedaj vse vpitje, kako kmetje navdušeno in z veseljem vstopajo v kmetijske delovne zadruge, samo propagandna neresnica. V zadruge so jih gnali z obveznimi odkupi, z visokimi predpisi davkov, z denarnimi globami in drugimi administrativnimi ukrepi. Ta politika se danes nadaljuje, samo da je še hujša.

Pred vojno je znašal zemljiški davek 3 do 4% kmetovih dohodkov. Pod komunistično oblastjo se je dvignil na 10 do 20%. Ko pa je po neuspehu Kmetijskih delovnih zadrug začel pritisk z davki na kmeta, da bi svojo zemljo odstopil za namene socializacije vasi, je davek dosegel 50 do 70% dohodka (ko je bil pritisk na kmete na višku) (Ljubo Sirc, State Control and Competition in Yugoslavia).

Kako reagira kmet na pretirane davke? Naj navedemo pismo, ki veliko pove: „Letos (1962) so davke zopet povišali, pri nas za 150.000 din. Tako je davek sedaj 455.000 dinarjev. Ljudje so prejeli položnice za plačilo, pa niso hoteli plačati. Pa je oblast začela rubiti krompir po 20 din. Je bilo štrajka kar hitro konec. Smo raje plačali davek, kot da bi krompir oddali po 8 din ceneje, pa plačali še stroške rubeži, nakladanje in prevoz. Krompir se sedaj lahko proda po 28 do 30 din." — Verjetno je bilo takih poskusov pasivnosti več in oblast je zelo hitro reagirala z rubežjo.

Poleg davka bremenijo kmetsko gospodarstvo tudi *visoke takse* za ves inventar v kmetskem gospodarstvu: vprežna živina, vse orodje kot vozovi, plugi, brane, stroji, celo na psa čuvaja je taksa.

Socialistična poljedelska podjetja uživajo pomoč oblasti v raznih oblikah: davčna prostost (pridobnina), odpis njih zgub in direktna pomoč v obliki, da oblast povrača tovarnam razliko, kolikor so tovarne oddale kmetijskim podjetjem traktorjev, strojev, umetnih gnojil po znižanih cenah. Le s temi načini pomoči se socialistična kmetijska podjetja nekako za silo držijo nad vodo, poleg poviševanja cen, ki ga oblast dovoljuje od časa do časa.

Pomoč oblasti za kritje zgub je znašala: leta 1959 8 bilij. din, 1960 že 14 bilijonov din in l. 1961 28 bilijonov din. Povračila tovarnam zaradi nižjih prodajnih cen za kmetijska socialistična podjetja so znašala: l. 1958 25 bilijonov din, l. 1959 in 1960 pa okroglo po 31 bilijonov din vsako leto. Seveda najvažnejša pomoč pa je v tem, da socialistična kmetijska podjetja ne plačujejo nobenih obresti za denar, ki jim ga daje Narodna banka za investicije in za potrebe obratnega kapitala. Če upoštevamo vse te ogromne pomoči za kmetijska socialistična podjetja, potem nam je lažje razumljivo, da je tudi v tem važen vzrok za pretirana davčna in takšna bremena, ki jih nalagajo privatnim kmetom.

Kot smo bili omenili, je bila z zakonom o agrarni reformi dovoljena maksimalna površina obdelovalne zemlje do 10 ha. Poleg tega ima kmet nekaj gozda in stelnjakov. Tako kmetijo obremenjujejo s

300.000 do 500.000 din davkov in taks. Kmet dobi vsak kvartal položnico za plačilo in davkarija se ne briga, če je žetev enkrat na leto, plačilo davka pa štirikrat na leto. Položnica, to vsi sedaj predobro vedo, je prvi in zadnji opomin kmetu: plačaj ali bo rubež. Ta oblast nima prav nobenega ozira do kmeta iz kakih političnih vzrokov. Nasprotno, njej je kmet še ostanek kapitalističnih elementov, ki bi ga bili že davno na kak način likvidirali, če ne bi bilo ozira na važnost njegovih pridelkov za prehrano in če ne bi bilo ozira na zunanji svet.

Kmečki mladini je postalo kmalu jasno, kakšna more biti usoda kmetije. So v začetku pomagali pri gospodarstvu, pa so videli, da ni zaslužka: se je delalo za obvezne oddaje v začetku in za davke s taksami pozneje. Se je prodajalo, kar je bilo pridelkov, kar se je le moglo, toda pretežen del izkupičkov je moral iti za davke. In če ni bilo prav skrbno gospodarstvo, je hitro prišlo do davčnih zaostankov, do rubeži, ki je brezobzirno zgrabila živino, četudi delovno, zagrabila tudi parcele, ki jih je potem prevzela kmetijska zadruga. Tako so mladi hitro opustili brezplačno pomoč na domačiji, da „bi brez dna polnili sode" — kar so stvarno blagajne davčnih uprav. Pri delu v tovarni so pa imeli določen delovni čas 8 ur, po tem pa čas in tudi denar za razvedrilo. Čisto v skladu z načrti kom. stranke, je mladina obrnila hrbet kmetiji in se predala toku — uživanje in veselje, dokler je še mogoče. Saj potem ne vemo, kaj pride. Varčevalci so postali bele vrane. Edino eno se je precej razširilo: zidanje delavskih hišic na rodnih domačijah. S skupnimi stanovanji je bilo težko, stanovanja v mestu ni bilo dobiti: zato zidati. Zopet v mestu ni bilo parcel in so bili strogi predpisi: le redko rajoni za enodružinske hišice, težave s stavbenimi dovoljenji in gradbenimi predpisi. Vsemu temu so se izognili s tem, da so gradili družinsko hišico na domači zemlji. Tako so poleg vasi s starimi kmečkimi domovi nastale delavske hiše, v nekem novem stilu in izključno za potrebe bivanja, ne po gospodarstva. Kmečki dom je stopil v ozadje, zasenčila ga je delavska hiša z delavsko družino, s temeljno drugačnim načinom življenja. Seveda je bilo pri taki delavski hiši tudi lahko z vrtom pri hiši: za potrebe gospodinjstva in za okras. Veliko so take hiše gradili v dela prostem času, zlasti ob nedeljah. Tako so nastajale „nedeljske vasi", kot je lep primer v Zmincu v Poljanski dolini.

II. ADMINISTRATIVNI UKREP — CENE

Drugi vzvod za pritisk na kmeta je *razlikovanje v cenah*, na eni strani cene za socialistična kmetijska podjetja, na drugi strani za kmeta. Prvo dobo po revoluciji so bile obvezne oddaje, pri katerih je prišlo s cenami tako daleč, da je kmet dobival za pridelke pri obveznem odkupu le še simbolično ceno. To prvo dobo je šla borba za to, da se izrine iz posredništva vsa trgovina. To je šlo z neverjetno pospešenostjo. Ustanavljali so namreč z vso naglico nabavne in potrošne zadruge, ki so bile priprava za socializacijo distribucije, za odstranitev kapitalističnega trgovinskega posredništva: „V naši državi je največji del trgovine v državnih rokah, v rokah državnih podjetij, pa tudi zadruge imajo v trgovini posebno vlogo... Privatna trgovska mreža nasprotno neprestano zgublja na svojem pomenu, vedno več tudi na terenu. Dočim je l. 1945 šlo skozi privatno trgovsko mrežo 85% blagovnega prometa na drobno, se je ta odstotek zmanjšal 1946 na 48%, leta 1947 na 12%" (Pavao Rastovčan, Zadružno pravo, 1949).Kaj je moglo prinesti to hitro preusmeritev konsumentov? Vmes je bila zopet vrsta „pozitivnih predpisov in administrativnih ukrepov ljudske oblasti, ki so omogočili krajevnim in mestnim ljudskim odborom, da preusmerijo konsumente od trgovcev na zadruge".

„Nedopuščena trgovina, nedopuščena špekulacija, gospodarska sabotaža" in njih pobijanje je bilo urejeno že z zakonom pred sprejetjem ustave. Ta zakon je bil z malimi spremembami 9. julija ponovno potrjen. K temu sta prišla zakon o enotnem računovodstvu (20. XI. 1946) in uredba vlade FLRJ o enotnih cenah. Sicer pa je bil že 5. decembra 1946 objavljen zakon „o nacionalizaciji privatnih gospodarskih podjetij", s katerim je bila poleg vrste industrij nacionalizirana vsa trgovina na debelo. — Tu je zanimivo: čemu okolna pot z zakonom o nedopuščeni špekulaciji, ko je bila itak v načrtu nacionalizacija? Razlika je zelo velika in pomembna za obe strani: po zakonu o nacionalizaciji dobi trgovec odškodnino, čeprav minimalno, po prvem zakonu o špekulaciji pa se podjetje okrivljenca in njegovo privatno podjetje v celoti zaplenita, sam pa pošlje po izreku sodišča na prisilno delo. Tako so napravili z vsemi trgovci na deželi z izjemo tistih, ki so jih med revolucijo bogato podpirali, materialno in moralno.

Zanimivo je to, da kom. oblast v Jugoslaviji nasproti inozemstvu redno poudarja, da *cene prepušča ekonomskemu zakonu o ponudbi in povpraševanju*, stvarno pa ves čas izvaja kontrolo nad cenami od l. 1945, še predno je bila sprejeta ustava. In po sprejetju ustave je bil zakon z malimi spremembami zopet potrjen. Zadnji veljavni zakon „o družbeni kontroli cen" (družbeni se lepše sliši kot državni) v Služb. listu št. 30 od 1962 in zakon „o zveznem zavodu za cene" v Služb. listu tudi iz l. 1962. Vsak proizvajalec mora vsako spremembo v cenah javiti Zveznemu zavodu za cene in priložiti točen spisek izvodov. „Če povišanje ni v skladu s politiko cen ali z obstoječimi pogoji na trgu, zavod zadrži prijavo."

Za kmeta vrši kontrolo cen kmetijska zadruga, ker le njej more vnovcevati vse pridelke. Zadruga ima zopet direktive od oblasti, da plača kmečkemu proizvajalcu za isti produkt dosti nižje cene kot državnemu posestvu. To razlikovanje dosega 50% in tudi več. Primer: mleko so plačevali v l. 1962 državnemu posestvu po 60 do 65 din za liter, kmečkemu proizvajalcu le 31 din. Seveda mora pri teh razlikah v cenah kmet znati dobro računati, sicer veliko zgubi. Lani jeseni je bila cena pese za krmo po 17 din, mleko pa po 31 din. Kmet, ki je izračunal, je hitro videl, da se bolje izplača prodati peso, kot pa s peso gospodariti na večji pridelek mleka. Slično imajo gorostasno razliko v ceni živine, ki presega 50%. Če je za krompir kmet poiskal sam kupca, je vendar moral dati račun kupcu preko zadruge, ki je seveda pri plačilu odbila zase 20% od prodajne cene.

Tako razlikovanje med cenami za kmeta in za državno posestvo je udarjalo na dve strani: tolklo je kmeta, pomagalo je socialističnemu podjetju, točno po načrtih partije za socializacijo. In zadruga — kot posrednik — ima pa z obveznostjo kmeta, da vse vnovčuje njej, tako zagotovljen velik volumen in diktira tudi velik odstotek za svoje posredovanje.

Zgoraj smo omenili velike zgube socialističnih kmetijskih podjetij, ki jih mora konec koncev odpisovati država. Po izgubah l. 1959 do l. 1961 (8 bilijonov v l. 1959, 14 v l. 1960 in 28 bilijonov v l. 1961) je morala oblast dovoliti znatno povišanje cen kmetijskim podjetjem. „V l. 1962 je Slavko Komar javil nadaljnje povišanje cen za kmetijske pridelke podjetij do 45%, da ne bi socialistična podjetja delala še naprej izgub, a istočasno pa povišanje dohodnine za privatnega kmeta, da ne bi bil privatni kmet deležen koristi iz povišanih cen" — (Ljubo Sirc, Control and Competition in Yugoslavia). Kljub temu pa socialistična podjetja še naprej delajo z izgubo. Tako je bila žetev l. 1961 in 1962 padla v pšenici in koruzi na višino izpred vojne kljub temu, da so porabila 20-kratno množino gnojil v primeri s predvojnim.

Vse to se je dogajalo nekam tiho, neopazno prav do lani, ko so se spet javno postavile zahteve za pospešenje socializacije v kmetijstvu. Ker je ta politika oblasti vzdignila nezaupanje med kmeti, je Tito 1959 in ponovno 1960 pozival kmete, naj si izbijejo iz glave, češ da jih hoče vlada varati. Toda Kardelj pa je l. 1959 objavil svojo knjigo: Problemi socialistične politike na vasi, v kateri je postavil cilj, koliko površine je treba spraviti v roke socialističnih podjetij — akcija za socializacijo (O tem še pozneje pod Arondacije). Seveda kmetje sami so le videli, kam diskriminacija v cenah vodi in so skušali priti na jasno. Pa je takemu kmetu voditelj kmetijske zadruge kar odkrito brez ovinkov povedal: „Mi vas bomo izčrpali, fizično in finančno." Je resnično težko razumljivo, da se kljub vsemu kmet tako dolgo drži, dasi dobiva udar za udarom. Kmet je tako vraščen v svojo zemljo, da ga ni mogoče izruvati. Če ga pa izrujete, ste ga s tem tudi ubili. Kmet visi na svoji zemlji z elementarno strastjo, ki je njegova dediščina skozi generacije. Zato je pripravljen na največje žrtve, da zemljo ohrani. In te žrtve doprinaša že vsa leta sem od revolucije 1945.

Še drugo razlikovanje cen delajo kmetijske zadruge v škodo in slabitev kmeta. Kmet skuša tudi kupiti kmetijske potrebščine: orodje, umetna gnojila, krmila, galico, sredstva proti škodljivcem. Toda zadruge dajejo te prvenstveno socialističnim podjetjem, le če je previšek teh sredstev, jih dajo kmetu, da jim ne bi obležala, seveda pa zopet po višjih cenah kot kmetijskim podjetjem. Veliko kmetov res nima denarja, da bi si sredstva kupovali, potem tudi račun ne opraviči njih nakup, dokler dobiva kmet nižje cene za pridelke, kot jih dobiva socialistično podjetje. Tako nam bodo razumljive sledeče številke: 1959 je bilo porabljeno na socialističnih podjetjih 713 kg na hektar, na kmetijah le 52 kg na ha. Leta 1960 je bila poraba 693 pri socialističnih farmah in 54 pri kmetih.

III. ADMINISTRATIVNI UKREP — ARONDACIJE

Arondacija je končni akt z dvema predstopnjama: davki in razlikovanje v cenah, s katerim aktom vzamejo kmetu zemljo, ki so si jo izbrali — najboljšo po legi in kvaliteti. Kot lovci gonijo divjačino, da jo potem upehano lahko ubijejo, tako jim je kmet pri arondaciji lahek plen. Saj je kmet res od davkov in cen tako izčrpan, da je že v stanju resignacije, ko pride do arondacije. Mu je že vseeno, naj se zgodi, kar se hoče. Tako stanje nekako je pri kmetih v Sloveniji, kjer sedaj oblast prihaja z arondacijami.

Osnova za arondacijo sta sedaj dva zakona: iz l. 1959 (Ur. list št. 43) in iz l. 1962 (Ur. list št. 53). Namen arondacije je spraviti kmetovo zemljo v last socialističnega podjetja za smotrno obdelavo zemljišč in za mehanizacijo del, kar pa je mogoče izvesti le na zaokroženih obdelovalnih površinah. Arondacijski upravičenec je kmet. zadruga, ki ima v vsakem rajonu, kjer pride s predlogi za arondacijo, že svoj kompleks zemlje. Saj je zemljo deloma dobila iz dražb, deloma iz prostovoljnih odstopov, kar napravijo kmetje, ki zaradi starosti in zaradi težkih razmer ne upajo ali ne morejo več naprej z gospodarstvom, pa ponudijo posestvo zadrugi. Pogoj za predlog je, da mora imeti zadruga v kompleksu, kjer predlaga arondacijo, vsaj 25% zemlje. To pač ni težko za zadrugo, ker sama uredi kompleks za arondacijo. O predlogu odloča občinska skupščina, njen odsek za gospodarstvo izdaja odločbe o arondaciji. Proti odločbi občine gre priziv na okrajno skupščino. Pomniti treba, da te skupščine niso zakonodajna, ampak upravna telesa. O odškodnini odloča posebna arondacijska komisija. Osnova za odškodnino je trikratni katastrski donos. Če pa kmet odda zemljo prostovoljno, predno je izdana odločba o arondaciji, daje zadruga odškodnino: petkratni katastrski donos.

Kmet. zadruga je v razlaščanju kmetove zemlje gibčna. Zadovolji se celo s tem, da kmet odstopi zemljo v najem. To odgovarja kmetom, katerih zavest ne prenese, da bi prodali dedno zemljo ali pa kmetom, ki menijo, da se lahko še tudi kaj spremeni. In za tak slučaj se bo lahko odpovedalo. Kdor pa je prodal, si je marsikateri ugovor sam vzel.

Kmetje so proti arondaciji *brez moči.* Sami čutijo, da jim je obdelovanje brez najete pomoči nemogoče. Najeti pomoč je toliko drago, da bi to pomenilo negospodarsko postopanje. Delata navadno samo gospodar in gospodinja, morebiti kaka teta ali stric. Če sta že v letih, zgubita že pogum — voditi še naprej gospodarstvo pri visokih davkih in nizkih cenah. Zato je resignacija razumljiva in opravičiljiva, zlasti, ker so navadno že zaostanki na davkih in se je treba reševati pred dražbo.

Kmetijska zadruga kmete navadno naprej obvesti, katere parcele zahteva za arondacijo, naj jih več ne zasejejo. Če je parcela dobro zagnojena, kmet navadno napravi še zadnjo setev, ki naj izčrpa iz zemlje, kar se še da.. Druge parcele pustijo kmetje brez gnoja, raje gnoj prodajo, zlasti v okolici mest, kje se gnoj lahko dobro proda.

Partija mora s svojim programom socializacije kmetijstva naprej. Odmor, ki je nastopil po polomu kmetijskih delovnih zadrug, je že dolg, predolg. Položaj lahko postane obupen, če bi ZDA prenehale s svojo pomočjo, s previški žita, ki je prihajalo sedaj redno leto za letom. Zato se v partiji oglašajo vodilni možje s pozivi za pospešitev socializacije na vasi. Že l. 1959 je E. Kardelj napisal knjigo: „Problemi socialistične politike na vasi", v kateri dokazuje, da mora biti socialistični sektor povečan. Do kakšne meje? „...za nas bi bil problem socialistične preobrazbe poljedelstva na splošno rešen, če bi mogli zajeti 30 do 40% obdelovalne površine v veliko socialistično proizvodnjo z visokimi donosi in visoko storilnostjo dela. Potem bi socialistični sektor absolutno prevladoval... Imeli bi sicer še precejšnje število neodvisnih kmetov, dejal bi 'kmetijskih malih obrtnikov' in privatne njive raznih oblik in površin, toda vsi ti ne bi bili več pomembni kot gospodarski činitelj. Prisiljeni bodo brezpogojno sodelovati s socialističnim sektorjem in bodo od njega odvisni."

Torej Kardelj pripušča, verjetno zopet za prehodno dobo, privatne kmetije, kot trpijo prehodno še male obrtnike oz. rokodelce. Dopušča pa jih v precej veliki meri: 60 do 70 % obdelovalne površine. Našli bodo že kmalu načine, da jih bodo spravili v socialistične kmetije, kjer bo njih moč in sredstva še večja. In koliko jim še manjka do 30 ali 40%? To je povedal lani Tito (6. maja 1962) v svojem govoru v Splitu, ko je tudi zahteval razširitev socialističnega sektorja v poljedelstvu, ki sedaj vključuje le

12% obdelovalne površine. Cilj je torej precej visok z ozirom na sedaj doseženo višino. Zato se pa — vsaj v Sloveniji — močno čuti pritisk na kmeta, in kmetijske zadruge delajo res vrsto načrtov za razne kmetijske socialistične obrate, največkrat za specialne namene: živinoreja, prašičjereja, perutninarstvo, sadjarske plantaže, ali pa tudi splošno kmetijska podjetja, nazvana agrokombinate: z več strokami. Uvoz žita in maščob jih silno moti v njihovem gospodarstvu, kar znatno pomaga k pasivni plačilni bilanci, dočim je stara Jugoslavija bila stalni izvoznik kmetijskih proizvodov v precejšnjih množinah. To je uravnovešalo njeno plačilno bilanco.

Je tudi med ljudmi že nekaj o tem, kar pripravlja oblast: velika kampanja za socializacijo v kmetijstvu. Takole pravi pismo: „V nekaj občinah pri nas so določili kompleks za podružabljenje. Dolgo časa se ne bomo mogli več upirati, ker mora po njih načrtu postati tod vse državno. Vidimo pa, da imajo zaenkrat na državnih posestvih zelo slabe izglede za kake uspehe. V Š. imajo na državnem posestvu še 10 hektarjev krompirja pod snegom. Seno kosijo samo enkrat na leto, ker travnikov ne gnojijo. Samo umetna gnojila jim jih izčrpajo. V P. so imeli na državnem posestvu štiri milijone izgube. Radio je poročal, da so v Vojvodini sejali pšenico ravno pred snegom in ni torej še nič ozelenela. Kako bo mogla prezimiti? Če je kaj skalila, ne bo nič z njo. Potem bomo zopet brez moke. Zdaj jo v trgovini dobiš samo 5 kg..." (pismo od 14. dec. 1962). Ljudje vidijo, kako se gospodari in to jim jemlje dobro voljo in zaupanje.

IZGLEDI ZA BODOČNOST

Jugoslovanski komunisti hočejo pridelovati s stroji velike količine hrane brez ozira na to, koliko stane. Toda računati bi morali, da pri visoki mehanizaciji pridejo s cenami visoko. Leta 1954 je stalo oranje hektarja polja s konjsko vprego 2.000 din, s traktorjem 3.500 din. Račun bi jih moral spametovati. Je tu zakon o padajočem dohodku v kmetijstvu, da pri intenzivnejšem obratovanju, t. j. več kapitala v obratu, dohodek ne raste sorazmerno, ampak vedno močneje zaostaja za rastočimi investicijami. Na ta zakon se sploh ne ozirajo. Bodo pa se morali, ker niso izolirani. Izdelke svoje industrije prodajajo v svet. Če bodo previsoki v cenah, ne bodo prodali. Pri nižjih cenah pa ne bodo mogli dati industrijskemu delavcu to, kar nujno rabi za življenje — kljub visokim cenam kmetijskih pridelkov. Za socializacijo odvzemajo le najboljšo zemljo v najlepših legah. Tu je pridelek cenejši kot v slabši zemlji in grših legah. S tem bi morali računati tudi pri kmetu, ki mu bo ostala le najslabša zemlja. Če bodo dosegli za svojo socializacijo cilj 40%, kaj pa bo s preostalo zemljo? Jo bo obdeloval kmet in moral dati pridelke po istih cenah kot socialistično podjetje, ki ima najugodnejše pogoje? Dokler je tu pomoč ZDA, morejo delati te poskuse. Potem bo konec!

JOŠKO KROŠELJ

slovenija, njena upravna razdelitev in prebivalstvo

UPRAVNA RAZDELITEV

Sedanja Slovenija, ki je kot Socialistična republika Slovenija sestavni del S R Jugoslavije, meri 20.255 kvadratnih kilometrov. Upravno je razdeljena na okraje in občine.

Zadnja upravna razdelitev Slovenije je iz leta 1962. Pred njo je bilo v Sloveniji 8 okrajev. Ti so bili: Celje, Gorica, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota in Novo mesto. Kot v ostalih republikah so jo decembra 1962 tudi v Ljubljani z veliko naglico sprejeli in jo v parlamentu tudi dali izglasovati.

Izvšni svet ljudske skupščine Slovenije je imel sejo dne 7. decembra 1962 pod predsedstvom Viktorja Avblja. Na dnevnem redu so imeli razpravo o predlogu zakona o spremembah v zakonu o območjih okrajev in občin. Zakonski osnutek v razpravi je predvideval združitev dotedanjih okrajev Gorica in Koper v en okraj s sedežem v Kopru, okrajev Kranj, Ljubljana in Novo mesto, razen občin Brežice, Sevnica in Videm-Krško v novi okraj Ljubljana, ter okrajev Murska Sobota in Maribor v novi okraj Maribor; omenjene občine v dotedanjem novomeškem okraju so bile priključene okraju Celje.

Odbor za organizacijo oblasti in upravo v republiškem zboru je o gornjem zakonskem osnutku razmotrival na seji dne 13. decembra 1962 pod predsedstvom Milana Apiha. Pred tem odborom je zakonski predlog o zadnji upravni razdelitvi Slovenije branil in pojasnjeval predstavnik izvršnega sveta dr. Joža Vilfan. Zlasti je opravičeval „dokajšno naglico za združenje okrajev" s trditvami, da je izvršni svet pri razpravi o predlogu zakona „imel pred očmi predvsem aktualne in pereče gospodarske naloge, ki terjajo nenehno aktivnost vseh organov na vseh stopnjah. Če bi pred združevanjem okrajev šli na daljše pripravljalne procese, bi to nedvomno v precejšnji meri demobiliziralo aparat na okrajih in tudi aparat v nekaterih občinah, kar bi lahko imelo zelo škodljive posledice v gospodarstvu".

Iz poročila v ljubljanskem dnevniku „Delo" z dne 14. decembra 1962 je razvidno, da so v debati poslanci zlasti načeli vprašanje nadalnje reorganizacije občin, vloge okrajev in problem mestnih občin. Dr. Joža Vilfan jim je v odgovoru navajal, „da je okraj v sedanji razvojni fazi nedvomno nujen in potreben po eni strani kot obligatorna oblika združevanja občin, po drugi strani pa kot protiutež vsem republiškim centralističnim težnjam".

Pred ljudsko skupščino tedanje L R Slovenije je zakonski osnutek o razdelitvi Slovenije na samo štiri okraje prišel dne 17. decembra 1962. V republiškem zboru je seji predsedoval ing. Pavle Zavcer. V razpravi je o zakonskem osnutku govoril samo poslanec Viktor Hafner, v imenu izvršnega sveta pa zopet dr. Joža Vilfan, ki ga je med drugim branil z zatrjevanjem, da bo združitev okrajev samo še krepila komune. Očitka glede slabih cestnih zvez med severno in južno Primorsko, oziroma med Goriško in Koprom ter med Celjem in zasavskimi občinami, je zavračal s trditvami, da z združitvijo okrajev modernizacija cestnega omrežja v navedenih krajih dobiva samo še večjo prednost.

Tako vidimo, da je bil zakonski osnutek o spremembah v zakonu o območjih okrajev in občin v štirih dneh sprejet v izvršnem svetu, v odboru za organizacijo oblasti in upravo v republiškem zboru in na plenarnem zasedanju republiškega zbora. Pač izredna naglica, ki pri sprejemu tako važnih zakonskih osnutkov navadno ni običajna.

Ker je bil to izrecno politični zakon, ga izvršni svet ni poslal še v odobritev zboru proizvajalcev.

Zakon o novi upravni razdelitvi na štiri okraje je stopil v veljavo dne 1. januarja 1963.

PREBIVALSTVO SLOVENIJE

Pri popisu prebivalstva v Jugoslaviji dne 31. marca 1961 so v vsej državi našteli 18.589.291 ljudi. Od tega števila je bilo Slovencev 1.589.192; v sami Sloveniji je pa istega dne živelo 1.591.523 ljudi. Število Slovencev se je torej povečalo od prejšnjega ljudskega štetja v letu 1953 za 87.080 in za 151.707 od prvega popisa prebivalstva pod sedanjo komunistično upravo v letu 1948.

Iz gornjih podatkov je razvidno, da je prebivalstvo Slovenije v letih 1948 do 1953 naraščalo povprečno vsako leto za 12.819 ali po 8,7 na tisoč prebivalcev, v obdobju od 1953 do 1961 pa nekoliko počasneje, t. j. povprečno samo za 10.885 ali 7 na tisoč prebivalcev letno.

Prikazani naravni prirastek pri Slovencih je hkrati z naravnim prirastkom pri Hrvatih, ki je še nižji, najmanši v Jugoslaviji in precej izpod povprečja, ki znaša letno 10,8 na tisoč prebivalcev. Najvišji letni naravni prirastek je popis prebivalstva 31. marca 1961 pokazal v Metohiji in na Kosovem (31,2), v Bosni in Hercegovini (17,2) in Črni gori (14,2).

Iz navedenega je razvidno, da se je bela kuga med Slovenci pod sedanjo komunistično oblastjo strahotno razširila, da je začela že ogrožati sam obstoj slovenskega naroda. To ugotavlja tudi rezultat ankete, ki so jo o tem problemu izvedle lani slovenske zdravstvene ustanove, ko navaja, da žene v Sloveniji pomore za dve tretjini otrok, še predno so bili rojeni. Leta 1960 je bilo n. pr. v Sloveniji uradno ugotovljenih 15.000 splavov. Od tega števila jih je bila polovica dovoljenih, druga polovica žena pa je iskala zdravniško pomoč že po izvršenih splavih. Koliko splavov je pa še prikritih!

Gornja statistika prikazuje slovenske žene kot najkrutejše sovražnice slovenskega naroda, kajti doslej so pomorile že več slovenskih življenj, kakor vsi okupatorji in obe svetovni vojni s komunistično revolucijo vred.

V sami Sloveniji je na dan popisa prebivalstva 31. marca 1961 živelo 1.522.227 Slovencev, na Hrvatskem 39.103, v Srbiji 19.957. Od tega števila jih je bilo v ožji Srbiji 13.814, v Vojvodini 5.633 in na Kosovem ter v Metohiji 510. V Bosni in Hercegovini so našteli 5.939 Slovencev, v Makedoniji 1.147 in v Črni gori 819.

Istega dne je pa bilo na področju Slovenije 31.429 Hrvatov, 13.610 Srbov, tem slede prebivalci, ki so se označili za „nacionalno neopredeljene", za Črnogorce se je prijavilo 1.384, Makedoncev je bilo 1010 in končno 465 ljudi, ki so se priglasili po etični pripadnosti za muslimane.

Med pripadniki narodnostnih manjšin so na področju Slovenije na prvem mestu Madžari, (10.498); Italijanov je bilo 3.072, Čehov 584, Šiptarjev 282, Bolgarov 180, Turkov 135, Slovakov 71 in Romunov 48. Poleg teh so pri ljudskem štetju 31. marca 1961 našteli v Sloveniji še 3.744 pripadnikov raznih drugih narodnosti.

Med ugotovljenim številom prebivalcev Slovenije imajo večino ženske. Teh je 830 tisoč 753, moških pa 760.770. Torej 69.983 več žensk kot moških.

Statistični podatki napovedujejo v prihodnosti več moških kot žensk, kajti v mlajših generacijah, t. j. do 29 leta, ki jih zadnji vojni in revolucionarni dogodki niso zajeli, vodijo moški, nad omenjeno starostjo pa so v večini ženske, zlasti še od 45 leta navzgor. V starostni skupini 65 let in več je celo 25.000 žensk več kot moških.

Od 1,156.372 prebivalcev nad 15 let starosti je bilo ob popisu leta 1961 v Sloveniji 180.617 neoženjenih in 187.155 neomoženih. Poročenih je bilo okoli 340.000 parov. Vdovcev so našteli 16.588, vdov 79.747 (vojna, revolucija!), ločenk 9336, ločencev pa 4694.

Pismenost in šolska izobrazba je bila na osnovi podatkov popisa prebivalstva iz leta 1961 pri Slovencih naslednja: Med 1,301.081 nad 10 let starimi osebami so ugotovili 1,277.924 pismenih. Nepismenih je bilo okrog 10.000, žensk pa okoli 13.000. Največ nepismenih je bilo v starostni skupini od 35. do 64. leta, v starostnih dobah od 10. do 19. leta in od 19. do 34. leta je nepismenih manj kot 1%.

Brez šol ali z enim do treh razredov osnovne šole je bilo leta 1961 v Sloveniji med vsemi več kot 10 let starimi prebivalci Slovenije 135.254 ljudi. Štiri razrede osnovne šole je dokončalo 706.000 prebivalcev, osnovno šolo 229.363, šolo za kvalificirane in visoko kvalificirane delavce pa 151.347. Šolo za srednji strokovni kader je imelo 36.874 ljudi, gimnazijo 16.213, višjo šolo 5347, fakultetno izobrazbo, visoko šolo in umetnostno akademijo pa 15.036.

Med podatki, ki govore o obiskovanju šol, pade pri vseh republikah, tudi v Sloveniji, v oči dejstvo, da precejšnje število vseh otrok, ki so stari 7 do 10 let, sploh ne obiskuje nobene šole. Takih otrok naj bi bilo v Sloveniji 14.201, od tega 7.268 dečkov in 6.933 deklic.

Iz spodnjih podatkov je razvidno, da imajo sedanji štirje okraji v Sloveniji skupaj samo 62 občin, medtem, ko jih je bilo n. pr. leta 1955 v tedanjih 19 okrajih 374 ter sta bila prestolnica Ljubljana in Maribor izvzeta iz navedenih okrajev. Posamezni okraji pa imajo naslednje število občin: Celje 11, Koper 10, Ljubljana 26, in Maribor 15.

Po površini je največji okraj Ljubljana (8110 kv. km.), za njim pride mariborski okraj s 4.545 kv. km., tretji je Koper s 4.337 kv. km., po površini najmanjši je pa celjski okraj s 3.300 kv. km. Ljubljanski okraj je tudi po številu prebivalstva največji. Ima ga 625.649; sledi mu mariborski okraj s 475.227; za tem je Celje s 274.851 in na zadnjem mestu je Koper s 217.780 prebivalci.

Posamezni okraji imajo naslednje občine s površino v kvadratnih kilometrih in številom prebivalstva.

OKRAJ CELJE

Ime občine	Površina	Prebivalstvo
Brežice	268	25.293
Celje	230	50.308
Laško	263	18.956
Mozirje	508	15.160
Sevnica	293	18.719
Slov. Konjice	222	18.348
Šentjur pri Celju	240	17.023
Šoštanj	182	22.245
Videm-Krško	345	26.549
Žalec	349	31.152
Skupaj	**3.300**	**274.851**

OKRAJ KOPER

Ime občine	Površina	Prebivalstvo
Ajdovščina	352	21.392
Idrija	425	17.598
Ilir. Bistrica	480	15.762
Izola	28	9.339
Koper	274	29.228
Nova Gorica	605	46.843
Piran	44	11.410
Postojna	491	18.690
Sežana	699	24.015
Tolmin	939	23.503
Skupaj	**4.337**	**217.780**

OKRAJ MARIBOR

Ime občine	Površina	Prebivalstvo
Dravograd	105	7.097
G. Radgona	210	19.492
Lenart	204	17.182
Lendava	255	27.619
Ljutomer	179	17.651
Maribor Center	338	67.694
Maribor Tabor	186	42.326
Maribor Tezno	214	42.919
Murska Sobota	693	62.567
Ormož	212	19.557
Ptuj	644	63.731
Radlje ob Dravi	346	17.661
Ravne na Koroškem	304	21.904
Slovenj Gradec	286	15.845
Slovenska Bistrica	369	29.982
Skupaj	**4.545**	**475.227**

OKRAJ LJUBLJANA

Ime občine	Površina	Prebivalstvo
Cerknica	483	14.270
Črnomelj	486	16.906
Domžale	240	27.449
Grosuplje	421	22.594
Hrastnik	46	10.041
Jesenice	375	26.016
Kamnik	289	19.897
Kočevje	766	16.970
Kranj	453	47.779
Litija	328	16.711
Ljubljana Bežigrad	46	31.239
Ljubljana Center	5	43.468
Ljublj. Moste Polje	152	32.724
Ljubljana šiška	156	45.593
Logatec	217	10.690
Ljubljana Vič Rudnik	543	53.265
Metlika	108	6.881
Novo mesto	759	45.457
Radovljica	640	26.898
Ribnica	256	11.816
Škofja Loka	468	24.133
Trbovlje	57	18.118
Trebnje	345	17.430
Tržič	155	11.350
Vrhnika	169	12.599
Zagorje ob Savi	148	15.387
Skupaj	**8.110**	**625.649**

SR SLOVENIJA
OBMOČJA OKRAJEV IN OBČIN
AVSTRIJA
MADŽARSKA
HRVAŠKA
ITALIJA
MURSKA SOBOTA
MARIBOR
RADLJE ob Dravi
DRAVOGRAD
SLOVENJ GRADEC
SOŠTANJ
MOZIRJE
SLOV BISTRICA
SLOV KONJICE
ŠALEC
CELJE
PTUJ
ORMOŽ
LENART
LJUTOMER
LENDAVA
RADOVLJICA
TRŽIČ
KRANJ
KAMNIK
ŠKOFJA LOKA
DOMŽALE
ZAGORJE
TRBOVLJE
LAŠKO
ŠMARJE
SEVNICA
BREŽICE
BELGRAD
LJUBLJANA
MOSTE - POLJE
LITIJA
VRHNIKA
VIČ - RUPNIK
GROSUPLJE
TRŠIN JE
NOVO MESTO
METLIKA
ČRNOMELJ
KOČEVJE
RIBNICA
POSTOJNA
CERKNICA
ILIRSKA BISTRICA
SEŽANA
KOPER
PIRAN
IZOLA
HRPELJE
NOVA GORICA
AJDOVŠČINA
TRST
JESENICE
KRANJSKA GORA
BLED
BOHINJ
KOBARID
TOLMIN
IDRIJA
DOBROVO
OPLOTNICA
RAVNE
ČRNA
DOBRNA
VOJNIK
PODČETRTEK
ROGAŠKA SLATINA
ROGATEC
ORMOŽ
LJUTOMER
LENDAVA
GORNJA RADGONA
DOBROVNIK
BELTINCI
RADENCI
SEMIČ
METLIKA
ČRNOMELJ
DOLENJSKE TOPLICE
ŠENTJERNEJ
TREBNJE
MOKRONOG
ŠKOCJAN
KRŠKO
SEVNICA
BREŽICE
DRŽAVNA MEJA
REPUBL. MEJA
MEJE OKRAJEV
MEJE OBČIN
SEDEŽ OKRAJA
SEDEŽ OBČINE

„Kadar me na pokopališču zanese pot k tistim malim sivim grobkom, me nehote nekaj stisne v prsih. 'Našemu nepozabnemu Milančku — očka in mamica' Saj ne vem kdo je bil ta Milanček, ki njegovo od bolezni izmučeno trupelce leži pod tem težkim kamnom. Ne poznam matere, ki hodi jokat na njegov grob, ko je nihče ne vidi. Toda vidim ga, kako je majhen, kako ne bo nikdar dorasel, nikdar doživel življenja, kako je njegova majhnost, njegovih ubogih šest pednjev, zaprta v kamen... Pa je bilo nekoč v njem toliko življenja, toliko radosti in smeha, toliko nagajivosti, toliko ukan!

So pa še drugačni Milančki. Ti Milančki ne ležijo v belih krstah, obiti s srebrnim opažem. Ob njegovem zglavju ni plošče in napisa: 'Tvoja neutolažljiva mamica'... Ti Milančki ležijo v blatu, gnoju in krvi, v kanalih in jamah, brezobzirni in pozabljeni. Njihova mamica ni bedela ob njihovi postelji v upanju in strahu, ko so stokali od bolečine in se tresli od mraza. In po njihovi smrti mamica ne hodi jokat na njihov grob. Saj je bila prav ona tista, ki jih je umorila. Da, prav ona, ki je bilo njihovo šibko bitje navezano nanjo z vsemi svojimi nitkami, je bila njihova morilka. Bili so čisto blizu njenega srca, v njenem telesu so čutili toplo in varno zavetje — ona pa se je izdajalsko obrnila proti njim in jih izročila mrzli, kruti smrti. Saj — kaj pa naj bi tudi počela z njimi, ko pa niso bili — 'rentabilni'...“

Jan Markovič: Pomorjeni otroci, Perspektive 23-24 1963, Ljubljana

...Že nekaj let je slišati in videti, kako vpliv (ali funkcija?) verstva med ljudmi narašča...

...Ne glede na konkretne podatke, ki bi jih bilo na hitro najbrž težko določiti, se iz teh različnih opazovanj in pogledov lušči določena podoba dogajanja, za katero velja lahko skupna trditev: slovenski človek se vrača v verski krog, tukaj išče povezave s soljudmi, ureditve medsebojnih odnosov ali celo ovrednotenja svojega življenja...

...Kaj je dalo in kaj daje to, kar se imenuje znanost, ki jo o človeku kot naravnem in socialnem bitju učijo danes na šolah, v gimnazijah in na univerzi? Povprečen študent, ki danes konča fakulteto, — če vzamemo najvišji indeks našega duhovnega življenja — ve o človeku, se pravi o sebi in svojem bližnjem zelo malo. Slišal je, da je živa materija nastala iz mrtve materije, znano mu je, da se je človek razvil iz antropoida in izvedel je, da so možgani nastali z uporabo roke. Imenovane tri osnovne premise tvorijo obseg človekove predstave o človečnosti in homo sapiens se razodeva kot sklop nagonov, ki ga potrebe vežejo na družbo. Tej predstavi se v vsakdanjem življenju pridružuje učinkovanje stvarnosti, ki se izraža v pojmih, kot so delitev dobička, dohodek po delu, standard itd....

...Naštevajoč funkcionalne poteze verskega življenja danes smo pravzaprav našteli poteze, ki našemu življenju manjkajo: Celovita resnica, moralni razpon, notranje kultiviranje, združevanje, osmislitev, evropsko izročilo, tradicija, poezija.

Zakaj smo vse to izgubili? Rečeno je bilo, da je treba najprej narediti eno, potem pa se bo samo od sebe razrešilo tudi drugo. In tako je bilo storjeno. Ampak nič se ni razrešilo samo in tudi ne kaže, da bi se nameravalo. Če je kaj, potem je najbrž res, da življenje neke človeške skupnosti raste v celovitih razmerjih. Res bomo morali počasi začeti razumeti družbo kot totaliteto vseh kategorij človeškega življenja in premišljevati, kaj pomenijo pojmi, ki smo jih poprej našteli, kako vključiti te pojme v rast našega sveta in kako organizirati duhovno življenje od tam naprej, kjer se je za širši krog ustavilo.

 P.K. „Na rob Vatikanskemu Koncilu“. Perspektive štev. 21 1963 Ljubljana

problemi našega obstoja — anketa

Zakaj anketa? — Miloš Stare

ANGLIJA: Dr. Ljubo Sirc

ARGENTINA: Božo Bajuk, Marjana Batagelj, dr. Tine Debeljak, Božo Fink, Lojze Geržinič, dr. Rudolf Hanželič, dr. Milan Komar, Anica Kralj, Marko Kremžar, Danica Petriček, dr. Jože Rant, dr. Branko Rozman, Pavel Verbic

AVSTRALIJA: P. Bernard Ambrožič OFM

AVSTRIJA: Leo Detela

ITALIJA: Roman Rus

ZDA: dr. Miha Krek, Karel Mauser, dr. Bogdan Novak, dr. Peter Remec, Milena Šoukal, P. Fortunat Zorman OFM

Moj odnos do Slovencev — Gerold Schmidt

MILOŠ STARE

zakaj anketa?

Ko smo iz Evrope prišli v nove kraje, sta nam bila prva skrb: zaposlitev in stanovanje. Vzporedno z iskanjem tega smo se tudi že združevali, ustanavljali organizacije, pevske zbore, igralske družine itd. Začetnih težav v vsakdanjem življenju je bilo toliko, da kake problematike v zvezi z novo deželo ni bilo, ali pa je nismo opazili. Prvi rod naše emigracije je bil tudi prepričan, da mu je pot jasno začrtana in da v nalogah, ki so mu namenjene in določene, ni nejasnosti in tudi ne negotovosti.

Še manj pa smo naleteli na kako problematiko v odnosu do slovenske domovine. V njej je zavladala krvava komunistična diktatura. Malo jih je bilo med nami, ki niso objokovali med žrtvami komunističnega nasilja kakega svojca. Svoboda je bila v domovini zatrta na vseh področjih zasebnega in javnega življenja. Novi oblastniki so sistematično rušili in uničevali tisto in tako slovenstvo, na katerega smo bili mi navezani z dušo in srcem. Ko smo dihali zrak svobode, se zbirali kjer in kadar smo hoteli in govorili kar smo hoteli, smo se zavedali in smo čutili, da moramo z naporom svojih združenih in povezanih sil gojiti slovenstvo, pred vsem tiste panoge, ki jih doma uničujejo. Ob praznikih, kot so božič in Velika noč, smo si prizadevali, da jih preživimo čim bolj „po naše". Taki prazniki in spominski dnevi so nam našo neposrednost v odnosu do domovine prav posebej utrjevali.

Ko so začeli otroci, ki so prišli z nami, hoditi v šole, se nam je zdelo naravno, da moramo nekaj storiti, da se bodo učili tudi slovenskega jezika, da bodo znali slovensko moliti, in da bodo poznali slovensko zgodovino, slovensko književnost itd. Ustanovili smo slovenske tečaje. Požrtvovalne učiteljice, učitelji in kateheti, so začeli opravljati delo, ki bi moralo biti zapisano z zlatimi črkami v kronikah slovenskih izseljencev. Po prvih spoznanjih in izkušnjah v slovenskih tečajih, so ti vzgojitelji začeli dopovedovati staršem, da bodo imeli šolski tečaji uspeh le tedaj, če bodo sodelovali pri slovenski vzgoji otrok tudi starši. Dom je tisti, ki postavlja temelje vzgoji otrok in šolski tečaji prizadevanja staršev le dopolnjujejo, so dopovedovali.

Ti otroci, katere lahko imenujemo drugi rod, so odraščali in šli dalje v srednje in na visoke šole. Tem se je pridružil rod rojenih že v novih deželah. Ta tretji rod je še bolj kot drugi, poznal Slovenijo in njeno zgodovino le iz pripovedovanja. Gledal jo je le na slikah in si jo je predstavljal le po pripovedovanju staršev. Medvojne dogodke in revolucijo je tudi poznal le iz pripovedovanja. Grozote, ki so jih prinesli naši domovini druga svetovna vojna, okupacija nacistov in fašistov ter komunistična revolucija, je poslušal tako, kakor smo mi poslušali pripovedovanja starejših, n.pr. o ljubljanskem potresu. Zato sta drugi in tretji rod tudi komunistični režim v domovini ocenjevala le še razumsko, brez posebnih čustvenih odnosov.

Spoznali smo, da nam drugi in tretji rod načenjata nove probleme. Drugače kot mi gledata novo deželo, v kateri rasteta, hodita v šolo, si pridobivata neslovenskih prijateljev in znancev med sošolci; podvržena sta neslovenskim vplivom na mišljenje in vrednotenje. Tudi o slovenski domovini in o jugoslovanski državi s to mladino nismo mogli več govoriti tako kot smo govorili med seboj. Ni bilo več neposrednosti. Tudi ni bilo mogoče graditi na čustvenost. Uvideli smo, da moramo način govorjenja z njimi v osnovi spremeniti, da slovenstvo, ki ga tudi drugi in tretji rod nosita v sebi, ne bo zamrlo. Treba ga je buditi, gojiti in skrbeti zanj tako kot nove okolnosti zahtevajo.

Bili smo trdno prepričani, da ni res, da je slovenstvo v izseljenstvu prej ali slej zapisano smrti. Prepričani smo tudi bili in smo še, da obstoj slovenstva v izseljenstvu ni časovno omejen. Le njegova zunanja oblika in odnos do novega življenja se spreminjata. V takem prepričanju smo začeli z delom v organizacijah, na predavanjih, študijskih dnevih, zasebnih razgovorih, člankih in razpravah.

Pri tem delu, smo morali mladini slovenski narod najprej predstaviti. Priznavali smo, da je res, da se ne more ponašati z zgodovino, katere veličina bi bila v osvajalnih vojnah, ne z bogastvom in ne s številčno močjo. Slovenija ni bila nikdar imperij in ni posedovala kolonij. Ugotavljali smo pa, da je v zgodovini naš narod pokazal toliko življensko silo kakor malokateri ali pa nobeden na svetu. Deset in deset milijonski narodi so se ohranjevali in napredovali večkrat z nasiljem in podjarmljevanjem slabotnejših. Njihovo bogastvo, številčna moč in sila so jim utirali pot v razvoju in napredku. Slovenski narod pa je na tej poti naletel samo na mnogo močnejše nasprotujoče mu sile. Kljub svoji majhnosti, kljub geografski legi, ki mu je še posebej povzročala težave in kljub temu, da se je stalno moral upirati pritisku mogočne germanske in številne latinske rase, je krepil svojo življensko moč; kljub temu, da je bil večkrat obsojen na smrt, je ne le ostal živ, ampak se je z lastno silo in voljo uvrstil med najbolj kulturne narode; kljub temu, da mu država, v kateri je živel dolga stoletja, narodnosti ni priznala in je njeno rast z vsemi razpoložljivimi sredstvi dušila, se je narodna zavest v njem tako razvila in ukoreninila, da je iskal in poiskal državno obliko, ki naj mu prinese enakopravnost s svobodnimi narodi. Vse to je dosegel naš mali narod s komaj poldrugim milijonom prebivalstva stisnjen med klešče sovražnih mu 80 milijonov Germanov in nad 40 milijonov romanske rase. Ali ni nekaj izrednega narod, ki je to zmogel? Ali ni lepo biti sin takega naroda? smo spraševali naš mladi rod.

Govorili smo akademikom o slovenskih akademikih pred prvo svetovno vojno na avstrijskih in drugih neslovenskih univerzah. O njih zapostavljanju in trdotah akademskega življenja v tisti dobi. Pripovedovali smo, da je večina kljub hudemu pritisku nemštva ostala zvesta slovenstvu in slovenskemu narodu. Slovenski akademik in razumnik sta izpričevala svojo slovensko zavest, četudi sta bila radi slovenskega rodu zapostavljena in zaničevana. Ne pozabimo, smo povdarjali, da je slovenski akademik tedaj, če je hotel ostati Slovenec, moral poznati vsaj dva jezika, zgodovini dveh narodov, dve kulturi. Ali otrok slovenskih izseljencev danes v svobodi, ko ga nihče ne ovira in ne zapostavlja, ni več sposoben poznati vsaj dveh jezikov, dveh kultur, zgodovine dveh narodov? Ali ni sposoben napredovati in se dvigniti v novi deželi, obenem pa ostati Slovenec?

Na vprašanje kako naj ostane Slovenec smo odgovarjali: Vsak slovenski razumnik naj se razvija tako, da bo rastel kot znanstvenik, kot profesor, kot inženir, kot strokovni nameščenec ali kot uradnik ali kot vodilni uradnik v novi zemlji. Prav je, da uspeva in vse naj stori, kar more, da se bo čim bolj uveljavil. Istočasno in vzporedno pa naj bo tako povezan s slovenstvom, da bo lahko jutri, ko ga bo domovina potrebovala, predaval na slovenski univerzi, na slovenski srednji šoli, da bo lahko vodilni uradnik podjetja v Sloveniji. Slovenski razumnik v izseljenstvu naj dela tako, da bo sposoben posredovati slovenski domovini izkustva, pridobljena v svetu, ko bo prišel čas za to.

Pa so prišli dvomljivci in so videli ovire, nepremostljive težave. Ni nepremostljivih težav, smo trdili. Treba je le volje in vere v uspeh. Poglejmo v slovensko preteklost: Ko je Slomšek začel svoje delo in pisal knjižico „Blaže in Nežica v nedeljski šoli", so bili mnogi prepričani, da bodo Slomškovo prizadevanje zadušile nepremostljive ovire. Res so bile težave še mnogo večje kot jih imamo danes. In kakšni so bili uspehi Slomškovega dela? Samo Mohorjeva družba, ki je bila ustanovljena na njegovo pobudo, je do druge svetovne vojne dala Slovencem nad 20 milijonov knjig. Kateri narod ima kaj podobnega?

Janez Evangelist Krek je napisal „Črne bukve kmečkega stanu". Nihče si tedaj ni mogel predstavljati, da bodo ta mož in njegovi učenci duhovno tako preobrazili široke slovenske množice in naravnost revolucionarno posegli v socialno preobrazbo in rast slovenskega naroda. Koliko je bilo nasprotnikov in zasmehovalcev, ko je škof Jeglič pred komaj 60 leti vodil borbo za prvo slovensko gimnazijo! Pa je uspel. Komaj 13 let zatem smo dobili slovensko univerzo in tej je sledila Slovenska akademijo znanosti in umetnosti. Vse to si je priboril naš narod v razdobju kratkih 30 let. Kakšen korak v razvoju, če pomislimo, da pred dobrim pol stoletjem še ni imel niti ene slovenske srednje šole! Ali hočete še več dokazov? smo spraševali. Prešeren je velik slovenski pesnik. Bil je na razpotju ali poje nemško in se pridruži velikanom nemškega naroda, ali pa poje slovensko. Če bi šel prvo pot, bi bil danes v bližini Goetheja in Schillerja; ker je šel drugo pot, je „samo" največji slovenski pesnik. Ostal je zvest svojemu malemu narodu, kateremu ga mik tuje slave ni mogel odtegniti. Njegova umetniška veličina zato ni nič manjša. Govorili smo tudi o slovenskih umetnikih, znanstvenikih, pisateljih in pesnikih, ki nič ne zaostajajo za pesniki in znanstveniki velikih narodov.

Navajali so nam težave z jezikom: španščina v šoli, španščina v pogovorih s sosedi, španščina v družbi itd. Podobno so govorili v Združenih državah Amerike in Kanadi o angleščini. V takih okolnostih je težko ohraniti slovenski jezik, so zatrjevali. Ugovor smo pobijali z živimi primeri, n. pr.: V uredništvo Svobodne Slovenije je prišel kakih 30 let star mladenič. Nismo ga poznali. Govoril je lepo slovenščino s primorskim naglasom. Ko je opazil, da bi radi kaj več zvedeli o njem, je povedal, da je sin staronaseljencev, da so njegovi starši prišli s Primorskega in da je rojen v Argentini. Hodil je samo v argentinske šole in je sedaj po poklicu učitelj. V argentinskih šolah uči argentinske otroke. Na vprašanje, kako da govori tako lepo slovensko, je s ponosom povedal: „Tako so hoteli moji starši. Oni so me naučili slovenščine in doma samo slovensko govorimo." V razgovoru je povedal, da ga argentinski tovariši učitelji še posebno cenijo, ko vedo, da govori tudi jezik kraja, odkoder je njegov rod. Drug primer: Slovenec je v družbi Argentincev. Pozornost mu vzbudi sosed kakih 40 let star, visoke postave. Je nameščenec velikega argentinskega podjetja. V razgovoru pove, da je sin nemških staršev, rojen v Argentini, v provinci Entre Rios in da je obiskoval samo argentinske šole. Slovenec ga nato vpraša, če zna morda le kako nemško besedo. Kakor da bi ga udaril, je obstal sosed užaljen. Skoro grozeče je spregovoril: „Was? Das ist ja meine Muttersprache!" (Kaj? To je vendar moj materni jezik). Od tistega trenotka dalje ta „nemški Argentinec" s Slovencem ni spregovoril nobene besede več špansko, ampak samo še nemško. Naslednji primer: Študijski dan slovenskih akademikov v Buenos Airesu leta 1963. Med predavatelji je tudi mlada profesorica in predava o filozofskih vprašanjih. Govori lepo in čisto slovenščino, tako, da nihče ne bi dvomil, da je Slovenka. Pa je Argentinka, hči argentinskih staršev in je obiskovala le argentinske šole. Poročila se je s slovenskim profesorjem izseljencem in se je šele potem, ko je spoznala svojega sedanjega moža, naučila slovenski jezik. To pa tako, da ta „argentinska Slovenka" predava v slovenščini slovenskim akademikom o filozofskih problemih.

Tako in s takimi zgledi smo skušali odstranjevati ugovore, da so težave z jezikom prevelike.

Priznamo, da ni vedno lahko delo buditi in ohranjevati slovenstvo pri mladih rodovih. Slišimo in beremo celo glasove, da to niti potrebno ni. Čimprej pozabimo preteklost, tembolje bo, pravijo nekateri. „Ubi bene ibi patria" je bilo zapisano v izseljenski reviji slovenskih visokošolcev. Pri drugih materni jezik zato nima vrednosti, ker znanje slovenskega jezika „nič ne nese". Zopet drugi naš narodnostni izvor tako zapostavljajo, da ga na lestvici vrednot stavijo prav na zadnje mesto; njihov odnos do domovine pa je podoben odnosu brezvestnega bogatina do siromaka: da mu miloščino kadar je pri volji, sicer ga pa ne pozna. Tudi nekateri tistih, ki sicer ne gledajo zgolj materialistično na narodnostno vprašanje zagovarjajo kot nujno tako prilagoditev v novem

okolju, da se „razbremenimo" preteklosti. Pojavlja se tudi mišljenje, da je v izseljenstvu edina vrednota vera in da je le to ohraniti. S smrtjo prvega rodu naj bi po mnenju teh umrlo tudi slovenstvo. Otroci tega rodu naj bi bili sicer dobri katoličani, vendar že samo Kanadčani, samo Amerikanci itd. Sv. Ciril in Metod, katerih 1100 letnico prihoda med Slovane smo slavili tako veličastno, sta učila in delala ravno nasprotno. Tudi našemu Slomšku je bil materin jezik „duhovna in duševna domovina človeštva" ter „talent, katerega nam je Bog nebes in zemlje izročil..."

Posamezne panoge udejstvovanja imajo tudi svoje nasprotnike med izseljenci. Največkrat slišimo ugovor proti potrebi političnega dela, ki ga prikazujejo včasih celo kot nekaj manjvrednega. Tisti, ki tako mislijo, ne razumejo kaj je politično delo, smo zatrjevali. Če bi prebrali programe naših političnih strank, bi verjetno razumeli potrebo tega dela. V programu SLS so med drugim tale poglavja: Slovenski narod in slovenska država, Svoboda in demokracija, Družina, Kulturna vzgoja, Izobrazba, Gospodarsko in socialno življenje. Jugoslavija, Mednarodni odnosi. Ponovno smo ugotavljali, da je nemogoče, da bi kak izseljenec premišljeno trdil, da proučevanje teh problemov ni potrebno in da ni koristno, če se pristaši posameznih strank tudi v izseljenstvu zbirajo in o njih razpravljajo med seboj, kakor tudi s pristaši drugih strank.

Pri tem stanju je vedno bolj očitna potreba, da dosežemo enotnost gledanja vsaj na najosnovnejše probleme naše emigracije. Uspešneje bomo delali, če odstranimo dvome in poenotimo ali vsaj vzporedimo nasprotujoče si poglede. Da bi to dosegli z osebnimi razgovori in debatami ni mogoče. Prevelike so ovire, da bi n. pr. osebno mogli ugotoviti zakaj v Kanadi nekateri drugače gledajo na skupne probleme, kot v Argentini. Zakaj v Evropi drugače oblikujejo vsebino pojmom, ki so povezani s problematiko naše emigracije kot oni v Združenih državah Amerike. Na mnoge „zakaj" bi v osebnem stiku mogli dobiti odgovore. To pa ni mogoče.

Ko smo v Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1963 objavili „Tri poglede", so ti sprožili zanimivo debato o naših perečih vprašanjih. V tej debati se je pokazalo, da sta potrebna jasnost in enotnost pogledov predvsem v treh vprašanjih: 1) Kakšne so naloge naše ideološke emigracije. 2) Kakšen naj bo odnos intelektualca te emigracije do nove domovine t.j. do dežele kjer živi kot izseljenec in 3) Kakšen naj bo njegov odnos do slovenske domovine.

V letošnjem zborniku je posvečeno tem problemom pričujoče poglavje. Nastalo je kot rezultat ankete. Uredništvo je zaprosilo nekatere javne delavce v izseljenstvu, da napišejo v obliki razprav ali člankov svoje poglede na gornja tri vprašanja. Od 36 naprošenih jih je 23 poslalo odgovore za objavo. Sedem se je opravičilo da ne morejo ali ne morejo do termina, ki jim je bil stavljen. Šest pa jih na pisma uredništva ni odgovorilo.

Pisci odgovorov živijo v šestih državah. Najstarejši je duhovnik, ki je prišel med izseljence leta 1925. Najmlajši je univerzitetni študent, ki je bil vzgojen v domovini že pod komunističnim režimom in je emigriral leta 1960. Med njimi so znanstveniki, politiki, publicisti, pisatelji, pesniki, organizatorji, kulturni delavci, vzgojitelji, očetje in matere.

Kot zaključek tega poglavja je članek, kateremu je bilo najprej določeno drugo mesto v Zborniku. Zaprosili smo namreč znanega švicarskega pisatelja duhovnika Schmida, ki se je sam naučil slovenščine, da opiše našim bravcem, zakaj se zanima za Slovence, kedaj in kako jih je spoznal in kakšno mnenje ima o njih. Prosili smo ga tudi za življenjepis. Njegov odgovor je tako zanimiv, da je lep in poučen zaključek tega poglavja.

DR. LJUBO SIRC

rojen leta 1920 v Kranju kot sin industrialca. V mladosti prestal hudo pljučno tuberkulozo. Zaradi nje prebil eno leto na zdravljenju v Avstriji, dve leti pa v francoskem delu Švice. Maturiral leta 1939 v Kranju. Pravo študiral na univerzi v Ljubljani in diplomiral leta 1943. — Po nemški okupaciji Gorenjske leta 1941 pobegnil v Ljubljano. Z Nagodetovo skupino se priključil Osvobodilni fronti. Zaradi zavzemanja za gen. Mihajlovića bil leta 1942 iz nje izključen. Leta 1943 je pobegnil v Švico. Po sporazumu med dr. Šubašićem in Titom se preko Francije in Italije vrnil v Dalmacijo, od tam pa kot partizan v Slovenijo. — Prvi dve povojni leti sodeloval pri poskusu organiziranja demokratske opozicije skupno s Hrvati in Srbi. Komunisti so ga zaradi tega leta 1947 zaprli, postavili pred sodišče, obsodili na smrt, nato pa smrtno kazen spremenili v dvajsetletno zaporno kazen. V ječi prebil pod komunisti 7 let (1947—1954). Leta 1955 pobegnil v Švico, kjer je leta 1960 postal doktor ekonomije. — Po preselitvi v Anglijo bil imenovan za docenta gospodarskih ved na univerzi v Vzhodnem Pakistanu. Sedaj je docent za medn. gospodarstvo na univerzi sv. Andreja v mestu Dundee na Škotskem. — Politično pripada Slovenski demokratski stranki in v njej zavzema položaj podpredsednika. Sodeluje v Liberalni internacionali. Publicistično se udejstvuje z objavljanjem člankov iz sedanje jugoslovanske politične in gospodarske stvarnosti v raznih nemških in angleških političnih ter gospodarskih listih in revijah. Prav tako v publikacijah politične emigracije iz Jugoslavije: Svobodna Slovenija, Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije, Klic Triglava, Naša Reč.

Če hočemo označiti nalogo slovenske ideološke emigracije, je treba reči, da bi emigracija morala skušati opraviti za Slovence vse tisto, kar Slovenci v domovini ne morejo. Nekaterih reči ne morejo opraviti, ker jih ne smejo, ker komunistični režim ukvarjanje z njimi prepoveduje, drugih, ker so se jim po skoro dvajsetletni komunistični propagandni prhi nekatere ideje tako zajedle pod kožo, da se jih ne morejo več otresti.

Svet se je v zadnjih dvajsetih letih, odkar smo Slovenci l. 1940 lahko poslednjič svobodno razpravljali, spremenil do temelja. V Evropi se je z vojno po vsem videzu končalo razdobje nacionalnih držav in se je začela doba združevanja in federalizma. Drugače je v Aziji, Afriki in Južni Ameriki, kjer narodi še iščejo identiteto in še nastajajo nove neodvisne države. Do vsega tega moramo Slovenci dobiti svoj odnos. Doma to ni mogoče, ker je vsako razpravo treba zbasati v kalupe historičnega materializma in jo prilagoditi trenutnim potrebam Titove politike. Dasi so se morda po vojni tudi Slovencem zemljepisna obzorja razširila, so se jim zožila duhovna, kar mora premagati emigracija.

Seveda bi bilo jalovo iskati novih idej in novih poti za Slovence brez ozira na to, kar se dogaja v svobodnih sosednih državah. V času evropskega zbliževanja bo za Slovence nedvomno odločilnega pomena, kar se danes godi v sosedni Avstriji ali Italiji. Toda zaradi vsiljene avstrijske nevtralnosti in številnosti italijanskih komunistov Avstrija in Italija morda nista najboljši podobi morebitne bodoče slovenske usmerjenosti. Verjetno so boljša podlaga za napovedovanje bodočega razvoja v Srednji in Vzhodni Evropi, ki je sedaj pod komunistično diktaturo, Švica, Zahodna Nemčija in Skandinavske države. Komaj si je mogoče misliti, da bi javno mnenje v Sloveniji, osvobojeno komunističnih oziralnikov, iskalo kažipotov v komunističnih frazah o nacionalizaciji in planiranju, kakor se pogosto še dogaja npr. v Italiji pod pritiskom čez 20% glasov komunistov in čez 10% levih socialistov.

Skratka: ideološka emigracija mora krčiti Slovencem pot do splošnega svetovnega in evropskega razvoja, tako da bodo zlahka našli svoje mesto v njem, ko preneha duhovno posiljevanje doma. Komunistično razdobje bo gledano iz perspektive intermezzo, stranpot, ne pa korak naprej. Emigranti morajo pripraviti most med svobodnim razmišljanjem in razvojem v preteklosti in bodočnosti. Nedvomno so tudi doma ljudje, ki mislijo in celo včasih prikrito kak drobec svojega razmišljanja objavijo. Prepričan sem, da med emigrantskimi izsledki in izsledki doma, kolikor niso preveč pod podzavestnim komunističnim vplivom, ne bo bistvenih razlik.

Skratka emigracija more misliti in objavljati misli, ki jih doma ne morejo, ter razpravljati o njih. Če je le mogoče, mora emigracija, taka razmišljanja in razprave posredovati domovini. Zastonj je pričakovati, da se bodo svet pretresajoče ideje pojavile od doma, kjer je izmenjava misli še vedno omejena in kjer se še vedno noč in dan ljudem vlega na pljuča in možgane prah iz marksistične stavbe, ki se podira. Seveda ne bi bilo napak, če bi emigracija ne samo z mislimi, marveč tudi z dejanji prispevala k temu, da se režim končno zruši sam vase, vendar je vprašanje, ali je emigracija po dosedanjih skušnjah tega zmožna. Dobro bi bilo, ako bi bila, ker bi to mogoče umiranje komunizma skrajšalo, dasi končno bo odmrl, zamrl ali umrl, saj ne more dolgo živeti doktrina utemeljena na očitnih logičnih napakah, na nerazumevanju človekove narave in na zavisti in sebičnosti.

Ko skušamo najti pravi odnos do stare domovine, nikdar ne smemo pozabiti, da je temeljna razlika med slovenstvom in slovenskim komunizmom ter med jugoslovansko državo in komunistično Jugoslavijo. Treba je tudi ločiti med komunizmom in posameznimi Slovenci, ki so postali člani partije, da včasih sami ne vedo več zakaj. Seveda so nekateri tako ozko povezani s komunizmom, da so postali njega očitni del, toda ostalim je treba graditi zlate mostove in kazati razumevanje za njihove človeške probleme. Seveda to ne pomeni, da moramo zaradi njih prevzemati popularnejše komunistične parole, toda moramo jim kazati simpatije, ki so med sonarodnjaki v navadi. Čim več stika je med neuradno Slovenijo in Jugoslavijo in emigracijo tem boljše. Seveda ima pa tak stik jasne meje. Slovenski komunizem je zanikanje svobodnega slovenstva in je zato treba odkloniti vsako potezo, ki bi kakorkoli enačila eno in drugo.

Mislim, da ni težko najti odnos do „nove domovine". Neki sozapornik mi je dejal: „Meni je nemški krščanski demokrat bližji kot slovenski komunist." Na tem je veliko resnice. Posebno v Srednji Evropi je solidarnost med tistimi, ki so privrženi svobodi proti komunistični diktaturi, občutna. Drugje ta solidarnost ni tako jasna, toda kljub temu tudi tam slovenskega emigranta veže na novo domovino njen svobodni red. V času, ko upamo, da strpnost med narodi vedno bolj prevladuje, lojalnost do nove domovine ne more biti v nasprotju do našega zavzemanja za svobodo na starem domu. Nasprotno! Dasi v svobodnem svetu tega pogosto dovolj ne občutijo, je danes fronta ne med različnimi državami in narodi, ampak med ljudmi s svobodnjaškimi in strpnimi in ljudmi z ukalupljenimi in totalitarističnimi pogledi. Pri tem človek ne bi niti poudarjal, da je krščanski demokrat ali liberal ali socialdemokrat, ker so razlike med zmernimi pristaši teh demokratskih struj tako neznatne, da v odločilnem boju med svobodo in tiranijo ne pomenijo nič.

Slovenski izobraženec — ideološki emigrant bo torej skušal zapolniti vrzel, ki so jo v razvoj slovenskega mišljenja vsekali komunisti, posredovati ljudem doma podobo dogajanj po svetu, nezmaličeno po komunistični propagandi, in bo skušal razložiti svobodni tujini (novi domovini) nekomunistično slovenstvo in njega iskušnje.

BOŽO BAJUK

rojen 1908. Končal študije na ljubljanski univerzi. Profesor klasičnih jezikov in slovenščine. Pred vojno služboval na klasični gimnaziji v Mariboru in na bežigrajski v Ljubljani. V begunstvu tajnik in profesor na slovenski begunski gimnaziji v Avstriji. Po umiku iz angleške v ameriško zasedbeno zono Avstrije v Asten pri Linzu vodja slovenske begunske šole. Ves čas sodeloval pri begunskem pevskem zboru in pri izvenšolskem mladinskem vzgojno-prosvetnem delu. Živi z družino v Mendozi. Prvih 5 let bil tam med zidarji in v upravi Provincijskega ravnateljstva za parke, nato ves čas zaposlen v knjižničarskem delu na vseučilišču v Mendozi. Trenutno je šef oddelka za izmenjavo publikacij v Osrednji vseučiliški knjižnici v Mendozi. Po prihodu v Mendozo organiziral slovenski pevski zbor, ga vodil do prihoda svojega očeta pok. Marka Bajuka in ga zopet prevzel po njegovi smrti. Bil tajnik pripravljalnega odbora in večletni tajnik Društva Slovencev v Mendozi. Posveča se kulturnemu in vzgojnemu delu slovenske skupine v Mendozi pri pevskem zboru, v Društvu Slovencev, v mladinskih organizacijah ter vodi vsa leta Dijaški krožek — Poročen je z go. Cilko, roj Radej. Od štirih sinov najstarejši — Marko končal na mendoški univerzi agronomijo in je tajnik na univerzi, drugi Božo končuje arhitekturo v Córdobi, tretji Jurij študira v Mendozi medicino in četrti Andrej ekonomijo.

Dragi g. urednik!

Takoj spočetka sem z veseljem pozdravil anketo za Zbornik. „Vidiš, imaš le prav," sem si z zadoščenjem priznal, ko sem videl, da tudi naše vodilne kroge zanima problem, ki mi zadnje čase brodi po glavi. Škoda, da mi čas in razmere niso dopustile, da bi na Tvoje povabilo odgovoril s poročilom o razpravi, ki sem jo imel o tem vprašanju v načrtu z našimi mendoškimi akademiki.

Problem me osebno zanima z dveh vidikov; s stališča očeta s štirimi sinovi v zamejstvu in kot inteligenta s štirimi sinovi, ki študirajo na tujih univerzah.

Kot oče z nekakšno bojaznijo zavračam misel, da bi me v emigraciji utegnila doleteti usoda Velikonjevega deda v „Amerikancih". Saj jo poznaš! Ob vnučkih, ki so mu zrasli v tujini in se z njimi ni mogel v domačem jeziku pomeniti, se je sam sebi zdel podoben koklji, ki so ji podložili račja jajca; in so se izvalile račke, ki so ji — ušle v mlako, dočim je sama razočarana ostala na bregu...

Zdi se mi nepotrebno, da bi se tu spuščal v naštevanje in utemeljevanje razlogov, ki nas silijo k želji in potrebi, da čim dalje ohranimo — tudi v tujini, v izseljenstvu svoje narodno življenje. Saj so vendar otroci, ki rasto za nami, sad *našega* družinskega življenja, kri *naše* krvi, del in nadaljevanje *našega* bistva; in kot taki tudi del našega narodnega, slovenskega občestva. Iz lastne izkušnje govorim, če pravim, da vkljub vsem težavam in oviram, ki nam jih stavi izseljeniško življenje, vendarle imamo starši veliko možnost uspešnega ohranjevanja tega našega življa. Predvsem skrbimo za to, da bomo pod svojim lastnim domačim krovom ohranili v čim tesnejši notranji povezanosti našo družinsko skupnost! V družinskem okolju more v domači, slovenski besedi odmevati vsakdanja skupna molitev. Kakšno močnejšo garancijo si naj iščemo za ohranitev naše besede, kot je v božjem češčenju! Z vso prizadevnostjo se trudimo, da v svojem družinskem krogu ohranimo naše domače, tradicionalno vzdušje, z narodnimi in verskimi običaji! Nobena žrtev nam ne sme biti pretežka za to, da vsem družinskim članom pripravimo in ohranjamo naš dom prijeten, mikaven, vabljiv, da bodo zlasti naši otroci čutili tesno navezanost na dom in na družinsko življenje! Izprašajmo si

redno vest, če storimo vse, da bi zbudili in ohranjali v naših otrocih do nas samih iskreno zaupljivost!

Ob takšni zakoreninjenosti v lastnem družinskem krogu bo deca vkljub najmnogoterejšim zunanjim, tujim vplivom ostala v svojem bistvu „naša", slovensko čuteča, slovensko misleča. Gre torej za čim prisrčnejše, za čim tesneje povezano družinsko življenje.

Na drugi strani sem seveda povsem razumljivo priča, kako se študirajoča mladina „naravno" in neizogibno vživlja v novo, tuje okolje, v katerem smo se že nekako „ustalili". Ta ali oni izseljenec se skuša zamotanemu vprašanju enostavno izogniti z izgovorom: „Kaj hočemo; proti toku se ne da plavati." Če se mu ob razmišljanju zbudi vest, se potolaži z Jokasto, ženo kralja Ojdipa, v Sofoklejevi drami: „Zato pa, komur teh reči ni mar, življenja breme še najlažje nosi." Pritrjuje Župančiču:

„Predaj se vetrovom,
naj gre kamor hoče!"

A ga ne posluša, ko nadaljuje:

„Vendar mornar,
ko je najvišji dan,
izmeri daljo
in nebesno stran..."

In za nas v emigraciji je izseljenski problem — najvišji dan, ko se je treba strezniti ter — izmeriti daljo in nebesno stran! Saj nismo šli v emigracijo s trebuhom za kruhom! Šli smo iz načelnih razlogov, ki segajo v bistvo našega življenja; vsaj tisti, ki priznavamo prvenstvo duhovnim vrednotam.

Izseljenec se mi zdi nekako postavljen v vrh dveh trikotnikov, ki predočujeta osnovo njegovega življenja. Na eni strani sestavljata njegovo bistvo dve komponenti: narodnost in vera. Po svojem rojstvu je — v našem primeru — Slovenec; po krstu — kristjan. Ne enega ne drugega ne more spremeniti; lahko se enemu ali drugemu ali tudi obema izneveri; a ostal bo — odpadnik. Svoje matere ne more „preklicati"; „neizbrisnega" krstnega znamenja tudi ne — izbrisati... Na drugi strani ga v njegovem izseljenstvu vežeta dve novi komponenti: družabno okolje nove dežele, v kateri se je ustalil, z vsemi njenimi posebnostmi in lastnostmi, in novo versko—moralno okolje, v katerega je zdaj postavljen. Tudi tema dvema se ne more izogniti. Saj bi postal — družabno, življensko nemogoč. Ali naj se da zazidati v debelo zidovje pravljičnega kamenitega stolpa? Tak je torej njegov položaj:

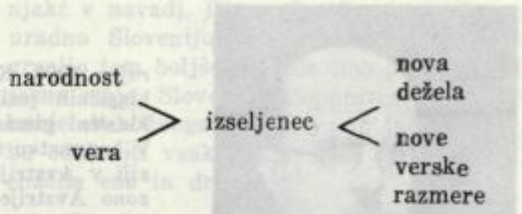

Stoji torej pred neizogibnim življenskim problemom, ki si ga mora skušati rešiti. V danih okoliščinah je proces v novo izseljeniško okolje v življenjske razmere nove zemlje neizogiben.

Toda iz pravkar povedanega je jasno, da se „čez noč" ne more n.pr. iz Slovenca preleviti v Argentinca. Pač pa je edino možno in po mojem osebnem prepričanju tudi edino pravilno, da se kot priseljenec s svojim narodnim (slovenskim) in verskim (krščanskim) bistvom vživlja v novo okolje. Kot družabno bitje je navezan na družbo, da od nje „prejema" in da ji od svojega „daje". Kaj ji bo dajal? Samo to, kar ima. Iz dveh razlogov je dolžan ohranjati in gojiti svoje narodno-kulturne in svoje verske vrednote: da ohranja in bogati svoje lastno duhovno življenje in da iz svoje osebne zakladnice oplaja okolje svojih rojakov in po njih svojega lastnega naroda ter na drugi strani okolje nove dežele, v kateri živi. Po isti poti seveda lahko prav tako veča svoje duhovne zaklade z vrednostmi, ki jih prejema iz novega okolja.

Brez dvoma je ta dvojnost našega izseljenskega življenja, (v konkretnem primeru recimo slovenstva v argentinstvu) dokaj težavna! Priznam! Še vse več je, če jo resno in v vsej globini premislimo in razumemo. Križev pot je!

Pa je tudi zanjo rešitev!

Križev pot! Križ! — Kdo ga pa v svojem življenju nima!? — Kristus nas vabi: „Če hoče kdo priti za menoj, naj se odpove samemu sebi in *vzame svoj križ* in hodi za menoj!" Kaj nam je torej k vsemu temu storiti?

Zame je problem jasen, dragi g. urednik! Gre za dvoje: *pripoznajmo* svoj Križ, ki nam ga je določil Gospod, in z vso odločno voljo *si ga naložimo* na ramena!

MARJANA BATAGELJ roj. KOVAČ

se je rodila leta 1926 v Novem mestu. Ljudsko šolo je obiskovala v Novem mestu in Ljubljani. Po končani nižji srednji šoli je vstopila na ljubljansko učiteljišče. Leta 1945 se je s protikomunističnimi begunci umaknila in dokončala študij na begunski gimnaziji v Serviglianu. Po preselitvi begunskega taborišča v Senigallijo, se je posvetila vzgoji predšolske mladine v tamošnjem begunskem otroškem vrtcu. Po prihodu v Argentino leta 1947 je sodelovala pri dekliških organizacijah. Sedaj že nekaj let vodi Slovenski šolski tečaj nadškofa A. B. Jegliča v Slovenski hiši v Buenos Airesu. Sodeluje pri izseljenskem tisku. Poročena je s Slavimirom Batageljem. Imata dva otroka Gregorja in Maruško.

Še en „pogled". Vsak teh pogledov ima neko svojo življenjsko pot.

Moj se je „rodil" ob šolski nalogi serviglianskih osmošolcev „Kakšni moramo ostati v tujini?" Spomnim se, da me je naloga stala nekaj sprehodov in da sem jo oddala z zamudo.

Po nekaj letih izseljenstva je ta pogled doživel svoj „zrelostni izpit". Bilo je to ob pripravi mojega prvega referata o dolžnosti staršev pri narodnostni vzgoji otrok, že v času, ko so se med nami pojavila prva — sicer redka — mnenja o brezpomembnosti narodne pripadnosti in nje zavesti. „Zrelostni" ga imenujem, ker je terjal v tistem času težek odgovor — ne osebnega prepričanja, ampak — skupnega odnosa; „zrelostni" tudi, ker je zaradi strupenega dvoma nad bodočnostjo naše emigracije, ki je tu in tam začel pronicati v skupnost, povzročal trpljenje, ki je bilo hujše od vsega materialnega pomanjkanja v prvih letih izseljenstva. Osebno mnenje, ki so ga najgloblje srčne vezi spajale z domovino in priganjale k delu za našo narodnostno ohranitev, za skupni odgovor ni bilo zadosti.

Takrat mi je prišla v roko dr. Odarjeva knjiga „Večnost in čas". Srečanje z njo v poglavlju „Mi in naša domovina" mi pomeni še danes mejnik; pomeni jasnost in trdnost v glavnih vprašanjih naše ideološke emigracije. V tistem poglavju sem našla smisel našega izseljenskega življenja in podvojen razlog za skupno delo. Našla pa tudi veliko zadoščenje v tem, da sta se v tako važnem vprašanju skladala nauk velikega slovenskega ideologa in naravni čut slovenske matere.

V tej luči gledam na vprašanja letošne Zbornikove ankete. In se mi zdi, da bi bilo pred vsemi navedenimi potrebno odgovoriti na drugo vprašanje; ali ga vsaj osvetliti, če ga anketa predpostavlja.

Ali si sme človek sam krojiti odnos do svojega naroda, domovine? Ali si sme sam določati in izbirati dolžnosti. še celo, če je katoličan?

Vprašanje se zdi lahko komu smešno ali celo žaljivo — a je bolj aktualno, kot bi se na prvi pogled zdelo. Pojav razkrajanja družbe je danes po vsem svetu tako splošen, oddaljenost od božjih zakonov tako velika, da se ni čuditi, da smo ji začeli podlegati tudi mi.

Zato se mi zdi predvsem potrebno, da znova priznamo in utrdimo božjo postavo ljubezni do naroda, domovine kot temelj naši ideološki emigraciji; kot merilo našim dolžnostim, ki nas vežejo v vseh okoliščinah; kot vodilo pri delu za njune pravice, za njune ideale. Potrebno je, da ta zaklad ljubezni poglabljamo in kot poseben od Boga dan talent razvijamo in ohranjamo. Brez njega smo v velikem svetu berači. Brez te ljubezni je tudi vsako razpravljanje o nalogah prazno, neplodno. Brez nje je naša emigracija — stavba grajena na pesek.

To ljubezen je položil Bog v človekovo srce. Čutimo jo, ko mislimo na našo preteklost; v njej hrepenimo, telesno odtrgani od rodne zemlje in naroda; ona nas spodbuja k delu za njun blagor. Vendar je v tem čutenju med ljudmi razlika. Potrjuje in pojasnuje jo dr. Odar, ko pravi: „Vsi ne čutijo ljubezni do domovine kot tudi do družine ne čutijo vsi." Gotovo pa je v človekovi moči, da to ljubezen s prizadevanjem poživi, in nasprotno, z zanemarjanjem zamori. V tem pa je tudi velika človekova odgovornost.

Če smo rešili to temeljno vprašanje odnosa do domovine, naroda, smo obenem v osnovi odgovorili na vprašanja, ki jih stavlja anketa. Kdor ljubi, ve, kaj mu je storiti. Vprašanje pa je, ali ljubim svoj narod, domovino.

Mnogi bodo razpravljali v letošnjem Zborniku o vprašanjih, jih utemeljevali in osvetljevali. Spričo tega pogled matere ne bi bil potreben. Če pa pomislimo, da slovenska izseljenska mati s svojim — na videz neznatnim in dostikrat nepriznanim — delom v družini kuje usodo naši skupnosti, je njeno sodelovanje nujno potrebno. Tako potrebno, da bi moglo brez nje vse razpravljanje o naših problemih obviseti v zraku.

Mati v družini — možu ob strani — gradi naši emigraciji podlago. Iz njenih rok izhaja mladi rod, tak, kakršnega je oblikovala. Od te podlage zavisi nadaljnja gradnja. Česar mati otroku ni vsadila v srce v ranih letih, tudi družba pozneje ne bo mogla razvijati; ali pa le umetno. V tem je važnost in odgovornost njene vloge.

Kako gleda slovenska izseljenska mati na narodnostno vprašanje?

Bolj kot z razumom, gleda mati s srcem. To je njena vloga in naloga. Se ne poglablja v teorijo, ampak v življenje, v dolžnosti. Zato njen pogled ni visok, ni obsežen in dalekosežen. A je preprosto jasen, topel in življenski.

Slovensko čutenje je del slovenske matere; je utripanje njenega srca. Če bi ga našim materam vzeli, bi jim vzeli srce. To njeno čutenje je zakoreninjeno v preteklosti in usmerjeno v bodočnost. V tem srcu je živa ljubezen do staršev in rodne grude; v njem so nepozabno vtisnjena zadnja leta narodovega trpljenja ter junaške borbe in smrti njenih sinov, bratov, mož. Iz teh korenin raste nov rod v novem svetu, iz tega srca ob vzgoji vsrkava ljubezen do naroda, ki ga pozna v starših in skupnosti, do domovine, ki je še ni videl.

Iz tega svojega položaja vidi slovenska mati med prvimi nalogami naše ideološke emigracije skrb za narodnostno ohranitev, njen razvoj in napredek; vzporedno z njo skrb za pravi čut dolžnosti in odgovornosti. Vsi imamo to nalogo, vsak na svojem mestu. Vsi smo odgovorni. Vsak je nenadomestljiv za delo, ki bi ga moral in mogel opraviti.

V dolžnosti smo prvi mi, osebne priče vojne in revolucije, katere posledica je naša emigracija. Zahtevajmo dosledno najprej od sebe izpolnjevanje dolžnosti. Modro je misliti na bodoče rodove, a računati moremo z njimi le, če smo jim prej zaklad ljubezni izročili, če smo jim narodno zavest vcepili. Če tega nismo storili, smo pretrgali vez med seboj in mlajšo generacijo. Smo kot strt člen v verigi, ki se je s tem pretrgala.

Ena najvažnejših nalog, dvakrat važna v ideološki emigraciji, je skrb za družine. V njih je telesna in duhovna rast naroda, skupnosti. V njih je življenje. Brez življenja narod shira. Če bi izgubili družine, bi izgubili borbo. Posebne pozornosti je treba posvetiti vzgoji staršev. Iz njih e pretaka življenje v otroke. Toliko ga bodo imeli, kolikor jim ga bodo ti posredovali. Brezčutnost otrok za slovenske vrednote kaže na neizpolnjeno nalogo staršev. Če bi naša emigracija izvršila le napol svojo dolžnost, kaj in koliko moremo pričakovati od naših otrok? Narodnostna vzgoja je v izseljenstvu tesno povezana s splošno vzgojo in od nje odvisna. Vsak dan se vidi bolj jasno, da otrok toliko ljubi in ceni naše zaklade, kolikor ljubi in spoštuje svoje starše.

V tem prepletanju nalog in medsebojni odvisnosti dolžnosti imajo važno mesto naši izobraženci, na katere se posebej nanaša anketa. Bili naj bi „možgani" naše skupnosti. Jasnih misli in z živo ljubeznijo naj bi osvetljevali pot naši emigraciji, pomagali preko težav in kazali resnične vrednote. Da danes prav med izobraženci ni jasnosti glede našega izseljenskega poslanstva, kaže, žal, precejšno njihovo oddaljenost od visoke naloge. A, hvala Bogu, ne tolike, da bi se ne mogli k njej vrniti. Prav ta anketa je znak znatnega približanja. Ko mislimo na naloge slovenskih izobražencev, si tudi ne moremo misliti njihovega uspeha brez tesnega sodelovanja z lastno družino, mladinskimi organizacijami in vso našo skupnostjo.

Te misli dodajam iz svojega in pogleda slovenskih izseljenskih mater kot droben delec k mozaiku Zbornikove ankete.

rojen 27. aprila 1903 v Škofji Loki, gimnazijo dovršil v Št. Vidu nad Ljubljano. Maturiral leta 1922. Slavistiko študiral na univerzi v Ljubljani in v Pragi ter jo v Ljubljani končal z diplomo leta 1927; v letih 1929—1930 bil lektor za slovenski jezik na univerzi v Krakovu. — Leta 1930/31 je bil urednik Doma in sveta. Kot profesor služboval v Nikšiču. Leta 1935 dal ostavko na državno službo, stopil v uredništvo dnevnika Slovenec in pri njem prevzel urejevanje kulturnega dela. Leta 1936 doktoriral na ljubljanski univerzi z disertacijo iz poljske literarne zgodovine. Od l. 1938 do 1945 bil vnovič urednik Doma in sveta. Bil je član slovenskega parlamenta 3. maja 1945. — Že v dijaških letih se udejstvoval kot urednik Domačih vaj in kot pesnik Zore in Luči ter Doma in sveta. Pisal je tudi v Ljubljanski zvon, Mladiko, Grudo, Plamen, Obzorja ter prevajal iz vseh slovanskih književnosti, zlasti poljske, češke in ruske klasike-pesnike. — Bil je član raznih slovenskih kulturnih, umetniških ter znanstvenih društev in združenj ter član PEN kluba. — V Argentini bil najprej ročni delavec, sedaj zaposlen kot uradnik v industrijskem podjetju. Tu so izšla v založbi Svobodne Slovenije njegova izvirna dela Velika črna maša za pobite Slovence, Poljub in Mariji. Je soustanovitelj Slovenske kulturne akcije, njen ustvarjalni član, podpredsednik ter urednik njenih knjižnih publikacij. V njeni založbi izdal Balantiča, Majcena, Preglja, Puškina in Danteja. Sodeluje pri vseh listih in revijah slovenske ideološke emigracije s članki in razpravami ter kot predavatelj na njenih slavnostnih prireditvah. Je tudi član izseljenske Akademije znanosti. Poročen je z go. Vero, roj. Remčevo. Imata tri otroke: sina Tineta in hčerko Metko, oba slušatelja buenosaireške univerze ter hčerko Jožejko, maturantko. — V načelstvu Slovenske ljudske stranke je član razsodišča.

Gospodje uredniki, naprosili ste me, naj odgovorim na nekaj vprašanj v zvezi z našo emigracijo. Sami veste, da se danes že govori in piše, da emigracije ni več, vsekakor pa, da nima več smisla, kajti nekateri odhajajo domov, drugi pa se prelivajo po nujnem asimilacijskem naravnem zakonu v drug narod ter tako izgubljajo vsak stik z domovino, oziroma, ga načelno nočejo niti imeti. Napravili so že križ čez njo in čez slovenstvo posebej. Sami ste omenili geslo, ki je bilo napisano v začetku uvodnega članka v glasilu ameriških visokošolcev: Ubi bene, ibi patria! — resnično v smislu materialističnega nazora prilagoditve udobnemu življenju za ceno slednjega idealističnega domovinskega čustvovanja. Izobražena mladina slači plašč slovenskega beraštva in nepomembnosti ter gre — angleško pojoča — skozi zgornji slavolok naravnost v ameriški zemski paradiž. Vse to da misliti vam in nam, in meni tudi, zato bom skušal po svoje odgovoriti na vaša postavljena vprašanja.

"KAJ JE NALOGA SLOVENSKE IDEOLOŠKE EMIGRACIJE?"

To, da ohranja svoj smisel, da se zaveda svojega poslanstva in da ga izpolnjuje po svoji najboljši volji in možnosti.

Kaj je smisel naše emigracije? Oprostite, da o tem govorim malo obširneje, pa se mi zdi, da je v tem osnova za vse drugo. Poudariti moram najprej to, da prav gotovo nismo šli v svet s „trebuhom za kruhom" ali zaradi želje po avanturističnih pustolovščinah, kakor izseljenci prejšnjih dob, temveč iz nuje novega nasilnega „preseljevanja narodov", iz političnih razlogov. Smo izrazito *politična emigracija*. Toda oznaka *ideološka* je še boljša, ker je širša: nismo šli zaradi spora med demokratičnimi političnimi strankami, temveč zaradi popolne različnosti v pogledu na svet sploh in še posebej na ureditev Slovenije, ki naj bi sledila okupacijski dobi. Vzrok naši emigraciji je bilo le delno reševanje svojih življenj, vse bolj pa zavestni odklon takega

življenjskega sistema, ki je sledil fašistični in nacistični okupaciji ter je kazal vsa znamenja, že med vojno, da bo nova okupacija sovjetskega boljševizma. Pa ni bil to samo beg pred „revolucionarno ostrino proletarske diktature s ciljem fizičnega uničenja razrednega nasprotnika", temveč tudi pripravljenost stopiti vnovič v borbo z njim za dosego našega ideala. Naš ideal pa je bil ohraniti krščanski značaj slovenskemu narodu, legalnost države in vlade in privrženost zahodnoevropskemu kulturnemu krogu, ki ga označujeta krščanska morala in politična demokracija. Ali še jasneje: *krščanski socialni red po vojni, slovenska država v federativni zvezi z Jugoslavijo in svoboda človeka kot individualne osebnosti.* Kakor smo sklepali, tako se je zgodilo: namesto krščanskega socialnega reda, kakor smo si ga predstavljali po papeških okrožnicah, je nastala komunistična materialistično-ateistična ureditev na razrednem sovraštvu kot temelju; namesto spoštovanja človeške osebnosti je bila proglašena dirigirana masa kot nosilec morale in vrednosti, človek je samo njen robot in brezdušen člen v verigi. Le federativna država Slovenija v Jugoslaviji je bila ustvarjena, toda na vsedrugačnem temelju: z masko federacije za izvrševatelja najhujšega centralizma in z diktaduro azijatskega faraonstva namesto politične demokracije.

Zgodilo pa se je tudi to, česar nismo predvidevali: da smo sicer — zmagovalci z mečem — bili premagani po „krivi sreči", da smo odložili orožje zaveznikom, ki so pa nas — odpahnili, in so naši borci v desettisočih bili nato pognani pod strele „sovražnika št. 1 slovenskega naroda" (kot je komunizem imenoval prof. Veber v knjigi Problemi malega naroda), ter pobiti vrženi breznom v grobove. Tako je Zahodna Evropa *poklonila* zmago tistim, ki so šli „v boj za Sovjete" in za nasilno „spremembo narodnega značaja", to je za razkristjanjenje Slovenije. Postali smo tako „izdajalci interesov AA" v svetu, in še posebej „izdajalci naroda", tistega, ki smo ga s tako gorečnostjo ljubili, da smo zaradi njega sedaj v emigraciji. Zaradi njega, pravim, ker vzrok naše pomote vidim v tem: tako zavzeto in premočrtno smo zavirali vdor komunizmu v naše kraje, braneč najvišje *slovenske moralne in narodne interese*, da smo bili prepričani, da že samo s to obrambo rešujemo tudi kot „predstraža pred Turki" že v drugič Evropo. Toda Evropa, ki smo jo branili, ni čutila te nevarnosti, ne zavedela se naše obrambe, Amerika pa še manj, in ni dajala prednosti tej borbi. Njima so utregli po svojih *internacionalnih zvezah* komunisti, ki so prej sprevideli, da *stopamo v čas, ko ne bo več posameznim narodom dano reševati samim svoj problem, temveč samo v sklopu globalnih gibanj.* Ali je danes Kubancem dovoljeno na svojo roko in z lastnimi silami osvajati svojo domovino?! Mi smo pa tedaj stali na prvem začetku te dobe in smo se — v taktiki zmotili. Zmagovalci na svojem ozemlju — smo propadli pred tujim svetovnim forumom, ki je odločal. Usodna zmota pa je bila tudi na strani zahodnjakov, ki niso znali presoditi, kdo jim je prijatelj, kdo sovražnik, in so storili tako, kot je pred kratkim zapisal nekdo ob kubanski krizi: „Ameriška politika se odlikuje že vsa povojna leta po tem, da svoje prijatelje izdaja, sovražnike pa nagraja." Dotični je misli na Castra, pa je s tem označil tudi „zmago" Titovo. In tu je vzrok, da smo mi danes emigracija, nosi s sabo dva globoka, usodna vtisa: na desettisoče mrtvih, zverinsko pobitih, najsvetlejših borcev za naše ideale, herojske žrtve narodne ljubezni in svetniških mučencev; pa tudi tragičen nauk, da moramo novo usodo Slovenije iskati odslej v povezavi z internacionalnimi globalnimi silami, s katerimi moramo uskladiti svojo borbo za njeno novo osvoboditev.

To pa je poslanstvo ideološke politične emigracije. Zato smo šli vendar ven iz domovine, da napravimo *nekaj zanjo*, česar doma ne bi mogli. Ne morda samo zato, da rešimo življenje, da se po taboriščnih preseljevanjih in hranjenjih ob kotlih prebijemo na trdno celino, da si tam zaslužimo kruh, postavimo kolibo, ali celo milijonarske palače, da se poročimo s tujerodnim partnerjem namenoma, da nova družina čimprej pozabi na vse naše borbe, taboriščne nevšečnosti, da se čimprej vživi in vraste v okolje in postaja novi domovini domač, sposoben za najvišje kariere v sklopu sto in sto milijonov novih sonarodnjakov, — domovini pa postaneš — tujec.

Tako postaneš *svetovljan*, in meniš, da imaš pravico omalovaževati ves slovenski, „majhen svet naših očetov", in njegovo kulturo s Prešernom, Župančičem in Finžgarjem vred, češ, kaj bo ta malopomembnost spričo nas — večstomilijonske višje kulture! To in tako sem bral, zato navajam. Tak je odpadel od emigracije, sam se je ločil od nje, in je na tem, da se odreče še naroda samega in kmalu ga bo sram še slovenskega porekla.

Toda pravo poslanstvo emigracije je še

vedno in ostane vkljub vsem nevšečnostim in razočaranjem nad razvojem razmer: biti koristen domovini iz tujine.

In prva skrb mora biti, da ohranja narod pri življenju. V članih in v duhu. Zato se moramo v prvi vrsti ohraniti kot narodna skupina, ki ima svoj jezik, svoj narodni značaj, svojo bitnost in svoj razvoj. Moramo se zavedati, da smo kljub vsemu *del slovenske celotnosti*, ki ne sega preko državnih meja le na Koroško in Primorje, temveč na *vse celine*. Smo en del korenine, presajene v tujo zemljo, da tam vzklijemo in rodimo *slovenski sad pod tujim nebom*. Imamo torej prvo poslanstvo, dano od nature, da biološko ohranimo svojo zvrst in jo duhovno orientiramo v našo stvar. To velja predvsem z ozirom na mladino. To moramo ohraniti v naši skupnosti in našem duhu, dokler je mogoče. Prav zato, ker bo ona morala prevzeti naše poslanstvo, kajti nam je po vsej verjetnosti namenjen grob v tujini. Šole, ljudske in srednje, predavanja, tečaji, pa domovi in klubi, šport in veselice, ples in zabava, izleti in pikniki pa organizacijsko življenje vseh vrst: vse to mora biti del naših žrtev za skupnost, ki vodi v ohranitev rase, pa pomaga k duhovni povezavi z našo zgodovino, našim krajem, našo duhovno dediščino. Skratka: pomeni naj *nadaljevanje slovenskega življenja v tujem okolju*, da vsaj tako ustvarjamo zglede realiziranja našega življenjskega pogleda na svet.

Emigracija namreč mora biti tudi v oporo tistim doma, ki take narodne rasti na temeljih krščanske slovenske tradicije nimajo več, pa so veseli, da se njihov rod, čeprav daleč od njih, vzgaja v njihovem duhu in svobodi. Petje in ljudska prosveta imata tu poseben pomen. Narodno vzgojni. Vse tisto moramo ustvarjati tukaj iz idealističnih osnov, kar je doma vrženo z njih in postavljeno na materializem. Od najosnovnejših potreb do najvišjih kulturnih vrednot. Ker smo del slovenske celotnosti, ki je nedeljiva, ne po mejah držav, ne oceanov in ne po času, bi morali rasti tudi organsko do vseh vrhov kakor doma, le da dajemo drugačen cvet. Tako imamo dolžnost do slovenskega kulturnega ustvarjanja v emigraciji, ne samo do pisanja ljudskega branja, temveč tudi do najvišjih ustvarjalnih uresničitev; pa tudi do najbolj avantgardnih iskanj za zajetje slovenskega duha; bodisi domače ali svetovljansko usmerjenega. Naše pesništvo, pripovedništvo, likovna umetnost, igralski, zborovski izraz, pa znanstveni vseh vrst: z vsem bi morali tekmovati z domovino ali vsaj po svojih najvišjih močeh sodelovati pri gradnji in razvoju celotne slovenske kulturne podobe. Zavedati se moramo, da piše emigracija posebno poglavje v slovenski kulturni zgodovini: Emigrantska umetnost, ki bo imelo nekoč še svoj vonj in vsebino. Tudi vsebino. Doma so literati od najvišjega mojstra do zakotnega pisarja pomagali ustvarjati partizanski mit, da mu danes ne verjame le ondotna mladina, ampak vpliva tudi na zavest naše manjvrednosti tukaj. Mi v emigraciji pa še nismo postavili svojega — ne mita — ampak resničnega obraza v leposlovno podobo. In če se kaj takega kje pojavi, takoj zakličejo iz vseh kotov: „Ne odpirajte preteklih ran, ne pišite politike, ne glejte nazaj. Mi gremo naprej! Naprej čez most — k njim! Ne ovirajte tega razvoja!" Pa vendarle mislim, da mora emigracija podati našo revizijo tistega časa. To je en del njenega poslanstva. Kulturno ustvarjanje je še važnejše kakor politično organiziranje skupnosti, kajti kulturni ceni uspeha ni pogoj *število*, temveč sila duha in moč izraza *posameznikov!* Ustvarjajmo take vrednote, ki jih doma ne morejo zaradi vsiljenega komunizma.

Ustvarjajmo iz svobode, ki je doma ni, kajti še celo Kocbek sam je iskal ventila izven državnih meja, da je mogel izraziti prekipevajoče srce. Ustvarjati kot veliki narodi moremo tudi mi v *svoji majhnosti* vse vrste vrednot, predvsem duhovnih, vse pa z zavestjo, da ustvarjamo vrednote, ki naj bodo prištete *k uspehom slovenskega naroda kot celote*. Slovenski emigranti naj se zavedajo važnosti sodelovanja in naj podpro vsak napor v tej smeri. Je tako važno kot šole in šport. Je najvišja deklaracija vrednot, ki so doma zatrte: osebnostni izraz *svobode*, krščanskega ustvarjajočega genija. Naše delo je domovini — vest, in mnogim — mik! In v duhu najprej razpadajo lažne stvaritve in vstaja nov sen... in iz njega volja po dejanju...

In to voljo po dejanju moramo vskladiti tudi *politično z globalnim gibanjem*, povezati ga z vsemi narodi, ki teže k isti podobi ureditve sveta. Ne moremo stati spet izolirani, temveč moramo iskati svoje rešitve v viziji svetovnega razvoja in s te perspektive iskati prostor na soncu za našo bodočo Slovenijo. To bodo ustvarjali oni doma, pa morda tudi s pomočjo emigracije. Poljaki imenujejo svojo emigracijo „vojaško", ker računajo na bodoči konflikt zaradi zahodnih meja, ki jih bo treba reševati; mi svojo pa *ideološko*, ker bo tre-

ba pomagati — čeprav iz daljave — reševanju ideoloških temeljev naše bodoče krščanske, demokratske in svobodne države.

In to je smisel in naloga naše emigracije.

KAKŠEN NAJ BO ODNOS SLOVENSKEGA IZOBRAŽENCA, ČLANA SLOVENSKE IDEOLOŠKE EMIGRACIJE, DO NOVE DOMOVINE?

Lojalen do skrajnosti, nuditi mora razvoju nove domovine vse svoje sile na razpolago in svojo voljo pri gospodarskem in duhovnem bogatenju nove države. Vživeti se mora v način novega življenja in dosegati v tem okolju uspehe; najprej osebne, da postaviš na trden gospodarski temelj sebe in družino, potem pa socialne, duhovne. Imamo primere, kjer emigranti že nastopajo kot zastopniki — poslanci novih okoličanov. Imamo profesorje na kolegijih in univerzah, imamo že vidne predstavnike gospodarskih realizacij, graditelje, pa celo svetovno znane raziskovatelje. Celo pisatelje v tujih jezikih, ki se predstavljajo kot Slovenci. *Po emigrantih tujci spoznavajo naš narod.* Zato je naša naloga, da posredujemo med Slovenci kot narodom na eni strani, pa tujci na drugi. Medsebojni prevodi pesnitev ali znanstvenih del, izdaje tujejezičnih revij... vse to naj bo del nalog našega medsebojnega sožitja. Vse premalo delamo še v tej smeri. Hrvati neprimerno več. Nimamo dovolj spretnih in sposobnih ljudi. Treba jih bo vzgojiti. Posebno mlajši rod, ki je že prešel tuje šole, ima to veliko posredovalno nalogo. Hočem pa poudariti ob tej priliki eno misel: *Ne ustvarjajmo slovenskih Amerikancev, temveč amerikanske SLOVENCE!* Pri vseh teh karierah, ki jih tuji svet nudi sposobnemu Slovencu, tak izbranec duha in usode ne sme pozabiti, da je Slovenec. Z njegovim vidnim imenom v svetu je povezan tudi slovenski sloves. Vendar ni zadosti, če že vsak zdravnik ali profesor na srednješolskem koledžu misli, da je s svojim vidnim položajem že izpolnil nalogo do slovenstva. To je njegovo poklicno delo, za kar je plačan; kaj pa je s tega položaja storil za Slovence? Nič, če ne sodeluje tudi še posebej aktivno s Slovenci. Ne skrivajmo se za hrbet Barage, češ, da ko delamo za amerikanska kulturo, delamo tudi že za Slovence s svojim imenom in pomenom. Po mojem je to beg pred slovensko delavnostjo. Baraga ni bežal pred njo — ob ameriških jezerih je pisal slovenske knjige. Ali ni dokaz slabe slovenske kulturne zavesti severnoameriških izobražencev, da je med njimi — na stotine jih je! — komaj za prste obeh rok — postavim — naročnikov knjižnih izdaj Slovenske kulturne akcije?! In tu gre za revijo, ki je po mnenju domovine najboljša slovenska sploh... Slovenska inteligenca v USA postaja *načelno amerikanska.* Stara analfabetska kruhoborska emigracija se je ohranila dalje časa, ker se je teže asimilirala okolju. Tej ideološki emigraciji pa se kar mudi, da se prelije v „višjo kulturo" brez — ostanka, kot manjše število v višje. In to ji zamerim: postajamo slovenski Amerikanci, namesto Slovenci v Ameriki! In čimbolj so „na merniku", večji sij dajejo, večje dolžnosti imajo... do emigracije in do domovine v — emigracijskem smislu seveda... Po omenjenem Čampovem uvodniku se mi zdi, da ji poklicna kariera megli pogled na slovenski problem, ki se ji oddaljuje, kakor bi se ne smel... tudi če je sprejela državljanstvo nove domovine in vse njene ugodnosti za dosego ideala priti do položaja, „da se ti bo dobro godilo"... Pomisliti pa je treba pri tem, da je *predpogoj* do takega položaja izražen v svetem pismu z besedami: *„Spoštuj očeta in mater,* da se ti bo dobro godilo!" in sta ta oče in mati tvoja rodnika, pa tvoji predniki stoletja nazaj... tvoji pradedi... in kraj, kjer so živeli... se pravi: Slovenija in njena zgodovina... ki jo spoštuj in imej do nje na slehernem položaju kjerkoli svojo krvno in duhovno intimno razmerje, ki se ji pravi: ljubezen... In ta ni samo sprejemanje od nje, ampak tudi *dajanje* od tvoje strani...

KAKŠEN NAJ BO NJEGOV ODNOS DO SLOVENSTVA IN DO STARE DOMOVINE?

Glede odnosa do *slovenstva* sem odgovoril že v prvih dveh vprašanjih, ko sem omenjal zvestobo idealom, organiziranje mladine in podporo slovenskemu kulturnemu razvoju. Toda o odnosu do *domovine* mislim tako:

Mi smo emigracija, ki je šla zato v svet, da bo odtod preoblikovala domovino. Ima namen vrniti se domov in stati ob presnavljanju oblik duha vsaj kot zunanja pomoč. Zato vzgaja tudi mladino, da bo nekoč na korist domovini. Včasih je bilo malo upanja, da se vrnemo domov. Zdaj je to upanje večje; toda v drugačni obliki, kot smo si vsi želeli: z „amnistijo" je odpr-

ta pot skoraj prav vsem emigrantom za stalno vrnitev domov. Kaj pa *član ideološke emigracije?* Ali je realizirano v domovini to, za kar se je boril in šel prostovoljno v svet? *Osebna svoboda? Krščansko socialno urejena družba?* Verska svoboda? Kje so katoliški listi? Dnevniki? Kje pisatelji? Kje so omenjeni emigrantski kulturni delavci? Ali niso meje vse do danes hermetično zaprte za slovensko emigrantsko knjigo? Ali se že citirajo tam med vojno izšla njihova dela? In — ali *te ne smatrajo za zločinca, ko ti odpuščajo greh?* Če se smatraš za zločinca, ki ti je odpuščeno — pojdi domov in se pokloni zmagovavcu! Pokloni se in potem — molči... Če pa misliš, da ti nimajo česa odpuščati ti „malikovalci zločina", ampak kvečjemu ti njim — ne vem, kako boš stopil pred obličje Domovine — kot *očiten spokornik?*... Dante je odklonil za ceno ponižanja vrniti se v svoje Firence! Kjer so tvoji soborci umirali zvezani in s strelom v tilniku, tam boš sedaj ti hodil v prijateljskem razgovoru z njihovim krvnikom in mu ne boš smel niti ugovarjati... Ne vem, če je že dozorel čas vrnitve za ideološko emigracijo. ko se ti je treba *odpovedati* vsemu temu, kar predstavlja *smisel* tvojega izseljenstva?

Morda bo mladini laže iti domov, kajti — čas na eni in na drugi strani gladi ostrine in se razvija proti — sredi. Kot sem rekel, smo sedanji emigranti kot borci reševali zgolj na slovenski način slovenski problem: naši otroci pa rastejo v širokem svetu z novimi širokimi horizonti, svetovljansko, pa vendar v okvirju naših slovenskih narodnih tradicij. Njihov pogled na slovenski problem bo širši in bolj v zvezi s svetovnim tokom. Na drugi strani pa doma sinovi očetov, ki so iz internacionalnih svetovnih pobud mimo in proti slovenskim narodnim interesom gradili nov red, zorijo morda bolj v smeri slovenstva, narodne zavesti pa slovenskih narodnih potreb —, in ne bo čudno, če bodo nekje na sredi prišli obe novi generaciji toliko vkup, da bo mogoče njuno obiskovanje in sožitje. Toda tedaj ne bodo več doma zgolj „patrioti" in na tujem „izdajalci", ampak kvečjemu *revolucionarji in protirevolucionarji.*

To bo moral biti čas, ko se bodo zasramovanim in z zemljo zglajenim grobovom dala čast in spomenik. Ko se bo za mitom pokazala zgodovinska resničnost! V Argentini stoje po mestih spomeniki tistih, ki so ubijali, pa tistih, ki so bili od njih pobiti, samo da jih ni vodilo v borbi osebno maščevanje, temveč „narodni blagor". Spomenik v obliki velikega mesta ima ceio španski podkralj Liniers, ki je stopil proti „osvobodilnemu boju" pred sto leti, bil obsojen od revolucionarne vlade na smrt in ustreljen, pa je imel druge zasluge za narod in mu to ni bilo pozabljeno. V USA pa se je končala oborožena vojna z južnimi provincami s tem, da so žrtvam obeh strani postavili javen spomenik. Do tega bo moralo slej ko prej priti tudi pri nas, sicer vrnitev pod pogojem *popolne kapitulacije* ne bo mogoča.

Ni samo naša dolžnost graditi most do brega domovine in potem stopiti na domača tla kot v past anonimnosti in molčeče poslušnosti ob enostrankarskem tiru diktature in kulturnem delu predpisane strujnosti, temveč tudi oni tam morajo najprej zrahljati železne obode robotstva slednje zvrsti in dati osebnosti vso človeško in ustvarjalno svobodo. Toda oni tam še vedno ignorirajo vse naše delo, ne samo kulturno ustvarjalno, temveč tudi šolske napore naših učiteljev in učiteljic, ki s svojim neizmernim idealizmom drže v življenju celo našo mlado generacijo. Če kakšno naše delo, vsaj ti bi morali dobiti priznavalnino od oficielne domovine, ki gre mimo, kot da ni nič. Mi smo zanje nič, dokler smo tu, in še bolj nič bo, kdor bo od nas šel domov... Molk o nas tu izvira iz njih slabosti, molk tistih, ki se bodo vrnili, bo uspeh njih sil. Zato zaenkrat ni naših poti tja, *kjer nas ni in ne bo.* Smo *ideološka* emigracija, ki ji ni samo za obiske domačih in za svobodo v tem smislu, kot je Hruščov govoril prav Slovencem, da je v njegovem pojmovanju svoboda „kruh in meso". Občudujemo gospodarski napredek Slovenije po vojni, njene avtostrade in žičnice, stolpnice in tržnice pa kolektivne kolhoznice... ne moremo se pa ogreti zanje, ko vemo, na kakšnih temeljih stoji vse to, na kolikšnem trpljenju in nasilnosti in moralnem opustošenju. So za nas faraonove piramide! Slej ko prej. V srcih pa je tema. Moralni poraz. Razvrat. Uničenje etike. Morale. Greh v najrazličnejših podobah, ki jih kažejo statistike zamorjenih plodov pa samomorov. To je ono usodno, strašno, kar smo hoteli zajeziti s svojo borbo: in zdaj naj gremo sami v to blato in vržemo vanj še svoj mladi rod, ki ga bočemo ravno reševati pred tem moralnim propadom? Kdor se vrne iz domovine sedanjih dni, je poln hvale za njen materialistični dvig, toda slednji pravi, da — v njej ni več *veselja.* Sama mrkost in trudnost, otopelost in obup. Sredi blagostanja — duhovna surovost.

Domovina stoji pred moralnim propa-

dom in ni drugih perspektiv zanjo kot iskati duhovno obnovo, novo etiko. In čim bolj se bo dvigala v to smer, več bogastva in lepote bo našla v tradiciji. V *krščanski tradiciji* naroda. In tako sem prepričan, da ta mladina že teži iz internacionalnosti materialističnih dogem za zdaj v spuščenost humanističnih razmerij med ljudmi, v demokratizacijo medsebojnih odnosov, v strpnost z drugimi nazori, v bodočnosti pa bo morda šla še globlje... Skratka: V času je težnja, ki sili k novi „koeksistenci" na — moralni osnovi, ob religiozni poživitvi, ki bo posledica ekumenskega cerkvenega zbora in svetega Duha... Tedaj bo našim otrokom lažja pot v domovino staršev — emigrantov...

Nam pa ne preostane drugega kot borba za pospešitev dozoritve tistega časa — in žrtvovati svojo prostovoljno odsotnost od domovine Bogu za spravo med narodom na gladini Tregua Dei... Božjega miru, krščanske demokracije in osebne svobode...

Zdaj so nam vrata v domovino odprta... toda niso še odprta v — svobodo.

Ob teh premišljevanjih pa mi je vedno pred očmi prva slovenska ideološka emigracija v zgodovini: *protestantska s Trubarjem.* Pred nevarnostjo zapora je Trubar emigriral iz domovine, kjer je začel svoje reformatorsko delo, toda ne, da bi v emigraciji užival mir protestantskega pastorja ob ženi, temveč da iz tujine podpre svoje gibanje v domovini in razširja svoj ideal novega krščanstva. Ni mogel drugače, kot da se je poslužil tedaj *najmodernejšega orodja:* tiskati začne slovensko besedo — najvišje kulturno dejanje emigracije! — in knjige pošilja skrivaj v sodih v domovino, podpisujoč jih s psevdonimom. Iz tujine naslavlja svoj narod: „Lubi Slouenci!" Ustanavlja tiskarno, sam jo nadzira, tiska knjigo za knjigo... — *slovenska književnost raste v emigraciji!* — in — vrne se domov, ko je tja povabljen kot škof (superintendent) svoje cerkvene občine. Toda zopet mora bežati. In zopet je pastor. Toda v Slovenijo pošlje svojega *sina,* v slovenskem jeziku vzgojenega v tujini, da nadaljuje očetovo delo...

Trubar je umrl in nemški farani so mu postavili v cerkvi spomenik — Slovenci pa *prvo poglavje v svoji književni zgodovini...*

Ko je propadlo njegovo delo, ko so šli v prostovoljno izgnanstvo še zadnji njegovi privrženci, zaradi odločnosti svoje vere pripravljeni trpeti tudi brezdomstvo, in so se njihovi potomci porazgubili med drugimi narodi, je po stoletjih vstal pesnik iz njih krvi, švedski pesnik Snoilschek, se slučajno zavedel slovenskega porekla in se mu spoštljivo poklonil s pesmijo Ljubljani.

Če je pa tudi nam usojena smrt v tujini, naj bo ta kljub vsemu trdna v ljubezni do domovine, do vere in jezika, zvesta do samega herojstva... pa četudi nas je pregnala s svojih tal in nam ni dala svobode za vrnitev domov.

In če je usojeno tudi našim potomcem, da se kljub našim naporom izgube med tujimi jeziki, bi želel vsaj to, naj jih spremlja iz roda v rod skrbno gojena *zavest,* da so del neke slovenske emigracije, ki je zaradi prepričanja in borbe zanj zapustila domovino, hoteč jo iz tujine spet osvojiti zase in zanje, pa je padla v grob in v pozabo.

V pozabo? Morda bo tudi vstal nekoč iz naše krvi pesnik, da ji bo postavil spomenik: epopejo tragične, a herojske emigracije iz l. 1945... Kdaj? Med katerim narodom? V kakšnem jeziku? In na katerem koncu sveta?

Če bomo, po sodbi bodoče slovenske zgodovine, — sploh take pesnitve *vredni?*

To pa je odvisno od nas, emigrantov samih, če bomo ob tragiki znali ostati tudi heroji, in ne bomo samo banalni prilagodljivci in neslovenski karieristi...

rojen 30. avgusta 1920 v Litiji. V Ljubljani obiskoval ljudsko šolo in gimnazijo ter leta 1943 diplomiral na pravni fakulteti ljubljanske niverze. Med kom. revolucijo aktivno sodeloval v odporu proti komunizmu. V Argentini je uradnik industrijskega podjetja. V slovenski izseljenski skupnosti je predsednik Slov. kat. akad. starešinstva, odbornik Zedinjene Slovenije in Slov. kult. akcije. Kot privatno zanimanje nadaljuje v emigraciji gojitev pravne vede. Iz nje je napisal več člankov in razprav ter predavanj. Med drugim: Kriza prava v krizi naše civilizacije, Pravni vidik društvenega življenja, Etičnost novega kazenskega prava, Načelo zakonitosti v kazenski politiki FLRJ, Pravni pomen kazenskega pozitivizma, Pravo in lepota. Za medn. kongres kat. pravnikov v Rimu je leta 1956 pripravil poročilo o spoštovanju človeške osebe v jugoslovanskem kazenskem pravu. Je član načelstva SLS. Posveča se tudi pevski umetnosti kot član kvarteta Finkovih. Poročen je z go. Tinko, roj. Kovač in ima šest otrok: Andrej je gojenec slov. Škofovega zavoda v Adrogué, Marija študira učiteljišče, Marko, Bernarda in Helena pa obiskujejo osnovno šolo.

Vesel sem bil vašega naznanila, da boste posvetili cel del „Zbornika" vprašanjem, ki prav zdaj med nami dobivajo novo aktualnost. Dogodki v igri svetovnih sil kažejo na začetek nove dobe, ki ji zdaj še ne vidimo poti, čeprav se smer že določno nakazuje. Politika socialistične Slovenije do nas nam postavlja nove probleme. V zdomstvu je zrasla nova generacija slovenskega izobraženstva, ki se zdi, da bo prinesla v našo sodobnost novega vetra. Zato je res potrebno, da skrbimo za orientacijo našega gibanja, ki v teh nenormalnih razmerah ni vedno lahka in enoumna.

Ko sem bil vesel ob prejemu vašega naznanila, pa tudi priznam, da sem se ob povabilu znašel v zadregi. Pasivni predmet ankete je širok in mnogostranski: slovenstvo, stara domovina in nova domovina. Aktivni predmet pa je omejen na slovenskega izobraženca. Razmerje obeh predmetov je torej široko razcepljeno, a v vsako smer ozko postavljeno. Razen tega so vidiki za vsak odtenek različne narave: odnos je lahko etičen, praven, psihološki, sociološki, političen itd. Zato se nisem opogumil, da bi vsa vprašanja poskušal sistematično obdelati. Taka namera bi se mi zdela ne samo drzna, ampak predrzna.

Mislim pa tudi, da vaš namen ni bil toliko pobujati strokovno razpravljanje, kot morda napeljavati k živemu razgovoru. Razprava po znanstvenih metodah je v normativnih panogah dostikrat mrtva črka, če nima za bližnji namen ureditev in aplikacijo norm in institucij. Živ razgovor pa vedno najde odmev v življenju, ker je tudi odraz življenja, ne le logičnih premis in konkluzij. Te so namreč stvarne šele tedaj, kadar se izluščijo iz pristne življenjske stvarnosti, kolikor je ta spoznana in vrednotena. Najstvene norme ne smejo in ne morejo nasprotovati splošnemu čutu: splošni diktati vesti, pravni čut, zavest usodne povezanosti so pred formulacijo načel in pravil.

Zato naj prikažem samo svoj osebni odnos do nekaterih vprašanj, ne da bi posegal v normativno razpravljanje.

Moj odnos do slovenstva je šel skozi nekaj faz, ki se jih dobro zavedam. Ne bo zanimalo, kako se mi je vcepila in razvijala narodna zavest. Povem naj le, da do odhoda iz domovine slovenstvo v meni ni doživljalo kriz, ki bi jim bilo v nekaterih dobah lahko izpostavljeno. Ob začetnem jugoslovanskem integralističnem navdušenju sem bil predšolski otrok, pozneje pa so me pred poskusi šole in politike obvarovali dom in organizacije. Slovenska zavest mi je bila nekaj naravno nujnega, za kar se mi ni bilo treba boriti; najbrž tudi ni bilo v nevarnosti, da omrzne, vsaj tako sem čutil. Jugoslovanska ideja mi ni bila tuja in nisem bil hladen do nje, vendar mi ni nikoli bila v opreki s slovensko zavestjo: vsaj intuitivno sem razločeval narodnost in državljanstvo. Še manj nevarnosti, da bi se zamajalo, je bilo seveda med okupacijo in v letih taboriščnega življenja.

Ko smo se naselili v Argentini, pa smo nekateri začutili miselno problematiko vzdrževanja narodnosti. Znašli smo se pred nekaterimi dejstvi, ki so nas silila k razmišljanju. Življenje smo začenjali znova, v tvarnem in duševnem pogledu, in sprva res nismo mogli drugega, kot da smo držali glave nad vodo, v katero smo bili vr-

ženi. Za nami je bil stari svet, poln tragičnih spominov bližnje preteklosti in zaprt za debelim zidom, pred nami pa je bila nova stvarnost, ki jo je bilo treba sprejeti in v njej postaviti eksistenco. Ob tem smo prav z bolečo intenzivnostjo začutili potrebo, da načelno rešimo vprašanje narodnega etosa, a ne samo v temeljnih potezah, ampak tudi v aplikaciji na vsakdanje življenje. Kakšno je pravo objektivno vrednotenje narodnosti; kje je ta vrednota v lestvici vrednot; kaj, če je v koaliziji z drugimi? Ali je narodnost samo dobrina za človeka poedinca ali je vrednota v sebi kot objektiven pojav? Ali je narodnostna vez trajna in neuničljiva v določenem človeku in ali sega nujno tudi v naslednje generacije in do kod? Hoteli smo priti do logične razvidnosti v vseh vprašanjih, a se nam je dokončni odgovor odmikal. Zase vsaj morem reči, da sem imel močne dvome v veljavnost gesel, ki so se med nami ponavljala. Nisem se dokopal do spoznanja etičnih zaključkov v tej stvari. Odtod pa do zanikanja moralnih vezi do narodnosti ni bilo daleč: dvomen zakon ne obvezuje.

Tedaj pa je nastopila sila narave, ki je bila močnejša kot teorija. Težnja po dogmatičnosti je ugasnila, v globljem življenjskem vprašanju je formalna logika odpovedala: narodna zavest, ki se je prej hotela opreti na konstruirane opornike, se je od njih odmaknila in v globini zajela življenjskih silnic.

Danes mi je slovenstvo poglavitna pritika mojega človeškega bistva. Narodnost je toliko realna, kolikor se udejstvi v posamezniku. Zato ne morem priznati veljavnosti tistemu gledanju, ki mu je narodnost ideja izven človeka. Narodi nastajajo in izginjajo, pa to ni ne človeštvu ne posamezniku niti v prid niti v škodo. Če pa sem se jaz rodil in zrasel kot Slovenec, so tiste posebnosti, ki sem jih kot tak podedoval in si jih nabral, moja podoba, ki me opredeljuje. Imam določeno miselnost in razpoloženjsko odzivnost, nagnjenosti in značajske poteze, ki so v meni take, kot sem jih prejel od rodu in okolja. Ker je to moja danost, sem dolžan tako ravnati, da svojega duhovnega obraza ne pačim in ne preziram. Ker pa imam to dolžnost, imam do svoje posebnosti tudi pravico, ki jo smem braniti do skrajnosti. Pri tem me ne zanima, ali je narodnost, h kateri se priznavam, v kakem pogledu na slabšem od drugih. Ko branim svojo narodnost, branim svojo osebnost, svojo svobodo.

Ko čutim, da moram graditi svojo osebnost z upoštevanjem slovenskih osnov moje duševnosti, ker le tako lahko grem po poti usovršitve proti zadnjemu smotru, pa si do drugih v tem ne upam biti zahteven. Ko branim svojo svobodo, priznavam svobodo drugim, tudi do zmote in zablode. Zato si ne upam s pravico očitati nobenega odpada od naroda v etničnem smislu, če ni v tem vključeno tudi izdajstvo politične nacije. Če sem prepričan, da je ravnanje prizadetemu v duševno in duhovno škodo, to pač obžalujem in morda poskušam prijateljsko vplivati, ne očitam pa z zamero, ker na sreči bližnjega nimam pravice.

Ne morem pa tudi v posameznem primeru biti gotov, kakšna stopnja življenja z narodom je določenemu človeku primerna. V tem so situacije lahko tako različne, kot je pestro življenje, ki se niti v dveh primerih popolnoma enako ne javlja. Ali je prav ravnal Jakob Petelin, ko je šel v tujino iskat glasbene izobrazbe in možnosti delovanja? Kaj bomo rekli o Baragi, ki je tako zaživel z Indijanci, da je celo v obraz dobil njihove poteze? Kako soditi slovenskega človeka, ki se kot znanstvenik ali umetnik posveča delu v institucijah, ki niso slovenske? Nimam drznosti, da bi obsojal. Vsak sam ve, kaj mu je poklic. Upiranje poklicu je nenaravno, zato nemoralno. Naša mala skupnost, naj bo še tako pestra, je vendar mnogim našim ljudem preozka in prešibka. Kdor ima poklic za znanstveno raziskavanje, ki zahteva celega človeka, temu ne bo zameriti, če ne bo sprejemal vodstvenih mest in drugih nalog v naših organizacijah. Zato med „mrtvo stražo" in uveljavljanjem v neslovenskem svetu ne vidim konflikta in tudi ne pravice do medsebojnega očitanja. Važno je le, da je odločitev za to ali ono pristna in dobrega namena. Tičati v svojem iz zagrenjenosti, neodločnosti, komodnosti ali kolektivnega napuha ni krepostno ravnanje. Tudi ni pohvalno široko uveljavljanje s prevladajočim nagibom častihlepnosti, intelektualne lakomnosti ali neurejenega poželenja po premoženju. Če pa je poklic pravi in namen dober, moramo vsako ravnanje vsaj po subjektivni strani ugodno soditi. V sodbah moramo biti pošteni, da ne bomo obsojali naših rojakov v takim primerih, v katerih pripadnike drugih narodov hvalimo. O potrebnosti intelektualne ekspanzije slovenskega človeka bo med nami sploh treba več razmišljati. Če bomo hoteli iz ozkega kroga slovenske skromnosti, bomo morali postati osebno širši z odpravljanjem sumničavosti, drobne nevoščljivosti in vaške prepirljivosti. Zato pa bo treba več tolerantnosti, spoštovanja tujega mnenja in

ravnanja pa dobrohotnega sodelovanja. Zdi se, da nam ne bo prinesla veličine tista tendenca, po kateri je edino važna živahna institucija, čeprav izgubimo večino posameznikov kot nepotreben balast. Samo srečen človek bo skupnost napravil močno.

Na narodnost v etničnem smislu sem torej vezan le subjektivno in ne čutim, da bi me vezale nanjo stroge pozitivne dolžnosti.

Povsem drugačno pa je moje razmerje do narodne celote v političnem smislu. Etnična pripadnost mi je dana; povezanost z narodno skupnostjo v zgodovinskem pojmovanju pa sem zavestno sprejel. To je zame zaveza, ki me jasno in nedvomno obvezuje. Težko si formalno dokažem, da sem strogo dolžan gojiti v sebi in drugih jezik in izročila; ne dvomim pa, da me nujno veže dolžnost aktivnega zanimanja za usodo slovenske domovine. Tudi pri tem ne razmišljam mnogo o notranjih razlogih, ampak imam pred očmi prostovoljno obljubo, ki smo jo dali, ko je šlo za to, kakšna zgodovinska pot bo domovini odkazana. Naravni dolžnosti ljubezni do bližnjega smo dodali drugo, ki nas veže iz naslova pravičnosti, zvestobe dani besedi. Vstop v oboroženo formacijo je bila samo ena od oblik, pod katerimi smo se vključevali v resnično narodno osvobodilno gibanje, za svobodo celote in svobodo posameznika v pravičnem redu. Zato s trenutkom, ko smo odložili orožje, naša stvar ni prenehala, ampak teče dalje z vso aktualnostjo. Zavest tega mi ne dá, da bi postal zasebnik, gospodarski izseljenec, ki je v zdomstvu samo zaradi kruha.

Ali gre preko namena ankete, če se dotaknem svojega odnosa do uradne Slovenije in do narodne skupnosti v svobodnem svetu?

Svoje bivanje v zdomstvu imam za stanje trajnega protesta proti oblasti doma. Ne moti me, če sem na drugi polobli, brez zunanje moči in nepoznan. Čeprav v še tako majhni skupini takih, ki enako mislijo, se čutim moralno enakovrednega s stranko, ki ima oblast v Sloveniji. Oni nas ne priznajo in jaz imam vso pravico, da jih tudi v ničemer ne priznam. Pri tem zame ni važno, ali se obstoječa oblast kvalificira za legalno ali ne. Dopuščam, da se v objektivnem smislu more imeti za zakonito, ker si je pravico tako rekoč priposestvovala. Tudi če gre za zgolj dejansko oblast, je ta vendar vsaj v nekaterih aktih zakonita. Toda vprašanje zakonitosti določene vlade je važno za njene podanike, da vedó, v čem se ji morajo v vesti pokoravati zaradi splošne blaginje. Jaz pa nisem podanik oblasti, ki vladajo Sloveniji. Ker sem prepričan, da je sedanja oblast narodni skupnosti škodljiva v najvažnejših stvareh, protestiram proti taki oblasti in je ne priznam.

Če se mi postavlja ugovor, da ta drža ni drugega, kot onemoglo čakanje, odgovarjam, da ima vendar globok moralni pomen. Stranke nemorale in nasilja res ne bomo mi vrgli z oblasti. Takim sanjam se ne predajam. Mislim celo, da ne bi bilo prav, če bi to naravnost pripravljali. Naša pozitivna naloga je, da ohranjamo, čeprav včasih umetno in kot v laboratoriju, majhen del Slovenije, v katerem se razvijajo in plemenitijo tiste duhovne poteze domovine, ki naj nekoč tvorijo zdrav in vesel obraz celote. Če smo kot skupnost moralno zdravi in kulturno tvorni, bomo kot taki največ prispevali k rešitvi celote, ker bomo že s svojo prisotnostjo živ opomin škodljivcem, ljudem dobre volje pa upanje na boljše čase. Tudi če zdaj nismo drugega kot simbol, je naša dolžnost skrbeti, da bo ta čim lepši. Morda bomo kot drobno peščeno zrnce tisto jedro, okoli katerega bo živa sila narodovega življenja izoblikovala biser. Zdrava in močna skupnost bo tudi edina lahko dala sil in sredstev za zveze s svetom, ki jih ne bi smeli zanemarjati.

To so samo nekateri pogledi z zvezi z vašo anketo. Nekatere navedbe so izraz globokega prepričanja, druge samo plahega občutka. V vsem pa sem želel izraziti le svojo vest, ne da bi hotel ugotavljati norme za druge.

Za zaključek še mnenje o metodi ugotavljanja moralne resnice. Bližnja moralna norma nam mora vsekakor biti človeška narava po tvarni in duhovni plati. Iz nje bomo spoznavali nespremenljiva načela, ki ne morejo biti igra priložnosti in špekulacije. Zato bomo odklanjali pragmatizem, po katerem so praktični učinki edino sodilo o dopustnosti ali obveznosti ravnanja. Salus rei publicae — suprema lex velja le z zelo važnimi omejitvami. Ni da bi moral človek v vsem podrejati svoje interese koristim skupnosti. Ne bi bilo prav, če bi za vsako primernostjo že videli strogo moralno obveznost. Spet pa je zavračati abstraktni intelektualizem, ki mu je vsa krepost v spoznanju, pa pri tem ostaja včasih izven življenja, v suhih shemah in daleč od celotne resničnosti. Zato se ne tlačimo drug drugega v miselne in organizacijske kalupe, v katerih je rast nemogoča. Čim širšo rast imajo veje, ki prejemajo sokove od skupnih korenin, toliko močnejše je deblo in toliko več sadu daje drevo.

rojen 11. junija 1915 v Ljubljani. Maturiral na realni gimnaziji v Mariboru leta 1933 in leta 1938 diplomiral na filozofski fakulteti univerze v Ljubljani iz literarne zgodovine, slovanske filologije in primerjalne gramatike. Bil je profesor v Kočevju (1941—1943) in Ljubljani (1943—1945), po vojni na slovenski gimnaziji v Trstu (1945), zatem pa na slovenski begunski gimnaziji v Serviglianu in Senigaliji v Italiji (1946 do 1948). V Trstu napisal zgodovino novejše slovenske literature (1946). V Argentini zaposlen v knjižnem založniškem podjetju. Sodeluje pri kulturnih in verskih listih ter revijah slovenske ideološke emigracije. Bil med ustanovitelji revije Vrednote in njenimi uredniki. Je soustanovitelj Slovenske kulturne akcije in kot njen ustvarjalni član vodi njen Glasbeni odsek. Za založbo SKA je pripravil zbirko novel in črtic slovenskih emigrantskih pisateljev, ki so nastale v letih 1945—1960. Kot vodja Glasbenega odseka SKA pripravlja njegove glasbene nastope (koncerti kvarteta Finkovih). Je tudi skladatelj (oratorij Baraga). Za Enciklopedijo El Ateneo je napisal v španščini pregled slovenske, hrvatske, srbske, poljske, češke, ukrajinske, bolgarske in avstrijske književnosti. Za drugo Enciklopedijo El Ateneo pa pripravlja Zgodovino glasbe evropskih narodov. Sodeluje pri vzgoji slovenske srednješolske izseljenske mladine. Je predsednik Osrednjega odbora slovenske KA. Poročen je z go. Marijo, roj. Fink. Imata dve hčerki, deset let staro Mariko in 6-letno Teodoro, ki hodita v katoliško samostansko ljudsko šolo.

Kakšne naloge mora izpolniti naša emigracija?

Kakšen vpliv more imeti na sodobni in bodoči razvoj idej in dogodkov v domovini? Koliko more prispevati k temu, da svet bolje spozna naš narod, k ugledu slovenstva?

Vse te možnosti so odvisne od njene verske, idejne, narodnostne čvrstosti in delavnosti.

Zavedamo se: polni smo pomanjkljivosti, napak, v mnogem odpovedujemo. Vsak negativen pojav je udarec po naši stvari. Ni pa sam po sebi najhujše, saj povzroča tudi zdravilne posledice: razkraja napuh, poziva k zaupanju v Boga — ne vase —, pripomore k poznavanju samega sebe in sveta, navaja k meditaciji, narekuje notranjo poglobitev in iskanje novih sredstev. Najhujše bi bilo, če bi nas napake pognale v obup, če bi iz razočaranja nad samim seboj opustili vsak napor.

Seveda ne gre, da bi se opravičevali — to je druga velika nevarnost —, prav pa je, da damo svojemu položaju pravo ceno. Ko smo v neki družbi govorili o človeški revščini naše emigracije, je tukajšnji teolog povedal tole misel: „Odločilno je, da ste bili v tistih letih preskušnje in pri odhodu od doma sposobni napraviti junaški sklep, da aktivno stopite na stran dobrega; da ste šli v boj za najdražje, kar človek ima — brez ozira na vse tveganje."

Božja milost nas je torej pred dvajsetimi in več leti nagnila v velikodušno odločitev. Ker smo milosti sledili, bo Bog kljub poznejšim pojavom nezvestobe s posebnimi milostmi pomagal, da bo tudi naša končna odločitev blagoslovljena. Nov nagib, da se opremo Nanj in da se mu damo na razpolago ne le za osebno zveličanje, marveč tudi za skupno stvar naše emigracije, ki je v bistvu stvar naše domovine in v najtesnejši zvezi z obrambo in širjenjem božjega kraljestva.

Izkoristimo svoje pregrehe! Začnimo s kesanjem! V njem je filozofski glasnik ruske emigracije N. Berdjajev po pravici videl začetek vsake preroditvene moči.

Breme izseljenstva — težko je! V njem so zgoščeni zastrupljeni plodovi preteklosti, psihični in fizični pritisk kritičnih let vojne in revolucije, neznanska peza begunstva, led tujine — ima gotovo veliko očiščevalno moč. Naš križ je težak, pa je samo delček križa, ki ga nosi ves naš narod, in le iver v križu odrešenja vsega človeštva. S Skrivnostnim Kristusom stopamo po križevem potu zgodovine. Naše sodelovanje je odvisno od duha, s katerim svoj križ sprejmemo. Vdanost pomeni olajšanje bremena drugim — in to je *ljubezen. Brez te je naše trpljenje brez vrednosti in*

je naša emigracija nesmiselna. Ljubezen je tudi najmočnejše orožje proti najhujšemu sovražniku našega naroda. Je namreč luč in toplota in le pred tema se umikata noč in hlad komunizma.

S tem smo prešli na eno izmed področij — najvažnejšega —, kjer naj emigracija rodi sadove, z njim pomaga domovini in opraviči svoje bivanje. Na vseh področjih imajo izobraženci svoje mesto, na mnogih je to mesto odlično in odločilno. Od izpolnitve nalog in možnosti, od kombiniranega vpliva raznih področij, od sedanjih in bodočih učinkov, tudi takih, ki jih ni mogoče predvidevati — od vsega tega je odvisna zgodovinska vloga naše emigracije.

Pri tej vlogi ni najvažnejša stvar velična izmerljivih uspehov. Naša dolžnost je delati, kar nam veleva vest, z najboljšim namenom in s silami, ki jih premoremo.

Na splošno so sodbe o pomembnosti političnih emigracij kaj trde (npr. de Maistra o francoski protirevolucijski, in Berdjajeva o ruski protiboljševiški emigraciji). Vendar velike emigracije niso bile brez pomena — včasih na zelo dolg rok —, zlasti če se niso omejile na zgolj politično dejavnost. Nedvomen je bil vpliv francoske emigracije na razvoj romantične književnosti. Poljska emigracija je postavila vrhove pesništvu, dramatiki in glasbi svojega naroda, ruska je zlasti uspešno nadaljevala teološko-filozofsko ustvarjanje iz preteklosti.

Področja, na katerih so odprta pota našemu delu, se najprej dele v dve skupini. V prvi, važnejši, je to, kar bi v rednih razmerah doma morali graditi vsi. Seveda tujina temu prizadevanju deloma spreminja pogoje. Temeljno razliko v primeri s podobnimi napori doma pa pomeni svoboda, kolikor je ta v sodobnem zapadnem svetu ostvarjena. Na teh področjih gre za uresničevanje pozitivnega človečanstva.

To, kar zraste v tej skupini, vpliva na področja druge skupine, katerih dejavnosti omogoča in zahteva vprav bivanje v tujini. Ta skupina se cepi v 3 podskupine: v neposredne stike z domačo stvarnostjo, v pomoč domovini preko pozitivnih sil v svetu in v učinke, ki merijo izključno na bodočnost.

I. URESNIČEVANJE POZITIVNEGA ČLOVEČANSTVA,

gojenje človečnosti na njenih najvišjih, bistvenih vršinah (na religiozni, nravno-značajski, socialni, kulturni; narodnostni — psihofizično in zgodovinsko pogojeni, njenega mišljenja in čustvovanja, hotenja in vrednotenja, reagiranja in izražanja).

Ne rečem, da doma ni najti versko živih, nravno čvrstih, pokončnih ljudi. Vendar je vprašanje, koliko morejo vplivati. Še večje je vprašanje, ali je tam mogoče gojiti iskreno socialno življenje, in kako je s kulturnim ustvarjanjem in posredovanjem v nekaterih panogah. Pritisk in človeški naravi sovražno ozračje ne moreta zatreti duhovnih in duševnih teženj, moreta jih celo pognati v izredno višino — a to ponavadi le kot izjemo. Pri mnogih — zlasti mladih ljudeh — pa povzročata izobličeno rast.

Prav tako so postavljeni na preskušnjo narodnostni prilastki. Tudi ti iščejo posebnih poti, izhodov, oblik izpovedi, se upogibajo, pa spet udarjajo z vso silo v smer pritiska. So ljudje, ki se v takih razmerah krčevito opro na tradicijo, in so drugi, ki razočarani zavržejo skoro vse podedovano. Posebni tipi nastajajo po križanju tuje, vsiljene miselnosti (torej v našem primeru marksistično-dialektičnih in materialističnih dogem) in narodne duše.

Tudi v tujini je naravna rast ob vsej (relativni) svobodi najbrž nemogoča. Vendar so plodovi resnega prizadevanja dragoceni — bodisi kot vrednote same na sebi, bodisi kot primerjalno gradivo, bodisi kot nujen pogoj za uspešno delo kakršne koli vrste.

1. Razvijanje verskega življenja v svobodi

Verska poglobitev je odločilna za usodo posameznika, pa tudi za bodočnost celega naroda.[1] Smo glede tega v udobnejših okoliščinah kot rojaki doma? Je krščanstvo res obsojeno, da zagori le v viharjih preganjanja, medtem ko mu brezvetrje miru jemlje kisik, da mora od plamena ostati le žerjavica ali celo pepel? Poučna primerjava prvih treh stoletij s srednjim vekom pokaže, da je v krščanstvu energij za plamen tudi v dolgih dobah miru. Pač pa so naloge v mnogočem druge in drugačne. Vedno pa se ponavljata zgodbi o Abrahamu in številu pravičnih v Sodomi

[1] Prim. N. Berdjajeva: „Problem duhovnega razsvetljenja in spremenjenja, stika z Bogom, z božjo resnico, ni le osebni problem — je tudi socialni problem, zgodovinski problem, predložen celim narodom. Duhovne sile, božje energije delujejo na dušo vsakega posameznika, pa tudi na dušo družb, narodov, na vso zgodovino." (Demokracija, socializem in teokracija).

in o Gedeonu in njegovih izbranih bojevnikih. Taki bojevniki so bili naši mučenci. Zaupamo, da vstaja za božje usmiljenje potrebno število pravičnih tako v Sloveniji kot med izseljenci po svetu. Sicer pa pritiska — le drugačne vrste — ne manjka tudi nam. Krščanstvo vedno zahteva junaštva in večkrat je laže biti junak v odprtem boju kot proti skritim vabam in brezbrižnosti obdajajočega sveta. Temu so nespamet in pohujšanje zahteva popolnosti; dejstvo, da to popolnost zajemamo iz Življenja samega, in resnica, da je vse to življenje obseženo v *Evharistiji*. Med nami je še premalo zavesti, da je pogosto obhajilo nujnost za vsakega katoličana. *Vsi naši napori* (vsi, ne le trud za versko-nravno spopolnitev!) *so odvisni od tega, ali smo duhovno dobro nahranjeni ali ne.* Med zgodovinska dejstva spada že okoliščina, da je zaradi racionalizma in janzenizma ošibeli katolicizem zadobil spet pogon in uspešnost, takoj ko je stopil v javno življenje prvi rod tistih, ki so se vneto posluževali odprtih vrat tabernaklja. Začetek nove pomladi, v katero je Cerkev stopila in kamor pripravlja pot vsemu človeštvu, je v odloku sv. Pija X. o pogostem obhajilu; v tem, da je Evharistija spet postala „kruh za življenje sveta", ne le predmet adoracije.[2]

V intenzivnosti našega evharističnega življenja je odgovor na vprašanje, kaj bomo *dosegli v duhovni poglobitvi*, kaj bomo kot emigracija sploh dosegli.

Evharistija je vir vse *ljubezni*. Te smo pri svoji hladnosti in računarstvu tako potrebni. Naši emigraciji dá šele ljubezen smisel (kot je že bilo poudarjeno), dala ji bo tudi trdnejše *edinstvo*.[3] Naša maloupnost, v katero so nas pritirale stoletne slabe skušnje in ki vpliva celo na nadnaravno krepost upanja v nas, se bo umaknila zaupanju božjih otrok. Naše krščanstvo je potrebno prenovitve tudi, kar se tiče *apostolske vneme* in globljega pojmovanja *misijonske dolžnosti*.

Kot posebni nalogi moramo vzeti delo za *zedinjenje* — naša nadškofija je pomenljivo prav v tem času prešla pod zaščito sv. Cirila in Metoda! — in *stalno molitev za rešitev našega naroda*. (Molitvena zveza za domovino!)

Reči moramo, da nam je usoda pripravila ugodne pogoje za duhovno prenovitev: iztrgani iz rodne grude smo na pol že iztrgani iz pozemskega; tujina nam vsak dan pridiga o ničemurnosti sveta; kopičijo se nam izkušnje o lastni nemoči; domovina nas v stiskah prosi duhovne bližine in pomoči: *naše osebno zveličanje pa odrešenje naših bratov in naše skupnosti (begunske in narodne) sta neločljivi zadevi!*

2. Razvijanje narodnih posebnosti v *svobodi*

Glede življenja narodnosti ni dvoma: krepko se more razviti edino v samostojnosti, v svobodi. V našem narodu so dolga stoletja podložnosti izvabila na dan predvsem „pasivne" kreposti in pustila svoje odtise v našem značaju in delu. Skoro bo pol stoletja, kar smo svobodo spet zadobili, a bila je kmalu okrnjena in l. 1941 izgubljena.

Ali ni nekaj velikega, da mi lahko ne le kot poedinci, ampak kot organizirana skupnost prosto razvijamo svoje narodne posebnosti in svobodno predstavljamo svoj narod?

Občutimo vso njegovo bolečino, razumemo njegove težnje — saj smo njega živ del — in jih moremo prosto izpovedati; prosti lahko iščemo možnosti za prihodnost.

Kaj to pomeni — biti prost! Nihče te ne sili, da vstopiš v zavržno komunistično partijo, uničevalko našega naroda, ali v organizacije, ki jih ona ustanavlja sebi v priprego. Če v KP stopi včerajšnji nacist — med svojimi je; če prepričan komunist — prišel je, kamor je želel; če oportunist — zna tuliti z volkovi. Kako pa je človeku, ki bi rad ostal pošten, če mu dado na izbiro: partija ali preganjanje, lakota, životarjenje? Kakšno je bivanje tam, kjer velja vstop v tako organizacijo za posebno odliko?

Kaj to pomeni — biti prost! Našemu rodu je nekaj let pod okupatorjem vtisnilo pečat nezaupnosti. Kakšne je napravilo naše rojake 20 let pod najbolj krutim policijskim režimom?

Kakšen je Slovenec v svobodi? Ali se bodo vsaj naši otroci otresli starih hib v značaju? Se bo mehko jedro razžarelo v

---

[2] Kakih petnajst let po evharistični reformi je opaziti tak razvoj katoliške vitalnosti, kakor ga, razen v prvi dobi, še ni bilo. Tedaj je namreč prvi otroški rod pogostega obhajila dosegel moško dobo. Na vseh torišèih zavzemajo katoličani voditeljska mesta, medtem ko so v prejšnjem stoletju le sledili drugim. (Prim. J. Leclerq, La Iglesia en el siglo XX. Retorno a Cristo, Criterio, letnik 36, št. 1428, 23. maja 1963).

[3] „Več vere je tam, kjer je več ljubezni; več ljubezni pa tam, kjer je več edinosti." (Claudel Gidu v pismu 3. III. 1908.)

ljubezni in dobrohotnosti, ki bosta izžgali sledove hlapčevstva? Ali bo to trdi lupini podelilo elastičnost — ljubeznivost, vljudnost, uglajenost in druge družabne čednosti potrebujemo bolj kot veliki narodi.

V boju za svobodo in v pripravah na življenje s prosto izvoljeno vero in postavami sodelujemo z našim narodom doma. Vemo z Berdjajevom — vedno znova velja razglabljati njegove ideje —, da *se domovina ne more rešiti drugače kot od znotraj. In mi smo znotraj.* Dolina šentflorijanska se preraja. Vse kaže, da je eden pogojev za prerod razširjenje njenih obzorij: dolina šentflorijanska se je razširila na vse kontinente. Največji del je še v mraku, a so v njej tudi sinovi obsijani s soncem svobode. Pesnik se ni varal („Kje domovina si?... In ni ti meja?"): „...silna, brezmejna si, v daljo kot seme razsipaš svoj plod."

Tako kot sega verska prenovitev v vse drugo življenje in delovanje, tako je tudi narodnost prisotna v vsem, kar smo in v čemer se javljamo. *V nas in po nas — svobodnih ljudeh — govori in deluje slovenstvo.* Bolj ko se tega zavedamo, lepša bo njegova govorica, lepši drugi izrazi njegove biti.

3. Razumevanje svobode in nje poraba

Med tistimi, ki imajo doma oblast, je na eni strani svojevoljnost — zlasti po sili malikovanega voditelja —, opirajoča se na priložnostno razlago dogmatičnih naukov, na drugi strani hlapčevstvo in lizunstvo navzgor ter brezobzirnost, izkoriščanje in varanje navzdol; med tlačenimi pa postaja ideja svobode nekaj fantastičnega; posebno med mlajšimi izziva razne nadomestke in zverižene predstave. Boj zanjo, ki je nikjer ni, pa vendar povsod privlači in zapeljuje, se spreminja v boj za presenetljive oblike resnične ali lažne svobode.

Zunaj je mogoče to čudovito dobrino preučevati, aplicirati, je mogoče pod njenim okriljem ustvarjati. Ker jo je bilo tako drago plačati in ker nam je stalno pred očmi dom „pod sužnim soncem", za večino od nas ne bo izgubila vrednosti.

Najglobljo misel tudi o svobodi je izrekel Kristus. Temelj svobode je resnica — resnica osvobaja. *Borci za svobodo se torej v ničemer in za nič ne smejo odmakniti od resnice.* Nikdar več „lepih laži", „domoljubnih" krivic, goljufivih sanj o dejanstvu! Resnica o domovini, njeni preteklosti in sedanjosti, resnica o nas, resnica o svetu, resnica v postavljanju in iskanju hierarhije vrednot, resnica v ocenjevanju ljudi, idej, dejanj! Vso odvratnost, smešnost in škodljivost „patriotskih" in „vzgojnih" predelav resničnosti zlahka opazimo pri tujcih.

O svobodi je treba meditirati. Treba si je o njej privzgojiti pravo zavest in pa čut za njene zlorabe. Teoretično in praktično so važne in zanimive dvojice: svoboda pa dolžnost, svoboda pa razvijanje darov (osebnih, socialnih, narodnih energij), svoboda pa osebne in obče pravice in obveznosti (vprašanja oblasti, vlade, birokracije; zakonodaje; šolstva, tiska in javnega mnenja). Prepričan sem, da nam bo poglabljanje v te probleme narekovalo več državljanskega poguma in aktivnosti v javnosti, kot smo tega v preteklosti poznali.

4. Kulturno ustvarjanje

Niti 20 let ni naš narod dobival izobražencev z lastne univerze in komaj si je priboril Akademijo znanosti in umetnosti, že sta obe ustanovi z vso zgradbo kulture v Sloveniji padli v roke komunistom.

Razmerje med totalitarističnimi režimi in kulturo je vedno boleče za obe strani. Kakšna strupena slana za rast kulture je marksizem! Razen eksaktnih ved in tehnike menda ni panoge v znanosti in umetnosti, ki bi mogla neovirano uspevati. Na drugi strani pa tudi uradna ideologija ni varna pred njimi. Naj jih še tako prirezuje in oklepa — povsod udarjata na dan resnica in resničnost, ki sta drugačni, kot so uradne trditve in želje.

Marsikje je razvoj doma razveseljiv (razen v eksaktnih vedah: v jezikoslovju, glasbi, likovni umetnosti, deloma v gledališču in založništvu). Drugod — povsod, kjer odseva svetovni nazor in filozofsko iskanje — se kažejo izobličenost, enostranost, rahitičnost.

Na teh področjih predvsem je naše mesto. Naše stvaritve jih spopolnjujejo, bogate, oživljajo. Kar je kvalitetnega, se prav tako razvršča v *hram slovenskega duha,* kot so se dela francoske, poljske, ruske emigracije uveljavila v zgradbah njihovih kultur. Čeprav je sproten vpliv na razvoj doma problematičen — a ga tudi ni izključiti —, bo nedvomno ta produkcija po idejni usmeritvi, razgledanosti, motivih, novih prijemih, po kritičnem odnosu do doma vladajoče linije, predvsem pa po obstretu svobode dobila v celotni slovenski kulturi posebno mesto.

Dasi je *prvo kvaliteta,* vendar tudi *stil ni postranska zadeva.* Pri ljudeh, ki so vrženi v širni svet, bi pomenilo neko neskladje, če bi se zadovoljevali s starimi sredstvi in ne bi imeli poguma za tveganje.

Živ stik s svetom mora privesti do medsebojnega oplajanja, pa tudi do medsebojnega spoznavanja. Smo *predstavniki svoje domovine* po vseh mogočih državah. Smo njeni štipendisti; po številu, po trajanju našega bivanja v tujih kulturnih središčih, po pripravljenosti in po še nekaterih drugih okoliščinah imamo važne prednosti pred nekdanjimi in sedanjimi uradnimi štipendisti. Morali pa bi načrtno prikazovanje naše kulture tuji javnosti bolje organizirati. Ako izide kakšno *informativno ali reprezentativno delo* našega pisca (ali skupine avtorjev) v svetovnem jeziku, bi ga moralo prej prebrati še več strokovnjakov; tisto, kar pozneje izide v kritiki, naj bi bilo že pred izidom knjige delu v korist. Potrebno je tudi *načrtno pošiljanje popravkov in dostavkov* tujim enciklopedijam in drugim delom, ki o nas informirajo. Zelo pogrešamo tudi *revijo v kakšnem svetovnem jeziku* (z morebitnimi izvlečki v drugem svetovnem jeziku). To bi bila krasna naloga za naše mlade izobražence, ki so zunaj diplomirali.

Ni tu mesto, da bi našteval in ocenjeval znanstveno in publicistično delo, produkcijo in reprodukcijo v raznih vejah umetnosti, verski in vzgojni tisk, prireditve, vzgojno, prosvetno, organizacijsko in karitativno delo, založništvo itd. — vse to so znamenja, da naša emigracija živi; to je *rast, ki prihaja iz osrčja slovenstva, se razcveta v ozračju svobode in soustvarja narodno kulturo.*

II. SPECIFIČNO EMIGRANTSKE NALOGE

Med raznolikimi možnostmi delovanja (in nagibi zanj), ki spadajo v to skupino, pa med prizadevanji za uresničenje pozitivnega človečanstva — torej dejavnostmi pravkar obravnavane prve skupine — so najtesnejše vezi; ločitev je teoretična. Eno namreč izhaja iz drugega, eno drugo zahteva. Človek (in skupina) z razvitim duhovnim življenjem se zaveda svojih dolžnosti do domovine, ki so analogične obveznostim do staršev: ljubezen, spoštovanje, pokorščina, pomoč v stiski. Seveda nima naša pokorščina do domovine nič opraviti s poslušnostjo samozvani komunistični „oblasti"; pokorni smo „temu, kar je bilo (in je) večnega" v slovenstvu.

Še bolj poudarjata dolžnost raznovrstnega dela za zasužnjeno domovino naša narodnost in ideja svobode.

Prvi del teh nalog se tiče odnosov do sedanjega položaja naše domovine in njene bližnje preteklosti:

A) NEPOSREDNI STIKI Z DOMOVINSKO STVARNOSTJO

1. Pozitivni vplivi na domovino

Tak vpliv je že sámo bivanje organiziranih svobodnih Slovencev, obstoj naše emigracije. Predstavljati si je le, kako različen bi bil položaj, če ne bi bilo nobene emigracije ali pa samo krušna, ki bi o resničnem stanju doma in njega vzrokih vedela toliko kot povprečen tujec ali še manj, ker bi nanjo vplivala rdeča propaganda. Ali ne bi nekomunistični Slovenci v domovini vsega storili, da bi moglo nekaj odgovornih ljudi v inozemstvo? Tam naj bi pravilno obveščali svet in storili, kar se da za osvoboditev domovine. Tako je bilo med prvo svetovno vojno, tako so med 1921-1941 delali skrajneži raznih vrst, tako je bilo med 2. svetovno vojno. A medtem ko so to bile skoro izključno politične skupine, ima naša emigracija neprimerno širša področja delavnosti.

Bivanje idejno močne emigracije sámo je torej že blagodejen vpliv na odpornost našega težko preskušenega ljudstva doma. V mnogih primerih se temu duhovnemu vplivu pridružuje *tvarna pomoč* (pošiljke). Vpliv izvaja tudi naša beseda, bodisi po *pismih* — ki spet nudijo predvsem moralno pomoč — , bodisi po naših *knjigah, revijah, časnikih,* kolikor morejo prodreti skozi obmejne in policijske ovire. To se ponavadi dogaja mnogo bolj, kot si omejeni totalitarci predstavljajo. O tem pričajo tako zgodbe o „3. rajhu" kot dejstva iz rdečega imperija.[4]

Dvorezen vpliv imajo *obiski domovine.* Po eni strani prinese tak obiskovalec nekaj čistega zraka iz svobodnega sveta in prikaže človeka, ki v mnogem ni pod tamošnjimi omejitvami in ga 20 let ječe ni po

[4] Prim. o tem n. pr. poročilo hrvaškega sociologa (psevd. Greta Palmer, naslov španske izdaje: La resistencia de Dios), da imajo (so imeli že pred l. 1946, ko je pisec kot zavezniški častnik popotoval po sovjetski državi s tajnimi priporočili) v Rusiji nekomunisti najboljši načrt za nov družabni red, katerega avtorji so razpolagali z vsemi potrebnimi zapadnimi viri. Podobno je s poznanjem sodobne književnosti, tudi prepovedane, in idej, ki jih vsebuje.

svoje preobrazilo; dalje osebno navezuje stike, ki jih je Pij XII. priporočal z ljudmi pod občemu blagru nasprotnimi režimi. Po drugi strani pa je velik del takih obiskov slabo znamenje za našo zavest in slaba usluga naši stvari. Res je treba ločiti, kdo gre na pot. Nekaj razlogov je morda dobiti pri kakšnem duhovniku; brez posebne teže utegne biti obisk preprostega človeka. Nerazumljivi (ne bom dodal drugega prilastka) pa so obiski voditeljev, izobražencev, javnih delavcev, organizatorjev. Taki vsaj za dobo obiska priznajo „oblast" doma ter podirajo v naših ljudeh vero v duhovno silo in zvestobo naše emigracije. „Moj namen je le videti svoje ljudi in domovino!" A to ni mogoče brez nevarnih koncesij režimu. Najprej moraš iskati dovoljenje sedanje rdeče, nezakonite oblasti (saj je naperjena naravnost proti občemu blagru); po milostnem dovoljenju moraš sprejeti gostoljubje režima in se izpostaviti kateri koli prijaznosti ali neprijaznosti državnih uslužbencev. Šel si v svobodo nadaljevat boj s komunizmom, zdaj pa prostovoljno ukloniš tilnik v ječo — kar je danes Slovenija —, pripravljen molčati ali govoriti, kar je ječarjem po godu. Pred poravnavo računov segaš v roke javnim antiteistom, tistim, ki so se dokopali na oblast z neštevilnimi umori in drugimi zločini, z lažjo in prevaro, in zdaj nadaljujejo z moralnim, narodnostnim in biološkim uničevanjem Slovencev. Kakšen boj s komunizmom je to, če predstavnik naše emigracije poveča številke v statistikah „F. N. Republike Slovenije"[1] (turisti, dohodki tujskega prometa, propagandni uspehi, itd.)? Ali ne bodo naši ljudje po pravici sklepali, da si komunistično dovoljenje dobil v nagrado najmanj za nenačelnost in nedoslednost? Ali ne bodo po tebi sodili vse naše emigracije in gledali v nas le ubežnike, ki jim je mar le za lastno glavo, tako da se po „amnestiji" vsakdo od nas more in hoče prikazati pred Vidmarje, Kraigherje, Mačke, Tomšičeve in podobne. Preden ti ljudje ne zginejo, *preden komunistični režim ni strt, ni med nami mogoč noben oseben stik doma*, kaj šele ponižen obisk pod njihovim nadzorstvom!

Tudi to je važno — in gotovo eden iz razlogov, da komunistom obiski prijajo —: za vsakim takim stikom požene strupena zel nezaupanja.

Skratka: kdor je zmožen, da gre z dovoljenjem komunistov na obisk domov, ni več antikomunistični emigrant. Ko bi to vsi storili, bi naša verska, idejno-kulturna in politična emigracija prenehala.

2. Poznavanje domovine

Razdalja omogoča pravilnejši pogled na celoto. Laže nam je danes opaziti mesto ljudi in dogodkov. Zgodovinska vloga Slovencev odkriva nove vidike. Razvoj 1918-1941-1945 še posebej preseneča z novimi podatki in novo odkritimi zvezami.

Niso pa te prednosti nove perspektive deležni samo strokovnjaki (zgodovinarji, politiki, sociologi...) — vsakdo od nas odkriva na domovini, „s spoznanjem in bridkostjo ljubljeni", nove poteze, doživlja prebliske: Kakšna je naša narodna bit? Naše verovanje? Naši običaji? Naš jezik in pesem? Kakšna je zveza med slovensko pokrajino in našim značajem, jezikom, čustvovanjem? Katere so bile zle klice, ki so okuževale razum in srce delu slovenskih ljudi, da so odpadli od Boga, poštenja, človečnosti? Kakšni so vplivi materialistične ideologije in partijskega pritiska na naš narod, na mladino?

Naloga strokovnjakov pa je *kritičen študij komunistične strahovlade*, politike, gospodarstva, razvoja idej, razkroja. Naši strokovnjaki imajo dolžnost, da slede stalnicam in spremembam doma, jih analizirajo in izsledke posredujejo nam in svetu. To velja tudi za *zasledovanje sodobnega tiska doma*. Njega branje nasploh spada pod cerkveno prepoved in velika škoda bi bila, če bi se naši ljudje zastrupljevali in poneumljali z branjem rdečih revij in časnikov. Vendar morajo nekateri sistematično opravljati tudi to delo; to delo je treba bolje organizirati. Izsledki bi morali služiti tudi *praktičnim odločitvam:* kaj velja naročiti in brati (po večini gotovo nove izdaje klasikov) in poslušati (plošče!), kaj more koristiti celo mladini, kaj pa naj ne pride čez prag nobenega poštenega slovenskega doma.

Slabo uslugo dobri stvari delajo tisti, ki taje vsak napredek in uspeh doma. Saj je pri suženjskem sistemu mogoče graditi tudi piramide. Sicer pa je prav naloga objektivnega študija, da dožene, koliko gre pač za plodove preteklosti, za privajeno pridnost slovenskega človeka, koliko ga pri

[1] Pa tudi v tajnih statistikah. Ali se pred obiskom nisi ustavil pred temle dejstvom: če je komunistom všeč, torej v korist, da pridem na obisk, tedaj more to nam in našim ljudem doma biti le v škodo?

tem ovirajo nauki in nered režima in koliko se ta mora in hoče prilagoditi dejanskim potrebam skupnosti in posameznikov.

3. Zgled ljudi s podarjenim življenjem

Tisoči naših najboljših so padli kot žrtve komunizma. Mi smo imeli milost, da smo rešili telesno življenje. Nekateri naši bratje so zablodili v duhovno smrt. Mi smo imeli milost, da smo ohranili prave ideje. Božja Previdnost nam teh milosti ni podarila zato, da jih pogubimo v praktičnem materializmu. *Naša življenja so pričevanje, enim v potrjenje, drugim, da pridejo do spoznanja in spreobrnjenja.*

Pri tem se spokorno trkamo na prsi: *Samopravičenje bodi daleč od nas.* Zavedamo se namreč: „Na svetu, kakor ga nam razkriva zgodovina, je greh, ki napravlja ljudi za jetnike vseh drugih njihovih grehov in bolj in bolj oklepa osebe in narode v njihove kategorije. Je to greh, ki — zaradi splošne nepopolnosti človeške narave, nje zlobe in pohlepa — sploh ne bi smel obstojati. To je greh samopravičenja, vere v lastno popolnost."[6]

4. Ohranitev neprekinjene tradicije

„Satanokracija" (Berdjajev) doma si domišlja ne samo, da bo dala novemu rodu novo vsebino, ampak tudi, da bo spremenila preteklost. Zato zamolčuje ali blati svetle točke in ljudi ali pa daje dogodkom napačno razlago. Z vsemi sredstvi skuša ljudstvo iztrgati iz verskih in drugih izročil in ga usmeriti v novo pojmovanje življenja.

Mi ohranjamo nazore in običaje ter objektivno vrednotenje. Dogodki in ljudje preteklosti ohranjajo svoj pomen, če novo gradivo ne zahteva revizije. Vse te morajo podedovati (in sami zapustiti v dediščino) naši otroci, pa naj se jim življenje steče zunaj ali v Sloveniji.

Tradicija je kot korenina: daljša ko je, močnejša in bolj razpredena, bolj trdno je drevo in lepše bo raslo.

5. Grobovi tulijo

Tulijo v srcih teh, ki so mrtvim bili blizu, tulijo v vesti morilcev, tulili bodo rod za rodom. Če kje umolknejo — režim si prizadeva, da ti glasovi ne bi prišli do mladine in do sveta zunaj —, med nami in po nas ne bodo! *Nadaljujemo sveti boj brez ozira na človeško pomoč, zavezništvo ali nasprotovanje.* Smo soborci in dediči mučencev, tudi njihovi zaščitniki, tako kot so oni naši. Boj sega prav v osrčje zgodovinskega procesa: za dobro proti zlu, za resnico proti laži. Odpustili smo, zato imamo dolžnost (ne le pravico), da pripravljamo pot pravici. Kočevje, Rog, Teharje morajo najti v zgodovini svoje mesto poleg sibirskih taborišč smrti in Katynov, svoje zasluženo mesto morajo prejeti tisoči mučenih in pobitih; prav tako kot bo postavljena OZNA poleg NKVD in MVD, Tito poleg Stalina in Hruščova.

Za te stvari in za nas moremo prilagoditi evangeljske besede: Če mi ne bomo vpili, bo vpilo kamenje. A tedaj gorje nam!

6. Zbiranje in analiza zgodovinskega gradiva

Zato da pokažemo resnico, smo dolžni zbirati kos za kosom gradivo, ki bo sestavljalo obraz usodnih let. Težko, da je tu kaj brez važnosti: kar ne bo služilo za sestavo politične zgodovine, bo prav prišlo psihologu in pisatelju, tudi piscu življenjepisov naših sorodnikov in znancev, ki so nam še preblizu in predomači.

Opozarjam tudi na *privatne spomine* (ne le vojne in politične vsebine) in na priličnost, da človek ne čaka svojega 70. leta, da jih začne zapisovati.

B) POMOČ DOMOVINI PREKO POZITIVNIH SIL V SVETU

Rešitev naroda je v prvi vrsti zadeva zdravih notranjih sil. Ugodni zunanji vplivi pa jim morejo biti v dragoceno pomoč. A taki vplivi morejo iz svobodnega sveta in od novih držav priti le, če bodo ljudje in oblasti v njih poznale naš položaj, če bo v njih večja jasnost načel in nravna trdnost. Izkušnje tudi uče, kako važno je pri zgodovinskih preobratih, da nas svet pozna in da imamo v njem iskrene prijatelje. K vsemu temu lahko pripomoremo na razne načine.

1. Obveščanje sveta

Tudi s tega stališča velja, da *nas bo resnica osvobodila.* Tuji voditelji, politiki, časnikarji, kulturni delavci, javno mnenje

[6] Cambriški univ. profesor zgodovine Herbert Butterfield v knjigi Christianity and history. Citat je iz španske izdaje, Lohlé, Buenos Aires 1957, str. 53.

morajo bolje spoznati in razumeti naše probleme in vedeti, kako je do današnjega stanja prišlo in kakšno je to stanje. *To ni samo naloga naših politikov, našega tiska v tujih jezikih, naših prispevkov tujim informativnim virom* ipd. — načrti, organizacija, delitev dela, sredstva na tem pomembnem področju doslej niso najboljša plat naše emigracije! —, marveč je v nekem oziru *zadeva vseh naših organizacij, zadeva vsakega izmed nas.*

O kulturi našega naroda obveščajo naši ustvarjalci in poustvarjalvi, razstave in koncerti, obveščajo posamezniki, ki se uveljavljajo v javnem življenju po državah vseh zemljin (dušni pastirji, kulturniki, politiki, organizatorji).

2. Zveze

Za obveščanje in za pridobivanje prijateljev v tujem svetu so neprecenljive važnosti zveze: med skupnostmi in ustanovami in med posamezniki, uradne in zasebne.

Potrebna bi bila analiza tega, kar se je *načrtno* že izvedlo med našimi in tujimi predstavniki. Včasih so privatni *osebni stiki* še bolj učinkoviti, če so nam pri njih pred očmi potrebe našega naroda. Kolikšen vpliv na javno mnenje imajo v naši dobi ugledni znanstveniki, umetniki, časnikarji! Gojenje takih zvez zahteva seveda časa in izdatkov, zato je razumljivo, da tisti, ki se jim posveča, more na drugih področjih nuditi le malo ali nič. Poglavitno je, da zvez ne išče in ohranja le za svoje koristi. Celo poroke s tujkami in tujci utegnejo pri vsej siceršnji dvoreznosti — in ako ne postanejo pravilo! — naši stvari koristiti. Sorodstvene vezi in prijateljski krog med tujci sežejo včasih (posebno v časovni razdalji, torej preko generacij) zelo daleč in visoko.

3. Politično delo

Naj bo v prihodnosti politika in diplomacija, kakor je pojmovana sedaj, potisnjena v ozadje in temeljito preobražena, ali ne — danes je delo za našo stvar na političnem torišču med prvimi. Škoda le, da je politična aktivnost prva leta begunstva ostajala bolj „pri vrhu", da ni bilo prave politične organizacije in vzgoje, in da se strankarska politika le stežka pusti vključiti v skupna prizadevanja, ne da bi pri tem zahtevala vodstveno mesto.

V posameznostih ni in tudi ni pričakovati enakih pogledov. Vsekakor pa moramo zaradi obče blaginje zahtevati *korektnost v debatah* in *medsebojno pomoč* za nastope pred tujimi predstavništvi. Medsebojno blatenje pred tujci bi bilo dvakrat podlo: samo po sebi in zaradi škode skupni stvari. *Pravico do političnega dela ima le, komur so skupni cilji sveta stvar.*

4. Ojačenje pozitivnih sil v svetu

Pij XII. in Janez XXIII. sta Cerkvi in človeštvu napovedovala novo pomlad. Pogoj zanjo je prenovitev posameznikov in narodov. Če napreduje eden, se dvigne splošna ravan. Nasprotno je težko pričakovati prenovitve posameznikov in posameznih narodov, ako bi vsi drugi ostali za to brezbrižni.

Kjerkoli torej smo, *prispevamo z lastnim duhovnim napredkom k izboljšanju sredine, v kateri živimo, in s tem k boljšemu svetu, torej tudi k prenovitvi svojega naroda.*

Ponosni smo, da se naša *duhovščina*, katere mladi del je izšel že iz begunskega bogoslovja, tako odlično uveljavlja ne le med nami, ampak tudi v tujih župnijah, večkrat v silno neugodnih razmerah. Ponosni smo na desetine naših *misijonarjev*, ki prispevajo svoj morda odločilni delež k usodi novih narodov v tej „odločilni uri" Afrike in Azije, pa tudi Južne Amerike. Vsi rojaki, ki sodelujejo v *apostolatu* — organiziranem ali ne —, morejo biti prepričani, da vrše veliko dolžnost naše emigracije, v korist naši domovini. Ojačenje pozitivnih sil v svetu pomeni tudi vse drugo delovanje naših ljudi v *krščanski fronti* kjerkoli.

5. Poznavanje sveta, izvedenost

Majhni in zaprti med svoje gore in gorice smo v preteklosti večkrat pokazali, da svet slabo poznamo. Zdaj nam je odprt. Nazori, značaj, miselnost, način dela Anglosaksoncev, Iberoamerikancev, Francozov in drugih spoznavamo v vsakdanjem, skupnem življenju. Seznanjamo se z njihovimi ustanovami (šolstvo, prosvetno-kulturna, gospodarska, družbena organizacija, družabnost itd.). Vse to lahko prispeva k izboljšanju našega dela in k ureditvi našega javnega življenja v osvobojeni domovini.

Navadili smo se svetovnih jezikov aktivno, vživljamo se prav v kulture, ki so prej bile področje redkih strokovnjakov.

Vsaj del naše mladine je dosegel tudi uglajenost v nastopu, kot prej med našimi ljudmi ni bila pogosta.

Skratka: to, kar se je zdelo v rednih razmerah skoro neizvedljivo, je sedaj dejstvo, ne da bi domovina za to potrošila belič: imamo svetovno razgledane izvedence za vsakovrstne zadeve, v starejšem in tudi že v mlajšem rodu.

C) NALOGE ZA PRIHODNOST

1. Činitelji pomirjenja

Z vso dušo sovražimo komunizem kot največje zlo za naš narod in za človeštvo. Do komunistov pa gojimo krščansko ljubezen. Časovna in fizična razdalja nam omogoča, da trezno gledamo na stvari.

Tako gledanje veleva (podprto z zapovedmi „vere ljubezni", z nauki zgodovine in s težnjo po sreči slovenskega naroda), da *preneha vsaka maščevalnost*, da le-ta ne sme imeti nobene besede na dan osvoboditve.

Ne varamo se: ko pride do zloma komunizma, bo naš glas (ali glas naših potomcev, prejemnikov naše duhovne dediščine) v domovini šibak, vendar bo mogoče uspešno podprl zmago razuma in velikodušnosti.

Prav ta duh mora zmagati tudi v razmerju med raznimi strujami, ki se bodo tedaj sprostile. Naše geslo je neprekosljivi Avguštinov izrek, ki tako čudovito druži edinost, svobodo in ljubezen.

2. Vzgoja misijonarjev za pokomunistični svet

Iz cerkvenih vzgojnih zavodov je izšlo že več naših rojakov, ki so se temeljito pripravili za čas, ko bodo dežele versko ločenih bratov odprte in bo našemu narodu dana priložnost, da izpolni eno svojih zgodovinskih nalog: *cirilmetodijsko idejo v Slomškovem smislu — postati življenjska zveza med njimi in Rimom.* Pojav številnih poklicev za to misijonsko delo in duhovna in tvarna podpora skupnosti takim idealnim mladeničem bosta med najbolj zanesljivimi znamenji srečnejše bodočnosti Slovencev.

3. Pomen za prihodnje emigracije

Nemogoče je, da bi se vse, kar se je slovenstva razlilo po svetu, kdaj vrnilo domov. Razen tega bodo novi vzroki ljudi spet poganjali na tuje. Iz zgodovine, izkušenj, dosežkov in napak naše emigracije se bodo ti in domovina mogli veliko naučiti in se izogniti raznovrstnemu zlu.

Našteti nameni, naloge, motivi in dejstva, ki jim bo kasneje morda prišteti še druge, danes zastrte, tvorijo poslanstvo naše emigracie. Iz tega je dobiti, navadno brez večjih težav, odgovore na vprašanja, kot so razmerje do „stare" in nove domovine in vprašanje o nujnosti slovenske vzgoje naših otrok.

„Stara" domovina je za vse tam zrasle *edina domovina.* Smo in ostanemo njeni otroci, njene poteze so v naši duševni in telesni podobi. Njen jezik je edini, v katerem se moremo izpovedati „do dna", t. j. kolikor dopušča naš oblikovalni talent. Njej in rojakom je bila namenjena dolgoletna priprava. Vanjo smo vrasli kot v razširjeno družino. Njena majhnost, revščina, nevarnost položaja, v katerem je poldrugo tisočletje pokazala neznansko odpornost in duhovne vrline — vse to nam jo je storilo še ljubšo. Odpad od nje — za psihofizične sestavine našega bitja nemogoč — je za vest podlost.

Ali je bila naša namera l. 1945 pretrgati vse te vezi in se odreči svojemu narodu? Nikakor! Prav *iz zvestobe vzorom, ki jim naš narod iz zdrave tradicije in zaradi svoje vloge v človeštvu mora slediti, in iz zvestobe svoji funkciji v narodu smo odklonili hlapčevanje režimu,* ki ga je v našo domovino vsadila sovjetska zvijača in sila, pa nenačelnost, nehvaležnost in neumnost Zapada.

Stiska in nevarnost, v kateri je domovina, nas je nanjo še bolj priklenila. Poleg običajne dolžnosti dela zanjo čutimo še dolžnost, da delamo za njeno odrešenje. Temu se pridružuje še dolžnost do samega sebe: izpolniti svoj notranji poklic, ostati zvest svojemu življenjskemu poslanstvu, razvijati pripravljene sile in krepiti svoje razumske in moralne moči v delu in žrtvovanju za svoje najbližje, zdihujoče v smrtni stiski.

Iz povedanega se razkrije naš *odnos do nove „domovine".* Večina v Sloveniji zraslih bo svoje energije poleg dela za kruh obrnila naravnost v službo slovenstva. Kdor pa se uveljavi v tujem svetu, že s tem uveljavi tudi naše ime in če ne zataji svojega izvora, lahko tudi naravnost marsikaj stori za domovino.

Ne vemo, kdaj bo naša domovina osvobojena; ali bomo to sami doživeli, ali naši otroci, ali njihovi potomci. Emigracija je delala in mora v naprej delati, dokler ne posije na domovino sonce svobode, tudi potem, če „po nas pride čas" dela in odgovornosti za naše otroke. Da *moramo svoje otroke vzgajati v slovenski zavesti, to zahteva poslanstvo naše emigracije, ki ni časovno omejeno, pa tudi skladen razvoj otrok in njihova duhovna obogatitev.*

Če je komu treba dokazovati, da so ti otroci Slovenci, vprašam: Ali je Slovenec 20-letni France, ki se je rodil še doma? Njegov 17-letni brat iz serviglianskega taborišča pa da je Italijan in 12-letni v Argentini rojeni Janez Argentinec? Kaj more pozitivno pravo različnih držav vplivati na te stvari in iz slovenske družine napraviti mednaroden mozaik?

Ali bom Francetu, Tonetu in Janezu posredoval vse druge vzore in prave nazore, samo v narodnosti bomo šli vsaksebi? Usoda njihovih rojakov z vsem sorodstvom naj bo zanje toliko pomembna kot usoda ljudi kateregakoli drugega naroda? Seznanjajo naj se z zgodovino in kulturo dežele, s katero njihovi predniki nimajo nič skupnega, poznajo naj zgodovino velikih evropskih narodov, za narod svojih staršev pa naj komaj vedo, da obstaja? Ali naj katastrofa, ki je njihovo družino izrvala iz domačih tal, prereže tudi duhovne vezi z domom, uniči tradicijo, pa še izkoplje prepad med starši in otroki? Ali je materin jezik le neka posebnost, nekaj čudaškega in zaviralnega v njihovi družini? Ali je mogoče, da bi za otroke pomenil boj na življenje in smrt, ki sta ga bila oče in mati z rdečim zmajem in v katerem je poginilo toliko sorodnikov; boj, ki še ni dobojevan: ali je mogoče, da bi zanje pomenil isto kot katerikoli boj med tujci in s katerimikoli cilji?

Ne — *otroci se morajo vrasti v slovenstvo in v poslanstvo naše emigracije!* Drugačen postopek se najprej maščuje v družini — ena najglobjih vezi med starši in otroki se pretrga. Maščuje se na otrocih: če jim porežeš slovensko korenino, so izpostavljeni hudim nevarnostim v razvoju značaja in v nravnem zdravju. (To je bilo empirično ugotovljeno za otroke v družinah gospodarskih emigracij). Dalje: kakšno izgubo so starši zakrivili, če otroku odtegnejo ves duhovni svet naroda, iz katerega je izšel; duhovni svet, v katerega bi moral priti po najbolj naravni poti od prvega dne življenja dalje! V nobeno drugo kulturo ni rast tako organska, blagodejna, za vse življenje odločilna, kot v kulturo naroda, iz katerega so starši in si ti. Kako mora biti v duševnosti človeka, ki je neveden in brezbrižen za „dogodivščine", stvaritve, ideale, zmage in poraze svojih očetov, in mora nekje sam začeti?

Izkušnje in premislek pričajo, da sta otroku v tujini potrebni obe korenini, da se mora vraščati v oba svetova. To je teže kot običajen razvoj, pa ima tudi svoje prednosti. Od svojih otrok moramo nekaj več zahtevati, saj je to tudi v njihovo dobro in korist. Deležni morajo biti celotne dediščine staršev, z njimi morajo deliti nazore, cilje, upe, voljo, dejavnost. Kdo je tako drzen, da bo to otrokom, sebi in narodu ukradel?

rojen leta 1905 v Ormožu v Slovenskih goricah. Gimnazijo študiral v Ljubljani, bogoslovje v Mariboru. Doktorat iz teologije je napravil leta 1934 v Ljubljani. Od leta 1932 do 1941 profesor verouka v Celju. Pred okupatorjem se je umaknil v Ljubljano, kjer je nadaljeval profesorsko službo. Begunska leta preživel v Italiji. Po prihodu v Argentino je deloval najprej v dušnem pastirstvu v provinci Mendoza, nato pa postal hišni duhovnik v državnem zavodu za dekleta v mestu San Esteban ter profesor filozofije in psihologije na državni gimnaziji v Capilla del Monte. — Že v domovini se bavil z mladinskimi problemi. V letih 1938—1941 je pri Zvezi fantovskih odsekov izdajal lista za naraščaj „Mladec" in „Naraščajnik", leta 1938 je izšel njegov „Priročnik o organizaciji in ideologiji mladcev". Vsa leta se poglabljal tudi v študij sodobne pedagogike. Sad tega študija je knjiga „Katoliška moralka za inteligenco", ki je izšla leta 1943, dve leti pozneje pa knjiga „Družinska vzgoja". Sedaj pripravlja novo. Sodeluje s članki tudi v izseljenskih listih in revijah, zlasti v Duhovnem življenju. Cenjen je kot vodja duhovnih vaj. — V kordobskih planinah je v kraju, kjer živi, pripravil za slovenske izseljence slovenski počitniški dom.

V vsaki narodnostni skupini, ki je morala zapustiti svoj dom, se kmalu pojavi vprašanje: ali ima smisel sredi tujega morja še ohranjati materin jezik, pesem, lastne organizacije, tisk,itd. in ali ni bolj pametno se odreči vsemu temu in vtoniti v okolju?

Ker so bili mnogi povabljeni, da o teh vprašanjih povedo svoje mnenje, hočem biti čim krajši in se omejiti le na nekaj misli.

Dušeslovje pravi: če nočeš biti razklan sam v sebi, če nočeš povzročiti moreče praznine v sebi in svojih, če hočeš biti koristen član družbe, moraš predvsem biti zvest sebi, to je, moraš razviti čim bolj v sebi vrednote, na katere si uglašen po svoji naravi, po svoji preteklosti. To velja za vsak narod in za vsako narodno skupino.

Slovenci smo po svojem duhu, po svoji preteklosti drugače uglašeni kot je uglašeno okolje, v katerem živimo; nihče ne dvomi o tem; vsi to močno čutimo. Primerjaj n. pr. že sam slog, vsebino in logiko v naših in tukajšnjih listih in knjigah! Kako zelo različno je naše versko čutenje, izražanje in versko življenje! In slovenska pesem, vsi, ki jo slišijo, občudujejo njeno lepoto, melodioznost in globino! Primerjaj to našo pesem s tem, kar dan na dan poslušaš v radio. Kako vse drugače pojmujemo mi domovinsko ljubezen! Celo način, kako preživimo počitnice, je drugačen. Mislim na celotno naše versko, kulturno in gospodarsko življenje: v vsem iščemo bolj jedro, bistveno, notranjo vsebino in vrednoto; zgolj zunanje, narejeno, zgolj zunanji vtis nas ne zadovolji. Čut odgovornosti, iskrenosti, požrtvovalnosti in vztrajnosti so vrednote resnično slovenske dejavnosti.

Prav zaradi vsega tega je slovenska emigracija kljub silni gospodarski stiski prvih let in kljub ekonomskim težavam dežele, vzdrževala nad 20 listov in revij, izdajala izredno visoko število knjig, zmogla toliko šol in skoro vse slovenske družine so si postavile svoje lepe in bogato opremljene domove. Kako zelo se v vsem tem razlikujejo od okolja, ki nas obdaja; smo pač drugače uglašeni, a to ne po svoji zaslugi; naša uglašenost je sad stoletnega nesebičnega dela naših velikih narodnih voditeljev, sad tisočletne velike borbe malega naroda za svoj obstoj, je sad čudovito lepe zemlje, ki smo jo prejeli od Boga; vse nas je bogatilo duhovno in ta duh nas je doslej reševal v vsakem pogledu.

Prejeti zakladi morajo buditi v nas čustvo hvaležnosti in tudi odgovornost, da jih ohranjamo vedno bolj; izneveriti se jim bi pomenilo ne le pomanjkanje hvaležnosti, ampak tudi zločin nad nami samimi in nad našo mladino v emigraciji, ki bolj kot starejši rod potrebuje za svoje življenje v tujem morju vrednote, na katere je uglašena slovenska duša. Plitvost, zgolj zunanji lesk, komodnost, veseljačenje in materializem, zlasti nas in naše mladine ne bo nikdar zadovoljil. A če hočemo ohranjati in razvijati vrednote slovenske duše, moramo gojiti jezik, ki je na te vrednote uglašen, moramo gojiti pesem, ki je vzklila iz njih, moramo ohranjati naše šole, naš

tisk, naše organizacije, in to vse dotlej, dokler bo v nas še kaj smisla za vrednote, ki morejo reševati nas in našo mladino v okolju, v katerem živimo.

Nihče, niti poedinec, niti narod, niti narodnostna skupina v emigraciji, nihče ni prejel zakladov svojega duha le zase; z njim je vedno povezana socialna dolžnost in odgovornost — bogatiti okolje, v katerem živimo. Res je, da to okolje more tudi nam nuditi veliko in nas bogatiti v tem in onem, a več kot moremo prejeti, mu moramo nuditi in to je še posebej naša dolžnost, dolžnost hvaležnosti do naroda, ki nam je dal zavetje, možnost dela in razvoja. Prav radi ljubezni in hvaležnosti do novega okolja ne smemo v njem utoniti, ker le tako ga bomo mogli bogatiti. Tudi zaradi tega socialnega poslanstva moramo ohranjati lastni jezik, pesem, naše šole, organizacije in tisk in to iz roda v rod. Da bomo pa čim laže koristili temu okolju, se moramo vanj vživeti, vključiti s tem, da se dodobra priučimo jezika, spoštujemo ljudstvo in sodelujemo v njegovih verskih kulturnih in socialnih prizadevanjih.

Ogromen kulturen in gospodarski napredek je Braziliu prinesla nemška emigracija prav s tem, da ni utonila v svojem novem okolju.

DR. MILAN KOMAR

rojen leta 1921 v Ljubljani, kjer je hodil v ljudsko šolo in obiskoval gimnazijo. Univerzo študiral v Ljubljani in Turinu v Italiji, kjer je promoviral iz pravnih ved. Veliko zanimanje za filozofijo ga je počasi spravilo iz pravnih v filozofske vede. Sedaj je profesor za zgodovino moderne filozofije na Argentinski katoliški univerzi „Santa María de los Buenos Aires" v Buenos Airesu. Sodeluje z eseji in filozofskimi kritikami pri vodilni argentinski katoliški reviji „Criterio" in s strokovnimi razpravami pri novosholastični reviji „Sapientia". Razprave iz slovenske izseljenske in narodne problematike objavlja tudi v Zborniku Svobodne Slovenije in reviji Slovenske kulturne akcije Meddobje. Kot predavatelj nastopa pri slovenski študirajoči mladini, na kulturnih večerih Slovenske kulturne akcije in prosvetnih večerih v slovenskih domovih. — Poročen je z go. Majdo, roj. Ahačič in živi z družino v mestu Boulogne sur Mer v provinci Buenos Aires. Je oče petih otrok, od katerih trije hodijo v srednjo šolo.

1. Zdi se mi potrebno, da pri obravnavanju vprašanja, ki je predmet ankete, ločimo tri činitelje:

a) V prvi vrsti gre za *emigracijo*. Ne za ekonomsko, ampak *ideološko*. Zapustili smo domovino proti svoji volji in bili prisiljeni iskati zatočišča v drugih, večinoma neevropskih državah, ki imajo drugačno kulturo in od našega zelo različen družabni ustroj.

b) Obdobje te emigracije sovpada z *industrijsko in tehnološko revolucijo*, ki daje življenju skoraj vsega sveta značaj nestalnosti in prehodnosti. Zdi se, kot da bi vse migotalo okrog nas.

c) Omenjeno revolucijo spremlja izredno resen družbeni pojav, ki bi ga lahko imenovali *„mladinsko gibanje"*. Podobno „mladinskemu gibanju", ki ga je po prvi svetovni vojni doživela poražena Nemčija in pod nemškim vplivom tudi Slovenija. Mladina se upira, lomi s preteklostjo. Ne ve, kaj pravzaprav hoče. Išče nekaj novega, toda, kaj je to novo, o tem nima nobenega jasnega pojma. Upor mladine je svetoven in povzroča zaskrbljenost v vseh odgovornih krogih.

Vprašanje ohranitve naših narodnih izročil v zdomstvu je treba gledati s teh treh vidikov. Samo emigracija je nekaj specifično našega. Težave, ki jih povzročata tehnološka revolucija in „mladinsko gibanje" pa pozna tudi domovina. V enaki ali morda še večji meri kot mi.

Če bi šlo zgolj za emigracijo n. pr. v mirnih časih pred prvo svetovno vojno in v vzdušju takratnega ustaljenega družinskega življenja, bi cela vrsta težav, s katerimi se bori naše narodno-kulturno delo, gladko odpadla.

2. Emigracija zaseka boleče rane v človekovo osebnost. Še posebej, kadar ni prostovoljna. Rimljani so kazen pregnanstva imenovali „exterminatio", od glagola „exterminare", ki pomeni postaviti človeka zunaj meja njegove dežele (ex terminis). To pa človeka uniči. Za smrtno kaznijo je to bila najhujša kazen. Izgnan človek nekako umre. Značilno je, da pozneje glagol „exterminare" pomeni uničiti, iztrebiti, pobiti. Tega aspekta emigracije noben poznavalec ne taji. Amerikanci, ki so to vprašanje raziskovali, trdijo, da emigracija, tudi ekonomska, pusti v emigrantovi duševnosti neizogiben traumatizem. Narava ne pozna skokov niti zevov, je učil Leibnitz. Zakon narave sploh in človekove še posebej je kontinuiteta. Zaradi kontinuitete je potrebno gojiti izročila in se počasi vraščati v novo okolje. Hitro priličenje nič ne pomaga. Ne zacelj ran, samo maskira jih. Pogosta huda značajska neravnovesja, ki jih opazujemo pri sinovih emigrantov, so tega izvora. Odstotek mladostne zločinstvenosti je ravno pri njih najvišji. Toda kontinuitete ni vedno lahko držati. Treba je plavati proti toku. Tega nekateri ne razumejo, drugim se ne ljubi, tretji spet čisto zavestno nočejo. Težko je soditi v konkretnih primerih.

Toda to plavanje proti toku je táko le na površini, na ravni zunanjih družabnih odnošajev. V globini pa tisti, ki drži kontinuiteto, plava s tokom. S tokom svoje globinske biti. Svet sicer pritiska in sili k hitri in površni asimilaciji. Toda sveta pogosto prav nič ne briga usoda človeških duš, ampak le lastne zunanje in materialne koristi. Kolikor bolj je neko okolje izkoreninjeno, toliko manj trpi ukoreninjene ljudi.* Kaj storiti? Če že zaradi drugega razloga ne, pa vsaj zaradi harmoničnega vraščanja v novo domovino držimo kontinuiteto in gojimo narodna izročila.

3. Stvar se pa komplicira, če vstavimo vprašanje emigracije v kontekst naše dobe in njene vsestranske tehnološke in industrijske revolucije. Ne samo emigranti, ampak tudi domačini trpe zaradi prepogostih sprememb v ustroju družbe. Tudi oni, zlasti starejši, so kot izgnanci sredi novih razmer, ki jih ne razumejo in ne obvladajo. Tudi tukaj velja pravilo: kontinuiteta! Vse kar daje osebnosti enotnost in jo tako krepi, krepi s tem duševno zdravje, je učil Carl Gustav Jung. Brez kontinuitete ni enotnosti. Zato je človek naše industrijske dobe razpršen, poplitven in nevrotičen. Živi čisto zunanje življenje brez vsakega notranjega odmeva. — Tudi tukaj je treba plavati proti toku. Proti tiraniji komforta, snovnega blagostanja in čutnega uživanja. Proti radijskemu in televizijskemu šundu. Mnogi neustrašeno plavajo proti toku. Med njimi so tisti, ki jim je mar za vero, za moralo, za poštenost in duhovno zdravje otrok, za resnično kulturo. Nič zares velikega, nič človeško pomembnega se ne da ustvariti brez notranjega življenja in globine. V poplitveli družbi ni mesta za narodno občestveno čutenje. Tudi ni mesta za pravo družinsko življenje. Niti za pristno prijateljstvo. — Naš napor, da ohranimo žlahtno premoženje slovenskih izročil, je le varianta resistence, ki jo nudi najboljši del človeštva proti poskusom razosebljenja, masifikacije in mehanizacije vsega življenja. Industrijska civilizacija nam lahko da le sredstva. Nova, čudovita, nepričakovana sredstva. Toda človeka notranje obogatiti ne more. Nepotvorjeno prijateljsko, družinsko ali narodno čustvo pa to zmore.

4. Upor mladine ni v bistvu nič drugega kot neka razširjena in podaljšana pubertetna nestrpnost. Ta upor je veliko manj upor, kot se pa zdi na zunaj. Ko je Trocki definiral revolucijo „udarec s pestjo po paralitiku", je nehote povedal globoko resnico in obenem razgalil pravi značaj moderne revolucije. Ni upora, kjer je nasprotnik čil in zdrav. Kjer pa je nasprotnik paralitičen, pa za tako imenovano revolucionarno početje ostane jako malo slave. Ortega y Gasset** je neodvisno od Trockega prišel do istega zaključka po skrbnem študiju prekucuškega vzdušja med špansko mladino. Kot pubertetniki so tudi taki mladinski uporniki nestrpni do vsake postavljene avtoritete, istočasno pa iščejo, koga bi posnemali in se predajajo na milost in nemilost kakršnemu koli vplivu, ker s svojimi nogami še ne znajo hoditi. „Mladinskih gibanj" je navadno kriva starejša generacija, ki ni izpolnila svoje dolžnosti in se je diskreditirala pred očmi mlajših. Danes odrasli živijo preveč prazno življenje, da bi lahko kaj prepričevalnega predstavljali za mlajši rod. Preveč jim je pri srcu materialni komfort. Vzgoja mladine je strašno zanemarjena. Še posebej s strani očetov. Tudi tam, kjer starejši rod skrbi

* Marcel De Corte v delu „Philosophie des moeurs contemporaines", Bruxelles 1944.

** V delu „España invertebrada".

za vzgojo in izpolnjuje svojo dolžnost, se čutijo valovi upornosti, ki prihajajo od drugod. In jih ni vedno lahko zavračati. Zlasti v dobi, ko se vse okrog nas spreminja in se zdi, da sploh ni več trdnih oporišč. Mladina zaradi tega še posebej trpi in zato potrebuje še posebne pomoči.

Kot pri pubertetni nestrpnosti je tudi tu na mestu uvidevna, razborita in ljubeča skrb. Močna roka pa široko srce. Vseh mladostnikov verjetno ne bomo rešili, ponekod se jih bo morda celo večina izgubila, vedno se bo pa dalo marsikaj lepega in dobrega narediti. Mnogi nam bodo za to našo čuječnost do smrti hvaležni.

5. Ko govorimo o ohranjanju izročil pa ne mislimo na kakršno koli ohranjanje. Mnogokrat je ohranjanje zelo podobno konserviranju. Stvari, ki jih hočemo konservirati, vlagamo v sladkor, kis ali slano vodo. S tem odložimo njihov razpad, toda s tem jim tudi zamorimo žive klice. Mnoga izročila so podobna takim mrtvim konzervam. Vzdržujejo se, ker so prepojena s sladkobno idealizacijo ali pa z jedkim gnevom.* Take konserve ne privlačujejo nikogar. Prava izročila so v bistvu živa. Resnični človek raste iz izročil, kot raste drevo iz korenin. Ni pravih izročil brez rasti, ni prave rasti brez izročil. Rast je znak življenja, ki se kaže v neprestanem obnavljanju. Življenje pa ima strahovito privlačno moč. Še posebej za mladino. Zato mora biti naša prva skrb: življenje. In vse, kar budi življenje: duh resnice, duh ljubezni, duh vere.

*** Prispodoba je iz dela „Notre regard qui manque à la lumière" Gustava Thibona, znanega francoskega filozofa in zagovornika tradicije.

ANICA KRALJ roj. SIMČIČ iz Biljane v goriških Brdih. Vdova primorskega politika in javnega delavca dr. Janka Kralja. Študirala učiteljišče in glasbo v Gorici, glasbo kasneje tudi v Ljubljani. Do druge svetovne vojne živela v Gorici, po njej pa v Argentini s hčerkama in sinovoma. Zanima se za umetnost, za vzgojne probleme, zlasti za vprašanja žene v sodobni družbi. Udejstvuje se kot predavateljica na Socialnih dnevih ter v dekliških in ženskih organizacijah, društvih ter ustanovah, kot sotrudnica pa pri slovenskih publikacijah v zamejstvu.

Življenje v tujini zahteva, da razmerje do novega okolja uredimo in zavzamemo pravilen odnos do naše nove domovine. Če tega pravočasno ne storimo, bomo zabredli v napake, ki se bodo kasneje težko popravile.

Ta problem ima sicer vsakdo izmed naseljencev, vendar je vreden razmišljanja zlasti kot problem, ki je nastal v družinah z otroki, kjer se starši niso nanj pripravili, ali pa ga lahkomiselno zanemarili. Mnogi niso pomislili, da bo otrok rastel v tujem okolju, ki mu bo vtisnilo svoj pečat za vse življenje.

Starši, ki niso hoteli tega okolja spoznati, ga skoraj nujno krivo sodijo. Otrok, ki je oster opazovavec in oster sodnik, spozna, da so starši večkrat krivični v svojih sodbah o novi domovini in trpi. Novo okolje je njemu blizu, saj preživi večino dneva v njem. Kjer se oče in mati ne zanimata za njegov novi svet, ali pa celo kažeta do njega zaničevanje, se zgodi, da otrok obmolkne, se zapre vase in si misli svoje. Ker mu niso dali možnosti pogovora, se je njegov svet razdelil na dvoje in tudi dom ni več celota.

Dolžnost nam nalaga spoznati novo do-

movino, sprejeti od nje, kar je za naše duhovno in telesno življenje koristno, odklanjati, kar je škodljivo. Dolžni smo tudi, da gostoljubni deželi koristimo po svojih močeh, posebno še z dobrim zgledom.

Važno je, da se za otroka, ki hodi v šolo, zanimamo, mu pomagamo tolmačiti novosti drugačnega okolja, odklanjati slabo, sprejemati dobro.

Njegovemu odnosu do novih prijateljev ne bo nič škodilo dejstvo, da je Evropejec ali sin Evropejcev, celo nasprotno. Tudi še tako površno poznanje druge kulture in jezika mu bo sčasoma samo v prid.

Poskrbimo, da bodo otroci v tujini študirali. Premalo imamo akademsko izobražene mladine. Naša bodočnost, bodisi tukaj ali doma, pa tudi bodočnost države, v kateri živimo, ne sloni samo na pridnih rokah, ampak še posebno na ljudeh z višjo izobrazbo v okviru krščanske miselnosti.

Odnos do stare domovine nam mora biti jasen. Predvsem ne pozabimo, da nismo šli v svet iskat materialnih koristi, temveč zato, da ohranimo krščansko miselnost v življenjskih problemih in da po njej živimo z našimi otroki.

Tudi tu je treba ločiti vsaj dve skupini: ljudi, ki so prišli v tujino že formirani in pa mladino, ki tukaj raste. Da pojmi v odnosih do stare domovine pri mladini niso jasni, je res, a to le tam, kjer niso jasni tudi pri njih starših.

Ne pričakujmo, da bo otrok, ki je zrastel v tujini, tako ljubil slovensko domovino, kakor mi. S tem, da opevamo lepoto Slovenije in pripovedujemo svoje romantične spomine o njej, bomo v njem zbudili občudovanje do nje, ne pa takega hrepenenja, kakor ga sami čutimo. Starši se dostikrat pritožujejo, da je otrok ob takem pripovedovanju ostal brezbrižen.

Morda bi bilo bolj pametno in gotovo bolj uspešno, če bi otroka seznanjali z bolj konkretnimi vprašanji. Recimo: Koliko otrok bi lahko odgovorilo na vprašanje, zakaj smo zapustili domovino? Ali vedo, zakaj je usodno za slovenski narod dejstvo, da mu danes vlada komunizem?

Govorili in pisali smo mnogo o nebistvenih napakah komunističnega režima: o gospodarskih polomijah, krivicah, o aferah v administraciji. Mladega človeka to ne prepriča, kajti vsi časopisi so polni vse večjih škandalov, ki se danes godijo v velikih in spoštovanih državah. Pa tudi prejšnja Jugoslavija, kakor slišijo iz pogovorov med starši, jih je imela.

Važno je pa za odrasle in za otroke, da pravilno ločimo pojma domovina in režim.

Mi nič ne pridobimo, če se veselimo napak rdečega režima, našega nasprotnika. Znana je zgodba o dveh sovražnih si sosedih. Istočasno sta zasadila drevesi. Da bi bilo sosedovo drevo manjše, mu je prvi odstrigel vrh in se veselil, češ, da je zdaj njegovo višje.

Veselje nad tujimi napakami nam prikriva resnico. In vendar le v resnici je možnost napredka in rešitve. In resnico moramo posredovati svojim otrokom, saj imajo pravico do nje.

Pripovedujmo jim, kako se je del našega naroda v najhujšem času svoje zgodovine junaško boril za veliko stvar: za versko in narodno svobodo. Za te ideale so padali očetje in bratje. In za isto stvar, proti istemu sovražniku se danes bori ves zapadni svet in vsi narodi, ki odklanjajo diktaturo. Da te ideale ohranimo, zato smo danes v izseljenstvu.

Tožba: „Saj otroci tega ne razumejo!" ne drži! Vsak otrok po svoji naravi ljubi svoje starše in drži z njimi. Očetov prijatelj je tudi njegov prijatelj, očetov sovražnik je tudi njegov. Spor med sosedi je vedno tudi zadeva otrok, včasih celo rodov. Otrok bo z očetom solidaren, spremenil svoj odnos do soseda šele takrat, ko ga bo oče spremenil. V našem primeru: za nas in za naše otroke bo ta spor nehal, ko pride na obeh straneh do možnosti poštenega razgovora.

Ali drug ugovor: „Kaj bomo otroku govorili o prestanem trpljenju, zakaj bi ga še s tem težili? Bolje, da nič ne ve!" Ni res! Kdor misli, da dela otroku uslugo, če mu prikriva trpljenje, se moti. Naše trpljenje je zgodovinska resnica in kot tako jo mora otrok spoznati in prenašati. Tudi skozi trpljenje vzljubiš svoj narod, in samo skozi trpljenje sploh lahko postaneš človek.

Slovenija ostane naša domovina, tudi če se nikdar več ne vrnemo. Kakor imamo samo eno mater, tako imamo tudi samo eno domovino.

Razmerje do staršev in domovine, pravi sv. Tomaž, urejuje posebna krepost, ki jo imenujemo *pieteta*. V njej je vključeno spoštovanje, hvaležnost, včasih pokorščina in podpiranje. Kdo izmed nas ali naših staršev ni bil deležen naukov, morda celo pomoči slovenskih organizacij, strank, štu-

dijskih zavodov, gospodarskih družb — skratka organizacij, ki so jih naši veliki predniki iz ljubezni do naroda ustanavljali in zanje darovali celo življenje? Njim in preko njih smo celemu narodu dolžni pieteto, če že ne hvaležnost. Vsak je od domovine veliko prejel. Poleg domače vzgoje nam je domovina dala duhovnih in kulturnih dobrin, ki so jih naši predniki nabirali in ohranjali skozi stoletja.

Da te dobrine v sebi ohranimo in razvijemo in da v svobodi svoje otroke vzgajamo v krščanski miselnosti, smo domovino zapustili, ko je nad njo zavladal režim, ki načrtno materialistično vzgaja mladino in uničuje religiozne dobrine.

V zadnjem času so se pa pokazali novi problemi. Vzrok zanje je dalo zbližanje in pomirjenje dveh velikih blokov: vzhodnih in zahodnih držav. Utihnili so medsebojni napadi, piše se o verski svobodi itd. Lahkoverni in nevedni ljudje so celo v zadržanju Cerkve že videli v bližnji bodočnosti možnost naše vrnitve v domovino. „Zdaj ni več tako hudo, kakor je bilo v začetku, zdaj je vse drugače!"

In vendar vemo, da se v petnajstih letih v naši domovini ni nič *bistvenega* spremenilo.

Ali v domovini lahko pošiljajo otroka v krščansko šolo? Ali smejo javno v cerkev učitelji, profesorji, častniki in državni uradniki? Ali je dovoljeno dobivati od zunaj časopise — ne kakšne politične — ampak, recimo, „Katoliške misijone"? Ne! Vse je še tako, kakor mora biti v komunistični državi.

Problem vračanja domov bo aktualen, ko bomo lahko tam zaživeli dostojno življenje, ko bomo lahko povedali, kaj mislimo. Danes še nismo tako daleč. Vzemimo samo njihove časopise v roke, pa bomo videli, kaj tvezijo svoji mladini o nas. Oni niso spremenili stališča do nas. Pa še drugo! Kako bi gledali na nas tisti, ki so ostali doma in ki pričakujejo od nas, da v svobodi ohranimo in razvijemo svoje ideale, ki so njim doma prepovedani?

To velja na splošno. Posamezni naj se ravnajo po svoji vesti. Domov se lahko vrne, kdor misli, da ima kako poslanstvo.

Neki španski politik je rekel o ljudeh, ki so se po revoluciji vračali v Španijo: „Ni vseeno ali se gre kdo v Madrid zabavat ali pa polagat bombe." Tisti izmed nas, ki je šel v svet, ker se ni strinjal z režimom, in ki še da na svojo čast, se ne more hoditi tja sprehajat. Bomb pa tudi ne bomo metali, saj z njimi nič ne dosežemo.

Seveda so tudi izjemni primeri, celo taki, ko bi se kdo po vesti moral vrniti. Človek, ki bi spoznal, da bi tam bil bolj potreben kakor tukaj, ta naj sledi klicu dolžnosti.

Nekateri pravijo: „Pojdimo domov vsi skupaj! Bomo vsi skupaj tam kaj dosegli." S temi besedami iščejo izgovora in slepijo sami sebe in druge. Zanimivo je, da so to ljudje, ki v vseh teh letih niso nikoli imeli časa ne smisla za požrtvovalno delo pri naših organizacijah, kjer je dela bilo dovolj.

rojen 17. aprila 1928 v Ljubljani. Sin urednika Slovenca in narodnega poslanca Franca Kremžarja. Med komunistično revolucijo je bil kot srednješolec pri domobrancih v četi za zvezo. Angleži so ga z ostalimi domobranci leta 1945 vrnili iz Vetrinja. Pod komunisti je bil najprej v taboriščih v Kranju, v Št. Vidu in v zaporih na Miklošičevi cesti v Ljubljani. Od tam je bil kot mladoletnik poslan v zavod za politično prevzgojo mladine. Leta 1946 se mu je posrečilo priti v Avstrijo in je leta 1948 maturiral na slovenski begunski gimnaziji v Špittalu ob Dravi. V Buenos Airesu je leta 1958 diplomiral na ekonomski fakulteti. Uslužben je kot finančni ravnatelj pri argentinski veji mednarodne založbe. Sodeluje pri vzgoji slovenske mladine ter vodi srednješolski tečaj v Buenos Airesu. Leta 1962 je izdal v založbi Slovenske kulturne akcije literarno delo Sivi dnevi. Poročen je z go. Pavlo, roj. Hribovšek. Imata štiri otroke v starosti enega do petih let: Marjanko, Veroniko, Andreja in Lučko. V Slovenski ljudski stranki je član njenega načelstva.

Čestitam Vam k misli o anketi! Res, zanimivo bo primerjati, kako gledamo Slovenci po svetu na svoj narodni problem! Nekaj so namreč teoretične razprave in rešitve, drugo pa to, kar prizadeti čutimo, želimo in hočemo. Hočemo? Slovenci v zamejstvu resnično hočemo najti in izpolniti svojo nalogo? Ali si mogoče le — želimo... Upajmo, da bodo odgovori na anketo izraz, ne le razmišljanja in čustvovanja, ampak tudi volje.

Naslednje vrste naj bi potemtakem ne bile le razlaga kake več ali manj splošno priznane teorije, temveč tipanje po novih, le slutenih stezah, ki nas mogoče še čakajo na slovenski poti.

Doba, ko so narodi živeli v prepričanju, da je zastražena in zamrežena meja krog narodnega ozemlja pogoj neodvisnosti, menda ugaša v zgodovino. Narodi, prav kakor posamezniki in verske skupnosti, z radovednim nezaupanjem gledamo proti novim, prostejšim oblikam sožitja, ki se, vsaj zaenkrat, še megleno obetajo na obzorju.

Slovenci, narod navajen živeti mimo državnih meja in umetnih pregraj, smo verjetno na novo dobo bolje pripravljeni kakor marsikateri velikan, ki temelji svoj obstoj in „suverenost" na papirnatih nogah polpreživelih upravnih oblik.

V bodočem svetu širokih političnih in carinskih mej bo živel le narod, ki bo hotel živeti ter bo črpal voljo iz globin narodne duše in ne iz dekretov ter mednarodnih pogodb. Le narod, ki bo zmožen kulturne rasti brez umetnega gnojenja bo obstal. V kontinentalnih državnih tvorbah bodočnosti bo verjetno vprašanje narodnih meja — vprašanje kulturne in gospodarske moči — ne orožja.

Slovenske dežele v Avstriji, Italiji, Jugoslaviji in Madžarski so tem bolj Slovenija, čeprav pripadajo še različnim državnim enotam, čim šibkejše postajajo državne meje; čim bolj medle so te, tem močnejši je narod — ki postaja živa sestavina novih nadnarodnih političnih enot.

Tudi emigracija, delček narodnega telesa, ki je bil še v polpretekli dobi neizbežno obsojen na hiranje in smrt v tujem morju, spreminja na pragu novega veka svoj pomen in poslanstvo. Zdi se, da bo vloga emigracij v novem svetu drugačna, kakor bi človek sodil, če bi sklepal le po obrabljenih predlogah bližnje zgodovine.

Razdalje zemske oble se manjšajo pod pritiskom reakcijskih letal, raket in atomske energije. In to krčenje razdalj ne pušča posledic le v mednarodni politiki, temveč tudi v življenju narodov, posebno v njih odnosu do svojih emigracij, ki utegnejo, poživljene po tesnejšem stiku z matičnimi pokrajinami, zaigrati novo vlogo.

Kolonialni sistem, sad kapitalizma, nam kopni pred očmi. Opravil je svojo nalogo in zdaj mora proč, ne glede na to ali jo je opravljal dobro ali slabo. Vendar nič ne kaže, da bi bil namen človeštva, v odporu na stari kolonialni sestav, kak nacionalni izolacionizem; nasprotno — želja po vedno večjem blagostanju bo, kakor kaže, narode usmerjala k sodelovanju, medsebojnem spoznavanju in tekmovanju. Rastoča izmenjava kulturnih in materialnih dobrin med pripadniki istega ali sorodnega gospodarskega bloka, pa bo verjetno ustvarila potrebo po narodnih postojankah v svetu izven str-

njenega narodnega ozemlja. Politična, diplomatska zastopstva, tako važna v dobi neprehodnih narodnih meja, bodo polagoma prepuščala mesto novim oblikam, novim načinom mednarodnih stikov. In ne bilo bi čudno, če bi kulturno-gospodarska kolonija, znana iz stare sredozemske zgodovine, ponovno našla svoje mesto v novem redu.

Utopija? Če ne bi imeli prilike dnevno opazovati tega klasičnega „kolonizma" med Judi in Armenci, pa tudi že med Skandinavci, Grki in celo med Angleži in Nemci, bi upravičeno dvomili. Tako pa se zdi bolj verjetna nevarnost, da zaradi prevelike zaverovanosti v shojena pota, in iz neznansko vabljive komodnosti ne bi opazili priložnosti, ki se nam nudi, da bi bili na nov, sodoben način koristni Sloveniji, svetu in narodu med katerim živimo in kateremu smo tudi dolžni nekaj več kakor le življenjarjenje in številčni doprinos. Mar ni stik dveh živih organizmov bolj plodovit kakor pasivno sprejemanje nekega reda?

Vendar, ali smo še živ organizem? Na to vprašanje bo odgovorila le bodočnost. Zdi se pa, da so dani vsi pogoji, da bi tak organizem mogli biti in ostati. Če namreč meje niso več bistven del narodnega telesa, če se odpro pota med bližnjimi in daljnimi sosedi, če preide človeštvo iz histerije obrambnih zidov in pasov v vesoljno presojo nalog in vzajemno reševanje težav ter če se medtem daljave skrčijo, da bomo na starost rabili isti čas za pot iz Buenos Airesa do Ljubljane, kakor nekoč kot šolarji za napeto potovanje iz Most na Brezje — čemu bi moral biti tedaj manj živ del naroda Slovenec, ki živi v New Yorku, Mendozi, Celovcu in Trstu od onega, ki se sprehaja po ljubljanskem gradu? Vezi, ki priklepajo ta ud na narodno telo so sicer iz drugačnega tkiva kakor one, ki so vezale njegove prednike na isti organizem, a niso nujno šibkejše; nasprotno, bolj zavestne so, ker jih nosimo prostovoljno. Osvoboditi se jih moremo vsak hip — če hočemo.

Marsikdo se je teh vezi že osvobodil in si nadel druge. Različni razlogi utegnejo pripeljati človeka do te odločitve do katere ima kot svobodno bitje pravico; a če smo storili ta korak, ne recimo, da smo ga naredili zato, da laže služimo človeštvu. Preko vsakega naroda je mogoče služiti človeštvu, čeprav je res, da nam vsak narod te službe ne plača enako.

Mislim, da je „Človeštvu", ki ga danes po nepotrebnem ponekod oznanjajo kakor nasprotje naroda, precej vseeno ali mu služimo preko te ali one skupnosti; za nas pa pomeni avtoeliminacija iz slovenskega narodnega telesa javno priznan — poraz. Če je namreč bil naš beg kaj več kakor skrivanje kože pred rdečo okupacijo, če smo imeli resnično tudi v onih kritičnih trenutkih namen z umikom služiti narodu, potem je še vedno naša dolžnost, da se ohranjamo in tudi v novih okoliščinah živimo naprej kot narod.

Pripadati nekemu narodu pa pomeni prevzeti v njem gotovo nalogo, opraviti delo, izpolniti dolžnost, pa bodisi, da živimo na strnjenem ozemlju ali kot otok v emigraciji.

Beseda narod dobiva nadkrajeven pomen, in meje Slovenije so meje njenega kulturnega in gospodarskega vpliva. Le v okviru teh novih meja moremo narodno obstati; sicer se sprijaznimo z mislijo, da bomo do smrti opravljali le nalogo muzeja, in folklorne zanimivosti.

Vendar, čeprav bi včasih radi pozabili na neljubo dejstvo, moramo priznati, da je naš primer še malo bolj zamotan. Razmere nas postavljajo pred dvojno preizkušnjo, in kakor v dobi revolucije je še danes vsak od nas neprestano pred dvojnim problemom: služba narodu in zvestoba krščanskim načelom.

Domovina ni svobodna in režim, ki jo oklepa je kljub vsem mogočim „olajšavam" narodu še vedno škodljiv. Politični sistem, ki ga je narodu nadela komunistična stranka zasluži bojkot, a nam je stik z narodnim telesom potreben, da ne usahnemo kakor odrezana veja. Kaj naj storimo?

Če si pokličemo pred oči dejstvo, da je narod organizem, ki sega preko političnih meja te ali one države, nas pripelje to morda do iskane rešitve.

Del našega naroda uživa svobodo na jezikovnem in upravnem področju, a je kulturno in versko vezan na totalitaristično shemo vladne stranke; drugi del spet živi v neprestanem boju za najosnovnejše pravice do lastnega jezika, pa nima posebnih težkoč na ideološkem polju; spet drugod narod, svoboden na vseh področjih, skuša uveljaviti svojo osebnost kljub težavam, ki jih predstavlja izolacija od ostalih delov. Vsak del zase je okrnjen, le vsi skupaj utegnejo upati na ponovno organično rast. Če se ti deli zapro sami vase jih bo slej ko prej drugega za drugim konec. Če se kri med udi ne pretaka — prično odmirati. Mislim da ne smemo nikdar pozabiti, da moremo koristiti svojemu narodu le kot njegov živ ud.

Naj pomeni to, da se moramo odpraviti na najbližje poslaništvo in se čimprej vključiti v nek določen državni aparat? Nikakor!

Prisrčen stik s koroškimi Slovenci še ne zahteva, da ponižno sklonimo glavo pred avstrijsko državo in iskanje zvez z domovino ne sme biti udinjanje vladi, ki trenutno upravlja večino našega narodnega ozemlja.

Vsi vemo, da postajajo stiki med emigracijo in domovino vedno pogostejši. Je to slabo? Samo na sebi ne. Nasprotno! Saj nismo šli od doma z namenom, da se zabubimo za vse večne čase. Naš namen je drugačen! Toda način kako nekateri izvajajo ta stik z domovino, je večkrat bolj primeren izgubljenemu sinu kakor človeku, ki se zaveda svojega poslanstva.

Ni torej vprašanje, ali je stik primeren, ali je vračanje primerno, ali so obiski domov dovoljeni, temveč, kaj nas vodi pri teh stikih, obiskih, vrnitvah. Če delamo to iz zabave, iz želje sprijazniti se z vladajočim režimom, brez misli na poslanstvo, ki naj bi ga politično—ideološki emigranti morali imeti, je to vsekakor slaba usluga narodu. Če pa so stiki prežeti z zavestjo, da predstavljamo del naroda, ki mora tudi v teh okoliščinah doprinašati k rasti vse skupnosti, utegnejo biti koristni. Stiki naj bi duhovno bogatili narod, tu in onstran meje. Če pa so povod našega lastnega idejnega obubožanja, pomeni, da smo mrtvi, čeprav živimo.

Danes je še važen faktor, ki odloča ali je neka oblika stika z domovino primerna ali ne, položaj oseb, ki z obeh strani delajo te prve korake. Človek, ki je postal v narodu ali skupini simbol, ne sme pričakovati, da bi veljala zanj ista pravila, ki so primerna za ostale. A za vse velja, da daje moralno barvo našim odločitvam — namen. Vojak na patroli in dezerter, oba se podata na sovražnikovo ozemlje, a vendar je eden občudovan in drugi zaničevan, ne le od svojcev, temveč tudi od nasprotnikov.

Vprašanje je seveda, ali je čas dozorel, ali smo pripravljeni in podobno, a človek se sprašuje, če niso ti dvomi rojeni ne le iz previdnosti, ampak tudi iz naveličane komodnosti, ki čaka, da se čas steče. Slej ko prej bomo namreč stali pred isto odločitvijo, če le pomislimo, da brez stikov ni ne zdravljenja, ne apostolata. Umik je bil morda potreben, a če se spremeni v osnovo vsega našega delovanja, je podoben samomoru.

Vsi vemo, da z neprestanim begom ne bomo nikogar rešili, nikomur koristili; kajti kdor beži ne vidi ne levo, ne desno, in ne ve kaj se godi za njim... Ne bi bilo morda žalostno spoznanje, da nas je beg zanesel dalj kakor smo hoteli; ne le proč od režima, temveč tudi proč od naroda?

Skratka: emigracija ni za narod nujno izgubljena in verjetno je, da bo v bodočnosti položaj emigracij drugačen kakor smo vajeni; vendar naša emigracija ima še svoje posebne dolžnosti zaradi katerih se ne sme omejevati le na sprejemanje življenskih sil iz osrednjih dežel, temveč mora življenje tudi dajati. Izpolniti more svoje poslanstvo kakor živ del naroda.

Sama vase zaprta emigracija je obsojena na smrt., slovenska postojanka v svetu pa, kakor živ ud more pomagati in vplivati na narod — če to hoče. Upajmo, da se slej ko prej spremeni slovenska ideološka emigracija v verigo postojank, od koder se bodo prelivali vplivi, gledanja in izkušnje petih kontinentov v domovino, ki bo okrepljena kmalu našla pot — ki jo rod za rodom vztrajno išče.

Če ne, se bojim, da postavljamo verigo nagrobnikov — minuli dobi.

žena Roberta Petrička, biv. lastnika slaščičarskega podjetja v Ljubljani in sedanjega predsednika Slovenskega planinskega društva v Buenos Airesu. Študirala na trgovski akademiji v Ljubljani in dve leti poslušala kot izredna slušateljica predavanja iz umetnostne zgodovine pri dr. Izidorju Cankarju. Pod komunisti je bila zaprta in dalj časa „na prevzgoji", nato svoja dva sinova preživljala kot „honorarni nameščenec" Rokopisnega oddelka ljubljanske univerze (ekscerpistinja za bibliografski leksikon), potlej pa kot pomočnik vodje na Institutu za narodnostna vprašanja. Ob koncu leta 1953 je smela s sinovoma odpotovati k možu v Argentino, kjer je 22-letni sin Boj študent geologije, 18-letni Boštjan pa gimnazijec. Zanima se za kulturne, narodnostne in mladinske probleme, za narodopisje in planinstvo. Sodeluje pri izseljenskih listih in revijah.

Morda preseneča, da se malone po dveh desetletjih zdomskih skušenj in spoznanj — lastnih in tujih — lotevamo osnovnih ideoloških in narodnostnih problemov šele v smislu definiranja in razčiščevanja pojmov. Kot da smo pravkar vrženi na nova, tuja pota. Ali pa, kot da smo vso to, za dobre pol generacije dolgo dobo, breznačrtno preživotarili tja v dan, brez določenih smernic in ciljev.

Kljub takemu videzu priča za nas med drugim neskončna polica tiskanih izdaj, pričajo naša društva, ustanove, domovi, dolg seznam prireditev. Za nas pričajo naši mladi in najmlajši: V svojih bodočih intelektualnih poklicih bodo naši akademiki ožje vezani in bolj odvisni od življa in dogajanj v deželi kot drugi. Vendar so organizirani v narodnem akademskem društvu, čeprav vedo, da ne morejo pričakovati hrbtenice od tukajšnjih in ne od domačih akademskih ustanov. Vztrajnim dijakom in učencem po srednje- in ljudskošolskih tečajih pa gre enako, če ne večje priznanje kot požrtvovalnim profesorskim in učiteljskim zborom. S trajnimi spomeniki smo že v svet izpričali zdanjim in bodočim rodovom našo narodnostno čutenje — zvestobo rodni in spoštovanje adoptivni domovini —, ko slednji poklanjamo npr. naše gorniške zmage s slovenskimi imeni. In če naj ostanemo s primeri v gorah, nosijo Andi ob vznožju ponosnega slovenskega križa na Capilli v bron ulito izpoved naše idejnosti.

Videti je tedaj, da so takó generacije kot sloji naše zdomske skupnosti v glavnem ubrali pozitivno smer (razen oportunistov pa mlačnežev in odpadnikov), pa najsi je bilo to po instinktivnem nagibu mase ali po pretehtanih in, v nuji, zasilnih napotkih vodečih. Če upoštevamo okolnosti — kar lepa zrelostna podoba naroda.

Marsikaj tega pa bi ob enakih naporih in žrtvah bilo nemara lahko bolje, smotrneje. Zato se mi zdi poskus take ankete ne samo enkratno potreben. Periodično se ponavljajoči samokritični pregledi nazaj in ob njih kaki smiselni pogledi naprej, bi gotovo pripomogli k učinkovitejšemu izkoriščanju in spodbujanju dejavnosti.

Če se neka skupnost opredeli kot ideološka emigracija — za razliko od oportunistične v kateremkoli smislu — pomeni, da si je v svesti samovoljno sprejetih dolžnosti, žrtev in stališča v skladu z danim svetovnim nazorom. Se pravi, zgolj umik iz kraja in razmer, ker ne ustrezajo, je sicer lahko viden protest, ne pa že opravičilo. Slednjega je morda iskati v doprinašanju naporov za uveljavljenje svoje idejnosti v čim širšem smislu in okolju s ciljem končne zmage. Ne tedaj samo osebna zvestoba idealom. V takem omejenem obsegu se kaj rada izprevrže v navadno trmo, ki izven prizadetega nikomur in ničemur ne hasne. Zaprt zaklad še muhe ne nasiti. Kdor pa ga je prevzel v hrambo, mu je oddajati zanj obresti in jih nalagati pri svojih bližnjih, dokler tudi v njih ne narastejo v plodonosen kapital.

Skrb za kontinuiteto lastne miselnosti v otrokih je že izpolnjevanje dolžnosti. Ni pa še žrtev. Prej nagonska nuja, čeprav ne vselej. A tudi v tej obliki je že vršenje poslantsva na poti k cilju. Žrtev pa je npr. lahko zavestno prenašanje prepričanja na širše okolje. Tja, kjer ni več dolžnost. Izven kroga skupnosti na priliko. Posebno, če novo domovino zajema val nasprot-

nega mišljenja ali ji hočejo takega vsiliti. S tem ni mišljen kak javni propagandizem ali aktivno politično dejstvovanje. Kako malo je za to sposobnih! Pač pa lahko posreduje posameznik svojemu ožjemu in organizirana skupnost širšemu okolju nepristransko spoznanje resnice. Pri tem je nujna trdna zasidranost v lastnem in temeljito poznanje nesprotnega nazora. Ne samo sposobnost dokazovanja z besedo. Ta pojasnjuje, podučuje. Prepriča pa prej spoznanje na zgledu. Živeti tedaj po svojem načelu tako, da njega prvine po svojih učinkih že same po sebi pričajo za ta nazor in dokazujejo zmotnost nasprotnega. Močno je tvegan uspeh ob neprepričljivem izpodbijanju druge ideologije npr. s ceneno taktiko črno-belega tolmačenja ob neupoštevanju ali nepoučenosti o dejanski stvarnosti. Táko prikazovanje omaja lahko vero tudi v močnejša in tehtna utemeljevanja. Z uspešnim uveljavljanjem svoje miselnosti, ideološka skupnost kot taka opravičuje svoj obstoj in obenem že doprinaša optativni domovini svoj delež k tvornemu oblikovanju njene življenske strukture. Zagovarjanje breznačelnosti pa so homatije brezciljnega mimohodca. Tavanja v megleno praznino.

Človek kot posamezno misleče bitje — razliko od nagonskega, nemislečega — pe prav zaradi tega svojstva dolžan to lastnost potrditi. Za problem ankete velja po tem, da je v odnosu do družbenega ambienta idejno neopredeljeni izobraženec absurd ali vsaj samohotni invalid. Iebdenje izven časovnih razmer v zaprtosti lastnega sveta, se dandanes niti kakemu depolitizirancu ne posreči več. Tudi če da vse vnemar, se vsaj njegova lastna bit, iz katere uravnava stvaritev in dejanja, vskladа s kakim danim nazorom. Za izseljenca velja to dvakrat podčrtati. Z odselitvijo v tujino koj po zadnji svetovni vojni, bodisi iz domovine ali iz začasnega medvojnega zdomstva, se je posameznik že apriori in javno opredelil proti osnovam domače vladavine in postal ideološki izseljenec. Kompromisi z nasprotnim taborom ob ohranjanju idejnih vrednot, so doma včasih nujni zaradi obstanka in razumljivi. Ne tako v tujini, kjer je tako dejanje napeljevanje vode na tuji mlin. Ponujena sprava s strani močnejšega je velikodušje zmagovalca, ki si ga diktatorstvo kot iskrenega ne more privoščiti. Za tako umislijo se skriva prikriti cilj dokončne zmage, katere si avtokrati niso nikdar povsem svesti, ker si biti ne morejo. Popuščanje v represalijah in skrajnih ukrepih (vselej nezanesljivo in še daleč ne v okviru osnovnih človeških pravic), je poskus populariziranja in utrjevanja moči, ne pa odmik od načel. S strani izobraženca pa je priznavanje takega izigravanja obenem priznavanje neopravičljive nevednosti ali pa koristoljubja. Gladovna stavka je umestna takrat, kadar stavkujočemu hrano ponujajo, ne pa, kadar se mora zanjo boriti. Take koncesije ne presežejo samo dozdevno „velikodušnih gest", katere ponudnik lahko demagoško izkorišča sebi v prid, ne da bi nasedlemu dejansko kaj popustil, odstopil ali priznal. Celo obratno: omahljivca tudi kot nasprotnika ne ceni in ne spoštuje več, ne oziraje se na to, da mu s tem ruši ugled še med njegovimi in ga odrine med dva stola.

Samozaverovanost in brezbrižnost priseljenca do razmer in dogajanj v deželi, korenini v sebičnosti in je nedoslednost do idealističnega svetovnega nazora. Tak odnos je dvomljive vrednosti celo v oportunističnem taboru. Zavzetost za brskanje zgolj po deželi značilnih ali svojskih razmerah, navadah itd., katere so tujcu čudne, tuje, nerazumljive ali tudi nepristransko res pomanjkljive in nazadnjaške, z namenom kritiziranja, smešenja, ne da bi se skušal z razumevanjem poglobiti v vzroke danega stanja, kaže na značajno hibo takega kritikastra. „Ne meči kamenja v vodnjak, iz katerega si pil!" (Iz tálmuda). Zdi se pa, da postaja to že nekaka obvezna vsenarodno-emigrantska folklora. Vsaj izobraženec ni mogel pričakovati, da bo v tujinskih krajih, morda na drugem koncu sveta, v drugačnih naravnih dánostih, v samolastni preteklosti in zgodovini, naletel na domačim enake razmere.

Obsojanje vsegavprek in hoteno nevživljanje je nevarno razgaljanje duhovne nezrelosti. Samo po sebi spada to bolj v zaglavje o bontonu, taktu, hvaležnosti. A v izdaji le preveč „kar po domače" sodi tudi semkaj.

Priseljenec v manj razvite dežele daje kaj rad čutiti domačinu svojo naprednost, večvrednost, celo zaničevanje. Ker sodi samo po zunanjem, tvarnem površju. Pod to vidno odejo pa hrani vsak narod svoje prvine in vrednote, ki so lahko plemenitejše od objedovavčevih. Malokatero ljudstvo, če sploh kako, je tako zavrženo, da je nevredno ljubezni ali spoštovanja svojega bližnjega. Zato ravna ta, ki ni sposoben prepoznati svojega gostitelja tudi v dobrem, modro, če odhlamudra v kraje, ki niso tako nevzdržno slabi in nevredni. Težko je razumeti, zakaj vztraja tu, kjer je — in zavaja še okolico —, če se tam cedi-

ta sam med in mana. Vsaka dežela je z vso pravico kakršna je in so njeni krajani taki kot so, pa če je tako tujcu prav ali ne. Vseljenske države so ponudile svojo domovino tem, ki so dobre volje. Niso pa nikogar prisilile, naj gre prav sem ali tja. Vsak se je po lastnem preudarku odločil. In če zdaj po svojih sposobnostih lahko izkoristi vse dobro, se mora po drugi plati znajti tudi s pomanjkljivim in slabim. Ko ga je dežela sprejela za svojega, je postal eden njenih deželanov. Prejel je določene pravice in prevzel tudi odgovarjajoče dolžnosti. Poleg drugega, spoštovati ta narod in njegovo domovje. Čeprav adoptivna zemlja resda težko kdaj postane priseljencu to, kar je domovina, bo pa le rodna domačija potomcem. Zakaj tedaj otroku, ki stare domovine ne, ali še ne pozna, zagrenjevati že prva njegova leta s privzgojenim preziranjem tega, kar naj po naravnem pravu ljubi in spoštuje. Vsakdo mora biti nekje vraščen in imeti tudi vidni, zunanji temelj, od koder bo gradil, spoznaval, primerjal in vrednotil.

Nekaj drugega pa je ugotavljanje napák zaradi orientiranja, spoznavanja in zavzemanja stališča. V tej obliki je celo nujna potreba, če gre vzporedno z iskanjem dobrega. Priseljenec iz kulturnejših dežel ima takó pred domačinom prednost širšega pregleda, presoje in zaključkov ter s tem boljše dejavne pogoje. Domačini kaj radi prevzemajo vse, kar spoznajo za koristno in dobro, ali kar zbuja občudovanje. V kolikor gre za resnične vrednote — duhovne, tvarne ali samo formalne —, je tak prispevek oddolžitev novi domovini, obenem pa ustvarja domačinskemu podobnejše vzdušje. To je resda počasen proces. A spet velja misliti na potomske rodove.

Ne domačinu ne priseljencu samemu pa ne more biti v korist drug ekstrem: kazanje manjvrednosti, večkrat narejeno zaradi prikupovanja. Prvi ima od tega kvečjemu trenutno zadoščenje, kateremu po navadi sledi prezir. Primerna samozavest je vselej na mestu. Malodušna podreditev vodi v položaj delovnega sužnja. Tudi priseljenec ima pravico in dolžnost postati sotvorec dežele.

Zanimiv pojav so zagovorniki bliskovite in popolne asimilacije. Temu bi lahko rekli asimilaciomanija. Enako težko prebavljiv izraz kot je hotenje. Ostane takó samo pri nameri. Uresničenje je nemogoče. Taka pobožna želja se prvenstveno loteva izseljencev v ekonomsko višje ravite države. In od teh, večinoma izobražencev. Pa ne morda iz resnične ljubezni do te zemlje. Tudi ne iz odpadniških nagibov. Zadeva je bolj športnega značaja; iz lovsko-športne kategorije; lov za denarjem namreč.

Samozavestnemu domačinu tu ni s čim imponirati. Vsaj v materialnem pogledu ne. Duhovnih potreb pa se takó ne zaveda več. Pač pa se priseljenec zaveda materialnih. In to takó intenzivno, da na one druge na mah pozabi. Kaj šele, da bi skušal z zgledom ali celo z besedo duhovno dramiti deželana. Za to tudi novak že nima več časa. Treba je čimprej priti v korak z onimi, postati enak med enakimi. Predvsem po narodnosti. Vse drugo bo potem lažje doseči. In to drugo — kaj? Avto? TV? Avtomatski štedilnik na zvonček? In še sam bogvedi kaj? Da, in pehanje, hlepenje, dirkanje, pa lov za okroglim. V avtu seveda. Zadnji model. In potlej prijeten večer ob TV v krogu ljubljene družine. Vse lepo in prav. A stvar ima vendar nekaj lepotnih hib. Nocoj je npr. odpovedal TV. In presenečena ljubeča družina ne ve več, kaj naj zdaj počne sama s seboj. Razgovor, kot v starih dobrih časih? Danes — o čem! Branje knjig? Še to! itd. Sicer pa, saj tudi to ne povzroča več glavobola, če le sosed ve, da meji npr. na Johna in ne na Janeza. Rahla zmota: Mejaš hoče res imeti Johna in ne Janeza onkraj vrtne ograje, ker prvo lahko, drugo pa malo težje izgovori. Ga pa presneto malo briga, če je bil sosed prej Janez, Johann ali Giovanni. Tudi res pričakuje, da se bo z njim lahko pogovoril v svojem deželnem jeziku. Si pa ne bo delal preglavic, kako govore sosedovi med seboj.

Nikdar in nikjer pa ne zgreši učinka posameznik kot osebnost. Če je osebnost. Ne zaradi takega ali onakega položaja. Osebnost kot človek, pa čeprav na najskromnejši družbeni lestvici. Poleg moralnih prvin tedaj, še skladnost značajnih lastnosti in posebnosti z dano naravo. Razcepljenost čudi in neuravnovešenost njenih sestavin ne oblikuje osebnosti. Pač pa jo lahko pristnost in enovitost. Rast iz starodednega jaza. Ta je v največji meri dediščina narodovih tisočletij. „Značaj naroda je pripetljaj njegovih usod" (O. Spengler). Kako tedaj otresti se v par letih, desetletjih ali tudi rodovih, strnjene polnosti, ki so jo grmadile samosvoje silnice skozi neskončen čas v monolitno individualnost posameznika! In po drugi plati, kako v enako kratkem času izvirno vsrkati vase dolge tuje dobe! „Kar ni tradicija, je plagiatorstvo." (Naključje José Hernandez in

Pablo Picasso.) Tujčevanje res ne more iti v klasje.

Kadar ne gre za hoteno zatiranje ene narodnosti po drugi, tuj izvor danes sam po sebi po navadi ne moti več. Posebej v tej dobi množičnega izseljevanja narodov, izginja predsodek do sožitja. Vsak pa rad ve, kam tujec spada, od kod izvira. Morda bolj iz nagonske zahteve z namenom opredeljenja in presoje, kot zaradi dejanske radovednosti. Človek ima čudovit prirojen čut za spoznavanje pristnega. In tudi za odklanjanje skrpucala. Pristnost osebnosti je v korist prizadetemu, pa tudi v čast in ponos rodnemu narodu in domovini. Severnoameriški predsednik J. F. Kennedy je celo kot prvi državljan nove zemlje še iz tretjega rodu čutil potrebo, da z obiskom dóma svojih prednikov izpriča spoštovanje stari domovini. In to ne na kakem mogočnem srednjeveškem gradu, temveč v dokaj preprosti irski vaški hiši.

Dejanska prilagoditev takemu stališču je samo navidezno zapletena. Priličenje novemu okolju prinese samo po sebi že prisotnost v le-tem, potem prevzemanje vsakodnevnih vtisov, vključitev v pridobitno delo, nujni družbeni stiki itd. Hraniti in živeti svoja lastna izročila pa je naravno nadaljevanje. Res pa je, da so doma pogoji za to sami po sebi dani, v tujini jih je pa treba šele ustvariti. Če ne najlažje, tudi ni nemogoče. Odpor pred dejavnostjo izven najpotrebnejšega in snovnega, je kuga tega časa. Čezmerno olajševanje borbe za obstanek (ne v pomenu poenostavljenja) in brezduhovnost vodita v degeneracijo človeka kot mislečega bitja. Ponižata ga v robota materialnemu. „V potu svojega obraza si boš služil vsakdanji kruh" velja gotovo tudi za duhovno hrano.

Če terja prizadevnost za obstanek in uveljavljanje taka načelna stališča, imajo iz istih vzrokov in prav táko pravico do teh prvin tudi izseljenčevi potomci; roditelj pa dolžnost podučevanja. Čeprav rojeni v adoptivni domovini, bodo lažje spoznavali življenjske zamotanosti, če jim bo dano razumeti in poznati predvsem samega sebe. Tujega duha lahko dojme, kdor se je razvil iz lastnega. Ker je nekdo rojen v Culukafriji, zato še ni Culukafer. Kak povsoddoma pa je klavrna pojava v resnici brezdomca, ker nikamor ne spada. Le ne, še za dne utoniti v noč!

Ako ne bi človek že v davnini spoznal potrebe druženja tudi po društvih in ustanovah, bi táko obliko nujno iznašli priseljenci. Da je naloga narodnih središč in zbirališč tudi medsebojna opora in pomoč rojakov v materialnem pogledu, je razumljivo. Značaj take človekoljubne dejavnosti nakažejo potrebe in razmere kraja same. Osnovne važnosti pa je vsekakor narodnostni problem. Ohranjanje domačinstva in njega posredovanje mladim pokolenjem pa je stvar, kateri je posameznik le malokdaj lahko sam kos. Ne more biti tedaj vprašanje, če naj ali ne zamejci ustanavljajo svoja združenja.

Težje je znajti se v smotrnem določanju nalog in doseči ob danih naporih čim večji uspeh. To pa je že stvar zrelosti naroda po eni, in po drugi strani predvsem sposobnosti in usposobljenosti, pa medsebojne strpnosti in spoštovanja vodij in javnih delavcev ter njih usklajenega sodelovanja. Če je glavno vodilo častiljubje ali osebno uveljavljanje, so uspehi jalovi v primeri z opravljenim, sicer požrtvovalnim delom. Vzporedno s tem gre neskladnost zasedbe vodilnih mest z dejanskimi sposobnostmi zadolženca, kakor tudi zaviranje ali odklanjanje dela, kadar smisel zanj ni zrasla na lastnem zelniku.

Značilen je tudi pojav sporadično se pojavljočega nalezljivega malodušja, bodosi pri posamezniku kot pri delovni skupini. Na primer takrat, kadar zastane dejavnost zaradi pomanjkljive prizadevnosti odbornikov ali članov. Ali pa, kadar trenutni delovni program zgubi v resnici ali samo dozdevno na dinamičnosti oziroma prepričljivosti. Vredne zmage so le redkoma lahke in neučakanost ni najboljša pomočnica. Prej se obneseta iznajdljivost pa neugnana vztrajnost.

Sestav narodno-delovnega kadra je posebno v prvi tujinski generaciji zaradi razmer bolj slučajen, kot smotrno prikrojen potrebam in osebnim odnosom sodelujočih. Poprijeti bi moral vsak, ki je takó ali drugače sposoben. Neželeno zdomstvo pa je dovolj velika narodna tragedija, da spričo nje lahko vsak pozabi ali znova presodi svoje odklonilno stališče in predsodke proti možnemu sodelavcu. Posebno, če izhaja tak odnos še izza domačih časov in razmer. Ne enega ne drugega ni v tujini več. Sposobnih je malo in tudi torišča so omejena. Nestrpnost in neupoštevanje „pravice do drugačnosti" (dr. Komar) greni življenje vsem prizadetim, hromi delo in požira uspehe.

Življenje v domovini raste, se razvija in spreminja kljub temu, da izseljenci kaj radi na to pozabljajo in jo imajo v mislih kakršna je bila v njihovi dobi. Razmere pa se večno in povsod spreminjajo. Domovina ni kak abstrakten pojem. Je nekaj

povsem stvarnega tudi v življenjskem izrazu, ne samo po tvarni obliki. Ustaviti se z njo v času je toliko, kot proglašati za domovino nekaj ne več obstojnega, preteklega. Če je potrebno poznati njeno podobo izza minulih časov, je to pravtaka potreba in nuja za sedanje. Vsaj v mejah možnosti. Mladi rod se gotovo najprej zanima za zdanjo in šele potlej za preteklo povest. Živa ljubezen in zvestoba terjata sodoživljanje — čeprav pasivno — tudi sočasnih dogajanj na vseh področjih, kulturnih, gospodarskih, političnih itd.

Umsko ustvarjanje npr. gre seveda v tujini svoja pota, dasiravno ostane lahko narodno značilno kljub tujim vplivom, tematiki ipd. Težko pa je zagovarjati nezanimanje ali celo načrten prezir za domače kulturne stvaritve. Med drugim kaže držati korak z razvojem jezika v domovini, pa chranjati in bogatiti besedni zaklad, da s časom ne nastane novo jezikovno narečje ali celo ločina. Posebej nevarno je tako cepljenje malim narodom kot je naš. Podobni pojavi v preteklosti imajo resda opravičilo v razdaljah, naravnih pregradah ipd., za danes pa to ne drži več.

Ideološka emigracija večkrat zagovarja stališče takega zavračanja z idejnimi razlogi. Morda to ni najmodreje. Podrobna poučenost o pozitivnih in negativnih učinkih nasprotnega nazora utrjuje vero v lastnega, če je prepričanje o slednjem res ukoreninjeno. In to je terjati od ideološke emigracije kot prvi dani predpogoj.

Pričakovati od mladine, da bi se po njej nadaljevala ljubezen staršev do domovine zaradi dolžne ljubezni kot take, je menda prehuda zahteva. Ljubezen naj raste iz čustev. Zbudijo jih lahko spoštovanje, priznanje, ponos, občudovanje. Zato naj mladi dodobra spoznajo vrednost domovine, tako po njenem izgledu (npr. foto- in filmski posnetki) kot po vsebini (zgodovina, kultura ipd). Malokaj mlademu rodu lahko tako približa duha njegove praprvotnosti kot narodopisje. Običaji, plesi, noše in drugo domačinsko blago so še v sedanjosti živa preteklost, če se dejanju in obliki ve pomen nastanka in namena. Tej panogi se po navadi posveča vse premalo pažnje in prizadevnosti. Pri najmlajših pa so naravnost čudotvorni zavezniki primerne in namenu prikrojene pravljice. Poleg tega otroci lažje razumejo in se znajdejo z drugačnim značajem staršev kot je domačinov, če vedo za razvoj takega oblikovanja. Da se v osnovi tudi njih lastna bit sklada z ono staršev in ne z domačinovo, tega še ne zmorejo presoditi.

Nič kaj vzpodbudno pa ne more vplivati na mladega človeka, kadar odrasli, „ki že morejo vedeti, da je tako res," v govorjeni in pisani besedi proglašajo razvade, napake, zle lastnosti ipd., ki se v skupnosti pojavijo ali goje, kot „tipično naše". V resnici je vsa taka roba vseobča človeška last, je pa zaradi ožjih stikov in večje kritične zavzetosti pri lastnem narodu lažje opazna.

Včasih kaže mladina odpor, predsodek ali prezir do domačega jezika, navad in drugih svojskosti. Kot da jo tuje bolj prepričuje. Največkrat je tak pojav (če ne gre za lenobo) razumljiv podzaveden upor proti enakemu odklanjanju in preziru staršev do odgovarjajočih prvin nove dežele. Do teh nenaravnih odnosov ne bi prišlo, ko bi mlade naučili ceniti svoje kot enako — če ne več vredno. Kadar otrok ve, da se starši lahko izražajo in pogovore v tujinskem jeziku, pridobi domača govorica na veljavi. Spozna, da je to eden izmed mnogih jezikov, vrednota kot vsak drugi, ne pa samo nekaj, s čemer si ne moreš pomagati več, čim prestopiš hišni prag. „Čim več jezikov znaš, tem več veljaš" prisodi otrok rad in s ponosom predvsem svojim staršem. Pravtako sprejema z zanimanjem poduk in razlage o domovinstvu, če kažejo starši razumevanje za posebnosti tujinstva. Saj postajajo le-te otroku nujno domače. Tako odpade izzivalni povod za rast umetno povzročenega upora proti narodni vzgoji. Papež Pavel VI., tedaj še milanski nadškof, je dejal svojim duhovnikom: „Brez haska ostane, če župnik udarja na zvon. Nihče ga ne čuje. Duhovnik mora med ljudstvo. In *on* mora slišati tovarniške sirene. *Tam* bije srčni utrip sodobnega sveta." Enako morajo odrasli poiskati mladino v *njenem* svetu.

Kot zahtevajo starši od otrok zvestobo do stare, smejo enako upravičeno pričakovati mladi vzporedno navezanost roditeljev do nove domovine. Ko je zapovedal Jezus „Dajte cesarju, kar je cesarjevega!", je z novčičem za davke imel v mislih človeške postave. Prva takih pa je ljubezen in spoštovanje do domovine. Poleg vseh naših jadov, imamo zamejci privilegij dveh domovin: narodno in adoptivno. Pa dolžnost spoštovanja do obeh.

rojen 16. februarja 1931 v Kranju. Ljudsko šolo obiskoval delno v Kranju, gimnazijo delno v Celovcu, delno begunsko v Lienzu in Špittalu. Po prihodu v Argentino bil najprej zaposlen v avtomobilski in tekstilni stroki. L. 1950 stopil v bogoslovje. V duhovnika posvečen 2. decembra 1956. V letih 1957-1958 kaplan v Hurlinghamu. Doktorat sprva v Adrogueju, nato na jezuitski teol. fakulteti v San Miguelu. Promoviran 9. decembra 1960. Doktorska disertacija: „Pastoralni pogledi na poskus religijske sociologije slovenske emigracije v Argentini". Od avgusta 1960 honorarni docent za cerkveno zgodovino in patrologijo v slov. semenišču v Adrogueju, v letih 1959-1961 sourednik Duhovnega življenja. Sedaj: Hišni kaplan v noviciatu Hčera Marije Brezmadežne v Villa Sarmiento, Haedo, interni kaplan na župniji Karm. M. B. v Ramos Mejíi, rektor zavoda „Janez XXIII." v Ramos Mejíi, prof. moralke v Katehetskem semenišču „Sv. Pij X." v Moronu, asistent Konzorcija katoliških zdravnikov, asistent conalnega Mladinskega gibanja v moronski škofiji, itd.

To, kar sledi, ni drugega, kakor nekaj „neizdelanih" misli.

Odgovori na vprašanja, ki so predmet ankete, so tile:

Kaj je naloga slovenske ideološke emigracije?

Težko bo ugotoviti. Treba je iskati v zgodovinskih razlogih za emigracijo: to, kar je večino nagnilo zanjo — najsi bodo nagibi zavestni, polzavestni ali podzavestni (če ne celo nezavestni); radovoljni ali vsiljeni. Lahko pa je tudi, da se emigracija (zlasti tisti, ki v njej zavestno ali idejno vplivajo) zave te naloge (oz. nalog) ob dotiku z novimi stvarnostmi doma in v tujini, in z nujno primerjavo razvojnih stopenj, ki bodo morale seči daleč nazaj čez leto 1945 in precej dalje čez en, že v tujini zrasel rod.

Sicer pa, če je emigracija živ del naroda, bo znala vedno znova najti to, kar čas od nje zahteva. Navadno sploh filozofiranje o teh problemih pride kasneje. Kateri narod res ve, katera je njegova naloga, če izvzamemo starozavezne Jude?

Kakšen naj bo odnos slovenskega izobraženca, člana slovenske ideološke emigracije do nove domovine, do slovenstva in do stare domovine?

Treba je najprej razjasniti pojme. Slovenski izobraženec more pomeniti:

izobražen v slovenskem duhu,

izobražen v vsaj pretežnem slovenskem kulturnem okolju,

izobražen, toda s slovensko zavestjo.

Slovenska ideološka emigracija: Članstvo v njej: Kako? (po organizacijah, tisku, osebnih stikih, notranji usmerjenosti in drži).

Nova domovina: Ali je res domovina? Če, potem je anketa na sebi omejena, zakaj mnogi ne marajo priznati države, v kateri bivajo, za novo domovino.

Najbrž bi nam moglo pomeniti naslednje: Človek, ki ima akademsko ali njej prirejeno izobrazbo, se vsaj po notranji drži in mišljenju čuti povezanega s slovensko ideološko emigracijo. Smatra vseljensko državo za novo domovino (je torej: ne brezdomec, ne dvodomec, ampak presajen vstaljenec).

Potemtakem bi tak človek skoro ne hotel več domov! Na vsak način pa je v prehodni dobi: delno od zunanjih činiteljev, delno od njegove volje je odvisno, kam bo šel v bodoče ta razvoj.

Na vsak način se mi zdi, da za takšnega izobraženca na splošno velja: Nima, niti mu ni treba, niti ne sme imeti z državno organizacijo, kateri trenutno (in že od 1918 oz. vsaj od 1945) pripada slovenski narod, to je Jugoslavijo, pa naj bo že komunistična ali ne, drugačnih stikov, kakor jih ima vsak tukajšnji državljan, razen po sebi umevnih (rojstni listi itd.). Politično (pravzaprav bolje: državljansko) pripada novi državi. Razume se, da zato mora imeti v njej državljanstvo.

Danes je to sicer malo pomembna stvar, ker poznamo že možnost večih državljanstev, zato to nikakor ne sme boleti; dalo pa bo posamezniku zavest ustaljenosti, udomačenosti, zakoreninjenosti ali vsaj neke notranje gotovosti, varnosti, kljub morebitni ločitvi v drugih pogledih. V tem pogledu je državljanstvo manjša prilagoditev, kakor jo pomeni npr. pitje mateja, ki pa ima pri mnogih pomen nekega čustvenega pretrganja s preteklostjo.

Posebej pa je treba razlikovati:

(Pustiti je treba ob strani neizobražene, ki jim je laže menjati kraj in državo.)

Take, ki so dokončali študije doma ali jih samo zaključili v tujini; take, ki so skoro vso srednjo šolo in zlasti visoke šole končali v emigraciji (t. j. po naselitvi v novih deželah).

Zdi se mi, da bodo prvi vedno ostali v vsakem pogledu ideološki emigranti in najbrž tudi politični (kar je po mojem več kakor prvo v nekem pogledu, manj v drugih, npr. verskem). Pravzaprav niti ne spadajo med zgoraj opredeljene... Če so pretežno politični emigranti pa sploh ne; niti ne bodo težili za aklimatizacijo, živeli bodo nujno nekako izkoreninjeni, kar je pač njihova usoda in zgodovinska naloga; podobni bodo Judom ob babilonskih rekah (Ps. 136); vezi do domovine bodo spominsko-voljne in idealizirano projecirane v bodočnost. Če niso bili toliko politični ali so nehali biti, potem je možna počasna ukoreninjenost, zveza z domovino bo bolj čustvenega značaja, bolj do domovine kot jo imajo v spominu, torej nekako nerealna, in po drugi strani bolj ozko osebna kakor res domovinska; obstaja pa prav zanje resna nevarnost, da se zapro v svoj začarani krog, kjer bodo duševno zamrli, ker se niso odprli novim vplivom in se po njih oplodili za nadaljnje ustvarjanje svoje človeške popolnosti.

Drugi bodo, če se imajo za to, kar smo zgoraj določili, nekako morali živeti v svojem kulturnem svetu, si resno prizadevati za vsaj posreden stik s kulturnim občestvom doma (ne političnim niti idejnim), obenem pa prav tako (in do neke mere še bolj) za stik z življenjskim okoljem nove domovine. Oni bodo pravi eksponenti slovenske miselnosti in obenem vez med slovensko ugaslo ali polugaslo krvjo v novi domovini in v stari domovini, pa tudi vez nove domovine do stare kot kulturni posredniki. (Kdo se je izmed nas že resnično zavedel tega poslanstva, zlasti v španskem kulturnem svetu?) S tem ni rečeno, da bi morali povsod obešati na zvon svoje slovenstvo, česar v latinskem svetu tako večina še ne doume (ker razlike med narodnostjo in državljanstvom ne pozna), pač pa se bo vsakdo imel za npr. argentinskega državljana slovenske narodnosti (kar bi bilo prevedeno v kasteljanščino: argentino naturalizado de origen esloveno). Zgled bi nam morali biti izseljeni emigranti južnoameriških držav, ruski emigranti iz prve svetovne vojne in ne nazadnje Judje. Toda prav zadnji imajo sedaj resne in hude debate o tem, kaj je judovstvo in njegova naloga: državnost ali narodnost, politična pripadnost ali vera, kri, kultura. Dokler ni slovenske države, za nas o prvem ni govora — potem pa se bo vsak moral odločiti po meri njegove organske integracije v novo okolje. Obstaja pa slovenski narod (ali je prehudo zapisati: doklej?); v tem, ki se ima za zgoraj opredeljenega, obstajajo do njega vezi, katere bo samo smrt pretrgala. Toda v čem so, katere konkretne dolžnosti nalagajo — kdo bi se upal posploševati in dajati načela...? Naj vsak sam pred Bogom in svojo vestjo razmisli, kaj mu narekujeta!

Le to še dodam: V cerkvenem pogledu spadamo pod krajevne škofe, čeprav oni določijo posebne dušne pastirje za vsako narodnost. Kakor slovenski misijonar nekje samotno deluje za Kristusa, a vendar ne neha biti Slovenec, tako tudi slovenski emigrant, ki na svojem mestu izpolnjuje dolžnosti, ki mu jih narekuje vest, ne neha ne biti Slovenec, ne delati za slovensko ime, dokler se v srcu priznava in čuti za Slovenca.

Kaj več, gospod urednik, zaenkrat ne vem povedati. In si ne upam. Sam sem pač eden tistih, ki se pogosto pred Bogom sprašujejo, kaj moram storiti kot duhovnik, emigrant, Slovenec. Bog pa tako rad molči.

rojen 31. marca 1925 v Bohinjski Bistrici. Maturiral leta 1944 na škofijski klasični gimnaziji v Ljubljani. Med komunistično revolucijo bil domobranec. Po vojni v begunstvu vstopil v bogoslovje ter bil leta 1952 v Buenos Airesu posvečen v duhovnika. Doktoriral je leta 1955. Deluje v slovenskem bogoslovju in Rožmanovem dijaškem zavodu v Adrogueju kot predavatelj, študijski prefekt in ekonom zavoda. Je soustanovitelj Slovenske kulturne akcije in njen ustvarjalni član. Sodeluje pri listih, revijah in ostalih knjižnih publikacijah slovenske ideološke emigracije; pri verski reviji Duhovno življenje je sourednik. Izdal je pesniško zbirko „Na steni spi čas" in napisal drame „Roka za steno", „Človek, ki je ubil Boga" in „Obsodili so Kristusa".

Kakšne so dolžnosti slovenskega inteligenta, člana ideološke emigracije, do svoje domovine?

1. *Vsak človek ima posebne dolžnosti do svoje domovine.* Pripadnost določenemu narodu je vrednota, ki izhaja iz človekove narave same in je kot taka izraz Stvarnikove volje. Narodnost je vrednota: je neki posebni bitni značaj kot osnova za nadaljnjo človekovo rast v polno osebnost. Ta bitni značaj da sleherniku domovina, s tem da ga v dobršni meri rodi in vzgoji. Človek mora dar sprejeti, z njim vred pa tudi dolžnosti, ki so z njim združene. Teh dolžnosti ni mogoče tajiti, kakor ni mogoče tajiti dolžnosti do staršev, čeprav ni velikost prvih in drugih enaka.

2. *Tudi emigrant ima dolžnosti do stare domovine.* Ali ima sin do svojih staršev še kake obveznosti, ko je že odrasel, ko se je preselil daleč proč ali ko so mu ti umrli? Še, čeprav ne več vseh ali ne na isti način kakor prej. Iz pietete jim je dolžan ljubezen in spoštovanje, ne pa pokorščine. Tudi emigrant ima do svoje domovine obveznosti še potem, ko je daleč od nje: bitne vezi ostanejo iste. Čim dalj časa je kdo živel v domovini, tem več je od nje prejel in tem več dolžnosti ima do nje.

3. *Izobraženec ima do domovine večje dolžnosti kakor drugi ljudje.* Zakaj? Zato, ker je od nje prejel več kot drugi. Res je, da so mu omogočili študij neposredno starši, a je študij tudi družbena vrednota. Tudi njej se ima posameznik zahvaliti zanj. V istem narodu ne morejo vsi študirati, tudi ko bi imeli vsi talente za šolo. Ko je bila nekomu dana možnost študija, je bila tolikim drugim odvzeta. Komur je domovina več dala, tisti ji mora več vračati.

4. *Član ideološke emigracije ima do domovine večje obveznosti kot član drugačne emigracije.* Ideološka emigracija, kot je naša, je emigracija protesta proti totalitarnemu režimu domá, je emigracija pričevanja, da je našo domovino doletelo trpljenje, kateremu smo se mi izognili. Kadar domovina trpi, so dolžnosti njenih članov do nje večje, kot kadar ne trpi. Tudi dolžnost otrok do staršev je večja, v kolikor hujši stiski so ti. Kolikor bolj more nekdo pomagati, toliko bolj mora. Ker more izobraženec s svojim vplivom več pomagati domovini, ji tudi več mora.

5. *Težko je določiti, kolikšna je dolžnost ljubezni do domovine in do katerega rodu traja.* Kar dolgujemo Bogu kot svojemu Stvarniku, to dolgujemo v bistveno nižji meri staršem in še v nižji domovini. To je nauk sv. Tomaža Akvinskega. Obveznost do domovine je manjša kot do staršev, to je gotovo. Pa tudi je gotovo, da je dolžnost toliko manjša, kolikor bolj je rod časovno oddaljen od nje. Kakor ima otrok večje dolžnosti do staršev kot do starih staršev ali celo prastarih staršev, tako je večja dolžnost do domovine pri prvem rodu kot pri drugem ali tretjem.

6. *Kako naj konkretno slovenski izobraženec pomaga domovini?* Ker Slovenija danes trpi zlasti zato, ker so ji vzeli svobodo, naj ji izobraženec po svojih močeh pomaga pri zopetni dosegi te. To zlasti z besedo. Naj se zanima za domače probleme, jih študira, odgovarja po svobodnem tisku domačim priganjačem na njihova modrovanja, razglaša po svetu, kako je s svobodo v Sloveniji, krepi slovensko emigracijo, ki bo krepka največje poroštvo vrnitve svobode, ne ljubimka z domačim režimom kakorkoli (obiski doma brez posebnega važnega razloga ipd.), spravi besedo upanja kako tudi domov. Kjer je zavest dolžnosti in ljubezen, bo tudi pot.

PAVEL VERBIC

rojen 29. marca 1913 v Ljubljani. Že v mladosti (1921) izgubil očeta in mater. Njegov varuh postal dr. Gregorij Rožman. Maturiral je v škofovih zavodih v Št. Vidu nad Ljubljano (1933), diplomiral na filozofski fakulteti ljubljanske univerze (1938). Doma je bil profesor na II. drž. realni in na klasični gimnaziji v Ljubljani (1940-1945), po vojni pa na slovenski Trgovski akademiji v Trstu (1945-1948). V Argentini je kemik v tovarni za pnevmatike. Kot akademik je bil član kat. akad. društva Danica, zatem pa akad. kluba Straža in od vsega začetka član konzorcija lista „Straža v viharju". Bil je najožji sodelavec pok. prof. dr. Ehrlicha. Sodeloval je pri propagandnem oddelku Pokrajinske uprave, v Trstu pa pri sestavljanju slovenskih šolskih učnih knjig. Je predsednik društva Dom in član uredništva Slovenske poti ter član širšega odbora za suvereno slovensko državo. Poročen je z go. Štefko, roj. Misjak. Imata 5 otrok. Hči je poročena, dva sinova študirata na univerzi, eden je mehanik, najmlajši pa hodi v ljudsko šolo.

L. 1945, ko je zavladala v Sloveniji komunistična diktatura, smo zapustili domovino z namenom, da v svobodnem svetu pomagamo narodu do njegove popolne osvoboditve. Pred narodom smo sprejeli nalogo, ki se ji ne moremo odtegniti, dokler je ne bomo do kraja izpolnili. Postali smo politična emigracija, ki je s svojo številnostjo opozarjala svet na slovensko tragedijo in na nevarnost, ki mu preti zaradi udora komunizma v osrčje Evrope.

Žal, zavezniki tedaj niso znali prav oceniti našega umika. Celotno slovensko narodno vojsko so zvijačno vrnili komunistom v pokol, nam pa kot „razseljenim osebam" odkazali streho po taboriščih. Kljub vsem udarcem in razočaranjem nismo obupali, ampak taborišča spremenili v „domovino v malem" in čakali, kdaj nam bo omogočeno svobodno emigrantsko življenje. Z grožnjami in vabami so nas hoteli pripraviti, da bi klonili in se vrnili domov, a ogromna večina je zavestno sprejela usodo političnega begunca.

Z odhodom v svobodni svet smo morali začeti življenje na novo. Premagati smo morali nešteto težav. Morali smo se čimpreje vživeti v nov svet, najti smo morali duhoven stik z njim, razumeti ga in s tem zopet vzpostaviti svoje življenjsko ravnotežje, ki je predpogoj za vsako uspešno delo. To ni bilo niti lahko, niti hitro delo in vsak ga je moral opraviti sam. V naravnem, samoobrambnem čutu smo skušali presaditi svoj domači življenjski način v tujino in ga prilagoditi novemu okolju samo toliko, kot je bilo nujno potrebno. Takoj smo se začeli organizacijsko povezovati v slovensko skupnost, ki edina zmore posameznike in celoto narodnostno rešiti. Vsi smo si bili edini v tem, da nismo odšli v tujino zato, da si tam poiščemo mirno in udobno življenje, ampak da se borimo za osvoboditev domovine.

Emigracija se je zavlekla v leta, mednarodni politični razvoj pa ni krepil upanja v skorajšno vrnitev domov. Večina je že premagala začetne težave in se vživela v novo okolje. Zato je razumljivo, da je pri mnogih začela popuščati prvotna borbena zavest in da je postala skrb za čim močnejšo gospodarsko utrditev in zagotovitev varne bodočnosti njih glavno zanimanje. Emigracija se je začela ločiti, večji del je prešel iz politične v ekonomsko. Gospodarska emigracija ni nekaj manjvrednega, drugorazrednega. če je v njej živa in močna zavest odgovornosti do naroda, dokler se še zaveda, da je dolžna ne samo ostati slovenska, ampak tudi gmotno žrtvovati in podpirati delo za narod. Gospodarsko močna emigracija uživa pred svetom ugled, ker kaže na sposoben in delaven narod. Prehod v gospodarsko emigracijo je slab tedaj, kadar ga vodi samo samoljubje in dobičkaželjnost, kajti vedno mu sledi slabitev narodne zavesti, prekinitev s slovensko skupnostjo in končno narodnostna indiferentnost ali celo odpad.

Z gospodarsko utrditvijo je dobila naša emigracija svojo ustaljeno socialno strukturo in organizacijsko obliko — stopila je v svojo zrelo dobo. Večino imajo delavci in nameščenci, ki nosijo tudi glavno materialno breme za vzdrževanje organizirane skupnosti. Vedno več pa je med nami

tudi samostojnih poklicev, podjetnikov, trgovcev, večjih obrtnikov, ki so gospodarsko močneje situirani. Slovenska skupnost je ustvarila do danes že veliko pomembnih stvari; značilno pa je, da oni, ki so vse to ustvarili z mnogimi osebnimi žrtvami, tožijo, da pri onih, ki imajo mnogo, niso vedno našli pravega razumevanja in pomoči. Upravičeno upamo, da bo dobila naša skupnost vedno več mecenov.

Organizacijsko smo zajeli vse panoge življenja od kulturnega, prosvetnega, gospodarskega do športnega, da ne omenjamo dušnopastirskega, ki zasluži posebno odlično mesto. Imamo slovenske šolske tečaje, periodični tisk, založniško delavnost, slovenske domove, slovenske kulturne, športne in družabne prireditve. V vsem tem delu je toliko žrtev, idealizma in energije, da upravičeno lahko govorimo o močni življenjski sili in slovenski zavednosti naše emigracije.

Življenje v zdomstvu pa nam je vendarle približalo tudi tujino. Nič več nam ni tako mrzla. Misel, da bomo morali morda ostati vedno v njej, za večino ni več tako težka, kot je bila nekoč. „Nova domovina" sicer ni nadomestila „stare domovine", dobila pa je svojo vsebino, postala je realno dejstvo.

Ko govorimo o diferenciaciji naše emigracije, moramo posebej omeniti našo kulturno emigracijo. Slovenski znanstveniki so zasedli vrsto univerzitetnih stolic, umetniki žanjejo na razstavah priznanje svetovne publike, glasbeniki širijo čast slovenskega imena po svetu. Slovenski kulturni delavci hočejo v svetu vzdržati našo kulturno tradicijo in jo nadaljevati v skladu s sodobnim razvojem svobodne krščanske kulture. Z izrednimi žrtvami ustvarjajo in sicer ne samo poljudno za naše notranje emigrantske potrebe, ampak vrhunsko, da dvigujejo slovensko kulturo na sodobno svetovno višino. Razumljivo je, da je to delo izredno dragoceno, saj krepi in aktualizira duhovne temelje slovenstva in tvori tako bistveni sestavni del borbe za življenjsko utrditev in duhovno osvoboditev slovenskega naroda. Zasluži, da ga vsi in z vsemi silami podpiramo.

Politično zrel, a zasužnjen narod, pa nujno rabi svojo politično emigracijo. Zato ostane še vedno politično delo najvažnejši smisel naše emigracije.

Nekateri trdijo, da smo ideološka emigracija. Pa to ne obseže celotnega njenega smisla. Vsako delo — kulturno, ekonomsko, politično — sloni na gotovi ideologiji. Komunisti grade na materialistični, mi pa na krščanski. Z njo v skladu rešujemo vsa vprašanja, tudi narodno politična. Politična emigracija je torej širša, ima svoje konkretne cilje, ideološka jo ne more nadomestiti. Drugi pravijo, da smo protikomunistična emigracija. Tudi to ne izčrpa v celoti njenega namena. Naš program namreč ne more biti samo rušenje nečesa, pač pa predvsem graditev popolne in trajne slovenske svobode.

Zrela politična emigracija mora imeti skupen, ostro določen osnovni narodno-politični cilj, ki mora biti v skladu s stopnjo zrelosti naroda in s sodobnimi mednarodno-političnimi silnicami. Slovenska politična emigracija mora biti danes edina v zahtevi po samostojni slovenski državi v enakopravni skupnosti združenih evropskih narodov. Samo tako je namreč narodu zagotovljen njegov nemoten razvoj in njegova življenjska varnost. Ta program mora enotno zastopati pred mednarodnim svetom in na njegovi osnovi iskati prijateljev in zaveznikov za čas, ko bo narod začel odločilno bitko za svojo dokončno osvoboditev. Na tem skupnem temelju pa potem posamezne politične stranke in skupine svobodno in na demokratski način pripravljajo konkretne načrte, ki jih bo narod v svobodi odobril ali zavrnil.

Delo politične emigracije mora biti dinamično. Neprestano mora zasledovati narodni in mednarodno-politični razvoj, analizirati ga in v skladu z njim poglabljati argumentacijo naših zahtev in načrtov. Nujno potrebujemo narodno-politično ustanovo, ki bo načrtno in na znanstven način razpravljala o vsem, kar je v zvezi s slovensko narodno-politično problematiko. Izdajati bi morala publikacije, predvsem revijo z razpravami, ki bi imele izvlečke v vseh važnih svetovnih jezikih. Taka revija bi močno dvigala med nami zanimanje za politične probleme, pritegnila k delu tudi mladino in dostojno predstavljala pred svetom našo emigracijo.

Delo politične emigracije je težko, zahteva močno vero v svoj narod, veliko naporov in žrtev. Biti mora v stalni pripravljenosti. Delati mora tako, kot da je vsak hip lahko odločilen, na drugi strani pa pridobivati sodelavce, zlasti mladino, kot da bo šele prihodnji generaciji dano dočakati osvoboditev. Samo za površnega opazovalca je njeno delo nepomembno in brezizgledno. Naj omenimo kot dokaz, da temu ni tako, samo strah, ki ga povzroča naša politična emigracija komunističnim oblastnikom doma. Vse amnestije, ponudbe za „ureditev odnosov do domovine", vabila na obisk itd.

ne pomenijo, da se je komunizem kaj spremenil, pač pa samo, da skuša izrabiti vsa sredstva in vse prilike, da bi razkrojil in uničil politično emigracijo. „Hrvatska revija" (št. 2, l. 1963) poroča, da je v času, ko so se škofje iz Jugoslavije pripravljali na odhod v Rim na cerkveni zbor, izročil v imenu vlade Moma Marković zagrebškemu nadškofu msgru. Šeperu obširno spomenico, v kateri stoji med drugim zahteva, naj bi Vatikan odločil, da bi bili imenovani za izseljenske dušne pastirje samo oni duhovniki, proti katerim Beograd ničesar nima. Na ta način bi dobili komunisti s pomočjo Vatikana kontrolo nad emigracijo, jo ovirali ali celo uničili. Tega ne omenjamo iz strahu, da bi Vatikan nasedel temu grdemu načrtu, ampak samo kot primer, koliko važnost polagajo komunisti na delo svobodne politične emigracije.

Ekonomska emigracija mora čim bolj podpirati delo politične, njena pomoč je najboljše merilo višine njene narodne zavednosti.

Naša emigracija stoji pred izredno važnim vprašanjem, kako najuspešneje vključiti v svoje delo mlado generacijo, ki se je rodila in izoblikovala v tujini. Pri tem ne gre samo za problem odnosov med mladimi in starimi, ki je v življenju običajen in naraven, pač pa za rešitev težav, ki nastanejo pri srečanju in sodelovanju — če se smemo pretirano izraziti — dveh različnih svetov.

Mlada generacija pozna „staro domovino" samo po pripovedovanju, zato jo doživlja po svoje in njen čustven odnos do nje je drugačen, kot je naš. Družina in slovenska skupnost ji ne moreta v vsem nadomestiti domovine, njenega kulturnega okolja, tradicije (družinske in narodne), lepot narodnih običajev itd. „Nova domovina" ima nanjo močnejši oblikovalni vpliv, čuti jo kot svojo pravo domovino in z njo ima povezane vse svoje načrte in bodočnost. Slovenski jezik večine te mladine je družinski in ne zadošča za zahtevnejše branje in izražanje. Vse to vpliva, da se čuti drugače Slovence kot mi in da njen narodni značaj že ni več popolnoma enak našemu.

Zato je razumljivo, da moramo presojati to mladino z drugačnimi merili, kot pa bi jo, če bi živeli doma. Potruditi se moramo, da jo bomo razumeli in ne ovirali njenega naravnega razvoja. To nam bo danes, ko smo se že sami vživeli v novi svet, lažje, kot pa nam je bilo še pred nekaj leti. Novi rod bo prinesel v našo skupnost nove poglede, nove probleme, tudi one „nove domovine". Prav je tako in z njim jih moramo reševati tudi mi. Mladina zasluži, da z zaupanjem gledamo na njeno delo.

Kljub temu in prav zato pa je ena naših najvažnejših nalog, da pomagamo tej mladini izoblikovati v sebi močno narodno zavest in ponos, da bo pripravljena — in sposobna nadaljevati delo naše generacije. To je težko delo, ki zahteva poleg golega razumskega prepričanja tudi svobodno odločitev in pripravljenost kljub žrtvam vztrajati do konca.

Mladino zanimajo predvsem sodobni problemi. Zato ji moramo prikazati tudi slovensko vprašanje na zanimiv način, kot del sodobne mednarodne problematike. Mlad človek se ne more zadovoljiti samo s pasivnim sprejemanjem slovenstva, v njegovi naravi je, da hoče biti aktiven. Zato skušajmo vzbuditi v njem zdrav nemir iskanja rešitev in osebne odgovornosti za usodo naroda. Ko bomo dosegli to, potem bo sam začutil potrebo po poglobljenem študiju slovenske zgodovine in drugih problemov.

Možno je, da muči mladino, ki živi sredi velikih narodov, občutek manjvrednosti zaradi naše maloštevilnosti in navidezne nepomembnosti naše emigracije. Načrtno in s prepričljivimi argumenti gojimo v njej slovenski narodni ponos. Slovenci smo lahko upravičeno ponosni na svoj narod. V -najtežjih zgodovinskih okoliščinah je obstal, se razvijal in se vzdržal na višini ostalih evropskih narodov. Tudi danes napreduje, da je med najnaprednejšimi narodi ne samo v državi, ampak tudi v Evropi in to kljub temu, da prenaša težko komunistično sužnost in izčrpavanje vseh vrst. Mladi rod si mora šteti v srečo, da je svobodna politična emigracija — torej bistveni, najnaprednejši del — takega naroda.

Narod je podoben živemu organizmu — po njem se pretaka življenjski sok. Del, ki se odloči od celote, je nujno obsojen na smrt. Zato se mladina ne sme duhovno izolirati od naroda. Neprestano mora slediti njegov duhovni razvoj, predvsem njegove mladine. Kritično mora sprejemati, kar je dobrega, slabo pa zavračati in nadomeščati s krščanskimi vrednotami. Ob čuječnosti se ne bojmo, da bi se sama okužila; svoboden in samostojno misleč človek je močnejši od zasužnjenega „avtomata". Komunistična uradna, materialistična miselnost je doma že doživela polom. Zdrava

mladina išče novo pot v duhovnost. Težko se izvija iz materialističnih spon, v katere jo je uklenila uradna vzgoja. Svobodna mladina ji mora s svojim ustvarjalnim kvalitetnim delom pomagati. Nobena žična ovira ni tako neprodušna, da bi jo ideja ne prekoračila. Tudi naše delo že sedaj najde svojo pot v domovino.

Slovenska mladina, ki živi v svobodnem svetu, ima veliko prednost, da živi v neposrednem stiku s svobodnim kulturnim ustvarjanjem. To pa ji nalaga dolžnost, da utira slovenskim duhovnim vrednotam pot v občečloveško kulturo in obratno njene vrednote vceplja v slovenski duhovni svet.

Našteli smo samo nekaj nalog in vse so težke. Ne bojmo se zahtevati od mladine, da jih po svojih najboljših močeh reši. Slovenska intelektualna mladina je raztresena po vsem svetu. Nujno je, da se ta duhovni potencial organizacijsko poveže, zamenjuje svoje izkušnje, si daje medsebojne pobude in s tem poveča svojo moč. V predvojni slovenski dijaški organiziranosti ima močno tradicijo. „Slovenska dijaška zveza" je bila ena najbolj delavnih članic mednarodne Pax Romanae. Organizacijske stike pa mora poiskati tudi z našo zamejsko mladino, ki živi na slovenskem avtohtonem ozemlju izven komunistične oblasti. Ta mladina lahko črpa sveže sile neposredno iz slovenskega naroda, kar je neprecenljiv kapital, ki ga moramo izrabiti.

Zadnje čase pogosto razpravljamo o naših stikih z domovino.

Vedno več je „novih naseljencev", ki gredo v domovino na obisk, sem in tja imamo možnost gledati slovenske filme in njih domače kraje ter ljudi, napovedujejo se gostovanja slovenskih umetnikov, naročeni smo na revije, ki prihajajo od doma itd.

Med nami so mnenja deljena: Eni trdijo, da moramo take stike zavračati, ker odpirajo možnost za komunistično infiltracijo v naše vrste in so v nasprotju z našo doslednostjo in ponosom. Drugi pa menijo, da jih moremo izrabiti tudi narodu v korist, če se jih pametno poslužujemo.

Gotovo je, da so možni samo stiki z narodom, ne pa s komunističnim „novim redom" in njegovim totalitarnim sistemom, proti kateremu se borimo do popolne osvoboditve naroda.

Obiski domovine morejo biti koristni samo tedaj, če se obiskovalec zaveda, da je njegova dolžnost pokazati narodu resnično sliko svobodnega sveta, naše emigracije in njenih načrtov ter tako buditi v njem vero in upanje v osvobojenje. Povedati mu mora, da poznamo njegovo trpljenje in delo, ter da sprejemamo in podpiramo vse, kar je pozitivnega ustvaril. Ob povratku pa mora biti njegovo poročilo strogo objektivno. To zahteva poštenost in samo táko nam more biti v korist.

Branje revij iz domovine nam omogoča zasledovati duhovni razvoj doma. Naše zamejske revije večkrat poročajo o njih pisanju. To delo moramo poglabljati in na ta način voditi dialog z domovino. Vemo, da bomo zaman pričakovali odgovorov, kajti komunistični sistem se boji svobodnega, demokratskega razpravljanja in tega ne bo dopustil. Naš glas bo ostal brez odgovora, ne pa brez koristi. Onim, ki doma iščejo novih potov, moramo pomagati mi, kajti tam jim tega nihče ne sme storiti. Opozarjati moramo na temeljne napake, precizirati naša stališča, ugotavljati stične točke in tako odpravljati predsodke in nesporazume, resnici pa utirati pot do zmage.

Slovenskim filmom in nastopom slovenskih umetnikov moramo po naši moči pomagati do uspeha. Uveljavljanje slovenskega imena v tujini je vedno tudi naš uspeh. Vsako tendenčnost, neresnico pa moramo javno razkrinkati in onemogočiti. Živimo v svoboči, ki nam daje za to možnost in pravico.

Stojimo v veliki borbi za svobodo naroda. Naša prednost v tem boju gotovo ni številčna premoč — vse prej kot to — pač pa v tem, da živimo svobodni v svobodnem svetu in da lahko, če sami hočemo, kvalitetno rastemo. Če bomo znali izrabiti to prednost in pritegniti k temu še čim več mladine, potem smemo upravičeno biti pogumni optimisti.

P. BERNARD AMBROŽIČ O. F. M.

rojen 20. aprila 1892 v Dobrovi pri Ljubljani. Ljudsko šolo obiskoval v rojstnem kraju, gimnazijo začel v Ljubljani, po vstopu v frančiškanski red l. 1911 jo dokončal v Kostanjevici pri Gorici. Bogoslovje študiral v Kamniku, Ljubljani in Mariboru, kjer bil l. 1915 posvečen v duhovnika. Nato bil najprej katehet v Mariboru, nato od l. 1919 do 1925 študiral na ljubljanski univerzi slavistiko in klasično filologijo ter poučeval na privatni frančiškanski gimnaziji v Kamniku. V Ljubljani ustanovil in urejeval mladinski list „Orlič" in dekliški mesečnik „Vigred". V ZDA odšel na povabilo p. dr. Huga Brena in p. Kazimirja Zakrajška, ko je franč. privatna gimn. v Kamniku l. 1925 izgubila pravico javnosti. Kot misijonar je Ameriko prepotoval po dolgem in počez, med tem pisal in urejeval verski mesečnik „Ave Maria" in njegov istoimenski Koledar, učil frančiškansko redovno mladino v Lemontu, ustanovil slovensko faro sv. Janeza Vianeya v Detroitu, ob vseslovenskem kat. shodu l. 1929 ustanovil Baragovo zvezo, sedanjo uradno škofijsko ustanovo za Baragovo beatifikacijo. V Lemontu bil tudi provincialni predstojnik ali komisar slovenskih frančiškanov v ZDA. Pred drugo svetovno vojno razživel tudi dušno pastirstvo med Slovenci v Kanadi. Med drugo svetovno vojno bil gonilna sila za zbiranje pomoči potrebnim v domovini, po vojni pa za slovenske protikomunistične begunce kot soustanovitelj Lige slovenskih katoliških Amerikancev.

Po 30-letnem delu med Slovenci v ZDA in Kanadi leta 1953 odšel v Avstralijo in prevzel dušno pastirstvo med tamošnjimi Slovenci in uredništvo glasila „Misli". Pod psevdonimom Brat Nardžič pisal članke in črtice v „Orliču" in „Vigredi", v ZDA nadaljeval publicistično in pisateljsko delo v slovenskih izseljenskih listih, knjižno izdal povest o Slomškovi mladosti pod naslovom Tone s Sloma. Poleg urejevanja avstralskih „Misli", v katerih objavlja kot brat Nardžič med drugim tudi svoje orlovske spomine, sodeluje vsako leto pri Zborniku Svobodne Slovenije.

Ko sem se v poletju 1925 poslavljal od domovine za odhod v Združene Ameriške države, sem stopil tudi k skladatelju p. Hugolinu Sattnerju. Bil je kratek:

„No, tak pa le pojdite. Boste videli, kakšno podobo ima domovina, ko jo boste gledali od daleč, z onkraj morja."

Dal mi je roko in ločila sva se. Čudno me je dirnila njegova tako kratka beseda. Kaj naj izluščim iz nje? Seveda takoj nisem kaj prida „luščil". Novost poslavljanja in odkrivanja „novih svetov" po prihodu v Ameriko je porinila besedo p. Hugolina v kot. Pa ni bilo dolgo, ko je stopila spet v ospredje in sem se znova zagledal vanjo.

Niti malo dobri mož ni suponiral, da se utegnem iztrgati domu, se izkoreniniti in se takorekoč na novo roditi v novem svetu. Zadel je. Da se bo pa začela domovina, iz tujine gledana, kazati v drugačni luči in podobi, ta misel mi je bila sprva nova. Pa ne dolgo. Stari svet se ti odmika, novi sili vate. Ti si pa vendar še to, kar si bil — če se nočeš ponarejati. Zato boš še in še pogledoval nazaj, kljub naravnemu vraščanju v novi svet, ohranil boš srčno in umsko zvezo z domovino, pa počasi odkrival na njej reči, ki jih doma — od blizu — nisi videl.

Tako sem prodrl v misel p. Hugolina in se začudil, kako na kratko se da izraziti ves problem odnosov med domovino in emigracijo.

Ves problem? Da — če bi v emigracijo odhajali zgolj ljudje v tridesetih letih starosti, z označbo „izobraženci" in ne le s trebuhom za kruhom. Bila bi silno preprosta slika in za vse bi beseda p. Hugolina držala — ali vsaj morala bi držati.

Dejstva so drugačna. Naša emigracija po raznih kontinentih je silno pestra druščina. Ne gre in ne gre, da bi njene „dolžnosti" do domovine nategovali na eno kopito in jih formulirali kot neke svete zapovedi.

Sicer pa — saj se pričujoče razpravljanje tiče naše „ideološke" emigracije in med njo zlasti izobražencev. Tako razberem iz nastavljenih vprašanj. Če to le malo premislim, se mi zdi, da je beseda p. Hugolina povsod na mestu — z eno razliko! V sedanjem primeru ne gre le za poedinca, gre za neko skupnost. Z drugo besedo: Današnja ideološka emigracija naj *organizirano* gleda in vidi, „kakšno podobo ima domovina, gledana z onkraj morja".

Hudo porazno je tisto poročilo iz Kanade, da so akademski starešine iz „ideološke" emigracije zavzeli stališče: Organizacija je potrebna le za nekaj let — dve, tri — da se ljudje urastejo in užive v novi svet...

Ali res naš prihod v tujino nima drugega pomena? Kdo ima korist od takega vraščanja brez naravne prehodnje stopnje? Morda prav ta novi svet, ki nas je sprejel? Ali pa ne vidimo, da se prav ta novi svet zmerom bolj zaveda, kaj lahko pridobi od vseljencev, če se ti ne potuhnejo in ne skušajo čez noč zatajiti, kar so prinesli s seboj v smislu svoje narodne domače kulture? Že samo golo tajenje narodnega imena je v škodo svetu, v katerega smo prišli.

Nič se ne navdušujem za kako zgolj družabno organiziranje ob pijači in harmoniki, vendar je tudi to še vedno boljše kot popoln razhod in potop v tujem okolju. Če vsaj trenutno s kakšnimi kulturnimi podvigi ne moremo vplivati na domovino — morda niti posredno ne — nase in na svet okoli nas vedno lahko vplivamo.

V tem je dobršna mera odgovora na zastavljeno vprašanje: Kakšne odnose naj ima naš izobraženec do „nove domovine"? Dá naj ji, kar ima dobrega, od nje naj sprejme, kar je dobrega v njej. In ker dandanes ni tako sam v tujem svetu, ve pa, da se uspehi laže dosežejo s sodelovanjem kot z zgolj osebnimi napori, bo verjel v *organizacijo* in jo skušal ustvariti, če je še ni. Korist od takih naporov bo imel najprej sam, potem njegova narodnostna skupnost, nato svet okoli njega — „nova domovina". Končno pa — ob svojem času bo imela od tega korist tudi rojstna domovina, naj že bo neposredno ali samo posredno.

V Severni Ameriki pred prvo svetovno vojno in med obema ni bilo govora o slovenski ideološki emigraciji. Tujina sama ni dajala posebnih pobud za uresničevanje misli, ki se dajo izluščiti iz poslovilnih besed p. Hugolina. Naša emigracija — ekonomska bi ji rekli — je sama od sebe visela na rojstni domovini, pa skoraj zgolj čustveno, komaj kaj umsko-zavedno. Poročilo o novih orglah v domači cerkvi je šlo bolj v živo kot Živkovičeva diktatura — ali pred prvo vojno politična in narodnostna trenja v Avstriji. Smisel za organizacijo med temi ljudmi je vzdrževal čut medsebojne pripadnosti in gospodarskega zavarovanja. Nekaj je bilo — veliko ne — Amerika ni branila, ni priganjala. Ko se je pa zapletla v vojno v Evropi, nas je iskala in se kar pohujševala nad nami, ko nismo mogli pokazati kaj močnejšega in je bilo treba šele misliti na kakšen „narodni svet". Še bolj je bila nad nami razočarana — rojstna domovina. Kje je zapisano, da se kaj takega ne bo ponovilo v bodočnosti — niti ne samo v Ameriki!

Ves naš problem sega še dosti globlje. Ne gre samo za prvo generacijo. Današnja (ideološka) emigracija ima skrbi z mladino. S tistimi, ki so prišli v tuji svet kot otroci, in onimi, ki so se v tujem svetu rodili. Če bi bila prva generacija ideološka in slovensko primerno „zgrajena", bi se sploh ves problem začenjal šele tu. Če pa mislite, da se v resnici pričenja že pri večini „akademskih starešin" — vrzimo puško v koruzo in obmolknimo!

Sodim pa in se zanesem, da so te vrste „akademske starešine" v ogromni manjšini, zato naj še kaj rečem.

Ogibati se je treba pretiravanja tudi v nasprotni smeri. Tam okoli leta 1950 sem nekje pisal o „Novih Amerikancih" in imel v mislih prve begunce, ki so prihajali v Ameriko iz avstrijskih taborišč. Za tisti naziv me je silno obuzaranil rajni dr. Jože Turk, bivši ljubljanski bogoslovni profesor. Amerikanci? Mi? Kaj pa mislite? Zapomnite si: samo „begunci" smo in le gostje na ameriških tleh, pa naj naše begunstvo traja tudi dva ali tri rodove! In kaj počnete z našimi begunskimi duhovniki? Na ameriške fare jih pošiljate! Da se nam bodo utopili! Izposlovati bi morali od ameriških škofov, da nam dajo hišo, kjer bomo skupaj živeli in študirali in čakali...

Ko se je po prihodu v Ameriko dr. B. nekoliko razgledal in videl, kako je „potujčena" slovenska mladina tedanje emigracije, je napisal v nek tednik ostre be-

sede na naslov staršev in ameriških Slovencev sploh. Potujčevanje v Ameriki je obsodil z istimi merili kot nemčurstvo na Koroškem in lahonstvo v Primorju. Odpad od naroda je tudi odpad od vere itd. — prav kakor so od Slomška dalje te reči obsojali doma vsi zavedni narodni ljudje.

Spreobrnil ni nikogar, pač pa „pohujšal" — škofa Rožmana! Čutil je potrebo, da mu javno odgovori in ga opozori na nujno potrebo drugačnih meril v drugačnih razmerah. Odpad od vere!? Škof je pokazal na dejstvo, da so v teku let mnogi slovensko zavedni starši — socialisti — s prepričanjem zanemarili versko vzgojo svojih otrok. Ko so pa ti odrasli, so mnogi od njih našli pot v cervev — v druščini pristno ameriške katoliške mladine!

Da, različna merila za različne okoliščine!

Kako pa je bilo s slovenstvom med to mladino? Druga generacija je marsikje še kar dobro govorila slovensko, vsaj za vsakdanje potrebe. Branje slovenskega tiska je bila velika izjema. Zato o slovenskih zadevah nisi mogel z njimi govoriti ne po slovensko ne po angleško. Da so njihovi starši „nekje od Ljubljane", so vedeli povedati, pa v resnici so bili morda iz Vinice v Beli Krajini ali iz Beltincev v Prekmurju. Kako velika približno je Slovenija, niso imeli pojma. Le to so vedeli povedati, da je bilo od doma njihovih staršev do farne cerkve „dve uri za hodit" — take pojme so si delali o razdalji tam. Radi so peli slovenske pesmi in plesali polke ter valčke, sploh prihajali na prireditve. O slovenstvu so malo vedeli, čutili so ga pa le, živeli so ga — doma in v organizacijah. Vse to do neke mere velja tudi še o tretji in deloma četrti generaciji.

Zakaj pa ni emigracija storila za svojo mladino kaj več?

Ponavljam, da takrat nihče ni govoril o „ideološki" emigraciji. V resnici, kajpada, je bilo v njenih vrstah tudi kaj „ideologov", pa so se sami tega le površno zavedali. Bili so duhovniki, ki niso prišli v Ameriko le kruha iskat, bili so študentje, po večini res samo „falirani", ki so si priborili vsaj kakšna mesta v uredništvih raznih glasil, nekateri pa tudi do akademskih in nekaj nižjih poklicev. Napravili so marsikaj v „ideološkem" smislu, mnogi več slabega kot dobrega. Bili so „za vero" ali „proti veri". Naša emigracija je šla ali za enimi ali drugimi, pa spet v glavnem bolj čustveno kot razumsko.

Današnja — „ideološka" emigracija — vsaj tista iz leta 1945 in v prvih naslednjih letih, je v vse drugačnem položaju. Izobraženci niso v njej nikake izjeme, po vsem kar vemo o njej, bi moralo biti med njo jako malo samega „s trebuhom za kruhom", zato je naravnost žalostno, da mora priti po teh kratkih letih do razprav, kot je pričujoča. Podoba je, da bo kmalu treba pozabiti na zveneči prilastek „ideološka" emigracija. Ne vem pa, s kakšno manj zvenečo besedo naj ga nadomestimo...

Sicer pa — ne delajmo si utvar! Čas gre svojo pot naprej in ustvarja novo. Zavore pomagajo samo do neke mere in meje.

Ko sem v letih 1945 — 53 sprejemal begunce ob prihodu ladij v New York, sem neštetokrat slišal prvi pozdrav:

„Pater, kaj pravite, kako dolgo bomo begunci? Kdaj bodo doma spremembe, kdaj se bomo vrnili?"

S pomilovanjem sem sprejemal te pozdrave. Ne zato, kakor da bi vedel, da „sprememb" ne bo tako hitro. Zato, ker sem vedel, da jih bo želja po povratku minila dosti prej, kot bi človek želel, pa naj „spremembe" pridejo ali ne. Prilagodili se bodo. To se je kajpada — z izjemami — tudi res zgodilo. Zakaj bi pa človek želel, da bi želja po povratku ne minila tako hitro? Zato pač, ker se tako rado zgodi, da z željo po povratku preneha tudi „gledanje, kakšno podobo ima domovina od daleč..." Naslednji korak je izkoreninjenje.

Izkoreninjenje je skoraj neizogibno tam, kjer je izhlapela tudi želja po organizaciji in volja do njenega vzdrževanja. Sodim, da ta želja in volja v dobršnem delu ideološke emigracije v Ameriki ali kjerkoli še davno ni izplahnela. Nevarnost pa je, da zaradi časovnih in krajevnih razmer, zlasti pa zaradi težko dosegljivih vidnih uspehov, marsikje že zares usodno izhlapeva. Vzemimo samo „slovenske šole" za otroke. Malo, malo celotnega „slovenstva" bodo dosegle. Zlasti zato, ker je v domačih hišah vedno manj pobude. S tem pa ne sme biti rečeno, da se sploh „ne izplača" in je ves napor Sisifovo delo. Celote ne boste več premesili z novim kvasom, ne pozabimo pa, da se vsak drobec uspeha izplača.

Prav zato se tudi izplačajo takele razprave in razpravice — tu pa tam se le nekaj prime.

Tiste „akademske starešine", ki jim je organizirano slovenstvo potrebno samo za manj let kot je prstov na eni roki — ali tudi na obeh — pa kar pokopljite in to prav na tihem. Še zvoniti jim nikar!

LEV DETELA

rojen 2. aprila 1939 v Mariboru v profesorski družini. Med vojno je v glavnem živel v Ljubljani, leta 1944 pa je odšel v Središče ob Dravi, kjer je v letih 1946/47 obiskoval prvi razred osnovne šole. Pozneje je živel pri očetu v Ljubljani, kjer je leta 1958 maturiral na klasični gimnaziji, od jeseni istega leta do julija 1960 pa je študiral na ljubljanski univerzi slavistiko. Tega leta je zaradi zasebnih, ideoloških in umetniških razlogov zapustil domovino in bil do konca marca 1961 vzgojitelj v nekem mladinskem domu v Retzu ob češki meji, na jesen pa se je že naselil na Dunaju, kjer dokončuje študije iz slavistike in umetnostne zgodovine, v načrtu pa ima tudi doktorat. — V nižji gimnaziji je pisal pustolovsko-domačijski dramski tekst, satirično-pustolovsko povest in nekakšno idilo (vse nedokončano), pozneje tudi pesmi. Prvo črtico Peljal sem se k materi je objavil kot drugošolec leta 1952 v Ljubljanskem dnevniku, kjer je leta 1960 priobčil še štiri reportažne ljubljanske slike (psevdonim ml). Na jesen 1959 mu je revija Mlada pota (Ljubljana) natisnila prozni tekst Ivekov bogec. Ista revija mu je na pomlad 1960 objavila tudi prozo Pot med ljudi. V začetku je v zdomstvu pisal realistično-idealistično prozo z nadihom groteskno-sti, pozneje pa vedno bolj prehajal v modernističen grotesken stil. Piše tudi eseje, kritike in kulturna poročila. Objavlja jih v celovški Veri in domu, Mladju, v Našem tedniku-Kroniki, Naši luči ter Mladiki. V Argentini pa pri Meddobju ter Zborniku Svobodne Slovenije. Prevaja poezije iz slovaščine. Sodeluje s prevodi iz slovenske literature v dunajskih revijah.

Za modernizacijo našega kulturno-političnega življenja, za večjo krščansko trdnost, za demokratizacijo in humanističen odnos do domovine.

Domovino sem zapustil šele koncem leta 1960; tako sodim pravzaprav med tiste redke aktivne emigrante, ki so v tujini zelo kratek čas.

Moj exodus iz Jugoslavije je bil predvsem umetniško-svobodnomiselnega značaja. Šlo je za zelo star problem, za problem ohranitve osebne svobode, predvsem pa za vse, kar je s tem v zvezi: za možnost svobodnega umetniškega ustvarjanja, za možnost objavljanja literature, tiste vrste, ki se je porodila iz prepričanja notranje vesti — in ne po receptu določene sheme ali edinozveličavnega kalupa. Seveda je osebam moje vrste v izseljenstvu zelo težko. Prvič je *resnična gonilna sila* naše trenutne emigrantske kulturne in ideološke situacije tista emigracija, ki je že leta 1945 v zrelih letih ali pa v mladosti zapustila domovino — in jo torej pozna samo v predvojni sliki pa v sliki krutih, velikih, a tudi skrajno neobjektivnih vojnih let. Za nas pa je predvojna doba zgolj razglednica, ki jo poznamo po različnih tolmačenjih starejših, a tudi na vojna leta se spominjamo zelo medlo: predvsem nam je v srcu obstal občutek nepomnljive groze, mračnosti, sivine, neke patriarhalične krutosti, skratka, spomine tiste dobe varuje pošasten svinčenotežak pokrov. Mladostna leta so meni in mojim vrstnikom potekla v domovini: tu so nas vzgajali v novem duhu, v duhu graditve „novega", v bistvu imaginarnega, pa v duhu uničevanja „starega", „preživelega". Mnogi sovrstniki so postali soustvarjalci tega „novega" — in to ne le zaradi koristi v materialu ali individualni časti in sreči, temveč često tudi iz resničnega navdušenja, ki je želelo ustvariti zares nekaj dobrega, novega, lepšega — in to prav zaradi pomanjkavanja celovitega osebnega razgleda. Sredina mojih vrstnikov pa se je umaknila vase, v svoj kot.

Postala je poslušen suženj ukazujočih, izključila je svoje možgane in kot velik dirigiran mehanizem zakorakala za nagradno kostjo. To je velika večina mojih vrstnikov — in te najmanj spoštujem, saj se bodo vse življenje vrteli za mrzlim ali vročim vetrom, ostali pa bodo mlačni. Zato nisem zaman citiral v Prebodeni tišini, objavljeni v Zborniku Svobodne Slovenije 1962 (novela še sicer sodi v prvo, iz domovine izvirajočo in precej črno-belo fazo mojega snovanja) tistega znanega stavka iz Svetega pisma, ki to zlato sredino tako pravilno, enkratno obsoja. Je namreč res, da se del mojih vrstnikov ni mogel navdušiti za povojno situacijo v domovini. Sicer smo sodelovali pri obnavljanju domovine, gradili smo industrijo, proge itd., udeleževali smo se sestankov, delovnih brigad, manifestacij, vendar smo že zgodaj slutili nevarno masko, ki jo je vse to predstavljalo, da bi skrilo nekaj drugega, grozotnejšega, v resnici nehumanističnega. Tako smo postali osamljeni razočarani posamezniki, ki so jih ali uničili — ali pa smo „dezertirali" v takoimenovano svobodo, kjer se nam vendar obetajo možnosti, da se organiziramo v aktivno, življenjesevajoče občestvo. Nekateri so seveda ostali v domovini, kjer je zelo težko, vendar vzbuja postopna demokratizacija življenja tudi tam velike upe. Zdi se mi, da je velika prednost redkih poedincev moje vrste prav v tem, da poznajo tudi povojno domovino — in to ne v idiličnem pokrajinskem smislu, temveč v vsej njeni trenutni strukturi dobrega in slabega. Nekateri silno neprijetni spomini nam sicer še preveč živo podčrtujejo vso grozo, ki smo jo občutili v njej prav zaradi pomanjkanja vsake resnično objektivne kontinuitete, ki bi povezala pozitivno preteklost z našim časom, po drugi strani pa smo živo slutili grozotno maškerado poedincev nad množico. Največje zlo domovine je tičalo prav v tem, da komunizem ni razvil resničnega občestva, temveč je ljudi izoliral, razcepil, osamil. Zato bi morala biti prva naloga naših zamejskih organizacij povezovanje v *občestvo.*

Danes tudi na zahodu ni resničnega občestva. Občestvo eksistira dandanes edinole v Cerkvi, in še tu samo, ko gre za resnične vernike — in ne za maškare neke družbene konvencije, ki popolnoma po nepotrebnem polnijo cerkve.

Prva naloga zamejstva mora postati vedno temeljitejše zidanje občestva. Hrbtenico k temu, na krščanski resnici bazirajočem občestvu, nam je nedvomno že zgradila starejša emigrantska generacija. Zelo žalostno bi bilo, če sedaj ne bi ta starejša generacija znala pridobiti in vzgojiti tudi mlajšega rodu za *aktivno slovensko kulturno delo.*

So pa znaki, ki kažejo, da mladega naraščaja ni v tisti meri, ki bi bila nujno potrebna. Zato postaja starejša generacija ali zagrenjena ali pa toliko nekritična do svojega dela, da so že potrebne korenite reforme.

Dandanes se postavljajo predvsem te poglavitne zahteve:

1.) Starejšemu rodu slovenske emigracije se mora nujno priznati velika vloga, ki jo je izvršil pri uresničevanju hrbtenice bodočega slovenskega občestva.

2.) H krščanski bazi, ki jo je zgradila in utrdila starejša generacija v emigraciji, pa je potreben dotok socialnih elementov, ki jih resnično poznajo le redki posamezniki, ki so zadnja leta zapustili domovino.

3.) Starejše generacije morajo z vsemi sredstvi in z vso močjo navdušiti mlajše, že v zdomstvu rojene rodove za plemenito slovensko stvar.

4.) Potrebna je velika mera objektivnosti, samokritike in kritike.

To so problemi, ki jih ne bo tako enostavno rešiti.

Predvsem bo treba poživiti in modernizirati vse naše zdomsko delo. V kulturnih revijah bo potrebno zavestno stremljenje k umetniško visokim a tudi modernim dosežkom, medtem ko bo v esejih potreba čutiti večjo znanstvenost. Tudi naše dnevno, tedensko in mesečno časopisje se bo moralo organizirati in tudi povezati. Danes je pri nas preveč politikanstva, a premalo znanosti, filozofije, ideologije, kritike.

So znaki, ki kažejo, da se življenje v domovini počasi, a vendarle demokratizira. Pisanje postaja objektivnejše, poglobljeno, treznejše. Bodočnost bo politiko pretvarjala v aktivno znanost. Mesta politikov bodo vedno bolj zamenjavali strokovnjaki.

S postopnim ukinjenjem politizacije v svetovnem življenju — in to tudi v komunističnem, — bo tudi izginjala vloga emigracije, pač pa bo ostajalo občestvo plemenitih, ljubezen čutečih ljudi.

Klici po občestvu prihajajo tudi iz domovine. Zato bo potrebno živo zanimanje za vse sodobno v domovini. Pozitivne do-

sežke iz domovine bomo morali tudi sami prisvojiti, pač pa bomo morali odsekati vse gnilo in slabo. V živem *razumevanju* domovine se bo moral odigravati bodoči razvoj slovenskega zdomstva, ki pomeni postopno približevanje in spajanje vseh človeških antipodov v občestvo celovitih, notranje trdnih, verujočih ljudi.

Poseben problem predstavlja končno vloga emigrantov do nove domovine. Tu bi rekel samo eno: bodočnost čuteči emigrant bo znal povezati svoje *aktivno* delovanje v *slovenskih organizacijah* z *aktivnim delovanjem* v *organizacijah nove domovine*. Z emigrantom je tako kot z umetnikom: za njega veljajo prav vsi zakoni, ki so v navadi na tej zemlji, potrebno pa mu je še veliko več. Umetnik mora biti tudi človek in končno „kruhoslužitelj", emigrantu pa po vsej pravičnosti ni potrebno le aktivno slovenstvo, temveč tudi aktivno delovanje med tujci. Današnja *sinteza* je večstopenjska in kompliciranа. Na eni strani gre za *sintezo* naprednega krščanstva in napredne socialnosti, medtem ko je tu še neka druga, morda še širša *sinteza* različnih kultur sveta. Končno pa gre tudi za Slovence, za bistveno sintezo obeh taborov, ki je v širši luči sinteza miru vseh trenutnih sovražnih svetovnih blokov. V resnici pa je problem sintetiziranja trenutne resničnosti še širši, če pomislimo, da gre tudi za sintezo tehnike in kulture, ki mora odpraviti tehnokracijo in kulturokracijo, a črte med vsemi temi sintezami so skoraj zabrisane, tako da smo v bistvu v zelo živahnem, dinamičnem, a tudi neverjetno težkem položaju, ki ga ob izbiri napačne poti lahko v trenutku raznese na tisoč koščkov. To pa je nemožnost izhoda iz današnjega položaja.

Čisto konkretno bi lahko ob koncu postavili nekaj razumljivih zahtev:

Dobro razumevanje položaja v domovini.

Kritika in samokritika lastnega dela.

Kritičen in aktiven odnos do situacije med tujci.

Želja po skupnosti in sintezi.

Povezovanje tradicije in moderne.

Krščanski ideali: notranji razpon, trdnost, celovitnost, razmah, vera, ljubezen.

Močno uveljavljanje socialnih prvin.

Povezovanje: konference naših organizacij, našega tiska, naših umetnikov.

Večja modernizacija in večja vloga mladih v vsem našem življenju.

Aktivizacija naše mladine, večja propaganda.

Do teh zaključkov sem prišel po daljši poti. V Ivekovem bogcu, tiskanem jeseni 1959 v ljubljanskih nekdanjih Mladih potih, sem še čisto zavestno vzkliknil s trpečim človekom: „Bogec moj, bogec moj, kje si, bogec moj!"

Iskanje Boga me je popeljalo na križev pot v tujino. Tu sem problem Ivekovega bogca obdelal bolj krščansko-domačijsko v celovški Veri in domu (n. pr. Deček in večnost), pozneje pa sem v tržaški Mladiki in drugod poskušal iz resničnosti postaviti podobo sedaj še neresničnega stanja. To je moja rast iz resničnega sveta v nadsvet, kar pomeni moderno varianto slovenskega surrealizma, ki ga postopoma moderniziram, tako n. pr. v drami Graščina. Istočasno sem v Meddobju, Zborniku Svobodna Slovenija, Mladju in drugod tudi z literarnimi poročili, kritikami in prevodi skušal odpraviti negativno in uvesti napredno. Iz začetne užaljenosti emigranta, ki je v ostrih kritikah opisal trenutno kulturno situacijo v domovini, se mi je vedno bolj oglašala želja po veliki pravičnosti in resnični krščanski ljubezni.

Trdno sem prepričan, da so v domovini na delu nove plemenitejše sile, ki bodo poživile in demokratizirale vse domače življenje in zelo olepšale življenje navadnega slovenskega človeka. Prav tako pa ni zanikati, da tudi med emigracijo ne bi bilo pozitivnih in mnogo obetajočih sil. Današnje stanje slovenske emigracije lahko imenujemo slovenski *čudež;* stara generacija nam je zgradila soliden temelj, tu pa je tudi vsaj peščica mladih, ki bo delo (kolikor bo našlo širšo podporo) vodila naprej. Vendar se bomo morali bolj priključiti življenju v domovini, a tudi koroški in primorski domovini, kjer imamo mnogo več zmožnosti. Iz emigrantske *izoliranosti* se bomo morali vedno bolj *odpreti svetu*, ne da bi pri tem izgubili notranjo hrbtenico, niti naš slovenski ponos. Pri vsem tem pa bo potrebna večja enotnost in trdnost, a tudi večja elastičnost.

Kakršnokoli baziranje na starem in preživelem bi tu pomenilo našo smrt. To je nekaj skromnih misli na rob slovenskemu sočasnemu dogajanju.

ROMAN RUS

star je 50 let. Diplomirani pravnik. V domovini je bil uradnik Poštne hranilnice v Ljubljani, sedaj živi v Rimu, kjer je vodja slovenskih oddaj v rimski radijski oddajni postaji ter sestavljavec in poročevalec slovenskih oddaj v vatikanskem radiu. Je dopisnik skoro vseh slovenskih katoliških časopisov in revij v zamejstvu. Njegova žena Marija je statističarka v farmacevtskem podjetju v Rimu. Imata štiri otroke: Marko, 21 let, študira ekonomijo in trgovino na rimski univerzi, istočasno pa je zaposlen pri angleški družbi za kontrolo podjetij; Barica, 20 let, ima trgovsko akademijo in je uslužbena kot tajnica v rimski odvetniški pisarni, Nežka, 19 let, obiskuje zadnji letnik trgovske akademije v Rimu; Matej, 18 let, je dijak klasične gimnazije v Rimu.

Spoštovani gospod urednik! V naslednjem Vam podam nekaj misli k Vaši anketi.

Prva naloga vsake ideološke emigracije je ohranjevati, dopolnjevati in pomnoževati dediščino in izročilo svojega naroda. V tujini je šele moč spoznati osebnost in značaj posameznih ljudi. Takrat odpadejo priporočila, pripadnosti tej ali drugi ugledni družini, odpadejo vplivni strici in tete, ki so včasih doma s svojimi zvezami utirale komu pot navzgor, četudi ni bil sposoben. Tujina je trda, a koristna šola. V 18 letih smo tako do kraja spoznali vrednost nekaterih posameznikov, ki so se doma povzpeli razmeroma visoko, v tujini pa so odpovedali in pokazali svoj nečeden obraz: ali so naravnost hiteli zanikavati svojo slovensko pripadnost in izvor, ali so se skušali čimprej vtopiti v novem okolju in pozabiti na vse, kar bi jim moralo biti sveto. Spet drugi pa so se pokazali v tako svetli luči, da bi človek zaman iskal besed, s katerimi bi jim izrekel zadostno spoštovanje in priznanje. Žal je teh zlasti med mlajšim rodom malo.

Tisti, ki so bili brez načelnosti, brez prave narodne zavesti, brez izgrajenega slovenskega katoliškega prepričanja, so utonili v iskanju materialnih koristi, ki so jim postale edini smisel. Ne gre tu samo za preproste ljudi marveč tudi za intelektualce. Zlasti slednji bi morali v tujini iskati predvsem vir za kulturno obogatitev, ki bi jo morali darovati svojemu narodu. Če tega ne store, so podobni tistemu obrtniku, ki je te dni prispel z ogromnim avtomobilom v Evropo iz Amerike in po nekaj dneh zopet hitel nazaj, češ da ne v Sloveniji ne v Evropi zanj ni več življenja. Postal je materialistični Amerikanec in izdal svoj slovenski izvor in največje vrednote svojega naroda. Slovenska gospa, ki je govorila z njim, mi je nato dejala: „Škoda za Slovence, kam so padli...“ Da, kam so padli.

Tujina nudi ogromno možnosti slovenski ideološki emigraciji, da uveljavi slovensko ime v svetu. Zlasti inteligenca je tu poklicana, da stori vse, da stopi na vseh področjih življenja, še posebej kulturnega, kot slovenska inteligenca v ospredje. Kdor zgolj za to, da si pridobi vplivno mesto v tujini, zataji svoje slovensko ime in se vtopi v tujčevo skupnost, je izdal svoj narod. Kak dopis v slovenščini ali kako nakazilo za slovenske knjige, mu ne odvzameta tega pečata. Nesmiselno je razpravljanje o stališču tega in onega, ki v opravičilo svojega prestopa našteva razloge študija, zaslužka, negativnega izgleda za povratek inp. Vsak,zlasti pa inteligent, ki je prišel v tujino iz slovenske domovine, mora ostati v prvi vrsti Slovenec. Pripadnost slovenskemu narodu in slovenski domovini nima meja. Hkrati pa je to tako velika vrednota, da se tisti, ki jo zavrže, sam oropa velikega bogastva. Vsak teh se tudi moti, če misli, da bo v tujčevih očeh zato kaj večji! Prav tako se moti, če misli, da tisti, ki so ostali doma, ne gledajo nanj. Nasprotno, zelo budno sprem-

ljajo naše poti in naša dejanja in nas po njih sodijo. Mislim pri tem na tiste v domovini, ki so ostali do kraja zvesti svojemu narodu in izročilu. Motijo se tudi tisti, ki mislijo, da v naši domovini ni več kristalnih značajev. Nasprotno, mnogo jih je še in to med starejšim in mlajšim rodom. Marsikateri slovenski intelektualec bi zardel od sramu, če bi poznal nekatere primere, kot jih poznam jaz, ki sem bliže domovini. Ti krasni slovenski ljudje nas sodijo, mnogo upajo v nas, mnogo od nas pričakujejo. Vsi, predvsem pa inteligenca bi morali storiti vse, da jih ne bi razočarali.

Ideološka emigracija bi morala čim bolj razširiti svoje obzorje. Poiskati pri narodu, med katerim živi to, kar je pri njem najbolj pozitivno in svoja izkustva darovati svoji domovini na način, kot je sedaj mogoč. Različni narodi so prvi v raznih stvareh. V misli na to, kar slovenskemu narodu najbolj koristi, bi se morali učiti od njih in naše pridobitve in izkustva prilagojevati potrebam našega naroda.

Seveda moramo zato spremljati dogajanja doma. Kdor misli, da se v naši domovini niso tudi „poamerikanizirali" kot so se več ali manj skoro vsi narodi v Evropi, se moti. Kot v Ameriki poznajo danes tudi v Sloveniji nove metode dela, novo modo, nove pridobitve, od avtomatičnih kuhinjskih aparatov do najmodernejših reakcijskih letal, jedrskih reaktorjev in podobnega. Kdor misli, da bo s svojim avtomobilom, transistorjem in kavbojkami v domovini dosegel kaj drugega kot hudomušen nasmeh, se bridko moti. To imajo tudi doma. Tudi twist znajo morda bolje plesati kot slovenski Amerikanci. Darovati bi jim morali povsem nekaj drugega, nove ideale, nov svet, ki ne bo materialističen, novo pomlad slovenstva, novo vero v krščanske ideale. Slovenska kultura doma je prelomila s preteklostjo. Po našem odhodu, je pričela graditi v zraku. Zato je zlasti mladina prazna, brez idealov. Vsa je usmerjena zgolj v materialistični svet. Manjka ji krščanskega optimizma, manjka idealov. Naloga ideološke emigracije je, da ji to nadomesti. To je veliko poslanstvo vseh, predvsem slovenskega izobraženstva, ki ga moramo vršiti ne oziraje se na to, ali se nam bodo še kdaj odprla vrata v naš slovenski raj ali ne. Če tega ne storimo, smo — v kolikor ne bi doma izgubili življenja — po nepotrebnem odšli v svet. Prav je dejal neki slovenski izobraženec, ko je poudarjal: „V domovini ustvarjajo kulturo na osnovi marksizma in materializma. Slovenska kultura pa je zrasla iz krščanskih prvin in izročila. Zato lahko resnično slovensko kulturo ustvarja in nadaljuje samo značajna, zavedna slovenska ideološka emigracija na svobodnih tleh. Ta mora nadaljevati delo naših prednikov."

Za to delo pa moramo biti zreli. V nas mora biti odločna katoliška načelnost, zavestna globoka ljubezen do domovine in naroda, iz katerega smo izšli, in pripravljenost na žrtve. Vsak bi moral biti v svojem delu in poklicu vzgled zavednega, značajnega katoliškega slovenskega moža. Vsak bi moral storiti vse, da bi bil kot Slovenec prvi med tujci. Skrbeti bi moral za to, da bo njegova družina, zlasti da bodo njegovi otroci ostali Slovenci. Sedaj se namreč dogaja nasprotno: vsepovsod berem članke, izpade in polemike, kjer se prenekateri trkajo na prsi kot edini pravoverni Slovenci, in očitajo drugim vse mogoče grehe, sami pa nadaljujejo dan za dnem z najhujšim narodnim grehom, ko puste, da se njihovi otroci potujčujejo, in se ne uče besedice slovensko, s čemer za vselej odvzamejo slovenskemu narodu najnujnejši in najžlahtnejši življenjski sok.

Vsak bi moral žrtvovati svoj prosti čas in svoje sposobnosti za ustvarjanje slovenske skupnosti v tujini, iznad osebnih sporov in različnih gledanj, z delom v društvih, s sodelovanjem v časopisih in z materialno podporo ustanovam, ki žele ohranjati med nami v tujini naše slovenske katoliške ideale. Nikoli ne bomo dovolj hvaležni tistim, ki se žrtvujejo za slovenske šole v tujini, za izdajanje slovenskih knjig, revij in časopisov, za poudarjanje slovenske samoniklosti v znanstvenem, umetniškem, leposlovnem in sploh kulturnem delu. Samo na ta način se bomo namreč ohranili in se uveljavili v svetu kot Slovenci in pri tujcih našli spoštovanje in upoštevanje slovenskega naroda.

Na našo slovensko domovino in na narod, ki je ostal doma, nas vežejo nerazvezljive vezi. Kdor jih ne čuti ali jih nasilno trga, ni bil in ni pravi Slovenec.

Pri tem pa ne gre za solzavo sentimentalnost, ne za demagoško kričanje: ljubezen do domovine, do slovenskega izročila, do slovenskega naroda je vse prej kot to. Obstaja v zvestobi zemlji, ki nas je dala, zvestobi materi, ki nas je rodila, v zvestobi besedi, ki nas jo je učila in v zvestobi skupnosti, ki nam je dala prvo izobrazbo in prve smernice na življenjsko pot. Ta skupnost je bila katoliška in slovenska. To moramo ostati tudi mi.

Politične spremembe te naše dolžnosti

prav nič ne spremene. Mi smo in moramo ostati Slovenci. Kot taki smo in moramo biti navezani na svojo domovino in narod, najsi tam trenutno vlada kdorkoli. Nasprotno, v sedanjih razmerah so naše dolžnosti še večje. Z našo trdno zgrajeno katoliško načelnostjo in neomajno slovensko zavestjo, moramo v tujini graditi to, kar doma ni mogoče, moramo dvigati upanje tistim, ki so doma, moramo odpirati oči in ljubeznivo poučiti tiste, ki morejo priti v svet, a niso poslani z nalogami vabljenja na vrnitev, biti z njimi vljudni in prepričevalni, toda zavedni in načelno nepopustljivi.

Pri tem ne smemo dajati nikomur občutka nadrejenosti: mimo vsega moramo vedeti, da je prenekateri študiral v inozemstvu, in da je težko kaka stroka, kjer domači slovenski intelektualci ne bi bili na isti višini kot so tisti, ki so po vojni končali na primer tehnične, gospodarske in tem podobne študije v svobodnem svetu.

Kot katoličani ne moremo sodelovati s komunizmom; kot svobodni Slovenci in demokratični ljudje ne moremo nikoli odobravati in se potegovati za režim, ki je diktatorski, ki ne dovoli temeljnih človeških svoboščin, med katerimi so tudi pravica do svobodnega javnega izpričevanja vere, pravica do svobodnega, tudi verskega tiska in pravica do političnega združevanja. Val gospodarskega zboljšanja in zboljšanja življenjskih pogojev, ki je zajel vso Evropo in zato tudi Slovenijo, našega stališča ne more in ne sme izpodmakniti. Nekatera diplomatska dogajanja v Cerkvi za olajšanje položaja katoličanov onstran železne zavese ne spreminjajo načelnega nespremenljivega odpora Cerkve proti komunizmu in proti vsem brezbožnim idejam in diktatorskim režimom. To je prav v teh dneh večkrat poudaril vatikanski radio s tako odločnostjo in ostrino, kakršne doslej še nikoli ni rabil.

Naš odpor proti komunističnemu režimu in tistim, ki te režime vzdržujejo, pa ne sme nikoli preiti na našo slovensko domovino in na poštene slovenske ljudi. Njim vedno veljaj vse naše delo, vsaka naša misel, vsa naša ljubezen! Pri tem nas nič ne ovira, da izkazujemo svojo dolžno hvaležnost deželi, ki nas je sprejela, in prijateljstvo do ljudi, s katerimi smo se seznanili. Prav z našim vestnim delom kot Slovenci in našim poznanstvom in prijateljstvom, ki smo si ga kot Slovenci ustvarili v novem okolju, bomo izpolnili to, kar v naši novi domovini od nas pričakujejo, hkrati pa vršili poslanstvo, ki nam je kot Slovencem v tujini naloženo v korist naše slovenske domovine in našega slovenskega naroda. Brez katoliške načelnosti, brez slovenske narodne zavesti, brez ljubezni do domovine in slovenskega naroda in brez pripravljenosti na žrtve zanj, smo in ostanemo hlapci! Naloga slovenske ideološke emigracije pa je prav nasprotna: Biti moramo povsod in vselej ponosni sinovi ponosnega slovenskega naroda, ki je rasel iz katoliške vere in ki je bil in mora ostati eden najkulturnejših narodov na svetu!

DR. MIHA KREK

rojen 28. septembra 1897 v Leskovici nad Škofjo Loko. V ljudsko šolo hodil v Bohinjski Bistrici, v gimnazijo v škofovem zavodu v Št. Vidu nad Ljubljano, pravo študiral eno leto v Zagrebu, ostala leta na univerzi v Ljubljani. Leta 1921 bil imenovan za pomočnika glavnega tajnika Slovenske ljudske stranke dr. Fr. Kulovca, leta 1923 postal urednik Slovenca, leta 1927 predsednik upravnega odbora Okrožnega urada za zavarovanje delavcev in član uprave Osrednjega urada za zavarovanje delavcev v Zagrebu. V istih letih tudi član občinskega sveta v Ljubljani.

Od leta 1921 naprej se udeleževal sej Izvršnega odbora SLS. Prvi dve leti kot pomočnik v glavnem tajništvu stranke, nato pa kot predsednik okrajnega odbora SLS za ljubljansko okolico. L. 1923 je bil tudi izvoljen za člana načelstva SLS in njenega Izvršnega odbora. Leta 1929 za člana „štirinajstorice", ki je po pooblastilu zbora zaupnikov vodila strankine posle v času, ko je bila SLS razpuščena. Ko so bili v letu 1931 internirani načelnik stranke dr. Anton Korošec, podnačelnik dr. Marko Natlačen, glavni tajnik dr. Franc Kulovec in član načelstva dr. Anton Ogrizek, je dr. Korošec pooblastil dr. Kreka, da je opravljal posle načelnika po smrti poslevodečega biv. ministra in narodnega poslanca Antona Sušnika. V letu 1935 je bil dr. Krek izvoljen za podnačelnika stranke, po smrti dr. Antona Korošca leta 1940, za glavnega tajnika, med vojno koncem leta 1942 ga je razširjeni zbor strankinih zaupnikov izvolil za načelnika stranke, vse slovenske demokratične stranke so ga tudi določile za zastopnika Slovencev v tujini med vojno. Leta 1946 je na zahtevo vseh v Narodnem odboru za Slovenijo včlanjenih in sodelujočih slovenskih političnih strank prevzel predsedstvo tega odbora. Od ustanovitve Zveze krščanskih demokratskih strank za Srednjo Evropo v letu 1951 je podpredsednik te zveze, katero je zastopal tudi na mednarodnih kongresih.

V letih 1920 do 1935 je bil dr. Krek član uprave Akademskega doma v Ljubljani, Glavnega odbora Prosvetne zveze, Škofijskega odbora Katoliške akcije in eno poslovno leto predsednik tega odbora, član pripravljalnih odborov za Katoliški shod, Evharistični kongres, biseromašniški jubilej nadškofa dr. Jegliča in drugih.

Član jugoslovanske vlade je postal 1. septembra 1935 in ostal v njej neprestano do okupacije najprej kot minister brez portfelja, zatem pa kot minister za gradbe in za prosveto. V jugoslovanski vladi v begunstvu je bil do jeseni leta 1941 minister za gradbe, potem pa podpredsednik te vlade do junija 1943, ko je odstopil. V decembru istega leta je bil imenovan za delegata-veleposlanika Jugoslavije pri Zavezniškem svetu za Sredozemlje v Alžiru, kasneje v Neaplju in nazadnje v Rimu. Na tem mestu je ostal do leta 1944. V Rimu je ustanovil odbor za pomoč beguncem iz Jugoslavije in bil predsednik tega odbora, zlasti pa Slovenski socialni odbor za pomoč beguncem. To karitativno delo je opravljal do odhoda v ZDA konec septembra 1947, kjer je isto delo nadaljeval in ga opravlja v okviru Lige katoliških slovenskih Amerikancev. Poleg političnega dela se udejstvuje kot publicist, novinar, organizator, govornik, predavatelj.

Tri vprašanja ste postavili uredniki Svobodne Slovenije. Vsa tri zadevajo našo narodnostno lastnost in dolžnost. Tako se zdi, da bi lahko kar vprašali: Kakšen bodi in kako ravnaj slovenski človek v tujini, da ne bo zanemaril ali zakopal svoje narodnostne lastnosti, ki jo je po naravnem redu dobil iz Stvarnikovih rok?

Ponovimo: Slovenskih mater in očetov sinovi in hčere smo od prvega do poslednjega utripa naših src. Stvarnikova volja je, da bodi odnos med roditelji in potomci, odnos najintimnejšega spoštovanja in ljubezni. Stvarnikova volja je, da v tem življenju izkoristimo vse talente in lastnosti, ki smo jih ob rojstvu prejeli, v Njegovo slavo in svojo največjo dosegljivo srečo. Za vsak dar, sposobnost in lastnost, ki smo jo prejeli, smo odgovorni pred Bogom in ljudmi. Za vsak dar, ki nam je dan, pa smo ga zanemarili ali zapravili, smo sojeni v svoji vesti, v družbi in pred Stvarnikom kot nemarni upravitelji.

Narod je razširjena družina ljudi, ki so si najbližji po pokolenju, po naravnih in v kulturnem razvoju nastalih lastnosti in označbah. V razvoju do našega časa je vsak narod posebna edinka v božjem vrtu človeštva.

Narodnostno pokolenje je torej del naše biti. To ostane, pa naj z našim sodelovanjem veselo raste in uspeva ali pa tudi če zanemarjeno in pridušeno ali celo hote okrnjeno, lomljeno in zavrženo životari v nas. Z nami je od kraja do konca. Nismo si ga izbrali in se ga tudi znebiti ne moremo. Če narodnostno lastnost zanemarimo ali zavržemo, sami sebe pohabimo v svojo lastno oslabelost, v škodo družbe, proti naravnemu redu in proti Stvarnikovi volji.

Z vsemi darovi, lastnostmi in talenti pokolenja bi morali skrbno gospodariti, jih gojiti, izpolnjevati in jih uporabiti. Z vsemi. Torej tudi z narodnostno lastnostjo moramo služiti Bogu, družbi in svojemu lastnemu napredku.

Te osnovne reči je treba ponavljati, ker se med izseljenci zelo vsiljuje napaka in ponavlja skušnjava, da je mogoče menjati narodnost, kot deželo, ki v njej živiš, ali državljanstvo, ki ga po svobodni izbiri menjaš.

Doma so te reči nujne in vsakdanje kot zrak, ki ga vdihavamo in kruh, ki nam ohranja moči. Vsa družba, ki se v njej gibljemo in na nas vpliva, je slovenska. Tudi tam se sicer moreš narodnostno pohabiti, vendar te vse okolje varuje in spodbuja, da se ne. Tam nas vse navaja, da bodimo dobri, zvesti, koristni in navdušeni Slovenci. V tujini je drugo podnebje, drugo vreme, zlasti za narodnostno lastnost naseljencev.

Prestop v tujino je huda, občutna, težka sprememba. Dotlej je bil človek domač med domačimi, poslej je le naseljenec med tujimi. Zunanje razmere v tujini silijo naseljenca, da je izredno priden, delaven, skrben, varčen, pošten in korekten, da bi mogel vzdržati, poskrbeti zase in družino, da bi se ustalil, prilagodil in utrdil svoje stališče, da bi mogel misliti tudi na napredek v tujini, če ne že zase, vsaj za svoje otroke. Iste razmere, ki naseljenca silijo in gonijo, da podvoji svoje napore v pridobitnosti, v socialno gospodarskih odnosih, iste razmere, ki ga pogosto očito in ostro opominjajo in svare, naj varuje in izvršuje versko moralna načela in vodila življenja, da bo ostal močan in vzdržal nad vodo, iste razmere mu redno dopovedujejo, vsaj, če jih površno razumemo, pritiskajo, naj bi priseljenec na svojo narodnost pozabil, ker mu je v tujini bolj v oviro kot v oporo. To občutje dobi več ali manj vsak naseljenec, posebno pa tisti, ki je šel v tujino po svobodni odločitvi iskat boljšega življenja in materialnih koristi. Podobno, če ne še slabše je s tistimi, ki so bili sicer nasilno vrženi iz domovine, pa so potem sklenili, da v tujini ostanejo, tudi če bi se jim odprla vrata in možnost vrnitve. Popolnoma obvarovan pa pred takimi skušnjavami ni nihče.

Proti navalu vseh vplivov in pritiskov tujine mora naseljenec sam iz sebe, iz duhovnih zakladov, ki jih je prinesel s seboj in z združenimi močmi naseljenske narodnostne skupine gojiti, obnavljati, utrjevati pravilno naziranje in prepričanje, da mora živeti polno življenje kulturnega človeka z zadoščenjem, da opravlja svoje poslanstvo, svojo nalogo po volji božji le, če se ohrani tudi kot živ, koristen, delaven in plodonosen ud svojega naroda.

Naloge tistih med naseljenci, ki so kakarkoli dosegli širše obzorje, temeljitejšo izkušnjo, boljšo ali, recimo, višjo izobrazbo, je v tem, da z zgledom vodijo in svoji narodnostni skupini posredujejo dokaze, da je človek boljši in najuspešnejši, če se ohrani kot nepokvarjen značaj, če torej čuva tudi svojo narodnostno zavednost v vseh okoliščinah. Kolikor imajo več zmožnosti, toliko imajo tudi več dolžnosti, da sonarodnjakom svetujejo, kako narodnostno lastnost v tuji družbi primerno in pametno kazati in razlagati, da vzbudi zanimanje,

pozornost za naseljenca, spoštovanje in naklonjenost zanj. Tudi tedaj, kadar se nam dozdeva, da delamo vtis čudaških posebnežev, če gladko izpovedujemo, zastopamo in branimo svojo narodnost, ostanimo značajni in govorimo resnico. Le tako bomo utrjeni in duhovno bogatejši sami ter boljši v očeh vseh poštenjakov. Čim višje se kdo povzpne v svojem strokovnem, poklicnem delu ali drugače v izseljenstvu, tem več bo lahko koristil slovenstvu — in prepričan sem, da tudi sebi —, če bo rad govoril o svoji rodni grudi, svojem ljudstvu, svoji domovini.

Za ohranjanje in pospeševanje narodnostnega življenja v tujini je treba vpregati vedno znova vse sile, kar jih zmoremo. Temu služijo združenja v vseh področjih našega duhovnega in tvarnega udejstvovanja, zlasti pa slovenski časopis in knjiga. Izseljenec, ki si domišlja, da nima več potrebe po redni slovenski družbi in branju, se suši v vsej svoji duhovnosti, mišljenju in čustvovanju in se mu to hudo kvarno pozna v vsem njegovem značaju.

To velja za vse naseljence. Večjo in višjo nalogo ima ideološka emigracija. To so tisti naši naseljenci v tujem svetu, ki so to postali kot žrtve sovražnih političnih razmer in nasilnih sprememb v domovini in hočejo ostati zvesti borci za naše skupne narodne ideale pa naj še goje misel in upanje, da se vrnejo domov ali pa ne.

Ideološka emigracija hoče izkoristiti svoje bivanje v tujini, v svobodi, kot glasnik ljudstva v domovini. Prizadeva se in trudi, da bi domovina, ki je pred vsem zaradi nesrečnih mednarodnih razmer in posledic vojne postala sužnja komunistične diktature, zopet dosegla svobodo, hoče domovino uvrstiti v družino svobodnih narodov.

Borba proti komunizmu ni samo in strogo narodna zadeva. Splošna, svetovna je, kot je bojni cilj komunizma zavzeti ves svet. Pa vendar je narodna, neposredno narodna zadeva. Gre nam za uničenje komunizma kot zmote, kot zla, ki je najhujša bolezen sedanje družbe. Neposredno pa hočemo prispevati, da se naša domovina otrese tega zla. Delamo z roko v roki z vsemi demokratičnimi in svobodoljubnimi ljudmi, zlasti z zastopniki narodnostnih skupin Srednje in Vzhodne Evrope in vemo, da v tem pred vsem naš narod doma pričakuje od nas pomoči. Narodova pomožna reševalna ekspedicija smo. Narod doma in mi izseljenci se zavedamo, da je naloga težka, uspeh odvisen od okolnosti, ki daleč presegajo naš dosegljaj. Pa tudi oboji vemo, da v tej pomožni akciji izseljenci moremo in moramo sodelovati.

Pomagati narodu v demokratičen red življenja je za nas prva, če ne edina, pa gotovo najvažnejša točka narodno političnega dela. Vse, kar zmoremo, naj bo usmerjeno v ta namen. Lahko rečemo, da smo slovenski politični emigranti v tem složni, vsi ene misli. Motenj v izvajanju in nastopanju za ta namen je pa veliko. Deloma so nujne in neizogibne, deloma pa tudi nepotrebne in neutemeljene. Mednarodni razvoj obeležuje dejstvo, da ima komunizem skoraj tretjino človeštva pod svojo oblastjo, ki jo je doslej vsa leta širil in mu je komaj zadnje leto prešlo brez novih osvojitev in pridobitev. Vsi ti njegovi veliki uspehi delujejo na nas kot razočaranje in nesrečna izguba. Ker je postal svetovna sila, ki vsak čas grozi z ognjem, hodijo okoli nje državniki svobodnih narodov kot okoli vrele kaše in delajo z njo boleče kompromise, da bi obšli nevarnost vojne. Kot povsod v Srednji in Vzhodni Evropi, traja komunistična oblast v naši domovini že osemnajst let, se je ustalila in vztrajno širi svoj vpliv preko mej. Naj se zavedamo ali ne, segajo ti vplivi tudi do nas in med nas. Vse to ustvarja za nas težave, ki je z njimi enostavno treba računati, ker jih preprečiti in odstraniti ne moremo. Preko njih pomaga samo vztrajnost in iznajdljivost. Nepotrebne pa so težave, ki nastajajo med nami, kale razpoloženje, jemljejo veselje, mnoge odbijajo, drugim pa jemljejo čas in moči, ker se moramo z njimi ukvarjati, namesto, da bi v složnem zaletu šli proti edinemu važnemu nasprotniku.

Naj omenim vsaj nekaj teh najbolj očitno nepotrebnih težav. Neprestano se ponavlja sumničenje, da hočemo nekateri izrabljati narodno politične napore emigracije za neko „vračanje na staro". To vendar ni več puhla krilatica. Stare politične razmere so odmrle, stari politični ljudje umiramo. Nihče ni tako nor, da bi mislil, da je mogoče in da je treba razvoj kdaj potisniti nazaj za desetletja. V naravi stvari je, da iščemo kar moč točno podobo razmer doma, da vestno spremljamo razvoj v mednarodnem življenju in s te postave delamo za bodočnost, za nove rodove.

Ne samo doma, tudi v emigraciji se širi in širi plehko klevetanje političnih skupin in strank, zlasti tistih, ki so delale med Slovenci pred vojno. Komuniste doma razumem, da jim morajo ubijati ugled in dobro ime in da to delajo, kot pač znajo

komunisti. V emigraciji pa vendar vsak, kdor hoče videti, vidi, da so vsa politična združenja posvetila svoje delo novim nalogam, pred vsem skupnemu narodnemu cilju. Prejšnja so ostala imena, ki jih ljudje najbolj poznajo izpred časov, ko so bili vrženi v tujino, programi so pa vsi prenovljeni in v praktičnem delu smo strankarske boje izključili, tekme opustili. Vsem gre za osnovni in glavni cilj, ki ga politična emigracija ima. Nikogar ni, ki bi hotel in mogel kdaj upostavljati stare politične stranke, kakršne so nekdaj bile in ki bi si želel starih načinov strankarsko političnih nasprotovanj. Nekaj popolnoma drugega pa so splošni vidiki in osnovna načela, ki opredeljujejo in ljudi združujejo v demokratičnih političnih skupinah. Načela in smeri so stalna. Krščanska demokracija je npr. v svojih načelih vedno mlada in vedno nova. Liberalna in socialistična demokracija imata tudi svoje stalne smernice in osnovne programe, ki se jih njeni pristaši oklepajo. Zgledi v svobodnih deželah kažejo, da so stranke krščanske, liberalne in socialistične demokracije po vojni uspešno poprijele — seveda vse prenovljene — in z lepimi uspehi služijo svojim narodom v hudo novih in spremenjenih razmerah. Ali bodo in kako bodo mogle služiti našemu narodu, ne vemo. Vemo pa to, da danes služijo edino važni narodno politični borbi za dosego političnih in vseh drugih svoboščin. Nevarnejši in hujši je ugovor proti raznolikosti političnih združenj sploh. To kaže, da je miselnost, ki jo hoče vcepiti totalitarizem, že napravila svoje usedline tudi med nami v emigraciji. Pod diktaturo strankarske tekme res ni in je biti ne more. Priznamo, da razbrzdano strankarsko tekmovanje povzroča gotovo škodo. Toda tega med nami ni, ga nočemo in zatiramo. Bistvena in osnovna reč je svoboda politične opredelitve; sistem več strank je sistem demokracije; sistem ene same stranke je diktatura. Kdor je v načelu proti svobodni izbiri in opredelitvi, torej proti političnim strankam, podpira diktaturo, kakršna je. Svobodno prelivanje misli in pobud ima dovolj zdrave življenjske sile, da vzdržuje strankarsko politično tekmo v zdravih in koristnih mejah. V kritičnih prelomih novejše naše zgodovine so se slovenske politične stranke vselej združile v skupno obrambo in varstvo narodovih koristi. Končno so vse to le sredstva in ni da bi se ob njih razdvajali. Sedaj so prejšnje slovenske demokratične stranke združene v Narodnem odboru za Slovenijo. Poleg teh je še par skupin, ki so nastale že v tujini. Če prej ne, tedaj, ko bodo naši emigracijski narodni družbi prevladali novi ljudje, ki nimajo življenjske zveze s prejšnjim demokratičnim političnim življenjem v Sloveniji, bo treba seči po novih oblikah združenja za narodno politične namene, morda bo to Slovenska izseljenska zveza.

Po vojni, v tej emigracijski naši dobi nastaja nešteto prečudnih težav okoli nas in izven nas. Kako naj se obnašamo, kako naj ravnamo. Prav zelo si nobena država, ki v njih živimo, ne želi posebne narodno skupinske aktivnosti emigrantov. V kolikor jo sprejemajo, zahtevajo, da ne gre proti njihovim političnim interesom in ciljem. Omejitev je nujna. Mirno jo je treba sprejeti, delati le vzporedno z željami in zahtevami adoptirane domovine. Modrost in iznajdljivost nas tu rešuje, godrnanje in zabavljanje samo škoduje.

Državniki demokratičnih narodov sklepajo vse mogoče, tudi težko razumljive in nam nerazumljive kompromise z Moskvo in Beogradom. Tudi spričo tega, proč z malodušjem. Oni vse to delajo, da bi preprečili svetovni požar. Imajo pri tem morda kdaj nesrečno roko, po naši sodbi. Ali njihova je odgovornost. Bistveno isto bi moral delati vsak, še tako besen protikomunist med emigranti, če bi bil v njihovi odgovorni vlogi. Tudi tu velja: Zatirajmo slabo voljo v nas, ne izgubljajmo časa in moči v brezplodni politiki, mislimo pozitivno, skušajmo solidno in utemeljeno razložiti svoje stališče, kjer le moremo in pazimo na obliko, da bo taka, da jo bo tisti, ki ga želimo prepričati, čim lažje sprejel. Sploh vsako težavo, ki nastane za naše delo, kar moč mirno upoštevajmo, z njo računajmo in solidno ukrepajmo, ako bi jo premagali.

Isto velja za težave, ki morda kje nastajajo iz ravnanja odgovornih cerkvenih ljudi. Upoštevajmo zlasti, da so slovenski duhovniki pod dvojno disciplino: napram cerkvenim upravnim oblastem v domovini, kolikor so še tja podrejeni, in napram redni cerkveni upravi na ozemlju, kjer je naselbina. Morda si kdaj kakih njihovih ukrepov in tendenc nismo v stanu razložiti. Cerkev nam je dala najbolj jasne prepovedi sodelovanja s komunizmom in njegovimi zagovorniki. Sedaj izgleda, da bomo morali računati z dejstvom, da bo med duhovniki tudi vedno več zagovornikov „spoštovanja in rednega sodelovanja z legalno oblastjo". V krajevnih razmerah moramo

računati na omejitve, ki jih naši duhovniki dobe od krajevnih uradov cerkvene uprave. Ko srečamo ali doživimo od njih kako čudno obnašanje ali ukrepanje, spoštujmo njihovo odgovornost brez godrnanja. Imejmo pred očmi njihovo težko službo za naše duše in skrb za molčečo Cerkev. Morda tudi oni po našem mnenju nimajo vselej pri izbiri sredstev najsrečnejše roke, a to je človeško. Njihova odgovornost je, ne naša. Z vsem spoštovanjem pojdimo in delajmo naprej. Nikdar ne v prepirih z njimi, ne v nasprotovanju s Cerkvijo. Vselej kar moč s Cerkvijo in svojimi duhovniki, ali vsaj ob njih, vzporedno, v soglasju, vendar v področju naročno političnih vprašanj samostojni. Značilen primer za potrebo take samostojnosti je sedaj vprašanje verskega pouka slovenske šolske mladine na Koroškem. Po vsej božji in naravni pravici naj starši, Cerkev in civilna družba skrbe, da bo vsak otrok dobil verski pouk v svojem materinem jeziku, ki mu edini more najpopolneje in najintimneje, zato najučinkoviteje dopovedati odnos do Stvarnika in vcepiti potrebo življenja po zapovedih. Uradno stališče celovške škofije je v zadnjem času napravilo nekaj ukrepov, ki to slovenskim otrokom preprečujejo in zapovedujejo šolski verski pouk samo v nemščini. Onemogočanje verskega pouka v šolah v materinem jeziku je po našem krščanskem pojmovanju in prepričanju huda napaka, ki ne more roditi kaj drugega kot nedogledno škodo v verskem življenju slovenskih vernikov škofije. Poleg tega še povečuje narodnostno nasprotovanje v škofiji in priliva goriva v ogenj sovraštva proti veri in Cerkvi, ki ga kuri preko meje komunistična propaganda in komunistični režim v Sloveniji. Komunističnemu protiboštvu med Slovenci je ta pojav prišel kot ugodno naročen. Z mirno odločnostjo zato katoliški Slovenci povsod, pri vsaki primerni priložnosti, opozarjajmo na to napako in njene škodljive posledice ter zahtevajmo, da se stvar popravi. To delamo po dolžnosti kot bratje in sestre koroških slovenskih staršev in kot zvesti sinovi in hčere katoliške Cerkve. Skrbno pa pazimo, da ne sprejmemo in ne gojimo nepotrebnega godrnanja in zabavljanja proti božji ustanovi, ki je in vedno bo najvztrajnejša zaščitnica naravne pravice in svoboščin ter celega dostojanstva človeka.

Naš odnos do očetnjave bodi tak, kakršen je odnos dobrih otrok, ki zvesto ljubijo svoj rodni dom. Kjerkoli so, tako žive, da so rojstni hiši v ponos in pomoč.

Da nam ne pojenja gorečnost, gojimo in obnavljajmo resnico, da smo v pravu, ki bo zmagalo. Želja po osebni svobodi je neugasljiva sila. Prav tako želja po svobodni družbi, po državni in javni upravi s svobodnim, enakopravnim sodelovanjem ljudstva. Ta sila bo prej ali slej zlomila okove diktature in se uveljavila. V borbi proti sužnosti pod komunizmom smo torej pomočniki k sigurni zmagi pravične stvari. Ta živa vera naj žari iz vseh naših del.

Kaj storiti? Pridobivajmo prijateljev za slovensko rešitev. Neprecenljivo koristno je pisanje in izdajanje znanstvenih in drugih resnih in objektivnih knjig in razprav o Slovencih in Sloveniji v svetovnih jezikih. To delo zahteva skrajnih naporov najboljših moči. Odločno premalo ga še cenimo. Premalo ga podpiramo. Samo skupne žrtve morejo omogočiti izdajanje takih del. Zanje ni ne kupca, ne trga, a nam in slovenski bodočnosti so nujno potrebna. Za neznani narod se nihče ne bo zanimal, nihče ga ne bo branil in upošteval. Tudi osnovne pravice neznanega naroda ostanejo zanemarjene.

Lastni slovenski tisk v svobodi je sredstvo, ki nam sproti daje pravo podobo razmer v domovini, nas duhovno povezuje in omogoča, da smo sposobni posredovati to podobo svoji domači in tuji okolici. Na slovenski tisk v zamejstvu smo upravičeno ponosni. Odlično opravlja vzgojno, kulturno in narodno politično poslanstvo. Sodelujmo z njim, podprimo ga.

Ne pustimo, da bi kje kak človek živel osamljen in zapuščen, če ni suha veja ali odpadnik po svoji volji. Vse povežimo v slovenskih združenjih za duhovno in materialno samopomoč in oporo. Nobena mednarodna manifestacija v krajih, kjer žive Slovenci, naj ne mine, da ne bi nastopili tudi mi, če je le primerno. Povsod naj se sliši naša beseda, molitev in pesem. Vselej nastopajmo v naših narodnih nošah. Za narodne noše posebej prosim. V mnogih naselbinah smo jih zanemarili. Narodna noša je čudovito sredstvo, da opozorimo nase in vzbudimo vprašanje, kdo smo in od kod. Narodne noše so najpristnejši okras naših lastnih nastopov ter zlasti privlačno sredstvo za oči in srce mladine.

Nastopi naši naj bodo skrbno pripravljeni. Mislimo vedno na učinek, ki ga na-

pravimo na neposredno okolico in na ljudi v domovini. Diskreditirana emigracija ne velja nič, ne doma, ne pred tujci. Emigracija, ki je razcefrana v medsebojnih prepirih, sproti podira, kar bi rada gradila. Hud primer nespametnega početja v emigraciji, zlasti politično nespametnega početja, so bili letaki, ki so nosili tiskan podpis akcijskega odbora za neodvisno Slovenijo in so prihajali v zadnjem letu na naslove znanih demokratično mislečih ljudi v domovini. Vsebina je bila hujskanje k uporu proti državi. Ljudje doma itak neprestano žive v strahu pred novimi preganjanji. Splošen je strah pred novimi revolucijami in državljanskimi vojnami. Razširjevalci hujskarije nimajo najmanjših sredstev, da bi zaščitili tiste, ki bi se pozivu odzvali. V nekih ozirih je taka hujskarija bolj grda kot sama komunistična medvojna propaganda. Komunisti so lagali, denuncirali, gonili ljudi v smrt in nesrečo. Vse to dela tak letak.. Razlika je pa v tem, da so komunisti tudi sebe izpostavljali, svoje ljudi gnali na barikade, novi letakarji pa sede v varnem zavetju svobodne dežele. Dobro je, da v domovini vsakdo ve, da je slovenska emigracija nezmožna take neumnosti, pripiše hujskarijo poedincem in jo zavrže. Vendar ostane gotova škoda. Doma itak javna in zasebna služba režima neprestano bije po emigraciji. Trdna mora biti vera tistih, ki nas pravično cenijo. Taka neumnost pa vendar uničuje naše dobro ime, vzbudi vsaj dvome in strah, da je iz emigracije pričakovati tudi škodo, ne le pomoč, ki si jo žele. Taka neumnost povzroča novo preplašenost bolj med tistimi, ki letake dobe, kot pa med nasilnimi oblastniki. Ljudje doma pričakujejo od emigracije solidne opore in pomoči v njihovem mučnem prizadevanju za znosno življenje, ne hujskarij, ki jih komunistična oblast vsak čas lahko zlorabi za povod, da huje pritiska in preganja.

Če izločimo te nekatere slabosti in napake, lahko z zadoščenjem ugotovimo, da je slovenska emigracija doslej opravila veliko delo in se je izkazala vreden del svojega naroda, ki je v glavnini vse prenesel in pretrpel ter se uspešno prebija v znosnejše razmere.

Doma in na tujem se zavedamo, da smo žrtve političnega sistema. Oboji hočemo novi sistem svobodno urejene demokracije. Oboji vemo, da bomo to dosegli, da bo narod mogel uveljaviti načela in ideale, ki so nam vsem sveti. To bo tem prej, čim popolnejši bo naš skupen napor. Znano je, da novi rodovi doma komunizem odklanjajo. Osvobodilno delo mora njim posvečati vso skrb in ljubezen. Mlade ljudi razumeti, z njimi ustvariti duhovno vzajemnost, v tem je velik del skrivnosti uspeha. Jaz sem 22 let že v emigraciji, največji del drugih boste čez dve leti praznovali dvajsetletnico življenja v tujini. Izprašujmo se, koliko še poznamo razmere doma, koliko še razumemo sedanjo mladino. Revne odgovore bomo dobili. In vendar prav v tem ne smemo odpovedati.

Idealno je to delo, saj ne gre več za nas, ki smo se rešili. Uspeh bo narodov in samo njegov. Zgrabiti mora naše zanimanje do dna, saj je pretežko in prezanimivo. Zmagujmo ga z veseljem, sodelujmo v njem kot dobri ljudje. Rada se nam ponavlja napaka, da ne ločimo razprave, debate, od polemike. To pogosto pokvari razpoloženje in dobre odnose med nami samimi prav v političnem delu, ki vsebuje toliko spornega. V osnovi zasledujmo isti cilj, v podrobnostih pa polemiziramo, mesto, da bi mirno, stvarno razpravljali in osvetljevali vprašanja, ki povzročajo različna mnenja, sodbe, predloge in rešitve. Razprava je vedno koristna, polemika hitro škodljiva. Ta dela vtis prepira in razdora. Pravilo bodi: razpravljajmo čim več, polemizirajmo čim manj, napade prihranimo za edinega resnega škodljivca in nasprotnika; vse naperimo proti komunizmu in njegovi diktaturi.

Med nami vsemi pa naj vlada dobrotljiva vzajemnost. Taki se bomo lažje prebijali preko množice težav in džungle zmed v sedanjem svetu, dokler le imamo ljubezen in hrepenimo, da bi videli kraljičino naših src: Svobodno Slovenijo.

rojen 11. avg. l. 1918 na Bledu. Večino mladosti preživel v Podbrezju, odkoder se po ljudski šoli vozil v gimnazijo v Kranj. Končal jo je v Ljubljani na I. državni. Vstopil v bogoslovje in bil l. 1943 kot bogoslovec na Turjaku. Prebil več mesecev v partizanskih zaporih. Po prihodu na svobodo izstopil iz bogoslovja in vstopil v uredništvo Slovenčeve knjižnice. Zanjo prevedel roman Ljudje in gore nemškega pisatelja Josefa Federerja. Po nastopu komunističnega režima ostal v domovini, toda ti so ga leta 1946 izgnali preko meje. Begunska leta preživel v taboriščih na Koroškem, odkoder je emigriral v Združene države Amerike. Zaposlen je kot ročni delavec v tovarni. — Za javnost začel pisati na Koroškem. Najprej za taboriščne liste, nato za list Kronika ter za Družbo sv. Mohorja, ki jo je pomagal spraviti znova v življenje, in za Naš tednik-Kronika. Od tedaj pa do danes je napisal nad 20 knjig. Med temi: Prekleta kri, Rotija, Sin mrtvega, Jerčevi galjoti, Jamnik, Zemlja, Puntar Matjaž, Velika Rida, Vetrinjsko polje 1945, Večna vez, Pšenični klas, Ura s kukavico (dve knjigi), Mrtvi rod, Kaplan Klemen. Značilnost te povesti je ta, da v slovenščini knjižno sploh še ni izšla, pač je bila ponovno objavljena v podlistkih; knjižno pa izšla trikrat v prevodu in sicer v dveh prevodih v nemščini (Kaplan Clemens) in v španščini v Barceloni (El Capellán). V Svobodni Sloveniji je izšel njegov prevod Werflove povesti o lurški Materi božji pod naslovom Pesem Bernardke, pri Slov. kult. akciji pa njegovo najnovejše delo — dosedaj največji slovenski emigrantski literarni tekst Ljudje pod bičem. Poleg leposlovnega dela piše kulturna poročila za Ameriško domovino in nastopa kot slavnostni govornik na zborovanjih demokratskih izseljencev v ZDA in Kanadi. Poročen je z go. Rotijo. Imata sina Klemena in hčerke Marjetko, Helenco in Rotijo.

Ameriški pesnik Ivan Zorman, ki sem ga imel čast poznati nekaj let pred njegovo smrtjo, je govoril in pel o izseljencu kot o človeku dveh domovin. Mislim pa da tega preprostega, toda iskrenega pesnika še nikoli nisem tako doumel kakor v teh zadnjih letih, ko se resnica njegovih besedi med nami čezdalje bolj očituje.

Ljudje dveh domovin, ki jih ločijo oceani. Mislim, da je vsak izmed nas odšel od doma v goreči veri, da domovino nese s seboj v srcu. Jezik, običaji, stare tradicije v rodni hiši — vse je bilo v nas tako živo in tolikokrat podoživeto, da se misel, da bi vse to znalo potemneti, ni mogla v srcu niti dvigniti. Naš svet tedaj je bil ozek, daljave, ki so nas ločile od prijateljev, so bile majhne — izmerili smo jih lahko z nekaj desetinami kilometrov.

Ko smo prebredli oceane, se je marsikaj spremenilo. Ne enkrat, počasi, nevidno — morda proti naši volji. Toda spremenilo se je. Nova okolja, velike razdalje, monotono delo v tovarnah, želje po pozabljenju hudega, nova poznanstva, strah pred majhnostjo, ki smo jo tako rekoč že prinesli s seboj — vse to so bili vzroki, da smo se odmaknili od tistega, za kar smo nekoč mislili, da se sploh ne moremo.

In to so naši problemi — naši osebni in naši narodni problemi. Ne moremo jih odriniti, čeprav to mnogi poskušajo. Tudi nismo še tako daleč zašli — vsaj po večini ne — da bi te probleme enostavno rešili s čisto materialističnega stališča, češ, da se vse to ne izplača. Brez koristi je. Treba je te probleme črtati in živeti po novem.

Moje osebno mnenje, ker me že po njem vprašujete, je takšno. Trdno stojim na stališču, da je ena naših prvin, ki je ne moremo odvreči ta, da smo Slovenci. Zavedam se, da za vselej ne bomo rešili svojega rodu v izseljeništvu, gotovo ne tretjega. Kakor je neumno se izolirati, tako je neumno brez vsakega načrta se razliti in pokončati osrednjo hrbtenico, ki jo tvori stari rod, ki danes še kulturno deluje. Drugi rod mora to delo videti, videti mora idealizem tistih, ki delajo in vsaj malo dojeti smisel tega dela. Ti mladi se morajo vsaj toliko ustaviti, da bodo spoznali, koliko nam je slovenstvo in privezanost na materin jezik in tradicijo pomenila. Iz ust nas starih bi nikoli ne smela pasti beseda omalovaževanja dobrin, iz katerih smo zajemali. V tem se mnogo greši. Pešanje idealizma v starih je podiranje stebrov v mladih. Materialno gledanje na kulturne in duhovne dobrine pri starih je smrtni uda-

rec za mlade. Če mlad človek vidi, da stari vlečejo svojo pesem samo iz prestiža volje, samo iz trme, potem se ta rod za nami ne bo več vključeval v slovensko skupnost niti po imenu. Mislim, da se ta nevarnost vse premalo jemlje v obzir.

Pojem domovine je mladim treba natančno opredeliti, ker je le preveč zvezan s pojmom zemlje in njenih lepot. Prav tako je res — to vidim tukaj — da iz šole prineso otroci posebno gledanje. V Sloveniji je komunizem, taka domovina ne more biti lepa. Pravi pojem o domovini je v otrocih zamegljen, ne morejo ga prav opredeliti. Nujno je torej potrebno, da se pojem o domovini natančno opiše in bilo bi prav, ko bi se dalo doseči, da bi o domovini kdaj pisali tudi mladi ljudje, drugi rod, naj si bo že to v španščini ali angleščini. Radoveden sem, kakšne bi bile te misli in kakšno bi bilo to gledanje.

Treba je za vsako ceno držati slovenske šole in slovenski tisk, ker oboje to zateguje umiranje idealizma tudi pri starih. Kulturne prireditve bodo verjetno iz leta v leto delale mnogo težav — težje in težje bo najti igralce in gledalce, toda za sto ljudi so napori še vedno vredni. Zlata vredni. Eden najtežjih problemov postaja idejna skrhanost in obiski v domovino. Nevarnost bi bila veliko manjša, če ne bi bila za vsem posebna politika jugoslovanskih predstavnikov med nami. Vendar se mi zdi, da bi tudi pri teh obiskih morali napraviti neko načelo. Osebno nikogar ne obsojam, ki odhaja domov, da vidi še zadnjič betežnega očeta ali mater, ki prosita za zadnje svidenje. Kri ni voda. Obsojam pa vsakega, ki odhaja domov samo iz radovednosti in iz baharije in tega je zdaj mnogo. Ne motijo jih dolgi popisi, ki jih zahtevajo jugoslovanski konzulati, ne moti jih niti to, da jugoslovanski predstavniki delajo razliko med starimi naseljenci in novimi naseljenci. Kdor iz takih razlogov hodi domov gledat tiste, ki so krivi žrtev tisočih, je zgubil nit, ki ga je vodila osemnajst let in je pozabil, da so desettisoči padli, ki so želeli biti z nami v svobodi in so jo samo malo okusili. Taki ljudje mladim ne morejo biti v zgled in še manj vanje vlivati trdno stališče do komunizma, ki bi ga vsak politični emigrant moral imeti. Vabljenje domov je vražja zanka in načrtno pripravljanje skrhati emigrantsko ostrino in načelnost. Izjave, ki so jih nekateri dajali doma, so bile osebna in objektivna blamaža za nas vse. Da se v mladih spričo nepotrebnih obiskov podirajo mnogi temelji, je razumljivo.

Mislim, da je treba v našo emigracijo vrniti načelnost. Ta peša. Treba je vrniti vanjo idealizem, tega je čezdalje manj. In brez teh dveh elementov je zidanje za bodočnost brez smisla. Mladi se bodo obrnili od svojih očetov, če v njih ne bodo videli teh prvin. In brez njih bomo mi sami hitro zgubljeni. Načelnost in idealizem sta dve postavki, ki jih tudi mlad človek visoko spoštuje.

Morda na vaše vprašanje nisem niti prav odgovoril. Ne vem. Vendar mislim, da sem se vsaj približal tistemu, kar ste od mene hoteli zvedeti.

DR. BOGDAN C. NOVAK

rojen 9. oktobra 1919 v Ljubljani. Šolanje: Realna gimnazija v Celju in Mariboru. Matura 1939. Diploma pravne fakultete v Ljubljani l. 1944. Privatna matura na Slovenskem učiteljišču v Gorici l. 1947. Dosegel M. A. (Magister Artium) na Loyola univerzi v Chicagu iz zgodovine l. 1955. Izpiti iz pedagogike na pedagoškem oddelku State College v Los Angelesu 1955-1956. Ph. D. (doktor filozofije) na chicaški univerzi iz zgodovine l. 1961. Zaposlitev: L. 1944 Poštna direkcija v Ljubljani. Učitelj na osnovnih šolah Vrh sv. Mihaela pri Gorici in Opčine pri Trstu (1946-1948), profesor na Slovenski nižji gimnaziji v Trstu (1948-51), ročno delo in študij v Chicagu in Los Angelesu (1951-56). Poučeval na srednji šoli (High School) v San Diegu (1956-57), študij na chikaški univerzi (1957-1961). Od leta 1961 naprej profesor asistent na univerzi v Toledu za rusko zgodovino in zgodovino Srednje Evrope ter Balkana. Dela: Članki v slovenskih časopisih in revijah. Predavanja Slovencem in Amerikancem. Slednjim v glavnem o ruski zgodovini, komunizmu in Jugoslaviji ter njeni obliki komunizma. Doktorska disertacija: Etnični in politični aspekti borbe za Trst 1943-1954.

V odzivu na anketo hočem podati svoje misli o bodočnosti slovenske emigracije v Ameriki. S tem so namreč ozko povezana naslednja vprašanja: Kakšni naj bi bili odnosi slovenske politične emigracije do nove domovine, kakšni do stare in končno, kakšne dolžnosti naj bi imel slovenski izobraženec do teh vprašanj. Po moje pridemo do pravilnih zaključkov samo, če jih izvajamo iz resničnega življenja. Z drugimi besedami, poznati moramo zgodovinski razvoj slovenske emigracije v novi deželi. Nato moramo ugotoviti, ali je ta zgodovinski razvoj omejen na Slovence, ali pa je le del neke večje celote. Ako ugotovimo, da so smernice zgodovinskega razvoja slovenske emigracije iste, kot jih zasledimo pri drugih emigracijah v isti državi, potem postanejo te smernice nek splošni zakon razvoja vseh emigracij v določeni deželi. Samo ako upoštevamo tak zakon razvoja, bomo tudi prišli do veljavnih odgovorov na gornja vprašanja. Zavedati se moramo, da bomo našli v različnih državah različne zakone razvoja. Potem bodo tudi odgovori na gornja vprašanja različni. Odgovori pa bodo slični v toliko, v kolikor bodo prišli iz držav s sličnimi razvojnimi zakoni.

Pričujoče razmišljanje je omejeno na Združene države. Skušai bomo ugotoviti glavne smernice zgodovinskega razvoja tako stare ali ekonomske slovenske emigracije, kakor takozvane nove ali politične. Istočasno bomo te smernice primerjali s smernicami zgodovinskega razvoja drugih emigracijskih skupin v Združenih državah. Tako bomo prišli do nekih splošnih smernic ali zakonov, katerim je podvržen razvoj vseh emigracijskih skupin v Združenih državah. Ko nam bodo jasne te glavne smernice, se bodo pokazali tudi pravi odgovori na zgoraj stavljena vprašanja.

Starejša slovenska emigracija je prišla v Ameriko z namenom, da si prisluži nekaj denarja, se vrne domov in si tam kupi posestvo. Nekateri so ta namen dosegli, drugi pa so iz različnih razlogov ostali v Ameriki. Starejši emigranti so se naselili skupaj, osnovali svoje slovenske fare, kulturne in družabne organizacije, svoje šole, časopise in gospodarske ustanove. Slovenski emigranti so prinesli s seboj tudi tradicionalno razdelitev na politične stranke zgrajene na različnih ideoloških osnovah. Tako so se izoblikovale predvsem tri večje take skupine: klerikalna, liberalna in socialistična, ravno tako kot v Sloveniji. Klerikalna se je povezala preko svojih fara z ameriško katoliško skupnostjo in še danes obstoja. Slovenska socialistična skupina se je direktno ali indirektno povezala z ameriškimi socialističnimi gibanji in ravno tako še obstaja. Liberalna skupina pa ni našla sličnih gibanj in je zato počasi odmirala in končno izginila.

Oglejmo si sedaj, kako je prišlo do teh naselbin in zakaj so se obdržale toliko časa. V glavnem bomo zasledili dva glavna razloga. Prvi, ki ga lahko imenujemo socialno-ekonomski, je pripomogel do nastanka slovenske naselbine nekako takole: Potem, ko so prvi naseljenci prišli v Ameriko in dobili službo v neki tovarni ali rudniku, so pisali domov in vabili še druge, naj pridejo. Ko so ti prišli, so dobili službe v isti tovarni ali rudniku in stanovali skupaj s svojimi prijatelji, ki so jih poklicali v Ameriko. Možem so sledile žene in otroci. Slovensko naselje se je začelo in se stalno širilo. Neznanje ali le delno obvladanje angleščine pa je bil drugi tak razlog, ki je ločil slovenskega emigranta od ameriške skupnosti, in vplival na to, da so se slovenske naselbine ohranjale. Ne trdim, da je bil jezik edini razlog za obstoj slovenskih naselbin, bil pa je zelo važen. V slovenskih naselbinah, kjer so se počasi razvile majhne ali večje slovenske trgovine, gostilne, cerkve, banke itd. je imel slovenski izseljenec vso možnost ekonomskega in družabnega udejstvovanja brez znanja angleščine. Tako so slovenske naselbine cvetele, njihovi člani pa so ostali del slovenske skupnosti. Poleg tega so se vezi med staro in novo domovino stalno obnavljale s pritokom novih ljudi. Iz istih razlogov so se ti stari izseljenci mnogo počasneje spajali in stapljali z ameriškim življenjem. Kmalu ko sem prišel v Ameriko, sem spoznal ženo slovenskega delavca, ki je živela v Chicagu preko trideset let. Zelo se je čudila, da se upam sam hoditi po tem velikem mestu in da se ne zgubim. Zaupala mi je, da se sama boji iti v trgovine, v katerih rada kupuje. V središče mesta gre vedno v družbi svojega sina ali hčere. V tridesetih letih ni bila niti enkrat sama v središču mesta. Ta zgodba je malo nenavadna, vendar ostro osvetli razdaljo, ki je obstojala med slovensko naselbino in ameriško javnostjo. Pokaže pa tudi, da je bilo pomanjkljivo znanje angleščine važen činitelj, ki je vplival na to, da so se slovenske naselbine ohranjale. Tukaj nočem podcenjevati velikega dela, ki so ga opravili slovenski duhovniki in drugi kulturni delavci na obeh straneh, katoliški in socialistični. Tudi to je bil važen činitelj, ki je vplival na to, da so se slo-

venske naselbine ohranjale. Vendar ta činitelj bi lahko le zavrl hitrejšo asimilacijo, ne bi pa je mogel preprečiti, če bi slovenski naseljenci oblavadali angleščino. Potrdilo te trditve je tudi razmerje med našo novo politično emigracijo in ameriškim svetom, o čemer bomo razpravljali pozneje.

Ako se ozremo na Združene države kot celoto, bomo opazili, da so bili ameriški industrijski centri, ki so se začeli naglo razvijati v drugi polovici preteklega stoletja po končani državljanski vojni, sestavljeni iz mnogih emigrantskih naselij.

Kar smo ugotovili o slovenskih naseljih, velja tudi za druga naselja neangleško govorečih narodnostnih skupin. Slovenska naselja zato niso nekaj tipično slovenskega, temveč le del splošnega ameriškega življenja te dobe.

Kar smo ugotovili doslej, velja predvsem za prvo generacijo slovenskih emigrantov ali staronaseljencev. Zanimivo je ugotoviti odnos sinov, vnukov in pravnukov, to se pravi druge, tretje in četrte generacije do slovenskih naselbin. Takoj bomo opazili, da drugi rod, čeprav morda zna slovensko, hoče povsod pokazati, da so Amerikanci in to zavedni Amerikanci. Navadno so na višji ekonomsko-socialni stopnji kot njihovi starši, ki so morali zaradi neznanja angleščine prijeti za najnižja dela. Ta drugi rod po večini gleda navzdol na svoje starše, na slovensko naselbino in na vse, kar ga spominja na mlada leta, ko so ga imeli njegovi ameriški tovariši za tujca in to zaradi njegovih staršev, kraja, kjer je živel in njegove slabe angleščine. Navadno se bo drugi rod odseljeval iz slovenske naselbine, vendar pa ne bo popolnoma pretrgal vezi z njo. So tudi prijetni spomini, ki ga vežejo na slovensko naselbino. Tam ima še starše, morda je v cerkvi ali na kulturni prireditvi spoznal svojo ženo, doživel svojo prvo ljubezen. Od časa do časa se bo zato vračal in obiskal starše in obujal spomine. Tretji in četrti rod ima v glavnem malo zanimanja za slovensko naselbino. Ta rod ne zna več slovensko. Zanimivo pa je, da se ravno pri tretjem ali četrtem rodu pojavi zanimanje za kraj, ljudi, običaje in zemljo, od koder so prišli njegovi predniki. Žal jim je, da jih njihovi starši niso naučili slovensko. Ta generacija je po večini popolnoma amerikanizirana, mogoče tudi zakonski drug ni več slovenskega porekla, je pa bolje izobražen in zato že na višji ekonomsko-socialni stopnji kot drugi rod. Čim višja je njegova izobrazba, tem večje bo zanimanje za zemljo in ljudi svojih prednikov. Končno tudi to ni nič tipično slovenskega, temveč bomo zasledili sličen razvoj pri drugih neangleško govorečih narodnostnih skupinah.

Preidimo k oceni nove emigracije. Takoj pade v oči, da je družbeni sestav nove emigracije bistveno drugačen od stare. Kmetje, bolje kajžarji in poljedelski delavci predstavljajo večino med staro emigracijo, dočim je izobraženstvo omejeno na nekaj posameznikov. Pri novi emigraciji pa prav obratno, izobraženstvo predstavlja večino. Za staro emigracijo je prihod v Ameriko pomenil zboljšanje ekonomskega in socialnega položaja, za novo emigracijo pa je značilno, da le razmeroma malo kdo opravlja svoj stari poklic. Za nove pomeni prihod v Ameriko vsaj socialno nazadovanje, čeprav ekonomsko tudi niso na slabem. Mnogo inteligentov je moralo prijeti za ročno delo v tovarnah in to vsaj v prvi dobi. To je ustvarilo med izobraženci nek poseben psihološki kompleks. Z otožnostjo so se spominjali časov, ko so bili razni sodniki, advokati, profesorji itd. Na stare emigrante, s katerimi so prišli v stik bodisi na delu, bodisi ker so stanovali v slovenski naselbini, so gledali navzdol kot na nek socialno in intelektualno nižji sloj; stari pa so videli v novih le domišljavce. Gledali so nanje, kot smo mi včasih gledali na razne ruske knjaze. Za stare je bilo sprva važno samo to, da novi delajo v tovarnah, da manj zaslužijo in so ekonomsko na slabšem položaju. Saj so novi vendar stanovali v njihovih hišah in jim plačevali najemnino. Te razlike so ustvarile prva trenja med novimi in staronaseljenci. Ko so si novi sčasoma ekonomsko opomogli, so se trenja omilila. K temu je mnogo pripomoglo sodelovanje novih pri družabnih prireditvah: uprizarjanje slovenskih iger, akademij, pri pevskih nastopih in podobno. S tem so novi pokazali, da res nekaj znajo, stari, ki so vedno zelo spoštovali slovenske kulturne prireditve, pa so začeli drugače gledati na nove.

Kar je bilo rečeno o staronaseljencih, drži predvsem za prvo generacijo. Seveda so bile častne izjeme, ki so veliko pomagale novim, pa to so bile le izjeme. Odnosi med novimi in tretjo ali četrto generacijo so bili vedno dobri, da ne rečem mnogokrat prisrčni. Ta, včasih drugi, povečini pa tretji ali celo četrti rod, je mnogo pomagal, da so nekateri novi začeli ponovno študirati in se tako usposobili za svoj prvotni poklic, ali pa se pripravili za nek inteligenčni poklic. Tretji rod je tako uve-

del slovenskega inteligenta v ameriško družbo, če je bil ta pripravljen na to.

Kot smo ugotovili, se je nova emigracija po nekaj letih uveljavila v slovenskih naselbinah med staronaseljenci. To pa velja le za katoliške staronaseljence. Slovenska socialistična skupina pa je bila sovražno razpoložena do novih že od njihovega prihoda v Ameriko. Smatrala jih je kot izdajalce in kolaboracioniste, v Titovem režimu pa gledala uresničenje svojih socialističnih naukov. Ugotoviti moramo, da so tudi med socialisti izjeme. S časom so se neprijateljski odnosi nekoliko izboljšali, vendar še danes ni nobenih pomembnejših stikov med novimi in prvo generacijo slovenskih socialistov.

Lepo število novih je prodrlo v ameriško življenje in že opravljajo svoje stare ali nove poklice, ki so se zanje pripravili na ameriških univerzah. Novi poklic pa navadno odloča, kje žive. Inteligenti, katerih poklic je direktno navezan na slovensko naselbino, žive v slovenski naselbini. To so razni zdravniki, advokati in duhovniki. Predstavljajo le manjše število. Večina pa živi in dela med Amerikanci, navadno daleč stran od slovenskih naselbin. Za takega slovenskega inteligenta se pojavi cela vrsta problemov. Njegovi otroci žive izključno v angleško govorečem okolju. Le doma lahko slišijo slovensko besedo. Čeprav se starši pohvalno trudijo, da govore z otroci slovensko, kakor hitro so ti sami, govore po angleško. Ko gredo v šolo, se jim odpira nov besedni zaklad le v angleščini. Ko so v srednji šoli, se že dosti lažje izražajo v angleščini kot v slovenščini, ki postaja vse bolj omejena na družinsko občevalni besedni zaklad. Ta pojav ni omejen na izolirane slovenske družine, temveč ga bomo zasledili mogoče v nekoliko omiljeni obliki tudi med otroci večjih slovenskih naselbin. Slovenski tečaji v večjih slovenskih naselbinah izpolnjujejo to vrzel v slovenskem besednem zakladu in vrše pomembno nalogo. Taki tečaji so velika dobrina, ki je osamljene družine ne morejo uživati. Počitniški tečaji bi lahko nadomestili to vrzel, če daljave niso prevelike.

Ako se ozremo po Ameriki, bomo našli slično stanje med novimi političnimi emigranti drugih neangleško govorečih narodnosti. Razlika je le ta, da velike poljske, ukrajinske in druge naselbine lahko direktno nudijo zaposlitev mnogo večjemu številu inteligence, kot je to možno pri Slovencih. Druge večje narodnostne naselbine imajo tudi več možnosti, da organizirajo različne jezikovne tečaje, redne in počitniške in da vzgoje otroke v narodnem jeziku. Že veliko število v teh naselbinah psihološko pozitivno vpliva na njihove otroke.

Vsa doslej opisana dejstva niso omejena na slovensko emigracijo, in tu mislim na novo in staro, temveč so le del skupnih zakonov, katerim slede vse neangleško govoreče emigracijske skupine in do neke mere tudi angleško govoreče. Ponovim nekaj teh zakonov, ki so posebno važni za naše razmišljanje. Čim nižji je ekonomski in socialni položaj in izobrazba, tem dalje se ohrani neangleško govoreča emigrantska skupina. Drugi rod zapušča emigrantske naselbine in se namerno staplja z ameriško družbo. Tretji rod pokaže ponovno zanimanje, ne toliko za emigrantsko naselbino, kot za ljudi in zemljo, od koder so prišli njihovi predniki. V primeru, da je nova emigracija na višji ekonomski stopnji kot stara, potem se ta hitreje staplja z ameriško družbo. Zaključek je pretresljiv, vendar jasen. Na dolgi rok so vse emigrantske skupine v Ameriki zapisane smrti. Vprašanje je le, koliko časa se bodo ohranile. Ta čas se da zavestno podaljševati. Ameriške oblasti ne izvajajo nikakega pritiska na asimilacijski proces emigrantskih skupin. Zavedajo se, da te emigracijske skupine nimajo bodočnosti. Le v primerih vojne psihoze so Amerikanci dejansko preganjali emigrantske skupine narodov, s katerimi so bile Združene države v vojni. Tak primer je bil napad na nemške emigrante med prvo svetovno vojno. Med drugo svetovno vojno je bilo zaplenjeno premoženje vsej japonski emigraciji živeči na zapadu, emigranti sami pa so bili poslani v taborišča. Oblasti so tudi budno pazile na nemško emigracijo, dočim niso bili podvzeti nobeni posebni koraki proti italijanski skupini.

Važno je tudi, da se zavedamo, da je naša nova emigracija predvsem političnega značaja. Zapustila je domovino iz političnih razlogov in z namenom, da se povrne, ko se doma režim spremeni. Danes vse kaže, da se režim doma ne bo spremenil. Do spremembe režima lahko pride le v slučaju vojne ali pa po daljši evoluciji. Kar se tiče vojne, se pa svetovni dogodki razvijajo v obratno smer. Ker vse kaže, da se režim doma še ne bo spremenil, odpade možnost, da bi se nova emigracija vrnila domov. Izjema so seveda oni, ki se kljub temu vračajo, ti pa ne predstavljajo večine. Važno vprašanje je tudi, koliki del emigracije bi se vrnil, če bi se režim danes spremenil. Po moje zelo majhen del.

Če bi se režim spremenil v prvih petih letih po vojni, bi se najbrže velika večina vrnila. Čimdalje pa se odmikamo od konca vojne, tem manjši postaja odstotek onih, ki bi se še vrnili.

Samo če pogledamo vsem zgoraj omenjenim dejstvom pogumno v oči, lahko pridemo do veljavnih zaključkov, kakšne naj bi bile naloge slovenske inteligence do slovenske emigrantske skupnosti, do nove in do stare domovine. Še več, take naloge se nekako porode že same od sebe iz gornje analize.

Prva dolžnost vsakega posameznika bo pač do družine in do svojih otrok. Le če bodo znali slovensko, bodo lahko še dalje sledili razmeram doma. Važno je, da se otroci nauče slovensko, še bolj važno pa je, da se seznanijo z zemljo svojih staršev, da spoznajo njeno zgodovino in njeno kulturo. Mislim, da je zelo važno, da otroci o tem ne le slišijo, čitajo in vidijo slike, bolj važno je, da otroci Slovenijo dožive, to se pravi, resnično obiščejo. Tukaj bomo morali preko vseh premislekov in poslati otroke domov na počitnice k sorodnikom ali znancem, ko toliko dorastejo, da bodo imeli kaj od tega.

Slovenski razumniki v slovenskih naselbinah naj sodelujejo pri slovenskih kulturnih prireditvah, da se tako nadaljuje tradicija, ki so jo začeli staronaseljenci. Važno je tudi, da slovenski inteligent zasleduje razvoj v Sloveniji. Emigracijski tisk mu bo pri tem veliko pomagal. Zasledovati pa bi moral vsaj eno revijo iz svojega strokovnega področja in en kulturnopolitični tednik ali mesečnik iz Slovenije. Le tako bo vedel vsaj v glavnih obrisih, kaj se godi doma, le tako bo sposoben spoznavati ameriško javnost s slovenskimi problemi.

Tukaj pa pridemo do odnosa slovenskega razumnika do nove domovine. Najprej mora sam spoznati novo domovino. Le potem jo bo lahko cenil, le potem bo vedel kje, kdaj in kako seznaniti novo domovino s slovenskimi problemi. Pripraviti je treba delo v angleškem jeziku o slovenski zemlji, njeni zgodovini in kulturi. Taka solidna znanstvena dela bodo viri za one Amerikance, ki se zanimajo za Slovenijo in njene probleme. Važna pa bodo tudi za Amerikance slovenskega porekla, ki ne znajo več slovensko, pa se zanimajo za ljudi in deželo svojih prednikov. Pri tem gre vsa hvala tistim, ki so s tem delom že pričeli. Le, če bomo to delo izpeljali, bomo dosegli, da bo nova domovina poznala in podprla naše zahteve ob kritičnih zgodovinskih trenutkih. Zgodovina nam pokaže, da to niso prazne besede, temveč da se da mnogo doseči. Ameriški Irci so ogromno pripomogli, da je postala Irska svobodna. Isto je z ameriškimi Židi in ustanovitvijo izraelske države. Končno ne smemo pozabiti na ogromno propagando za Tita in njegove partizane, ki so jo organizirali slovenski, jugoslovanski in ameriški socialisti. Delo in pomoč teh skupin je dosti pripomoglo k temu, da je bil Tito priznan že med vojno.

Iz vsega gornjega pa tudi sledi, da obnavljanje starih političnih strank v novi domovini nima nobenega pravega pomena. Stara in nova emigracija se vedno bolj zanimati za ameriške politične stranke. Veliko večje je zanimanje za te stranke, kot za stare predvojne politične stranke. Sestanki starih političnih strank postajajo redkejši, udeležba manjša, kljub veliki propagandi, krog članov pa vedno bolj omejen na starejše. Delo starih političnih strank nima nobene bodočnosti. Je korak nazaj in pomeni trošenje sil, ki bi se lahko koristneje uporabile. Dosti boljše bi bil porabljen čas, če bi naša generacija, tu ne mislim le na politike, začela pisati svoje spomine na vojna leta, revolucijo in polom. Človek se zgrozi, če primerja kupe materiala in dokumentov, ki jih sedanji režim izdaja o tej dobi, materialu, ki ga je objavila emigracija. Priznam, da je na eni strani na razpolago vse in da so na drugi strani velike težave glede zbiranja dokumentov, pisanja in tiskanja, vendar bi morali storiti več. Če naša politična emigracija ne bo storila svoje dolžnosti, da napiše svoje osebne spomine, zbere in izda dokumente, potem bo imel bodoči zgodovinar na razpolago le partizanske vire, bo brez možnosti, da loči objektivno resnico od propagande. S takim molkom bi politična emigracija zagrešila velik zločin nad seboj, ker bi izročila pozabi ne le sebe, temveč tudi vse one, ki so žrtvovali svoja življenja za te ideale.

V zgodovinskem pregledu smo ugotovili, da emigrantske skupine nimajo rožnate bodočnosti, temveč so zapisane smrti. Vendar, če slovenska emigrantska inteligenca vsaj deloma izvrši svoje poslanstvo in spozna svet s Slovenijo, potem bodo sadovi tega dela živeli med ameriškimi državljani slovenskega porekla še dolgo, ko ti ne bodo več znali slovensko. Že sedaj bi se morali pripraviti na to daljno bodočnost. Slovenski jezik bo izginil. Ni pa potrebno, da s tem izgine tudi neka skupna zavest ameriških državljanov slovenskega

porekla. Mogoče se bo zdela komu zgornja misel le neko nerealistično sanjarjenje. Vendar misel je oprta in izhaja iz konkretnega ameriškega življenja. Tukaj mislim na ameriške Irce. Čeprav govore angleško, pozna Irce vsa Amerika kot posebno skupino. Čeprav so dobri Amerikanci, vendar so ponosni na to, da so irskega porekla. Irci pa so tudi napravili vse, da jih pozna širša ameriška javnost. Dosti je k temu pripomoglo praznovanje sv. Patricija. Dan sv. Patricija se praznuje po vsej Ameriki, kjerkoli žive Irci. Tako vsako leto opomnijo ameriško javnost nase. Dan sv. Patricija praznujejo vsi Irci, katoličani in protestantje, demokratje in republikanci, celo irski komunisti se pridružijo slavnostim. Priznam, da obstojajo razlike med Slovenci in Irci, vendar Slovenci bi se lahko marsikaj naučili. Ali ne bi mogli začeti s praznovanjem slovenskega dne, recimo 29. oktober bi bil tak primeren datum. Slomškov dan je druga taka možnost. Najti pa bi morali nekaj, kar druži vse Slovence, ne pa kar jih razdvaja. Ponekod so že poskusili s praznovanjem slovenskega dne. Vsi chikaški časopisi so pisali o Slovencih v Chicagu ob praznovanju takega dne, ki ga je proglasil župan sam. Se ne bi dal tak slovenski dan organizirati po vsej Ameriki na nek določen dan? Velik del Amerikancev bi tako spoznal Slovence. Če bomo mi to začeli, bodo s tem nadaljevali naši otroci in otroci naših otrok. Slovenski rod in slovensko ime pa ne bo pozabljeno niti v Ameriki niti v ameriški zgodovini.

PETER PAVEL REMEC

rojen 28. junija 1925 v Ljubljani, kjer je dovršil klasično gimnazijo. Študiral je pravo na ljubljanski in pozneje na graški univerzi. Na slednji je promoviral za doktorja prava (1948) in za doktorja državoslovja (1949). Po vselitvi v Združene države je nadaljeval študije mednarodnih odnošajev in političnih ved na University of Chicago, kjer je promoviral za doktorja filozofije v l. 1956. Od 1954. leta dalje predava na jezuitski Fordham University v New Yorku, kjer je sedaj profesor mednarodnega prava. V letih 1959-1960 je dobil Rockefeller Foundation Fellowship, ki ga je porabil za študijsko potovanje po Evropi. Akademija mednarodnega prava v Haagu, na Nizozemskem, mu je podelila v l. 1960 diplomo (cum laude) v mednarodnem pravu. V l. 1961 je bil ponovno v Haagu, kamor ga je Akademija povabila, naj sodeluje v Research Centre pri študiju mednarodnega rečnega prava. L. 1961 je izšla njegova knjiga pod naslovom „The position of the Individual in International Law" (Položaj posameznika v mednarodnem pravu). Priobčil je tudi več člankov v znanstvenih revijah. Poročen je z go. Majdo, roj. Vračko. Imata štiri otroke: Peter (9), Alenka (8), Marko (5) in Tomaž (3). Žive v Scarsdale, New York, kjer otroci hodijo v katoliško ljudsko šolo.

„Ali sem Slovenec ali nisem?" To je vprašanje, ki si ga marsikdo v tujini zastavlja. Nekaterim se zdi odgovor kaj preprost. ‚Ker sem se rodil od slovenskih staršev, sem Slovenec, enkrat za vselej.'

Vendar je potrebno, da razlikujemo med pojmom Slovenec in pojmi ‚rojen od slovenskih staršev' ali ‚rojen v Sloveniji'. Slednji se nanašajo na okoliščine rojstva vsakega posameznika. Biti Slovenec pa pomeni veliko več. Izraža zavest pripadnosti k slovenskemu narodu. To ni nekaj, kar bi bilo dano samo po sebi. To zavest si je treba privzgojiti in jo vzdrževati skozi velike in male odločitve vsakdanjega življenja. Prav lahko se zgodi, da si te zavesti nekdo nikdar ne pridobi, ali enkrat pridobljeno izgubi ali zamenja s čem drugim. Večina Slovencev živečih v tujini si je sedaj že pridobila državljanstva dežel, v katerih žive. Ali naj pravna sprememba državljanstva spremlja tudi popolno prelevitev v Amerikance, Argentince ali Francoze itd.? Obstoji danes še kak smisel, da Slovenci v tujini obdrže narodno zavest, ko pa je večina od njih prepričana, da se najbrž nikdar ne bodo za stalno odselili nazaj v Slovenijo, da bodo ostali in umrli, kjer se rode njihovi otroci, kjer novi naraščaj z vedno večjimi uspehi gra-

di nove temelje obstoja? Čemu naj še vzdržujemo zavest Slovenstva?

To so vprašanja, ki se stavijo slovenskim emigrantom tu v Amerikah, na severu, na jugu, vsak dan v raznih oblikah. Mnogo nas, ki smo zapustili domovino pred enim ali dvema desetletjema, ima sedaj družine z odraščajočimi otroci. Ti nas sprašujejo, od kod smo prišli in zakaj? V naših odgovorih jim moramo podati našo osebno zavest, ki vpliva na vse naše vzgojno delo: ali naj vzgojimo iz naših otrok zavedne Slovence, ki bodo s ponosom govorili slovenski jezik tudi v tujem okolju, ali pa naj zrastejo samo z znanjem, da so slovenskega porekla, ker so njih starši prišli preko morja, sicer pa slovenskega narodnega izročila ne bodo poznali.

Zaradi teh problemov marsikdo pride do zaključka, da se ne da boriti proti toku. Zagrenjen mogoče nad ‚staro' domovino, od katere ni nič dobil, vidi predvsem, da so osebna korist, dohodek in napredovanje odvisni od nove domovine. Torej potopimo se čimprej v novo okolje, prilagodimo se mu in pozabimo, od kod smo prišli.

Drugi poudarjajo nasprotno skrajno stališče. Nostalgično in krčevito se drže svojih spominov na domovino in vidijo tu v novem kraju samo slabe strani. Novo okolje je krivo za vse njihove osebne neuspehe v poklicnem ali družinskem življenju. Primerjajo svoje boljše položaje nekoč doma s skromnejšimi razmerami, s katerimi se morajo boriti tukaj. Odkrita mržnja proti družbi in deželi, v katero smo se včlanili, seveda vzbuja odpor tako pri domačinih, še bolj pa pri mladini, pri lastnih otrocih takih nergačev. Mnogokrat se druga generacija takih ljudi najhitreje asimilira in popolnoma pozabi na kakršnekoli zunanje vezi, ki so jih njih predniki imeli drugod. Negativno zadržanje in odpor proti kakršnemu koli vživetju v novo okolje tako dostikrat povzročita še hitrejšo in popolno izgubo svojske narodne zavesti.

Pravilno stališče je nekje v sredi. ‚Biti in ostati Slovenec' ni samo dolg, ki ga dolgujemo prošlosti, niti nekaka nezaželena dediščina, ki naj se je otresemo, če le mogoče. Zavest, da smo in ostanemo Slovenci, mora biti razumski in prostovoljni del našega življenja in mišljenja tu v tujini. Kot taka mora ta zavest imeti nekako dejansko vrednost v našem novem okolju. Če take vrednosti nima ali, če je ne more določiti, potem je naše stališče nesmiselno. Da moremo to vrednost določiti, moramo dobro poznati naše novo okolje, kakor tudi vrednote in eventuelne hibe, ki jih ima naš slovenski izvor v novem kraju.

Naše novo okolje je amerikanska demokratska družba. (Pisec se ozira, ko to piše, predvsem na severnoamerikanske razmere.) Pojem demokracije je danes v rabi in zlorabi vsepovsod. Tako zapadne kakor vzhodne države zatrjujejo, da so osnovane na demokratskih principih. Demokracija pomeni zato nekaj drugega v tej, nekaj drugega v oni deželi. Prav gotovo ni samo vlada in volja večine. Z moralnega stališča večine, pa če je izražena kot 51% ali 66% ali celo 75% vseh glasov, nikakor ne nudi gotovosti, da bo tako najdena rešitev tudi najboljša. V amerikanskem pojmovanju demokracija zahteva tudi več kakor le povezavo odgovornih državnih ustanov in činiteljev z izraženim željami ljudske večine.

Osnovni temelj amerikanske demokratske družbe je mnogovrstnost, ali s tujko izraženo, pluralizem. To je priznanje, da je družba sestavljena iz raznih delov, različnega in svojskega izvora, da so mogoči razni pogledi na isto vprašanje, da v nekih širokih mejah različna mnenja zavzemajo enakopraven, vzporeden položaj. Pluralistična družba pripušča istočasno in vzporedno sožitje mnogim različnim idejam, gibanjem in udejstvovanjem. Pripušča tudi, in to je najvažnejše, svobodno družbeno delavnost vsem raznim delom družbe. Osrednje politične oblasti skrbe samo za določene javne interese, medtem ko je rešitev in oskrba mnogih drugih interesov prepuščena dejavnosti ali avtonomnih nižjih političnih edinic ali neodvisnih organizacij in skupin na verskem, socialnem, gospodarskem in drugem področju.

Nasprotje taki pluralistični družbi je enotna ali monolitična družba, ki je ideal večine komunističnih in raznih socialističnih, avtoritativnih in fašističnih sistemov. Taka enotna družba sloni na neki centralni ideji, ki je lahko npr. materialni razvoj narodne ekonomije, rasna nadvlada gospodujočega naroda, ali podobni absolutno pojmovani cilji. Vsi drugi cilji so podrejeni temu osrednjemu cilju. Ves družabni sistem vsaj v teoriji sloni na osrednjem vodstvu države ali vodilne stranke, ki od zgoraj navzdol vzporeja vse družbeno delovanje. Monolitično osnovana družba ima določene prednosti posebno, če je potrebno hitro mobilizirati vse družbene sile za dosego enega cilja. Zato so razni demokratično-avtoritativni in socialistični sistemi danes tako zapeljivi predvsem v novih deželah, ki se bore z velikimi gospodar-

skimi, političnimi in socialnimi problemi. Organizacijska hiba takih monolitičnih sistemov pa je njih nestabilnost. Vse odvisi le od direktiv enega centra. Vsako samostojno delovanje manjših edinic postane sumljivo. Nove in neodvisne ideje kjerkoli drugje kot na vrhu so nevarne in škodljive. Direktna kontrola, birokracija in teror so zato bistveni deli vsakega monolitičnega sistema. Ker takega sistema nismo hoteli priznavati nad seboj doma, zato smo danes v emigraciji!

Pluralistična družba nikakor ni brez hib. Navidezno največja slabost je, da reagira le počasi na nevarnosti, ki prete celotni družbi. Namesto enotne fronte se oglasi mnogo nasprotujočih si mnenj in le počasi se mogoče razvije nekako večini sprejemljivo in po navadi kompromisno stališče, ki je prav lahko ali nezadostno, da bi rešilo dejanski problem, ali prepozno, ali oboje. Prednost pluralistične družbe je, da ima v svojem sestavu možnosti pripustiti polno dejavnost vsem silam. Sloni na neodvisni povezavi mnogih posameznih skupin v manjše avtonomne edinice. Da tako sestavljena družba doseže večje skupne namene, je potrebno, da znatno število teh raznolikih delov usmeri svoje dejavne moči v prid skupnega cilja. Toda tega diktat osrednje oblasti ne more doseči. Potrebna je svobodna odločitev raznih činiteljev. Kakor so odločitve in akcije, ki se na ta način uveljavijo, počasne in navidez neokretne, so tembolj temeljite in neomajne, ker niso odvisne samo od labilnega pritiska središča, temveč imajo mnogoliko in stabilno oporo v vseh delih socialne piramide. Seveda pluralistična družba ne pomeni anarhije, kjer bi vsakdo lahko vse napravil po svoji glavi in v svojo korist. Odvisi od določenih meja in osnovnih pravil, ki jih morajo vsi raznoliki deli upoštevati. Vendar ta osnovna pravila se določujejo na isti način, t. j. s privolitvijo in podporo velike večine sestavnih delov, ne pa z diktatom osrednje vlade. Ustava demokratske državne družbe mora biti v srcu in glavi državljanov, nje formulacija na papirju je samo izraz tega sporazuma in ne nadomestek.

Prednost pluralistično osnovane družbe nad enolično družbo je, da pripušča svobodno dejavnost raznim sestavnim delom. V takih razmerah je vsak činitelj mnogo bolj produktiven in voljan prispevati celoti, kakor bi bil, če bi bilo vse dirigirano in pod uradnim pritiskom, ker pač lahko pri formulaciji splošnih ciljev in dejavnosti tudi poskrbi, da svojski in ožji cilji ter koristi niso pozabljeni. Človeška narava je pač taka, da zahteva svobodo delovanja in sila rodi le mržnjo, odpor in zavlačevanje.

Amerikanska družba je bila že od vsega začetka raznolična, sestavljena iz mnogih različnih virov. Ekonomski in socialni razvoj, kakor tudi številne imigracije v devetnajstem in dvajsetem stoletju so to pestro raznoličnost le še povečali. Edina možna osnova za tako družbo je zato pluralistična, ki tolerira in zna vzporediti vse razne politične, verske, idejne, kulturne in narodnostne struje. Seveda tudi tu ni vse zlato. Zgoraj so podane le idealne osnove. V resnici je v amerikanski družbi stalno trenje in le s težavo se ti pluralistični ideali uresničujejo. Mnogokrat se pojavljajo nasprotne struje, ki navidez silijo v enoličnost, intoleranco manjšin in podobno. Vendar so to normalni pojavi družbenega dinamizma, ki jih organizem lahko prenese in premaga, če so idejne osnove zdrave.

Kakšen je v tem okolju položaj narodnostnih manjšin, posebej nas Slovencev? Papež Janez XXIII. je poudarjal v svoji okroznici „Pacem in terris" tako potrebo, da države pripuste nove emigrante v njih dežele, kakor tudi, da se morajo novi emigranti integrirati v svoje nove domovine. Ta integracija ne pomeni popolno asimilacijo v nekak enoličen angleško ali špansko govoreči svet, temveč pravilno vzporeditev svojskih lastnosti vsakega posameznika in posameznih skupin v celotno družbo v skladu s pluralistično idejno osnovo. Amerikanske države, ki sprejemajo emigrante, se prav dobro zavedajo, da po navadi sprejemajo ljudi, ki so prišli iz tujega okolja. Največjo korist more sprejemna država dobiti od teh ljudi, če jih ne prisili, da se takoj in za vedno prelevijo v Amerikance. Nobena poznejša vzgoja ne more popolnoma spremeniti kar odrasli in izobraženi ljudje vedo, mislijo in verujejo. Nasilna prelevitev pomeni le frustracijo in nazadovanje tako posameznika kot tudi družbene celote. Nove državne skupnosti, v katere smo se včlanili, imajo zato veliko večjo korist od emigrantov, če imajo ti možnost, da se integrirajo v novo okolje prostovoljno in ostanejo ponosni na to, kar so. Zavedne, a integrirane emigrantske manjšine so v tem smislu bolj koristne amerikanskim deželam, kot pa nahitro a nezadostno asimilirane množice. Pravilna integracija manjšin zato prispeva k stabilnosti celote. Delo za to je pravilen in dober političen cilj, ki naj bi bil ena prvih nalog emigrantske inteligence. Novo okolje tako od nas ne zahteva, da pozabimo, da

smo Slovenci. Nasprotno, pričakuje od nas, da se kot Slovenci povežemo in tako prispevamo k stabilnosti celote. V tem novo okolje nekaj od nas pridobi, v tem moramo videti tudi prednosti, če našo slovensko zavest vzdržujemo in gojimo med nami in našo tu rojeno mladino. In to je politična naloga, ki jo moramo reševati s političnimi organizacijami. Samo verska, cerkvena ali gospodarska povezanost je nezadostna na tem polju.

Slovensko narodno izročilo je bogato in mnogolično. Slovenski jezik je pri tem naše najvažnejše, čeprav ne edino orožje. Znanje vsakega jezika je kapital. To ne smemo pojmovati samo v materialnem smislu. Gotove službe, kot npr. tolmačenje, zahtevajo znanje več jezikov. Tam bi mogoče lahko merili, koliko je to znanje vredno v dolarjih in centih. Kar pa je bolj važno pri znanju jezikov, je duhovna izobrazba. Znanje dveh ali več jezikov dopušča posamezniku veliko boljše razumevanje okolja in življenjskih problemov. Vsak jezik ima svojsko logično zgradbo in sistem, veliko bolj zapleten kot najtežja matematika. Poznanje dveh ali več takih sistemov, njih priučenje in vešča raba je več vredno kot deset let šole v enem samem jeziku. Mnogokrat vidimo, kako otroci naših slovenskih staršev v amerikanskih šolah dobivajo najboljše rede. Nekateri hitro sklepajo, ali da so njih otroci posebni geniji ali, da so amerikanske šole slabše, kot so bile doma. Obe stališči sta znatno zmotni. Otroci belih ali črnih, bogatih ali revnih staršev so vsi približno enako nadarjeni po naravi. Tudi so šole v amerikanskih državah ponavadi odlične. Kar pa odlikuje naše slovenske otroke je, da so imeli poleg rednega šolstva in predšolske dobe po navadi še posebno svojsko izobrazbo, za katero so nam domačini lahko zavidni. Govorili so doma slovensko, na cesti in pri igrah z drugimi otroci, angleško ali špansko. Če so imeli zavedne starše, so slovenščino gojili tudi, ko so večinski jezik že brezhibno obvladali po več letih šole. Nehote so se tako naši otroci morali potruditi in primerjati eno z drugim. Če niso bili leni in, če so dobili od staršev in slovenskega okolja vsaj malo poguma, so kmalu ugotovili, da lahko isto stvar izrazijo na dva načina, da lahko hitreje doumejo tudi težje znanstvene probleme. Namesto, da bi jih bilo sram pred tuje govorečimi, so lahko ponosni.

Amerikanski voditelji in javni delavci so ravno v zadnjih časih pričeli poudarjati, kako važno je, da razne emigrantske skupine ohranijo znanje narodnega jezika. Z breznačrtno popolno asimilacijo v angleško govoreči svet so v preteklosti zapravili dragocen kapital, ki ga skušajo sedaj z velikim trudom in stroški spet pridobiti s posebnimi šolami, inštituti, štipendijami in podobno.

Ni nas zato sram, da smo Slovenci, da naši otroci razumejo, govore in pišejo v tem jeziku. Ponosni moramo biti, če zmoremo izročiti otrokom to dragoceno dediščino. Vsaka višja kultura in civilizacija v zgodovini je bila najmanj dvojezična, če ne celo večjezična. Klasična rimsko-grška kultura ne bi dosegla svoje višine, če ne bi pripustila mirno sožitje vsem raznolikim skupinam. Duh Periklejevih Aten je večji kot oni vojaško centralizirane Šparte. Narodnostni monolitizem je le slabo in nevarno izročilo pretiranega nacionalizma zadnjih dveh stoletij. Kultura, politična moč in gospodarski procvit neke družbe se lahko dvignejo samo, če zna uporabiti sile vseh raznih skupin, če je pluralistična na vseh, tudi na narodnostno-jezikovnem polju.

To delo za ohranitev našega slovenskega okolja tu v tujini v smislu pravilne integracije naše slovenske manjšine v novo okolje predstavlja bistvo slovenske politike v emigraciji. Politika ni nekaj slabega ali manjvrednega. Politično delo je delo v družbi za pravilno organizacijo in vzporeditev družbe. Kot tako je enakovredno in vzporedno z družinskim, poklicnim in versko-cerkvenim delom. Princip pluralizma velja tudi tukaj. Na vsakem področju imajo cilji in problemi tega področja svojsko prednost. Tako moramo pojmovati Njegov nasvet: „Daj cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega." Organizacija emigrantskih Slovencev je pozitiven cilj, ki ga ne smemo zapostavljati kot nekaj sekundarnega. Če slovensko politično delo tako pojmujemo, ne moremo videti v tem nič nevarnega, manjvrednega ali konspirativnega. Prav to je ena naših najvažnejših vsakdanjih nalog in potreb. S tem si bomo pomagali ustaliti sebe in naše najbližje v okolju novih domovin, ne da bi zavrgli vrednote slovenskega naroda.

leta 1944 maturirala na Državni učiteljski šoli v Ljubljani. Na konservatoriju pa se je 6 let posvečala pevskemu študiju. V letih 1943 do 1945 je nastopala na ljubljanski radijski postaji v tercetu sester Dobrškovih. V begunstvu v Avstriji bila učiteljica taboriščne šole v Judenburgu, nato asistentka pri zobozdravniku dr. Čačinoviću. V Judenburgu se je poročila z biv. aktivnim jugoslovanskim častnikom Jeromom Šoukalom. Z njim odšla leta 1950 v ZDA in se naselila v Chicagu. Tu se udejstvuje v slovenski izseljenski skupnosti kot učiteljica slovenskega srednješolskega tečaja pri Sv. Štefanu v Chicagu. Zanima se za umetnost, zlasti za literaturo, odrsko umetnost in glasbo. Svoje pesmi objavlja v Vrednotah in Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije.

Z možem Jeromom, ki je sedaj zaposlen v jeklarski industriji, imata štiri sinove: Jerom, 14 let, hodi v 1. razred srednje šole (High School), Franci, 13 let, v 8. razred osnovne šole, Matjaž, 11 let, v 6. razred osnovne šole in Jurij, 9 let, v 4. razred osnovne šole.

Prihajali smo v Združene države kot nekdaj Izraelci v obljubljeno deželo. Za nami so ostala taborišča v Avstriji in v Italiji, toliko in toliko življenja polnih let naše mladosti, skrbno pa smo čuvali dediščino naših očetov — živo, preživo slovensko besedo.

Začetnih težav skoraj ni bilo. Vsi smo bili veseli, da se je življenje pomaknilo naprej; s polnim zamahom smo začeli graditi načrte za bodočnost.

Proces asimilacije je potekal približno enako pri vseh — od začetne zagnanosti, preko ekonomskih dvigov in padcev, čustvene mešanice in kolebanja med starim in novim, do ustaljenosti obojega: gospodarske trdnosti in priznanja nove domovine.

Z ustaljenostjo so se začeli oglašati drugi problemi, za katere poprej nismo imeli časa, ker smo se v prvi vrsti borili za ekonomski obstoj. V hlastanju za materialnimi dobrinami smo skoraj pozabili, da so mimo dolarja še druge vrednote, za katere bi se morali truditi.

Vzrok za današnjo praznino bi morali iskati prav na začetku — če smo se takrat še družili in obiskovali, je bilo verjetno zaradi domotožja, ker se še nismo vživeli v nove razmere. Potreba po oderskem udejstvovanju je bila v nas še živa, kot je bila potreba po slovenski besedi, sočloveku, s katerim se lahko pogovoriš po domače. Toda tu nas je hitro zgrabila ameriška naglica. Prireditve, pripravljene na hitrico, sicer niso bile na višini, prinašale pa so dobiček in hvalo po časopisju — torej vse, kar je bilo potrebno, da smo zadostili lastnemu jazu. Ne vem, ali smo kdaj pomislili, da si s tem mečemo pesek v oči — če smo se kdaj zavedali škode, ki je bila s tem napravljena.

Površnost, ki nas je zajela, je samo posledica „dolarske miselnosti". Kaj hitro smo namreč začutili, da nam je pomanjkanje znanja angleščine ovira — tako v gospodarskem kot v socialnem dvigu. Prvi gospodarski uspehi so nas še podžgali: če ima sosed, zakaj ne bi imel jaz? — Način življenja sam nas je silil v tekmovanje in ko smo dosegli določen standard, smo hoteli imeti še več. Za stvari, ki ne prinašajo dobička, smo pričeli odmerjati vedno manj časa. Celo v družinah se je pojavila neka mrzlica, kateri bi težko našli primero:vsako jutro so se njeni člani razbegnili po opravkih. Večer jih je spet zbral, toda tudi takrat ni bilo časa za obravnavanje domačih problemov, kajti po večerji se je družina zbrala v dnevni sobi, da prisluhne programom na televiziji.

„Uspeh" ni izostal — prvi angleški izrazi so se pričeli vrivati med slovensko govorico, slovenski besedni zaklad se je pri mladini občutno skrčil. Šele počasi smo se pričeli zavedati škode, ki smo jo s svojo indiferentnostjo napravili naši mladini. Ona je med tem že usmerila korake v „veliki svet" in se mu priličila bolj, kot smo si želeli. Miselnost naše mladine se je pričela orientirati po okolju — v starih je videla le še nerazumljive okostenine, ki se zatekajo v okrilje svojih navad, ko jim vse drugo odpove, posebno, kadar ne morejo več podpreti z dokazi, kar uče. Stari so se počasi privadili čudoviti mešanici obeh jezikov, ki jo mladi govore iz čisto razumljivega vzroka: primanjkuje jim slovenskih izrazov. Angleški izrazi se jim

grmadijo ves dan, na cesti, v šoli, med prijatelji, dočim je s slovenskimi omejena na najpreprostejše besede, ki jih ujame v domačem pogovoru.

Nobena skrivnost ni, da se izrazi pridobe z branjem in da imamo krasno domačo literaturo za mladino vseh let. Zakaj mladina ne sega po slovenskem branju? Morda je bila napaka v izbiri knjig, ali pa ji knjig sploh nismo pokazali? Medtem, ko hlasta za angleškimi knjigami in stripi dvomljive vrednosti, se nam praše slovenske knjige po policah — velikanska škoda! — Če bi hoteli zdaj vzbuditi zanimanje za branje slovenskih knjig, bi naleteli na skoraj nepremostljive ovire! In — če je to delo preveč za posameznika, s skupnimi močmi bi vendar lahko nekaj dosegli, seveda, če bi se vsi, prav vsi, s starši vred pričeli zanimati za slovenske probleme; tu bi ne smelo biti ne nasprotij, ne zavisti. Če bomo sami predvsem dobri Slovenci, potem lahko pričakujemo, da bo naša mladina nadaljevala tam, kjer smo mi začeli.

Mladina bo živela v nas le, če ji bomo posredovali duhovne dobrine, ki smo jih prejeli od naših prednikov. Pomisliti moramo, da imamo v njej bodoče kulturne delavce, ki bodo vse prehitro utonili v velikem morju, če ne bomo storili vse, da jih vsaj delno ohranimo zase. Kaj ne pričakujemo preveč, ko upamo, da bodo obstali v slovenskem občestvu, ko se niso obdržali v njem tisti, ki so še od doma prinesli slovensko govorico?

Kot vsaka politična emigracija ima tudi slovenska politična emigracija visok odstotek izobraženstva. Sprva je bila trda: delo po tovarnah v službi stroja. Nekaj izobražencev je podleglo, drugi, posebno mlajši, so stisnili pasove in si prihranili denar za študij. Občudujem njihovo vztrajnost — nekateri izmed njih so imeli družino in so vzdržali — vendar — večina diplomirancev ameriških univerz je zapustila slovensko skupnost. Tako imamo slovenske izobražence raztresene širom Amerike, za slovenstvo pa so — z malimi izjemami — mrtvi.

V času, ko bolj ko kdaj poprej prihaja potreba po voditeljih, vzgojiteljih, je taka izguba sil lahko usodna. Mlada inteligenca se more izobraževati le med sebi enakimi — ljudmi, ki jo po znanju dosegajo ali presegajo. Res, ne moremo zahtevati od vsakega izobraženca, ki obvlada slovenski jezik, da bi se ukvarjal s pisateljevanjem, nekaj bi vseeno lahko prinesel naši mladini: sebe, svoje vzgojiteljske sposobnosti.

Velikemu ameriškemu narodu bomo Slovenci težko kaj več pomenili. Mislim, da so redki, da, zelo redki, ki bodo segli v vrhove, vsi drugi se bodo utopili v povprečju in bodo Ameriki težko kaj več doprinesli kot njeno lastno izobraženstvo. Čemu prehitevati čas, če naša mladina lahko nekaj pomeni svojemu lastnemu narodu? Eno je gotovo: izobraženec, ki ni pozabil svojega izvora, ki se ne samo priznava Slovenca, ampak, ki svoje delo za narod prišteva med svoje dolžnosti in ne med miloščino, bo s tem doprinesel delež vsemu človeštvu! Ne, ker se je ohranil narodu, ampak, ker je posredoval kulturne dobrine malega naroda večjemu narodu, ki je sicer na višku svoje moči, v kulturi se pa še previra in išče svoj obraz. Dokaz so razni uvoženi umetniki v vseh večjih operah in orkestrih, dokaz je rastoče zanimanje za vse vrste klasično glasbo, literaturo in druge umetnostne panoge.

Res je: Slovenci bi Ameriki lahko dali kaj več kot samo polko in potico. Toda, če so sinovi preprostih staršev tako uspeli, da čujemo slovensko pesem „od obale do obale", kaj bi šele lahko dali tej deželi slovenski izobraženci! In — da nismo krivični: ameriška Slovenija je dala Ameriki senatorja Lovšeta, pisatelja Adamiča, generala Češarka, vrsto igralcev, pevcev in še večje število zavednih delavcev, ki so se žrtvovali v slovenskih skupnostih. Tudi slovenske skupnosti so opravile ogromno delo, priča temu so številne slovenske fare in domovi, slovenski časopisi, zavarovalnice, pevski zbori in igralske skupine. — Dvomim, da bi mi mogli storiti kaj več. Zanimanje za slovensko dejavnost je zlasti med izobraženstvom zelo majhno in na ramah tistih redkih idealistov, ki še niso obupali in vlečejo voz naprej z večjo ali manjšo mero optimizma.

Naši mladini moramo nuditi več kot smo doslej. Ko bo sama od sebe segla po slovenski knjigi, ko se bo začela zanimati za našo kulturo, bodo vsi napori poplačani. Biti moramo previdni, potrpežljivi, dosledni in vztrajni v navajanju k resnosti in poglobitvi. Pri tem bi morali sodelovati vsi, posebno so poklicani slovenski izobraženci, da premostijo prepad, pred katerim smo se znašli. Vezi, ustvarjene med domom in velikim svetom bodo pričale, da se nismo izgubili v preteklosti, ampak, da iz nje črpamo za sedanjost, da bi v prihodnosti — živeli.

rojen 2. decembra 1914 v Metliki. Ljudska šola v rojstnem kraju, gimnazija v Novem mestu in I. državna gimnazija (8. razred) v Ljubljani; matura 1937. Bogoslovje štiri leta v Mariboru, eno leto na ljubljanski teološki fakulteti. V frančiškanski red vstopil 16. avgusta 1932 v provinciji Sv. Križa; v duhovnika bil posvečen 7. julija 1940 v mariborski stolnici, nova maša na Dovjem 14. julija 1940. Od leta 1942 kaplan pri fari Marijinega Oznanjenja v Ljubljani; od 1945 do 1948 prefekt študentovske „barake" najprej v lienškem in nato v špittalskem taborišču (na Koroškem). Od septembra 1948 do maja 1949 kaplan pri frančiškanskih Marijinih misijonarkah v San Remo (Italija). V ZDA prišel 7. junija 1949. Od 1950 do 1951 kaplan fare sv. Cirila v New Yorku, N. Y. Od septembra 1951 do septembra 1956 kaplan fare sv. Štefana v Chicagu, Ill. Od 1956 urednik „Ave Maria" in Koledarja Ave Maria.

Vprašanja, na katera naj odgovorim, so: Kaj je naloga slovenske ideološke emigracije? Kakšen naj bo odnos slovenskega izobraženca, člana slovenske ideološke emigracije? Kakšen naj bo njegov odnos do slovenstva in stare domovine?

Na ta vprašanja ni lahko odgovoriti. Kdor je vedno v stiku s sorojaki v novi domovini, vidi in čuti, kako močno tukajšnje mišljenje in življenje vpliva na priseljenca. Dr. Alojzij Odar, ki je dal izseljencem nekaj praktičnih navodil (Glej: „Večnost in čas", Vzori II., Buenos Aires, 1958), je zapisal: „Nočemo biti odpadniki od svoje domovine... pa tudi izkoreninjenci ne." Izkoreninjenec v najožjem pomenu je zelo trda beseda. Izkoreninjena rastlina kmalu usahne in odmre. Nekateri smatrajo človeka v zapadni kulturi za *izkoreninjenca*. Ta kultura se je namreč razvila pod vplivom krščanstva, a mnogi, ki uživajo njene sadove, več ne izpovedujejo krščanskega svetovnega nazora. Ti so izkoreninjenci.

Zgornja tri vprašanja vodijo moje razmišljanje v to smer: Odgovor nanje lahko dobim, ako začnem pri osnovi problema. Do teh vprašanj je namreč prišlo, ker je na tem področju duhovnega življenja izseljenca precej nejasnosti in zmedenih pojmov, ki lahko povzročijo neresno in škodljivo razpravljanje. Lepa ideja, navdušenje in nagovarjanje k delu za ohranjevanje slovenstva in slovenske duhovnosti lahko prinese tudi slabe sadove. To se zgodi takrat, kadar je to izraz notranje malodušnosti, občutka osamljenosti in zapuščenosti v delu za dobro stvar. Zdi se mi, da je tu vzrok razočaranj, zaradi katerih se toliki zapirajo vase in iz delavnosti prehajajo v splošno izolacijo pred ljudmi, ki jih niso razumeli. Osnova tega problema je v *človekovi osebnosti*. Navadno govorimo o organiziranem delu za ohranjevanje materinščine in slovenskega kulturnega življenja. Brez dvoma je to zelo koristno, a nikdar ne mislimo, da smo izvršili vse svoje dolžnosti do slovenstva, ako smo organizirani. V organizaciji ni izhoda iz nejasnosti in zmedenih pojmov, ki se porajajo pod vplivom javnega mnenja. Lahko rečemo, da je danes javno mnenje, da se narodne skupine v novi domovini ne morejo ohraniti. Zaključek tega mnenja je: ako je tako, ali ni bolje, da se ne upiramo toku in pospešimo, kar bo samo po sebi nastalo; tako bomo prej ustaljeni. Menim, da je v tem mnenju glavni vzrok, da slovenska kulturna društva hirajo in da slovenske publikacije ne morejo zvišati števila naročnikov. Vdati se javnemu mnenju pomeni, odpovedati *se svoji osebnosti*. Tu je rana sodobnega človeka. „V takem času kot je naš, ko so se različne vezi na preteklost in bodočnost, na zemljo in družino, ko se tisoč in ena stvar, na katero je navezano bivanje samo in ki daje bivanju svoj pomen in vrednost, razkrojile, se človek čuti skrajno 'izkoreninjenega'. Potreba po odkritju absolutnega pomena življenja, t. j. potreba postati popolnoma dopolnjen z bivanjem, postaja sama po sebi bolj in bolj ukazujoča. Toda ta potreba se je razblinila zaradi brezuspešnosti: človek še vedno ne vidi pred seboj drugega kot grozo in praznoto svoje izolacije in brezpomembnost svojega bivanja. To je položaj, ki bolj jasno pokaže stvarnost človekovih 'duhovnih' potreb — in vendar je presenetljivo, da najdemo toliko sodobnih psihologij, ki so nesposobne opaziti to, pač pa posvečajo svojo pozornost samo 'potrebam organskih vlaken'." Louvainski profesor Jožef Nuttin, ki je zapisal te besede (v knjigi Psychoanalysis

and Personality) vidi rešitev iz tega stanja v „povezanosti s celotnim redom stvarnosti", ker samo te vrste povezanost lahko da pomen življenju.

Te misli lahko uporabimo tudi za iskanje odgovorov na naša vprašanja. Med celotni red stvarnosti spadajo tudi osnove, iz katerih človek raste in se razvija kot član določenega naroda. Po starših prejme telesno življenje, neumrljivo dušo mu da direktno Bog sam, od naroda, h kateremu pripada po svojih starših, pa dobi razne lastnosti in okolnosti, v katerih se oblikuje njegova duhovnost, ako ta del njegovega življenja ne ostane zanemarjen.

Dr. Odar navaja sv. Tomaža Akvinskega, ko utemeljuje dolžnosti do domovine: „Sv. Tomaž Akvinski primerja razmerje človeka do domovine njegovemu razmerju do staršev. Obojno razmerje ureja ista posebna krepost, ki se latinsko imenuje pietas, za kar nimamo prav točnega slovenskega izraza, zato rečemo kar pieteta. Ta krepost je v zvezi s krepostjo pravičnosti. Obsega pa tista dejanja, ki smo jih dolžni skazovati staršem in domovini. To so dejanja ljubezni, spoštovanja, hvaležnosti in včasih tudi pokorščine. Domovino moramo potemtakem ljubiti, spoštovati in ji biti hvaležni."

S tem je dr. Odar odgovoril na problem izseljencev. Kaj pa je z njihovimi otroci, ki so rojeni v novi domovini? Pojma domovina in narod se včasih ne krijeta. V slučaju otrok izseljencev se pojma domovina in narod ne krijeta. Kaj je z njihovimi obveznostmi do naroda? Ali je že kdo jasno odgovoril na to vprašanje? Priznam, da ne vem. Zato sem vzel za pomoč gornje besede profesorjo Nuttin-a. V celoten red stvarnosti spada tudi pripadnost določenemu narodu. V ZDA so mnoge narodnosti. Beseda „nation" tu ne pomeni isto kot slovenska beseda narod. Ameriško nacijo (nation) sestavljajo Irci, Nemci, Poljaki, Čehi, Rusi, Kitajci, Slovenci... in vendar se smatrajo po narodnosti še vedno za Irce, Nemce... Lahko rečemo, da je v enotnosti ameriške nacije zelo pestra raznolikost. Ta raznolikost je tako močna, da posamezne narodnosti npr. Poljaki v Chicagu, lahko vplivajo na izid volitev v posameznih distriktih. In nihče jim ne očita da niso dobri Amerikanci. To navajam zato, ker bi rad pokazal, kako močna je vez pripadnosti določenemu narodu. Pravijo, da je Amerika „melting pot". Ko Webster na prvem mestu pojasni, da je „melting pot" posoda, v kateri se kovine ali druge snovi, spojijo, razloži, da to pomeni tudi deželo, v kateri se imigranti različnih narodnosti in ras asimilirajo. To je kratko pojasnilo, ki velja samo do neke mere. Nekdaj so pričakovali, da bo ta asimilacija tako popolna, da bodo izginile med narodnostmi vse razlike in bo asimilacija ustvarila enotno nacijo (nation). Sociologi pa danes ugotavljajo drugače. Pravijo, da ni razloga za domnevo, da bodo narodne skupine izginile v predmestjih, kjer se danes srečujejo vsi problemi socialnega življenja. So nekateri znaki, da se celo v četrti generaciji irsko —germanski narodni pojavi bistveno različni od slovanskih in italijanskih narodnih skupin. Včasih so sklepali, da bo prišlo do končne asimilacije v tretji generaciji. Nedavne ugotovitve pa kažejo, da bo trajalo še dolgo časa, preden bo prišlo do popolne asimilacije raznih narodnosti v eno nacijo — ako bo sploh do tega kdaj prišlo. Te misli navaja sociolog Rev. Andrew M. Greeley („The Critic", Magazine of Christian Culture, avgust—september 1962, stran 11).

Pripadnost določenemu narodu je torej tudi močna sila v človekovem osebnem življenju. Menda ni treba tega dokazovati. Ta sila je tako močna in važna, da je ne kaže zanemarjati pri oblikovanju človekove osebnosti.

Tako smo prišli do bistva tega vprašanja, ki vodi do zaključka, da imamo slovenski izseljenci (in potomci) dolžnosti do slovenskega naroda. Te dolžnosti niso samo nekaj slučajnega, niso take, da bi jih lahko sprejeli ali zavrgli. Dolžnosti do naroda smatram za bistvena sredstva, s pomočjo katerih človek lahko oblikuje in razvija svojo osebnost. Kdor te dolžnosti opušča in zanemarja, bo razvil v sebi le okrnjeno osebnost. V njegovi duhovnosti bo važen primanjkljaj, ki ga bo čutil vsaj podzavestno, ako ne zavestno. Zdi se namreč, da le redki pridejo do zavestnega spoznanja tega primanjkljaja. Kdor je le malo listal po sodobnih psiholoških knjigah ve, da se v človekovi podzavesti odigravajo stvari, ki povzročajo številne in resne motnje v človekovem psihičnem življenju. Ker nisem strokovnjak na tem področju, se v podrobnosti tega vprašanja ne morem spuščati. A tudi laik na tem področju more sprejeti ugotovitve strokovnjakov in njihove zaključke uporabljati pri samovzgoji in vzgoji. V praktičnem življenju ravnamo tako. Bolnik se ravna po navodilih zdravnika — strokovnjaka, čeprav sam ne ra-

zume dosti, kar mu zdravnik pove o njegovi bolezni. Kdor napačno ravna s svojimi notranjimi sposobnostmi (razum, volja, čustvovanje...) si pripravlja razne notranje težave. Za zdravje duha velja isto pravilo kot za zdravje telesa. Kdor nanj ne pazi, zboli. Zanemarjanje telesnih in duševnih potreb prinese slabe posledice. Ko govorimo o pripadnosti narodu, se srečamo predvsem z duhovnimi potrebami človeške osebe. Ako kot Slovenci ne bi imeli duhovnih potreb, potem ne bi imeli slovenske umetnosti, slovenske književnosti, slovenskih narodnih običajev, narodnih pesmi, narodnih povesti,... skratka, ne bi imeli slovenske kulture. Kot človek in posebno še kot izobraženec moram imeti v svoji duhovnosti lastnosti, ki imajo slovenski značaj ali vsaj težijo po dopolnitvi, ki mi kot Slovencu najbolj ustreza. To pa ne pomeni, da moram to slovensko duhovnost ograditi s kitajskim zidom. Da duhovnost enega naroda lahko oplodi duhovnost drugega je dejstvo. Narodnost ne ustvarja popolne ločitve od drugih narodov, saj vsi narodi tvorimo eno človeško družino. Janez XXIII. in tudi Pavel VI. govorita o vseh ljudeh kot o otrocih božjih, ker imamo vsi istega Stvarnika. Ne bojita se rabiti tega izraza, čeprav ima ta izraz še ožji pomen — posvečujočo milost.

V delu za edinost in enotnost se danes namenoma pozabljajo stvari, ki ločijo posamezne veroizpovedi in narode, ter se poudarjajo stvari, ki nas družijo v eno božjo družino. To pa ne pomeni, da moramo pozabiti na narodne dobrine, jih zapostavljati ali celo zanemarjati. Nevarnost je, da bi kdo prišel do tega zaključka in pozabil na svojo narodno pripadnost, da bi lažje koristil človeštvu. Ko ohranjamo in gojimo, kar smo prejeli od Stvarnika po naravi, nas to prav nič ne ovira v delu za splošni blagor vsega človeštva. V naravnem in nadnaravnem duhovnem življenju vlada red. Za nadnaravno duhovno življenje velja pravilo: Milost predpostavlja naravo. To načelo je zelo važno. Milost ne obrodi svojih sadov, kadar človek za nadnaravno duhovno rast zanemarja naravna sredstva. Bog ne daje s čudežem, kar si človek lahko pridobi s svojimi naravnimi sposobnostmi. Zato je zelo zgrešen zaključek, da lahko človeštvu koristim tako, da postavim v ozadje dolžnosti, ki jih imam do svojega naroda. Ko ameriški voditelji, javni delavci in vzgojitelji govorijo, kako moramo delati kot državljani ZDA za svojo novo domovino, pogostokrat poudarjajo, naj doprinesemo svoj delež svoji novi domovini tudi od tistega, kar smo prejeli od svoje narodne kulture. V ta namen prirejajo razne narodne festivale, nastope narodnih skupin ob raznih prilikah, npr. o božičnem času v muzejih in javnih središčih, ob velesejmih... Zdi se pa, da katoliška zasebna in šolska vzgoja tega ne upošteva, le posamezne učiteljice porabijo otroke raznih narodnosti, da izvedejo ob javnih nastopih prizore v narodnem jeziku ali z narodnimi motivi.

Naj omenim še en razlog za ohranjevanje narodnega kulturnega življenja. Na prvi pogled se bo sicer zdelo, da segam predaleč, vendar se mi zdi, da nam tudi ta razlog daje močno oporo. Med prvim delom II. vatikanskega koncila smo lahko spoznali, koliko različnih obredov in bogoslužnih jezikov je v Rimski Cerkvi. Ti obredi in bogoslužni jeziki so iz starodavne preteklosti in povprečnemu človeku razumljivi le toliko, kolikor se je ohranila kultura, v kateri so se razvili. Cerkev ohranja tradicijo tudi v nebistvenih stvareh, kadar je to v korist duš. Vatikanski koncil išče načinov, kako preurediti bogoslužje, ki bi bolj ustrezalo duhovnosti posameznih ras in različnih kultur. Tu gre predvsem za narode, ki so sprejeli krščanstvo, ko je bilo v Cerkvi bogoslužje že urejeno, ali se pa šele danes med njimi širi krščanstvo. Koliko bo v tej smeri dejansko uzakonjenega, bo pokazala bodočnost, vendar nam pa že dejstvo samo kaže, da Cerkev upošteva tudi naravne potrebe svojih otrok. Mislim, da tudi v tem najdemo ralog, ki nas vodi do zaključka, da narodne duhovnosti v najširšem pomenu besede ne kaže zanemarjati.

V razmišljanju o potrebi in koristi ohranjevanja narodne duhovnosti med izseljenci in njihovimi potomci bi lahko navedli še druge razloge, zakaj področje človekovega duhovnega življenja je zelo široko. Oplojeno s krščanstvom se še razširi, ker nadnaravno gledanje in presojanje vdahne človeku višje vidike, ki urejajo tudi njegove odnose do materialnih dobrin. Svoboden izobraženec stoji na razpotju: ali se bo odločil — ako se že ni, da bo šel za zmaterializiranim javnim mnenjem, ali pa bo gojil svoje duhovno življenje in z njim oblikoval svojo osebnost.

Prav je, da se približamo še bolj konkretno razmeram, v katerih živi slovenski izseljenec, posebno izobraženec.

Najprej mi stopijo pred oči oni, ki ne žive v slovenskih naselbinah. Ako pa žive med svojimi sorojaki, ima v veliki večini slučajev tudi njihovo okolje le še malo slo-

venskega značaja. Saj so v marsikateri naselbini skoro brez sledu izginile slovenske knjižnice, ki bi bile v marsikaterem primeru danes dragocene. Svoboden človek več ne ceni knjige. To je žalostno dejstvo, zato mi je tako dobro delo, da je bilo eno izmed prvih naročil sedanjega papeža Pavla VI.: Pošljite mi moje knjige! Njegova knjižnica je znana, ker razodeva njegovo široko duhovno obzorje. Slovenski izobraženec čuti velik primanjkljaj, ker nima na razpolago virov, iz katerih bi naprej bogatil svoje znanje in zadoščeval svojim duhovnim potrebam. Prav tako bi ga moralo nagniti, da bi iskal zvez in možnosti, ki bi mu odprle pot do duhovne hrane. Ta primanjkljaj najbolj čutimo, ker je posledica tega, da je malo pisateljev in sodelavcev pri slovenskih publikacijah.

Za primer naj navedem slučaj, kaj človek lahko naredi, ako dobro porabi svojo osamljenost. Pred kratkim je izšla premišljevalna knjiga „Jezus Kristus", ki jo je napisal jezuit Albin Škrinjar v hrvaščini, v slovenščino pa prevedel č. g. Jože Vovk, župnik fare sv. Marije v Cock, Minn. G. Vovk je začel prestavljati knjigo, čeprav je bilo malo upanja, da jo bo spravil v tisk. Več mesecev je ležal del rokopisa v uredništvu Ave Maria. Ker ga zaradi pomanjkanja delovnih moči nismo mogli natisniti v naši skromni tiskarni, je prevajalec iskal novih možnosti za tisk. Ako se ne bi potrudil, bi danes ne imeli te knjige, ki je izpolnila veliko vrzel v slovenski literaturi te vrste. Toda knjiga je ostala neopazna, dokler ni nanjo opozoril Fr. Dolinar s svojo stvarno kritiko v Glasu Slovenske kulturne akcije.

To je vzpodbuden primer, kaj lahko naredi izobraženec v svoji osamljenosti. Osebna duhovna potreba vodi v marsikaterem primeru do dela, ki je v duhovno korist tudi drugim. Čeprav vsak ne more izdati knjige, ga bo vendar skrb za svoje duhovno življenje usposobila in vodila, da bo na ta ali oni način koristil svojim sorojakom; morda bo napisal kak članek za slovensko publikacijo, morda bo v razgovoru s sorojaki, s katerimi se sestaja ali jih obišče v počitnicah, dal tudi njim nekaj od tega, kar si je pridobil z branjem, morda bo pripravil kako predavanje... Med slovenskimi izseljenci je premalo izobražencev, ki bi čutili potrebo po *ustvarjanju*. Ne manjka nam organizacij, manjka nam pa ljudi, ki bi dajali članom organizacij pravega duha, ki bi bogatil in razširjal njihovo duhovno obzorje. Tu je eden izmed vzrokov, da ni dovolj zanimanja za slovensko preteklost, za slovensko knjigo in slovenske publikacije. Ali naj veljajo besede, ki jih je zapisal Anton Slodnjak v uvodu knjige „Matija Murko: Zbrano delo" (Izdala Slovenska matica, Ljubljana, 1962) tudi za nas? Tako piše: „Zdi se, da se v našem času hitreje pozabljajo, kakor je bilo to nekdaj, zgodovinske osebnosti in njihova dela in da je naš pogled na nekdanje dogodke in pojave čedalje malomarnejši in motnejši. Zavest o organski rasti kulture se izgublja celo med glasniki in zastopniki tako imenovanih duhovnih ved — in vsi se slepimo, da odkrivamo v preteklosti samo, kar smo mi prvi zagledali in spoznali. Današnji mladi rod pa zgodovine ne mara. Podoba je, da se čuti, pobujen deloma od pridobljenih faktorjev kot nova zvrst človeškega rodu. Zato se tako nevoljno in odločno obrača od starega in išče za preteklost merila, — ako jih sploh išče — v svojih željah in zahtevah. Toda tako življenje očitno poglablja njegovo nezadovoljnost, brezobzirnost, njegov nemir in strah. To pa ne kaže, da niti družba niti poedinec ne more živeti in napredovati brez trdne, dasi kritične zveze s preteklostjo, z rodbinskim, narodnim in občečloveškim izročilom."

Ljudi, ki niso sposobni za duhovno hrano, je treba vzgojiti. Vzgajati jih morajo izobraženci, ki morajo biti luč, ki razsvetljuje temo neznanja, preganja duhovno otopelost in odkriva vire duhovne hrane. Kadar društvo dobi predavatelja, ki obvlada svoj predmet in ga podaja v lepi slovenščini, ljudje z zanimanjem poslušajo in čutijo, da so zvedeli nekaj, kar jim je koristno, morda celo potrebno. Zdrava duhovna hrana pripomore, da slovenski človek lahko išče in najde prave odnose do nove domovine, do svoje rojstne domovine in do slovenskega naroda, katerega član je za vedno.

Takih izobražencev potrebuje posebno mladina, ki študira na srednjih in visokih šolah. Ta mladina je v večini primerov željna več zvedeti o slovenski preteklosti, umetnosti in književnosti. Starši jim tega ne morejo dati. Njihova naloga je, da skrbe, da se otroci nauče slovensko. Izobraženci, tudi oni, ki v novi domovini niso v svojih poklicih, bi morali ohranjevati zveze s študirajočo mladino. Ne mislim tu samo na one, ki žive v krajih, kjer je več Slovencev, ampak tudi na osamljene izobražence. Med njimi in mladino, ki danes študira, bi moralo biti zaupno in iskreno razmerje. Zato pa mora izobraženec poznati razmere, v katerih ta mladina živi.

Poznati mora vsaj na splošno stvari, za katere se študentje zanimajo, da se jim lahko približa in da ga lahko sprejmejo v svoj krog kot enega, ki se lahko z njimi razgovarja.Študenti morajo čutiti, da jim je poznanje z izobražencem v korist. Ni dobro, ako ima izobraženec stik z mladino samo med predavanjem. To je preveč umetno in neživljenjsko. Ne smemo biti ljudje, ki smo preveč zaposleni, da bi zmanjkalo časa za družabnost, ki človeku omogoči, da stoji trdno v svojem okolju. Ni dovolj, da študenti izobraženca cenijo, do njega morajo imeti tudi zaupanje. Kjer ni zaupanja, se dogaja, da študenti pred takim izobražencem skrivajo, kar bi ga žalilo. Menijo namreč, da izobraženca, ki se je šolal v rojstni domovini, žali, ako imajo oni o slovenskih zadevah drugo gledanje in drugačno mišljenje. Sposobni moramo biti sprejeti razmere, v kakršnih sedaj mladina živi in se vzgaja. Tako si pridobimo zaupanje, ki je potrebno, da nas bo mladina sprejela kot ljudi, od katerih lahko prejme, kar jim tukajšnja šola ne more dati. Za izobražene potomce slovenskih izseljencev je namreč potrebno, da poznajo vsaj v glavnem, kaj je ustvaril slovenski človek v književnosti, v umetnosti in na drugih področjih kraljestva duha. Brez takega znanja živijo pod vtisom, da smo Slovenci zaostali in ne gremo s časom naprej.

Dotakniti se moramo tudi vprašanja materinščine. Škodljivo je, ako starši zahtevajo od svojih otrok prav v vsem popolno pokorščino. So nekateri, ki v dobri veri menijo, da bodo s tako pokorščino pomagali otrokom, da se bodo naučili slovensko. Prav pred kratkim mi je nekdo kot slovenskemu duhovniku očital tak primer. Očitek sicer ni bil stvarno utemeljen, zakaj vprašanje, kdaj naj govorimo slovensko, kdaj angleško (ali špansko) urejajo pravila etike, ki vežejo vse. Vprašanje materinščine je tako važno, da mu ne bomo posvečali nikoli preveč pozornosti. Spada namreč med vzgojna vprašanja. Vzgojo je treba presojati z različnih vidikov, da dobimo o njej pravilno pojmovanje, npr. z osebnega vidika otroka, z verskega, narodnega, socialnega vidika... Upoštevati je treba, da je predmet vzgoje *človek — oseba*, ki je hote ali nehote dojemljiva za različne vplive. Posledice teh vplivov se navadno pokažejo šele pozneje, o čemer ne govorijo samo vzgojitelji, ampak tudi psihiatri, ki iščejo vzrokov bolezni svojih bolnikov v njihovi mladosti.

Starši so najbolj potrebni vzgojitelji. Varovati pa se morajo prepričanja, da so dobri vzgojitelji, ako so dosledni v svojih ukazih. Ukazi so le en del vzgojnih sredstev, pa še te je treba utemeljevati z razlogi, ki so otroku dostopni. Otroka je treba tudi podpirati v izvrševanju ukaza. Ukazi, ki postavijo mladega človeka pred nerazrešljive naloge, niso samo škodljivi, ampak tudi krivični. Motijo se starši, ki menijo, da bodo najtežje naloge vzgoje izvršili z doslednostjo in trdoto ukazov. Upoštevati je treba, da otrok ali mlad človek ne more dojemati, spoznati in presojati razlogov in nagibov za določen ukaz tako kot odrasli. To velja tudi za vzgojo in učenje materinščine. Zdi se mi, da je napačno, ako govorimo samo o učenju materinščine.

V novi domovini je učenje materinščine tudi vzgojna zadeva. Gre za to, ali naj slovenski starši v novi domovini še vzgajajo ali ne, ali naj dom še oblikuje otroka ali ne, ali naj mladenič in mladenka še dobita doma oporo v najbolj kritičnih težavah mladostnikov; gre tudi za to, ali naj mladi ljudje lahko vključijo v svoje razmerje do tukajšnje družbe tudi svoje starše ali ne. Zato je treba v navajanju k učenju materinščine ločiti dvoje: učenje in vzgojo. Starši, ki zahtevajo od svojih otrok znanje slovenščine, nikakor še niso izvršili svoje dolžnosti do materinščine. Materinščina ne sme biti ovira v razmerju otrok do njihovega naravnega okolja. Zato pravim, da je navajanje k materinščini tudi vzgojno sredstvo. Mislim, da si v tem še nismo dosti na jasnem. Lahko se naučim nekega jezika, ne da bi imel do njega kako posebno ljubezen, čeprav sem zadovoljen, da ga znam. Znanje jezika razširi duhovno obzorje. Znanje materinščine pa nudi možnost, da se posebno izobraženec, ki obiskuje šole v novi domovini, odprejo tudi viri duhovnega sveta, ki mu pripada po svoji narodnosti. Neznanje tujega jezika ne vpliva na mojo osebnost. Neznanje materinščine je pa ovira v razvoju in oblikovanju osebnosti. Narodnost je naravna duhovna vrednota. Govorimo o narodnem (slovenskem) leposlovju in umetnosti, o narodnih običajih, skratka o narodni kulturi. Narodni ali materinski jezik je tako globok izraz človeške notranjosti, da postaja vedno bolj upoštevan tudi v bogoslužju. Zato je zgrešeno, ako v novi domovini govorimo samo o učenju materinščine, ker gre tu tudi za vzgojno vprašanje.

Najbolj splošen pomislek proti nujnosti znanja materinščine je: Kdaj bom pa rabil slovenščino, v kako korist mi bo?

Kadar nešolan človek navaja ta ugovor, razumemo in mu moramo oprostiti ter ga podučiti, da pri vzgoji in razvoju osebnosti ne gre samo za stvari, ki nam prinašajo materialne koristi, ampak gre za oblikovanje celega človeka, ki naj bo v prvi vrsti dober že kot človek. Milost gradi na naravo. Iz ust izobražencev, vključno onih, ki obiskujejo višje šole v novi domovini, ne pričakujemo takih pomislekov. Katoliški izobraženec pozna osnovno načelo, ki pravi, da moramo biti najprej dobri kot ljudje, potem bomo lahko šele postali dobri katoličani. Pod vplivom okrožnic „Mater et Magistra" in „Pacem in terris" moramo posvečati tej osnovni resnici moralnega in družabnega življenja več pozornosti. Kot ljudje smo bili rojeni Slovenci. Pripadnost slovenskemu narodu nam daje osnove oblikovanja zdrave osebnosti. Ako bomo te osnove upoštevali, bomo lahko uspešno oblikovali in izoblikovali iz sebe krščansko osebnost — krščanskega človeka. Ker nekateri tega ne upoštevajo srečujemo ljudi, ki ne samo nikoli ne pokažejo, ampak tudi skrivajo, da so bili njihovi starši Slovenci, Hrvati, Poljaki itd. Srečujemo tudi pojave preziranja in sovraštva do svojega naroda. V osebnosti takih ljudi je globoka rana, ki je ovira v duhovni rasti in duhovnem oblikovanju. Težko tudi razumem, da bi moglo biti versko življenje takega človeka zgrajeno na osebno trdni in zdravi osnovi.

Ko govorimo o materinščini, smo zelo blizu bistva, ako ne celo v bistvu človekove osebnosti. Seveda je to zelo težavno in zapleteno vprašanje kot je človekova notranjost, skrivnost z mnogimi nerešenimi vprašanji. To pa ne pomeni, da smo upravičeni, da to vprašanje kar prezremo. Ali zdravnik, ki v prvem trenutku ne more odkriti vzroka in bistva bolezni, odslovi pacijenta in ga prepusti bolezni? Pa prav podobno ravnajo oni, ki pozabljajo na vprašanje učenja in vzgoje materinščine. Tu gre za razvoj celotne osebnosti ali pa za okrnjeno osebnost! Vzgoja mora upoštevati tudi naravne vrednote, ki se odpirajo človeku po rojstvu. Popolnoma mirno in brez nevarnosti, da bi pretiravali, lahko sklepamo, da so stvari, ki en narod ločijo od drugega, tako tesno povezane s človeško naravo, da jih pri vzgoji ne kaže prezirati in zapostavljati. Med temi je v prvi vrsti znanje materinščine, ki nam odpira vrata do virov narodne duhovnosti.

Nisem po vrsti odgovoril na tri stavljena vprašanja. Tudi nisem navedel vsega, kar spada pod ta vprašanja. Upam pa, da sem se z navedenimi razlogi za izvrševanje dolžnosti, ki jih imamo do naroda in domovine, vsaj približal želji uredništva Zbornika.

gerold schmidt in slovenci

Gospod urednik!

V svojem pismu z dne 20. junija ste me prosili, da bi Vam poslal kratek življenjepis in odgovore na nekatera vprašanja. Danes izpolnjujem Vašo prošnjo in Vam pošiljam nekaj podatkov. Uporabite jih lahko, kakor boste hoteli.

Življenjska pot: Rodil sem se 2. aprila 1916 v Haegglingenu, Kanton Aargau. Haegglingen je kmetska vas s 1500 prebivalci. Tudi oba moja roditelja izhajata iz starega tu naseljenega kmetskega rodu, ki sta gospodarila na kmečki domačiji. Od otrok sem bil najstarejši; za mano so prišli na svet še štirje fantje in 4 deklice. Že od začetka sem čutil poklic za duhovnika. Župnik je odkril to moje nagnjenje ter mi dovolil ministrirati. Začel me je tudi poučevati v latinščini. Zato sem lahko že s 13. leti vstopil v 4. razred gimnazije v mestu Einsiedeln. Lahko povem, da je ta kraj s svojim benediktinskim samostanom in s svojo čudodelno milostno podobo odločilno vplival na določitev moje življenske poti.

Ker so bili vsi moji šolski tovariši 3 do 4 leta mlajši od mene, so mi predstojniki svetovali, naj bi za eno leto počakal s študijem, predno bi vstopil na filozofijo. To priložnost sem izrabil, za

izpolnitev hrepenenja, da bi šel kam daleč. Tako sem vstopil v noviciat misijonske družbe Mariannhill na Holandskem, v Wuerzburgu sem nato študiral filozofijo in teologijo ter bil 9. oktobra 1938, pred 25. leti, istotam posvečen v duhovnika.

Najraje bi bil takoj odšel v Afriko, toda moji predstojniki so mi naročili, da sem moral študirati še naprej, da bi lahko iz Švice pomagal pri vzgoji naraščaja. Tako sem na univerzi Freiburg v Švici študiral naravne vede. Čisto lahko bi bil dosegel doktorat iz botanike, toda odvračalo me je dejstvo, da si nisem hotel zapreti poti do dušnega skrbstva, za katerega sem se čutil poklicanega. Tako sem nato od leta 1941 do 1946 poučeval biologijo in kemijo na gimnaziji Mariannhillskih misijonarjev v kraju Altdorf Uri.

Tam so nastale tudi moje prve knjige. Do tega je prišlo takole: Od leta 1939 do 1944 sem vodil počitniško taborišče za dečke in deklice v Gersau na Rigi ter tu odkril svoj pripovedniški talent. Ker sem se že od vseh začetkov zanimal za hagiografijo, sem začel fantom pripovedovati zgodbe o mladih mučencih prvih kristjanov. Te zgodbe so naletele na dober odmev. Zato sem jih začel objavljati v mladinski prilogi Mariannhillskega misijonskega lista. Že po objavi prve zgodbe me je poiskal veliki švicarski lirik in pesnik duhovnik Walter Hauser ter me začel nagovarjati, naj bi te in podobne zgodbe izdal v knjižni obliki. Ko sem poslal založbi Rex v Luzern prve rokopise, je tudi ta pritiskala name, naj bi delal naprej na tem še neobdelanem področju. Tako je izšla leta 1945 moja prva mladinska knjiga „Buben im Sturm" (Fantje v viharju).

Med tem sem vedno bolj spoznaval, da je moje pravo in najbolj primerno delovno področje dušno pastirstvo, ne pa učiteljski poklic. Ker mojim željam v misijonski družbi niso hoteli ustreči, sem stopil v stike s svojim pristojnim škofom msgr. Frančiškom von Strengom, ki mi je nato omogočil prestop v škofijski kler.

Tako sem spomladi leta 1946 nastopil svoje prvo dušnopastirsko mesto kot vikar v mestu Grenchen, v središču švicarske urarske industrije. Tu sem dobil zelo dobrega župnika, ki me je uvedel v probleme modernega dušnega pastirstva. Leta 1949 sem dobil vikarsko mesto v Neuenhofu pri Badnu, leta 1950 pa nastopil službo kot stolni vikar v nekdanji škofovski katedrali Arlesheim pri Baslu.

Ker je prevzvišeni škof želel, naj bi nadaljeval literarno delavnost, sem v jeseni leta 1952 zaprosil za izpraznjeno mesto župnika v mestu Oeschgen. To je majhna župnija v dolini Frick, oddaljena samo 7 km od Rena in od švicarsko-nemške meje. V župniji je 420 katoličanov, ki so po večini kmetskega stanu. Tu sem se kmalu udomačil. Dušnopastirska in literarna delavnost sta se medsebojno oplojevala.

Že naslednje leto me je prevzvišeni imenoval za kantonalnega predsednika mladinske zveze in člana švicarskega centralnega odbora mladinske zveze. Tako imam pod sabo organizacije katoliških mladeničev v 82 župnijah.

Leta 1956 sem moral prevzeti uredništvo lista župnijske tiskovne družbe Arlesheim. Tej je bilo tedaj priključenih 110 župnij v vsej Švici. Danes jih je več kot 140 z okoli 40.000 naročniki. V jeseni leta 1960 so me župniki izvolili tudi za urednika lista Župnijske tiskovne družbe Wohlen in sem moral 1. januarja 1961 prevzeti uredništvo lista za 28 župnij z 8000 naročniki. Tako se teden za tednom obračam z dvema župnijskima listoma na okoli 1700 župnij z okoli 50.000 domačinstvi. Imam torej številnejše občinstvo, kakor marsikateri velikomestni župnik.

Leta 1957 sem prišel v stike s P. Lombardijem, ki me je leta 1960 imenoval za zastopnika „gibanja za boljši svet" za Švico.

Moja pisateljska delavnost: „Buben im Sturm" (Fantje v viharju), „Bubentrozt — Bubentreue" (Fantovska trma — fantovska zvestoba), „Die gekroenten Brueder" (Kronani bratje), „Buben im Feuer" (Fantje v ognju), „Junger Held der neuen Zeit" (Mladi junak novega časa — Alojzij Grozde), „Mit brennenden Lampen" (Z gorečimi svetilkami); Mädchen wie du (Dekleta kot ti; „Mädchen erobern das Glück" (Dekleta osvajajo srečo). Vse življenjepisi svetnikov in svetnic; „Sprung ins Abenteuer" (Skok v pustolovščino). Fantovski roman o idealih gibanja Oasa; „Nicos Weltrekord" (Svetovni rekord Nika). Življenjepis sv. Dominika Savija.

Prevodi in predelave: Stoeckl: Das Geheimnis des Freundes 1947 (Prijateljeva skrivnost); Groidys: Ins Land der Geister (V deželo duhov. Ekspedicija menihov Velikega sv. Bernarda v Tibet. Prevod iz francoščine). Mauser: Kaplan Klemen 1955 (Prevod iz slovenščine skupno z Bernhardom Straussom).

Poleg tega sodelujem pri „Jungmannschaft", reviji švicarskih katoliških mladeničev, v zaglavju „Življenjepisi".

Leta 1961 so me na podlagi mojega romana „Sprung ins Abenteuer" sprejeli v Društvo švicarskih pisateljev.

Moji odnosi do Slovencev so razumljivi iz mojega literarnega delovanja. Znova in znova so me nagovarjali, naj bi junake za svoje povesti ne jemal samo od prvih kristjanov, ampak jih poiskal tudi v sedanjem času. Ko sem leta 1947 slučajno bral o junaškem boju Slovencev, sem čutil, da bi tu mogel kaj najti zase. Zato sem iskal stikov preko švicarske centrale Karitas za pomoč Slovencem. Go-

spod Nande Babnik v Špittalu ob Dravi mi je nato omogočil pismeno prijateljstvo. Prvi je bil Marko Kremžar. Za njim Karel Mauser. Karel Mauser mi je tudi poslal v darilo knjigo „Sin mrtvega" Nisem se mogel sprijazniti z mislijo, da bi imel v knjižnici knjigo, katere vsebine ne bi poznal. Zato sem si preskrbel slovenski slovar in slovnico in nisem odnehal, dokler nisem knjige prebral ter njene vsebine razumel. Neznane besede sem si zapisoval stran za stranjo. Bil sem vesel, da jih je bilo vedno manj. Tedaj sem poskušal pisati Mauserju tudi prva slovenska pisma. Mauser in prof. Sever sta ugotovila, da moram imeti nad 100 let staro slovensko slovnico in sta me poučila, da je zastarela.

Zelo mi je bila pri srcu usoda junaškega slovenskega naroda. Hotel sem ublažiti njegove stiske in na svoj način prispevati predvsem tudi tako, da bi prišel s pomočjo živih članov slovenskega naroda v stike z mučenci komunizma. Naprosil sem eno družino in prišel nato v stik s preživelimi Pogačnikovimi otroci. Janezu sem bil tudi boter.

Na povabilo slovenskih prijateljev sem nato v jeseni leta 1948 prišel v Špittal in prebil nekaj dni v begunskem taborišču, kjer sta za mojo osebo prevzela zvesto skrbstvo Karel Mauser in salezijanski duhovnik Janko Mernik. Tako sem dobil vpogled v te probleme in tudi gradivo — osnovo za življenjepis Alojzija Grozdeta. Smatral sem za dolžnost svoje vesti, da s tem opozorim svetovno javnost na mali slovenski narod ,ki je moral doprinesti tako velike žrtve. Svojemu birmancu sem nato omogočil, da je prebil počitnice v Švici.

Leta 1950 sem preživel svoje počitnice v Radišah pri Celovcu pri župniku Janku, da bi preučeval tudi življenje naroda in da bi si poglobil jezikovno znanje.

Razumeli boste, da imam zlasti kot Švicar posebne simpatije za majhen narod in kot državljan države s štirimi enakopravnimi jeziki ne morem razumeti, kako je mogoče zatirati narodno in jezikovno manjšino. Na moje odnose do Slovencev sta napravila najglobljі vtis, njihova vernost in globoka pobožnost. Zame je bilo doživetje, da sem službe božje v begunskem taborišču v Špittalu sodoživljal. Tudi romanje skupno z župnikom Jankom na Višarje je bilo zame tako doživetje. Zdi se mi, da je slovenska pobožnost srečen zvezni člen med nemško stvarnostjo in romansko čezmernostjo. Globoko čustvo prihaja na pomoč dobrovoljnosti, ta pa s svoje strani ohranja pobožnost, da se ne izživlja v praznih formah, kar se tako rado dogaja v Italiji.

Kar pa zlasti od slovenskega naroda želim, je večja odločnost, večja samozavest. Vedno znova sem moral opaziti, da imajo Slovenci nekak manjvrednostni kompleks, in se sramujejo v javnosti nastopati kot Slovenci. Kako čisto drugače je z našimi Retoromani, sploh z nami Švicarji. Tako sem se srečal pred dvema letoma s švicarskim inženirjem, ki že 40 let živi v Čilu in je po 40. letih prišel zopet enkrat v svojo domovino. Govoril je svojo „Zuerideutsch" tako perfektno in čisto, da sem smatral, da je to nemogoče, ko ta mož dan za dnem mora takorekoč govoriti in slišati samo špansko.

Ko sem mu izrazil svoje začudenje na tem, mi je dejal, da govori vedno v svoji družini samo švicarsko nemščino. Verujem, da se z opustitvijo materinskega jezika izgube tudi druge dragocene narodne dobrine. Tako mi je na Koroškem padlo v oči, da je najboljše versko življenje na Koroškem v tistih župnijah, kjer je narod ostal zvest svojemu slovenstvu. Če me je Bog z rojstvom postavil v kak narod, potem tudi želi, da dosežem svoje zveličanje kot član tega, in ne kakega drugega naroda. Zato tudi pozdravljam prizadevanja vseh slovenskih izseljenskih listov in časopisov. Vi imate resnično zelo veliko in krasno nalogo. Želim Vam popolen uspeh. Vse te časopise in liste prebiram z velikim veseljem in mi še vedno nudijo veliko vzpodbud za moje literarno udejstvovanje. *Mirno povejte svojim rojakom, naj se ne sramujejo svoje narodnosti, ampak naj bodo ponosni, da pripadajo temu malemu narodu in naj zavržejo manjvrednostni kompleks. Mi Švicarji se od Vas lahko veliko naučimo, Vi se pa tudi od nas obratno lahko naučite narodnega ponosa v njegovi dobri obliki.* (Podčrtalo ur. Zbornika.)

To so moja izvajanja na Vaša vprašanja. Zaradi skopo odmerjenega časa sem napisal samo to, kar mi je prišlo na misel. Dajem Vam prosto roko, da ta izvajanja spremenite in iz njih vzamete to, kar najbolj spada v Vaš Zbornik.

Z najlepšimi pozdravi združujem svojo iskreno zahvalo za Vašo pozornost in sem Vam na razpolago za nadaljnja pojasnila.

Vam vdani

GEROLD SCHMIDT

razprave — dokumenti pričevanja

Branivec miru

Iz socialne in politične zgodovine Slovenije

Pričevanje

Še eno poglavje iz spominov

Povzetek in tematika prvega obdobja koncilskih del

branivec miru

Mir je bila v srednjem veku magična beseda. Mistiki, menihi pa tudi preprosti verniki so iskali v duhovnem življenju mir srca. Mir je bil socialni ideal in prva politična naloga. Vladar je imel dolžnost braniti mir svoje dežele na zunaj in na znotraj. Na zunaj pred sovražniki, na znotraj pred prepiri, razdori in krivicami.[1]

Moderna doba se pa zdi, kot da je izgubila smisel za mir. Celo več. Mir ji preseda. Istoveti ga z negibnostjo in statičnostjo. Ideal moderne dobe je dinamičnost. Vendar nihče ne ve točno povedati, kaj je pravzaprav ta dinamičnost. Beganje sem in tja? Ali kakor je dejal Lessing, ne gre za plen, ampak za lov. Plujmo kamor koli, samo da plujemo. Toda antiteza med mirom in dinamičnostjo je le navidezna. V resnici vsaka dinamika teži v dopolnjenje in vsak resnični mir je polnost dinamike. Da je sodobnemu človeku veliko za mir, govore prepričljivo milijoni notranje razklanih in opustošenih ljudi, ki hlastno iščejo mir srca in bi vse dali, da bi ga našli. Dovolj je pogledati v sodobno literaturo, kinematografijo ali psihološko slovstvo.

Okrožnica Janeza XIII. „Mir na Zemlji" ne bi imela takega odmeva, če bi sodobno človeštvo ne bilo žejno miru. Ne le vojaškega ali političnega. Sploh miru. Kajti vsi iščemo miru.

„Če bi torej kdo rekel," tako piše vzhodni cerkveni oče Dionizij Areopagit, „da so sovražniki miru tisti, ki jih vesetijo razdori in spori, spremembe in nestalnosti, bi mu morali odgovoriti, da tudi njim gospoduje neka temna podoba domotožja po miru. Kajti ko jih vsestransko pretresajo strasti, katere želijo v nemiru pomiriti, upajo priti do miru s tem, da zadoščajo vedno bežnim užitkom, ko vendar njihov nemir izvira prav odtod, da nikdar ne dosežejo tiste naslade, ki jo iščejo in ki jih usužnjuje."[2]

V osebnem in družbenem redu je mir neprecenljiva dobrina. Vsi se moramo boriti zanj, vsi ga braniti. „Defensor pacis —Branivec miru" ni le naslov srednjeveškega vladarja, ampak ime vsakega izmed nas, ki izraža morda pozabljeno, a zato nič manj osrednjo in nepogrešljivo človeško dolžnost.

POJEM MIRU

Mir je pokojnost reda. Tako ga opredeli srednjeveška krščanska filozofija. Mir torej ni kakršna koli pokojnost ali celo negibnost. Recimo, pokojnost nereda ali negibnost smrti. Pogostokrat se nered ustali. Ni ga več, ki bi proti njemu protestiral. Trpnost ljudstva je prevladala. Čeprav se zdi, kot da bi bil mir, to nikakor ni mir. Tudi v osebnem notranjem življenju se nered lahko ukorenini, človek se nanj privadi in glas vesti skoraj onemi. Na zunaj ni videti nobene nervoznosti in še manj razklanosti. Vendar to ni mir, ampak otopelost.

Pravi mir izvira iz reda. Ko je vsaka stvar na svojem mestu, trenja prenehajo in konflikti zgubijo svoj smisel. Red pa ni samo človeškega izvora. Človeški red samo podaljšuje in podrobno razvija naravni in božji red, ki je položen v stvarstvo. Kadar se človek ne podredi temu redu, vnaša v stvarstvo nered. Zakaj nered ni nič drugega, je učil Bergson, kot spopad med različnimi redi. V našem primeru med naravnim in umetnim človeškim redom, ki je bil zasnovan neglede na prvega. To velja tudi za našo osebnost. Naš zavestni osebnostni razvoj nikdar ne more iz mej naših naravnih danosti. Te meje so navadno široke in polne možnosti, ki jih mi lahko razvijamo in aktualizira-

[1] Prim. Tomaž Akvinski, De regimine principum I, c. XV — J. Beneyto, Historia de doctrinas políticas, Madrid, 1948, págs. 145 —149.

[2] De Divinis Nominibus, III, § 5, 419.

mo, radikalno spremeniti jih pa ne moremo.

NI MIRU BREZ REALIZMA

Ker torej pri miru ne gre za kakršen koli red, ampak za tisti človeški red, ki nadaljuje in dopolnjuje naravno in božjo ureditev stvari, mir ni možen brez realizma. Še več, treba je sodelovati ne samo z naravnim in božjim ustrojem stvari, ampak tudi z zamislimi drugih ljudi in s prejšnjimi rodovi, kajti človek, četudi vodilen, ni sam na svetu in ni brez zgodovine. Kadar prav deluje, v bistvu vedno sodeluje.

Kako stvari dejansko stoje, pa je nemogoče odkriti brez široke in globoke učljivosti. Stvarnost je kot ogromna odprta knjiga, v katero se je treba potopiti in kateri se je treba podrediti, sicer bo vse naše početje grajenje v zrak.

Podrediti se pa ni vedno lahko. Strasti in ambicije nam hitro prekrijejo s svojo meglo dejansko stvarnost. Ker nismo dovolj notranje močni, smo težko trdni v svojem in nas zato zmotijo vzgledi drugih, pa čeprav niso za nas prikladni. Zaradi zavisti hočemo doseči in preseči druge v tistem, kar je za nas neprimerno. Postavljamo si neustrezne ideale, se umetno navdušujemo zanje in tako neopazno lezemo proč od našega pravega mesta v družbi in v zgodovini ter zapuščamo svojo nalogo in izdajamo svoje poslanstvo.

Drugič spet smo umsko lagodni in negibčni. Operiramo z obrazci in shemami, ki jih obvladamo, ki pa niso vedno odraz stvarnega položaja. Včasih se skriva za tem čisto navadna lenoba, včasih pa nek boječ šolski duh, ki se ne upa po samostojnih potih tudi takrat, kadar je to potrebno.

Tudi čas je del stvarnosti. Pravi realizem nam narekuje upoštevati nove potrebe in se prilagajati novim zahtevam. Tudi to je težko. Zlasti, kadar je treba zapustiti stara stališča in s tem priznati, da niso trajno veljavna.

Našo voljo je treba podrediti stvarnosti in ne stvarnost naši volji. V tem zadnjem je antika videla bistvo tiranije.[3] Veliko zmedo in škodo so povzročili tisti spiritualisti, ki jim je duh skoraj isto kot sanjarstvo, kjer ni meja za človeško domišljijo. Mnogi materialisti prav zaradi takega pojmovanja duha ne vidijo nobene možnosti realističnega življenja zunaj materialističnega svetovnega nazora. Zato je potrebno, da toliko bolj poudarimo, da brez realizma ni nobenega zdravega duhovnega življenja ne v naravnem niti v nadnaravnem smislu. Kar ni res, kar ni resnično, ne more biti dobro. Pravi idealizem se ne da ločiti od realizma. Pravi vzori so visoki, dvigajo duha, a ne v svet utvar, ampak v še višjo stvarnost.

Kjer ni zdravega realizma, ni reda in zato ne more biti miru. Ni treba nalašč organiziranih spletk ali namerne zdražbe, kadar družba izgubi pod seboj trdna realna tla, se v njeni strukturi pojavijo vsakovrstne razpoke in udrtine.

NI MIRU BREZ PAMETI

Ne mislimo tukaj na človeško pamet sploh ,ampak na krepost pameti v tem, kaj in kako je treba ravnati v danih okoliščinah. Pamet je krepost vsakodnevnega realizma. Ona nam daje pravo mero, ki je odraz dane stvarnosti. Pamet nam pokaže, kako stvari stoje, kaj nam kaže glede na to storiti in nato uklanja našo voljo, da tudi to stori. Zato je pamet spoznavna umska krepost in obenem tudi krepost volje. Po njej pride red iz uma v voljo. Zato v volji in, preko volje, v naših čutnih teženjih ne more biti reda, če ni pameti.

Aristotel je primerjal človeka lokostrelcu, ki meri v tarčo. Če zadene v središče, je njegov strel pravilen; če previsoko ali prenizko, je grešil s pretiravanjem ali pomanjkljivostjo. Pravi cilj je prava mera. Kdor ne pozna prave mere, ne more govoriti o pretiravanju ali pomanjkljivosti, kajti dva pojma se nujno določata glede na pravo mero in ne narobe: prava mera se ne določa glede na morebitne skrajnosti. Ni nekaj kvantitativnega, kar bi se določilo na tehtnici. Nasprotno gre za izrazito kvalitativen pojem. Ko dolžimo koga, da pretirava, bi velikokrat morali dodati, da pretirava glede na naše stališče in našo mero, ki utegne biti v danem primeru jako nemerodajna.

Da odkrijemo, kaj je prav in primerno v danem položaju, je treba poznati moralne zakone, človeško naravo, konkretne razmere in imeti neko izkušnjo. Često je treba tudi prositi za svet. A to ni dovolj. Imeti je treba tudi izšolan čut, kajti razum sam ne zadostuje za orientacijo v podrobnem položaju. Ta čut se izostri z rastočo krepostjo.

[3] Prim. Platon, Država, 572 E — 575 D; Gorgias, 466 B — 468 E.

V zamotanih družbenih položajih se je treba poslužiti tudi znanstvenih sociooloških pripomočkov: anket, statistik ipd. Toda tudi tedaj pritiče zadnja beseda osebni pameti. Znanost ali šolska izobrazba ne moreta nadomestiti osebne kreposti. Gre za dve zelo različni stvari. Večkrat so šolsko načitani ljudje zelo malo pametni, ker imajo pred očmi zgolj znanstvene obrazce, njih pogled pa se ne prebije do danega dejanstva. V kreposti pameti je zelo važna komponenta učljivost. Pameten človek rad gleda in rad posluša. Podreja svojo voljo objektivni resnici in ne obratno: ne podreja objektivne resnice svoji volji, kar dela nespametnež.

Pamet je krepost prave mere in brez nje ni drugih kreposti. Brez pameti ni pravičnosti, ki daje vsakomur, kar mu gre. Ni srčnosti, ki daje pravo mero našim borbenim silam. Ni zmernosti, ki daje pravo mero našim težnjam po čutnem uživanju. Preko pameti prodre luč uma v svet volje, čustev in strasti. Zato je pamet izrazita krepost reda in zato krepost miru. Če ni pameti, ni miru.

NI MIRU BREZ GLOBINE

Ni pa pameti brez neke prodornosti. Latinščina ima za um besedo „intellectus", izvedeno iz glagola „intelligere" od „intus-legere", kar pomeni brati znotraj, to je, prodreti v bistvo stvari in čitati iz njega. Kdor se samo ustavi na površini stvari, jih ne razume in še manj doume. Pot pameti je v veliki meri pot globine. Tudi pot ljubezni je pot globine. Zato površnost in plitvost vodita v nespamet in mrzloto. Danes se pogosto zamešava prava umska sposobnost s hitro reakcijo, z lahkotnostjo asociacije in s podobnim. Človeka počasne reakcije (kakršni so npr. kmetje ali ljudje, ki so veliko trpeli) sodobni testisti prav hitro označijo za manj inteligentnega. Francozi ločijo med „facilité" in „intelligence". Kdor ima prvo, še ni nujno, da ima drugo. Seveda za sodobno bezljavo življenje je veliko bolj važna prva kot druga. Toda bezljanje tudi vodi v nespamet. Brez pravega miru ni mogoče trezno spoznati položaja in odkriti, za kaj pravzaprav gre, ter tako doumeti, kaj je v določenih okoliščinah naša dolžnost.

Brez prodornosti in globine ni prave komunikacije med ljudmi. Plitev človek ne zna in ne more tako govoriti, da bi drugemu njegove besede prišle do srca. Pa tudi obratno, ne zna tako poslušati, da bi drugi čutil, da mu je s svojimi besedami prišel do srca. Kadar pa sta obadva plitva, do te potrebe sploh ne pride, toda med njima se tudi ne vzpostavi noben resnično človeški stik. Kadar se to izjemoma zgodi, je verjetno kako globlje čustvo prevpilo običajno emotivno površnost.

Plitva družba drži skupaj, dokler so časi normalni in je zunanji zakoniti red trden ter ni posebnih materialnih težav. Njena notranja razkrojenost pa pride na dan v času krize. Po Tomažu Kempčanu bi lahko rekli, da taka kriza ne naredi družbe slabše, samo pokaže, kakršna v resnici je.

Plitvi se med plitvimi na prvi pogled kar dobro počutijo. Reakcije so zunanje, trajajo malo časa, notranjega odmeva na dogodke, se zdi, da skoraj ni. Vendar pa pravega miru ni in ne more biti. Človek je umno bitje. Hočemo umeti in želimo, da bi nas drugi umeli, hočemo ljubiti in želimo, da bi nas drugi ljubili. To so za človeka tako naravne potrebe, kot gibati se, dihati, hraniti ali ploditi se. Družba, ki tem globokim potrebam, ki niso nič manj silne kot najsilnejši nagoni, ne nudi zadoščenja, ne more dolgo obstati. Prej ali slej bo prišlo do eksplozije ali razpada.

Kdor ne živi svojega življenja, ker se kar naprej priličuje in konformira, je v jedru potlačenec, pa čeprav po lastni volji. Neke vrte prostovoljen in svojega resničnega položaja nezavedajoč se tlačan. Tlačani so pa potencialni uporniki. V srcu se jim nabira gnev. Mnogi organizatorji sodobne industrijske družbe prav nič ne računajo s tem dejstvom ter mislijo, da je človeško duševnost možno poljubno oblikovati z vsakovrstno propagandno tehniko, kot da bi šlo za kos brezoblične voska. Toda človeška narava ima svoj ustroj, ki se ne da izpreminjati. Zahteva po globini je zahteva človekove umne narave.

NI MIRU BREZ PRAVIČNOSTI

Če bi sestavili listo činilcev razkroja, ki okrožajo družbo in organizacije, bi morali postaviti na eno prvih mest — krivico. Krivica boli prizadetega in zastruplja njegovo dušo. Ubija medsebojno zaupanje in neti sovraštvo in maščevalnost. Zato je prvi temelj vseh družb: pravica. Makiavelizem ni le velika moralna ali filozofska zmota, je tudi velika sociološka zabloda. Z varanjem se ne da držati ljudi skupaj. Nobena umetnost in spretnost ne pomagata, če ni medsebojnega zaupanja,

ki sloni na pravičnosti. Kar velja za države, velja tudi za manjše družbe in organizacije. Prvo, kar je treba storiti, da se družba ohrani, je dati vsakomur, kar mu gre.

Zadnje čase se pojem pravičnosti preveč krči na socialno pravičnost. Tudi zunaj socialnega vprašanja, ima pravičnost široko področje. Dati vsakomur svoje zahteva zlasti v manjših družbah velike pozornosti in radoznalosti. Treba je ljudi poznati, vedeti, kaj so in kaj znajo. Treba je za vsakogar preskrbeti primerno mesto. Omogočiti, da se čuti kot na svojem in da tako razvija nemoteno svoje sile ter tako doprinaša k skupni dobrobiti. Tudi v družini. Kolikokrat starejši bratje dušijo mlajše! Bolj nadarjeni ali bolj živahni manjšajo nadarjenim ali manj živahnim njihov prostor na soncu. Tudi nasprotno se rado dogaja: da povprečniki in kimavci zlasti v organizacijah drže proč sposobne, a kritične ljudi. Tisti pa, ki vodijo, zaradi lagodnosti rajši delajo z nesamostojnimi ljudmi. Dati vsakomur svoje je velika umetnost. Velik pripomoček za red in mir v družbi.

NI MIRU BREZ BORBE

„Dobrovoljni gospod je vzdihnil: Merico starega vina, dobro cigaro pa ljubi mir. To je vse, kar si želim" (Pregelj).[4] Za mnoge je mir prav to-le. Nič sitnosti. Nič znoja. Nekako naravno normalno stanje, ki ne nudi problemov, ki se le z malo dobre volje lahko vzpostavi, če je bilo moteno. „Tak dajte vendar že mir!" je beseda, ki se večkrat sliši in ki nazorno pove, kako premnogi gledajo na vprašanje miru. Mir naj bi bil tako poceni in tako pri roki kakor zrak ali voda. Pa ni tako. Mir zahteva veliko dela in borbe.

Kadar je mir resno porušen npr. v družini, kjer ni soglasja med zakonci, je treba napora in trpljenja, da se vzpostavi. Kjer pa tak mir vlada, je sad dolgih prizadevanj, ki gredo navadno še v prejšnje generacije. Dobro vzgojeni otroci so dobri zakonci. Čut za red in s tem sposobnost za mir se težko improvizirata.

Delati in boriti se je treba za pamet, za pravico, za zmernost. Boriti se s samim s seboj, boriti se z drugimi. Ni upravičeno zamešavati borbo z nasiljem. Kadar se ustavljamo tuji krivici, lahko to delamo brez vsakega nasilja. Nered in krivica se pogosto ustalita v družbi, ker jih nihče ne preganja, ker se jima nihče ne upira, ker ni borbenosti. Preveč smo navajeni gledati za storilci, kot da bi bili samo oni odgovorni za krivico in nered v družbi. Premalo pa gledamo za tistimi, ki nič ne store in so morda s svojo trpnostjo in lagodnostjo še veliko bolj krivi takega stanja.. En sam kriviČnik lahko obvlada celo družbo, če je ta brezbrižna in neborbena.

Toda borbene sile so v nas, če smo borbeni ali ne. Če jih ne uporabljamo za dobro, jih pa uporabljamo za zlo. Lenuhi npr. so pogosto spletkarji in zdražbarji. In za spletkarstvo in zdražbarstvo je treba tudi borbenih sil. Drugi spet se morda ne bi pretepal z ženo, če bi se malo bolj boril za napredek v svojem poklicu.

Zlasti pa je potrebno, da so ljudje na vodstvu pogumni in borbeni. Vsako vodstvo je vedno nekoliko bojno vodstvo. Samo tako je mogoče buditi obilne borbene sile, ki so latentne v družbi, in jih usmerjati k primernim ciljem. Te dragocene sile so lahko pozitivne ali negativne. Odvisi od usmeritve. Zato pa je neborben in nepogumen voditelj šiba božja za ljudi, ki so mu zaupani.

NI MIRU BREZ ČUSTEV IN STRASTI

Mi smo vsi še zelo pod vplivom racionalistične filozofije, ki je človeka pojmovala kot zgolj umsko bitje in ne kot razumno žival ter je zato podcenjevala v človeku vlogo čustev in strasti.[5] Proti temu nečloveškemu pojmovanju človeka se je pojavila druga skrajnost, ki ima človeka zgolj za žival in vse njegovo življenje in delovanje razlaga z nagonskimi činitelji. Tako npr. Freud.

Aristotel pa je v skladu s svojo definicijo človeka, ki je umna žival, učil ,da je krepost narejena iz strasti, ki jih je pamet uredila in jim vtisnila pečat prave mere. Veliki krščanski misleci so povzeli to antično mnenje in učili isto. Strastnost je snov iz katere prava pamet in dobra volja oblikujeta krepost. Sv. Bernard preprosto pravi, da so kreposti urejena čustva.[6] Kakor je človek bitje iz duše in telesa in

[4] Moj svet in moj čas, str. 170.

[5] Latinski izraz „passio" slovenimo strast ali čustvo. Latinska „passio" in grški „pathos" pomenita dej čutne težnje v najširšem smislu besede.

[6] Migne, Patrologia latina 183, 672.

je duša v njem počelo življenja in dejavnosti, tako je tudi krepost iz duha in telesnosti, iz volje in čutne težnje. Tudi krepost je telesno-duševna. Kjer moralna vzgoja zgolj zatira čustva in strasti, se človek ne povzpne do prave popolnosti. Umna volja sicer more obvladati naval čustev in strasti, a te ostanejo divje in neurejene. Tak človek nima prave kreposti, uči sv. Tomaž Akvinski. Po eni strani je podoben krepostnemu človeku, kajti v njem prevladuje um; po drugi strani je pa podoben strastnežu, kajti njegova strastnost je divja in neurejena.[7] Zato ne pozna pravega miru.

Podobno se lahko zgodi v družbi. Družbeno življenje lahko poteka na zunaj mirno. Pravni red ima lahko vso veljavo. Toda čustva in strasti ne napajajo družbenega ustroja s svojo življenjsko silo. Ti nepogrešljivi činitelji človeškega življenja niso pritegnjeni, ampak odrinjeni od skupnostnega opravila. Zato je taka družba hladna in življenjsko neprepričljiva. Sile, ki niso bile izrabljene za dober cilj, se nabirajo v podzemlju družbe, če se smemo tako izraziti, in predstavljajo stalno nevarnost. Vsak čas lahko pride na dan njih razdiralna moč. Takih družb in organizacij je žal v modernem svetu vedno več, ker se vse preveč daje važnost zunanji tehnični in juridični ureditvi, vedno manj pa pristnim človeških odnošajem, kjer so možne notranje osebne zveze med ljudmi, v katerih čustvene sile lahko pridejo do urejenega razmaha.

NI MIRU BREZ STALNOSTI

Dinamičnost je za modernega človeka isto kar miganje. Hitro menjavanje stvari, kot se to dogaja v filmu, je zanj znak življenja in moči. Kjer pa ne vidi take hitre menjave, sluti nemoč in smrt. O mirni sili pa navadno še pojma nima. Vendar je za vse resnično osebnostno življenje značilna prav ta mirna trezna notranja sila. Zunanja razpršenost ubija osebnost. Jo pozunanji in poplitvi. Na vprašanje, kaj je najglobje pri današnjem človeku, je nek kritik sarkastično odgovoril: „Koža!"

Prvina družbe je človeška oseba. Če je ta v sebi šibka in nekonsistentna, družba ne more biti trdna. Nekateri sociologi in tehniki človeških in javnih odnošajev sicer mislijo, da je mogoče graditi krepke socialne strukture ne glede na osebnostno življenje ljudi, ki jih tvorijo, je pa to velika utvara. Iz prhkih opek se še nikdar ni zgradila trdna hiša.

Migotanje sodobnega človeka ni samo izraz sil, ki se hočejo razmahniti, ampak je tudi v veliki meri izraz notranjega nemira in tesnobe ter potrebe po begu. Sodobni človek veliko beži. Pred samim seboj, pred vestjo, pred Bogom. Filozof Max Picard je pred leti opisal in razčlenil to ogromno potrebo po bežanju.[8] Že Pascal je dejal, da je verjetno vseh naših nesreč krivo to, da ne vzdržimo v lastni sobi.

V beganju ni mogoče pametno misliti. Ni se mogoče poglobiti. Prehitro si sledeče čutne predstave in čustveni odmevi otopijo umsko prodornost in izčrpajo duševne energije. Še bolj pa kot migotanje samo je njegov globoki vzrok: tesnoba — tista, ki ovira trezen in stvaren pogled na dano dejanstvo. Zlasti je potrebno, da ljudje na vodstvu niso okuženi s takim begajočim nemirom.

Ni miru brez stalnosti in ni stalnosti brez miru. Mir v družbi omogoča duševno stalnost in s tem pravo rast v posameznih ljudeh. Prava rast in mirna moč v posameznikih pa s svoje strani nudita osnovo za red in mir v družbi.

NI MIRU BREZ OBNAVLJANJA

Izrazi kot „izgrajen značaj" ali „dognana osebnost", ki se med nami pogosto uporabljajo, se nanašajo na prispodobo določene vrste. Značajnega, osebnostno razvitega človeka primerjamo z dograjenim, izdelanim poslopjem. Toda dograjeno poslopje ne raste več, je dokončno. Tudi, kar je dognano, se ne da „gnati" naprej. Dognanost je ravno tako končnoveljavna. Take preveč statične prispodobe nas utegnejo zavesti v zmoto glede človeške narave in osebnostnega razvoja.

Človek je na tem svetu vedno na poti. Je „vandrovec", kakor so pele naše stare cerkvene pesmi. „Status viatoris" vtisne globok pečat vsej njegovi eksistenci. Zato je njegovo življenje kakor življenje nomada, ki si vsak večer najde primeren kraj, da si postavi šotor in ga vsako jutro razdere, da gre iskat novih pašnikov. Vsak dan mu prinese novih problemov, ki jih mora rešiti. Vsak dan mora na novo izpolniti svo-

[7] Komentar k Nokomahovi Etiki, št. 883.

[8] Max Picard, Die Flucht von Gott, Erlangen — Zürich, 1951 (obstaja španski prevod „La Huida de Dios", Madrid 1962).

jo nalogo. Vsak dan popraviti, kar se je razdrlo ali obrabilo. Človeško življenje je polno razpadanja, odmiranja in prhnenja. Tudi človeške družbe imajo svojo erozijo enako kot geološke formacije.

Kdor sproti ne popravlja, ne obnavlja in ne budi nove rasti, se bo kmalu znašel s trohnobo in razpadom. Ljudi skupaj držati, je dejal Plečnik, je najtežja umetnost. Treba je razdirati spletke, urejati zdražbe, tolažiti razžaljene, miriti razburjene, izpodbujati malodušne, zbirati razpršene, predvsem pa neprestano buditi novo življenje. Ni pa življenja brez ustvarjanja, brez novih idej in iniciativ. Kakor je nemogoče, da bi posameznik živel samo od defenzive, to se pravi, da bi bilo njegovo bivanje le niz dejanj obrambe napram drugim ljudem, brez vsakega samostojnega in samoniklega dejanja in zadržanja, tako je tudi čisto nemogoče, da bi družbe in organizacije živele v znamenju pretežne ali celo gole obrambe. Kadar primanjkuje samonikle ustvarjalne dejavnosti, družba ne more imeti miru, razen če je že v jedru mrtva in životari v rutinah in na papirju. Če pa je še kaj resničnega življenja v njej, ki hoče rasti in se razmahniti, jo bodo prav te življenjske sile, ki ne dobijo pravega področja in izraza, raznesle in razdejale. Nemški romantični filozof Franz von Baader je učil, da je neprestana obnova počelo ohranitve.[9]

S tem pa še ne zagovarjamo kakršno koli obnavljanje. Tudi v obnovi morata vladati smisel in red. Ni obnove brez kontinuitete. Drevo se obnavlja vsako pomlad. Na novo poganja in raste. Pa je isto drevo. Vsa težava tiči v tem, kako uravnovesiti napredek s stalnostjo, dinamiko z osnovno statiko.

NI MIRU BREZ ŽIVLJENJA

Krepost pomeni silo, kakor beseda sama pove. Duhovno silo pa tudi telesno, zlasti pri srčnosti in zmernosti. Umska prodornost je tudi izraz duhovne sile. Borba brez dvoma pomeni silo, kot je razvidno samo po sebi. Stalnost prav tako. Rekli smo, da šibek in nekonsistenten človek ne more biti resnično stalen. Obnavljanje je znak življenjske sile, brez katere ni rasti.

Če torej potegnemo črto in naredimo obračun, moramo reči, da ni miru brez sile. Kajti, če so za mir potrebne kreposti, globina, borba, stalnost in neprestana obnova in vsega tega ni brez sile, miru ne more biti brez močne življenjske sile. Ni treba izpodkopavanja od zunaj, petokolonc ev in minerjev, organizacija lahko razpade zaradi nemoči. Zdražbe in razpori lahko izvirajo iz šibkosti in pomanjkanja življenjske sile.

Včasih je tako pomanjkanje sile čisto telesnega izvora. Sestradani in izmučeni ljudje se hitro razdražijo in spopadejo. Pomislimo npr. le na ujetniška taborišča. Takrat se z moralnimi pridigami ne da veliko opraviti. Za telesne vzroke je treba telesnih sredstev. Hrane, počitka, zdravil. Tudi v normalnih razmerah se pripeti, da za kako zdražbo ne tiče moralni, ampak telesni vzroki. Te možnosti ne smemo nikdar izgubiti izpred oči.

Večinoma pa je tako pomanjkanje sil duhovnega, moralnega izvora. Ker človek ni zgolj duhovno bitje, taka duhovna sila vključuje nemalo telesnih sil, kajti duh je v človeku počelo življenja in dejavnosti.

Včasih teh sil res ni veliko, drugič spet so skrite in v potencialnem stanju, pa ga ni, ki bi jih zbudil. Ne le narodi, ki prihajajo k zavesti, ampak vse družbe potrebujejo neprestano buditeljev. Vsak voditelj mora biti vsaj nekoliko buditelj. Zlasti pa vsak vzgojitelj. Sicer se utegne zgoditi, da zgnijemo od mrtvila na ležiščih neizčrpnih sil.

Toda ne potrebujemo le buditeljev — oseb. Potrebni so nam tudi ustroji in načini dela, ki budijo in ne tlačijo življenja. Ozračje, ki ne mori, ampak oživlja. Rutina je npr. zamorila že veliko življenja. Brezdušna mehanična organizacija ravno tako.

Duh sam oživlja. Kjer veje duh, tam je vse razgibano, kjer ga pa ni, postane vse togo in negibno. Brezdušnost pa neživljenjskost sta istoznačici.

Duh pa veje, kjer je resnica, kjer je ljubezen, kjer je religioznost. Ne samo metaforično, ampak dejansko. Um živi od resnice, ne od shem, obrazcev, sistemov, ali celo od zavijanj, laži in utvar. Um živi od objektivnega dejanstva, od tega, kar zares je. Srce pa živi od ljubezni, ne od uživanja, izkoriščanja, instrumentalizacije bližnjega, nezaupanja, sebičnosti ali sovraštva. Tudi prava ljubezen je strašno realistična in živi od tega, kar zares je ter ne trpi laži. Resnica in ljubezen pa vodita do Boga, ki je njih zadnja osnova. Od tod doteka sila človeku. Tista sila, brez katere ni reda in ne miru.

[9] Sedlmayr, Erneuerung als konservatives Prinzip bei F. von Baader, Stud. gen. 1962, 4, 264—71.

DR. ANDREJ FILIPIČ

iz socialne in politične zgodovine slovenije

Slovenski javni delavci, predvsem politični, neradi pišejo zgodovino in svoje spomine. Vrsta uglednih slovenskih politikov, pa tudi javnih in gospodarskih ter kulturnih delavcev je umrla, ne da bi nam zapustila pisane spomine, ali vsaj zapiske. Je to velika škoda in pomanjkljivost za pravilno ocenjevanje posameznih dob ter dogodkov našega naroda. Kako koristni so taki spomini, vidimo na primerih tistih, ki so jih zapisali. So to dr. Josip Vošnjak, Ivan Hribar, Franjo Šuklje, Henrik Tuma in Albin Prepeluh. Od navedenih ni nobeden pripadal katoliškemu taboru. Od prvih treh liberalno usmerjenih slovenskih političnih in javnih delavcev, je Franjo Šuklje v zrelejših letih svojega javnega življenja zapustil liberalni tabor ter se naslanjal na Slovensko ljudsko stranko. Henrik Tuma in Albin Prepeluh sta bila socialista.

Uredništvo Zbornika Svobodne Slovenije je dobilo na razpolago razpravo slovenskega javnega delavca, v kateri opisuje socialno in politično zgodovino Slovenije. Njegovo opažanje socialnega, političnega ter gospodarskega razvoja pri Slovencih sega v dobo delovanja dr. Janeza Ev. Kreka. Pisec razprave je dr. Kreka in njegove sodobnike poznal iz osebnih stikov. Pripada katoliškemu idejnemu krogu. Iz tega tabora doslej še noben politični delavec ni napisal svojih spominov.

Dasi imajo prav tisti, ki zatrjujejo, da so vsi spomini izraz subjektivnega opazovanja, so vendarle koristen in dragocen doprinos za spoznavanje posameznih razdobij v zgodovini naroda.

V naslednjem objavljamo I. del razprave „Iz socialne in politične zgodovine Slovenije".

Uredništvo

UVODNA BESEDA

Slovenci smo zelo majhen narod, nekaj nad poldrug milijon nas je vseh skupaj. Ta narodič je Bog posadil na prirodno prekrasna, politično pa jako kočljiva tla. Ob sinji Adriji je naša domovina, kakor k morju posajeni košček Švice. Politično tvori to ozemlje strateško važna vrata, ki odpirajo vdor v Italijo.

Mejaši Slovencev so Italijani, Nemci, Madžari in Hrvatje. Ogromni masiv nemškega naroda, ki ga že naravna težnost potiska proti Adriji, je bil za Slovence vedno grozeč črn oblak. Nemci so večkrat javno in slovesno naglašali, da smo jim Slovenci na poti pri pohodu do morja, in da se bomo radi ali neradi morali umakniti. Z Italijani otežujeta dobro sosedstvo Trst in Gorica. Trst je po večini italijanski emporij za popolnoma slovensko ozadje. Gorica je po večini italijanska, ima pa popolnoma slovensko okolico. Italijani si lastijo edini košček slovenske obale. Med Slovenci in Madžari ni pravzaprav nikakih stikov. Hrvate loči od Slovencev Sotla, ki so jo sicer v napitnicah pri bratskih komerzih že mnogokrat popili, še mnogo bolj pa je ločila Slovence od Hrvatov avstrijsko-ogrska nagodba, po kateri smo spadali vsak v svojo državo. Pri obmejnem prometu se je ravnalo tako, kakor da sta ti dve državi med seboj v slabih odnošajih. Reciprociteta zagrebškega vseučilišča skoraj do konca Avstrije ni bila priznana.

Pred Napoleonovo Ilirijo so opravljali politične posle na tem ozemlju, kolikor jih je dovoljevala centralistična vlada, nemški graščaki in po ogromni večini ponemčeni višji uradniki. Nemščina je bila jezik gospode, slovenščina jezik kmetov in služinčadi, in v slovenščino se je vrivalo vedno več germanizmov. Od inteligence je samo duhovščina živela v živem stiku z ljudstvom in edina slovenščino popolnoma obvladala. V takih razmerah je dokaz velike življenjske sile slovenskega naroda, da se je sploh ohranil.

Narodno zavest je začela vzbujati doba razsvetljenstva in romantike. Zanimanje se je osredotočilo na narodno blago, predvsem na narodne pesmi. Ko se je začel narod prebujati, se je sprožilo eksistenčno vprašanje — vprašanje individualnosti slo-

venskega književnega jezika. Zlasti Štajerci, ki jim je bila hrvaščina bližja kakor Kranjcem, in Korošec Matija Majar-Ziljski so se zavzemali za to, naj Slovenci prevzamejo hrvaščino za svoj književni jezik; nekateri so bili za to, naj se sestavi neka mešanica hrvaščine in slovenščine, za kar se pa ni hotel odločiti niti en Hrvat, drugi so bili za nekak vseslovanski volapik, našli so se nekateri, ki so predlagali, naj se prevzame kot književni jezik ruščina. To gibanje se imenuje ilirizem.

To prvo usodno vprašanje je odločil s svojo veliko avtoriteto največji slovenski pesnik dr. France Prešeren, ki je imel, dasi lirični pesnik, v politiki jako zrele nazore. Njegove Poezije so bile umetnina, ki je bila prevelika samo za narečje.

V letu 1848 je avstrijska revolucija razgibala Slovence na Dunaju in v Gradcu, da so ustanovili v obeh krajih društvi, imenovani Slovenija in so v teh društvih izdelali politični program, v katerem so zahtevali upravno združitev vseh dežel, kjer prebivajo Slovenci, slovenski uradni jezik in slovensko univerzo.

Prešernov sodobnik dr. Janez Bleiweis je ustanovil Novice, ki sicer niso bile političen list, vendar je v njih vršil elementarno politično vzgojo. Prešernovo odločitev o slovenščini kot književnem jeziku je praktično izvedel. Po svojem svetovnem nazoru je bil sicer svobodomislec, vendar je videl, da v takratnih razmerah delo brez zveze z duhovščino ni mogoče, zato se je najtesneje naslonil nanjo, zlasti na Luko Jerana. Novice so se zelo elastično širile na politično polje, kadar je bila politična svoboda malo večja in zopet umikale na strogo gospodarsko stran, kadar je bil pritisk hujši. Malo kateri politik je žel od svojega naroda toliko hvaležnosti kakor on. Še v življenju so mu nadeli ime očeta slovenskega naroda. Bil je strogo konservativen politik, naravnost reakcionaren. Pomena največjega pesnika dr. Prešerna dolgo ni pravilno cenil. Njegov pesnik je bil Koseski, tvorec bombastičnih heksametrov, v katerih je hudo mrcvaril slovenščino, ki so pa imeli za narodno prebuditev velik pomen. To njegovo stališče in pa vedno hujši avtokratizem sta proti koncu njegove dobe vzbujala vedno hujši odpor mladine. Iz tega odpora nastalo gibanje se imenuje mladoslovenstvo, ker so Bleiweisa in njegove pristaše imenovali po češkem vzorcu staroslovence. Bleiweis ni bil mož velikega obzorja, tudi njegova doba še ni bila zrela za to, da bi bil postavil načelen program, znal je pa delati zelo uspešno in previdno za sproti. Pravega odnosa do mladine ni znal najti in spor med obema strujama je postajal vedno ostrejši.

V tem času je namreč doštudirala na nemških univerzah na Dunaju in v Gradcu nova generacija slovenske inteligence, ki je bila v narodnem oziru radikalnejša in je opravila z uspehom dve nalogi. Vpeljevala je slovenščino kot občevalni jezik v slovensko meščansko družbo in po narodnih taborih je med ljudstvom razširila zahtevo po zedinjeni Sloveniji. V literaturi so njeni zastopniki izpolnili resno delo in ustvarili poleg poezije tudi lepo prozo.

Program zedinjene Slovenije je bila velika, pa zelo problematična stvar. Slovenski narod je bil po zgodovinskem nastanku in razvoju habsburške monarhije zelo razcepljen. Številčno večino je imel v deželi Kranjski, na južnem Štajerskem je bil slovenski element tako močan, da ga ni bilo mogoče ignorirati, tudi na Goriškem in v tržaškem ozemlju je bil pravzaprav krepkejši kot italijanski, samo s pomočjo in s pritiskom od centrale se je vzdrževala nekaka premoč nad Slovenci, Koroška, nekdanja zibelka slovenskega javnega udejstvovanja, pa je tako hitro podlegala germanizaciji, da je prehajalo slovenstvo v vedno težjo defenzivo.

V takih razmerah je bila zahteva po zedinjeni Sloveniji sicer zelo vabljiva, v praktični politiki pa ni bilo upanja, da bi se dalo zanjo kaj napraviti; slovesno razglašanje te zahteve ob različnih prilikah je bilo samo moralnega pomena. Po aneksiji Bosne in Hercegovine se je jugoslovanski element v monarhiji še bolj okrepil in polagoma je začelo nastajati mišljenje, da bi bilo treba vse jugoslovanske dežele združiti v upravno enoto. To mišljenje se je v najrazličnejših oblikah vedno bolj pogosto javljalo in stranke so to zahtevo sprejemale v svoj program. Očitno je pa bilo, da se brez vojne ta misel ne more uresničiti, ker je bila razcepljenost prehuda. Slovenci, Istrani in Dalmatinci so spadali pod Avstrijo, ki bi Slovencev že zaradi mostu do Adrije nikakor ne bila voljna izpustiti iz svojih krempljev. Hrvatska in Slavonija sta bili tako dragoceni sestavini madžarske krone sv. Štefana, da bi jih Madžari za nobeno ceno ne dali, Bosna in Hercegovina sta bili pa pod upravo skupnega avsto-ogrskega finančnega ministra.

Ker je bil Franc Ferdinand zelo nerazpoložen do Madžarov in je bil očividno bolj naklonjen Hrvatom, so širili mnenje, da je tudi on za trializem, dasi v tem pogledu

kake njegove pozitivne izjave ni. Vsekakor pa ta propaganda ni bila v škodo trializmu in trializem sam je bil pač oblika borbe za večjo neodvisnost jugoslovanskih narodov.

Mladoslovenski inteligenti so se na Dunaju in v Gradcu navzeli svobodomiselstva, ki je bilo tedaj splošna moda. Vzgojeni od globokovernih slovenskih mater v krščanskih družinah in potem v Alojzijevišču, se svobodomiselstva niso oprijeli iz kakega globokega srčnega prepričanja, ampak tako kakor se podvržemo modi, včasih celo z rahlim občutkom, da to ni čisto prav, vendar se podvržemo, ker je moda hud gospodar. Tako se je v nekaj letih zgodilo, da se je vsa slovenska inteligenca klanjala tej modi. Posamezniki se sicer niso zmenili za njeno oblast, vendar se niso spuščali z njo v kako borbo, tako, da je bila videti njena oblast neomejena. Takratni naši inteligenti so v javnosti, v političnih časopisih in včasih tudi na shodih, izpovedovali popolno nevero, sovraštvo in neizprosen boj Cerkvi; včasih so trdili, da so sicer dobri kristjani, da pa se borijo proti komandi duhovščine, da hočejo duhovščino potisniti nazaj v zakristijo. Njihovo časopisje je sistematično serviralo vsak škandal, ki se je primeril kje med duhovništvom ali redovništvom. Mnogo škandalov je bilo izmišljenih, vendar pa so najhujši bojevniki proti Cerkvi, če je prišla huda bolezen, takoj poklicali duhovnika, umirali so previdени z zakramenti za umirajoče, njihovi domači so jim preskrbeli cerkveni pogreb prvega razreda. Vse nelogičnosti takega postopanja se niso zavedali.

To „rahlo" svobodomiselstvo, kakor ga imenuje dr. Ivan Prijatelj, je privzelo še manchesterski gospodarski liberalizem, in je postalo strastno strankotvorno. Združilo je pod svojo strankarsko zastavo vse takratno slovensko meščanstvo in bogatejše ljudi po deželi.

Človek se vpraša, kako je moglo tako ponarejeno, razklano, polovičarsko modno svobodomiselstvo pokazati tako moč.

Za to je več vzrokov. Eden izmed glavnih vzrokov je bila janzenistična in jožefinska usmerjenost slovenske duhovščine od začetka slovenskega preporoda naprej. Ta duhovščina je imela o umetnosti skrajno ozkosrčne pojme. Za spodobno literaturo je imela samo to, kar se je lahko dalo v roke deklicam v samostanskem internatu, vse drugo je bilo pohujšljivo, zapeljivo in pregrešno. Iz tega vidika so se pohujševali nad Prešernovimi ljubavnimi pesmimi, nad njegovim privatnim življenjem, v katerem je bil zelo nesrečen. Njegovega Krsta pri Savici, najlepše religiozne pesmi, pa niso upoštevali, pač pa so jo upoštevali poznejši duhovni voditelji pravega svobodomiselstva. Tem je bila tako na poti, da so dokazovali, da tega Prešeren ni tako mislil, da si je z njo hotel samo pridobiti naklonjenost duhovščine, ker so na ta način hoteli Prešerna reklamirati zase kot svobodomiselno korifejo. V znamenju Prešerna je potem vsa leta bila kulturna borba. Res je Prešeren lirik s poudarjeno erotiko, vendar je ves prežet z globoko verskimi motivi. Ta nepravilna presoja in to ozkosrčno stališče do Prešerna je duhovščini in katoliški smeri silovito škodovalo; slovenski inteligent je bil prepričan, da je tako stališče za pravega katoličana obvezno. V smislu tega stališča je duhovščina z Bleiweisom vred postavila na tron namesto Prešerna bombastičnega rodoljubarja Koseskega. Ozkosrčno in amuzično stališče je zavzela duhovščina tudi do Franceta Levstika. Ta je bil bistra glava, imel je trezno in pravilno sodbo v politiki, bil je vpliven slovenski usmerjevalec jezika svoje dobe in resničen umetnik kot leposlovec in pesnik. Kot lirik je zložil nekaj mladostnih zelo dostojnih ljubavnih pesmi. Zavoljo teh pesmi ga je zelotski janzenistični katehet Globočnik denunciral celo škofu v Olomucu, kamor se je bil zatekel v bogoslovje, in dosegel, da so ga iz bogoslovja izključili. In tako se je zgodilo, da je postal Levstik, eden najbolj globoko vernih slovenskih inteligentov, voditelj takratne liberalne mlade inteligence v boju proti diktatorstvu Bleiweisovemu; razglasili so ga za voditelja liberalizma, dasi ni nikdar javno izpovedal svobodomiselstva.

Kako je amuzično ozkosrčno stališče slovenske duhovščine usodno vplivalo na razvoj in rast slovenskega liberalizma, najbolje vidimo, ako primerjamo takratni slovenski liberalizem s sodobnim liberalizmom na Hrvaškem. Na Hrvaškem sta takrat reprezentirala vrh katolicizma visoko kulturna moža škof Stossmayer in dr. Rački, zato se liberalizem sploh ni mogel prav razširiti in še ta, kolikor ga je bilo, je bil jako medel.

Pri tej priliki moram označiti takratno inteligenco tudi v drugih ozirih. Sama o sebi je bila prepričana, da je narodna in napredna. Imela je tudi voljo za narodno delo. Ampak, kako začeti z delom? Literarno delo je bilo potrebno in koristno, to so opravljali literati. Konkretno delo za zedinjeno Slovenijo je bilo v takratnih razmerah nemogoče. V mestih je bilo treba

zbirati narodno družbo, to so delali v tako imenovanih čitalnicah; v teh so gojili družabnost in učili v nemških internatih vzgojeno ženstvo slovenskega kramljanja. Politično so se borili za uveljavljanje slovenskega jezika v šolah in uradih. To je bilo tudi osebno koristno delo, ker so se potegovali za svoje ljudi za službena mesta proti nemškim konkurentom.

Poti do ljudstva pa ta inteligenca ni znala poiskati. Držalo se je je nekako prekletstvo jare gospode. Izšla je po veliki večini iz preprostih kmečkih koč, pa se je tega svojega porekla nekako sramovala, imela je nekak manjvrednostni občutek. S kmečko nošo je hotela odložiti tudi kmečko vernost in tudi to je eden izmed vzrokov za privlačnost liberalizma. Sploh se je hotela otresti tega, kar bi naj spominjalo na izvor. Hotela je biti gospoda, buržoazija, frakarija, prvakarija. Značilno je, da je za ljudstvo uporabljala izraz „nižji sloji". V občevanju z nižjimi sloji je bila groba, včasih naravnost surova. Zanimivo je, da se je na kmetih za inteligente, ki so se z navadnimi ljudmi vljudno in prijazno vedli, udomačila oznaka, da so preprosti, to je, negosposki. Ta oznaka je veljala kot posebna pohvala. Polagoma so sploh izgubili pravo predstavo o kmetih in še Jurčiču, ki je slovel kot najboljši slikar kmetov v tej družbi, sta očitala Levstik in Ivan Cankar, da kmetov ni poznal. Kmečko življenje je postalo zanje folklora, ki je sicer zanje zanimiva, pa nepraktična zadeva.

Kmetje so živeli tedaj težko življenje. Zemljiška odveza jih je sicer osvobodila patrimonialnih bremen in liberalizirala njihovo gospodarjenje, postavila jih je pa v to novo gospodarstvo brez vsakih obratnih sredstev. Novega gospodarjenja so se morali šele učiti. Vrhu vsega je nastopila ravno tedaj še velika gospodarska svetovna kriza za kmečki stan.

In tedaj je vzcvetelo oderuštvo. Magnati po deželi, ki so si pridobili kapital s kupčijo ali z zakupom užitnin, so dajali kmetom v stiskah posojila, za katera so zahtevali včasih tudi po en odstotek na teden obresti. Kmet je kredit nujno potreboval in ni imel nobene izbire. Krono je pa dobilo to oderuštvo, kadar je kmet zabredel tako v dolg, da mu je oderuh pognal domačijo na dražbo. Ker je bilo veliko pomanjkanje kapitala, na dražbah ni bilo dražiteljev in oderuh, ki je pognal kmetijo na boben, jo je lahko kupil za slepo ceno.

Značilno za miselnost takratne liberalne inteligence je, da se je zvezala z oderuhi in ne s kmetom, ker so bili ti bolj nobel, dovolj salonski za liberalne čitalnice in so lažje žrtvovali kako malenkost za družabne narodne namene.

Prvi slovenski svobodomisleci svoje nove mode niso upali takoj javno razodevati. Prvi je proglasil svobodomiselna načela I. dijaški shod leta 1868. Zanimivo je, da je na tem shodu predsedoval urednik Slovenskega naroda Anton Tomšič in da je na njem nastopil tudi njegov naslednik Josip Jurčič. „Slovenski narod" je v svoji prvi številki pri razkladanju svojega programa poudaril, da mu ne bodo svete samo verske zadeve, ampak, da se bo poganjal tudi za to, da se ohrani cerkveno imetje, da se ljudska šola ne loči od Cerkve in da se bolj in bolj oživlja javno cerkveno življenje. Razumljivo je, da se je „Slovenski narod" kljub svojemu katoliškemu programu vedno bolj nagibal k svobodomiselnostvu in je v svojem pisanju vedno pogosteje grešil proti svojemu napovedanemu programu.

V začetku ustavnega življenja so vodili slovensko politiko majhni krožki gosposkih politikov brez jasnega programa in brez posebne organizacije. Pri volitvah so se oprli predvsem na zavedno narodno duhovščino, ki je vselej izpolnila svojo dolžnost. Izvoljeni poslanci so si sami določali program in dnevno politiko. Ko je šlo za pogodbo z Ogrsko in za dualizem, so v debati ostro nastopili proti, potem so pa zanj glasovali. Tako je dr. Lovro Toman dobil za to koncesijo za železnico, jo dobro vnovčil in mirno spravil v svoj žep. V zakonodajne zbore so pošiljali narodnjake, pa tudi nemške graščake in višje uradnike. Ti krožki so imeli monopol na politiko. Svetovnonazorsko niso bili edini, svobodomisleci med njimi svojega svobodomiselstva niso preveč kazali, ker ga je globoko veren narod odklanjal in ker so bili proti zagrizenemu centralizmu nemških liberalcev, nemški konservativni in federalistični fevdalci naravni zavezniki v avstrijski državni politiki. Nemški meščanski liberalci so popolnoma obvladali javno mnenje v nemški Avstriji in pod vplivom tega javnega mnenja se je liberalizem med slovensko inteligenco vedno bolj krepil.

Nemški liberalci so v Avstriji s svojim kulturnim bojem priklicali na plan katoliške škofe in začela so se ustanavljati katoliška politična društva. To je vplivalo tudi na Slovence in tako se je 3. marca 1869 ustanovila tudi v Ljubljani Katoliška družba. Ta je imela predvsem verski

slovenski slikarji in kiparji v izseljenstvu

Bara Remec:
Indijanka,
Purmanaca 1960

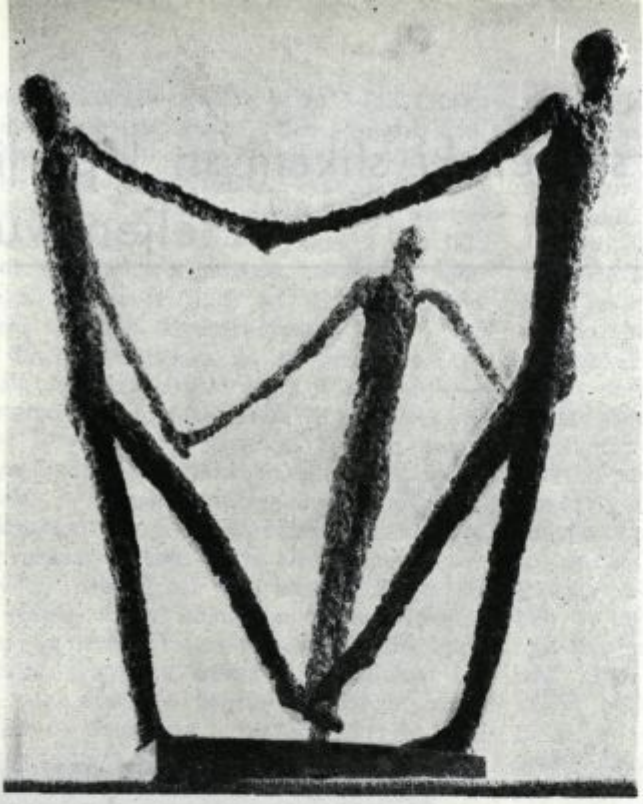

Fr. Gorše:
Trojka,
1963

Fr. Gorše:
Sedmeroglavi zmaj,
1963

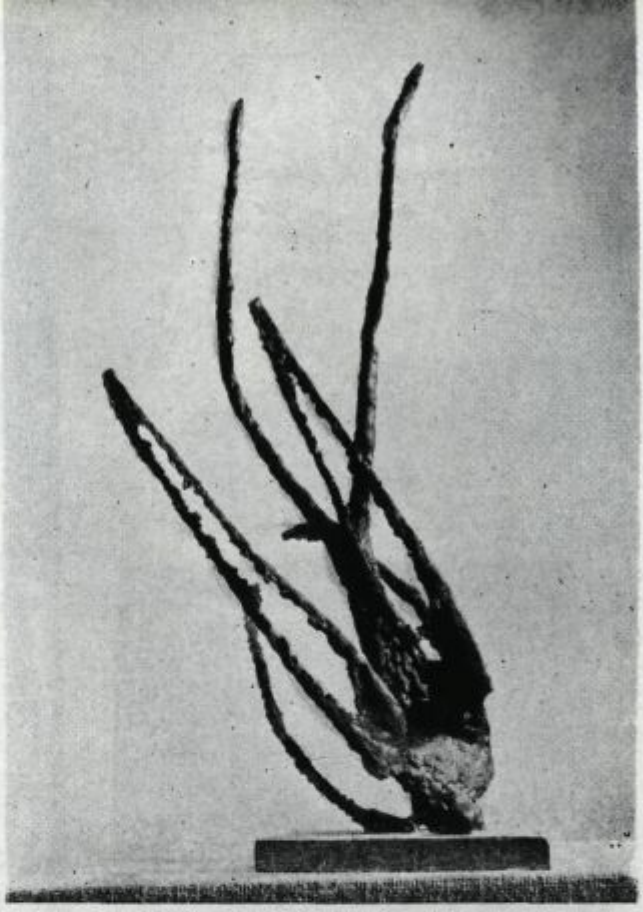

Fr. Gorše:
Ikarus,
1963

Fr. Gorše:
Plesalka,
1963

France Ahčin:
Dekle, relief,
paraguayski lapacho, 50/140 cm

France Ahčin:
Mati, relief
tucumanski oreh, 80/110 cm

Bukovec Ivan:
Deklica,
olje, 1963

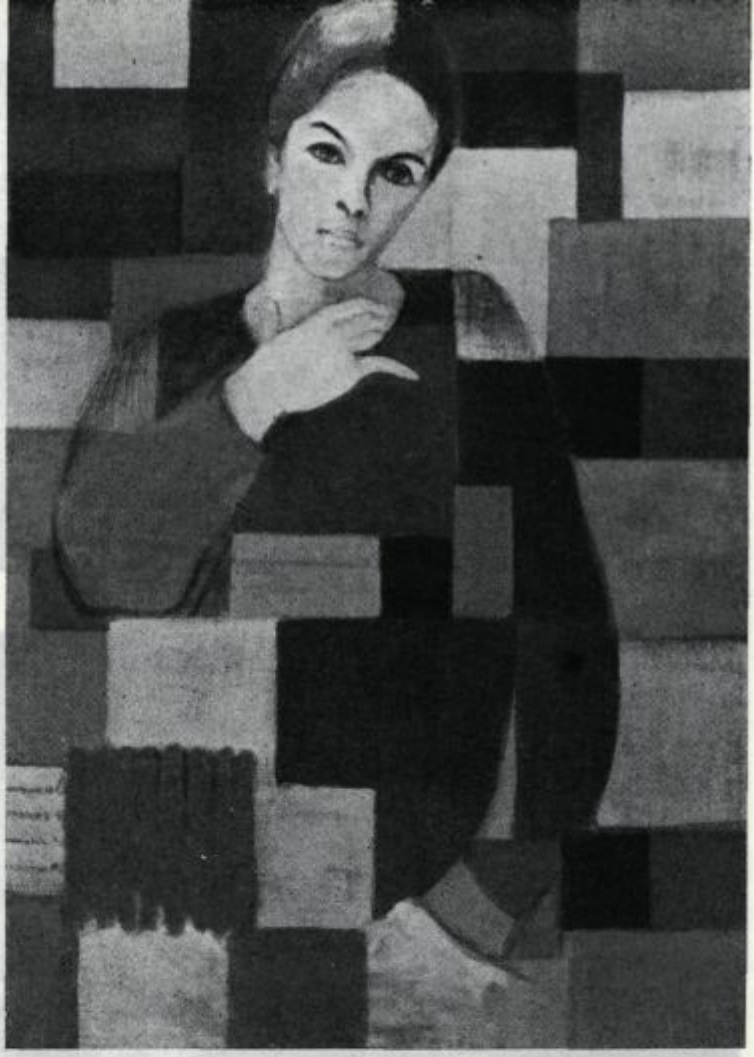

Bukovec Ivan:
Bariloche,
tuš, 1963

Tone Kržišnik:
Salta,
olje, 1962

Darko Šušteršič:
Predmestje,
olje, 1963

Andrej Makek:
Pokrajina,
olje, 1962

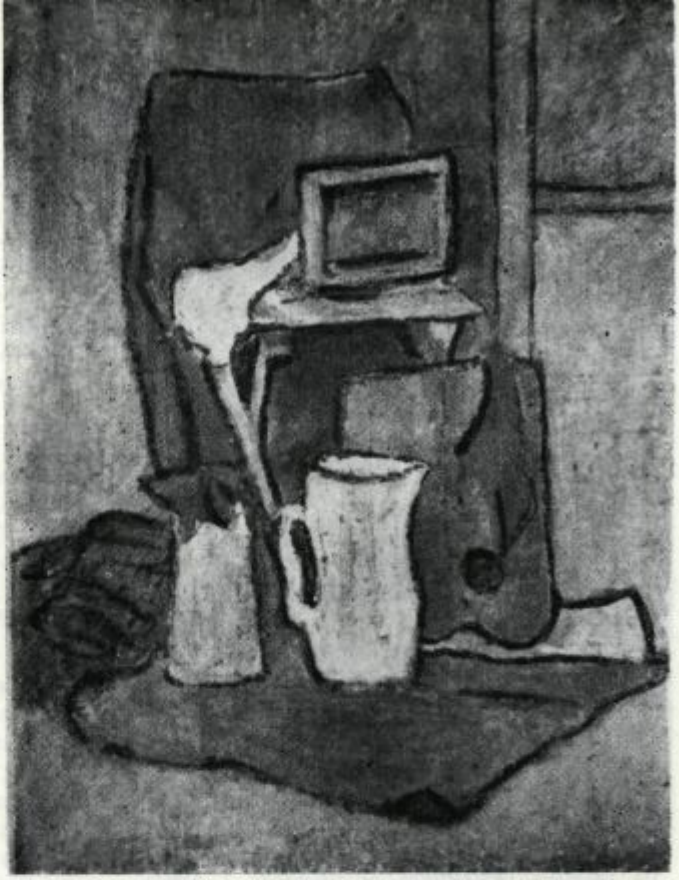

Jure Vombergar:
Tihožitje
1960

France Papež:
Poletni dan,
olje, 1961

Miroslav Zupančič:
Deklica v zelenem polju,
olje, 1961

Jože Voldan:
Muzikanti,
olje, 1961

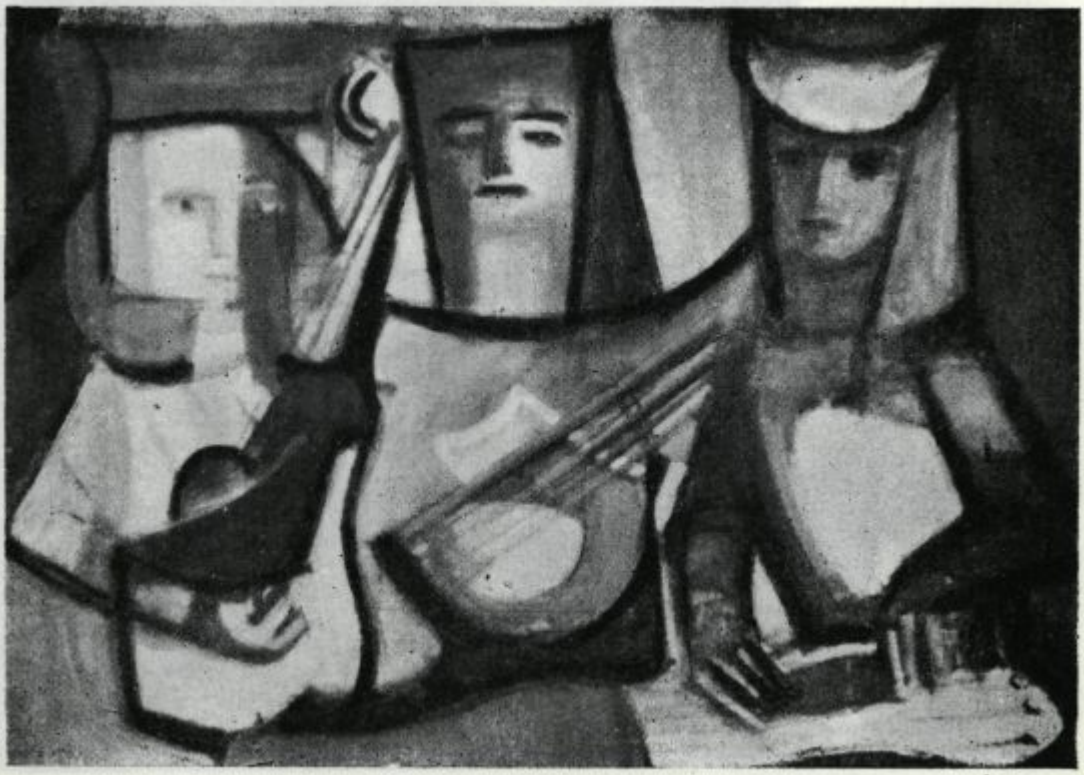

značaj. V njenem okrilju je nastala Besednica za odraščene moške, ki se je pozneje izpremenila v samostojno katoliško politično društvo, ki pa zaenkrat ni našlo povoda za nastop, ker je dr. Bleiweis strogo pazil, da ni s svojim konservativnim političnim društvom Slovenijo nič zadel na občutljivost katoliških krogov. Prišlo je do izrazito katoliških političnih listov: Slovenskega gospodarja, Slovenca in Glasa, ki so s katoliškim programom mislili iskreno.

Med liberalci in katoliškimi Slovenci so se bile sicer ves čas manjše praske, vendar do odločilnega razkola ni prišlo; pač pa je ta duhovna needinost rodila apatijo in letargijo. Značilne za to dobo so bile volitve l. 1877, pri katerih je liberalno meščanstvo volilo nemške kandidate, le kmečke občine so volile narodno.

Katoliški predstavniki javnega mnenja niso bili samo ozkosrčni v ocenjevanju umetnosti, ampak tudi strogo konservativni, ves njihov politični program je bil izražen v takratnem političnem geslu: Vse za vero, dom, cesarja. Takoj je jasno, da se da besedica dom zelo različno razumeti. Slovenski kmet si je pri tem mislil navadno svojo domačijo, svoj kmečki dom, Kranjec si je mislil navadno pod tem Kranjsko, Štajerc Štajersko in primorski Slovenec Primorsko; mnogo Slovencev pa je imelo tako živo avstrijsko zavest, da so si mislili pod domom Avstrijo.

Dolgo so delali politični katoličani skupno z liberalci in zavest, da terja boj proti skupnemu sovražniku slogo, je bila precej močna. V obmejnih krajih je bila skoraj neizogibna in se je ohranila v Trstu in okolici do prve svetovne vojne. V tej slogi je bilo precej hinavstva, nejasnosti, breznačelnosti, neznačajnosti in nedelavnosti. Če danes gledamo nazaj na to dobo, težko rečemo, ali so bili liberalci bolj hinavski takrat, kadar so zatrjevali, da niso svobodomisleci, ampak dobri kristjani, ali takrat, kadar so trdili, da so liberalci in svobodomisleci. Da je ena izmed prvih zahtev liberalizma borba za politično svobodo in demokracijo, tega se slovenski liberalizem ni nikoli zavedal.

Največji kuriozum pri celi zadevi je dejstvo, da so bili najvnetejši tlačani liberalizma slovenski učitelji. Liberalna stranka je ponovno slovesno poudarila, da je stranka buržoazije, da ne mara na svojem programu niti krščansko-socialne niti socialno-demokratične krpe, vendar ji je tako zvesto služil priznano najbolj beraško plačani stan, dasi mu ni v desetletni dobi, ko je zvezana z Nemci gospodarila v kranjskem deželnem zboru in odboru, zvišala beraške plače. Psihološka razlaga te uganke je manjvrednostni občutek, dasi beraško plačani, so hoteli učitelji biti pri gosposki stranki in nasprotovati župnikom in kaplanom, kateri so jih pri kmetih nadkriljevali po izobrazbi in vplivu. Nekoliko je vplivalo tudi neugodje iz konkordatne dobe, ko je bil župnik obenem šolski nadzornik. O načelnem svobodomiselstvu je bilo pri njih še manj sledov kakor pri meščanstvu. Da je bila ta ginljiva zvestoba učiteljstvu v veliko škodo ne samo na ugledu pri ljudstvu, ampak tudi gmotno, ko je katoliška stranka prišla na oblast v deželi, je samo po sebi umevno.

Demokracije tedaj še ni odkrila niti katoliška, niti liberalna stran. Zanjo tudi ni bilo predpogojev. Ljudstvo je šele začenjalo politično misliti, manjkalo je razgledanosti; politične želje in zahteve so bile skromne. Zlasti pa je manjkalo politične ljudske organizacije. Brez organov se demokracije ne da izvajati. Ako je bilo treba pridobiti ljudi za kake volitve, so objavili poziv v Novicah in podeželski župniki so s svojo povezanostjo s kmeti nastopili kot agitatorji in pridobili kmete, da so šli volit. Delavske organizacije tudi še ni bilo.

Ta doba je trajala do 80. let prejšnjega stoletja. To je bila doba zamočvirjenega brezidejnega frazastega domoljubarstva, doba precejšnje duševne lenobe. Samozadovoljni prvaki so se pustili slaviti pri veselicah in vse je bilo zadovoljno. To rodoljubarsko gospodo je sijajno karikiral Ivan Cankar. Liberalni profesorji so v liberalnem duhu vzgajali inteligenčni naraščaj in akademska društva so liberalizem poglabljala.

Začela so se kazati znamenja, ki so napovedovala novo dobo. Nemškoavstrijski katoličani so doslej vplivali na slovensko duhovščino samo s strogo konservativnim Vaterlandom, sedaj so se pojavili krščanski socialisti s Vogelsangovim programom. 16. maja 1891 je izšla okrožnica papeža Leona XIII. — Rerum novarum, ki je imela silno velik vpliv. Dr. Frančišek Lampe je ustanovil Dom in svet, ki je proti tradicionalnemu ozkosrčnemu presojanju umetnosti uveljavil pravilno stališče. Med katoličani se je začel širiti prijeten občutek, da katolicizem ni nujno ozek, starokopiten in reakcionaren, z eno besedo, da janzenistični jožefinizem ni bistven za katolicizem, ampak, da mu je nasproten. Začele so se ustanavljati prve zadruge in

socialisti so začeli snovati prva delavska društva.

L. 1884 je postal ljubljanski škof dr. Jakob Missia, ki je hotel uveljaviti krščanstvo v javnem življenju. Velika njegova zasluga je, da je poslal mladega Janeza Ev. Kreka po izvršenem bogoslovju v dunajski Avguštinej in ga pozneje dirigiral na politično polje. V tem času je nastopil dr. Anton Mahnič in z ostro logiko zahteval ločitev duhov. Zarezal je globoko zarezo med svobodomiselstvom in katoličanstvom. Pravilno je osvetlil načelno zmedo in breznačelnost takratnih javnih delavcev. Njegova nesreča je bila, da je bil amuzičen in je zavzel v umetnosti enako ozkosrčno stališče, kakor so ga zavzemali do tedaj duhovniki pod vplivom janzenizma. Simon Gregorčičevo nežno liriko je brez pravega umetniškega čuta presojal samo s svojega filozofskega stališča, še več! Zaradi osebnih napak je napadel pesmi z idejne strani.

Pod vplivom Missievih in Mahničevih idej je bil od 29. do 31. avgusta 1892 prvi slovenski katoliški shod, ki je postavil slovenskim katoličanom verski, umetniški, znanstveni, gospodarski in politični program. V tem programu demokratično načelo ni izrecno poudarjeno, praktične zahteve so pa vse dosledno demokratične.

Politiko katoličanov je usmerjal poslanec Klun, ki je bil prvi predsednik katoliško-narodne stranke, tajnik stranke je bil dr. Šušteršič. Klun je bil konservativec; po njegovi smrti 8. 6. 1896 je začel konservativni duh v stranki slabeti. Ko je šlo za Klunovo nasledstvo, so zahtevali delavci in krščansko socialna struja dr. Žitnika. Škof Missia se je odločil za dr. Šušteršiča, ker je hotel, da se uveljavi katoliški laik. Na njegov namig se je dr. Žitnik umaknil, delavci so mu pa postavili v osebi dr. Vinka Gregoriča protikandidata, pa niso zmagali.

Dr. Mahničeve in dr. Missieve ideje so se začele uresničevati. Pod njihovim vplivom se je na Kranjskem izvršila dokončna ločitev duhov in skupno delo je postalo nemogoče. Liberalce je dr. Mahničev ostri nastop tako razjaril, da je izjavil dr. Tavčar, da gre raje z dr. Schweglom, kakor z dr. Mahničem. Dr. Schwegel je bil po rojstvu Slovenec, pa se je ponemčil in je bil takrat vodja kranjskega nemškega veleposestva. V katoliškem taboru se je pod vplivom mlajših, ki so bili navdušeni Mahničevi učenci, začela krepko uveljavljati demokratična zavest.

Prva ostra bitka med obema strankama se je izbojevala po l. 1895 pri volitvah za kranjski deželni zbor. Katoliška narodna stranka je zmagala v vseh 16 kmečkih volilnih okrajih, liberalci so dobili vseh 7 mestnih okrajev in 2 mandata trgovsko-obrtne zbornice, Nemci pa so dobili kočevski mandat in 10 veleposestniških mandatov. Jeziček na tehtnici so postali Nemci in tedaj se je zgodil največji politični škandal v slovenski zgodovini. Voditelja narodno-napredne stranke dr. Ivan Tavčar in Ivan Hribar sta sklenila z Nemci pismeno zvezo in sta z odobravanjem vseh liberalnih poslancev z njimi delila oblast v deželnem zboru in odboru. Zavezala sta se, da ne bo v narodno kočljivih vprašanjih njihov klub ničesar napravil brez sporazuma z Nemci. Nemški veleposestniški klub je vodil stari lisjak renegat baron Schwegel, ki je umsko liberalne voditelje visoko prekašal.

Pri tem je treba poudariti dvoje. Ravno l. 1894 so liberalci sklicali v Ljubljano shod somišljenikov in na njem sprejeli strankin program, po katerem naj bo krščanska vera podlaga vsemu javnemu delu, tako, da je ta program kanonik Klun sam imenoval „dvakrat prežvekani program I. katoliškega shoda". Seveda so pozneje liberalni voditelji javno priznavali, da je bil ves ta program samo velikopotezna hinavščina in varanje javnega mnenja. Poleg tega so liberalci vedno dajali glavni poudarek v svojem programu na narodnost. Narodna zavest je bila jedro vsega njihovega prepričanja. Zlasti nasproti katoličanom so stalno poudarjali, da je katolicizem kozmopolitiski, ne naroden, da je negacija narodne misli in da že zato pravi narodnjak ne more biti pri katoliški stranki. Dr. Ivan Tavčar in Ivan Hribar pa nista bila samo narodnjaka, bila sta narodna radikala, ki sta svoj čas nastopila z vso vehemenco proti „elastikoma" Šukljetu in Kersniku, ki sta hotela z nekoliko bolj prizanesljivo politiko omogočiti slovenskemu kranjskemu deželnemu predsedniku Winklerju vzdržati položaj in skušati doseči za Slovence vse, kar je bilo v takratnih razmerah dosegljivo.

Nemci niso imeli interesa obešati to pogodbo na veliki zvon, dokler so bili liberalci v zvezi pridni in poslušni; da so jo pa slovenski liberalci skrivali in tajili kot gad noge, je naravno. Ker pa nič ni tako skrito, da ne bi postalo očito, so kmalu začele pronicati govorice o tej zvezi. Te govorice so postajale vedno bolj konkretne, dokler se ni zdelo Nemcem primerno, da so jo pri seji trgovskoobrtne zbornice po-

kazali v izvirniku. Sicer se je pa zveza morala takoj v praksi pokazati pri volitvah deželnega odbora in pri sklepih deželnega zbora in odbora. Značilno je, da je Ivan Hribar tajil svoj podpis še potem, ko je prišla pismena pogodba na dan. Prav pokazati so mu jo morali, da je svoj podpis priznal. Dr. Tavčar je bil bolj odkrit, še po razbitju te pogodbe je izjavljal, da je bil sklep te pogodbe edino pametno, kar so tedaj mogli liberalci storiti.

Ko je narod zvedel za to sramotno pogodbo, je popolnoma odpadel nimbus narodne značajnosti narodnonapredne stranke in ne samo pri obmejnih Slovencih, ampak tudi pri značajnih narodnjakih doma je šla polovica ugleda narodnonapredne stranke po vodi.

Liberalci so začeli uživati sadove svoje zgrešene narodne politike. Dr. Tavčar je razglasil, „da so klerikalci postavljeni na suho in da se sedaj naklada klerikalni stranki post, ki bode trajal nekaj dalje nego 40 dni". Ob neki priliki je dejal, da se bo vodila politika po geslu „liberalcem groš, klerikalcem knof". Z eno besedo, začel se je na celi črti najostrejši gospodarskopolitični bojkot proti katoliškonarodni stranki in njenim somišljenikom.

In ta politični bojkot ni bil šala. Liberalna narodnonapredna stranka je imela zasedene tedaj tako rekoč vse politične pozicije. V Ljubljani je bil vsemogočen župan Ivan Hribar, ki je imel popolnoma v rokah ves občinski odbor, deželni zbor in odbor je vodil s pomočjo svobodomiselnih Nemcev dr. Ivan Tavčar, na okrajnih glavarstvih so delili pravico Nemci, ki so ravnali po direktivah nemških liberalnih zaveznikov, po sodnijah pa deloma Nemci deloma slovenski liberalni sodniki in porotniki, ki so zlasti v tiskovnih pravdah dali katoliškonarodnim politikom bridko občutiti svojo pristranost. Vrhu vsega je bilo po deželi jako malo odvetnikov katoliškega prepričanja.

V takem okolju in ozračju je sijajno napredovalo širjenje in poglabljanje svobodomiselstva. Vedno več svobodomiselnih srednješolskih profesorjev je v šoli odkrito oznanjalo brezversko svobodomiselstvo kot edini zveličavni nauk. Napredna akademska društva so to prepričanje vpeljevala. Sadovi niso izostali. Na vseslovenskem dijaškem shodu l. 1898 je izmed 300 akademikov glasovalo samo 13 članov katoliškega akademskega društva Danica na Dunaju za to, da naj bo katolicizem podlaga za javno udejstvovanje. To glasovanje je napravilo na škofa Jegliča tak vtis, da se je odločil, da bo ustanovil svojo katoliško gimnazijo s konviktom. L. 1897 je bil namreč škof Missia imenovan za goriškega nadškofa in na njegovo mesto je prišel dr. Anton Bonaventura Jeglič. Ker je bil znan po svoji veliki narodni zavednosti in odločnosti, je napravil Ivan Hribar načrt, da ga bo skušal pridobiti za narodnonapredno stranko, ali vsaj za to, da ne bi nastopal proti njej s tako odločnostjo kakor dr. Missia. Zato je organiziral zanj naravnost kneževski sprejem, ko je prišel v Ljubljano. Dr. Jeglič je res v začetku kazal enako naklonjenost do narodnonapredne stranke kakor do katoliškonarodne, njegova duhovščina je začela že obupavati nad njim, vendar ni dolgo trajalo, da se je znašel in nastopil z vso odločnostjo proti narodnonapredni stranki.

NASTOP SLOVENSKE KRŠČANSKE DEMOKRACIJE

Taka je bila doba, v katero segajo prvi začetki slovenske krščanske demokracije. V katoliškonarodni stranki je dobil po Klunovi smrti pod vplivom škofa Missie vodstvo mladi advokat dr. Ivan Šušteršič, ki ga pa krščanskosocialno delavstvo ni maralo. Dr. Krek se v to borbo ni maral vmešavati in se je začasno umaknil iz Ljubljane.

Dr. Ivan Šušteršič je bil od tedaj osrednja figura slovenske politike okrog 20 let. Bil je odličen parlamentarni taktik, mogočen govornik in uspešen organizator. Po srcu in značaju ni bil demokrat, do delavstva sploh ni znal najti pravega odnosa, ravno tako ne do mladine, zlasti do mlade inteligence. Znal pa je pridobiti veljavne župnike in kmečke posestnike. Bil je stoodstoten agrarec. Kot uradniški sin je bil tudi stoodstoten Avstrijec in iskreno vdan dinastiji. Kot voditelj stranke si je pridobil neoporečnih zaslug. Njegova moč ni bila ideja, ampak taktika.

Dasi po srcu ni bil demokrat, si je pridobil za slovensko krščansko demokracijo velike zasluge. Vodil je katoliškonarodno stranko v boju za splošno in enako volilno pravico v avstrijskem parlamentu in v boju za širjenje volilne pravice v kranjskem deželnem zboru. Lahko se reče, da je veliko vprašanje, ali bi bilo sploh prišlo do splošne in enake volilne pravice v državi brez njegove spretne taktike in ravno tako do razširjenja volilne pravice v kranjskem deželnem zboru. Vsiljuje se pa prepričanje, da

teh bojev ni bojeval iz navdušenja za demokracijo, ampak zato, ker so bili v interesu stranke, ker so tej pomagali do zmage.

V tej dobi so nastopili prvi organizatorji krščanske demokracije, glavni med njimi je bil dr. Janez Ev. Krek, ki ga lahko imenujemo očeta in ustanovitelja slovenske krščanske demokracije. Po poklicu je bil profesor bogoslovja v semenišču v Ljubljani.

O dr. Kreku imamo vse polno karakteristik, ki so jih napisali njegovi prijatelji in spoštovalci, vsaka je po svoje pravilna in vsaka posebno poudari določene poteze, vse skupaj sestavljajo veliko pravilno podobo, ki jo je težko dopolnjevati.

Politično je bila dr. Krekova osebnost direktna negacija takratnega liberalstva. Nasproti frakarstvu liberalne inteligence je poudaril najstrožjo preprostost in neformalnost. Po deželi je hodil najrajši v irhastih hlačah, v Ljubljani je samo kolar razodeval duhovnika in njegov inteligenčni obraz inteligenta, sicer bi ga bil vsak imel za preprostega delavca. Nikoli ni nosil ure in nikoli dežnika. Pri liberalni inteligenci sta samo denar ali dovršen akademski študij štela in usposabljala človeka za salon in za politiko. Dr. Krek je vrednotil ljudi samo po sposobnosti in pripravljenosti za socialno delo. Ni poznal višjih in nižjih slojev. Ni hodil med delavce, da bi jim delil dobrote, ampak, da bi z njimi čisto tovariško delal in se boril za demokracijo. V njih je videl najbolj iskrene in vnete borce za krščansko demokracijo.

Dr. Krek je bil največji umetnik v pridobivanju prijateljev, največji mojster prijateljstva. Pri tem pa ni bil rutiniran igralec, pri njem je bilo vse pristno, vse iskreno. Njegov ljubeznivi smehljaj, hudomušni dovtip ne izgine človeku zlepa iz spomina. Splošno velja kot pravilo, da si človek zna pridobiti prave prijatelje samo v mladosti med tovariši in sodelavci. Dr. Krek si je pridobival prijatelje vse življenje med vsemi stanovi in po vseh krajih. Prav posebno pa si je tudi v zadnjih letih svojega življenja znal pridobivati prijatelje med inteligenčno in delavsko mladino. Kako je znal pri petdesetih letih biti mlad! Kako se je znal vživeti v mladeniške šale, pa tudi v mladeniške težave in kako je znal biti tovariški svetovalec! Bil je nedosegljiv družabnik; s svojim odličnim humorjem je znal razvedriti vsako družbo. Bil je vedno vesel z veselimi, dasi mu v zasebnem življenju ni bilo ravno z rožicami postlano in dasi mu politični nasprotniki niso prizanesli z nobeno krivico. S tem svojim značajem si je pridobil toliko in tako iskrenih prijateljev med vsemi stanovi po slovenski zemlji, kakor jih ni noben drug javni delavec. Imel je tudi za demokratičnega vzgojitelja neprecenljivo sposobnost, da je znal tako na javnih zborovanjih kakor pri debatah v malih krožkih vsakega prepričati in pregovoriti.

Po svojem političnem prepričanju je bil v prvi vrsti demokrat in to neizprosen demokrat. Demokracija mu ni bila samo slučajnostna formalna zadeva in taktična metoda za pridobivanje politične moči. Zanjo se je bil pripravljen spoprijeti se z vsakomer *in se je zavoljo demokracije res razdrl* tudi z dr. Šušteršičem. V drugi vrsti je bil velik narodnjak in po tedanji vzgoji panslavist, to za naš sedanji okus celo malo preveč. Kot tak je odigral odločilno vlogo v boju za Jugoslavijo.

Po značaju je bil zelo mehkega srca, zelo radodaren, brez vsake tudi najmanjše želje po denarju in bogastvu. V tem pogledu bi se bil lahko kosal z vsakim beraškim menihom. V politiki mu tudi ni šlo za oblast in je v tem oziru prav osamljena izjema med slovenskimi politiki.

Poudariti moram še njegov pogum. Če se je za kako stvar odločil iz prepričanja, je šel zanjo v boj, če treba, tudi proti vsem. Znan je njegov izrek: „Moje načelo je, v važnih stvareh zmeraj mirno, tiho čakati, se vsemu ukloniti, vse potrpeti — a ko pride pravi trenutek, takrat pa „udari"! — naj se zastavi vse — če gre potem dobro ali slabo, na življenje in smrt. In četudi človek pade kot žrtev, iz te žrtve zraste za naslednike, za naslednji rod nova moč in obrodi dober sad. To je zmeraj dobro, četudi se trenutno nič ne doseže, — pa se po njem nekako opere in poživi prihodnji vek. Tega načela se jaz vedno držim, tako jaz zmeraj delam." Ko je nastopil za kmečko starostno zavarovanje in se je posrečilo liberalcem nahujskati kmete proti njemu, se je kot demokrat sicer udal strankini disciplini, vendar ni nehal kmete prepričevati, da je socialno zavarovanje zanje življenjska potreba.

Dr. Krek je bil mož svetovnega obzorja. Govoril je vse slovanske jezike, obvladal je nemščino, italijanščino, francoščino in angleščino. Par let pred smrtjo se je začel učiti celo madžarščine, ker se mu je zdela kot avstrijskemu politiku potrebna. Bil je mož idej in je tudi na dnevno politiko gledal sub specie aeternitatis. Vsi v stranki so vedeli, da je ideolog stranke on, dr. Šušteršič pa taktični voditelj. Dokler je dr. Šušteršič upošteval dr. Krekove ideje, je

šla stranka od zmage do zmage. Ko sta se razdrla, je mislil dr. Šušteršič, da bo potisnil dr. Kreka v kot, izkazalo se je pa, da je dr. Šušteršič brez dr. Krekovega idejnega vodstva politiko popolnoma zavozil in politično žalostno končal.

Svoje delo za krščansko demokracijo je pričel dr. Krek kot vzgojitelj. Najprej je s knjigama „Socializem" in „Črne bukve kmečkega stanu" dal tej demokraciji program, potem je ustanovil Krščansko-socialno delavsko zvezo, ki se je pozneje preosnovala v Prosvetno zvezo. Ta organizacija je bila zamišljena kot politična šola za vzgojo borbenih kadrov za krščansko demokracijo, kakor bi rekli po sodobni terminologiji. Kot profesor bogoslovja je vpeljal posebna predavanja o sociologiji in narodnem gospodarstvu. S temi predavanji je vzgojil celo vrsto praktičnih socialnih in političnih sodelavcev po deželi. Mladi kaplani so bili najboljši pomočniki pri njegovem organizatornem delu.

Potem je nastopil svojo misijonsko pot. Govoril je po neštetih shodih in zborovanjih po vsej slovenski domovini. Bil je govornik po božji volji, njegov ljubeznivi nasmeh je na mah osvojil poslušalce, njegove besede so našle pot do srca. Niso bile samo kake navduševalne fraze, vsak njegov govor je bil del novega programa, novega evangelija, za katerega je pridobil novih somišljenikov, novih sodelavcev. Kakor apostol je znal govoriti jezik, ki so ga vsi razumeli, delavci, kmetje, mladi akademiki.

Za vzgojo vodilnega osebja v organizaciji je prirejal tako imenovane socialne tečaje za delavce in akademike. Na teh tečajih je kar sipal iz svojega miselnega bogastva. Kdor je imel srečo, da se je udeležil takega tečaja, ga ne bo nikoli pozabil. Vsi udeleženci so bili kakor udje kake cerkvene občine v prvih časih krščanstva s svojim apostolom. Svojih fantov tudi v akademskih društvih ni pozabil, vedno je znal najti po burnih sejah v parlamentu zvečer čas, da je prihitel v akademsko društvo, obiskal svoje prijatelje in pripravil prijeten in koristen večer. Posebno je bil vesel, če fantje niso samo slepo odobravali vsega, ampak se uveljavljali tudi s stvarno kritiko.

Vzgajal je tudi s pisano besedo. Pisal je duhovite članke v „Slovenca", več let zelo posrečene uvodnike v „Domoljuba", ki je bil namenjen kmečkemu prebivalstvu. Seveda je pisal tudi v različne druge liste. Pri vsem tem je našel čas, da je dokončal dr Lampetove Zgodbe sv. pisma. Rad je opravljal tudi duhovniške dolžnosti, pomagal je podeželskim župnikom, da jim je opravil sv. mašo in pridigo pri kaki oddaljeni podružnici ali pa jih je poleti med kako odsotnostjo nadomestoval.

Ko je tako teoretično in praktično pripravil tla, se je začelo veselo in organizatorno delo mlade generacije. Kakor gobe po dežju so začele rasti po deželi nove organizacije: zadruge, in sicer kreditne zadruge „rajfajznovke", konzumi, delavska društva. Za vse drugo so imeli liberalci pomilovalen posmeh, z zadružništvom je pa zadel dr. Krek v sršenovo gnezdo. Prizadeto je bilo oderuštvo. Tedaj je nastopil z vso udarnostjo organ liberalne stranke „Slovenski narod", ki je imel za urednika neprekosljivega mojstra v blatenju in psovanju Miroslava Malovrha.

Karakteristično za moralno pojmovanje žurnalistike in političnega boja je, kako je prišel Malovrh do uredništva „Slovenskega naroda". Kot kriminalec je prišel iz zapora in ni mogel nikjer najti zaposlitve. Obrnil se je na oba liberalna prvaka župana Ivana Hribarja in dr. Ivana Tavčarja s pohlevnim pisanjem za kako službico. Pri razgovoru sta bila oba edina v tem, da mu je nemogoče dati kako službo, v kateri bi kdaj prišel v dotiko z denarjem. Zedinila sta se, da naj se mu izroči mesto vrhovnega urednika „Slovenskega naroda". Torej kriminalec, ki mu je nemogoče izročiti kako mesto, za katero je treba navadnega poštenja, je bil po njunem mnenju čisto primeren za to, da upravlja najvišjo strankarsko prižnico, da gospodari nad strankarsko najvišjo katedro in dirigira strankino javno mnenje. Svoje nečedno delo je vršil pod nadzorstvom dr. Ivana Tavčarja. Priznati se mora, da je Malovrh znal pogoditi okus svojega gospodarja. Dr. Tavčar ga je v svoji satiri „Zgubljeni Bog" daleč posekal. Dr. Tavčar je bil namreč nadarjen leposlovec, ki je v politiki visoko pretiraval licentio poetico. Nemoralnosti takega pretiravanja se ni prav nič zavedal. Takrat je bilo sploh zelo razširjeno prepričanje, da je proti političnim nasprotnikom vse dovoljeno.

Tako je Malovrh uvedel dobo divje žurnalistike, kakor je menda ne pozna zlepa kak drug narod. Najbolj ordinarne, umazane psovke in namigavanje o političnih nasprotnikih, zlasti pa o kaplanih in duhovnikih sploh, so polnila predale „Slovenskega naroda". Prav posebno si je Narod privoščil dr. Kreka, tudi dr. Šušteršiču ni prizanašal, z najhujšo gnojnico je polival ljubljanskega škofa dr. Jegliča. Če hočemo biti pravični, ne moremo prav vse odgovornosti za to naprtiti dr. Tavčarju, am-

pak v enaki meri vsej takratni liberalni družbi, ki je to gnojnico požirala kot največjo poslastico, in liberalnim sodnikom in porotnikom, ki so s svojo pristranostjo dosegli, da si je malokdo še upal iskati pri sodniji zaščite. Uspeh tega pisanja je bil dvojen. Po nekaj letih je prišlo do javnega prepričanja, da list „Slovenski narod" sploh ne more nikogar razžaliti na časti s svojim pisanjem. Drugi uspeh je bil, da je začel urednik „Slovenca" Štefe vihteti enako orožje, vendar v surovosti Malovrha ni dosegel, posebno oster časnikar je pa bil dr. Evgen Lampe, čigar logično zaostrene puščice niso bile samo nedosegljivo ostre, ampak včasih kar strupene.

Tu je primerna prilika, da si ogledamo nekoliko oba takratna voditelja slovenske napredne stranke Ivana Hribarja in dr. Ivana Tavčarja.

Ivan Hribar je bil najbolj pristen svobodomislec. Prevelika viharnost ga je pognala iz gimnazije pred maturo. Dobil je službo pri banki Slaviji in je prakticiral najprej v Pragi in tam poglobil že prej vsrkano vseslovansko navdušenje. Naučil se je slovanskih jezikov, ni pa našel časa in energije, da bi dovršil gimnazijo in vseučilišče. Posledica tega je bil nekak manjvrednostni občutek, ki se ga do konca ni znebil. Pri banki Slaviji je kot privatni podjetnik prevzel zastopstvo za Slovenijo v Ljubljani. Postal je torej zavarovalni agent in ta služba je vplivala znatno na njegov značaj. V Ljubljani je takoj stopil v politično areno in kmalu postal občinski odbornik. Kot občinski odbornik je pokazal toliko domišljije in iniciative, da so bili vsi zanj kot župana, ko se je izpraznilo župansko mesto. Kot župan je bil ves čas zelo agilen in kar ima narodna napredna stranka pokazati uspehov, je vse pridobil Ivan Hribar. S svojim vplivom je spravil tudi dr. Ivana Tavčarja v občinski odbor in potem sta nekaj časa ozko med seboj povezana vodila politiko napredne stranke.

Od drugih liberalnih politikov inteligentov se je razlikoval predvsem v tem, da mu ni vtisnila pečata nemška univerza. Svojo že na gimnaziji pridobljeno svobodomiselnost je poglobil s praškimi vstisi, tako, da je njegova svobodomiselnost slovansko niansirana. Tudi on je imel pobožno mater, pa se je v življenju popolnoma otresel teh vplivov. Potem je videl v krščanstvu samo nekako folkloro, s katero je pa kot agent vedno vodil račun. Nič ga ni oviralo, da ne bi naročil za domačo cerkev v Cerkljah pri slikarju Šubicu slike sv. Cirila in Metoda, v djakovskem škofu Strossmayerju ni gledal toliko katoliškega škofa kakor pobornika jugoslovanske misli in se je z njim spoprijateljil. Tudi to ni bilo brez gmotne koristi, ker je škof pri njegovi Slaviji zavaroval vsa svoja številna poslopja. V debati je ločil katolištvo od krščanstva, prvo je odklanjal, drugega mu je bilo premalo, zlasti krščanske ljubezni, ki naj bi jo izkazovali katoličani liberalcem. V svoji biografiji pripoveduje, da mu je že med takratno internacijo v Abtenau prihajala misel na samomor, med okupacijo v drugi svetovni vojni je samomor izvršil, dasi bi mu v njegovi starosti okupatorji ne bili nič storili. Pred samomorom je napisal precej znano poslovilno pismo, v katerem izpoveduje nekak panteizem.

Kot politik je bil gotovo med vsemi slovenskimi politiki največji vseslovan. Z vsemi sredstvi je delal za propagando panslavisma. Pri tem je bil nekoliko preveč fantast in se je osmešil s svojo igrano velepoteznostjo, saj je hotel ustanoviti slovansko banko v Petrogradu in igrati razsodnika med Bolgarijo in Srbijo. Praktičnih uspehov ni dosegel, pač pa je s svojim slovanskim misionarjenjem preskrbel Nemcem zadostno gradivo, da so ga uporabili za to, da mu je vlada odrekla ponovno potrditev za ljubljanskega župana.

Poslovno se ni omejil samo na svojo stroko, pripravljen je bil za vsako kupčijo, ki je obetala dobiček. Tako je s prijateljem Prosencem kupil veliko posestvo v Radečah in pri razkosovanju ga je kmetom tako uspešno razprodal, da je zaslužil 150.000 kron, kar je bilo tedaj velik denar. Da je to izkoriščanje človeka po človeku in da tako razkosavanje zemljišč ni primeren posel za ljudskega politika, do tega prepričanja se takratna politična javnost še ni povzpela. V kupčiji s trgovcem Pavšlerjem iz Kranja je hotel kot kapital vnovčiti svoj politični vpliv in svoje zveze in ni videl v tem čisto nič nepravilnega. Tudi z vprašanjem resnicoljubnosti je imel svoje ljube težave. Svoj podpis na nemško-slovenski zvezni pogodbi je tako dolgo tajil, dokler mu niso podpisa pokazali. Ko je javno citiral kupno pogodbo s trgovcem Pavšlerjem, je zase neprijetni del zamolčal. Posebno neprijeten je bil zanj primer z baronom Schwarzem, katerega je javno ostro prijemal, da je zakrivil septembrske dogodke, ker je brez potrebe in brez sporazuma z njim kot policijskim šefom Ljubljane pozval na intervencijo vojaštvo. Na krepko reakcijo predsednika Schwarza pa je moral nazadnje priznati, da je to

sam predlagal. Tega mu Schwarz ni mogel pozabiti in mogoče je to največ pripomoglo, da ni bil več potrjen za ljubljanskega župana.

Značilno za takratno dvojno socialno merilo je primerjava, kako se liberalna stranka niti malo ni zmenila, ko je prišlo na dan, kako je Hribar kot predsednik Kreditne banke na svojo roko kupil z njenim denarjem graščino in jo po oderuški ceni razkosoval, zagnala pa je huronsko vpitje, ko se je dognalo, da je dr. Šušteršič v konkurenčni tekmi med Kmetijsko družbo in Gospodarsko zvezo, katera bo ceneje prodajala tomaževo žlindro, dal iz svojega žepa Gospodarski zvezi 2.000 kron, da jo je prodajala ceneje kot Kmetijska družba. Spravili so stvar pred avstrijski parlament, izprosili si pomoč najbolj divjih nemškonacionalnih poslancev in z njihovo pomočjo so dosegli, da je parlament za to izglasoval dr. Šušteršiču grajo.

Objektivna zgodovina bo priznala Hribarju, da je bil kot ljubljanski župan edini liberalni politik, ki je mogel pokazati pozitivne politične uspehe. Te uspehe so potem do smešnosti pretiravali in govorilo se je celo o ljubljanskem dr. Luegerju. Kako neupravičena je bila ta primerjava, se je pokazalo ob Hribarjevi nepotrditvi leta 1910. Ko dr. Lueger prvič ni bil potrjen za dunajskega župana, njegova stranka ni odnehala toliko časa, da sta morala odnehati vlada in cesar, ko pa Ivan Hribar ni bil potrjen za župana, so ga sicer demonstrativno ponovno izvolili; ko je pa vlada razpustila občinski svet, so se takoj definitivno vdali in že prej sta dala dr. Tavčar in dr. Triller vladnemu posredovalcu dr. Ploju razumeti, da zaradi Hribarjeve osebe ne bo šla stranka do skrajnosti. To postopanje stranke napram predsedniku ni bilo lojalno in lepo in so ji to liberalni mladini šteli v greh, bilo je pa tudi politično najbolj neumno. Ako niso hoteli iti do konca, naj bi bili takoj odnehali in ne še enkrat volili Hribarja, ker so s tem dali samo vladi v roke sredstvo, da je občinski odbor razpustila in da je nove volitve vodil državni komisar. Tako je stranka lahkomiselno zaigrala svojo zadnjo močno trdnjavo.

Tudi to bo objektivna zgodovina priznala, da je bil med liberalnimi frakarskimi politiki Hribar mogoče še najbolj demokratičen. Kot predsednik Sokola je vpeljal pravilo, da se morajo Sokoli med seboj tikati, to pa samo, kadar nastopajo v kroju. Torej ne stvarna, ampak samo formalna društvena enakopravnost. Značilna posebnost njegovega demokratičnega čutenja je pa okolnost, da si je ob priliki, ko je kazalo, da bi mogli Slovenci dobiti svojega posebnega ministra krajana kakor Čehi, Poljaki in Nemci, je takoj poiskal kot kandidata koroškega grofa Christalnigga, ki ni imel druge politične zasluge, kakor, da se je še vedno izdajal za Slovenca, dasi je bil grof.

Ivan Hribar se v svojih spominih obširno bavi z vprašanjem, kdo je zakrivil, da ni bil več potrjen za ljubljanskega župana. Za dokazano ima, da je bil dr. Šušteršič. Takrat je bila taka moda, da se je krivda za vsako nesrečo kratkomalo pripisovala klerikalcem. Za pojasnilo tega vprašanja moram seči nekoliko naprej. L. 1908 je sklicala narodnoobrambna Cirilmetodova družba svoj letni občni zbor v štajersko mesto Ptuj, ki so ga tedaj popolnoma obobvladali renegatski nemčurji z županom Ornigom na čelu. Ti so organizirali demonstracije in so z brahijalno silo napadali udeležence, celo ženske. Politična oblast ni hotela intervenirati v prilog Slovencem. Liberalci so zavoljo tega sklicali v Ljubljani protestni shod. Na tem shodu sta dr. Triller in dr. Ivan Oražen tako navdušila množico, da je šla po shodu po mestu pobijat Nemcem okna in napise. Razburjenje je vedno bolj naraščalo in kakor že rečeno, nazadnje je Hribar prosil za intervencijo vojaštvo. Vojaštvo je po krivdi mladega zaletelega poročnika uporabilo orožje in padli ste dve popolnoma nedolžni žrtvi, Adamič in Lunder. Stvar je vzbudila mnogo krika. V tem kričanju je naprtil Hribar vso krivdo vojaštvu in deželnemu predsedniku. Schwarz ga je prisilil, da je moral priznati, da je sam prosil za vojaško intervencijo. Ti dogodki so sprožili med Slovenci močno bojkotno gibanje proti nemškutarski Kranjski hranilnici, ki je zgubila veliko slovenskih vlog. Jeza Nemcev in njihovega Volksrata se je koncentrirala na župana Hribarja. Nemški Volksrat je bila sicer neoficialna organizacija, imela je pa pri zagrizenih nemških birokratih in v višjih vojaških krogih vsemogočen vpliv. S tem vplivom so dosegli, da vlada ni več hotela predlagati Hribarjeve potrditve za župana. Odločil je vpliv takratnega poveljnika 3. vojaškega kora v Gradcu Potioreka, ki ni dopustil Hribarju, da je pripisoval krivdo za septemberske dogodke vojaštvu. Ta se je kasneje skušal otresti te odgovornosti in jo prevaliti na dr. Šušteršiča, češ, da je to storil na njegovo prigovarjanje. Ta njegov zagovor ni prav nič prepričevalen, ker

je on sam imel več vzroka za jezo na Hribarja kakor dr. Šušteršič. Značilno je tudi, da je najprej pripisal krivdo dr. Škuljetu in šele na njegov odločen protest je označil kot krivca dr. Šušteršiča.

Dr. Šušteršič je izjavil, da se je celo potegoval za Hribarjevo potrditev, ker je demokratični program njegove stranke terjal zaščito avtonomije. Tudi ni dr. Šušteršič imel nikake koristi od te nepotrditve, ker je vedel, da pride na njegovo mesto drug liberalec, ki ne bo nič boljši kakor Hribar. Po tej nelojalnosti svojih pristašev se je Ivan Hribar užaljen umaknil v privatno življenje in se je pojavil šele v boju za Jugoslavijo kot podpredsednik Narodnega sveta za Slovenijo. Njegov položaj je bil nekoliko neroden, ker ni imel za seboj stranke, imel pa je dobro poznanstvo z najvplivnejšim srbskim politikom Pašićem in drugimi starejšimi srbskimi in hrvaškimi politiki. In res ga je Pašić napravil najprej za poslanika nove države v Pragi, pozneje pa za pokrajinskega namestnika v Sloveniji.

Dr. Ivan Tavčar je bil v mladosti sošolec Hribarjev. Imel je zelo pobožno mater, kateri je moral na smrtni postelji obljubiti, da se bo dal pred smrtjo prevideti, in dva strica župnika, pri katerih je deloma preživljal počitnice in ki sta ga med študijem gmotno podpirala. Na koncu življenja je priznal, da pozitivne vere ni nikoli izgubil. Poseben smisel je imel za slovesne cerkvene obrede. Naravnost zaljubljen je bil vse življenje v svojo ožjo domovino, lepo Poljansko dolino. Kot pisatelj je imel razkošno fantazijo in živ, zelo z domačim dialektom prepleten jezik. Ta dva svoja darova je uporabil tudi v politiki: bil je mogočen, priznan govornik in duhovit člankar. V teh člankih ga je domišljija in borbenost pripravila do tega, da je pisal satire, v katerih je pretirano uporabil poetično pravico. Tako kot Narodov člankar kakor kot politični govornik je s svojo pretiranostjo uvedel v slovensko politično borbo najostrejše in najbolj krivične napade. Vseučiliške študije je dovršil na Dunaju in Dunaj je imel na razvoj njegove miselnosti velik vpliv. Po poklicu je bil advokat in to učinkovit advokat in odličen zagovornik.

V politiko je vstopil skupaj s Hribarjem. V začetku je poudarjal katoliško vero kot podlago za realno delo, ko je pa nastopil kot kandidat v ljubljanski okolici in razposlal župnikom priporočilna pisma v tem smislu, pa mu župniki niso verjeli, je postal strasten nasprotnik duhovščine. V upravnem svetu Narodne tiskarne si je pridobil vso oblast nad „Slovenskim narodom". Tako je lahko stresal nad duhovščino vso svojo maščevalnost. Ironija usode je pa, da je kot akademik napadel „Slovenski narod" v „Slovencu", ker je ta napadel njegovega strica duhovnika; takrat je v „Slovencu" ogorčeno protestiral, da se privatne zadeve vlačijo na dan v političnem boju.

Človeku je težko razumeti, da je izvrsten jurist in odličen slovenski pisatelj, ki je bil po lastnem priznanju ves čas veren človek, o katerem je bilo znano, da je zelo dobrega srca, da rad podpira dijake in je bil v splošnem prikupljivega nastopa, mogel pri vsem tem imeti tako pomanjkljiv moralni čut, da ni videl moralne škode, ki jo je delal „Slovenski narod" med ljudstvom s svojim prostaškim pisanjem. Dr. Tavčar je bil popoln tip človeka, ki je bil prepričan, da za politične borbe ni zakonov morale. Pripomniti moram, da je bilo tako prepričanje v oni dobi zelo razširjeno.

Umazana in prostaška žurnalistika je ljudstvo nepopisno pokvarila. Za kak anglosaški fair play ni bilo mesta. Žentlemanstvo je bil nemogoč pojem. Pri vsem tem pa so ti ljudje še mislili, da opravljajo izobraževalno in vzgojno narodno delo. Praktične posledice te vzgoje so se pokazale zlasti med prvo in drugo svetovno vojno.

Tedaj se je pokazala prva lastovka slovenske katoliške pomladi. Franjo Šuklje, ki je kot politik po svojem obzorju gotovo dosegal dr. Tavčarja in Hribarja, po politični sposobnosti pa ju visoko prekašal in ki je bil oster borec za svobodomiselstvo, je naenkrat objavil javno izpoved, da je po temeljitem študiju našel nazaj vero svojih očetov. To je bil hud udarec za gospodujočo modo in obenem znak, da krščanstvo dobiva v slovenski javnosti pravičen ugled. Dr. Tavčar in Hribar sta ga v govorih in člankih silovito napadala in mu očitala neznačajnost. Obenem sta slovesno zagotavljala, da bosta ostala sama vedno zvesta svojemu programu. „Slovenec" je v drobnih noticah, ki so prihajale ena za drugo, opozarjal na posamezne primere, ko sta sama drugače govorila. Bistrovidni Šuklje je v temeljitem odgovoru povedal, da se mu dr. Tavčarjevo svobodomiselstvo ne zdi pristno. Kakor znano, je dr. Tavčar umrl kot veren katoličan.

Franjo Šuklje in Ivan Hribar sta napisala svoje spomine in sta drug drugemu povedala resnice, ki jih tako brezobzirno

lahko pove samo iskren sovražnik v biografiji. Hribar si je pošteno privoščil tudi dr. Tavčarja. Ti spomini so dragocena karakterna slika za može, ki so bili na političnem polju najožji sodelavci. Velika škoda je, da jih ni napisal tudi dr. Tavčar že zaradi simetrije, pa tudi zato, ker je imel izmed vseh največji pisateljski talent.

Na zadružnem polju se je seveda moralo pokazati, da imajo mladi zadrugarji — dr. Krekovi sodelavci — več idealizma, kakor strokovne usposobljenosti. Pri nekaterih konzumnih društvih je prišlo do poloma. To so bile otroške bolezni, kakor se pokažejo pri vsakem novem gibanju. Liberalci so planili s koli. Prepričani so bili, da bodo zadružništvo zatrli v kali. Pravzaprav je bila pa vsa nastala škoda sorazmerno majhna v primeri s koristjo in vplivom zadružništva na gospodarskem polju. Ti polomi so bili najboljša šola za mlade zadrugarje. Liberalci so razburili skoro vse trgovce in jih nahujskali za skupen nastop proti zadružništvu. V Ljubljano so sklicali poseben protesten shod trgovstva proti zadružništvu, seveda je bila zadrugarjem igrača spraviti na dan številnejši in impozantnejši zbor prijateljev zadružništva, ki mu je pa vlada napravila oviro, da se je moral vršiti v skromnejši obliki. Stvarno se liberalci v kritiki niso izkazali. Trdili so, da načelno niso proti zadružništvu, samo pri nas ni umestno. Na vse načine so pretiravali nastale polome in na debelo zmerjali in psovali. Pri škofu so posredovali, naj bi duhovnikom prepovedal sodelovanje pri zadrugah.

Ljubljanski škof dr. Jeglič se je takoj po svojem sklepu, da bo ustanovil škofijsko gimnazijo s konviktom, kjer se bodo vzgajali dijaki brez vpliva liberalnih idej, lotil z vso edino njemu lastno gorečnostjo tega dela. Najprej je bilo treba zagotoviti stavbišče. Za to je imel v Ljubljani primeren škofijski svet, pa je dr. Tavčar takoj zaropotal, da za take namene škof ne sme dobiti gradbenega dovoljenja v Ljubljani. Dr. Tavčar je bil nadvse vpliven član občinskega sveta v Ljubljani. Ivan Hribar pravi sicer v svojih spisih, da bi bil kot župan kljub Tavčarjevi opoziciji dosegel gradbeno dovoljenje, vendar škof dr. Jeglič ni maral riskirati negotove borbe, ker so mu drugod ponujali primerne parcele in se je odločil za Št. Vid nad Ljubljano. Graditi je začel brez vsakega denarja. Po farah je organiziral zbiranje prispevkov, predvsem je apeliral na duhovnike same. Naprosil je priznanega arhitekta Vancaša iz Sarajeva, da mu je izdelal načrte, začel je graditi in pošiljati duhovnike na univerzo, da so se usposobili za gimnazijske profesorje. V nekaj letih je odprl gimnazijo, ki se je vsako leto dopolnila za en razred. Kot navdušen narodnjak je kar via facti brez posebnega dovoljenja organiziral prvo gimnazijo s slovenskim učnim jezikom. Sproti je moral zalagati in izdajati slovenske učne knjige. Po osvoboditvi je priznal predsednik slovenskega profesorskega društva, da je bila edino dr. Jegličeva zasluga, da smo imeli Slovenci dovolj učnih knjig v slovenskem jeziku, da smo takoj po osvoboditvi poslovenili vse srednje šole in postavili s tem podlago za slovensko vseučilišče. Med vsem tem zaslužnim delom je „Slovenski narod" škofa brezmejno smešil, psoval, blatil in ščuval ljudstvo proti njemu.

Pri državnozborskih volitvah l. 1900 dr. Krek pod nobenim pogojem ni hotel več sprejeti kandidature, češ, da se hoče posvetiti ves svoji stroki in organizatornemu delu (naj povem, da je bil dr. Krek poslanec v letih 1897-1900). Zamenjal ga je dr. Šušteršič. V tej dobi je dr. Krek čisto po svoji zamisli organiziral stranko kot krščansko demokracijo.

Za deželni zbor kranjski so bile volitve v septembru l. 1901. Katoliško-narodna stranka je na shodu zaupnikov, na katerem je postavila kandidate, postavila kot prvo točko svojega bojnega programa zahtevo po splošni in enaki volilni pravici. Pri volitvah je dobila 16 mandatov, liberalci 9 in nemški veleposestniki 11. Nemško-slovenska zveza se je takoj ponovila. Liberalci so poostrili politični bojkot in sramotenje slovenskega ljudstva. Dr. Tavčar je označil v državnem zboru slovensko ljudstvo kot najbolj inferiorno, na shodu v Črnomlju je utemeljeval svoje stališče proti splošni in enaki volilni pravici s trditvijo, da je „naše kmetiško ljudstvo ostalo surovo, nevedno in za vsak napredek nesposobno" in predlagal, „naj se katoliške volilce odpošlje s krvavo glavo nazaj, to nečedno drhal v farovške hleve in farovške svinjake, iz kojih so na dan prihrumeli." Kot glavno nalogo stranke je proglasil prizadevanje, da se avtoriteta duhovstva med preprostim našim narodom izpodkoplje sistematično. Da je zavaroval nečedno pisanje „Slovenskega naroda" pred sodno odgovornostjo, je kot državni poslanec prevzel v marcu 1902 odgovorno uredništvo in ga s tem imuniziral. Katoliško-narodni stranki ni preostalo drugega, kakor da je to metodo posnemala in tako je jeseni istega leta prevzel odgovorno ured-

ništvo „Slovenca" državni poslanec dr. Ignacij Žitnik.

Pri prvem zborovanju deželnega zbora je dr. Ivan Šušteršič vložil nujni predlog, naj se reformira deželnozborski volilni red v smislu splošne, enake in direktne volilne pravice. Ivan Hribar je v imenu liberalcev odgovoril, da vladajoča večina toliko časa ne bo privolila v splošno volilno pravico, dokler bo imela duhovščina toliko vpliva na ljudstvo in dokler bodo duhovniki zlorabljali za svojo volilno agitacijo tudi spovednice. Ta izjava je tako razjezila katoliškonarodne poslance, da so s hrupom, kakršnega kranjski deželni zbor še ni videl, pričeli z obstrukcijo, s katero so prisilili vlado, da je zasedanje zaključila. Ta obstrukcija je sprožila po vsej deželi ostro borbo za demokratizacijo. Vsa dežela se je razburkala. Liberalci so hoteli to gibanje paralizirati z velikim protestnim shodom svojih zaupnikov v Ljubljani, ljubljansko katoliško in socialistično delavstvo je sklicalo za isti dan v Ljubljano protishod. Liberalci so mogli zborovati samo pod varstvom policije in orožništva.

Dne 22. septembra 1903 je bil blagoslovljen novi deželni dvorec in deželni zbor se je zopet sešel. Dr. Šušteršič je takoj spet vložil predlog, naj se uvede splošna, enaka in direktna volilna pravica. Liberalci in Nemci so sklenili, da bodo splošno in enako volilno pravico raje sabotirali v odseku kakor v javni seji. Katoliško-narodni stranki so izjavili, da ne bodo dovolili razpravljati o izpremembi volilne pravice, dokler ta ne preneha z obstrukcijo. Začelo se je barantanje med voditelji obeh strank. Ravno takrat so z vso silo pritisnili kranjski učitelji s svojo zahtevo po izboljšanju plač, ki je bila neizpolnjiva, dokler ne preneha obstrukcija. Namesto, da bi pritisnili na liberalno stranko, naj odneha s svojo nesodobno borbo proti demokratični volilni pravici, so se pognali na življenje in smrt v boj proti katoliško-narodni stranki in proti splošni volilni pravici. V tej borbi so bili še hujši kakor ostale stranke.

V jesenskem zasedanju konec septembra l. 1904 se je posrečil katoliško-narodni stranki s spretno taktiko prvi vdor v nemško-slovensko zavezo. Dr. Krek je predlagal, naj se naroči deželnemu odboru, da ne sme sprejeti od deželne vlade nobene samo nemške vloge, in obenem izrazil obžalovanje, da deželni predsednik Hein govori v deželni zbornici skoro izključno samo nemški. Proti glasovati je bilo za vsakega Slovenca tako kočljivo, da je v resnici glasovalo za predlog nekaj liberalcev, tako, da je bil predlog sprejet. Deželni predsednik Hein se je tako ustrašil kakih nadaljnih takih potez, da je zasedanje zaključil; glede dr. Kreka pa so začeli pri deželni vladi brskati za gradivom, da bi mu odvzeli profesuro.

Simptomatično za obe stranki je bilo obnašanje l. 1905 ob Prešernovi slavnosti in odkritju njegovega spomenika. Slavnost je obstojala v glavnem v brezmejnem popivanju, odkritje spomenika je bilo aranžirano netaktno in plitvo z vso ostjo proti katoliškonarodnim krogom, tako, da je vse dobilo podobo prireditve narodnonapredne stranke. Umetnika so prišepetalci s svojimi nasveti pripravili do tega, da je proti svoji nameri napravil zgrešen spomenik, katoliška duhovščina pa je pretiravala pohujšljivost upodobljene razgaljene muze, namesto da bi bila pribila umetniško malovrednost spomenika in ožigosala nespodoben način cele proslave.

Medtem je divjal boj v dunajski zbornici za splošno volilno pravico in proti njej. Za liberalce je lomil kopje dr. Ivan Tavčar, seveda zelo nesrečno. Njegov razlog proti splošni volilni pravici je bil, da je slovensko ljudstvo preveč zaostalo in preveč pod vplivom duhovščine. Liberalci so predlagali tako oster kancelparagraf, da so ga vse druge svobodomiselne stranke odklanjale. Zlasti Mladočehi in socialni demokratje so kmalu uvideli, v katerem grmu tiči zajec, da namreč slovenski liberalci ne morejo najti pota do ljudstva in pridobiti njegovega zaupanja, ker so se ljudstvu popolnoma odtujili. Narodnonapredna stranka se je pred celo avstrijsko javnostjo razkrinkala kot reakcionarna protidemokratska stranka, slovenskemu ljudstvu pa se je zamerila, ker ga je v tej debati nečuveno blatila. Edini resni izgovor dr. Tavčarjev je bil, da se pač on in stranka branita pred samomorom.

V boj za splošno volilno pravico je posegel sam cesar. Brez njegove intervencije ne bi bilo prišlo do splošne volilne pravice. Tudi ljubljanski škof je kot član mandatske zbornice šel nalašč za to na Dunaj in celo izstopil iz konservativnega kluba, ker je bil ta proti volilni pravici. Dne 24. januarja 1907 so bili novi volilni zakoni sankcionirani.

V borbi za pravično razdelitev mandatov je prevzel referat za Kranjsko dr. Šušteršič, za Primorsko dr. Gregorič, za Koroško in Štajersko pa na lastno željo dr. Ploj. Ako gledamo na takratne razmere popolnoma objektivno, moramo priznati, da

je slovenska delegacija dosegla vse, kar se je sploh doseči dalo, vendar je bil za koroške Slovence gotov samo en mandat. Korošci so bili za en mandat res prikrajšani in so se silno razburili. Pod vodstvom msgr. Podgorca in dr. Brejca so očitali katoliško-narodni stranki, da vidi pred seboj samo en cilj, kako uničiti kranjske liberalce in da je v ta namen pripravljena žrtvovati obmejne Slovence. V svojem ogorčenju so sklenili, da bodo bojkotirali že sklicani slovenski katoliški shod. Ta sklep ni bil ravno na višku razsodnosti, ker katoliški shod ne more nositi odgovornosti za poslance katoliškonarodne stranke in tudi, ker so ti storili vse, kar se je dalo storiti; da bi bili pa zaradi tega mandata glasovali proti splošni volilni pravici, je bilo pa vendar nemogoče.

V kranjskem deželnem zboru je katoliškanarodna stranka najprej dosegla, da je ministrski predsednik Gautsch odstranil deželnega predsednika barona Heina, mogočnega zaščitnika nemško-slovenske liberalne zveze.

Medtem je dr. Krek dovršil svoje organizatorno delo in pripravil vse za popolno demokratizacijo stranke. Na zboru zaupnikov se je stranka na dr. Krekov predlog preimenovala v Slovensko ljudsko stranko in s tem poudarila, da je demokratična in da ni klerikalna stranka. Vse je kazalo, da se bliža stranka svoji popolni zmagi.

V kranjskem deželnem zboru je ostala slovenska liberalna stranka po odstranitvi barona Heina brez hrbtenice. Novi predsednik baron Schwarz ni več protežiral liberalcev. Bil je velik pristaš splošne volilne pravice in je imel rešpekt pred dr. Šušteršičem. Stranka je pod vodstvom dr. Šušteršiča zelo spretno manevrirala. V zbornici je stavila predlog, naj se vodijo samo slovenski sejni zapisniki. Ta predlog je liberalce silno zmedel. Nekaj jih je pod dr. Tavčarjevim vodstvom gladko glasovalo proti, nekaj jih je pa pod Hribarjevim vodstvom glasovalo zanj. To glasovanje je zelo povečalo vrzel med nemškimi veleposestniki in slovenskimi liberalci ter poglobilo medsebojno nezaupanje. Nemci so pravilno presodili položaj, da se nemško-slovenska zveza ne bo dala več dolgo držati in da je boj proti splošni volilni pravici tako nesodoben, da je obsojen na neuspeh. Zato je zgubila zanje zveza s slovenskimi liberalci vsak pomen. Sklenili so, da bodo v boju za volilno pravico skušali varovati samo svoje interese. Jeseni l. 1905 je bil sprejet predlog, naj deželni predsednik predloži načrt volilne reforme. Dne 2. 4. 1906 je baron Schwarz predložil ta načrt. Vlada je izjavila, da pod nobenim pogojem ne dovoli, da bi padla dosedanja interesna zastopstva (kurije), da pa jih želi dopolniti z uvedbo splošne kurije, ki bi štela 10 poslancev, tako da bi štel ves deželni zbor 47 poslancev in sicer 1 virilista (ljubljanski škof), 10 zastopnikov veleposestva, 10 zastopnikov mest, trgov in trgovskoobrtne zbornice, 16 kmečkih zastopnikov in 10 zastopnikov splošne kurije. Ker je bilo popolnoma gotovo, da bo dobila vseh 10 zastopnikov splošne kurije Slovenska ljudska stranka, je bilo tudi gotovo, da bo imela večino nad Nemci in liberalci. Zatorej je bilo jasno, da napravijo liberalci harakiri, ako glasujejo za tak volilni red. Bilo je pa na dlani, da za trajno volilne reforme ne bodo mogli preprečiti, zato so sklenili, da jo bodo skušali do skrajnosti zavleči.

Najprej so pripravili za sejo cel kup obstrukcijskih nujnih predlogov, pa ni bilo več Heina, da bi jih bil podpiral. Deželni glavar jih v smislu poslovnika ni dal na razpravo pred obravnavo volilne reforme. Tedaj so prinesli v zbornico godbene instrumente in so začeli s hrupno obstrukcijo. Obstrukcija je trajala ves dan, zvečer je deželni glavar zaključil sejo, rekoč: „Sodbo prepuščam ljudstvu." Vse je računalo z razpustom deželnega zbora, ker je pa vlada še vedno upala na kompromis, je bil deželni zbor samo odgoden. Nemški klub je izjavil v listih, da ima vladno predlogo za sprejemljivo, klub SLS je odklonil nadaljna pogajanja in zahteval razpust deželnega zbora. Med širokimi ljudskimi plastmi je nastalo strahovito ogorčenje nad liberalnim reakcionarstvom, dunajski svobodomiselni akademiki pa so brzojavili „Slovenskemu narodu" o obstrukcionistih, da z navdušenjem zasledujejo njih boj za „napredne" cilje.

Pravijo, da vsaka generacija najde najostrejše sodnike v naslednji generaciji. Narodnonapredna stranka je vodila protinarodno, protisocialno, protidemokratično in reakcionarno politiko. Njen naraščaj je reagiral na dve plati. Pod vodstvom Gregorja Žerjava, Ribnikarja in Kramarja je nastalo v začetku novega stoletja takoimenovano narodno radikalno gibanje z glasilom „Omladina". Njihova deviza „iz naroda za narod" je bila udarec po narodnonapredni stranki, ker je izgubila vsak stik z ljudstvom. Narodni radikalizem je bil udarec po protinarodni politiki liberalne stranke. Med narod so hoteli priti s ferijalnim društvom „Prosveta", pa je težko šlo; med ljudstvom je bila krepko zasidrana pro-

svetna organizacija Krščansko-socialne zveze, ki je poskrbela, da so ostala vrata prosvetnih domov za nove apostole zaprta. Največ sreče so imeli še s knjižnicami, ki so jih ustanovili po deželi nekaj desetin. Posebno so poudarjali absolutno narodnost, drugače so ostali na celi črti zagovorniki svobodomiselstva in so tudi svobodomiselstvo radikalizirali. Nekaj pristašev tega gibanja je ustanovilo in pisalo „Svobodno misel". Radikalnemu dijaškemu gibanju se mora priznati, da je sprožilo živahno vrvenje med gimnazijci. Povsod sta nastali po dve organizaciji, katoliškonarodna in narodnoradikalna, ki sta živahno tekmovali in iztrgali profesorjem iz rok načelno vzgojo ter jo vzeli v svoje roke. Vsak višji gimnazijec je bil ali naročnik katoliškega dijaškega glasila „Zore" ali narodnoradikalne „Omladine". Neopredeljenih skoraj ni bilo opaziti. Njihova medsebojna kulturna borba je poživila zanimanje za apologetiko in je tako s svoje strani podprla veroučitelje v njihovih prizadevanjih. Somišljenikov starih liberalcev je bilo med gimnazijci silno malo, več pa jih je bilo po vseučiliških mestih. Tam so se svobodomiselna akademska društva razcepila v narodnoradikalna in staroliberalna. Razlikovala so se posebno v tem, da so narodnoradikalna načelno odklanjala dvoboj in poudarjala delo ter obsojala brezdelno popivanje liberalnih starešin. Tudi so si pridržala pravico kritike politične liberalne stranke, kar jim je pridobilo največ simpatij, dasi je bilo že tedaj dobrim opazovalcem jasno, da ne bodo mogli zapustiti liberalne stranke in da bodo kvečjemu v njej nekak enfant terrible.

Drugo plat mladine je posebno bolelo kruto nesocialno stališče liberalne stranke, zlasti učence praškega vseučiliškega profesorja Masaryka. Ti so pod vodstvom dr. Lončarja in dr. Dermote ustanovili revijo „Naši zapiski" in se začeli bližati socialistom. Polagoma so prevzeli celo nekako njihovo ideološko vodstvo. Pristaši obeh struj so sodelovali pri „akademiji", ki sta jo ustanovila dr. Dermota in dr. Ravnihar, „da bi prirejala po mestih in po deželi predavanja brez metafizične primesi".

Med delavstvom je začela napredovati socialna demokracija. Cinizem v verskem vprašanju, ki so ga kot gosposko versko modo na debelo oznanjali liberalci, je vplival na delavske množice in slabil odpor, ki ga je globok verski čut vzdrževal proti vstopu v materialistično socialno demokracijo. Tudi to so opazili mladi socialistični inteligenti in v „Naših zapiskih" se je pojavila misel, naj socialisti opustijo vsako borbo proti izražanju verskega čuta. Liberalni verski cinizem v praksi ni globoko prodrl v prave liberalne kroge, ima pa zasluge v tem, da je oslabil odpor delavskih vrst proti materialističnemu socializmu, ker je njihovo versko vzgojo, ki so jo prinesli od doma, temeljito omajal.

Z liberalno stranko je šlo rapidno navzdol. Na komerzu po ustanovitvi Slovenske ljudske stranke je napravil dr. Krek okrutno šalo, da je napil neumnosti liberalne stranke kot najboljši zaveznici SLS. Celo v vdanosti najzvestejšega stanu stranke, v slovenskem učiteljstvu, so se začele kazati razpoke. Učitelj Gangl je bil izvoljen za idrijskega deželnega poslanca s pomočjo socialistov, zato je začel nekoliko koketirati z njimi. Ko je predsednik učiteljske organizacije, Luka Jelenc, ki se je dal dvakrat zlorabiti za brezupne kandidature, propadel s svojo prošnjo za mesto ravnatelja na novi meščanski šoli v Postojni, je prišlo do prvega spopada. Glasilo učiteljske organizacije „Učiteljski tovariš" je očital dr. Tavčarju komodnost in bogastvo, kot odgovor je očital „Slovenski narod" učiteljem nadutost in jim oponesel, da so med učiteljstvom za liberalno stranko zaslužni sploh samo trije, drugi so sami koristolovci. Liberalcem tudi ni šlo v račun, da so učitelji kupili samostojno Učiteljsko tiskarno. Razpoke so se širile in končno so učitelji v decembru l. 1908 izjavili, da bodo svojo usodo brez ozira na stranke vzeli v svoje lastne roke in so tako slovesno odpovedali tlačansko službo liberalni stranki, ki so jo doslej tako nesebično in požrtvovalno opravljali samo iz naivne vere, da s tem dokazujejo, da so gosposki in napredni ljudje. Seveda tudi ta odpoved ni bila popolnoma resna, ker stara ljubezen ne zarjavi.

Liberalni prvaki so uvideli, da se bo treba vendarle začeti nekoliko gibati. „Slovenski narod" je sam priznal, da je stranka izgubila ves ugled. L. 1906 je „Slovenski narod" ugotovil, da je bil shod strankinih zaupnikov l. 1894, ki je proglasil krščansko vero kot podlago za javno delo, prava karikatura shoda napredne stranke, ki je že od nekdaj bolehala na veliki neodkritosrčnosti, kajti tedaj formulirani program sploh ni bil nikoli resno mišlien in so hoteli z njim le peska v oči natrositi raznim idealistom. Poslanec dr. Klun je torej pravilno označil svoj čas ta program kot prežvekani program prvega slovenskega katoliškega shoda. „Slovenski narod" je obenem okrcal mlade, da hočejo krščansko-

socialno zaplato na programu nadomestiti s socialdemokratično, pa ne smejo pozabiti, da je stranka buržujska. Po dvanajstih letih je stranka spet sklicala svoje zaupnike. Ta shod je pripravil dr. Triller z vrsto člankov o načrtu novega programa stranke. Na shodu je o tem načrtu poročal in poudaril, da mora biti stranka zgrajena na socialnih, nacionalnih, demokratičnih in svobodomiselnih načelih in zastopati enakopravnost vseh stanov. Razprave o tem načrtu ni bilo, pač pa so sklenili, da bo sklicano v jeseni novo zborovanje, na katerem bodo obravnavali podroben strankin delovni program. Dr. Tavčar je javno povedal, da je svoj čas sklenil z Nemci zvezo s pritrdilom vsega izvršilnega odbora in da bo zavoljo novega volilnega reda treba vendarle začeti z organizatornim delom med ljudstvom. Izvolili so nov izvršilni odbor in kot podpredsednika zastopnika opozicionalnih mladinov dr. Ravniharja. Jeseni se je vršilo sklenjeno novo zborovanje. Na njem je zopet poročal dr. Triller o programu in ugotovil, da doslej stranka sploh ni imela programa. Ponovil je svoje pomladanske misli in poudaril zlasti svobodomiselni značaj. Dr. Ravnihar je kritiziral predloženi program in mu očital, da je brez konkretnega delovnega načrta, zato ga je zbor zaupnikov vrgel iz izvršilnega odbora. Očitek, da liberalna stranka ne dela nobenega ljudskega prosvetnega dela, so zelo naivno ovrgli s tem, da so proglasili prosvetni organizaciji „Prosveto" in „Akademijo" kot svoji organizaciji, pa sta obe društvi protestirali. Izključeni dr. Ravnihar je sklical v Ljubljani 30. 12. 1906 sestanek mlajših izobražencev, na katerem so obsodili dosedanji liberalni protikatoliški boj in sklenili ustanoviti novo napredno stranko, a poskus se ni izkazal kot resen.

Po vsem tem ni čudno, da je s takim uveljavljanjem slovenski liberalizem med ljudstvom izgubil ves ugled. Po drugih državah so bili liberalci ponosni na svoje ime in tudi eden prvih slovenskih liberalcev, Josip Stritar, je v Dunajskih sonetih zelo samozavestno zaklical: „Slovenski liberalec sem!" Sedaj pa je postala beseda „liberalec" med kmečkim ljudstvom ena najhujših psovk.

Ko je narodnonapredna stranka videla, da je nemškoliberalna zveza tako zrahljana, da na nemško zavezništvo ne more več z gotovostjo računati, in da je sama prešibka za borbo proti SLS, je postala dostopnejša za kompromis, ki sta ga stranki nazadnje res sklenili tako, da naj v veleposestniški in kmečki kuriji ostane pri starem, v splošni kuriji naj se voli 11 poslancev, od teh naj dobi enega Ljubljana, razen tega pa dobi Ljubljana dva nova mandata v mestni kuriji. Po tem sporazumu bi štel deželni zbor 50 poslancev, namreč 1 virilista, 10 veleposestnikov, 11 mestnih zastopnikov, 16 zastopnikov kmečkih občin, 10 zastopnikov splošne kurije in 2 zastopnika trgovske in obrtne zbornice. Predvidevati je bilo, da jih bo pripadlo SLS 27. Obenem je bil sprejet sporazum o spremembi deželnega reda, da je bila praktično onemogočena obstrukcija. Ako se upošteva, da je do tedaj volilo 90 veleposestnikov 10 poslancev, 5700 volilnih upravičencev po mestih 8 poslancev, 40.000 kmečkih volilcev 16 poslancev, nad 50.000 kmetov in delavcev je bilo brez volilne pravice, tedaj se mora priznati, da je SLS dosegla velik korak naprej v demokratizaciji dežele. Tak sporazum je deželni zbor sprejel 19. 6. 1908. Da so bili liberalci tako popustljivi, se da razumeti iz psihološkega vpliva, ki so ga napravile nanje prve volitve po splošni in enaki volilni pravici za državni zbor dne 14. 5. 1907. Pri teh volitvah je dobila SLS velikansko zmago. Na Kranjskem je dobila razen Kočevskega vse mandate in še v Ljubljani je bil šele pri ožjih volitvah izvoljen liberalec s pomočjo socialistov. Poleg ljubljanskega poslanca so imeli liberalci še dva poslanca na Štajerskem in enega na Krasu, v Trstu so zmagali slogaši, to so bili poslanci, ki so poudarjali samo narodni program. Po teh volitvah so lahko nastopali slovenski krščanski demokratje kot edini legitimirani zastopniki slovenskega naroda.

Medtem so dozoreli za javno politično delo prvi mladi radikali. Prvo njihovo junaštvo je bilo, da so organizirali liberalce za nastop pri občnem zboru narodnoobrambne družbe sv. Cirila in Metoda dne 6. 8. 1907 v Bohinjski Bistrici. V tej družbi sta doslej složno delovali obe stranki od ustanovitve dalje. Predsedoval je zmernokatoliškoliberalni prvomestnik msgr. Tomo Zupan, ki so ga že pred občnim zborom izintrigirali, da je odstopil. Na tem občnem zboru so pometali iz odbora vse katoliško misleče odbornike in so se tako družbe polastili. Krščanski demokratje so začeli s pripravami za lastno narodnoobrambno organizacijo, liberalci so pa dobili s Cirilmetodovo družbo v roke vsaj eno organizacijo, ki je bila razširjena po vsej Sloveniji in je imela v vsakem le malo večjem kraju svojo podružnico. Te podružnice so porabili za širjenje svobodomiselstva in

svoje politike, obrambno delo je bilo potisnjeno precej vstran. Ta družba si je pridobila tekom let precejšen ugled in liberalci so zvito razglašali vsak napad nanjo kot napad na narodnoobrambno delo. Za njenega tajnika so nastavili suspendiranega duhovnika Berceta, ki je pri politični agitaciji zlorabljal tudi svojo duhovniško suknjo.

Drugo junaštvo radikalov je bil 8. 7. 1908 napad na Kmetijsko družbo, ki se jim je tudi posrečil. Predsednik je sicer ostal krščanski demokrat Povše, vsi drugi odborniki so bili liberalci. Po občnem zboru je „Slovenec" lapidarno ugotovil: Liberalni prekupci, učitelji, barvarji, profesorji, uradniki, žganjetoči, padarji, kavarnarji in podobni „kmetje" so danes c. kr. Kmetijsko družbo ubili.

Preden je prišlo do deželnozborskih volitev, je prišlo do znanih septembrskih dogodkov, ki sem jih že omenil. Po novem volilnem redu so se vršile volitve v splošni kuriji 14. 12. 1908. Kakor je vsakdo pričakoval, je dobila SLS vse podeželske mandate, v Ljubljani je pri ožjih volitvah med socialisti in liberalci zmagal liberalec.

Pri prvem zasedanju deželnega zbora 8. 1. 1909, pri katerem je imela SLS že večino, so liberalci deželnega predsednika sprejeli z velikim vpitjem in psovkami. Dr. Oražen je vihtel pred njim manšeto, ki jo je okrvavil pri operacijah septembrskih žrtev. Deželni predsednik je nastop liberalcev spremenil v blamažo, ker je javno odkril, da je vojaško intervencijo zahteval župan Hribar. Ravno dr. Oražnu demonstracija ni pristojala, ker je bil s svojim preveč hujskaškim govorom na protestnem zborovanju sokriv septembrskih dogodkov.

PRVA ZLATA DOBA SLOVENSKE KRŠČANSKE DEMOKRACIJE

SLS je svojo večino takoj polno uveljavila. Dr. Šušteršič je odložil svoje odborniško mesto in na njegovo mesto je bil izvoljen prof. Jarc. Iz splošne kurije je bil izvoljen za deželnega odbornika dr. Pegan. Klub poslancev SLS je razvil delovni program, ki je vse presenetil po obširnosti in velikopoteznosti. Da posloveni deželski šolski svet, je predlagal pomnožitev zastopnikov deželnega odbora od dveh na štiri. Predlagal je povišanje deželnih doklad za pokritje primanjkljajev iz liberalno-nemške dobe. Dalje je predlagal najetje 10 milijonskega investicijskega posojila, s katerim je potem opravil veliko delo po deželi. Predlagal je ustanovitev deželne banke, demokratizacijo občinskega volilnega reda, s katero je odpravil zadnje nemške občinske odbore po deželi, ki jih je držal samo nedemokratični volilni red. Predlagal je ustanovitev deželne zavarovalnice, zakon o varstvu planin, spremembo lovskega zakona in cestnega reda, reorganizacijo deželnih uradov, ustanovitev deželnega urada za pospeševanje obrti, resolucijo za ustanovitev slovenskega vseučilišča itd. Dr. Krek je v sijajnem govoru pozdravil aneksijo Bosne in Hercegovine, zahteval priključitev Bosne k Hrvaški in ustvaritev jugoslovanske države. Po zasedanju je „Slovenec" upravičeno ugotovil, da je storil deželni zbor v kratkih devetih dnevih več, kakor prejšnji v devetih letih.

Ta uspeh je opozoril na kranjski deželni zbor in odbor politike po vsej državi. Do tedaj je veljal deželni zbor in odbor kot nekaka zgodovinska usedlina, nekak birokratični aparat, ki ne spada več v moderno dobo in ki je v političnem življenju brez pravega pomena. Slovenska krščanska demokracija je ta starinski zbor kakor s čarovno palico oživila in pokazala, da sposobna politika tudi iz brezpomembnih institucij zna napraviti velike stvari. Strokovnjaki iz raznih dežel so prihajali študirat to delo.

Dr. Krek je dovršil formalno organizatorno delo v politični stranki. Dne 17. 10. 1909 je bilo v Ljubljani veliko zborovanje SLS. Prišlo je nad 4000 mož iz vseh slovenskih dežel. Med silnim navdušenjem je bila razglašena na predlog dr. Kreka združitev vseh deželnih slovenskih katoliško-narodnih strank v vseslovensko ljudsko stranko. Tako je bila zbrana v enotni politični organizaciji velikanska večina slovenskega naroda. Dr. Šušteršič trdi v svoji brošuri „Moj odgovor", da je to organizatorno delo izvršil on, vsi očividci so bili prepričani, da je levji del organizatornega dela izvršil dr. Krek in da je on vtisnil organizaciji svoj pečat.

Dr. Krek ni uveljavil demokracije samo v programu stranke, ampak tudi v njenem ustroju. V vodstvu niso bili samo advokati, inteligenti ali duhovniki. Poleg advokata je sedel delavec, poleg zdravnika ljudskošolski učitelj, poleg duhovnika kmet in obrtnik. Ko je stranka postavljala kandidate za volitve, je liberalni svet kar zijal: za popolnoma gotove okraje je postavila kot kandidate ljudskošolskega učitelja, kmeta in delavca. Liberalci so reagirali na

ta pojav, kakor more reagirati družba brez najmanjšega političnodemokratičnega posluha in razumevanja, namreč s smešenjem, niso se pa zavedali, da smešijo s tem samo svojo nesodobno nedemokratičnost. Niti opazili niso, da jim tako stališče v volilnem boju mora samo škodovati. Med množicami ljudstva je pa rastla vesela samozavest, veselje do organizatornega dela. Vsak sposoben organizatorni delavec je imel zavest, da so zanj dosegljiva najvišja mesta v stranki.

V tej suhi dobi pa je naenkrat prišla za liberalce okusna kost, da je bilo veselje. Ljubljanski škof dr. Jeglič je pri dušnopastirskem delu videl, da dela veliko moralno škodo pomanjkanje pravilnega pouka v spolnih zadevah. Nagel in vnet za delo je takoj napisal brošuro „Ženinom in nevestam". Ne po njegovi krivdi je prišla brošura v roke nepoklicanim. Liberalci so planili nanjo z nepopisno naslado, se na debelo pohujševali, zraven pa trgali iz celotnega besedila kočljive odstavke in jih ponatiskovali. „Naši zapiski" so ugotovili, da je bila knjižica umestna in da so liberalci napravili iz nje svinjarijo.

V teh letih so začeli politično nastopati mladini, ki so izšli iz narodnoradikalne dijaške organizacije. Povedal sem že, da je bilo prvo njihovo junaško dejanje, da so osvojili nadstrankarsko Ciril-Metodovo družbo za liberalno izključno posest. Predvsem so obsojali stare liberalce zavoljo njihovega protizadružnega stališča. Njihov vodja dr. Gregor Žerjav je ustanovil po zgledu Gospodarske zveze Agromerkurja, ki naj bi postal gospodarski temelj njihovega zadružništva, in mu posvetil vse svoje sile. Ker je bil brez vsake trgovske prakse in tudi ni imel prave trgovske žilice, je bil za vodstvo velike nakupne centrale nesposoben. Agromerkur je kmalu prišel zavoljo velikih izgub v konkurz in temu konkurzu so sledili polom kočevske posojilnice, polom dr. Kukovčeve zveze slovenskih posojilnic in šoštanjske posojilnice na Štajerskem ter trgovsko-obrtne zadruge na Goriškem. Na srečo narodnim radikalom so bili stari liberalci prizadeti pri polomu dr. Hudnikove glavne posojilnice. „Slovenski narod" je s primerno škodoželjnostjo ugotovil 5. 10. 1910: „Eno, kar je v današnjih dneh edino potrebno, je odprava smrtnih gospodarskih grehov dr. Gregorija Žerjava", mesec pozneje je dodal: „Že danes pa lahko rečemo, da bo vsa javnost strmela nad početjem mladinskega voditelja in njegovih kompanjonov." Če bi bili liberalci primerno požrtvovalni, bi bili te izgube sanirali in stranka ne bi bila imela škode in škandala.

Tudi prvih političnih nastopov mladih radikalov ni spremljala sreča. Dr. Oražnov neposrečeni nastop s hujskaškim govorom pred septembrskimi dogodki sem že omenil. Dr. Oražen je bil po letih sicer nekaj pred radikali, vendar se jim je takoj priključil. Priženil je znano Aurovo pivovarno, ki mu pa ni šla. Zato jo je z lepim dobičkom prodal, a jo je s tem spravil v nemške roke. To pa je bila pri tako na konico gnanem in poudarjanem narodnem radikalizmu precejšnja lepotna napaka. Ribnikar je po zgledu tržaških slogašev ustanovil Narodno delavsko organizacijo, pa jo je vlada kmalu razpustila. Ne več potrjeni župan Ivan Hribar se je iz užaljenosti nad nezvestimi tovariši nejavno povezal z radikali in ti so se seveda zavzemali zanj. Ribnikar je v privatnem razgovoru obdolžil Tavčarja in Trillerja, da sta spletkarila proti Hribarjevi potrditvi za ljubljanskega župana. Ta dva sta tožila radi žaljenja časti in pri razpravi se je izkazalo, da je dunajska vlada naprosila dvornega svetnika Ploja, Hribarjevega tovariša v poslanskem klubu, za posredovanje. Ploj pri posredovanju napram Hribarju ni bil lojalen, bil je tudi nekoliko neroden in zavoljo Hribarjevega samoljubja ter mladinske agitacije mešetarija ni uspela. Ribnikar je bil obsojen na 7 dni zapora. Sovraštvo med mladini in starini se je silno poglobilo, vendar jih je sila razmer primorala, da so pri volitvah v ljubljanski občinski svet nastopili skupno. Vsakemu opazovalcu pa je bilo jasno, da je liberalna stranka dobila razpoko, ki se ne bo več zarasla. Narodni radikalizem pa je s svojo združitvijo s staroliberalci vsrkal vase kali smrtne bolezni, na kateri je kot idejno gibanje kmalu propadel.

Javnost je videla, da mladinsko gibanje liberalni stranki ni prineslo sreče, da je samo pospešilo njen razpad. V praksi so mladi radikali pokazali, da imajo sicer neprimerno več volje za delo, da bi radi napravili stranko vsaj nekoliko bolj sodobno, da pa so v politični sposobnosti za starimi liberalci še zaostajali. Pojavili so se nenadoma brez prakse in brez izkušnje. Stari so imeli in držali trdno v rokah ves aparat, mladi so imeli samo ambicijo in domišljavost. Njihov vsestranski radikalizem je seveda v praksi kmalu začel medleti. Pokazalo se je celo, da njihovo zradikaliziranо svobodomiselstvo ni tako hudo, kakor je izgledalo. Tudi radikali so po večini živeli kot katoličani, ne sicer vneti, ampak

zelo mlačni, a hoteli so po večini kot katoličani umreti. Mnogi izmed njih so se zavoljo neugodnih političnih razmer razočarani popolnoma depolitizirali in v prvotno popolnoma monolitno dijaško organizacijo se je vgnezdil razdor. Aktivni politiki med njimi so skušali v gospodarskih in socialnih vprašanjih zavzemati bolj sodobno stališče, vendar se je vedno in vedno pokazalo, da so sinovi svojih očetov, da so v bistvu prava buržoazna družba, da so napram ljudstvu le gospoda.

Več sreče je imela z akademskim naraščajem SLS. Iz akademskih društev, ki so se ustanovila pod vplivom Mahničevih idej in se ravnala po sklepih katoliških shodov, so začeli prihajati starešine, ki so pod vplivom dr. Kreka, ki je bil z njimi v stalnih stikih, postali njegovi najzanesljivejši borci za demokratizacijo stranke. Med prvimi so bili dr. Brejc, profesor Jarc, dr. Jankovič, dr. Brecelj in dr. Pavletič, ki so kmalu prevzemali veliko političnega dela in so se krepko uveljavili.

Pod vodstvom akademikov in v borbi z narodnoradikalno organizacijo se je razširila katoliškonarodna organizacija po srednjih šolah tako, da je paralizirala vpliv svobodomiselnih profesorjev na svetovnonazorsko vzgojo in dosegla preobrat v javnem mišljenju. L. 1908 je 11. 5. objavil „Slovenski narod", da je glasilo narodnonaprednega dijaštva „Svoboda" napisalo v številki 5 in 6: „Nismo se mi začeli bojevati, biti po nas dijakih so začeli vaši politični nasprotniki. Ti so uvideli, kaj je v vsaki stranki dijaštvo, ti vedo dobro, da si je treba pridobiti tudi inteligenco, in resnično, dobili so pri svojem delu v zadnjem času tri četrtine vsega slovenskega dijaštva na svojo stran."

Liberalizem kot vsevladajoča moda je začel obupno hirati. Polagoma se je začelo uveljavljati prepričanje, da je vendarle mogoč inteligent, ki je katolik iz prepričanja, ne iz koristolovstva in tudi ne iz omejenosti. Bistrejši ljudje med liberalno inteligenco niso mogli prezreti uspehov krščanske demokracije in so prihajali do prepričanja, da s samim zaničevanjem in preziranjem ne bo šlo. Katolicizem je med slovenskim meščanstvom začel dobivati veljavo. Katoliške organizacije Orlov in Orlic in druge organizacije so se krepko afirmirale in kmalu prekosile Sokola v organizatornem in prosvetnem delu.

To je bilo veliko zadoščenje ljubljanskemu škofu dr. Jegliču, ki ga je tako vznemirilo dejstvo, da je bilo l. 1898 samo 13 akademikov za katoliško podlago pri javnem delu, da se je odločil za ustanovitev škofovih zavodov. Dr. Jeglič je bil versko ognjevit, delaven, pogumen, velik demokrat, v umetnostnih stvareh pa ravno tako ozkosrčen, kakor je bila večina starejših duhovnikov pod vplivom janzenizma. Te ozkosrčnosti pa ni bilo prav nič pri dr. Kreku, ki je imel veliko umetnostnega čuta. Lahko si mislimo, da bi bila ta ozkosrčnost napravila še več škode, ako je ne bi bil paraliziral dr. Krek s svojim pravilnim stališčem, seveda samo v praksi, ker brezplodni polemiki se je modro izognil.

Za to pretirano ozkosrčnost naj navedem samo nekaj zgledov. Nad muzo pri Prešernovem spomeniku je bilo zavoljo nezakritih prsi toliko zgražanja, da je povzročilo več pohujšanja kakor muza sama. Škof je pokupil vso prvo izdajo Cankarjeve Erotike in jo sežgal. 25 let kasneje jo je izdala katoliška Nova založba v Cankarjevih Zbranih spisih brez vsakega pohujšanja javnosti. Namesto, da bi bila duhovščina zavzela glede plesa pravilno stališče, da naj bi bili plesi pod nadzorstvom pametnih starejših ljudi in da naj dekleta ne obiskujejo plesov brez spremstva staršev ali starejših bratov in sester, so preganjali ples brez izjeme. Članice Marijinih družb so izključevali iz družb, ako so zvedeli, da so kje plesale. Ako je gostilničar pri kaki podružnici na žegnanje priredil v svoji gostilni ples, je bila kaznovana podružnica s tem, da potem več let na žegnanje ni bilo maše. Da je liberalni gostilničar imel s tem primerni užitek, se lahko razume. Po prosvetnih društvih po deželi se je začel boj proti vprizarjanju iger z mešanimi vlogami. Ta pretiranost ni škodovala samo verskemu življenju in organizacijam, ampak tudi politični stranki.

Bedasta liberalna gonja proti duhovščini na eni strani in na drugi strani njeno koristno gospodarsko in prosvetno organizatorno delo in politični uspehi stranke so že prej visoki ugled duhovščine silno dvignili. Pa ne samo ugled, tudi oblast se je pomnožila. Duhovnik je odločal v mnogih primerih pri posojilnicah, kdo naj dobi kredit, duhovnik je s svojim vplivom pri deželnem odboru in pri državnih poslancih marsikaj lahko dosegel, česar drugi niso mogli. Končno je župnik ali celo kaplan brezprizivno odločal v tem, kdo se proglasi za liberalce in večkrat se je primerilo, da je to odločanje tudi nekoliko zlorabil. Politično neokretni duhovniki so na ta način napravili brez potrebe precej liberalcev.

Po drugi strani se jim mora priznati zasluga, da so omogočili delo katoliškonarodnim akademikom in inteligentom pri svojih organizacijah in so jih pri tem delu zelo podpirali. To skupno delo je krepilo vezi prijateljstva med mestno inteligenco in podeželjem in tako jačalo demokratično organizacijo.

Ni čuda, da je ob taki politiki liberalne stranke liberalizem izgubil vsak ugled pri umetnikih in kulturnih delavcih. Eden najbolj priznanih slovenskih pisateljev Ivan Cankar je v kritiki Antona Aškerca, ki je bil v mladih letih najboljši slovenski pesnik balad, potem pa je postal tendenčni pesnik svobodne misli, ki mu je posušila pesniški mozeg, napisal sledeče značilne besede: „Od poslednjih svojih lepih pesmi pa do današnjega dne, se potepa Aškerc po tujini in domovini. Ne da bi prinesel kulturni sedanjosti le košček kruha s seboj; potepa se, ker — nima doma, kakor ga že zdavnaj nima ves slovenski liberalizem. Ne pozna življenja, ki mu je pred nosom, ne vidi ga, niti ne pripoznava ga, če ga ugleda po naključju. In tak je bil od nekdaj, tudi v svojih najslavnejših časih: Jurčič je našemil kmeta, ker ga, sam kmečki sin, ni poznal drugače nego po nošnji in po besedi, Kersnik je idealiziral tistega adjunkta, h kateremu bi v krčmi ne bil prisedel; Tavčar je za bandite prekrstil tiste farje, ki jih ni poznal; Gregorčič je gledal v zvezde, ko je pel, in se je do smrti razjokal ob rahli Mahničevi sapici; Aškerc pa je navsezadnje vso brkljarijo pustil na miru ter je splezal na piramido."

Oton Župančič je v konceptu nedatiranega pisma Ivanu Cankarju zapisal: „*Klerikalizem.* Veselo ga je gledati, kako organizira ljudstvo, kako zbira moči, kako deli delo do zadnjega moža: vse se giblje, navdihnjeno od ideje. Koliko delo je delo njegovo, in naše delo ni, ga ovirati v tem."

V konceptu pisma Antonu Lajovicu nekako v istem času pa je zapisal: „Sploh — klerikalci delajo imenitno, kakor se meni zdi, in mislim, da je za naš narod in za slovenstvo najboljše, da je zavladala ta stranka skoraj neomejeno. Novega se ni moglo doslej iz naše inteligence nič izcimiti. — Stojc in drugi so pametni in idealni ljudje, politične izobrazbe pa imajo premalo. Z liberalizmom pa tako ni bilo nič. Take brezidejnosti, kakršna vlada med njimi, ne najdeš izlepa v večji skupini ljudi; njih lenoba (klerikalci so šli med ljudstvo) izvira iz dušne praznine — če nimaš sam ničesar v sebi, kako bi druge dramil. S čim boš polnil srce in glave ljudstvu, ako ni v tvojem srcu in v tvoji glavi ničesar velikega. Poglej, kako je naš narod sedaj prebujen, kako se zboruje, posluša, prepira, razpravlja — probuditev naših mas v zanimanju za stvari, ki so prvotno izven njihovega okrožja, je delo klerikalcev. Duša jim je Krek, ta človek s širokim obzorjem in jasnim očesom in s tako polnim moškim srcem, da je človeku veselje pogledati ga. Če ni on edini poštenjak med njimi, je pa edini, ki je v njem poštenost prepričanja in visoka inteligenca v lepem ravnovesju. Velik del kulturnega dela so izvršili."

Liberalizem, glavni nasprotnik krščanske demokracije, je torej ležal na tleh v razvalinah, vendar so bile njegove razbitine še vedno neprijetna ovira na poti napredka. Glavni nosilec vsega napredka je bil kranjski deželni zbor. V proračunski debati je dne 7. 2. 1912 dr. Krek v sijajnem govoru podal bilanco njegovega dela do tedaj. Povedal je, koliko je izdala dežela za kmetijski pouk, za zadružništvo, za živinorejo, za sadjerejo, za podporo občinam za občinska pota, vodnjake in hleve, za melioracijo, za pospeševanje umetnosti, za muzej, za nove šole, za trgovsko šolo, obrtno-pospeševalni urad, za zadružno šolo. Šlo je v milijone in milijone. Seveda je omenil tudi hidroelektrično centralo, najbolj velikopotezno delo tega zbora.

Posebej je poudaril tudi gospodinjske tečaje in gospodinjske šole za kmečka dekleta, ki jih je tedaj razen Nižje Avstrije prirejala samo kranjska dežela. Te šole in tečaji so bili dr. Kreku prav posebno pri srcu. Skrbi mu je delal vedno večji beg z dežele v mesta. Proti temu je hotel dvigniti življenjski standard na deželi. To je bilo brez kuharskega in gospodinjskega pouka nemogoče. Kuhinje so bile takrat po kmečkih domovih naravnost klavrne. Pravzaprav se o kuhinjah niti govoriti ne more. V odprti veži, večkrat pri trostranskem prepihu, je stalo preprosto ognjišče, na katerem je kuhala kmečka gospodinja. Jedila na njenem jelovniku je bilo navadno mogoče prešteti na prstih ene roke. Absolventke kuharskih tečajev so polagoma izvojevale takoimenovane svetle kuhinje in razširile jedilni list. Da danes kmečka kuhinja prav nič ne zaostaja za meščansko, če je celo ne prekaša, je zasluga teh tečajev in njihovega očeta dr. Kreka. In ta zasluga nikakor ni med njego-

vimi zaslugami najmanjša. Koliko zadev v deželnem zboru je ravno dr. Krek sprožil, bi bilo danes težko ugotavljati, sodobniki so ga splošno imeli za glavnega iniciatorja.

Pri vsem tem velikanskem delu je ugotovil dr. Krek, da je znašal ves efektivni dolg 257.320 kron, da je bilo finančno stanje dežele v primeri z ostalimi avstrijskimi deželami izvzemši Nižjo Avstrijo najugodnejše in da je bil njen primanjkljaj neprimerno manjši, kakor povsod drugod. Povedal je pa, da se zaenkrat ne da napraviti natančnega obračuna o raznih deželnih akcijah, ker še ni ugotovljeno, koliko bo znašal državni prispevek.

Delo v deželnem odboru je napredovalo tako velikopotezno in s tako hitrostjo, da sta dobila pri tem dva sodelavca vrtoglavico. To sta bila poslanec SLS Mandelj in sam dežele Kranjske sivi poglavar, kakor se je tako rad imenoval, pl. Šuklje. Prvega je vrzel, ki se je puščala v proračunih zavoljo nerešenega vprašanja državnega prispevka, tako zmedla, da je dobil fiksno idejo, da je bankrot dežele neizogiben. Zato je odstopil kot deželni poslanec, padel svojim bivšim tovarišem v hrbet, napisal svojim volilcem zaupno pismo o neizbežnem bankrotu in zato podprl liberalno agitacijo o zavoženem deželnem gspodarstvu. Za njim je sam deželni glavar začel dobivati strah pred bankrotom. Najbolj mu je šla na živce hidroelektrična centrala, zato je odvzel dr. Lampetu referat o deželnih financah in ga pridržal zase. Pl. Šuklje je bil izvežban in prebrisan parlamentarec, v finančni vedi in sploh v politiki zelo podkovan, kot sodelavec je bil pa precej težak in neprijeten. Vrhu vsega so se začele pojavljati pri njem starostne nevšečnosti. Tako je napravilo zelo mučen vtis, ko je začel na cesti stavljati na odgovor policiste, ako ga niso pozdravili ,ker ga niso poznali.

Danes je težko ugotoviti, ali je Šuklje sam na vsak način hotel odstopiti, ali ga je dr. Šušteršič ujel v nastavljeno past, ker se je zarekel, da ne bo pustil razveljaviti ljubljanskih mandatov Reisnerja in Ribnikarja, ker niso stanovali v Ljubljani. Klub poslancev SLS je to stališče zavzel, Šuklje pa ni hotel dati vprašanje v deželnem zboru v razpravo in je v svoji trmi raje odstopil kot deželni poslanec, nakar je seveda moral biti razrešen tudi kot deželni glavar. V svoji odstopni izjavi je na nagovarjanje dr. Šušteršiča navedel, da je odstopil iz zasebnih vzrokov. Pozneje je zatrjeval, da kot cesarski namestnik moralno ni mogel zastopati glede volitev teh dveh poslancev stališče, ki ga je zavzela SLS. Noben navedenih razlogov ni prepričljiv.

MARTIN ŽEKAR

pričevanje

Martin Žekar je doslej objavil dva dela svojega Pričevanja. V Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije za leto 1962 so na straneh 52—69 opisani dogodki leta 1944 v Ljubljani, komunistična ovadba proti njemu na Gestapo, njegova aretacija, odvedba iz ljubljanskih zaporov v Dachau, trpljenje v taborišču smrti, prihod zaveznikov leta 1945 v Dachau in nastopanje slovenskih komunistov v tem taborišču; pridobitev ameriškega narednika s podkupnino, da so Žekarja skupno s polkovnikom Peterlinom, majorjem Križem in ostalimi protikomunističnimi borci 8. maja 1945 vključili v transport za vrnitev v domovino.

V Zborniku za leto 1963 so na straneh 62—81 prikazane razmere v ljubljanskih komunističnih zaporih ter priprava božičnega množičnega procesa z nepopisnim telesnim in duševnim mučenjem posameznih protikomunističnih borcev.

V letošnjem Zborniku pa Martin Žekar v 3. delu svojega Pričevanja objavlja vsebino obtožnice tožilca Slovenije majorja Jerneja Stanteta, nato pa začetek božične množične komunistične sodne farse leta 1945 v Ljubljani.

Uredništvo

3. del

Iz „Ljudske pravice" z dne 16. decembra 1945 smo zvedeli, da je javni tožilec Slovenije major Jernej Stante pri Okrožnem sodišču v Ljubljani zoper nas kot „idejne pobudnike in organizatorje mihajlovićevskega izdajstva v Sloveniji" vložil naslednjo

OBTOŽBO

„I. Dr. Koestl Janko, inž. Rus Jože, dr. Vrčon Branko, Verbič Dušan, dr. Alujevič Branko, Marinčič Ivan, inž. Dimnik Stane, Lajovic Milivoj, Vujošević Djoko, dr. Kukman Vladimir, Juvan Franc, Kovač Pavel, Matelič Miroslav, Tonja Ivan, Zagoršek Stane, Finec Milan, dr. Vojska Karel, dr. Jan Branko, Klemenčič Alfonz, dr. Križaj Peter, Cerkovnik Franc, Šavora Jože, Bajec Jože, dr. Grapar Stane, Goričan Henrik, Peterlin Ernest in Križ Vladislav so v času sovražne okupacije bili idejni pobudniki, propagatorji, organizatorji in člani izdajalskih organizacij: slovenske, sokolske in narodne legije, ki so, združene v tako imenovano redno jugoslovansko vojsko pod komando okupatorjevega hlapca in vojnega zločinca Draže Mihajlovića, sodelovale z okupatorjem v borbi proti osvobodilnemu gibanju, ker so: 1. z lažnivo propagando rušile enotnost slovenskega naroda ter ustvarile izdajstvo in odpadništvo od narodnega osvobodilnega gibanja; 2. svoje člane pošiljale v belogardistično, četniško in kasneje domobransko vojsko, ki so predstavljale aktivni oboroženi kader tako imenovane redne jugoslovanske vojske; 3. svoje člane delegirale v okupatorjevo tajno obveščevalno službo (TOS), ki je bila v sestavu sovražne policije in Gestapa; 4. organizirale v vsaki legiji posebno široko razpredeno vohunsko mrežo, združeno v okviru izdajalske redne jugoslovanske vojske, v tako imenovano državno obveščevalno službo (DOS), katere namen je bil izdajati pristaše osvobodilnega gibanja; 5. ovajale okupatorjevi policiji in Gestapu somišljenike Osvobodilne fronte in 6. odrejale množične pokolje aktivistov osvobodilne fronte, katere so pod krinko „črne roke" izvajali posebni oddelki slovenskega domobranstva.

Med fašistično okupacijo so torej delovali kot pobudniki in organizatorji zgoraj navedenih terorističnih organizacij, ki so povzročale uboje, smrtne obsodbe, zapiranja, mučenja, prisilno izseljevanje prebivalstva v koncentracijska taborišča, internacijo ali na prisilno delo. Bili so idejni pobudniki in organizatorji bele garde, četnikov in slovenskega domobranstva, vojaških formacij iz jugoslovanskih državljanov, da podpirajo sovražnika in se z

njegovim orožjem bore proti lastnemu ljudstvu.

II. Marinčič Ivan, Juvan Franc, Kovač Pavle, Matelič Miroslav, Tonja Ivan, Zagoršek Stane, Finec Milan, dr. Vojska Karel, dr. Jan Branko, Klemenčič Alfonz, dr. Križaj Peter, Cerkovnik Franc, Šavora Jože, Bajec Jože, dr. Grapar Stane, Žekar Martin, Por Anton, Por Jože, Rupnik Božidar, Mehle Vinko, Thuma Alfonz so v zgoraj navedenih vohunskih organizacijah TOS-a in DOS-a ovajali pristaše OF, kar je imelo za posledico že zgoraj navedene aretacije, umore, mučenja in internacije, izvršene pod krinko „črne roke" nad slovenskim prebivalstvom med sovražno okupacijo.

III. Dr. Alujevič Branko je na važnem mestu kot predstavnik Pokrajinske delavske zveze sodeloval z okupatorjem ter podpiral tujo državo, ki je bila v vojni z Jugoslavijo.

IV. Lajovic Milivoj je svoje podjetje v večjem obsegu stavljal na razpolago okupatorju za izdelovanje petard, vojno važnih predmetov, in v velikem obsegu financiral izdajalsko mihajlovićevsko gibanje, najmanj z zneskom 100.000 Lir.

V. Finec Milan, dr. Jan Branko, Klemenčič Alfonz, dr. Križaj Peter, Cerkovnik Franc, Bajec Jože, Peterlin Ernest, Križ Vladislav, Žekar Martin, Por Anton, Rupnik Božidar, Mehle Vinko in Rorman Jože so bili že naredbodajalci, pomagači ali neposredni storilci ubojev, obsodb na smrtno kazen, zapiranja, mučenja in interniranja slovenskega ljudstva."

V nadaljnem javni tožilec major Stante našteva zločine, ki naj bi jih bili zagrešili posamezni obtoženci. Zanimivo je, da posamezne obtožence obremenjuje kar s splošnim navajanjem zločinov, ne pa s konkretnimi imeni oseb, nad katerimi naj bi bili zločini izvršeni.

Tako npr. obtožuje Finca Milana, da je „kot vodja informativne pisarne in šef obveščevalne službe zbiral podatke o aktivistih OF ter skupno z ostalimi voditelji združene reakcije odrejal uboje" ter da je izročil dr. Janu Branku „spisek desetih oseb s Pijave gorice z naročilom, naj jih da usmrtiti." Dr. Jana Branka, da so bili z „njegovo vednostjo izvršeni nešteti zločini," da je dal „po svojih morilcih poklati v Rašici pri Turjaku neznano dekle in neugotovljenega moškega", na Pijavi gorici „partizansko kurirko" in „neugotovljenega lesnega trgovca iz Vel. Lašč," leta 1944 „dva ujeta partizana v Višnji gori" ter „ujetega partizanskega vodnika". Klemenčiča Alfonza, da je v župnišču v Metliki „odrejal osebe za koncentracijska taborišča" ter „določal, naj nekatere aktiviste OF celo umore." Dr. Petra Križaja, da je „kot kurat in nadporočnik slovenskega domobranstva" pri Sv. Urhu in „kot sodnik 'črne roke' moralno podpiral in bodril k izvrševanju množestvenih umorov, sodeloval pri mučenju priporniков, obsojal pripadnike OF na smrt ter tudi sam sodeloval kot neposredni izvrševalec ubojev." Cerkovnika Franca, da je „odrejal osebe" za odvedbo v italijanska taborišča in za „črno roko" Bajca Jožeta, da je v Novem mestu „sam izvrševal aretacije številnih pristašev OF." Peterlina Ernesta, da je kot komandant Slovenske legije „organiziral božične racije v letu 1942," kasneje pa „celotno slovensko domobranstvo tako, da bi moglo čim bolj škodovati osvobodilnemu gibanju." Križa Vladislava, da je kot major in kot komandant I. udarnega bataljona „zakrivil nešteto zločinov" ter „odrejal umore ujetih pristašev OF." Pora Antona, da je „sodeloval pri aretacijah." Isto Rupnika Božidarja, Mehleta Vinka pa, „da je sodeloval pri zasliševanju, mučenju in streljanju ujetih partizanov." Rormana Jožeta, da se je leta 1943 udeležil „hajke proti partizanom od Gaberja proti Pleterjem," da je istega leta „sodeloval pri ustrelitvi 8 ujetih partizanov," da se je „udeleževal borb" z baze Brezovica pri Št. Jerneju, v katerih je padlo 20, ujetih pa nekaj več, med njimi tudi nekaj ranjenih partizanov, katere so deloma postrelili, deloma pobili s puškinimi kopiti," da je „sam ustrelil enega partizana v vasi Ban, enega pa v Kostanjevici," da se je udeležil domobranske ofenzive proti partizanom po razpadu Italije, „v kateri je njegova četa usmrtila več partizanov, mnogo jih ujela in jih po strahotnem mučenju, iztikanju oči, rezanju ušes, pribijanju na drevesa zverinsko usmrtila," da je dalje na Javorovici „sam ubil ujetega partizana," da je isto storil tudi v Kostanjevici leta 1944, da je bil pozneje dodeljen „posebni morilski desetini slovenskega domobranstva v Novem mestu," da je po napadu na Žužemberk „prisostvoval mučenju ujetnikov, katerim so lomili kosti, rezali jermena s hrbtov, mrcvarili ude, iztikali oči, rezali jezike in ušesa," da se je udeležil „pokolja petih oseb v Drski," pri čemer da je „sam ustrelil enega moškega in eno dekle," da je v septembru 1944 „sodeloval v Mačkovcu pri usmrtitvi matere, 14-letnega sinčka in 10-letne hčerkice, ker so nosili pošto partizanom in jih pomorili

tako, da so jim s krivci porezali glave," da je v Bajnofu „sam spečega mlinarja z bajonetom zaklal," v Brsljinu pri Novem mestu pa „8-letnega otroka" itd.

Mene je pa javni tožilec Slovenije Stante obtoževal dobesedno takole: „Žekar Martin je sodeloval pri znanih zločinskih akcijah belogardistične postojanke v Klečah, kjer so bili priprti pristaši OF. Ob asistenci nemških vojakov je med drugimi aretiral tudi Habichta Cirila, Friča Oskarja in Zupančiča Svetozarja. Od oktobra 1944 je sodeloval v policijski četi 15 oseb, ki je bila neposredno podrejena zločincu Lohu."

Poročilo o obtožnici se nato v „Ljudski pravici" zaključuje takole:

„Obtožnica nato navaja člene zakona o zločinih proti narodu in državi, proti katerim so se obtoženci pregrešili, nato ji pa sledi 46 gosto tipkanih strani obrazložitve, ki z jasno analizo zločinskega delovanja združene slovenske reakcije v naši osvobodilni borbi podčrtava krivdo vseh obtožencev.

Vsi obtoženci — razen redkih izjem — zgoraj opisana dejanja v celoti priznavajo. Krivda vseh je v celoti izkazana s priznanji, medsebojnimi obremenitvami in končno z izjavami prič ter ostalim dokaznim gradivom.

Zločinsko delovanje vseh obtožencev nazorno prikazuje obraz celotne slovenske reakcije, vseh reakcionarnih političnih strank v skupnem in edinem cilju: zatreti osvobodilno gibanje in tako slovenskemu ljudstvu iztrgati iz rok težko pridobljeno ljudsko demokratično oblast.

Delovanje te zločinske reakcije je v največji meri slabilo odporno moč slovenskega naroda v njegovi težki in neenaki borbi proti okupatorju.

Obtožba je tako v celoti utemeljena.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Razprava proti obtožencem se bo vršila v sredo, 19. t.m. dopoldne pred okrožnim sodiščem v Ljubljani.

Javni tožilec Slovenije:
major Stante Jernej l. r.

Obtožnico smo prečitali na glas. Med branjem je bila v sobi grobna tišina. Dasi sem bil jaz v sobi edini, katerega se je obtožnica tikala, smo bili vsi zaprepaščeni nad njeno vsebino. Ali je mogoče, da javni tožilec kot inteligent spravi na papir toliko nesmisla, protislovja in laži. To nam ni šlo v glavo, vkljub temu, da smo že dobro poznali komuniste in njih način obtožb in sodb. Če bi bila obtožba resnična, bi temeljila na točnih podatkih in ne le navajala „dejanja" brez navedbe imen, točnega kraja in časa dejanja. Jasno, ker zločina ni, je nemogoče navesti imena „žrtve", še manj točen kraj in čas, ker bi to lahko ljudstvo kontroliralo in takoj ugotovilo laž. Toda cilj komunistov ni bil ugotavljati resnice in pravice, temveč oprati sebe in svoje zločine, zato je treba ustvariti „zločine" nasprotnika, ga umazati pred ljudstvom in obsoditi na visoke kazni v strah in trepet vseh, ki niso komunističnega mišljenja. Poleg vsega tega pa so morali imeti nekak vzrok, čeprav lažen, da so mogli človeka obsoditi in mu zapleniti vse, kar je imel, do zadnjih cunj, ki jih je imel na telesu.

Kako smešen je moj del obtožnice. Dne 5. avgusta 1945 je bila izdana amnestija za vse, ki so bili v „sovražnih formacijah" in ki nimajo „krvavih rok". Ta člen se dotika tudi mojega dela obtožnice, saj mi ne očita kakega „krvavega zločina", zato bi moral biti na prostosti in ne na zatožni klopi. Toda komunistična pravica je le na papirju. Prav to, da sem bil eden prvih, ki so se postavili komunizmu po robu, je največji zločin. Da, bil sem prvi v Vaški straži in na to sem vedno bolj ponosen, toda bil sem prepoln idealizma, da bi mogel komurkoli storiti kaj žalega, pa četudi sovražniku. Naš cilj je bil pravica in resnica, ter sveta obramba naroda pred tujim, krutim, brezbožnim, imperialističnim komunizmom. Branili smo svoj narod in svojo zemljo pred krivico, pred brezboštvom, pred tujim imperializmom sovjetske tiranije in pred največjimi zločinci in morilci vseh časov. Ali se je braniti res greh? Da, pred Bogom in svetom je to sveta dolžnost vsakega, pred komunisti pa je to največji zločin. Zločin zato, ker smo se branili pravično in junaško, pošteno in lojalno in onemogočili komunistom vojni uspeh na bojnem polju vse dotlej, dokler nismo bili prodani in dokler niso prišle Titu na pomoč Stalinove horde. S tujo pomočjo, lažjo in prevaro so nas premagali, sedaj nas hočejo pa še oblatiti in nam naprtiti neresnične zločine, samo zato, da bo njih zmaga pompozno prikazana svetu in prikrita njih nemoč na bojnem polju. Kje si pravica? Slovenski narod te kliče zaman, saj si bila prav tudi ti sedaj v krvi nekje v Kočevskem Rogu.

Dalje mi očita obtožnica, da sem ob „asistenci nemških vojakov" aretiral tri ali štiri osebe in da sem bil od oktobra 1944 v policijski četi 15 oseb, ki je bila

neposredno podrejena „zločincu" Lohu. Kako smešno! V policijski četi nisem nikoli bil in Loha sploh ne poznam, niti ne vem, če sem ga sploh kdaj videl. Vsled ilegalnega dela Slovenske legije, sem se moral oktobra 1944 skrivati pred Gestapom in nisem imel prav nikake zveze s policijo, ker sem bil pač vojak in ne policaj. Tiste dni oktobra in vse do moje aretacije po Gestapu, sem delal s kap. Ilovarjem in polkovnikom Peterlinom ter živel praktično v polilegali. Tudi ob „asistenci nemških vojakov" nisem vršil nikakih aretacij, Pač pa sem le kot vojak bil slučajno priča l. 1943 aretacije navedenih oseb, katere pa ni izvršila niti policija, še manj pa v prisotnosti Nemcev, temveč so jih aretirali ljudje por. Evgena Rupnika, ki je vodil takrat sprejemno pisarno Slov. domobranstva na Ambroževem trgu. Razen tega pa Frič Oskar sploh ni bil partizan, temveč bivši vodnik Vaške straže v Trebnjem, ki je skupaj z Banom nekaj zagrešil. Kaj se je s Fričem zgodilo, ne vem in nisem niti takrat nič slišal. Po vojni pa sem zvedel, da je ostal v inozemstvu, kjer je še danes. Dejstvo je, da aretacije nisem izvršil jaz, niti imel kaj skupnega z njo, zato je obtožba več kot smešna, saj Frič sploh ni bil nikoli član OF, niti njen pristaš.

Obtožba me je precej potrla, kajti zavedal sem se, da komunistična „pravica" ni pravica. Sojetniki v sobi so me tolažili, češ, da ni tako hudo, saj mi ničesar hudega ne očitajo in da bom v najslabšem primeru dobil kaki dve ali tri leta. Seveda so pri tem pozabili, da komunistično sodišče ni sodišče, temveč je komunistična partija že vnaprej določila kazni, ne glede na potek razprave.

Ker jug. zakon o sodnem postopku dovoljuje pismen zagovor obtoženca, sem ga takoj napisal in pobil vso obtožbo. Vedel sem, da ne bo nič pomagalo, toda hotel sem storiti vse, kar je mogoče. Pripadništva Vaški straži, Slovenski legiji in Domobranstvu nisem tajil, pač pa sem odločno pobijal nesmisel obtožbe in vse, kar nam prtijo na ramena.

Dne 18. decembra 1945 so mi izročili tudi obtožnico, ki je bila razmnožena na debelem papirju in zato tudi dokaj „debela knjiga". Daljša kakor obtožba sama, je bibila obrazložitev, katera pa je bila še bolj polna nesmislov in laži, pa tudi protislovja. Čim so mi vročili obtožnico, sem tudi jaz že oddal svoj pismeni zagovor v upanju, da ga bo sodišče vsaj prečitalo. Popoldne 18. decembra so nas obtožence vodili iz sob na hodnik, kjer so nas za razpravo obrili in ostrigli. Vsak izmed nas je zamišljeno gledal pred se, ne meneč se za vse, kar se je okoli njega dogajalo. Duševno smo se pripravili na veliko preizkušnjo, ki nas je čakala naslednji dan.

Proti večeru 18. dec. so nas preselili iz skupnih sob v samice v prvem nadstropju. Vsakega izmed nas 33 so vtaknili v drugo celico, tako, da bi bil nemogoč kakršenkoli stik. V celicah so bili seveda še drugi jetniki, toda komunistom je bilo le na tem, da ne bi prišli soobtoženci skupaj. Kakšna ironija, kot da bi nam kaj koristilo, če se vidimo in pozdravimo ali pa tudi, če spregovorimo med seboj kako besedico. Vtaknili so me v celico štev. 92, kjer je že bil zaprt meščanskošolski učitelj Lajovic — brat Milivoja Lajovica, ki je bil soobtožen na našem procesu. Gospod Lajovic je bil zelo vesel mojega prihoda v njegovo celico, saj je upal, da bo tako najhitreje zvedel za potek razprave in vse o bratu, kar ga je najbolj zanimalo.

„RAZPRAVA"

V sredo 19. decembra 1945 so nas po zajtrku poklicali iz celic; vsak je moral čakati pred svojo celico z obrazom obrnjenim proti vratom, češ, da se ne bi videli. Pazniki so šli od celice do celice in odpirali vrata, nato pa nas vsakega temeljito pregledali. Ta proces je trajal skoro eno uro predno smo bili vsi pregledani in pripravljeni za odhod v porotno dvorano. Po tem pregledu so nas močno zastražene peljali iz trakta samic na hodnik skupnih sob, kjer so nas uklenili po dva in dva skupaj. Jaz sem bil uklenjen s Porom Antonom, pred menoj pa sta stala polkovnik Peterlin in major Križ. Postavili so nas po vrstnem redu kot je bilo zapisano v obtožnici. Tako uklenjene so nas zjutraj ob 7,40 peljali preko dvorišča, skozi stranska zadnja vrata v porotno dvorano, v kateri so visele na steni slike Tita, Stalina, Engelsa, Lenina in Marksa. Dvorana je bila še prazna, ker so „poslušalce" spustili v dvorano šele po našem prihodu — tik pred pričetkom razprave. Klopi za nas so stale med pulti javnega tožilca in zagovornikov. Spredaj je stal stol — naslonjač za dr. Kukmana, ki se je zagovarjal iz prostosti. Za nami je bila polna vrsta stražarjev, ki so bili vsi do zadnjega oboroženi z brzostrelkami. Ko so nas posadili vsakega na svoje mesto v klopi, so nam sneli verige, nakar so pričeli spuščati publiko v

dvorano. Zvedeli smo, da so vstopnice za našo razpravo delili po „Ljudskih odborih" — to je občinah in sicer le članom KPJ in še to izbranim komunistom, od katerih so pričakovali, da bodo dobro navijali po direktivah „režiserja". Zato se je zbiral v dvorani samo izbrani „cvet" partijcev in komunističnih veljakov. Vendar smo opazili, da je prišlo v dvorano tudi zastopstvo angleškega in ameriškega poslaništva, ki je ves čas prisostvovalo razpravi. Počasi so prihajali v dvorano tudi zagovorniki po službeni dolžnosti in zasedli kateder na levi strani, med njimi in nami pa je sedel stražar — paznik Hribar, ki ni dovolil zagovornikom spregovoriti niti ene besede z nami. Nekaj po 8. uri so prišli v dvorano trije tožilci: major dr. Stante Jernej, kot tožilec LRS, major Simčič, kot njegov pomočnik in vojaški tožilec ter Repovž, ki je zastopal tožilstvo mesta Ljubljane. Takoj za njimi pa je vstopil sodni zbor, ki je štel poleg predsednika Baričeviča še dva prisednika in dva zapisnikarja ali podobno. Torej skupaj 5 ljudi. Porotna prisednika sta bila dva delavca komunista, katerih imen se ne spominjam več. Eden je bil ključavničar, drugi pa mislim da krojač. Oba sta bila mrkega pogleda in se jima je že z obraza čitala krutost in brutalnost. Predsednik senata Baričevič je prebral frazo „v imenu ljudstva" in tako otvoril proces, na kar smo sedli. Na mizi sodnikov ter na mizi tožilcev so stali mikrofoni, za nas pa je stal eden pred našimi klopmi poleg sodnijske mize. Poleg mikrofona je stal tudi „služabnik mikrofona" doma nekje iz Trnovega, ki je imel preklano zgornjo ustnico. Ta človek je imel nalogo, da je skrbel zato, da je vsak obtoženec govoril v mikrofon in je zato vedno mikrofon prestavljal pod nos obtoženca. Seveda je poleg te funkcije imel tudi nalogo izsiljevanja, kar je prišlo večkrat močno do izraza. Poleg te „velevažne osebnosti" je bila v dvorani še ena posebnost. Namreč za tožilci sta v klopi sedela Niko Pirnat in Božidar Jakac, oba z brado — Pirnat celo v uniformi kapetana. V začetku nismo vedeli, zakaj sta ta dva prisotna in to še celo za hrbti tožilcev, a pozneje nam je postalo jasno. Oba sta imela bloke in ves čas razprave pridno risala in portretirala nas „zločince naroda". Jakčeve risbe nisem videl nobene. Pirnatove pa so bile tako narejene, da smo izgledali čimvečji „ravbarji".

Ko smo sedli, se je pričelo ugotavljanje generalij. Vsak obtoženec, ki so ga poklicali, je moral potrditi pravilnost osebnih podatkov, ki jih je prečital predsednik senata. Seveda je bilo dokaj nepravilnosti, katere smo hoteli popraviti, pa se niso dosti na to ozirali. Kljub našim popravkom je sodišče obdržalo podatke take, kot so bili napisani, čeprav so bili napačni. Že tu smo videli, da bo vsak zagovor nemogoč in da bo sodišče upoštevalo le navodila partije. Nato je prebral sodnik imena zagovornikov, ki so nam bili dodeljeni po službeni dolžnosti in kateri niso z nami spregovorili niti ene samcate besedice. Vsak zagovornik je imel po tri ali štiri obtožence. Ne spominjam se vseh imen zagovornikov, niti koga so kateri „zastopali". Vem le to, da je imela dr. Ljuba Prenerjeva zagovarjati polk. Peterlina, majorja Križa, Dr. Vojsko in Juvana Franca. Dr. Vladimir Grossman pa je „zagovarjal" oba Pora, dr. Alujeviča, dr. Vrčona in mene. Dalje so bili še zagovorniki dr. Vrtačnik, dr. Ilc itd. Vseh zagovornikov je bilo menda 8. Pa kaj pravim zagovorniki; saj niso prav nič zagovarjali in razen dr. Prenerjeve in dr. Vrtačnika skoro spregovorili niso.

Po teh uvodnih ceremonijah je pričel javni tožilec svoj obtožni govor. Čital je obtožnico in obrazložitev kar 7 ur. Pri branju so se tožilci menjavali tako, da je približno vsak govoril dvakrat po eno uro. Govor je zaključil zopet Stante sam in pri tem zlil vso gnojnico na nas, na ves kler, vso reakcijo itd. Obsodil je vse zapadne narode, zaveznike in sploh ves svet, ki podpira svetovno reakcijo ter s tem preprečuje socializmu in komunizmu svoboden razvoj po vsem svetu. Končno pa je dejal, da ni več daleč čas, ko bo socializem zavladal po vsem svetu in bo enako kot mi sedela vsa svetovna reakcija in „lažna" kapitalistična demokracija na zatožni klopi.

Po prečitanju obtožnice, oz. po tožilčevem govoru je predsednik razpravo prekinil, saj je bilo že pozno zvečer, ter napovedal nadaljevanje naslednji dan ob 8. uri. Sodni zbor je vstal in odšel iz dvorane, za njim vsi trije tožilci, Pirnat in Jakac, nato pa še zagovorniki, ne da bi s katerim od nas obtožencev spregovorili eno samo besedo. Med tem se je tudi dvorana počasi praznila, ker so pazniki dobesedno gonili publiko iz dvorane. Na balkonu so bili novinarji, ki so morali ravno tako čimprej zapustiti dvorano. Končno smo v dvorani ostali samo mi obtoženci s pazniki, ki so nas zopet temeljito uklenili po dva in dva ter nas potem odgnali nazaj v zapor. Na hodniku pred traktom samic so nas odklenili in zopet temeljito preiskali, na-

kar smo se morali zopet postaviti vsak pred svojo celico — obrnjeni proti vratom. Ko smo bili vsi pregledani in smo vsi stali ob svojih celicah, so nam pričeli odpirati vrata in nas spuščati v celice. Nato so nam prinesli kosilo in večerjo skupaj, a nam ni teknilo kljub lakoti. Malo tiste repine vode sem posrebal, ostalo pa zlil v posodo, ker nisem čutil potrebe po hrani, saj so me ves dan dovolj „nakrmili" z lažmi in klevetanjem. Sojetniku v celici sem na kratko povedal potek razprave prvega dne, nato pa utrujen zaspal.

Naslednji, drugi dan razprave, smo po istem ceremonialu uklepanja in preiskav prišli prav tako pol ure pred pričetkom razprave v dvorano, kjer so nas odklenili, nakar se je napolnila dvorana s publiko. Zagovorniki niso bili vsi prišli, ker se jim verjetno ni zdelo vredno prisostvovati vsej razpravi. Edino dr. Prenerjeva je vedno točno hodila in prva zasedla svoje mesto. Videli smo to zagovornico v moški obleki, da čuti z nami in da bi nam rada kako pomagala, pa je bila brez moči. Ostali zagovorniki so bili bolj zaradi lepšega na razpravi, ker je bila pač taka njihova dolžnost, ne meneč se, ali je pravica na naši strani ali ne.

Po prihodu javnih tožilcev in obeh umetnikov, je vstopil v dvorano tudi sodni zbor. Pričel se je drugi dan obravnave — „zasliševanje" obtožencev. Režiser dr. Viktor Turnšek, takratni in še sedanji zli duh zaporov v Sloveniji, je od daleč urejal potek procesa, a kljub temu od časa do časa kaj prišepnil sodniku, ali predsedniku, ali pa javnemu tožilcu. Med razpravo je sedel največ tik za nami blizu javnega tožilca.

Kot prvega so poklicali pred sodnike dr. Koestla in pričeli z zasliševanjem. Toda, kako je izgledalo to zasliševanje? Sodnik mu je prečital točke obtožnice in navajal dejanja, ki bi jih naj obtoženec zagrešil. Obtoženi je zanikal in hotel pojasniti, da ni tako, a pomagalo ni nič, obveljalo je tako, kot je bilo zapisano v obtožnici in na zapisnik so dali le tisto, kar je sodnikom prijalo in kar je obtoženca obremenjevalo, dočim ni hotel nihče slišati resnice, ki jo je obtoženec izpovedoval, niti ne razbremenilnih okoliščin. Ta cirkus s prvim obtožencem je trajal eno uro, a pozneje so vedno hitreje „zasliševali", dokler se niso spomnili in enostavno vsako besedo obtožencu onemogočili. Prvih par je še imelo besedo, potem pa vse do Finca nič več. Pri Fincu so zopet malo popustili in mu dovolili par besed. Finec Milan je bil najvidnejša osebnost Slov. legije, ki so jo imeli na procesu in so zato njemu posvetili nekoliko več časa. Seveda ni imel Finec možnosti zagovora. On bi moral le potrditi obtožbo, kar pa ni storil, temveč je skušal čim krajše in čim odločnejše pobiti obtožbo ter prikazati resnico kot je bila. Pustili so ga malo govoriti, a njegovega zagovora niso upoštevali. Ostalo je vse pri starem tako, kot si je pač zamislil tožilec in komunistična partija Slovenije. Za Fincem je prišel na vrsto še dr. Vojska, kateremu so očitali, da je rovaril v zaporu in molil oz. celo propagiral molitev rožnega venca. To je baje izpričal sojetnik Pečovnik Albert, ki je bil obsojen na smrt in ki je jeseni 1945 umrl v kaznilnici v Mariboru. Dr. Vojska je odločno dvignil rožni venec, ki ga je imel v žepu in dejal: „Da, molil sem in bom molil rožni venec še vedno bolj goreče kot doslej!" To je javnega tožilca tako razkačilo, da je obtožnico proti Vojski še razširil zaradi protidržavne propagande in protirežimskega oz. protidržavnega rovarjenja v zaporu.

Po zasliševanju dr. Vojske, je predsednik zopet prekinil razpravo in jo preložil na naslednji dan. Ko se je dvorana zopet izpraznila, so nas kot prejšnji dan uklenili in odgnali v celice, z edino razliko, da so one, ki so bili ta dan že „zaslišani", oddvojili in jih skupno zaprli v sobo 110, ki je v takozvanem „Smrtnem traktu".

Kakor prejšnja dva dneva, tako je bil tudi tretji dan razprave isti postopek od celice pa do zatožne klopi in pričetka razprave. Sodni zbor smo pričakali stoje. Po govoru predsednika sodišča dr. Baričeviča, s katerim je otvoril nadaljevanje razprave, se je pričelo z „zasliševanjem" tistih, ki niso prišli prejšnji dan na vrsto. Tako je bil po vrstnem redu prvi na vrsti dr. Jan Branko, kateri je bil duševno že popolnoma strt. Priznal je vse, kar so hoteli in še celo več. Izjavil je celo nekaj o nekih justifikacijah, ki naj bi jih bil izvršil po naročilu Finca Milana. Seveda ni o tem Finec ničesar vedel in je to dr. Branko Jan izjavil le pod pritiskom zasliševalcev. Dr. Jan je bil že čisto apatičen, saj je bil prepričan v konec, kajti obtožnica je njega zelo obremenjevala. Duševno zmučen in strt, si je želel zopet miru, za katerega pa je vedel, da ga bo dosegel le s popolnim koncem — to je ob smrti. Prav vsled tega dejstva se ni branil lažnih obtožb, temveč je vse pritrdil, kar so „ljudski sodniki" zahtevali. Očitno je bilo, da „sodnikom" ni do resnice in pravice, temveč žele le priznanj — četudi so ta neresnična — da nas

bodo mogli najhuje obsoditi. To nam je bilo jasno že od vsega začetka. Vkljub vsemu pa smo bili nemalo presenečeni, ko je dr. Jan Branko prišel v svojo klop in se obrnil proti občinstvu v dvorani in glasno zaklical: „Ko bo pravici zadoščeno, prosim slovenski narod, da mi zgrešeno oprosti!" Občinstvo je to mirno sprejelo na znanje in ni bilo slišati niti enega klica. Nas pa so te besede zabolele, saj smo bili vendar mi vsi na strani slovenskega naroda in se borili za slovenski narod proti njega uničevalcem. Ne, slovenski narod nam ni imel kaj oprostiti. Dr. Janova prošnja po odpuščanju nam je težko legla na duše in nas kar nekako pritisnila k tlom. Toda pozneje smo sprevideli, da so dr. Jana prav te besede rešile smrti, saj je bil prav zaradi teh besed pomiloščen in to na izrecni predlog sodišča.

Za dr. Janom Brankom so prišli na vrsto duhovniki. Zasliševanje je hitro napredovalo, ker niso iskali resnice. Metliški prošt Alfonz Klemenčič je bil kmalu gotov; niso ga pustili do besede, da bi se zagovarjal. Dolžili so ga ovaduštva in odrejanja oseb — pristašev OF za zapor, oziroma za likvidacijo. Očitno je bilo, da je vse izmišljeno in tudi poklicane naučene priče niso mogle dokazati krivde. Najbolj se je osmešil priča partizanski polkovnik Borštnar, ki ni vedel pravzaprav več povedati kot to, da je bil prošt „eden prvih organizatorjev belogardističnega izdajstva v Beli krajini" ter da je metliškega prošta sam italijanski komisar označil kot najvidnejšega organizatorja belogardizma. Kot dokaz za „grozodejstva" prošta Klemenčiča so privlekli na dan tudi znani „Kočevski proces", češ da je bilo na tem procesu leta 1943 vse dokazano. Prošt je bil takrat obsojen na smrt ter zadnji trenutek pred partizanskim begom iz Kočevja tudi že „justificiran". Zato nikakor ni šlo sedaj komunistom v račun, da prošt še živi. Res, prošt Klemenčič je bil leta 1943 v kočevskih zaporih, obsojen v „Kočevskem procesu" na smrt in streljan. Toda po božji Previdnosti ga je kroglja zadela le skozi lica — streljan je bil v tilnik, pa se je verjetno malo ozrl in je tako šla krogla, namesto v tilnik, skozi desno lice, skozi ustno votlino in pri levem licu zopet ven. Strel mu je poškodoval le čeljustni sklep in ustno mišičevje ter izbil nekaj zob. Justifikator je videl, da je prošt padel in krvavel skozi usta. Ker so domobranci že prodirali proti Kočevju ni imel justifikator časa prepričati se, kam je svojo žrtev zadel. Prepričan je bil, da je prošt mrtev ter v strahu pred domobranci pobegnil. Tako je ostal prošt Klemenčič živ, a se mu še danes pozna sled te „eksekucije".

Za proštem je prišel na vrsto domobranski kurat dr. Peter Križaj. Čim se je pojavil pred sodnikom, je pričelo občinstvo v dvorani skandirati: „Križaja na križ, Križaja križaj!" Mučno je bilo in Križaj je izgubil prisotnost duha. Sodniki in tožilci so pričeli z obtožbami, da je hodil v uniformi in nosil celo pištolo; še celo več, da je celo s pištolo za pasom šel na prižnico in pred oltar. Križaj je hotel to pobiti in je seveda želel, da pride njegova izjava na zapisnik (ker običajno naših izjav sploh niso dali v zapisnik), pa ni prišel dalj kot da je rekel: „Prosim, dajte na zapisnik..." kaj, pa že ni mogel povedati, ker so ga takoj prekinili oziroma mu vzeli besedo. Dalje so ga sramotili in res „neumno" obtoževali, da se je vozil v uniformi (!) z avtom in kot tak celo „šmuglal" teleta preko ljubljanskega bloka, da so ga videli v spremstvu deklet in „najhuje", da je spovedoval ljudi predno so jih „beli" pobili, in jih pri tem skušal spreobrniti od OF k Bogu. Dejali so tudi, da je od teh ljudi pri spovedi izsiljeval priznanje o pripadnosti OF, kakor tudi, da se ni potegnil zanje, čeprav bi se kot duhovnik lahko, oziroma bi se celo moral. On pa je kot „zagrizen far" prepustil te „uboge ljudi" belim morilcem. Ob vsakem novem očitku in laži, se je hotel dr. Križaj braniti in zagovarjati, tako kot je bila navada pred pravimi sodišči. Toda pozabil je, da ta zmes juristov za mizo porotne dvorane nima nikake želje niti ne interesa izvedeti resnice. Kadarkoli je dr. Križaj odprl usta v svojo obrambo, ni prišel dalj kot do svojega: „Prosim, dajte na zapisnik...", pa je bil že prekinjen po sodniku ali tožilcu. Če sta pa ta dva pozabila, da ne sme obtoženec do besede, je takoj pričelo občinstvo s skadiranjem. Grozno je bilo poslušati to vpitje: „Križaja križaj!" Ob vsakem takem skandiranju je nastal peklenski hrušč, ker je pobesnela dvorana podpirala svoje skandiranje z ropotanjem z nogami in žvižganjem. Včasih je nastal pravi pekel. Da, da, podivjana komunistična drhal prekosi našo predstavo o peklu. Ako bi v tej dobi živel Dante, bi gotovo lahko napisal svoj „Pekel" še veliko strašnejši, kot ga je opisal. Trušč v dvorani je bil tak, da je javni tožilec dr. Jernej Stante moral parkrat vstati in miriti „peklensko svojat". Ker pa tudi to ni pomagalo, je zagrozil, „da naj se občinstvo zaveda, da

nismo v dvorani sami in ga prosi, da naj z nedostojnim ropotom ne jemlje ugleda 'Ljudskemu sodišču', kajti sicer bo moral dati dvorano izprazniti." „Zverine" so se nekoliko pomirile, a ne za dolgo, tako da je moral tožilec ponovno prositi za mir in ponovno poudariti, da nismo sami v dvorani. S tem je namignil na inozemske zastopnike, ki so poslušali razpravo. Končno so dr. Petra Križaja spustili v klop vsega prepotenega. Nanj so zlili vso gnojnico, pa ga vendar niso strli. Bil je svest svoje nedolžnosti, še bolj pa nedolžnosti svojega nadpastirja, našega škofa dr. Gregorija Rožmana, katerega so pri vsaki besedi sodniki in tožilci ogabno blatili. Kakor mi vsi, tako je bil tudi Križaj ponosen na našega mučeniškega škofa in tudi na dejstvo, da smo vsi po nedolžnem pred krvoločnim rdečim sodiščem samo zato, ker smo ljubili Boga ,svoj narod in svojo domovino. Bil je pa tudi ponosen na svoj duhovniški poklic in popolnoma predan božji volji. Ko smo bili sami, nam je večkrat dejal: „Sami smo tako nebogljeni in si ne moremo nič pomagati, zato naj se zgodi božja volja!"

Za dr. Križajem je bil klican pred sodniško mizo šentjernejski župnik France Cerkovnik. Človek, ki ga je bila vse življenje sama dobrota. Vse življenje je bil vzor duhovnika, in kolikor sem ga poznal, lahko rečem, je bil pravi svetnik. Vedno predan v božjo voljo, je tudi tokrat ponosno, da skoro majestetično, stopil iz klopi in šel pred sodnike. Iz ust tožilcev in sodnikov so pričele padati žaljivke in grde obtožbe. Dolžili so ga, da je množično moril in klal žene, starčke, otroke in dojenčke. Da je osebno vzgojil tudi obtoženega Rormana v morilsko zver in ga učil, kako in kje naj kolje žene, otroke in dojenčke. Človek ne more verjeti, da lahko kaj takega napiše in izusti inteligent z akademskim naslovom „doctor juris". Vsa obtožba, ki jo je sestavil slavni rdeči tožilec „tovariš" dr. Jernej Stante, je tako logično nesmiselna, da bi se je še tepec sramoval. Župnik Cerkovnik je vse obtožbe na kratko, a jedrnato in smiselno odbil tako, da je sodnike in tožilca spravil večkrat v zadrego. Ponosno je stal pred mikrofonom in mirno ter preudarno odgovarjal. Videlo se je, da je v obrambi močnejši kakor so „tovariši ljudski juristi", zato so ga kaj hitro napodili nazaj v klop. Mislili smo, da je s tem zasliševanje in duševno mučenje župnika Cerkovnika končano, pa smo se pošteno zmotili. Pri zasliševanju zadnjega obtoženca Rormana Franca, so vzeli župnika Cerkovnika ponovno v „precep".

Nato je bil na vrsti za zasliševanje duhovnik Šavora Jože. Obtožba proti njemu ni bila tako huda, zato pa za „tovariše" toliko bolj zabavna. Dolžili so ga, da je kot vodja Vajeniškega doma v Ljubljani vzgajal mladino proti OF v izprijene „izdajalce". Da je prirejal protikomunistična predavanja itd. Ker so „tovariši" uvideli, da pri zasliševanju vsakega nadaljnega obtoženca bolj in bolj izgublja obtožba svojo verodostojnost, so pričeli že pri Šavori klicati na soočenje priče, dasi za te po „ceremonijalu" še ni bil čas nastopa. Priče bi morale nastopiti šele po zaključnem zaslišanju vseh obtožencev. Tako so med zasliševanje Joža Šavore poklicali pričo Mileno Kernc, njegovo nekdanjo učenko oz. gojenko. To je tista Milena Kernc, katera je bila februarja l. 1945 slikana v reviji „Slovensko domobranstvo" kot prva ženska, ki je opravila pomočniški izpit za dimnikarja. Koliko je bilo takrat v našem listu hvale temu dekletu. To slavno dekle je stalo tokrat kot obremenilna priča nasproti svojemu bivšemu učitelju in katehetu. Toda kako je bilo njeno pričevanje ogabno in neumno. Povedala je le, da je Šavora vzgajal mladino v protikomunističnem duhu, da jo je odvajal od OF in da je imel na njo (pričo) posebno „piko", to pa za to, ker se je šminkala. To je bilo vse njeno pričevanje, ki je vse „tovariše" močno zabavalo. Končno pa se je še pobahala, da se je leta 1945 iz maščevalnosti ponesnažila na sredino oltarne mize, prav na tistem mestu, kamor postavi duhovnik kelih, v cerkvi „Male Terezije Deteta Jezusa na Kodeljevem". To se je sodnikom in tožilcem, kakor tudi vsemu občinstvu zdelo zelo imenitno.

Za Jožetom Šavoro je stopil pred sodni kateder domobranski nadporočnik Jože Bajec. Obtožba ga je dolžila članstva „Vaških straž", „Domobranstva" in tudi „Slovenske legije". Bil je „šef obveščevalnega centra v Novem mestu" in je zato bila obtožba splošna za vse, karkoli se je zgodilo v novomeškem okraju. Toda kljub temu ni zmogla obtožba nobenega konkretnega primera. V glavnem se je med tožilcem in obtoženim Bajcem razvijala ideološka debata, saj mu je tožilec očital, da je bil Bajec leta 1934 kot osmošolec član takratne komunistične partije na poljanski gimnaziji, a je pozneje izstopil in prešel na nasprotno stran „ljudstva". Kot tak je postal zagrizen sovražnik KPS in jo preganjal kjerkoli jo je mogel. Bajec mu je od-

lično odgovarjal in povedal, da je takrat izstopil iz KP zato, ker je spoznal kam KP pelje, ker ni hotel biti izdajalec in uničevalec svojega lastnega naroda. Položaj je bil močno napet, ker je s tem postal obtoženec tožilec. Bog ve, kam bi ta debata pripeljala, če ne bi tožilec uvidel nevarne cesti in zasliševanje prekinil, oziroma napodil Bajca v klop. Priznati je treba, da je Bajec kot „krščanski socialist" zagrabil zagovor na splošno — ne osebno — v socialnem duhu, pri tem pa močno poudaril pravilnost krščanskih nazorov in miselnosti. Imel je tudi pogum povedati sodnikom in tožilcem, da si mi nismo zapisali na prapor geslo „Požig, rop, umor" kot si ga je zapisala na svoj rdeči prapor KP in njena OF.

Naslednji obtoženec, ki je moral iz klopi, je bil zdravnik, šef domobranske zdravstvene službe dr. Stane Grapar. Njegova obtožnica je bila relativno lahka. Dasi je bil domobranski major in šef domobranske zdravstvene službe so se pričeli za njega potegovati celo iz občinstva. Doslej niso pustili nikomur izreči niti besede v našo korist, pri dr. Graparju pa so to morali. Iz občinstva so se dvignili posamezniki, ki so povedali, ča je dr. Grapar bil vkljub svojemu činu in službi, -v prvi vrsti le zdravnik in je kot tak vedno pomagal vsakomur, ki je bil potreben zdravniške pomoči. Pričali so, da ni nikoli delal političnih izjem in je zato zdravniško pomagal tudi ranjenim partizanom, jim na Viču — ko so se zatekli k njemu po zdravniško pomoč — obvezal rane in jim dal s seboj celo zdravila, ne da bi pri tem kogarkoli vprašal od kod mu rana, ali poškodba in da ni nikogar potem prijavil oblastem. Skratka vse je pričalo njemu v prid samo dobro, in ga dajalo za vzgled kot zdravnika, ki svoje zdravniške dolžnosti ne pozabi tudi pri političnem nasprotniku. Sicer pa kdorkoli dr. Graparja pozna, ve, da je ta človek res prava dobričina, ki ni sposoben nikomur nič žalega storiti, temveč le vsakomur pomaga po svoji srčni in krščanski dobroti.

Po zasliševanju dr. Graparja je prišel na vrsto obtoženec št. 25 po vrstnem redu obtožnice. Pred sdoni zbor je stopil zopet duhovnik Hinko Goričan. Njemu je tožilec očital izdajstvo po naročilu škofa dr. Rožmana, češ, da je kot škofov poslanec organiziral protikomunistično dejavnost in Slovensko legijo po vsej Sloveniji. Kot sel „zločinskega" škofa je hodil preko takratne državne meje na zasedeno Gorenjsko in Štajersko ter pod krinko dušnopastirstva skušal ustvariti narodno izdajstvo tudi v teh predelih Slovenije. Istočasno pa je bil kurat Marnove četniške skupine, kateri je tudi dobavljal potrebni materijal. Skratka bil je kurat in član tiste četniške skupine, ki se je odtrgala od partizanstva in potem zadala partizanstvu in vsej OF težke izgube. Tudi proti Goričanu niso imeli nobenih pravih dokazov, niti ne prehudih obtožb. Zagovarjal se je zelo dobro, v kolikor so ga pač pustili do besede. Ker je že po naravi bolj male postave, se je pred sodiščem naredil še nekako bolj malega, tako, da je izgledal kot kak šolarček.

Nato se je pričelo zasliševanje polkovnika Peterlina Ernesta. Jasno, da so njemu kot predstavniku štaba protikomunističnih oddelkov največ očitali, a nobena obtožba ni bila toliko osebna kakor pri drugih, temveč vse bolj na splošno. Seveda so mu posebno očitali organiziranje najpreje „Vaških straž", nato v sklopu teh, takozvane „božične racije leta 1942" in pozneje organiziranje „Slovenskega domobranstva", v katerem je bil tudi načelnik štaba. Očitali so mu, da je vzgojil in izvežbal take vojake, ki so zadajali „Osvobodilni vojski" najhujše izgube. Proti njemu je pričal sam „tovariš" general Dušan Kveder. Pri tem pričevanju je bilo značilno, da je sodnik „generala" Kvedra tikal in Peterlina močno okregal, ko si je drznil reči Kvedru „tovariš". Vskočil je tožilec Stante in grobo dejal, da zločinec nima pravice reči „borcu za narodno svobodo" „tovariš". Ker so ob začetku razprave poudarjali, da smo mi „gospodje" na tak način kot da je beseda „gospod" poniževalna, oni pa niso „gospodje", temveč „tovariši", je bil polkovnik Peterlin dokaj zmeden, saj ni vedel kako naj nazove „slavnega" generala. Ker mu „gospod" ni smel reči, naziv „tovariš" pa so mu prepovedali, je naredil pač najbolje, ko je umolknil. Takozvani „generallajtnant" Kveder pa se je razšopiril in pričel svoj „slavni" in žaljivi govor. Začel je zelo poniževalno z „Gospod ex podpolkovnik Peterlin..." Ne spominjam se več celega govora, ki je bil ena sama polivka gnojnice na glavo polkovnika, pri vsakem stavku poudarjajoč „gospod ex podpolkovnik". Očital mu je vse mogoče in nemogoče. Končno pa je vprašal polkovnika Peterlina, kaj misli, če bi se onadva kdaj srečala s puško v roki na bojnem polju. Gotovo bi eden od njiju sedaj ne bil več živ, kar mu je iz vsega srca polkovnik Peterlin potrdil. Govor tega „slavnega generala" pred sodiščem nam je še bolj odprl oči, da ne sme-

mo upati na kako milo kazen, ampak na najhujše. Jasno nam je bilo, da je partija poslala Kvedra zato pred sodišče, da bo s svojo pojavo in svojim „govorom" povedal sodnikom in vsem, da moramo biti, po direktivah partije, prav vsi obsojeni na smrt. Da pa je bilo to še bolj očitno, je „junaški generallajtnant" objavil naslednji dan v dnevnikih „Ljudska pravica" in „Slovenski poročevalec" še svoj članek: „Zveri v človeški podobi", kjer je odkrito zahteval za vse smrtno kazen. Proti polkovniku Peterlinu je pričala tudi neka priletna ženska (imena se ne spominjam), katere sinova sta bila sicer člana „Narodne legije" in leta 1944 tudi od Gestapa aretirana ter zaprta med nami, dasi ne v naši sobi, a jih je policija tik pred našim odhodom v Dachau odkrila kot delavca OF, ju v zaporu aretirala in odpeljala v policijske zapore. Ta dva sta bila potem aprila ali prve dni maja ustreljena med ostalimi na Turjaku, kamor naj bi jih odvedla na justifikacijo policija pod poveljstvom por. Hlebca; seve, če to poročilo drži, potem poznavalcem razmer ne bo težko ugotoviti priimka teh dveh fantov, s tem pa tudi priimek njihove matere, ki se je pojavila v naši razpravi kot priča proti polk. Peterlinu. Tudi ona je izjavila, da sta bila njena sinova od OF poslana v naše vrste, kjer so ju odkrili in potem ob koncu vojne „tik pred osvoboditvijo" ustrelili med drugimi na Turjaku. Za njo je pričala tudi neka učiteljica iz Škofljice, ki je povedala, da je prišel Peterlin po onem napadu in požigu šole v Škofljico in komaj odnesel zdrave pete pred partizansko pravico. Tega pričevanja so bili „tovariši" veseli.

Za polkovnikom Peterlinom je prišel na vrsto za zasliševanje major Križ Ladislav. Ker je bil domobranski poveljnik stiškega udarnega bataljona, so se vse obtožbe tikale delovanja na tem področju in pozneje na področju Novega mesta, ko je major Križ prevzel poveljstvo novomeškega bataljona. Toda te obtožbe ne vedo očitati drugega kakor junaško borbo domobrancev stiškega udarnega in pozneje novomeškega bataljona. Obtožba opisuje borbe in ne kakih zločinov, katerih seveda ni bilo. Res za nameček potem navaja razne laži o klerikalni zagrizenosti njegovih borcev, o umorih, ki jih ni bilo itd. Vkljub vsemu pa iz vse obtožbe izhaja prej priznanje, da so vojaki teh bataljonov bili odlični vojaki, kakor pa kaki zločinci. Res so mu konkretno očitali likvidacije v Stični, ko so domobranci odkrili med stiškimi prebivalci izdajalce, kateri so koncem vojne točno poročali titovim letalcem položaje, katere so le ti potem z uspehom bombardirali. Toda major Križ je to z lahkoto pobil, saj je bil dejansko tisti čas že v gestapovskih zaporih oziroma celo že v Dachau. Vkljub temu pa je „javni tožilec Stante" smatral, da te stvari prikaže kot zločin majorja Križa, češ, „da ni važno ali je major Križ bil takrat na položaju poveljnika ali ne, ampak je važno dejstvo, da je major Križ pripadal zločinski domobranski skupnosti". S tem, je dejal „javni tožilec", je dokazana krivda enega največjih „zločincev", bivšega majorja Križa.

Za majorjem Križem sem končno prišel jaz na vrsto. Korajžno sem stopil pred sodno mizo v zavesti, da nisem nikomur storil nič žalega. Da sem se boril proti komunizmu, to že, toda — frontalna borba se ne more kaznovati, kajti sile so bile na obeh straneh izenačene in iz obeh strani se je streljalo. Toda kaj, pri komunistih ni važno, če si zagrešil kako nepravilnost ali ne, za njih je že „zločin" samo dejstvo, da si se upal postaviti njim v bran in se nisi pustil kar enostavno pobiti tako kot klavna žival. Vsakdor, ki se je boril proti komunistom bilo idejno ali vojaško, je za komuniste največji „vojni zločinec". Nasprotno pa je vsako dejanje, čeprav najhujši zločin, ki ga narede komunistični voditelji in borci, za njih „največje junaštvo", s katerim se javno bahajo in so nanj ponosni. Iz zaslišanja sem videl, da so iskali po vseh krajih, kjer sem služboval, dokaze o mojih „zločinih", pa niso mogli nikjer ničesar najti, da celo še več: iz vseh krajev mojega službovanja niso našli niti ene priče, ki bi pričala proti meni, dočim se jih je veliko javilo za pričevanje v moj prid. Jasno, da teh prič niso vzeli na znanje in so zato iskali druge obremenilne priče v Ljubljani sami, kjer vojaško sploh nisem deloval. Toda za njih to sploh ni važno, saj naučena priča tudi lahko pred sodiščem dovolj „močno" priča, kar „ljudskemu sodišču" zadostuje za obsodbo. Kot že rečeno, niso mogli najti kakega mojega kaznivega dejanja na terenu, zato so mi naprtili izmišljene. Res so mi očitali poveljstvo domobranskemu oklopnemu vlaku, a ker iz teh krajev, kjer je ta edinica delovala, niso mogli dobiti obremenilnih okoliščin, so smatrali, da je že dovolj velik zločin dejstvo, da sem se *prvi* postavil iz Bežigrada komunistom aktivno v bran in pozneje kot domobranec celo pripadal edinicam, ki so partizanom prizadejale največ gorja oziroma bile za partizane najbolj trd oreh. — Druga obtožba je bila, da

sem bil l. 1942 že aktivno udeležen pri „uporu" proti NOV in POS, to je, da sem se že poleti 1942 aktivno boril proti partizanom in komunistični partiji. Očitali so mi, da sem bil edini iz vsega Bežigrada in istočasno tudi prvi, ki je odšel iz Bežigrada na teren, pozneje pa za seboj potegnil še druge mlade fante in jih tako zapeljal v zločin in „narodno izdajstvo". — Dalje so mi očitali pripadnost v „Vaških stražah" in aktivno članstvo v postojanki Kleče nad Ljubljano, kjer so bili „mučeni in zaprti" najboljši borci OF. Obtožba mi ne navaja ničesar konkretnega, vse le na splošno, kar pa je za komuniste tudi dovolj, da te lahko najhuje obsodijo. — Dolžili so me, da sem član „tajne" in najbolj „zločinske" policijske skupine, ki je bila neposredno pod poveljstvom „zločinca" Loha, kjer sem izvrševal, celo ob prisotnosti nemških vojakov, aretacije „slovenskih patriotov". Dejal sem, da nisem bil nikoli član kake „policijske skupine, ker nisem bil policaj, temveč vojak" in da Loha osebno sploh nisem poznal. Toda tega zagovora sploh niso vzeli na znanje. Res pa je, da sem bil *kot vojak* pričujoč aretaciji Marka Ivana, Marolta, Župančiča Svetozara in Friča Oskarja, kateri so pa tudi vsi živi in zdravi prišli nazaj domov, kar je dokaz, da se ni nikomur zgodilo nič žalega. Pripomnil sem tudi, da sem bil le pričujoč aretaciji, ki jo je izvršil član skupine poročnika Rupnika Evgena in ni imel torej nič skupnega z Lohom, sicer pa so bili aretirani po aretaciji predani policiji in je bil ves postopek korekten. Jasno ni bilo to važno za sodišče, ampak je za komunistično „justico" važno le dejstvo, da sem priznal prisotnost pri aretaciji. — Končno so poklicali kar iz dvorane še priče proti meni in je tako prišel pred sodnike Mark Ivan (zgoraj omenjeni aretiranec), ki je pričel na dolgo in široko pripovedovati, kako smo prišli k njemu, pa nas je vse pometal iz stanovonja, kako smo „frčali" skozi vrata in kako nas je s stolom „namahal" ter nam zagrozil, da bo na nas zmetal ročne bombe, ki jih je res imel v stanovanju. Mi „strahopetci" pa smo bežali, kar so nas nesle noge. V isti sapi pa je trdil, da sem bil jaz glavni, ki sem ga aretiral in nanj celo nameril revolver. Jasno sem se temu pričevanju moral, kljub resnosti položaja, nasmejati, saj kako vendar je sploh mogel biti aretiran, če smo mi „strahopetci" tako bežali. Res ne vem, kako more biti nekdo aretiran od tistega, ki pred njim v „strahu beži". Med tem ko sem se nasmejal, je zavpil nekdo iz dvorane: „Usekaj zločinca po gobcu, ko se sedaj še smeji!" Udaril me ni nihče, pač pa je Mark „mastno" pljunil proti meni, tako da sem se pljunku komaj umaknil. Pričanje Marka je bilo za sodišče dovolj dokazno, dasi je lahko vsak otrok videl nesmisel tega pričevanja. — Za Markom je prišlo na oder neko dekle staro kakih 18 let, ki je dejalo dobesedno: „Jaz ne vem povedati nič drugega kakor to, da je hodil Žekar po Bežigradu v lepi domobranski oficirski uniformi, jezdil večkrat konja ali vozil motor, mene pa še pogledati ni hotel. Res je tudi, da se ga je vse balo, ker je bil znan kot zagrizen belček in visok častnik bele garde." — Za njo sta prišli še dve priči, ki sta izpovedali, da se me je vse balo, ker sem bil vedno v oficirski uniformi in vedno oborožen s pištolo ter sem vedno stegoval vrat ter gledal po vrtovih čez planke. Baje so nekoč prenašali partizanski propagandni material in ko so zagledali mene na cesti, so se skrili, da jih ne bi odkril. Ko so že mislili, da je zopet varno, so ponovno poskusili prenesti material na cesto, a čim so bili na cesti, sem se zopet jaz pojavil na ulici ter so morali ponovno vse poskriti. To se je ponovilo še trikrat tako, da so bili prepričani, da sem jim na sledi, čeprav dejansko o vsem tem nisem imel niti pojma in sem bil res le slučajno takrat na cesti. Vsled teh mojih pojav v usodnih trenutkih se je dostava materiala zakasnila kar za tri dni, kar je bilo v ogromno škodo „osvobodilnemu pokretu".

Za menoj sta prišla na vrsto brata Por Anton in Jože. Oba so dolžili članstva protikomunistične policije.

Božidarju Rupniku so očitali edino sodelovanje pri tkzv. božičnih racijah leta 1942, kakor tudi izdajanja pripadnikov OF.

Njemu je sledilo zasliševanje domobranskega narednika Mehleta Vinka. Dolžili so ga nešteto „zločinov" v Grosuplju, kakor tudi sodelovanja aretacije oz. bolje rečeno napada na grosupeljsko Gestapo, kar je res povzročilo njegovo aretacijo po Gestapu, a s tem tudi represalije Gestapa nad grosupeljskim prebivalstvom. Seveda niso pozabili pripadništva slovenskemu domobranstvu in dejstva, da se je udeležil borb v okolici Grosuplja, ki so partizanom prizadejale nešteto težav in izgub. Pri Mehletu je bilo očitno podtikanje „tuje" krivde, tako, da je celo „javni tožilec Ljubljane" Repovž pobijal obtožbo. Toda kljub temu, da se je za Mehleta zavzemal „javni tožilec", je smatralo sodišče, da je krivda dokazana.

DR. LJUBO SIRC

še eno poglavje iz spominov

V Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1963 je dr. Ljubo Sirc objavil na straneh 82 do 110 dve poglavji iz svojih spominov pod naslovom „Poskus demokratske opozicije 1945—1947". V pričujočem Zborniku nadaljuje z objavo naslednjega poglavja iz svojih spominov. Nanaša se na aretacijo in zasliševanje v oznovskih zaporih v Ljubljani.

Uredništvo

V ROKAH OZNE

„Tovariš Sirc, aretirani ste!"

Nekdo je dejal to za mojim hrbtom okoli enajstih zvečer pred hišo v Gajevi 2A, kjer smo stanovali.

„Zakaj pa?" sem vprašal in se obrnil. Pred menoj je stal suh mladenič rdečkastih las.

„Boste že zvedeli!"

Popoldne mi je neki sorodnik dejal:

„Ljubo, pazi se, spet aretirajo!"

Kljub temu in kljub dejstvu, da je mnogo znakov kazalo na to, da bi me utegnili aretirati, me je aretacija presenetila. Dva dni prej me je mati vprašala, ko sem ji voščil lahko noč:

„In kaj naj storim, če te aretirajo?"

„Za božjo voljo, zakaj neki? Prej morajo aretirati še celo vrsto velikih živin."

Tisti dan je bila binkoštna sobota, 24. maja 1947 in predvečer Titovega rojstnega dne. Moja mati se je odpeljala v Kranj in jaz bi naj ji bil sledil prihodnjega dne. Zvečer sem prebil s svojim dekletom Katjo. Hotela sva v kino gledat sovjetski film o nürnberškem procesu „Sodba narodov", pa sva se premislila. Ko sem jo spremljal domov, se ji je iznenada zazdelo, da nama nekdo sledi. Smejal sem se ji:

„Ne glej no povsod strahov!"

Ko sva se ločila, sem šel nekaj vprašat k sorodnikom. Bili so že v postelji in tako sem se takoj namenil domov. Spotoma mi je prišlo na misel, da bi šel na požirek v kavarno „Slon", tako da sem šel mimo naših vežnih vrat. Opazil sem, da je nekdo stal v vhodu na Zaltino dvorišče. Nato sem zaslišal hitre korake in:

„Tovariš Sirc, aretirani ste!"

Stanovali smo v hiši takoj poleg zavarovalne banke „Slavije". Gestapo je pisarne te zavarovalnice preuredila v svoj glavni stan, ki ga je komunistična policija enostavno prevzela, a je nato pometala stanovalce še iz stanovanj v „Slaviji", tako da so oznovci imeli vso stavbo zase.

Mladenič me je aretiral pred vhodom na Slavijino dvorišče, pred katerim je stala straža. Oznovec je ukazal vojaku — menda je bil knojevec —, naj me straži s svojo brzostrelko in je začel zvoniti.

Kmalu je nekdo odprl in stopil sem na temno dvorišče polno avtomobilov. Od tam sem lahko videl balkon našega stanovanja. Ko sem stal na dvorišču, se mi je približal uniformiranec in mi rekel:

„O, Ljubo, kaj pa ti delaš tukaj?"

„Ne vem," sem odvrnil, „ali veš ti?"

Zasmejal se je ironično in zanikal.

Pripeljal se je avto in ukazali so mi, naj vstopim. Na vsako stran je sedel po en oznovec. Ko se je avto vozil po ulicah, je eden od njiju ukazoval šoferju:

„Na levo, na desno!"

Ni bilo težko uganiti, da se peljemo v oznovske zapore čez Ljubljanico. Pred vojno je bil tam psihiatrični oddelek ljubljanske bolnišnice. Bil sem nekajkrat tam pri predavanjih iz psihopatologije za študente prava.

Nemci so oddelek spremenili v zapore in komunistična policija jih je prevzela ter preimenovala v „Centralne zapore za Slovenijo".

Ko sem sedel v avtomobilu, me je začelo skrbeti. Preskrbel sem bil, da je šlo nekaj denarja nekega sorodnika v Ameriko. Vedel sem, da je nek drug prijatelj spravil denar ven s pomočjo cerkvenega

reda. Država je redovnikom odvzela skoro vse v Jugoslaviji in morali so dobivati pomoč od sobratov v tujini, da so vzdrževali svoj samostan. Pred nekaj časa sem dobil obvestilo, da bi radi dobili še več dinarjev za tujo valuto izplačano zunaj. Skrbelo me je, ali nisem pustil kakih sledi o tem v stanovanju. Trdno sem se odločil, da o teh stvareh ne bom govoril.

Ko smo prišli v Cetralne zapore za Slovenijo, so me najprej peljali v pisarno, kjer sem moral oddati listnico in uro. Nato sem se moral popolnoma sleči in so mi odvzeli kravato, pas, trakove za čevlje in še druge stvari. Vse so spravili v vrečice kakor v kakem kopališču.

Potem me je paznik odpeljal po hodniku in na dvorišče. Šla sva skozi vrata po stopnicah navzdol na drugo dvorišče, obdano z visokim zidom. Na sredi je stala dvo- ali trinadstropna stavba s samimi samicami, kolikor sem mogel videti. V zidu so bile samo line.

Vstopila sva in šla skozi zamrežena vrata v stražnico. Videl sem po tleh ležati nekaj reflektorjev in sem si mislil, da so pripravljeni za zasliševanje. Malo pred aretacijo mi je francoski konzul posodil francoski prevod Koestlerjeve knjike „Mrak opoldne", kjer sem bral o takih metodah. V resnici so reflektorje nekaj dni kasneje montirali na zid, tako da so ponoči obsvetljevali blok s samicami.

Drug paznik me je odpeljal na hodnik, ki ga je stena delila na pol, z vrsto celic na vsaki strani. Opazil sem, da je bila moja celica številka 48.

Komaj sem se mogel ozreti, so se vrata spet odprla in tretji paznik me je začel priganjati:

„Hajd, hajd!"

Šla sva nazaj v glavno stavbo in sva s hodnika vstopila na levo v veliko sobo.

Tam je sedelo več ljudi. Ob dolgi mizi je sedel človek v uniformi polkovnika politične policije. Spomnil sem se, da sem ga videl že prej. Pred nekaj tedni sva istočasno prečkala Gajevo ulico pred Slavijo, pri čemer me je predirljivo pogledal. Kasneje sem ugotovil, da je bil to Mitja Ribičič, šef zasliševalcev, ki je pozneje postal šef Ozne za Slovenijo in notranji sekretar LR Slovenije.

Vzel je kos papirja in me vprašal po osebnih podatkih. Sedel je za mizo in jaz sem stal pred njo.

„S kom ste se družili v zadnjem letu?"

Naštel sem kakih 60 oseb, od univerzitetnih profesorjev do britanskega in francoskega konzula.

„Ne bodite neumni! Kdo Vam bo verjel, da ste se družili z vsemi temi ljudmi! Koga od teh poznate najboljše?"

„Dejal sem, da sem imel stike z vsemi in da ne bi bilo mogoče reči, da sem koga poznal dobro.

Nenadoma je vprašal: „Ali poznate gospo Hočevarjevo?"

„Ne!" sem odvrnil, ker mi je dr. Nagode po aretaciji gospe Hočevarjeve naročil, naj vedno rečem, da je ne poznam.

Ribičič se je ironično smehljal.

„Ali se ne spomnite, kako ste ji sedeli nasproti na rdeči zofi pri Nagodetu?"

Zdel sem se samemu sebi neumen. Naša konspiracija je bila sila amaterska.

Moral sem priznati tudi, da sem vedel za ime kapetana Drčarja.

„Gospod Sirc, kdo so bile Vaše prijateljice?" se je glasilo naslednje vprašanje.

Za trenutek sem pomislil, nato sem si dejal, da je bolje, če omenim Katjo, saj so vsi vedeli, da sva se pogosto videla.

„Kdo še?"

Vprašal me je, ali so bili moji odnošaji z neko gospo politični ali ljubezenski. Zaradi nje sem rajši rekel, da drugo.

„Kdo še"?

„Kdo še?" sem se začudil.

„Kaj pa konzulova žena?"

„Kaj?!"

Ali niste imeli razmerja s konzulovo ženo?"

Začel sem protestirati.

„Na razburjajte se, gospod Sirc! Ali se spominjate večera, ko je bil konzul odsoten in ste prišli na konzulat. Najprej ste sedeli z kozulovo gospo v sprejemnici, nato pa sta oba šla v jedilnico; gospa konzulova je natočila dva kozarca in pila sta na vajino ljubezen."

Zares sem se spominjal, da se je zgodilo nekaj podobnega. Nekega večera, ko je bil konzul v Zagrebu, sem prišel na konzulat in sva z njegovo ženo popila po kozarec whiskyja. Morali so naju opazovati iz sosedne vile, v kateri je stanoval poveljnik Ljubljane, ali pa naju je opazovala in o tem poročala služkinja na konzulatu, ki smo ji rekli „mala Ozna". „Pitje na najino ljubezen" je bilo seveda gola fantazija.

„To je smešno!" sem dejal.

„Sicer pa, ali je konzulova žena sploh konzulova žena?"

Zdelo se mi je, da gre malo predaleč.

„Saj imata dva otroka!" sem dejal nejevoljno.

„O, nič zato," je vzkliknil Ribičič, „vse se da aranžirati, če je treba ujeti kalina, kakršen ste vi."

„Kdaj ste bili zadnjič s konzulom?" je nadaljeval.

„Približno pred štirinajstimi dnevi, ko smo se peljali k Sv. Križu nad Jesenicami."

„Kdo je bil še z Vami?"

„Konzulova žena, oba otroka in Unrina tajnica."

„Kaj ste delali tam?"

„Imeli smo piknik in trgali narcise."

„O čem ste se pogovarjali s konzulom?"

„Se ne spominjam. Nepomembne stvari."

„Dajte, no, dajte, gospod Sirc! Ne delajte se no, da se ne spominjate takega važnega razgovora!"

„Ni bil prav nič važen; pogovarjali smo se pač, kot se pogovarjajo ljudje ,ki se peljejo na izlet."

„Na primer?"

„O gorah pred nami."

„Dajte no, gospod Sirc, govorite resnico!"

Take vrste zasliševanje se je nadaljevalo zelo dolgo, zdelo se mi je ure in ure.

Postal sem utrujen; in da bi bilo brezkončnega izpraševanja konec, sem dejal, da smo morda govorili o stavbah, mimo katerih smo se peljali; npr. o tovarni Litostroj pri Ljubljani, o tovarni Iskra v Kranju, o novi hidroelektrični centrali pri Žirovnici in o jeseniški industriji. Dejal sem tudi, da so po mojem ta podjetja nerentabilna. Mislil sem si, da ne tvegam ničesar, saj so bili časopisi polni poročil o teh gradnjah in tudi ni bilo mogoče priti do Sv. Križa, ne da bi se peljali mimo.

Nihče me ni nikoli več vprašal česarkoli o tej zadevi, toda v sodbi je bilo rečeno, da sem „zbiral in izročal (tujim predstavnikom) podatke o Litostroju v Ljubljani, o hidrocentralah na Jesenicah..."

Nato je imel Ribičič name kratek nagovor, v katerem mi je razložil, da sem bil zelo nespameten, ker nisem vsega priznal takoj od začetka. Če bi bil storil tako, bi me mogli izpustiti še isto noč in nihče sploh ne bi vedel, da sem bil aretiran. Sedaj pa me morajo obdržati v zaporu in vse bo odvisno od mojega obnašanja med bodočim zasliševanjem.

Spet me je vprašal, zakaj smo stopili v stik s kapetanom Drčarjem na Koroškem.

„Hoteli smo vedeti, kaj se zunaj godi."

„Ali vam naši časopisi niso zadostovali?"

„Ne," sem odvrnil, „in hoteli smo storiti, kar je bilo v naši moči, da ne bi Jugoslavija izgubila ozemlja, zaradi enostranske uradne politike."

„Torej niste zaupali naši politiki?" je vprašal.

„Ne, nismo."

Začel je diktirati zapisnik. Prosil sem ga, naj mi dovoli, da zapisnik diktiram sam. Dovolil mi je, zaničljivo zamahnil z roko in odšel.

Ko sem diktiral oznovski tipkarici, je prišel paznik, da me odpelje nazaj v celico.

Na poti čez dvorišče sem opazil, da je dan. V bloku s samicami je nekaj neprijetno tulilo.

Brž, ko so se vrata celice zaprla za mano, sem se vlegel. Vrata so se takoj spet odprla:

„Vstanite, znak za vstajanje je že bil, in čez dan ni dovoljeno spati ali ležati."

Vstal sem. Ni bilo stola in tako sem se vsedel na vojaško posteljo, ki je stala sredi celice. Celica je bila kake tri metre dolga, meter in pol široka, stene so bile pobeljene in v desnem zgornjem oglu nasproti vratom je bila podolgovata lina. V vratih je bil kukalnik.

Nenadoma so se vrata odprla in paznik me je nahrulil, zakaj sedim na postelji.

„Kje pa naj sedim?" sem dejal.

Prinesli so mi stol brez naslonjala in mi rekli, da se ni dovoljeno naslanjati na stene ali lesti k lini.

Seveda sem se vzpel do line, brž ko je paznik zaprl vrata in se mi je zdelo varno. Videl sem le dvorišče, polno plevela, in visok zid. Za zidom je bilo nekaj dreves in visoke stavbe, ki so se mi zdele znane.

Opazil sem, da se kukalno okence odpira v rednih presledkih in da nekdo gleda v celico. Včasih sem slišal korake in bitje neke cerkvene ure. Sicer je bilo vse tiho.

Kmalu so me spet odpeljali na zaslišanje. Ne morem se več spomniti vseh zasliševalcev. Vem le, da sem imel z njimi dolge debate. Ko so me vprašali, ali me ni sram, da sem bil v prijateljskih odnošajih s tujimi imperialisti, sem dejal, da so to pač zelo čudni imperialisti. Britanija na primer dolguje več kot milijardo funtov Indiji in Egiptu na račun izdatkov njenih čet, ki so branile ti dve deželi. Bil sem bojevito razpoložen in sem — začasno — zasliševanja užival.

Zvečer je spet tulila čudna sirena, kar je bilo znak, da se smejo zaporniki vleči. Vlegel sem se in sem takoj zaspal, toda zbudili so me, tako da se mi je zdelo, brž ko sem zaprl oči.

Pazniku, ki me je prišel iskat, se je strahotno mudilo. Ni mi dovolil, ne da bi se popolnoma oblekel, ne da bi se počesal. Tako sem stopil pred zasliševalca skuštran in napoloblečen. Zasliševali so me — ne vem več o čem — vso noč.

Naslednji dan mi spet niso dovolili spati.

Ta dan, t. j. v ponedeljek, popoldne me je zasliševal plavolasec, ki ga nisem nikoli več videl.

Vprašal me je: „Kdaj ste prvič pomagali na tiskovnem uradu?"

Mislil sem, da me sprašuje o moji službi pri tiskovnem uradu slovenske vlade in sem mu začel razlagati kako in kaj.

„Ne, ne," me je prekinil, „mislim na tiskovni urad britanskega konzulata. Tatjana, tajnica, pravi, da ste ji pomagali."

Pomislil sem, da so torej aretirali tudi Tatjano. V resnici je šlo za navadno izmišljotino. Tatjano so aretirali šele mesce kasneje. Toda Tatjana mi je pravila, da so imeli pogosto vtis, da nekdo odpira predale v uradu. Vsekakor so ljudje vedno prihajali in odhajali. Iz vprašanja se je tudi zdelo očitno, da vedo nekaj o tem, da sem nekajkrat Tatjani pomagal. Zdelo se mi je pametnejše govoriti resnico.

„O da," sem rekel, „lansko poletje sem ji pomagal prevesti poročilo o Rupnikovem procesu in izpolniti formular o oddajah radia London za Jugoslavijo." Navedel sem nekaj podrobnosti.

„Ali veste, da je Tatjana angleška špijonka?" je vprašal.

„Tega ne morem verjeti!"

„O, seveda je. Če bi bil jaz njen znanec, bi mi stali pokonci vsi lasje na glavi."

Ta izjava se mi je zdela precej neumna, vendar sem bil rajši tiho.

„Kaj ste ji pomagali prevajati — poročilo ali komentar?" je končno vprašal.

„Komentar," se mi je zareklo, ker ni bilo res. Odrezal mi je besedo in me poslal nazaj v celico.

Začelo me je skrbeti.

Noč zatem so me pripeljali v sobo s težkimi rdečimi zavesami. Ribičič je čakal name s še nekim zasliševalcem.

Med prejšnjimi zasliševanji sem se branil, da je bil naš namen organizirati zakonito opozicijo in se udeležiti volitev. Zdelo se mi je, da ni nobenega pametnega razloga, zakaj jim ne bi povedal nekaj več o naših stikih s politiki v Beogradu in Zagrebu. Imel sem jih za popolnoma zakonite in sem si celo mislil, da se bodo dvakrat premislili, kaj storiti, če bodo vedeli, da smo imeli zveze z znanimi demokratičnimi voditelji.

Ribičič je poslušal, toda nazadnje je začel vpiti:

„Kakšne volitve, kakšna opozicija! Vsi ste navadna banda!"

V torek zjutraj so me odpeljali v veliko sobo, kjer sta me sprejela dva človeka, od katerih je eden postal moj stalni zasliševalec. Čeprav ne bi smel vedeti njegovega imena (kasneje me je neki oznovec začudeno vprašal: „Od kod pa veste za njegovo ime?"), sem ga ujel, ko je telefoniral, in zvedel, da ima partizansko ime Ambrož.

Najprej sta mi povedala, da sta bili moja mati in zaročenka pri vratih v centralne zapore in sta prinesli nekaj stvari zame. Izročila sta mi zavitek perila in slaščic. Povedala sta mi, da mati pričakuje, da se bo oče vrnil v petek, in da je prepričana, da me bo kmalu spravil iz zapora. Imel sem vtis, da se čudno nasmihata, vendar na to nisem bil posebno pozoren.

Nato je drugi odšel in Ambrož je začel z govorom, ki bi ga najlažje opisal kot komunistično pridigo. Rekel mi je, da sem razvajen kapitalistični otrok, kar seveda ni moja krivda, a da ne vem ničesar o življenju navadnih ljudi v predvojni Jugoslaviji. Tedaj je bilo življenje silno težko za vse, razen za par ljudi „kot vi, gospod Sirc". Ambrož sam je bil geometer, vendar po dokončanih študijah ni mogel dobiti redne službe. Moral je vzeti „volontersko" službo pri banski upravi in je zaslužil samo 800 dinarjev na mesec. (Mislil sem si: To je še vedno več kot danes zasluži dobra polovica uslužbencev.)

Začel je hvaliti pridobitve komunistične vlade in dodal: „In vi ste nas hoteli vreči v družbi z nekaj starimi ženskami in Nagodetom."

„Ali se nas niste nič bali?" me je vprašal.

„Zakaj naj bi se vas pa bal?"

„Niti po aretaciji Hočevarjeve?"

„Ne, rekli so mi, da je bila Hočevarjeva aretirana zaradi Engelmana, ki ga sploh ne poznam."

„Ali mislite, da je ne moremo povprašati tudi o drugih rečeh? Ali se vam zdi, da nismo sposobni vsega izvleči iz stare učiteljice?"

„Kaj bi pa mogli drugega izvleči iz nje? Zvezo s Koroško smo prekinili že davno."

„Ali ste jo res? In če ste bili mnenja, da je vaše delovanje čisto legalno, zakaj ste se potem sestajali tajno in menjali kraj sestanka, in zakaj se je gospa Hočevarjeva vedno tako prestrašila, kadar se je pred njeno hišo ustavil ponoči kak avto?"

„Nismo pričakovali sodnega postopka, bali smo se pa, da nam bo Ozna nagajala na druge načine."

„To lahko vsakdo reče."

Po premoru je nadaljeval:

„Glejte, gospod Sirc! Študirali ste pravo in zato imate gotovo o pravu čisto napačne pojme. Pred vojno se je bilo vredno braniti. Danes je to povsem brez smisla. Vse je odvisno od tega, kako se boste obnašali med preiskavo, med procesom in kasneje v zaporu. Najboljše je, da takoj vse poveste."

Nato me je odpustil. Dejal je, da se bova zvečer spet videla. Paznik me je zbudil, ko sem komaj dobro zaspal, in priganjal k naglici. Tekla sva čez dvorišče. V zasliševalnico sem prišel ves zasopel.

Ne spominjam se, kaj me je spraševal tisti večer in poslej se ne morem več jasno spomniti, kako natančno so potekali dogodki zapored. Zasliševal me je noč za nočjo in čez dan nisem smel spati. Rekel mi je, da me mora zasliševati ponoči, ker je podnevi preveč zaposlen.

Veliko pozneje, seveda, sem zvedel, kaj se je godilo zunaj med mojimi prvimi nekaj dnevi v Centralnih zaporih za Slovenijo.

S Katjo sva bila zmenjena, da se dobiva v nedeljo zjutraj. Ko je pozvonila, ji ni pri nas nihče odprl. Začelo jo je skrbeti in je šla po postrežnico, ki je imela ključ.

Ko sta odprli, je bilo v stanovanju vse v neredu. Vsi pepelniki so bili polni ogorkov. Očitno so stanovanje ponoči temeljito preiskali. Dve sosedi sta bili prisotni kot priči.

Katja je šla povedat britanskemu konzulu, kaj se je zgodilo. Najprej sta telefonirala v bolnišnico, a tam o meni niso vedeli ničesar. Konzul je nato Katjo odpeljal z avtom v Kranj. Nista šla v hišo, ampak sta čakala na vrtu.

Moja mati in kapetan Pirc sta se z njima vrnila v Ljubljano. Kapetan Pirc je šel k profesorju Furlanu in ministru Snoju, a tudi tadva nista o meni vedela ničesar. Ko je pozvonil na Nagodetovem stanovanju, mu je odprl uniformiranec in zahteval legitimacijo.

Neke noči me je Ambrož ali morda kdo drugi vprašal:

„Kaj pa je lisica?"

„Kakšna lisica?"

„Spomnite se!"

Skušal sem se spomniti, pa se nisem.

„Ali je lisica kaj skakala okoli?"

„Kje?"

„Ne delajte se, da ničesar ne vsete, mi vemo vse!"

„Da, ampak kaj?"

„Mala rdeča lisica skače čez lenega rjavega psa."

„O, seveda, ta stavek 'The little red fox jumps over the lazy brown dog' je agencija večkrat oddajala na teleprinterjih."

„To je bilo tajno sporočilo za vas iz Londona!"

Kmalu bi se mu začel smejati v obraz.

„Ne," sem dejal, „po našem mnenju so preskušali s tem stavkom teleprinterje, ker so v njem vse črke angleške abecede. Pogosto smo se spraševali, kaj je natančno ta stavek, in se smejali."

„Kdo se je bolj zanimal za ta stavek — vi ali načelnik oddelka?"

„Jaz," sem odgovoril.

„Kaj mislite, je značilno za špijona, da kaže več ali manj zanimanja?"

Bil sem tiho.

„In nosili ste domov trakove s tiskovnega urada."

Postalo mi je jasno, da je bila ena izmed naših tipkaric, najbrž njihova šefinja, pobesnela komunistka, oznovska denunciantka in še zelo neumna povrhu.

„Da, sem."

„V kakšen namen?"

„Včasih me je zanimala kaka vest, ki je nisem prevajal."

„Ali ste dali kdaj kak trak angleškemu konzulu?"

Nisem se takoj spomnil, da bi mu ga bil kdaj dal, nato mi je prišlo na misel, da sem mu neki trak pokazal.

„Nekoč sem vprašal konzula, ali je slišal govor Bevina, angleškega zunanjega ministra. Ker ga ni slišal po radiu in so britanski listi prihajali s štirinajstdnevno zamudo, sem mu nesel govor na traku."

„To je špijonaža," je izjavil.

Dokazoval sem mu, da ne more biti špijonaža, če kdo pokaže britanskemu konzulu govor britanskega ministra, ki ga preneša britanska agencija in ki ga je pobral iz koša za papir. Pa je bilo bob ob steno.

„Včasih je zelo važno, da bere britanski konzul govor zunanjega ministra z zamudo," je rekel.

Sodba se je glasila: „...vršil tatvine originalnih trakov radiobrzojavk Tanjuga na svojem službenem mestu in jih izročal članu predstavništva tuje države..." In načelnika oddelka so o tej zadevi ponovno zasliševali l. 1949.

Nato so hoteli vedeti, ali je „Pravda" imela med vojno obveščevalno službo.

„Da, imela jo je," sem dejal, „od začetka. Začel jo je organizirati neki Zupan, Nagodetov prijatelj. Toda Zupana so ob koncu l. 1941 aretirali fašisti in je umrl v Italiji. Kasneje se z obveščevalno službo ni nihče več ukvarjal."

„Kaj le pravite! Nedvomno ste imeli obveščevalno službo!"

Tako sva spet imela o čem govoriti vso noč.

„Ne smete pozabiti, da smo našli arhive „Mlade Jugoslavije" in da vemo vse."

Jaz nisem vedel ničesar ne o arhivih „Mlade Jugoslavije" ne o kakih drugih in sem tudi močno dvomil, da bi bili našli karkoli.

Nepričakovano je začel Ambrož zaničljivo:

„Kaj ste pa vi sploh delali med vojno? Kdo od vaših je izgubil življenje?"

Dejal sem: „Zupan na primer."

„Ah Zupan, Zupan!"

„In Lokar je umrl in Jelinič padel."

Jelinič je bil mlad medicinec, ki je hodil k Nagodetu in je kasneje padel pri partizanih.

Sploh me ni poslušal.

„Mi komunisti smo zares trpeli in smo izgubili svoje najboljše ljudi, medtem ko vi niste delali nič ali pa ste se šli politike."

„Dr. Potokar od SDS, ki je pogosto prihajal k Nagodetu, je umrl v Dachauu od lakote," sem dejal ponižno.

Videti je bilo, da je bilo silno napak, da sem si upal omeniti Dachau.

„Tudi jaz sem bil v Dachauu," se je naježil in dodal: „Tam je bilo dovolj hrane!" ali nekaj podobnega.

„Kakšne ljubezenske odnošaje je imela vaša zaročenka z italijanskimi okupatorji?" je bilo vprašanje s katerim se je začelo neko drugo zasliševanje.

„Bila je stara dvanajst let, ko se je vojna začela," sem pripomnil.

Kratek premor.

„Kaj je vedela o vašem zločinskem delovanju?"

„Ničesar."

„Ja, ne boste menda trdili, da dva človeka, ki sta se tako pogosto videla, nista vedela vsega drug o drugem?"

„Ne, ničesar ni vedela."

„Ali poznate njenega očeta?"

„Da, poznam."

„Kako mu je ime?"

Brez zavestnega razloga sem rekel da ne vem. Morda se mi je zdelo, da bi zvenelo preveč familiarno.

„Kaj je bil po poklicu?"

„Udeležen je bil pri stavbnem podjetju."

„Ali je hiša, kjer stanujejo, njihova?"

„Da, je."

„O seveda, tiči iste vrste letajo skupaj."

„Kaj dela oče vaše zaročenke sedaj?"

„V nekem uradu je."

„Sami ljudje brez eksistence," je vzkliknil zaničljivo.

Nisem si mogel kaj, da ne bi mislil: Ubogi Ambrož!

„S kom je kolaboriral?" je nadaljeval.

„Moral je pobegniti v Švico, ker je Žid, in Katjo so nacisti aretirali, ko je bila stara 14 let," sem ga zavrnil.

Katja jim ni imela kaj povedati. Kljub kaj dni po moji aretaciji se je pred njeno hišo ustavil avto in postaven tovariš jo je prišel iskat v peto nadstropje, da bi jo odpeljal v Centralne zapore Slovenije. To je bil Franjo Turk-Gorazd, ki je bil kasneje šef političnih komisarjev po zaporih in je okoli l. 1955 postal šef kabineta predsednika Izvršnega odbora LRS.

Zasliševala jo je cela vrsta ljudi, ki so vsi ponavljali, da nedvomno točno ve za moja zločinska dejanja. Rekla je, da ne ve ničesar, nakar so ji začeli pripovedovati o mojih resničnih in izmišljenih ljubeznih, da bi postala ljubosumna in da bi jo pripravili do govorjenja.

Katja jim ni imela kaj povedati. Kljub temu je prebila ves dan v Centralnih zaporih za Slovenijo.

Neke noči mi je Ambrož dovolil iti na stranišče. Stražnik me je spremljal. Žarnica se je nekaj pokvarila in moral sem vstopiti v temi. Brž, ko sem napravil prvi

korak, sem se v nekaj zaletel in razbil očala.

Ambrož se je jezil: „Sedaj bo vaša mati trdila, da vas pretepamo!"

„Ne verjamem. Od vas kaj takega ne pričakujem."

„Zakaj pa ne?"

„Zato, ker nedvomno veste, da pretepanje ljudi lahko napravi samo bolj trdovratne."

„O ne," je dejal, „včasih deluje prav čudežno."

Imel sem vtis, da ve veliko o tem čudežnem delovanju. Vendar se mene nikdar ni nihče dotaknil.

Po zaslišanju sem odklonil podpis zapisnika, češ, da ne morem brati. Zares sem bil vajen vedno brati z očali, povrhu sem si pa želel vsaj za nekaj dni izogniti branju in podpisovanju literarnih proizvodov mojega zasliševalca.

Pustili so me s tem nekaj dni na miru, toda čez kak teden očala še vedno niso prišla, so mi dali v podpis cel kup papirja. Ko so rekli, da moram zapisnike podpisati, sem jih začel brati. Kmalu sem opazil, da sem veliko preveč utrujen, da bi lahko vse prebral. Začel sem jih podpisovati kar tako. Zato sem se tem laže odločil, ker sem se pri predavanjih o kazenskem postopku naučil, da obstoja nekaj, čemur pravijo „načelo ustnosti", ki ne dovoljuje, da bi zasliševalne zapisnike uporabljali kot dokazilo pred sodiščem. Sodišče mora samo obtoženca zaslišati o vsem. Tako sem bil prepričan, da bom lahko pred sodiščem kasneje popravil vse morebitne napake.

V tem primeru kot v mnogih drugih se je izkazalo, da mi je zelo škodilo, da sem študiral pravo. Dasi so mi nekajkrat dejali, da je danes „pravo popolnoma drugačno", se še vedno nisem mogel iznebiti nekaterih utvar o komunistični justici.

Zasliševalcu sem natančno razložil, kje sem doma imel spravljena rezervna očala, pa jih vendarle niso mogli najti. Ko smo govorili o tem, se je izkazalo, da so naše stanovanje zapečatili in da so mojo mater nagnali ven le s tistim, kar je mogla nesti. To je bil zame hud udarec. Čutil sem se krivega, ker sem svoje starše spravil ob dom. Cele ure sem razmišljeval o tem, ali bomo kdaj dobili nazaj osebne stvari iz stanovanja. Včasih so se mi podile po glavi precej smešne misli: posebno me je skrbelo, ali bomo dobili nazaj nekakšen škotski pled in aparat za brušenje klinic.

Ko sem se pri zasliševalcu pritožil nad tem, da so mojim staršem vzeli stanovanje, je dejal: „Mogoče ga bodo pa dobili nazaj. Ko sem se jaz vrnil iz Dachaua, nisem imel niti spodnjih hlač, da bi jih preoblekel."

Več noči so me zasliševali o „Pravdinih" financah. Ničesar nisem vedel o kakršnih koli „financah" in bil sem gotov, da ni bilo nobenega denarja. Kljub temu so mi razlagali, da je imel dr. Nagode na razpolago ogromne vsote sumljivega izvora. Čudil sem se, za kaj je te fonde uporabljal, ko je bil vedno brez denarja. Zasliševalec je imel pred seboj kos papirja, ki je ležal tako, da sem lahko videl seznam ogromnih vsot z imeni pred njimi. Pravilno sem uganil, da je to navaden trik. Prav tako je zasliševalec nosil s seboj akt in trdil, da je vse to material proti nam. Ugotovil sem, da je bil večji del papirja prazen.

Vse, kar sem mogel povedati o financah, je bilo, da sta l. 1941 dala Pravdi nekaj denarja Dušan Sernec, ki je bil kasneje na Titovo željo član regentskega sveta, in trgovec Jelačin, čigar sin je bil komunist.

Nekoč, ko me je zasliševal o financah, je Ambrož vstal in se spoštljivo poklonil. Zanimalo me je, kdo naj bi bil srednjeveliki, sloki človek v uniformi polkovnika politične policije. Izkazalo se je, da je bil to Niko Šilih, tedanji šef komunistične politične policije. Kasneje je postal sekretar za notranje zadeve LRS, predsednik odbora za notranje zadeve ljudske skupščine LRS in nekako 1955 generalni tajnik slovenskega Izvršnega odbora.

Sedel je in poslušal nekaj časa zasliševanje. Nato je tiho odšel. Na ta način se je večkrat prikazal.

Ob koncu prvega tedna v Centralnih zaporih, me je prišel brit mladenič v uniformi oficirja tajne politične policije. Ko sem sedel pod njegovo britvijo, sem poskusil govoriti z njim. Sploh mi ni odgovoril.

Pravilo je bilo popolna tišina po vsej stavbi. Noben zapornik ni smel videti nobenega drugega zapornika. Premiki po stavbi so bili zato podobni zelo zapleteni plovbi. Če paznik ni bil gotov, da ni nikogar za oglom, sem moral počakati, da je šel pogledat. Nato mi je pomahnil z roko, naj grem dalje.

Na splošno je ta sistem funkcioniral, toda nekoč, ko me je zaprl v stranišče, da ne bi nekoga videl, sem se znašel skupaj z drugim zapornikom. Spregovorila nisva niti besedice.

Verjetno je bil ta zapornik Nemec. Po

„ilegalnih" glasovih na hodnikih sem sklepal, da mora biti v rokah OZNE precejšna skupina Nemcev. Dejansko je bil približno ob istem času proces proti skupini okupacijskih funkcionarjev, ki so bili vsi obsojeni na smrt.

Igranje slepih miši je delalo življenje v zaporih precej težavno. Zjutraj so nas posamič vodili v umivalnico, da smo se umili in izpraznili kiblo. Paznikom se je strašno mudilo. Na sprehod nisem šel nikoli, vendar je bil to morda del zasliševalnega sistema.

— — —

Prvi teden sploh nisem smel spati. Nekega večera proti koncu tedna — moral je biti petek ali sobota — so me peljali na zasliševanje pozneje kot ponavadi. Ležal sem ves vročičen v postelji. Zaslišal sem glasove od vrat — celica ni bila daleč od njih in bilo je sicer čisto tiho. Zdelo se mi je, da sem spoznal glasova strica kapetana Pirca in profesorja Furlana. Še vedno nisem gotov, ali sem ju slišal zares ali sem imel prisluhe.

Kapetan Pirc je dejal: „Torej tudi to sem moral doživeti!"

Paznik, ki ga je spremljal, je vprašal: „Kaj pa ste?"

Odgovoril je: „Pomorski kapetan."

Nato je vse utihnilo. Ležal sem v postelji in razmišljal, ali sem kdaj dejal kaj, kar bi bilo lahko povzročilo aretacijo strica ali profesorja Furlana. O stricu so me zasliševali. Vse, kar se jim mogel povedati — in to sem imel za popolnoma neškodljivo — je bilo, da se je redno udeleževal sestankov pri Nagodetu do maja 1946 in da je nato šel k njemu na obisk samo še enkrat septembra 1946 v zvezi z volitvami v republiške skupščine. Ne morem se spomniti, ali so me o profesorju Furlanu pred njegovo aretacijo sploh zaslišali.

„Koga poznate v Švici?"

Omenil sem ime svojih prijateljev, pri katerih sem prebil precej časa med vojno. Sicer sem njihov naslov navedel že v Beli Krajini na partizanskem personalnem oddelku, ko so me spraševali o mojih znancih v tujini.

„Čigav agent je on?" so me vprašali o družinskem poglavarju.

„Zakaj naj bi bil ta gospod agent?"

„Vsakdo je agent nekoga."

Zasliševal me je Ambrož, medtem ko je Ribičič sedel za njim in delal posebno hudobne opazke. Nekaj časa sta razlagala svojo teorijo o agentih, nato sta me vprašala:

„Ali ste pisali svojim prijateljem po vojni?"

„Da, sem."

„O čem?"

„Samo privatne stvari."

Hotel sem reči, da sem pisal stvari, o kakršnih se pač dopisujejo prijatelji in znanci, toda Ribičič je začel divjati:

„Privatne stvari! Za nas ni privatnih stvari! Vi ste v kazenski preiskavi in morate povedati vse! Vse!"

Skušal sem pojasniti, kaj sem hotel reči, in končno se je umiril.

„Koga ste še poznali v Švici?"

„Dr. Aniča, njegovega tajnika Senekoviča in njegovega švicarskega odvetnika."

„Ali so ti angleški ali ameriški špijoni?"

Skušal sem jima pojasniti, da sta Anič in Senekovič poznala nekaj Angležev in Američanov v Švici, a da nista špijona, kolikor jaz vem. Po vojni sem dvakrat pisal švicarskemu odvetniku.

Sodba se glasi: „...dalje poslal advokatu Eichenbergerju, s katerim je bil povezan še v času okupacije, lažno poročilo o izvajanju zakona o nacionalizaciji ter istotako preko advokata Eichenbergerja vspostavil zveze z agenti špijonskih služb Englom in Senekovičem v Bernu..."

Že prvo noč so me vprašali, kaj vem o tekstilu. Mislil sem si, da bi bilo slišati precej neprepričljivo, če bi rekel, da ne vem ničesar. Zato sem pobrskal po svojih možganih, da bi jim povedal vsaj nekaj.

Omenil sem, da sem vedel, da bo UNRRA dobavila Jugoslaviji še 20.000 ton bombaža. Zvedel sem to, ko sem prevajal razgovor med Readom Dunnom, predstavnikom National Cotton Council of America, in svojim očetom. Read Dunn je prišel v Jugoslavijo, da bi uredil potrebno v zvezi z novimi pošiljkami bombaža. Priletel je v Beograd iz Prage jeseni 1946 in je nameraval potovati naprej v Italijo.

V Beogradu se je hotel sestati z Borisom Kidričem, glavnim komunističnim gospodarstvenikom. Kidrič ga ni maral sprejeti, a sprejeti ga ni hotel tudi nihče drugi v ministrstvu industrije. Nihče si ni upal govoriti z njim, ker bi bilo to v nasprotju s protizahodno obsedenostjo jugoslovanskih komunistov. Gospod Dunn je dva ali tri dni čakal v hotelu „Balkan", nato pa se je z Orient-ekspresom odpeljal v Italijo.

Ko je zapustil Beograd, so se komunisti v ministrstvu industrije nenadoma za-

vedli, da so odgnali nekoga, ki jim je hotel dati nekaj zastonj. Zatorej so telefonirali v ministrstvu industrije v Ljubljani in naročili mojemu očetu, naj najde Američana v Orient-ekspresu in naj popravi napako, ki so jo zagrešili.

Oče je vprašal nekoga od vodilnih, ali sme vzeti s seboj mene kot tolmača. Tako sva šla in se sestala z Readom Dunnom. Oče ga je povabil, naj se ustavi v Ljubljani in naj pri nas kosi. To mu ni bilo mogoče, ker je že imel določene sestanke za naslednji dan v Milanu. Med sledečim razgovorom sem slišal podatke o dobavi Unrinega bombaža Jugoslaviji.

Nadalje sem omenil, da sem vedel, da imajo tovarne v Kranju sovjetski bombaž. Vse mesto je bilo polno govoric o tem in tekstilni delavci so se pritoževali, da je sovjetski bombaž slabe kvalitete. Vedel sem tudi, da je po nacionalizaciji proizvodnja v bivši Božičevi tovarni padla in da so delavci vložili prošnjo, naj se bivši lastnik vrne v tovarno kot ravnatelj (bivših lastnikov praviloma niso nastavljali v njihovih nacionaliziranih tovarnah). Oče nekega mojega prijatelja je po nacionalizaciji celo zapustil službo v tej tovarni, ker, kakor je dejal, ni mogel gledati, kako v prej odlično urejeni tovarni nastaja vedno večji nered.

O jugoslovanski tekstilni industriji sem komaj vedel še kaj več. Tekstil me ni nikoli posebno zanimal, tako da sem se zaradi tega pogosto sprl z očetom, ki je zanj tekstilna industrija postala neke vrste strast, odkar je začel svojo tovarno. Po vojni sem imel komaj priliko govoriti z očetom, tudi o tekstilu ne. Odhajal je na ministrstvo ob sedmih zjutraj in se vračal na kosilo okoli treh, ponavadi tako utrujen, da se mu ni ljubilo niti govoriti. Po kosilu je šel nazaj v svoj urad do pozno zvečer, ko smo večinoma imeli goste.

Tisto malo, kar sem vedel o tekstilni industriji, je bilo vendar zadosti, da so me obdolžili, da sem špijonaril v tej panogi. Ko sem jim dokazoval, da vendar ne more biti nobena tajnost, kar je vedel Američan Read Dunn, so zasliševalci dejali, da je včasih zelo važno, da Angleži ne zvedo, kar nekomu povedo Američani. Samo po sebi se je seveda razumelo, da sem jaz vse, kar sem vedel, povedal britanskemu konzulu, dasi sem to odločno zanikal in razložil, da nisem nikoli opazil pri konzulu najmanjšega zanimanja za jugoslovansko tekstilno industrijo.

Imeli so za špijonažo celo, da po mojem mnenju — in baje tudi po mnenju mojega očeta — Jugoslavija ni mogla pridelati dovolj bombaža za svoje lastne potrebe.

Čeprav so zasliševalci trdili, da je vse, kar sem jaz vedel o tekstilni industriji strogo tajno in da sem jaz vse te tajnosti izdal britanskemu konzulu, me je Ribičič skušal ujeti, da bi še kaj povedal.

Tako so me neke noči priznali v sobo, kjer so trije ali štirje zasliševalci sedeli v kotu. Ukazali so mi, da moram stati nekaj metrov vstran in se obrniti proč od njih. Začeli so me izpraševati o nekakšnih neslanostih. Nagonsko sem se vsako pot, ko sem odgovoril, obrnil proti njim. Ribičič se je jezil, vendar mi je končno dovolil, da stojim pred njimi kot človeško bitje.

Ribičič me je zasliševal o tekstilijah in je končno začel tuliti: „Ali nas imate vse za bedake ali kaj, ko nam pripovedujete take neumnosti? Hočem številke. Strokovnjaki ne govore takole. Hočem številke o tovornih vagonih. Koliko vagonov bombaža? Ne boste mi pripovedovali, da se niste pogovarjali še o drugem z očetom. Državni funkcionarji se doma vedno pogovarjajo o svoji službi!“

Nisem mu imel več kaj povedati in, če bi tudi imel, bi mu ničesar ne povedal. Postal sem bolj previden. Nedvomno se državni funkcionarji pogovarjajo s svojimi ženami in otroki o uradnih stvareh, ki niso zaupne, toda v normalnih državah jih zaradi tega ne zapirajo.

Sodba se je glasila, da sem „zbiral in izročal (ni bilo povedano komu) podatke o stanju tekstilne industrije in o količini bombaža v zalogi“.

Nadaljni dokaz za to obtožbo je bil, da si pri preiskavi stanovanja našli štiri „strogo tajne“ dokumente, ki jih je moj oče verjetno pozabil doma, ko so ga nekoč na vrat na nos poklicali v Beograd: 1) prošnjo neke tovarne za koks z datumom 31. januarja 1946; 2) pravila sovjetsko-jugoslovanske trgovinske zbornice; 3) poročilo o pomanjkanju pletilnih igel, ki bi lahko ogrozila produkcijo predilnic, in 4) zapisnik o posvetovanju predilničarjev.

Teh dokumentov nisem nikoli bral, kar sem jim tudi povedal. Morda sem jih imel v rokah, ko sem doma pospravljal, toda niso me prav nič zanimali.

Mnenje mojih mučilcev je bilo seveda drugačno: Šilih je trdil, da mi je oče redno nosil uradno pošto iz tekstilnega oddelka, da sem jo prebral in o vsem poročal britanskemu konzulu. Očitno po njihovem mnenju konzul ni imel drugega opravka,

kot da se je zanimal za tekstilno industrijo v Sloveniji.

„In," je dejal Šilih, „na večer pred vašo aretacijo ste šli mimo svoje hiše, ker ste imeli namen obiskati očeta v njegovem uradu in prevzeti nov špijonski material."

„Ne, tega namena nisem imel." sem dejal, „ker je bil oče v Varšavi z jugoslovansko trgovinsko delegacijo."

Med zasliševanjem me niso vedno vodili nazaj v celico. Včasih so me zaprli v luknjo pod glavnim stopniščem. Tam sem sedel na baročnem naslonjaču, ki so ga uropali kdove kje, razen kadar sem bil nervozen in sem se rajši prestopal z noge na nogo.

To je bila nekakšna luknja strahot. Vse stene so popisali ljudje, ki so tu čakali na zasliševanje ali so bili na poti nazaj v celico. Mnogi so bili očitno obsojeni na smrt ali so pričakovali, da bodo, tako, da so prosili novodošle, naj sporočijo pozdrave njihovim družinam.

„Kaj vam je konzul dal za vaše delo?"

„Nikoli mi ni dal ničesar."

„Nikoli ničesar?"

„Razen enkrat, ko mi je prinesel iz Trsta kilo limon."

„Kaj vam je torej obljubil v zameno za vaše informacije?"

„Nikoli mu nisem dal nobenih informacij."

„Kaj vam je obljubil?"

„Nikoli mi ni ničesar obljubil."

„Obljubil vam je, da vas bo obvestil, ako vam bo grozila aretacija!"

„Kako naj bi to vedel?" sem vprašal.

„Britanski konzul ve vse. Najbrž so britanski špijoni celo med nami samimi."

„O!" sem vzkliknil.

„Obljubil vam je torej, da vas bo posvaril in da vam bo pomagal uiti iz Jugoslavije."

„Kako naj bi to storil?"

„Konzuli vedno vedo za ilegalne kanale."

„Ničesar mi ni obljubil."

„Obljubil vam je, da vas bo spravil čez mejo."

„Spočetka mi ni niti zaupal."

„Zakaj pa ne?"

„Mislil je, da sem vaš agent."

„Kaže, da je z vami vedno nekaj narobe."

„!?"

„Obljubil vam je, da vas spravi iz Jugoslavije?"

„Zakaj neki? L. 1945 ni bilo težko iti čez mejo."

V resnici je lahko l. 1945 šel vsakdo čez mejo v Trst brez dovoljenja, če je le hotel.

„Kako pa vi to veste?"

„Gospa Prpičeva in njena hči sta na primer šli čez mejo brez dovoljenja."

„Kdo je gospa Prpičeva?"

„Neka prijateljica naših hrvatskih sorodnikov."

„Odkod jo poznate?"

„Poleti 1945 je prišla v Ljubljano na poti v Trst. Ni mogla dobiti sobe v hotelu in je prišla k nam."

„Kako je prišla v Ljubljano?"

„Konzul jo je pripeljal s svojim avtomobilom."

„Zakaj?"

„Svoje stanovanje v Zagrebu je oddala zagrebškemu konzulu, ki je prosil ljubljanskega, naj ga vzame s seboj."

„Kako je šla dalje v Trst?"

„Tudi s konzulom."

„Kako veste da ni imela dovoljenja?"

„Konzul se je jezil, ker na meji ni imela nobenih dokumentov, toda končno so ji dovolili iti naprej brez njih."

„Ali ste Prpičevo dobro poznali?"

„Ne, nisem. Nikoli je nisem videl ne prej ne pozneje in se nisem zanjo posebno veliko brigal, ko je bila v Ljubljani."

„Kaj je rekel k temu vaš oče?"

„Nič. Niti vedel ni, da je bila kdaj v Ljubljani, ker je bil takrat na Dunaju."

Iz tega se je v sodbi izcimilo sledeče: „...nudil je zatočišče na svojem domu v avgustu 1945 iz Hrvaške pobegli Prpićevi in hčerki z namenom, da jima nudi pomoč pri njunem begu preko meje s pomočjo člana predstavništva tuje države..." Dejansko nisem niti vedel, da sta imeli namen ostati v Italiji.

Za novo leto 1947 sem bil nekaj dni v Planici. Šla sva tja s Katjo, medtem ko so bili tam istočasno na smučanju britanski konzul z ženo, britanski tiskovni ataše, direktor Francoskega instituta z ženo, predstavnik ameriškega Rdečega križa in nekaj drugih Američanov. Hotel je bil videti poln oznovskih agentov, ki so bili do tujcev precej surovi. Več ljudi me je vprašalo, kako sem si upal stanovati v istem hotelu z Britanci, Francozi in Američani.

Med zasliševanjem so trdili, da sem šel s konzulom v Planico, da bi našel pot za pobeg. Rekel sem jim, da je konzul omenil

mejo enkrat samkrat. ko mi je dejal: „Tu mora biti precej težko priti čez."

Nekako so tudi zvedeli (ne spominjam se več kako), da sem vedel, da je moj kolega z univerze Lavrenčič pobegnil v Avstrijo. Pripravili so me celo do tega, da sem jim povedal, kje približno je stanoval študent. ki je zanj našel pot čez mejo. Le po sreči se mu ni ničesar zgodilo in je sedaj v Avstraliji.

Prav nič nisem skrival, da bi bil z veseljem pobegnil iz Jugoslavije, če bi bil mogel. Povedal sem jim, da se doma pod njihovo oblastjo nisem dobro počutil. Ambrož me je vprašal, zakaj nisem pobegnil pred aretacijo.

„Nisem imel občutka da mi preti kakšna nevarnost."

„Dobro je, da niste poskusili, ker bi vas bili nedvomno ujeli, kajti že dolgo časa smo vas opazovali."

Sodba se je glasila: „...ter da je v obmejnih krajih organiziral kanal, po katerem bi pobegnil preko meje v slučaju nevarnosti aretacije."

Po nekako desetih dnevih je zasliševanje postalo mnogo ostrejše. Prej sem lahko sedel, kakor sem hotel, sedaj mi je Ambrož ukazal, da moram stati nekaj metrov pred njegovo mizo. Na vse, kar sem dejal, mi je zabrusil: „Lažete! Ali hočete, da ne boste razžaljeni: ne govorite resnice, gospod Sirc!"

Nekaj časa se mi je zdelo, da me je zapustil spomin. Kar koli sem dejal, je bilo narobe. Še vedno nisem bil na jasnem, da s komunistične strani ni bilo mogoče pričakovati niti trohice dobre volje ali poštenja. Do tedaj sem imel vedno opravka z več ali manj normalnimi ljudmi, katerim se je dalo vse razložiti. Sedaj sem se srečal s čisto zlobo.

Med zasliševanjem so prihajali v sobo ljudje, ki jih prej nisem nikoli videl, so nekaj časa zamišljeno sedeli na stolu blizu mize in poslušali Ambroža in mene, nato pa vstali in odšli z vzklikom: „No ja, Sirc, vse je čisto jasno, vi ste navaden špijon." Rekli so mi tudi, da moram biti neskončno srečen, da sem se znebil težkega bremena, ki mi je ležalo na duši. Bil sem nekoliko presenečen, ker si nisem bil na jasnem, kaj naj bi to breme bilo. Razložili so mi, da je bilo to „moje strašno protiljudsko delovanje". Med zasliševanjem sta se menjali sladkost in surovost.

Nekega dne je prišel nekdo v sobo ter me je Ambrož pustil samega z njim, češ da mora po nekem opravku. Novodošli, na videz ljubezniv mladenič, me je vprašal:

„Ali se me kaj spominjaš? Bila sva kolega na univerzi."

Nisem se ga spominjal, vendar sem kasneje ugotovil, da je bil to Drago Šumak, sin bogatega štajerskega trgovca, s katerim se je menda družina razšla zaradi njegovih policijskih ogabnosti.

„Ali kaj pogrešaš Katjo?" je nadaljeval.

Nekaj sem zamrmral.

„Ali sta igrala tenis?"

„Zakaj?" sem vprašal.

„Videl sem teniške loparje v vaši omari."

Zares mi je oče prinesel dva loparja iz Združenih Držav. Pomislil je malo.

„Kje imaš pa spravljene teniške žoge.?"

Očitno je imel namen igrati tenis namesto Katje in mene.

„Vidiš," je rekel, „bil si neumen, da si se ukvarjal s politiko, namesto da bi se brigal samo za Katjo. Če se ne bi bil vtikal v naše stvari, ti ne bi nihče ničesar hotel. Sedaj Katje dolgo ne boš videl." Nadaljeval je takole, dokler se nisem razjokal kot otrok. Jezil sem se sam nase, toda solze so mi tekle po licih.

Ko sem se vrnil v celico, sem začel sanjariti. Žal mi je bilo, da sem se mešal v politiko in razmišljal sem, kaka škoda je, da ne morem s Katjo na počitnice ob morju, kot sva se menila. Zakaj le nisem pobegnil?

Z zasliševanjem je nadaljeval Ambrož. Pogosto je imel rdeče podplute oči in je bil videti pijan. Posebno sem opazil njegove čutne nosnice. Zdelo se mi je, da mora biti dedno obremenjen. Nekoč, ko je spet razsajal, sem pripomnil: „Morda sem nor, toda ne razumem, kaj hočete!" To ga je spravilo docela s tira — moral je biti zelo občutljiv za ta predmet.

Imeli so ga za enega najboljših zasliševalcev. Šilih mi je na primer dejal, potem ko me je vprašal, kako mi je všeč Ambrož, in sem jaz izjavil, da je krasen človek: „O, da, zelo trd človek je."

V resnici me je čez nekaj časa pripravil do obupa. Nekega večera je naznanil: „Dovolj mi je vaših laži. Naj vas obesijo! Jaz vas ne bom več zasliševal." Poklical je paznika.

Meni so odpovedali živci. Vrgel sem se po tleh in prosil nekega drugega zasliševalca, ki je prišel mimo: „Prosim, recite mu, naj me zaslišuje naprej!" Kasneje me

je bilo zelo sram in še sedaj me obhaja skušnjava, da tega ne bi napisal.

Dnevi v celici so bili strahotno dolgi. Nisem smel spati in tako sem hodil sem in tja in premišljal. Nato mi je šinila v glavo posebno inteligentna misel.

Prosil sem oznovskega oficirja — mislim da je bil zvezni oficir med politično policijo in javnim tožilstvom Simčič—Marko — naj mi dajo Zgodovino Vsezvezne komunistične partije (Boljševikov) in Marxovo Mezdno delo in kapital.

„Zakaj pa hočete to brati?"

„Zanima me." Ponižno sem tudi upal, da bo ta moja prošnja napravila dober vtis.

„Dobro! Dobili boste obe knjigi."

Prinesli so mi knjigi in kak teden sem dobival tudi časopis, ravno dovolj, da sem videl lepo novo sliko Litostroja in še nekega drugega objekta, ki sem ga bil menda izdal imerialistom.

Prebral sem obe knjigi. Edina posledica je bila, da sem se začel spraševati: „Kaj pa, če imajo komunisti vendarle prav?"

Postajal sem vedno bolj lačen. Dobil sem paket takoj po aretaciji in drugega nekaj kasneje. Nato ni prišlo ničesar več. Hrana je bila slaba; zjutraj skodela kave, opoldne skleda nekakšne juhe ali lepila, isto zvečer. Juha je bila posebno zanič. Nisem je mogel pojèsti kljub gladi.

Edina okusna stvar je bil kruh. Čakal sem na četrkilogramski hlebček in ga hlastno pojedel. Nekaj časa sem jedel tudi kakao mešan s sladkorjem, kar sem prihranil od prvih dveh paketov. Vprašal sem zasliševalca, zakaj ne dobim paketov. Dejal je: „Najbrž vam domači ničesar ne pošljejo." Bil sem v skrbeh, posebno, ker sem zagledal tetino pisavo namesto mamine na drugem paketu. Kaj se je zgodilo z mojo materjo? Slišal sem nekje v stavbi žensko vzdihovanje in sem si domišljal, da je to moja mati. V resnici so mojo mater v torek po moji aretaciji pognali iz stanovanja in ji rekli, da bo ostalo zapečateno, dokler se ne vrne oče. Šla je stanovat k drugemu bratu.

Tja jo je v četrtek prišel iskat oznovec Kobal. Odpeljal jo je v Centralne zapore, kjer so jo zasliševali o osebnih podatkih. Nato so ji rekli, da jo bodo odpeljali v Kranj in da ne bo več smela v Ljubljano. Ker je postalo pozno, je prebila noč v jetniški celici. Kobal je bil dovolj dostojen, da je prišel bratu povedat, kaj se godi.

Ko so naslednji dan mojo mater pripeljali v Kranj, je bila hiša mojih starih staršev obkoljena in nikomur ni bilo dovoljeno vstopiti ali iti iz hiše. Oznovske straže so stale vsepovsodi. Iskali so kapetana Metoda Pirca, ki se je bil odpeljal v Karlovac. Hiša je ostala obkoljena, dokler ga niso tam aretirali.

Pozneje so mojo mater še enkrat klicali na Ozno v Ljubljano. Šla je v glavno stavbo politične policije, kjer so jo odvedli v čakalnico. Ko se je obrnila, sta za njo stala dva vojaka z brzostrelkami. Končno so ji povedali, da ni prišla na pravo mesto in da mora v Centralne zapore za Slovenijo. Šla je tja in tam so jo najprej oznovci zasliševali, a končno izpustili, ker ni ničesar vedela.

Smel sem materi in Katji pisati vsak teden, toda dobili sta samo eno ali dve dopisnici. Ne spomnim se, da bi dobil sploh kako sporočilo od njih. Nekoč sem pisal Katji, naj mi pošlje kaj hrane. Poslala mi je paket perila, ker ji niso dovolili poslati nišesar drugega, dasi so imeli zasliševanci po komunističnih zakonih pravico do paketa hrane na teden.

Ko so zasliševalci opazili, da sem lačen, so nekajkrat večerjali pred mano. Vprašali so me, ali želim kavo. Bil sem dovolj priseben, da sem odklonil.

Bil sem tako lačen in neprespan in nesrečen, da mi je Ambrož enkrat ali dvakrat milostno dovolil spati čez dan. Kljub temu sem komaj spal, ker so pazniki neprestano odpirali vrata in me nekaj spraševali ali delili hrano. Razen tega je nekdo neprestano krožil od celice do celice. Približno vsaki dve minuti sem videl njegovo oko pri okencu. Od časa do časa je bilo, kot da bi nekaj eksplodiralo, tako sem planil pokonci. Še vedno ne vem, za kaj je šlo. Morda je počil kak mehanizem na ključavnici vsako pot, ko se je paznik dotaknil kljuke. Ali pa so tolkli s palico po vratih ali po mizi.

Nekega jutra sem srebal kavo oziroma našo črno vodo, ko sem zaslišal znane glasove.

Slišati je bilo, da kašlja moj oče. Pozorno sem poslušal. Nato si je nekdo začel čistiti zobe in grgrati v umivalnici z natančno istimi glasovi, kot sem jih bil navajen slišati doma iz kopalnice.

Začela so se mi tresti kolena. Pa vendar ni to oče?

Otresel sem se te misli kot nesmislne. Zakaj naj bi bil oče zaprt?

Nekoč je Ambrož pripeljal s seboj drugega oznovca. Bil je plavolas in redkih zob. Kmalu sem ujel, da je njegovo partizansko ime Zdenko, medtem ko sem precej kasneje zvedel, da se piše Rotar. Zadnje kar vem o njem, je, da je bil l. 1957 na Švedskem kot komunistični diplomat.

Naznanil mi je, da me bo spraševal o profesorju Furlanu.

„Ali je Furlan vaš prijatelj?"

„Ne vem, ali smem profesorja Furlana imenovati svojega prijatelja. Bil je moj profesor in predsednik komisije ob mojem doktorskem izpitu."

„Ali agenti niso navadno med seboj prijatelji?"

„Kakšni agenti?"

„Ali ni Furlan vaš nadrejeni agent?"

„?!"

„Dobro, ne bom vztrajal na tem — za sedaj. Kdaj ste ga zadnjič videli?"

„Kak teden pred aretacijo. Hotel sem ga obiskati, pa me je sprejel njegov sin in mi povedal, da so se ravnokar vrnili s pogreba matere, to je žene profesorja Furlana."

„Ali niste prej vedeli, da je Furlanova žena umrla?"

„Ne, nisem."

„Ali je vedel angleški konzul?"

„Moral je vedeti, ker sta bila z ženo na pogrebu."

„Aha! Ali ni to značilno?"

„Zakaj?"

„Furlan je ženo umoril in angleški konzul je vedel vse o tem."

Poskočil sem: „To je nesmisel. Dajte no!"

„Furlana še ne poznate. Umoril je ženo, ker je vedela preveč o njegovih zločinskih dejanjih. Furlan je pravi pravcati špijon. Plačeval je z dolarji nekega železničarja, da je štel, koliko cistern bencina gre proti Trstu."

Te obtožbe so bile tako neumne, da jih je opustila celo sicer ne ravno izbirčna Ozna.

„Ali ste kdaj slišali o nekih vprašanjih?"

Jaz, rumenokljunec, sem mislil, da je profesor Furlan o tem govoril in sem začel razlagati. Dejansko je bil profesor Furlan precej modrejši kot ostali. Zavedal se je, da bo Ozna spremenila v zločin, kar koli bo rekel. Zato je na vprašanja odgovarjal: 'Ne spominjam se ničesar. Moj spomin je bila moja žena, ta pa je pred nekaj tedni umrla.' O vprašanjih je moral govoriti nekdo drugi in prav nič se ne čudim, da je.

Začel sem razlagati, da je ta vprašanja dal profesorju Furlanu predstavnik ameriškega Rdečega križa v Jugoslaviji, ki se je ukvarjal z moderno jugoslovansko zgodovino in ki je hotel pisati tezo o jugoslovanski osvobodilni vojni.

„Ali ste mu dali odgovore?"

„Ne, nismo. S profesorjem Furlanom sva si ogledala nekaj odgovorov, ki mu jih je nekdo preskrbel..."

„Ali veste kdo?"

„Ne, ne vem. Prišla sva do sklepa, da teh odgovorov predstavniku Rdečega križa ne moreva dati v originalni obliki. Profesor Furlan mi je dal brošuro, ki jo je med vojno napisal v Združenih državah, naj jo izročim predstavniku Rdečega križa, ker je kazalo, da se bom z njim sestal prej. Dejal je, da je bila to prva publikacija v tujini, ki ni omenjala Mihajlovića."

„Kje sta razpravljala o teh vprašanjih?"

„V našem stanovanju."

„Ali ste predstavniku dali še kaj drugega?"

„Da, hotel sem mu dati svoje medvojno poročilo iz Pariza in sem ga začel prevajati. Morali ste to poročilo najti v našem stanovanju?"

„Ali ste mu dali tudi kaka pisma za tujino?"

Kdo za vraga je spet govoril o tem, sem pomislil in dejal:

„Da, sem."

„Za čigava pisma je šlo?"

„Za pisma nekega pomorskega oficirja."

„Zakaj jih ni poslal po pošti?"

„Saj veste, da tedaj pošta ni delovala redno."

Nekega večera mi je Ambrož prebral sledeče mesto iz nekega pisma: „Nisem še pisal D'Amatu, ker še nisem mogel zbrati vseh imen, ki jih želi. Bil sem namreč nekaj dni odsoten."

„Kaj je to?" je vprašal.

„Ne vem," sem rekel in se res nisem mogel spomniti.

„Ali je to vaša pisava?" Pokazal mi je pismo preganjeno tako, da sem mogel videti samo dva stavka. Vsekakor je bila pisava moja, vendar se še vedno nisem mogel spomniti, za kaj je šlo.

„Datum je 9. julija 1942," se je ironično smejal.

„Menda ne boste trdili, da sem italijanski vohun," se mi je nenadoma posvetila njegova namera.

„Kaj drugega naj rečemo?" se je obrnil k drugemu oznovcu, ki je stal zraven in poslušal.

„Dovolite mi, da premislim."

„Že prav, le premišljujte."

Čez nekaj časa sem se začel megleno spominjati, da mi je italijanski karabinierski oficir, ki je stanoval pri moji teti, nasvetoval junija 1942, naj se takoj umaknem v Italijo, in mi je naročil, naj mu pošljem imena karabinierskih oficirjev v Perugi, da bi me jim lahko priporočil, če bi se preganjanje slovenskih študentov razširilo tudi na italijansko ozemlje. Skušal sem dobiti ta imena, a sem stvar opustil, ko me je neki Italijan vprašal: „Za kaj vam bodo ta imena? Ali ste špijon?" Pisal sem o tem očetu in pismo je bilo shranjeno z ostalo korespondenco v stanovanju. Zanimalo bi me izvedeti, ali so bila v pismu nadaljnja mesta, iz katerih je bilo jasno videti, za kaj je šlo. Morda jih ni bilo, ker sem se bal, da bi imel D'Amato sam težave, če bi se zvedelo, da je pomagal Slovencu.

Obrazložil sem to Ambrožu. Odgovoril je: „To ste si ravnokar izmislili."

Nekega večera je Ambrož začel telefonirati pred menoj z očitnim namenom, naj bi slišal, o čem govori.

„Ah, tako," je dejal, „pripravljajo se za odhod iz Bleiweisove."

Vedel sem, da je na Bleiweisovi ulici britanski konzulat, vendar na ta razgovor nisem bil posebno pozoren. Mislil sem, da je to nov trik.

Ambrož mi je dalje pravil, da bi jim sedaj, ker ni bilo mogoče vedeti, kaj bi postalo iz mene, če bi lahko nadaljeval s svojo zločinsko dejavnostjo. Govoril je tako prepričljivo, da sem iznenada vzkliknil: „Za božjo voljo, zakaj me le niste aretirali že veliko prej?"

„To bi bilo za vas veliko bolje, toda morali smo najprej ugotoviti, kaj počenjate."

Čez noči je spet podivjal. Dejal mi je: „Doslej ste bili zelo nesramni, gospod Sirc. morali smo vse vleči iz vas kot pri zobozdravniku. Če še vedno nočete govoriti, vam moram povedati, da imamo tudi druge metodo. Imamo tudi tajne vojaške tribunale. Ne pozabite na Medveda in Kristana."

Medveda je Ozna ugrabila na letovanju in ga na tihem dala ustreliti nekaj tednov pred mojo aretacijo, čeprav ni nihče vedel zanj. Kristan je bil mlad Gorenjec, ki so ga mobilizirali Nemci in je služil v Luftwaffe. V Franciji sta z nekim prijateljem pobegnila. Najprej so mu obljubili, da ga bo zavezniško letalo odpeljalo v Anglijo. Ko pa to ni bilo mogoče, sta s prijateljem šla preko vse Francije in pobegnila v Švico, kjer sem ga po naključju srečal sredi Berna. Kasneje sem izgubil za njim vsako sled. Po vojni sem ga videl na kamionu partizanskega letalstva v oficirski uniformi, pri čemer sva izmenjala nekaj besed. Kmalu nato so ga aretirali, ker je baje organiziral jugoslovanske vojaške pilote, da bi masovno odleteli v Italijo v protest proti režimskim volitvam jeseni 1945. Vedel sem, da so ga ustrelili nekaj mesecev pred mojo aretacijo brez sodbe.

Ambrož je svoj ljubeznivi nagovor zaključil: „Če bi bil jaz na vašem mestu, bi že videl zanjko pred očmi."

Tretji dan po aretaciji so me odpeljali v sobo, kjer je sedelo kakih pet ljudi. Spoznal sem Šiliha in Ribičiča. Moral sem sesti sredi sobe in začeli so mi vse križem stavljati vprašanja.

Čez nekaj časa je Šilih nadaljeval sam. Ležal je napol na mizi pred menoj in je govoril zelo potihem. Skoro je šepetal.

„Zakaj je Nagode rekel, da ste avanturist?"

Čudno na tem vprašanju je bilo, da je Nagode to zares nekoč dejal.

Nadaljeval je: „Kjer koli popraskamo, vedno najdemo vas. Kdo je imel stike s konzuli? Vi. Kdo je obiskal bandita Jovanovića v Beogradu? Vi. Kdo je pisal na Koroško? Vi. Povejte mi, ali ste agent IS?"

„Kaj je IS?" sem vprašal, ker res nisem nikoli prej slišal te okrajšave.

Zlezel je z mize in se začel sprehajati po sobi.

„Nikar se ne delajte, da ne veste, kaj je IS!"

„Ko pa ne vem."

„Intelligence Service," je dejal nekdo v sobi.

„O seveda, o Intelligence Service sem že slišal toda nikoli nisem imel z njimi nobenega opravka."

„Zakaj ste se potem vtaknili v vsako reč?"

Približal se mi je in dejal potihem z zlobnim glasom:

„Vi ste navaden špijon!"

Spreletela me je zona.

„O, ne," sem vzkliknil, „če to verjamete, sem izgubljen."

„Nikakor," je zanikal Šilih, „če nam boste vse povedali, bo vse v najlepšem redu. Kdo so člani angleške vohunske mreže v Ljubljani?"

„Ne vem."

Poklical je paznika, ki me je odvedel nazaj v celico.

Po štirinajstih dnevih me niso več zasliševali ponoči od sobote na nedeljo in od nedelje na ponedeljek. Kljub izčrpanosti nisem mogel spati. Poleg vsega drugega, kar me je trlo, je luč gorela vso noč.

Neko noč sem se zbudil z občutkom, da je nekdo v sobi. Ko sem odprl oči, sem zagledal bled obraz. Na postelji je sedel Šilih:

„No Sirc, kako se počutite sedaj, ko vas bomo obesili? Bolje bo, če vse povesteš."

Vstal je in odšel. To se je še enkrat ponovilo.

Odpeljali so me v drugo celico. Brž, ko sem vstopil, sem imel občutek, da je bil v celici pred menoj moj oče. Dišalo je po lasni vodi, ki jo je uporabljal, in v kibli sem našel prazen ovoj cigaret Camel, kakršne je oče, ki je bil hud kadilec, prinesel iz Združenih držav.

Istega ali naslednjega dne se je odprla lina na vratih in podoficir je porinil predme kos papirja, naj ga podpišem. Bilo je potrdilo o količini denarja odvzetega ob aretaciji. Glasilo se je na ime mojega očeta. Rekel sem: „Jaz nisem Franjo, jaz sem Ljubo."

S težavo sem prišel do stola in se nanj sesedel. Vrtelo se mi je. Ni moglo več biti dvoma, da je oče zaprt. Ugibal sem lahko samo še o tem, ali so mi potrdilo pokazali nalašč ali po nerodnosti. Ob vsej skrbi Ozne za tajnost in „konspirativnost" se je komaj kaj zgodilo po naključju.

Zvečer sem vprašal Ambroža, zakaj so zaprli očeta.

„Odkod pa veste, da smo ga zaprli?"

Povedal sem mu, kaj se je zgodilo.

„Kdo vam je prinesel potrdilo?" je vprašal in ni več govoril o tem.

Kmalu zatem mi je pokazal pismo, ki sem ga pisal očetu v Varšavo. Prebral mi je en sam stavek:

„Tudi Žitnik ima težave. Pri Žitniku in Maji se je ponovilo l. 1936. Žitnik je zato precej nervozen."

„Kaj je to?" je vprašal.

„Pisal sem očetu, da bi mu sporočil, da je bila v Jugobruni stavka."

„Zakaj ste mu to pisali?"

„Ko je bil oče l. 1946 v Ameriki, mu nisem veliko pisal, ker sem pričakoval, da se bo vrnil prej, kot se je. Zaradi tega je bil oče nejevoljen in jaz sem mu skušal to pot ugoditi."

„Ali je oče razumel, kaj ste mu hoteli povedati?"

„Ne, ni. Pisal je, da ne razume ,kaj mu hočem povedati, in da ga skrbi."

„Zakaj ste mu pisali o stavki?"

„Delal je v tekstilnem oddelku in ga je to nedvomno zanimalo."

„Zakaj ste uporabili zakrito izražanje?"

„Ker je šlo pismo v tujino in nisem hotel, da bi vsakdo lahko razumel, kaj pišem."

Sodišče je kasneje to pismo v Varšavo imelo za dokazilo, da sem očeta stalno obveščeval o vsem in da je torej moral vedeti tudi vse o Nagodetovi skupini.

V Kranju je bila l. 1936 velika testilna stavka. Žitnik je bil direktor tekstilne tovarne Jugobruna in Maja je bila naša sorodnica zaposlena tam. Ker sem označil tovarno z njunima imenoma, sta oba imela sitnosti z Ozno. Iz podobnih razlogov je tedaj Ozna v zvezi z našim procesom aretirala okoli 100 oseb. Zasliševali so me tudi o Majini družini. Povedal sem jim, da so bili vsi za Osvobodilno fronto. „Kaj res?" so se delali nejeverne, Majina brat in sestra sta padla v partizanih, toda to ni veliko štelo, ker je bil Majin oče bivši advokat in so ga imeli za buržuja. Krožili so celo glasovi, da sploh nista padla, temveč se skrivata v Trstu. Ko so Tanjo, Majino sestro, prenesli na kranjsko pokopališče in ji je učitelj Završnik govoril v spomin, se je nekdo zadrl čez pokopališčni zid: „Kaj pa je treba vsega tega cirkusa!"

Ni mi treba poudarjati, da mi je bilo zelo hudo zaradi očeta. Spomnil sem se, kako ponosen je bil na to, da se mu je celo v avstrijski vojski posrečilo izogniti se zaporu. Bal sem se, da je ravno tako lačen kot jaz sam, in sem vprašal zasliševalca, če tudi on ne dobi paketov. Edini odgovor je bil: „Z vsakomur postopamo, kakor zasluži."

Odnekod se je pojavila moja beležnica, v kateri sem imel zabeležene vsote, ki sem jih dobil za nekaj strojev, ki so nam jih zaplenili Nemci, pa se mi jih je posrečilo dobiti nazaj. Seveda je bil to zelo majhen del vsega zaplenjenega, ker komunisti niso bili pripravljeni vrniti ničesar, kar je bilo montirano v že zaplenjenih ali nacionalizi-

ranih podjetjih, dasi naša imovina ni bila nikoli formalno odvzeta. Prodal sem tudi našo hišo v Ljubljani za nekako tretjino resnične vrednosti.

Oče za vse te stvari sploh ni imel časa, ker je bil stalno ali na poti ali v uradu, medtem ko sem bil jaz prepričan, da bodo komunisti prej ali slej vse vzeli in sem skušal iz naše imovine iztisniti, kar se je dalo. Ambrož se je neprestano čudil, kako da nam še niso vsega vzeli. Verjetno je bilo to samo posledica dejstva, da so Nemci popolnoma likvidirali naše podjetje in da že od l. 1942 ni več obstojalo kot enota.

„Zakaj vam je pa bilo treba denarja? Ali vam ni bila dovolj redna plača?" je vprašal.

Povedal sem mu, da je oče stalno potoval in da ni imel dovolj plače niti, da bi kril stroške. Moral sem odgovarjati za vsak dinar, ki sem ga vpisal. Moral sem priznati, da sem dal nekaj denarja nekemu Američanu za dolarje v Združenih državah.

Nato je privlekel na dan drugo beležnico, ki je imela na neki strani besedo „Psalterium". Iskal sem bil to stran precej časa, a je nikakor nisem mogel najti.

„Kaj je to?"

„Psalterium" je bila beseda, ki je označevala neko cerkveno organizacijo, ki je potrebovala dinarje in je bila voljna zanje izplačati denar v tujini. Neki naš prijatelj mi je pisal o tem od zunaj na odprti dopisnici, ki so jo nedvomno fotografirali.

Zato in pa, da se izognem še bolj fantazije polnim obtožbam, sem povedal, da je šlo za majhno vsoto denarja. Bil sem žalosten samega sebe, ker sem bil prepričan, da sem škodil mnogim dobrim ljudem. Na srečo se ni nikomur ničesar zgodilo, ker Ozna tej stvari očitno ni pripisovala nobene važnosti, in pa verjetno, ker je vodja prizadete cerkvene ustanove bil eden redkih duhovnikov, ki so sodelovali s partizani med vojno in po njej.

Nekega večera so me začeli spet izpraševati o vprašanjih, ki mi jih je dal profesor Furlan za predstavnika ameriškega Rdečega križa. Mogel sem se spomniti nekaj vprašanj; šlo je za razvoj zakonodajnih teles med vojno in po njej, o ljudskih oblasteh na osvobojenem ozemlju, o aktivistih, o izpolnjevanju sporazuma Tito—Šubašić in o nacionalizaciji.

Posebno zločinsko je bilo očitno, če se je kdo zanimal za izpolnitev sporazuma med londonsko vlado in Nacionalnim komitejem. Popolnoma histerični so zasliševalci postali, ko sem omenil, da sem dal zastopniku Rdečega križa tudi številko Uradnega lista, v katerem je bil ta sporazum objavljen.

Vendar se jim to ni zdelo dovolj. Trdili so, da so se vprašanja nanašala na vojaške tajnosti in so od nekod prinesli vprašalno polo z več vprašanji o vojaških zadevah v angleščini, ki so se povečini začenjala z „Show on the map where..." Seveda jaz nisem ne vprašanj ne zemljevidov nikoli videl niti o njih slišal.

„Kaj niste našli odgovorov v našem stanovanju v predalu?" sem vprašal.

„Ne, nismo."

Natančno sem jim popisal, kje so odgovori, da bi jim dokazal, za kakšna vprašanja je šlo in da niso imela nobene zveze s špijonažo. Povedal sem jim tudi iz istega razloga, da je profesor Furlan imel original vprašanj spravljen v neki knjigi.

Dalje sem jim povedal, da se je zastopnik Rdečega križa zanimal tudi za šolske knjige in da sem mu nabavil nekaj beril za prvi razred. Razložil sem jim tudi, da sem mu dal pregled predpisov o nacionalizaciji v Jugoslaviji. Bil sem prepričan, da na vsem tem ni ničesar kaznivega, dasi seveda nisem dvomil, da so jih take informacije jezile.

Kljub temu se je sodba glasila, da sem „zbiral in izročal lažne podatke o stanju v Jugoslaviji... dalje lažnive vesti o izvajanju nacionalizacije in drugih podatkov splošno-državnega pomena..."

Največja napaka je bila, da sem skušal stvari razlagati.

Ko so npr. trdili, da sem „vse delal po konzulovih navodilih," sem jim rekel, da mi ni mogel dajati nobenih navodil, ker sem bil njegov prijatelj, ne pa sluga. V svoji preprostosti sem nato povedal, da sem edino enkrat nekaj obljubil vnaprej, in še to poslevodečemu konzulu. To je bilo, ko so nad Kranjem sestrelili ameriško letalo. Videl sem, kako razburjeni so bili podkonzul in njegovi ameriški kolegi, ki so prišli v Ljubljano zaradi tega incidenta, in bal sem se, da bi to škodilo Jugoslaviji. (V resnici piše bivši ameriški državni tajnik Byrnes v svojih spominih, da so se Združene države tedaj pripravljale bombardirati Jugoslavijo.) Da bi storil vsaj nekaj, sem ponudil podkonzulu, da grem v Kranj in skušam zvedeti od zdravnika, kako hudo je bil ranjen potnik, ki je iziginil in o katerem komunistične oblasti niso hotele povedati, kje je. Zvedeti nisem mogel ničesar, ker niso pustili nobenega zdravnika niti blizu. (Kljub temu je Ozna pestila najbližjega zdravnika.)

Sodba se glasi: „...ter je od teh predstavnikov sprejemal konkretne naloge za zbiranje vojaških podatkov, kakor dobiti podatke o sestrelitvi ameriškega letala na Gorenjskem..."

Včasih so me zaključki zasliševalcev spominjali na čase, ko smo se otroci igrali in smo komaj čakali, ali se bo komu zareklo, nato pa smo plesali okoli njega in vpili: „Pa si rekel, pa si rekel."

Trdili so tudi, da sem nedvomno dobival „od konzula zelo važne informacije". Zastonj sem jim pripovedoval, da sva komaj kdaj govorila o politiki in da me je to celo jezilo, ker me je seveda politika zelo zanimala. Edini politični razgovor, na katerega sem se mogel spomniti, je bil, ko mi je konzul dejal, da v Jugoslaviji ni nobene alternative za Tita, in ko mi je poslovodeči konzul omenil, da nihče ne more ničesar storiti za obnovitev demokracije v Jugoslaviji, ako Jugoslovani sami ničesar ne store.

Iz nekoga so zasliševalci izvlekli izpoved, da smo zahtevali od konzula, naj UNRRA ustavi dobave dobave Jugoslaviji. Hoteli so, naj jim o tem povem kaj več. Edino, kar sem se spomnil, je bilo, da sva nekoč s konzulom govorila o obrokih hrane na karte, ki so jih časopisi vsak teden objavljali. Konzul je dejal:

„Vsekakor bodo morali malo bolj paziti, kaj počno, ko bo UNRRA prihodnjo pomlad (t. j. 1947) ustavila dobave."

To mi je prineslo obtožbo: „...zbiral iz izročal podatke o stanju preskrbe v FLRJ..."

Nikoli si nisem mislil, da se bodo moji stiki s tujci v Ljubljani izkazali za tak zločin.

Ko mi je dr. Neubauer povedal, da je dr. Brilej, tedaj načelnik personalnega oddelka v zunanjem ministrstvu in kasneje po 1954 jugoslovanski predstavnik v OZN, dejal, da za prijatelje britanskega konzula v Ljubljani (t. j. zame) ni mesta v jugoslovanski diplomatski službi, mi je svetoval, naj grem h komu v ljubljanskem ministrstvu in naj „legaliziram" svoje obiske na britanskem konzulatu. Res sem šel k Čosu, šefu kabineta notranjega ministra. Delal se je začudenega in dejal: „Ne vem, zakaj te je dr. Neubauer poslal sem. Vsak jugoslovanski državljan ima pravico vzdrževati prijateljske stike s tujci. Prepričan sem, da na tvojih obiskih na britanskem konzulatu ni ničesar ilegalnega."

Ko sem to povedal zasliševalcem, so se nasmihali: „Kaj pa Čos ve?! Očitno bomo morali zapreti še njega."

Ko so me spraševali, kaj je po mojem mnenju moje najbolj kaznivo dejanje, sem odgovoril, da pač naš stik z Avstrijo. „O, ne„" so dejali, „to ni nič. Vaš najhujši zločin so vaši obiski na britanskem konzulatu."

Nekoč so po vsej sili hoteli, naj sam povem, kaj sem. Hoteli so seveda, da bi rekel, da sem špijon, in mi v vzpodbudo pripovedovali, da je samokritika najboljši način popraviti napake.

Vztrajal sem, da o tem lahko odloča samo sodišče, in dodal, da sem seveda prepričan, da ni mogoče imenovati špijonažo razgovore o stvareh, ki so vsem znane iz časopisov.

„Zelo se motite, gospod Sirc," je začel Ambrož. „Tako je bilo včasih, sedaj je vse drugače. Nekega učitelja, ki je med vojno za Nemce izpisoval časopise, smo zaradi špijonaže obsodili na deset let prisilnega dela."

To je bilo lepo upanje zame. Ambrož ni pretiraval. S tem nesrečnim učiteljem sem imel priložnost govoriti v mariborski kaznilnici.

„Kaj ste pisali na Koroško?"

To vprašanje se je pogosto ponavljalo. Brali so mi pisma, na katera se nisem mogel spomniti in se jih še sedaj ne spominjam. Trdili so, da jih je napisala Angela Vodetova, učiteljica, ki je nisem poznal.

Sam sem pisal le enkrat, in sicer kapetanu Drčarju, s katerim smo najprej prišli v stik, da nima smisla pošiljati oboroženih skupin čez mejo, kakor se je tedaj godilo. Dal sem to pismo Nagodetu obenem z nekaj denarja, ki naj bi ga dal kurirju. (Sicer pa se je izkazalo, da je bil ta kurir oznovec, ki je imel nalogo, ujeti nas v past.) Sam kurirja nisem nikoli videl. Niti nisem vedel, da je Nagode nadaljeval s koroškim stikom, potem ko smo februarja sklenili, da stik prekinemo.

Sodba se vendar glasi: „Obt. Sirc Ljubo je bil eden vodilnih članov organizacije, ki jo je vodil prvoobtoženi Nagode, ter je kot tak sodeloval pri vzdrževanju zvez te ilegalne organizacije z inozemstvom, s takozvano „Komando slovenske armije" v Avstriji, „vohunskim centrom 101" in agentom tuje špijonaže dr. Englom v Švici ter je prejemal na rednih sestankih pri soobtožencu Nagodetu ter Hočevarjevi pošto iz inozemstva, o kateri je poročal, ter nato skupaj z obtoženim Nagodetom izdeloval in pošiljal poročila in dajal instrukcije

komandi takozvane „Slovenske armije", bivšemu domobranskemu podpolkovniku Drčarju o tem, kako naj delajo v inozemstvu, da bo njihovo zločinsko delovanje čim uspešnejše..."

„Ali veste, da je dr. Nagode pisal dnevnik?" je vprašal Ambrož.

„Da, vem," sem dejal, ker nisem videl nobenega razloga, zakaj naj bi to zanikal. Med vojno si je dr. Nagode delal vsak dan kratke zapiske in pred aretacijo je nekoč dejal dr. Svatu, da bi morala spisati zapiske na čisto, da ne bi pozabili njihovega točnega pomena.

„Ali veste, kje jih ima skrite?" je Ambrož nadaljeval.

Nisem vedel in tudi Ozna ni. Ko so dnevnik iskali, so Nagodetovo stanovanje popolnoma razdejali. Dvignili so vse pode. Končno je bilo videti, da so nekaj našli. To je moj položaj poslabšalo, ker nisem imel pojma, kaj je dr. Nagode pisal v dnevnik.

Neke noči mi je Ambrož prebral sledeče mesto iz Nagodetovega dnevnika od 29. decembra 1942, kakor je trdil:

„Ristić (t. j. Sirc, med vojno sem nekajkrat uporabil to ime) je verificiral domneve Ganića (. j. Nagodeta) in izkazale so se za popolnoma pravilne. Volk (Vauhnik) je komandant za Slovenijo, Peter je komandant Ljubljane. Slična stvar je izvedena tudi na Hrvatskem. Kontakt z Ganićem (Nagodetom) bo vsak torek dopoldne..."

„Za kaj gre pri tem?" je vprašal Ambrož.

„Kaj je vse to?" je vprašal.

„O da," sem dejal, „se že spominjam."

Pripovedoval sem mu, kako so nas vse prizadele božične racije 1942 in da smo iskali razlago, kako da so pri njih sodelovali Mihajlovićevi oficirji. Končno smo začeli domnevati, da je bilo vse to manever, ki naj bi uspaval Italijane, in domišljali smo si celo, da so partizani, četniki in domobranci skrivaj povezani pod vodstvom polkovnika Vauhnika. Ambrož je poslušal mojo razlago in začel pisati. Dal mi je v podpis sledeče mesto:

„...v zvezi z belogardističnimi racijami sva z Nagodetom ugotovila, da so te racije izvedene s sodelovanjem aktivnih oficirjev pod vodstvom Peterlina in da so imele namen prikazati Italijanom pripravljenost sodelovanja oficirjev in na ta način vplivati na izpust še ostalih aktivnih oficirjev iz internacije. Mislila sva, da stoji vsemu v ozadju Vauhnik, ki na eni strani dirigira belo gardo, na drugi pa preko Novaka Mihajlovićevce. Tako smo prišli do tega, da smo smatrali Vauhnika za vodilno osebo v Sloveniji, ki ima pri vseh pokretih svoje prste vmes. Z ozirom na vse te zaključke so v naši skupini prešli vse pomisleki proti sodelovanju z okupatorjem, ker smo ga vsi smatrali samo še za kamuflažo..."

Planil sem: „Nikoli nisem rekel kaj podobnega. Nismo bili za kolaboracijo. Natančno sem vam razložil, za kaj je šlo. Dobro veste, da sem vam dejal, da smo smatrali, da Vauhnik ni bil povezan samo z domobranci in četniki, ampak tudi s partizani."

„Tega niste mogli verjeti. Partizani se ne bi nikdar povezali z nikomer. Podpišite!" je dejal grozeče.

Bil sem tako utrujen, da sem podpisal v upanju, da bom lahko vse kasneje razložil. To je postalo dokaz, da nismo imeli ničesar proti kolaboraciji s sovražnikom in da smo sami kolaborirali.

Ambrož mi je prebral tudi sledeče mesto od istega dne:

„...Prešeren (Nagode) je povezan v štab kot politični svetovalec..."

Tega se nisem mogel spomniti. Mogoče mu je tedaj kdo dejal, da bo politični svetovalec pri Novaku kot Mihajlovićevem komandantu za Slovenijo, toda to imenovanje ni bilo nikoli izvedeno. Sprašujem se, ali je sploh kdaj opravljal funkcijo političnega svetovalca.

V tem pogledu pravi sodba: „(Dr. Nagode) je tesno sodeloval v štabu Draže Mihajlovića v Ljubljani kot politični svetovalec tega štaba ter je po nalogu Mihajlovića prevzel organizacijo civilne uprave."

Okoli 24. junija 1947 me je paznik peljal v sobo, kjer je name čakalo šest ali sedem ljudi. Takrat nisem poznal nikogar, vendar sem jih nekaj kasneje identificiral. Med drugim so bili tam Viktor Avbelj, Marjan Simčič-Marko in Martin Žalik, tedaj javni tožilec LRS in njegova dva namestnika. Viktor Avbelj je danes predsednik slovenskega Izvršnega sveta. Tako Simčič kot Žalik sta nekaj let kasneje postala sodnika Vrhovnega sodišča LRS.

Za začetek me je nekdo vprašal nekaj o OC 101.

„Kaj je to?" sem vprašal, ker te kratice nisem poznal.

„Oh, obveščevalni center 101," je nekdo drugi dejal nepotrpežljivo, „Komanda Slovenske armije".

„A tako," sem odvrnil, „prekinili smo vse stike februarja."

„Ali res?" se je spet oglasil prvi in nadaljeval: „Kaj pa britanski konzul?"

„Bil sem njegov osebni prijatelj."

„Zakaj je pa potem pobegnil in sporočil oblastem, da gre v Kalifornijo?" je dejal Avbelj, česar se prav dobro spominjam.

„Ne vem," sem dejal in mu nisem prav verjel. Posebno Kalifornija se mi je zdela neverjetna.

Razgovor se je nekaj časa nadaljeval v tem smislu, nato pa je začel govoriti človek pri oknu.

Dvignil je levo roko in se predstavil: „Slušaj, Ljubo. Spomnil se boš človeka, ki je govoril s teboj v srbohrvaščini ali bolje črnogorščini. Hočem ti pomagati, toda, če ne sprejmeš moje pomoči, si boš moral pomagati sam."

Vsi so poslušali v tišini in s takim spoštovanjem, da sem najprej mislil, da je to vrhovni tožilec za celo Jugoslavijo iz Beograda. Nato so drug za drugim vstali in odšli, tako da sva ostala sama. Prišel je na sredo sobe in spet začel:

„Slušaj sad, Ljubo, budi pametan! Moraš nama reči sve ili ti je otišla glava."

Godrnjal sem nekaj, češ da sem že vse povedal zasliševalcem.

„Interesira me samo Dragoljub Jovanović," je dejal. Kasneje sem zvedel, da je bil to polkovnik Grgić, vodilni član srbske Ozne.

„Hoću spasiti srpski narod od tog hohstaplera. Hoćem ga uničiti in ti mi moraš pomagati."

Ko je videl, da sem se nejevoljno premaknil, je nadaljeval: „Imaš da biraš. Ali mi boš pomagal ali pa..." je poudaril grozeče.

„Ljubo, glej, lahko se izvlečeš s samo tremi leti. Seveda obsojen boš na mnogo več, toda mi te ne bomo pozabili."

„Tri leta so zelo dolga doba," sem dejal.

„Ne, ne," je odvrnil, „čas beži. Neki mlad človek kot ti (navedel je celo ime, ki sem ga pa pozabil), je bil pred tremi leti obsojen na smrt. Sedaj dela na liniji Šamac—Sarajevo in je postal udarnik pri gradnji predora Vranduk. Tudi ti lahko to dosežeš."

Perspektive zame so bile zares prekrasne.

Grgić je opazil, da nisem ravno navdušen nad njegovimi predlogi in je spet začel z grožnjami:

„Ne preostaja ti veliko časa, da se odločiš."

Pozvonil je in prišel je Simčič.

„Svetoval sem mu," je Grgić pokazal name, „naj bo pameten. Ali ni to dober nasvet?"

„Seveda," je pritrdil Simčič.

„Ljubo, šel boš sedaj nazaj v celico," se je Grgić poslavljal, „in napisal boš zame izjavo o vseh obiskih pri Dragoljubu Jovanoviću."

„Odvedi ga nazaj v celico," je naročil pazniku, ki je čakal name, „daj mu nekoliko listov papirja in kratek svinčnik."

„Ali ne bi bil boljši pisalni stroj?" sem vprašal.

„Pa dobro, daj mu pisalni stroj. Če rajši pišeš slovenski, piši slovenski," je dodal. „Videl me boš še pred procesom."

V celici sem začel pisati o obiskih pri profesorju Jovanoviću, ne da bi spremenil eno samo besedo.

Istega dne me je zasliševal oznovec iz Zagreba v Ambroževi prisotnosti o ministru Šuteju in dr. Jančikoviću. Imel sem vtis, da sta oba v zaporu.

Nato se nekaj dni ni zgodilo ničesar. Niso me zbudili, takoj ko sem zaspal in pustili so me v miru noč za nočjo. Nisem mogel razumeti, kaj se godi, in skrbelo me je bolj kot prej, tako da tudi nisem mogel spati. Niso me samo mučile skrbi, bilo je strahotno vroče. Sredi poletja je gorela centralna kurjava. Poleg tega vedno ta strašna luč. Nekaj časa sem spal tako, da sem imel luč za glavo, toda prišel je paznik in mi ukazal, da se moram obrniti, tako da bom gledal proti vratom in luči nad njimi.

Zavezal sem si robec čez oči, da bi lahko spal, vendar sem se tako še bolj potil. Večino noči sem se na vojaški postelji obračal in obračal. Skoro bi mi bilo ljubše, da bi me vse noči zasliševali, kot da me je morila negotovost. Kaj se je zgodilo z očetom in materjo? Ali je bilo stanovanje še vedno zapečateno?

Pisal sem zasliševalcu in ga vprašal, kaj naj vse to pomeni. Odgovora seveda nisem dobil. Kakih štirinajst dni nisem videl nikogar razen paznikov.

Neke noči me je spet poklical Ambrož in mi naznanil, da bom sojen javno. Tega sem bil vesel, ker sem pričakoval, da se bom na javnem procesu lahko vsaj do neke mere branil in stvari pojasnil.

Vprašal sem, kaj se bo zgodilo z očetom. Ambrož mi je dejal, da pride tudi on pred sodišče.

„Zakaj neki?" sem vprašal, „saj ni storil ničesar."

„Oh, nič resnega."

Ambrož je nadaljeval:

„In prosim, obnašajte se dobro pred sodiščem. Včasih se je bilo vredno braniti, sedaj je mnogo bolje priznati. To naredi precej boljši vtis, kar sodišče upošteva. Ne bom vas več veliko zasliševal. Povejte mi torej vse, ko se spet vidiva. Ne smete pričakovati, da vas bo javni tožilec še zasliševal in tako ne boste imeli več nobene priložnosti, da poveste, česar še niste povedali doslej."

V tem času so zunaj mislili, da proces ne bo masoven in da bo moj oče izpuščen. Toda zdi se, da sta Kidrič in Kardelj vztrajala, da mora priti do „pravega procesa z eksemplaričnimi kaznimi". Kidrič je bil posebno nerazpoložen do dr. Nagodeta, ki ga je iz neznanega razloga imel za svojega osebnega tekmeca. Kaže, da je Franc Leskošek, minister za industrijo, v čigar ministrstvu je moj oče delal, zanj posredoval, toda Kidrič, precej bolj mogočen komunistični voditelj, sploh ni hotel poslušati in je začel vpiti: „Izdal je moj petletni plan in mora zato plačati!" Nihče ni nikdar zvedel, na kakšen način je moj oče njegov plan izdal. Zdi se tudi, da so nekateri ljudje iz Kranja, ki so zavidali mojemu očetu, da je bil uspešen podjetnik, kar naprej pošiljali v Ljubljano denunciacije in zahtevali, da ga je treba odstraniti iz Ministrstva za industrijo in kaznovati, ker je „izkoriščal delovno ljudstvo".

* *

Naslednji dan je Ambrož sedel za mizo, po kateri so bile razsute fotografije. Ko mi jih je začel podajati, sem videl, da so to fotografije iz našega stanovanja.

„Kdo je to?" me je vprašal in mi pokazal Katjino fotografijo. „O, seveda," je dejal, kot da je ne bi še nikdar videl. Pisal si je na fotografije, kdo so različni ljudje.

Prihodnjemu zasliševanju je prisostvoval Maks Završnik, oznovec z umetnim očesom, ki sem ga pogosto videl v Planici. Bil je Oznin specialist za šport, tako da je pozneje postal predsednik ljubljanskega smučarskega kluba. Začel me je izpraševati o bratrancu in nekem njegovem prijatelju, ki so ju odkrili v smučarskih oblekah na eni izmed fotografij.

„Ali je istega mnenja kot vi?" je vprašal.

„Ne," sem dejal, „zanima se za šport in je tudi član Skoja."

„To ne pomeni nič," se je Završnik zadrl in začel tolči po mizi. „Ali je bil četnik?"

„Menda ne, saj je prišel v Ljubljano s partizani."

Bolščil je nekaj časa vame z zdravim očesom. Nato me je odvedel paznik nazaj v celico.

Kmalu zatem me je Završnik zasliševal sam. Vprašal me je, ali poznam neko ime. Spomnil sem se, da se je tako pisalo neko dekle, ki je z menoj hodilo na akademski tečaj.

„Ne zanima me dekle," je tulil. „Ali poznate očeta?"

„Nisem ga nikoli videl," sem dejal.

Pokazal mi je fotografijo.

„Ne, tega človeka ne poznam."

„Pravi, da vas pozna!"

„Gotovo se moti."

„Moti, nočete govoriti resnice."

„Ko ga pa ne poznam."

„Bomo videli."

Naslednji dan so me peljali v sobo, kjer je Završnik sedel za pisalno mizo, v kotu pa utrujen starejši mož. Zinil sem, da bi nekaj rekel.

„Tiho," se je zadrl Maks.

„Ali poznate tegale?" je vprašal moža v kotu.

„Ne, ne poznam," se je glasil odgovor.

„Zakaj ste pa prej rekli, da ga poznate?" je kričal Maks.

Odpeljali so me nazaj v celico, kjer sem se lahko naprej čudil, kaj je vse to pomenilo. Menda je soočenec slikal hišo gospe Hočevarjeve, ko so jo aretirali, in Ozna je aretirala tudi njega, ko je prišel prihodnji dan na delo. Mislili so ali so se pa delali, da mislijo, da je bil ta človek kurir Hočevarjeve na Koroško. Če bi po kakem naključju dejal, da me pozna, ali bi se meni zareklo, da ga poznam, bi bila njegova usoda zapečatena in bi prebil dolga leta v ječi, ker je pleskal napačno hišo.

Okoli 20. julija so se zjutraj odprla vrata moje celice. Dolgin v civilu, ki ga nisem nikoli prej videl, je vstopil. Opazil sem, da je imel zlato krono na sprednjem zobu. Verjetno je bil to Oznin major Ronko, a tega nisem gotov.

Začel je z običajnimi oznovskimi vprašanji in je končal naslonjen ob podboj: „Od tega, ali boste vse povedali, je odvisna ne samo vaša usoda — ampak tudi usoda vašega očeta."

Obrnil se je in odšel.

Isti večer me je spet zasliševal Ambrož.

„Poslušajte, gospod Sirc, to je zadnja priložnost, da govorite. Kot sem že omenil, je popolno priznanje najboljše."

„Da, to vem."

„Dobro torej. Kaj pa italijanski oficir, ki je najel dve sobi v stanovanju vaše tete? Ali ste mu dali imena vaših sošolcev v Perugi ali niste?"

„Ne, nisem."

„Poglejte, gospod Sirc. Oficir je stanoval pri vaši teti. O tem lahko zastavimo zelo neprijetna vprašanja. Včasih je mnogo boljše kar priznati. To prihrani veliko neprijetnih vprašanj."

Pognalo mi je kri v glavo. Tako torej hočejo vmešati še teto. Preneumno, a kaj se da storiti.

„Da," sem dejal oklevajoče, „poslal sem imena nekaterih svojih prijateljev temu oficirju in ga prosil, naj tudi nje zaščiti."

„Odlično," je dejal Ambrož in začel pisati. „Čigava imena ste mu poslali?"

Navedel sem imeni dveh svojih najboljših prijateljev iz Perugie. Kolikor sem se mogel spomniti, je eden od njiju celo prišel v Italijo z lasciapassare, ki mu ga je preskrbel ta isti oficir. Ambrož je vse zapisal in me zvito pogledal.

„Kaj pa dokumenti vašega očeta, ki smo jih našli v stanovanju? Ali ste jih videli?"

„Sem."

„Katere."

„Tistega o pletilnih iglah."

Verjetno sem podzavestno izbral tega, ker sem zares vedel, da je v Jugoslaviji manjkalo pletilnih igel. Na Unrini prireditvi me je Unrin zastopnik v Ljubljani vprašal, ali je moj oče odpotoval v Združene države skupaj z njihovim članom Liepschitzem, ki je šel v Belgijo iskat pletilne igle, tako nujno potrebne Jugoslaviji.

„Seveda ste vse povedali konzulu?"

„Da, seveda."

„Kaj vam je konzul obljubil v zameno?"

„Kaj naj bi mi bil obljubil."

„Ali vam ni obljubil, da vas bo opozoril, če vam bo pretila nevarnost aretacije?"

„Kako bi on mogel to vedeti?"

„Ne bodite no neumni, gospod Sirc. Ali res mislite, da med člani Ozne ni nobenih izdajalcev?"

„Ne vem."

„Ali vam je konzul obljubil, da vam pomaga uiti iz Jugoslavije?"

„Kako naj bi mi pomagal?"

„Lahko bi vam dal potni list."

„Kje pa naj dobi potni list zame?"

„Oh, oh, oh, vsak angleški konzulat je cela ponarejevalnica."

„Ko mi pa ni ničesar obljubil."

„Dajte no dajte, gospod Sirc, pogodiva se. Še malo popustite."

Čez nekaj časa sem „priznal", da mi je angleški konzul obljubil, da me bo posvaril in mi pomagal uiti. Končno nisem imel niti najmanjše utvare več o tem, da jih zanima resnica.

Niko Šilih, ki je prišel v sobo med zasliševanjem in je sedel za mizo z Ambrožem med najinim „pogajanjem", je dejal: „Ah, tako ste vse uredili. Zelo lepo!"

„Kaj pa konzulova žena?" je vprašal Ambrož.

„Ne, tega pa ne bom priznal."

„Že dobro, že dobro, ne bodite nervozni."

Dan kasneje so mi rekli, naj določim branilca. Izbral sem dr. Žirovnika, sorodnika, ki je bil pred vojno predsednik Advokatske zbornice. Kmalu so mi povedali, da bo on branil mojega očeta in da ne moreva oba imeti istega odvetnika. Imenoval sem drugega branilca, toda spet so mi prišli povedat, da je ta odklonil in da mi bodo torej postavili branilca po uradni dolžnosti.

„Sicer pa," so dejali, „to sploh ni važno. Vloga branilca ni več ista, kot je bila včasih."

24. julija mi je Maks Završnik izročil obtožnico, lepo vezano knjižico 31 strani z osmimi stranmi dodatkov.

Nemudoma sem pogledal, česa je obtožen oče. Bil sem skoro srečen, ko sem zagledal samo štiri vrstice:

„da je sodeloval z inkriminirano organizacijo na ta način, da je izročal soobt. Sircu Ljubu podatke o stanju v industrijskih podjetjih v državi, do katerih je imel dostop kot funkcionar ministrstva za industrijo."

To ni bilo veliko in domišljal sem si, da te obtožbe ne bo težko pobiti.

Nato sem si ogledal ostanek obtožnice. Bil sem obtožen kot drugi od štirinajstih soobtožencev. Opazil sem, da se moje ime pogosto omenja in da so bili v ilustracijo mnogih točk navedeni izvlečki iz zapisnikov o mojih zaslišanjih. Ali je bilo tako, ker sem bil „drugoobtoženi" ali ker sem preveč govoril? Hudo vprašanje.

Zvečer sem moral zviti vse svoje stvari v odejo in odpeljali so me z „zeleno Marico" z vrsto celic na obeh straneh. Komaj sem se lahko stisnil v eno izmed njih. Videti nisem mogel ničesar, vendar se mi je zdelo, da sem slišal očeta zlesti v avto. Ko je Marica vozila skozi mesto proti sodni palači, sem ujel nekaj pogledov na Ljubljano skozi špranje za zračenje.

ROMAN RUS

povzetek in tematika prvega obdobja koncilskih del

UVOD

Živimo ob zgodovinski prelomnici. Nova dogajanja v svetu, tehnična odkritja, tekmovanje v jedrskem oboroževanju in osvajanje vesolja, novi val materializma, iskanje ravnovesja sil in načina življenja, nove težnje komunizma po svetovni nadvladi z oznanjanjem lažnih krilatic o soobstajanju in sožitju ter nastop novih neodvisnih narodov v človeški družbi, vse to z naglico izpreminja svet na znotraj in zunaj.

„Ali naj pustimo, da v tem silnem razvoju sveta in v množici vedno novih problemov, Cerkev stoji ob strani?" se je vprašal pokojni papež Janez XXIII. v razgovoru z državnim tajnikom Tardinijem, in odgovoril: „Nasprotno! Cerkev mora prav sedaj znova uveljaviti svoj glas v svetu! In to bo storila s koncilom." Od besed je takoj prešel k dejanjem.

Dne 25. 1. 1959 je oznanil presenečenim kardinalom v baziliki sv. Pavla, da bo sklical drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor.

Na koncilu bodo škofje iz vsega sveta — tako je papež kasneje poudarjal — razpravljali o Cerkvi sami, o njenem apostolskem, misijonskem in pastoralnem delu; na podlagi svojih izkušenj bodo s pomočjo sv. Duha izdali določila za poživitev notranjega življenja katoličanov, poudarili večno mladost katoliške Cerkve, pokazali njeno edinost in prilagodili njeno delavnost zahtevam sedanje dobe. Poskrbeti za večjo duhovno rast katoličanov in Cerkve bo torej prva naloga koncila.

Koncil bo moral prilagoditi tudi delovanje Cerkve novi dobi. Cerkev mora danes oznanjati evangelij svetu, kjer je — kakor pravi koncilski teološki strokovnjak francoski pater Congar (Le Monde 6. 9. 1962): „Eden od štirih ljudi je Kitajec, kjer dva od treh nimata kaj jesti, kjer eden od treh živi pod komunističnim režimom in kjer eden od dveh kristjanov ni katoličan." Evangelij mora oznanjati svetu, katerega upanje in potreba po napredku predstavljata nevarnost, da bo iskal zadostitev svojih teženj samo v iskanju dobrin, ki mu jih nudi tehnika. Nuditi temu svetu svojo odrešilno besedo na način, da jo bo razumel in sprejel, bo druga naloga koncila.

Koncil bo dalje iskreno povabilo ločenim bratom k skupnemu razgovoru, da bi v bodoče postopoma odstranili zapreke in se zedinili. Na prejšnjih koncilih so obsojali herezije in heretike (Arija, Nestorja, Lutra in druge). Cerkve danes ne muči nobena herezija. Tudi notranje je trdna, brez kriz. Zato pa bo heretike povabila na koncil. (Dejansko se je povabilu odzvalo in se udeležilo prvega dela koncila 39 delegatov in opazovalcev, ki so zastopali različne krščanske Cerkve: anglikansko, luteransko, evangeljsko, metodistično, starokatoliško, koptsko, rusko-pravoslavno in druge. Šest oseb je posebej povabilo na koncil tajništvo za zedinjenje kristjanov.) Odnošaji med protestanti in pravoslavnimi na eni in katoličani na drugi strani so se namreč izpremenili. Nekdanje polemike so se ublažile, čas je odstranil prenekateri predsodek. Katoličani naravno ne morejo v pogledu verskih resnic v ničemer popustiti, ne nuditi nobenih koncesij. Je pa toliko drugih vprašanj, ki so vsem skupna, in katera lahko rešijo v novem ozračju prijateljstva in molitve, ki ga je pokojni papež Janez XXIII. ustvarjal skoro štiri leta do smrti z neštetimi dejanji in besedami, s svojo očetovsko dobroto in evangeljsko preprostostjo in ki se je na tako ganljiv način pokazalo ob njegovi smrti. Pokojni papež je sam neštetokrat poudarjal, da ne smemo pričakovati od tega koncila zedinjenja z ločenimi brati, ne kakih načelnih odločitev v tem pogledu; bo samo povabilo k spraševanju vesti na obeh straneh. To bo tretja naloga koncila.

Koncil bo dalje poudaril povezanost papeža z episkopatom. Uveljavil in povečal bo oblast in pristojnost škofov, ki imajo svoj mandat neposredno od apostolov. Podčrtal bo oblike sodelovanja laikov pri apostolatu Cerkve. To bodo nadaljnje naloge koncila.

Koncil pa ni narodna skupščina, ki poteka v hrupni polemiki, ali skupščina OZN,

kjer nekateri tolčejo s čevljem po mizi. Vsaka koncilska seja predstavlja duhovni obred, ki se pričenja s sveto mašo in z molitvijo Adsumus, ki jo je sestavil sv. Izidor iz Seville za seviljski koncil leta 619. V njej koncilski očetje prosijo sv. Duha, naj pride k njim in ostane pri njih, naj pronikne v njihova srca in naj jih pouči, kaj morajo storiti, da bodo vedno oznanjali resnico in pravico. Zato moramo odklanjati vse podmene in trditve, ki jih prinaša svetovni tisk o nacionalizmih, ostrih sporih in hudih prepirih na koncilu. Da v prvem obdobju koncila ni prišlo do ničesar takega, nam Slovencem potrjujeta pokojni ljubljanski nadškof Vovk, ki je kljub bolezni prišel na vse seje, kar ne bi storil, če ne bi tam našel v resnici vedrega ozračja, in mariborski škof dr. Držečnik, ki mi je na to vprašanje odgovoril: „Zlasti pa se dobro počutim v prijetnem duhovnem ozračju koncila."

I.

KRONOLOŠKI POVZETEK GLAVNIH PRIPRAVLJALNIH DEL IN PRVEGA OBDOBJA KONCILA

25. januarja 1959: prva nenadna napoved koncila.

17. maja 1959: ustanovitev predpripravljalne komisije.

18. junija 1959: pismo škofom, naj pošljejo predloge in nasvete.

5. junija 1960: ustanovitev pripravljalnih organizmov: 10 komisij in treh tajništev za pripravo osnutkov, ki jih bodo predložili koncilu.

14. novembra 1960: uradni pričetek pripravljalnih del. Vse leto 1961 nato pripravljalni organizmi sestavljajo osnutke.

7. novembra 1961: ustanovitev organizacijske in tehnične komisije in treh podkomisij za pravilnik, za izpreminjevalne predloge in za mešana vprašanja.

25. decembra 1961: papež proglasi z bulo Humani generis, da se bo pričel koncil v letu 1962.

2. februarja 1962: določi datum otvoritve koncila: 11. oktober.

11. junija 1962: zadnje zasedanje glavne koncilske komisije, ki je vso pripravljalno dobo razpravljala o osnutkih, ki so jih izdelale posamezne komisije, nakar so jih po odobritvi papeža poslali vsem škofom sveta.

5. septembra 1962: programatični govor svetega očeta o koncilu. Objava pravilnika za koncilska dela.

11. oktobra 1962: slovesna otvoritev koncila ob navzočnosti 85 diplomatskih misij, 2540 koncilskih očetov (med njimi 77 kardinalov in 6 patriarhov) 201 koncilskih strokovnjakov in ogromne množice ljudstva. Od 27 jugoslovanskih škofov jih je prišlo 24, med njimi bolni ljubljanski nadškof Vovk, ki je 7. 7. 1963 umrl in mariborski škof dr. Držečnik. Trije jugoslovanski škofje (med njimi krški škof dr. Srebrnič) zaradi starosti in bolezni niso prišli na koncil. Zvečer istega dne sta prispela na koncil iz Moskve dva opazovalca ruske pravoslavne cerkve: nadškof Vitalij Borovoj in arhimandrit Kotlyarov. Papež v otvoritvenem govoru omenja dosedanjih 20 koncilov, poudarja žalost zaradi odsotnosti koncilskih očetov z onstran železne zavese in omenja glavni namen koncila, ki je obramba in uveljavitev resnice in skrb za edinost človeške in krščanske družine.

12. oktobra 1962: imenuje papež k dvesto enemu, ki jih je že prej imenoval, nadaljnjih 14 koncilskih strokovnjakov in sprejme v Sikstinski kapeli diplomatske misije, ki so se udeležile otvoritve koncila.

13. oktobra 1962: prva koncilska seja ali generalna kongregacija za izvolitev 160 članov desetih koncilskih komisij. Vsako od teh komisij sestavlja 24 članov, 16 jih po koncilskem pravilniku izvolijo koncilski očetje, osem pa jih imenuje papež. Koncilske komisije so: 1. Teološka, katere predsednik je kardinal Ottaviani; 2. Za škofe in vladanje škofij, katere predsednik je kardinal Marella; 3. Za vzhodne cerkve — predsednik kardinal Cicognani; 4. Za disciplino zakramentov — predsednik kardinal Masella; 5. Za disciplino vernikov in krščanskega ljudstva — predsednik kardinal Ciriaci; 6. Za redovnike — predsednik kardinal Valeri. Po smrti kard. Valerija je papež Pavel VI. dne 6. 8. 1963 imenoval za predsednika koncilske komisije za redovnike kardinala Antoniuttija; 7. Za misijone — predsednik kardinal Agagianian; 8. Za liturgijo — predsednik kardinal Larraona; 9. Za katoliške seminarje — predsednik kardinal Pizzardo in 10. Za laični apostolat, tisk in uprizoritve — predsednik kardinal Cento. Predsednike komisij je imenoval papež. Poleg teh komisij delujejo v smislu koncilskega pravilnika še: tajništvo za izredne zadeve, tajništvo za zedinjenje kristjanov, tehnično organizacijska komisija in upravno tajništvo. Hkrati z

izdajo koncilskega pravilnika je dne 5. 9. 1962 papež imenoval v glavno koncilsko predsedstvo kardinale: Tisseranta, Lienarta, Tappounija, Gilroya, Spellmana, Pla y Deniela, Fringsa, Ruffinija, Caggiana in Alfrinka.

V tajništvo za izredne zadeve kardinale: Cicognanija, Montinija, Confalonierija, Doepfnerja, Meyerja, Suenensa in Wyszynskega.

V tajništvo za zedinjenje cerkva: za predsednika kardinala Bea.

V tajništvo tehnično-organizacijske komisije kardinala Testa.

V upravno tajništvo kardinala Di Joria.

Za glavnega koncilskega tajnika naslovnega nadškofa Pericle Felicija. Za koncilskega sodnika kardinala Robertija.

Za izvolitev 160 članov desetih koncilskih komisij so koncilski očetje prejeli kot predlogo spiske članov pripravljalnih komisij, ki so bili iz delovnih razlogov izbrani iz škofov in kardinalov, ki niso bili preveč oddaljeni od sedeža pripravljalnih sej. Koncilski očetje so pa želeli, naj bi bili v komisijah zastopani škofje vsega sveta; zato so na predlog francoskega kardinala Lienarta in nemškega kardinala Fringsa, ki je govoril v imenu nemških, avstrijskih in holandskih škofov, soglasno sprejeli sklep, da prelože volitve za tri dni. V tem času so škofje na sejah 42. narodnih škofovskih konferenc, ki obstajajo v svetu, določili liste svojih kandidatov. V teku prve polurne koncilske seje ni prišlo do kakih izrednih dogodkov. Vršila se je živahna debata, prišlo je do razlik mnenj, ne pa do ostrih polemik. Res je, da so koncilski očetje zavrnili glasovanje na podlagi spiska članov pripravljalnih komisij. Ti spiski pa so jim bili dani samo kot predloga in v orientacijo. Iz debate na tej prvi koncilski seji in iz kasnejših debat o raznih osnutkih bi mogli povzeti tele napake pripravljalnih koncilskih organizmov, v glavnem rimske kurije: 1. taktično napako razdelitve omenjenih spiskov; 2. premajhno upoštevanje poslanih pripomb škofov pri sestavi osnutkov in 3. premajhno upoštevanje ogromnega razvoja delovnega področja in odgovornosti škofov v modernem času. Iz tega izhajajo namreč tudi odgovarjajoče večje pravice, ki jim jih je rimska kurija hotela nasprotno še bolj omejiti. Papež Janez XXIII. je v celoti potrdil te napake s tem, da je odobril akcijo kardinalov Fringsa in Lienarta, da je za izvolitev članov koncilskih komisij določil relativno večino, da je dal takoj umakniti z dnevnega reda najbolj sporni osnutek teološke komisije o virih razodetja in da je dal nalog koncilskim komisijam, da morajo pri predelavi osnutkov upoštevati v največji možni meri vse pripombe škofov.

15. in 18. oktobra je papež imenoval za podtajnike koncila španskega nadškofa Gonzáleza, lionskega škofa Villota, filadelfijskega nadškofa Krola, limburškega škofa Kempfa in beirutskega nadškofa za melhite, Nabaa.

16 oktobra 1962: druga glavna seja v koncilski dvorani v baziliki sv. Petra. Koncilski očetje imajo čas do šestih zvečer predložiti in voliti svoje liste kandidatov za koncilske komisije. Pregled glasovnic in štetje glasov (430.000) je trajalo do sobote 20. oktobra. Papež je sprejel koncilsko predsedstvo in se z njim dolgo razgovarjal. Nekatoliški opazovalci so imeli drugi sestanek pri tajništvu za zedinjenje kristjanov.

20. oktobra 1962: Tretja glavna kongregacija, ki ji predseduje kardinal Lienart. Papež Janez XXIII. je spremenil določilo čl. 39 koncilskega pravilnika tako, da za izvolitev 16 kandidatov za vsako koncilsko komisijo ni več potrebna absolutna večina, marveč samo relativna. Ta dan so objavili imena izvoljenih članov za sedem koncilskih komisij. V teku seje so prebrali in odobrili poslanico koncilskih očetov na ves svet, ki jo je poprej odobril papež in so jo v latinščini sestavili med drugim kardinali Lienart, Doepfner, Leger, Alfrink in Montini. V poslanici koncilski očetje poudarjajo voljo po nudenju resnice tistim, ki jo iščejo, željo po obnovi samih sebe in vernikov, ki so jim zaupani. Koncil naj bi dal svetu bolj jasno in živo luč vere in duhovno obnovo. Koncilski očetje bodo služili svojim bratom po Kristusovem zgledu. Njihova skrb je posebej posvečena najrevnejšim in najslabotnejšim. V poslanici poudarjajo skrb za mir in enakost med narodi. Vabijo vse k sodelovanju za vzpostavitev urejenega civilnega življenja in večjega bratstva med narodi.

Od 21. oktobra do 15. novembra 1962 koncilski očetje obravnavajo osnutek o liturgiji, ki ga je pripravila komisija za liturgijo.

22. oktobra 1962 sta v teku četrte koncilske seje, ki ji je predsedoval nadškof iz Sidneya kardinal Gilroy, nudila poročilo o liturgiji kardinal Larraona in poročevalec Antonelli. Objavljeni so bili zadnji rezultati volitev stošestdesetih članov v deset koncilskih komisij. Izvoljenih je bilo triinosemdeset koncilskih očetov iz Evrope, 23 iz ZDA, 4 iz Kanade, 1 iz Anglije, 26 iz Latinske in Srednje Amerike, 8 iz Afrike, 13 iz Azije in 2 iz Avstralije. Od teh jih je 92 že delovalo v pripravljalnih organizmih. Od jugoslovanskih škofov so bili izvoljeni banjaluški škof dr. Pichler v liturgično komisijo, zagrebški nadškof dr. Šeper v teološko in naslovni nadškof Bukatko v komisijo za vzhodne obrede.

Papež je spremenil določila pravilnika za koncil in s svoje strani imenoval po devet članov v vsako komisijo, namesto po osem. S tem je prišel v vsako komisijo še po en član rimskih kurijskih kongregacij. Papež je imenoval v deset komisij 50

koncilskih očetov iz Evrope, tri iz ZDA, dva iz Kanade, enega iz Anglije, sedem iz Latinske Amerike, štiri iz Afrike, 22 iz Azije in enega iz Avstralije. Od jugoslovanskih škofov je papež imenoval v teološko komisijo splitskega škofa Franića. Skupno imamo torej v koncilskih komisijah 4 predstavnike iz Jugoslavije. Mariborski škof dr. Držečnik mi je v tej zvezi izjavil: „Ker smo predstavljali komaj en odstotek vseh prisotnih koncilskih očetov, smo bili s tem predstavništvom zelo zadovoljni. Računali smo samo na dva do tri."

23. oktobra 1962 koncilski očetje nadaljujejo z debato o osnutku za liturgijo.

Od 23. oktobra do 15. novembra 1962: v tem času so na koncilskih sejah ali glavnih kongregacijah obravnavali uvod in osem poglavij osnutka o liturgiji.

13. novembra 1962 je kardinal Cicognani sporočil koncilskim očetom, da je papež vnesel ime sv. Jožefa v stalni del svete maše v spomin na koncil.

14. novembra 1962 je prišlo do prvega glasovanja o glavnih smernicah osnutka o liturgiji in o vrnitvi osnutka s ca. 2.000 izpremenjevalnimi predlogi zadevni komisiji. Papež je odredil, da je tajništvo za zedinjenje kristjanov, ki mu predseduje kardinal Bea, posebna koncilska komisija in lahko predloži osnutke, ki jih je pripravilo. Ker so bili v tajništvo pritegnjeni med drugim kot svetovalci tudi profesorji dogmatike na rimskih bogoslovnih univerzah, je postal svetovalec v tajništvu slovenski profesor dogmatike na univerzi Propaganda Fide, msgr. dr. Janez Vodopivec, ki je na podlagi tega papeževega odloka s tem postal tudi edini slovenski svetovalec na koncilu.

Vzporedno so koncilski očetje obravnavali od 14. novembra dalje tudi pet poglavij teološkega osnutka o virih razodetja, ki ga je prikazal na 19. generalni kongregaciji kardinal Ottaviani. Osnutek je obravnaval: 1. Dvojni vir razodetja; 2. navdih in literarni način pisanja v svetem pismu; 3. stari zakon; 4. novi zakon in 5. sveto pismo v Cerkvi. Debata se je vršila o osnutku kot celoti.

16. novembra 1962: v treh nadaljnjih koncilskih sejah so nadaljevali s splošno debato o osnutku.

20. novembra 1962: v teku 23. glavne seje so glasovali pod predsedstvom kardinala Fringsa o primernosti proučevanja osnutka. 1368 koncilskih očetov je glasovalo za ukinitev proučevanja, proti pa 822. Toda ker ni bila dosežena dvetretjinska večina, bi morali po pravilniku kljub temu nadaljevati s preučevanjem.

21. novembra 1962: papež Janez XXIII. sporoči koncilskim očetom svoj sklep odgoditi razpravo o osnutku o virih razodetja in da je imenoval mešano komisijo, v kateri sta predsednika kardinala Ottaviani in Bea in člani teološke komisije in tajništva za zedinjenje kristjanov, ki naj izdela nov osnutek.

23. novembra 1962: na koncilski seji prikaže kardinal Cento osnutek o sredstvih družbenega obveščanja.

26. novembra 1962: zaključek razpravljanja o gornjem osnutku. Na koncu te 27. glavne koncilske seje je 2133 koncilskih očetov pod predsedstvom kardinala Tisseranta pričelo razpravljati o osnutku, ki ga je pripravila komisija za vzhodne cerkve, o edinosti: Ut unum sint.

27., 28. in 30. novembra 1962 koncilski očetje razpravljajo o omenjenem osnutku. Istočasno pride do obravnavanj in glasovanj o osnutku o mednarodnih sredstvih obveščanja in liturgije.

1. decembra 1962: na predlog glavnega koncilskega tajnika Felicija, koncilski očetje odobrijo besedilo odloka o edinosti Cerkve kot listino, v kateri so zbrane skupne resnice vere in kot izraz pozornosti in dobre volje do ločenih bratov. Na podlagi predlogov koncilskih očetov mora ta odlok predstavljati z odlokom o ekumenizmu in s poglavjem o isti tvarini, ki jo vsebuje osnutek konstitucije o Cerkvi, eno samo besedilo. Kardinal Ottaviani in splitski škof Franić sta nato predstavila koncilskim očetom osnutek o Cerkvi.

3., 4., 5. decembra 1962: različni vposegi koncilskih očetov v zvezi z osnutkom o Cerkvi.

5. decembra 1962: v navzočnosti 2114 koncilskih očetov razdeli kardinal Alfrink kot predsednik 34. glavne koncilske seje navzočim listo z različnimi temami, ki bodo predstavljale program drugega vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora. Prvotno je glavna komisija sprejela v program koncilskih del 73 osnutkov, sedaj je njihovo število znižala na 20.

6. 12. 1962: Objavljeni so predpisi za delavnost koncilskih komisij v obdobju med prvim in drugim zasedanjem drugega vat. ves. koncila: 1. Poudarjena je potreba znova proučiti in izpopolniti osnutke. 2. Cilj, ki je lasten koncilu in ki ga je navedel papež v nagovoru 11. oktobra mora predstavljati norme, po katerih je treba delati. 3. Osnutki morajo biti sestavljeni tako, da obravnavajo predvsem najsplošnejše probleme. 4. Ustanovljena je nova komisija za vzporeditev in vodstvo del. 5. Posamezni osnutki bodo po papeževi odobritvi poslani koncilskim očetom, ki jih bodo morali vrniti v predpisanem času. 6. Koncilske komisije bodo pregledale pripombe škofov in poskrbele za spremembo osnutkov.

7. 12. 1962: Zadnja koncilska kongregacija prvega obdobja koncila. Govor pa-

peža Janeza XXIII. koncilskim očetom: Prizor edinstva in ljubezni. Nadaljevanje del. Sadovi koncila. Nagovor papeža na episkopat vsega sveta.

8. 12. 1962: Zaključek prvega obdobja koncila. Nov nagovor papeža (začetek, nadaljevanje in sadovi koncila).

Pontifikalno sveto mašo za začetek koncila je imel kardinal Tisserant, za zaključek prvega obdobja pa kardinal Marella. Papež Janez XXIII. je zaradi bolezni prispel v cerkev po sveti maši. V svojem nagovoru je poudaril praznik 8. decembra, dalje, da je bilo prvo obdobje koncila počasen, slovesen uvod v veliko delo koncila. Koncilski očetje iz vseh delov sveta so se spoznali in izmenjali stike in izkušnje. Njihov sporazum je bil sad razumljivih živahnih razlik ob vedno dejavni ljubezni. Pred vsem svetom so dokazali svobodo, ki vlada v katoliški Cerkvi. Pričeli so z osnutkom o liturgiji, to je o odnošajih človeka z Bogom. To je najvišji red odnošajev, ki jih je določiti na trdnem temelju razodetja in apostolske učeniške službe, da bi nadaljevali delo v korist duš. Papež je omenil, da je ustanovil novo komisijo za vzporeditev del raznih komisij (predsednik Cicognani; člani 7 kardinalov in 6 nadškofov; sestava komisije je bila objavljena 7. 12. 1962), ki bo vodila dela v teku devetmesečne prekinitve skupnih koncilskih sej vseh škofov. Nato je govoril o sadovih koncila, ki bodo: zbližanje z nekatoličani, razširitev življenja Cerkve na vsa socialna področja, nove binkošti v Cerkvi, poudarek Cerkve v svetu in potrditev miru.

Prvo obdobje koncila je trajalo 56 delovnih dni. V tej dobi je bilo 36 glavnih koncilskih kongregacij (sej). Proučevali so pet osnutkov (o liturgiji, o sredstvih družbenega obveščanja, o virih razodetja, o edinosti Cerkve in o Cerkvi). Z glasovnicami so glasovali 34 krat. V teku sej je govorilo skupno 608 koncilskih očetov. 578 škofov pa je predložilo pismena poročila in nasvete. Na sejah se je pokazala vesoljnost katoliške Cerkve. Vsak koncilski oče je razširil svoje izkušnje v resnično ekumensko gledanje problemov, potreb in interesov Cerkve. Iz tega je rasel pastoralni duh, ki je najbolj živi znak koncila. Prišlo je do iskanja stikov in razgovorov za medsebojno razumevanje z ločenimi brati. Duh ljubezni je vezal vso veliko skupščino 2500 oseb v eno samo družino. Pri izvajanju najpopolnejše svobode so vsi koncilski očetje v razpravah nesebično iskali samo skupno dobro katoliške Cerkve.

II.

TEMATIKA V PRVEM OBDOBJU KONCILA

Najprej moramo poudariti, da se tudi sedaj ko to pišemo, koncil nadaljuje. Prvo obdobje je bilo samo skromen začetek, na katerem so razpravljali o petih osnutkih, ne da bi kateregakoli dokončno sprejeli. Zato ni mogoče dati neke zaključne slike, še posebej ne, ker so bila razpravljanja tajna. Naš prikaz bo torej kolikor mogoče objektiven, toda vendarle nepopoln.

1. LITURGIJA

Prvi predmet, o katerem so razpravljali na koncilskih sejah ali glavnih kongregacijah[1] je bila liturgija. Ta predmet so obravnavali na koncilu prvič v zgodovini Cerkve. Razlog za to razumemo, če upoštevamo cilj sedanjega koncila, ki ima po zamisli pokojnega sv. očeta Janeza XXIII. in po poslanici koncilskih škofov vsemu človeštvu, predvsem namen izvesti notranjo obnovo Cerkve.

Delo odrešenja, ki ga je napovedal Bog v stari zavezi in izvršil Kristus, Cerkev nadaljuje predvsem z liturgijo, s Kristusovim žrtvovanjem na križu, ki ga Cerkev vsak dan obnavlja na oltarjih, z zakramenti in z javno molitvijo.

Liturgija, kar prvotno pomeni delo, službo ,javno službo, izvajano v interesu skupnosti, je že v prvih stoletjih krščanstva dobila pomen bogočastja, ki ga vrše

---

[1] V smislu koncilskega pravilnika, ki ga je izdal pokojni papež z motu proprio Appropinquante concilio z dne 5. 9. 1962, se imenujejo glavne seje vseh koncilskih očetov, kjer pod predsedstvom kardinala, člana koncilskega predsedstva, ki v imenu in z oblastjo papeža predseduje seji, razpravljajo in proučujejo razna besedila, da izdelajo dokončno besedilo, — koncilske kongregacije. Besedilo mora biti sprejeto z dvema tretjinama glasov. Nato pa predlože v končno glasovanje na javni seji v prisotnosti papeža. V prvem obdobju so bile le glavne kongregacije. Sprejet ni bil noben osnutek, zato ni prišlo do nobene javne seje pod predsedstvom papeža. Osnutke, ki so bili zavrnjeni na glavnih kongregacijah, predelajo pristojne komisije po prejetih navodilih koncilskih očetov in jih znova predlože v obravnavo in glasovanje v koncilski avli.

duhovniki v imenu vernikov. Liturgija je torej kult, ki ga nudi Cerkev Bogu. To pa ni samo zunanja in čutna stran bogočastja, tudi ni preprosta vrsta zakonov in predpisov, s katerimi cerkvena hierarhija ureja bogočastna dejanja. Čeprav ne vključuje vse dejavnosti Cerkve, je liturgija vir iz katerega izhajajo milosti in cilj, h kateremu morajo biti usmerjene duše. Liturgija ne zajema vsega duhovnega življenja vernikov, ker se ti lahko posvete zasebnemu češčenju in zasebnim molitvam. Tudi danes pa je liturgija nad vsemi drugimi oblikami češčenja.

Začetki večjega liturgičnega življenja gredo nazaj v 16. in 17. stoletje. Kasneje so ga zlasti pospeševali benediktinci. Papež Pij X. je dne 22. 11. 1903 z Motu propio o liturgiji poudaril, da je liturgija aktivna udeležba vernikov pri najsvetejših skrivnostih Cerkve in da mora postati prvi in nujni vir resničnega krščanskega duha. Pij XII. je dal liturgičnemu gibanju z okrožnico Mediator Dei z dne 20. 11. 1947 nov zagon. Papež Janez XXIII. pa je meseca aprila 1962 v enem svojih govorov izjavil, da je liturgija sedaj predmet študija bolj kot je bila v prejšnjih stoletjih. „Opogumljati moramo delo tistih," tako je dejal pokojni sveti oče, „ki v popolni skladnosti s smernicami Cerkve stremo po tem, da bi dali sveti liturgiji njen sijaj, da bi bila živa sila vnetih molitev vernikov in njihovega krepostnega življenja." Na vprašanje o liturgičnem življenju v Sloveniji, sta mi slovenska pastirja odgovorila, „da liturgično življenje v Sloveniji doživlja po vojni resničen preporod in poglobitev. Vse versko življenje in delovanje je danes osredotočeno na cerkev in cerkveno bogoslužje. Duhovniki in verniki se vedno bolj zavedajo neizmernih zakladov, ki jih vsebuje bogoslužje, predvsem sveta maša. Sodelovanje vernikov pri sveti maši vedno bolj napreduje. Število obhajil narašča. Seveda to ni povsod enako. Napredek je odvisen od tega, kako so posamezni duhovniki zavzeti za liturgično obnovo;" tako je izjavil mariborski škof dr. Držečnik. Pokojni ljubljanski nadškof Vovk pa je dejal: „Zadevno imamo Slovenci že marsikaj. Že leta 1932 smo dobili prevod rimskega obrednika. Dobili smo pravico, da duhovniki delijo zakramente v slovenskem jeziku; diakon in subdiakon pa moreta pri slovesni sveti maši peti slovensko berilo in evangelij. Upam, da bo koncil v tem pogledu nam in vsem katoliškim narodom še marsikaj naklonil."

Osnutek o liturgiji. Osnutek je bil zelo obsežen; imel je 48 strani. Razdeljen je bil v uvod in osem poglavij. Najprej je obravnaval pojem in naravo liturgije, nato pa vprašanje svete maše, zakramentov in zakramentalov, brevirja, liturgičnega leta, cerkvene opreme, glasbe in cerkvene umetnosti. V uvodu je poudarjal, da je pospeševanje liturgije eden ciljev koncila. Ne gre za to, da bi izdali nove dogmatične določbe v tem pogledu, marveč, da bi nudili neke splošne in načelne predpise. Strokovnjaki vsega sveta pa naj bi nato z odobritvijo svetega očeta, proučili njihovo konkretno izvajanje. Pri tem je bilo v osnutku poudarjeno, da ima liturgija dvojen značaj, človeškega in božjega, vidnega in nevidnega, duhovnega in pravnega, eshatološkega in upravnega. Posebej priporočajo primernost priznati in pospeševati vse obrede, ki se trenutno v veljavi v katoliški Cerkvi.

Razprava o posameznih poglavjih se je vršila z velikim čutom odgovornosti, odkrito in ob popolni svobodi izražanja. Skoraj vse pripombe koncilskih očetov so bile zelo važne in uspešne.[2]

Jezik v liturgiji. Ena prvih točk, o kateri se je debata zelo zavlekla, je bila, kateri jezik naj bi uporabljali v liturgiji. So razlogi, ki govore za latinščino, ker nima samo tradicionalne veljave, marveč v resnici vrši enotnostno funkcijo. Po svoji logični preciznosti in pravni konkretnosti je posebej primerna za teološko in dogmatično vlogo. Prav tako preprečuje sentimentalne in romantične poudarke in uveljavlja konkretnost izraza in življenja. Po drugi strani pa je mnogo razlogov, ki priporočajo rabo domačega jezika pri liturgičnih obredih. Prvi in najvažnejši razlog je njegova sposobnost, da napravlja vsej skupnosti vernikov verske obrede razumljive in dostopne in s tem pospešuje aktivno udeležbo vernikov pri teh obredih. Raba domačega jezika razen tega na viden način

---

[2] Nekateri so seveda prišli z nesprejemljivimi predlogi: neki afriški škof je npr. priporočal, da bi bilo povsod tako kot je pri njemu. Po sv. maši vsi pijejo vino, se vesele in plešejo. Veliko veselje je vzbudil tudi kardinal Spellman, ki se je odločno zavzemal za popolno ohranitev latinščine v vseh cerkvenih obredih, sam jo je pa tako slabo govoril, da so se mu koncilski očetje vedno znova prizanesljivo smejali.

poudarja vesoljnost krščanstva, ki kljub svoji nespremenljivosti prevzame vrednote in izročila posameznih narodov vsega sveta in vseh časov.

Sveta maša. Kar se tiče poglavja o sveti maši, ki je najvažnejše vsega osnutka, so koncilski očetje soglasno poudarili potrebo, da bi pospeševali in povečali aktivno udeležbo vernikov pri njej. V ta namen so predvem predlagali, da bi se izobrazili v resnici kvalificirani profesorji, ki bi nudili v semeniščih in na teoloških fakultetah zgodovinski, teološki, duhovni, pastoralni in pravni pouk liturgije. Liturgično leto naj bi vključili v temeljne predmete. Ustanovili naj bi narodne in škofijske liturgične komisije in zavode za pastoralno liturgijo, kjer naj bi sodelovali tudi posebej usposobljeni laiki, predvsem v pogledu nabožne glasbe in cerkvene umetnosti. Razpravljali so tudi o številnih problemih, ki se tičejo uvedbe raznih novosti ali povečanje reforme, ki je že v teku, o znižanju števila pristopnih molitev pri sveti maši, o pridigi, ki naj bi bila dopolnitev liturgije, o udeležbi vernikov pri akciji in molitvah darovanja, o večji strnjenosti med obema deloma svete maše; o koristnosti branja molitve in berila prvega dela s prižnice, da bi dali s tem večji poudarek svetemu pismu, ki je vir ogromnih duhovnih bogastev; o recitirani sveti maši, o obhajilu pod obema podobama in o sodarovanju svete maše, ki ga dovolijo škofje v posebnih primerih.

Zakramenti. Tudi za zakramente so nekateri koncilski očetje predlagali, da bi še bolj razširili uporabo domačega jezika in želeli poenostavljenje nekaterih obredov, ki so razmeroma komplicirani, npr. sveti krst, sveto poslednje olje in drugi. Zlasti naj bi spremenili obred za sveti zakon, da bi bila podelitev tega zakramenta, ki si ga dasta sama poročenca, bolj zavestna in pobožna; gre za zakrament, kjer se hitro ustvari površnost in celo posvetnost, kar zelo zatemni njegov sveti značaj in njegovo božjo in človeško važnost ,ki je ne samo individualna, marveč tudi družbena. Skupni poudarek, ki je bil značilen za razpravljanje o zakramentih in zakramentalih je bilo pozorno iskanje poti, da bi napravili zakramente v njihovem bistvu in učinkih vsem vernikom bolj razumljive in da bi hkrati vernike pripravili na to, da bi jih prejemali zavestneje in bolj duhovno zbrani.

Številne koristne predloge so koncilski očetje stavili tudi za *brevir*, za revizijo *liturgičnega leta*, za razvoj *nabožne glasbe* in *cerkvene umetnosti*. Navajali so prilagoditve opreme, oblačil, pesmi, podob in svetišč, miselnosti različnih narodov, pri čemer naj bi poudarili in dvignili globoki krščanski pomen krajevnih navad in izročil.

Dve tendenci. Pri obravnavi vsakega liturgičnega problema je prišlo do dveh tendenc. Pristaši prve so sicer priznali primernost sprememb, a so vztrajali pri potrebi postopati previdno pri reviziji besed, gest, molitev in zadržanj, ki so v teku stoletij dobile plemenit značaj, ne da bi pri tem izgubile na svojem prvotnem pomenu; zato bi morali obdržati red svete maše v sedanji obliki. Hkrati pa naj bi pripravljali delne reforme, da bi napravile lažjo aktivno udeležbo vernikov pri posameznih obredih. Vsaka novost mora upoštevati s pomočjo pozornega in poglobljenega študija, izvor vsake molitve in obreda, njihov zgodovinski razvoj in ali je njihov pomen še vedno aktualen ali ne. Stalni del svete maše mora ostati zaradi svoje resnosti in zgodovinskih, literarnih, liturgičnih in pravnih razlogov, nespremenjen. Na liturgičnem področju je prišlo že do številnih novosti, ki so jih izvedli papeži od Pija X. dalje in obredna kongregacija. Potrebno je nadaljevati na tej poti z modrostjo in ravnovesjem preteklosti, pri čemer je upoštevati spremenjene pogoje in zahteve časov.

Pristaši druge tendence, ki so bili, kot je razumljivo, tisti, ki niso sestavljali osnutka, torej predvsem tisti izven rimske kurije in pripravljalnih komisij, so predvsem poudarjali potrebo liturgičnega razvoja. Tudi če bi upoštevali bistveno enotnost liturgije, bi bilo po mnenju teh primerno, da bi opustili nekatere sedaj že zastarele in težko razumljive elemente in sprejeli spremembe in prilagoditve, ki bi bolj odgovarjale različnim kategorijam vernikov, različnim deželam in narodom, zlasti na ozemljih, ki so bila šele nedavno pokristjanjena. Raba domačega jezika pri nekaterih delih svete maše in pri zakramentih, prilagoditev obredov svetih zakramentov miselnosti in izročilu različnih narodov, predvsem tistih, ki ne poznajo preveč dobro antične zapadne kulture, bi lahko pospeševala aktivnejšo udeležbo vernikov pri liturgičnih akcijah z besedami, pesmijo, gestami in zadržanjem, ki je bolj v skladu z njihovo versko občutljivostjo in bolj izraža njihovo izročilo in duševno nastrojenje.

Zdi se, da je prevladalo mnenje, ki ga je svoj čas izrekel papež Pij XII.: „Izogibati se dveh skrajnih stališč: slepe navezanosti in popolnega prezira."

Ob zaključku razpravljanj o osnutku dne 14. novembra 1962 so namreč koncilski očetje odobrili z 2.162 glasovi proti 46-im dnevni red, ki se je med drugim glasil: „Drugi vatikanski koncil je proučil osnutek o sveti liturgiji. Odobrava njegove vodilne kriterije, ki imajo namen napraviti s previdnostjo in razumevanjem različne dele liturgije bolj življenjske in bolj oblikovalne za vernike v skladu z današnjimi pastoralnimi zahtevami."

O osnutku o liturgiji je prišlo do številnih glasovanj: 28 o spremembah, ki jih je izvedla liturgična komisija v uvodu in prvem poglavju osnutka in eno o odobritvi uvoda in prvega poglavja. Z razpravljanjem osnutka so pričeli 22. oktobra, končali pa so z njim 14. novembra 1962. Zanj so uporabili od 36. sedemnajst koncilskih kongregacij ali sej. Odobrili pa so samo uvod in prvo poglavje.[3]

6. novembra 1962 je dal papež Janez XXIII. zato, da bi pospešili koncilska dela, koncilskemu predsedstvu pooblastilo, da dá na glasovanje, da preidejo koncilski očetje na razpravljanje druge teme, če je po mnenju predsedstva prva dovolj pojasnjena. Poslej so dela potekala hitreje.

2. VIRI RAZODETJA

Druga tema, o kateri so razpravljali koncilski očetje, se je tikala virov razodetja. Dokazano dejstvo je, da je Bog v določenih trenutkih človeške zgodovine neposredno govoril s človekom, ki je na ta način mogel zajeti božjo misel. To sporočilo resnice, ki ga je Bog neposredno nudil človeku, imenujemo razodetje. Izraz revelacija, ki izhaja iz latinščine, daje besedi točen smisel, ker pomeni odkritje tančice, razkritje, razodetje; v teološkem smislu torej pomeni dejanje, s katerim se da Bog svobodno spoznati ljudem.

Prvo razodetje, s katerim Bog govori o sebi s pomočjo svojih del in vsega stvarstva, imenujemo naravno. Že prvi vatikanski koncil je v tej zvezi dejal, da lahko človek z gledanjem stvarstva pridobi gotovo spoznanje obstoja Boga in poznanje njegove narave in njegovih lastnosti. Razen naravnega imamo nadnaravno razodetje, ki je najneposrednejši izraz, ki ga je Bog dal o sebi, vsem ljudem, in sicer po prerokih in apostolih, predvsem pa po Jezusu Kristusu. Ko piše Judom, sv. Pavel jasno pravi: Večkrat in na več načinov je Bog govoril našim očetom po prerokih že od najstarejših časov; nazadnje, v teh dneh pa nam je Bog govoril po svojem Sinu.

Imamo dva vira, iz katerih zajemamo razodeto resnico: sveto pismo, ki sestoji iz stare in nove zaveze, in ustno izročilo. Toda skrivnostni vir, ki je ustvaril oba, — če lahko tako rečemo — je en sam: Bog. Prav tako je po božjem določilu ena sama učeniška služba, ki mora varovati in avtentično razlagati resnice, ki so vsebovane v obeh omenjenih virih. Poudariti moramo namreč, da sveto pismo navaja božjo besedo s človeškimi izrazi; ti pa zaradi vseh nepopolnosti in omejitev, ki so lastne človeškim besedam, često nujno potrebujejo prave in odločujoče razlage, če jih hočemo prav razumeti. Omenjene razlage pa ne morejo dati navadni ljudje, ki so prav tako nepopolni in omejeni, marveč samo tisti, ki ima po božji obljubi, ki ne more nikoli izostati, stalno pomoč Sv. Duha.

Raznolikost mnenj. V uvodnem poročilu, s katerim je predsednik koncilske teološke komisije kardinal Ottaviani prikazal koncilski skupščini osnutek o virih razodetja,

---

[3] Prav ta skrajna počasnost razpravljanja je poudarila dve temeljni hibi, na katerih je trpelo prvo obdobje koncila: 1. ni bilo točnega programa ali dnevnega reda in 2. ni bilo hitre in bolj parlamentarne metode dela. Primer: V začetku se je vsak koncilski oče javil k besedi in lahko govoril o kakršnemkoli vprašanju. Tako je neki španski škof nekega dne pričel pripovedovati, da je obiskal v nedeljo številne rimske cerkve. Zaključil je, da je bilo to, kar je videl, bridkost za njegove oči in srce. Udarec je bil hud, ker ni bil nihče prizadetih nanj pripravljen. Šele po tem dogodku je koncilsko tajništvo določilo, da mora vsak govornik tri dni prej pismeno sporočiti tajništvu, da želi govoriti in o čem bo govoril. Po govoru pa pustiti dva prepisa tajništvu. Prav tako se mnogi niso držali v govoru predpisanih deset minut. Po indiskretnosti je neki španski škof zlasti rad dolgo govoril. Neki kardinal ga je hotel pripraviti k temu, da bi bil krajši. Tako je prišlo baje do tegale njunega razgovora: Ko ga je poklical, naj govori, ga je kardinal opozoril, da lahko govori o treh točkah, naj bo kratek in dejal: „Ad primum!" Škof je pričel spet na dolgo, a kardinal ga je ustavil: „Iam dixisti! Ad secundum." (Si že povedal, k drugi točki!) Škof je zopet pričel, toda komaj je povedal nekaj stavkov, ga je kardinal znova prekinil: „Iam dixisti! Ad tertium!" (Si že povedal, k tretji točki!) Takrat pa se je škofu zdelo, da ga le preveč na kratko prijemlje in je odgovoril kardinalu: „Dixi!" (Povedal sem) in sedel...

je ta poudarjal, da je glavna naloga koncila braniti in pospeševati katoliški nauk v njegovem najtočnejšem izrazu. Ne gre za to, da bi obnavljali nauk, marveč, da bi pospeševali študij in poznanje tega nauka; temu cilju je namenjenih pet poglavij osnutka, ki obravnavajo: dvojni vir razodetja, navdih, literarno sestavo starega in novega zakona in izročilo v Cerkvi. Osnutek je prebral poročevalec teološke komisije splitski škof Franić.

Že v prvih posegih v debato je prišlo do dveh ločenih stališč: prvo je bilo naklonjeno osnutku v njegovi splošni zasnovi, čeprav so nekateri njegovi deli še nejasni in nepopolni. Drugo stališče pa je bilo osnutku nenaklonjeno; pristaši tega stališča so stremeli za tem, da se osnutek v celoti zavrne in da teološka komisija izdela novega.

Koncilski očetje, ki so zavzeli prvo stališče, s tem, da so podpirali primernost proučiti osnutek o virih razodetja in predlagali samo delne spremembe, so navedli tele razloge: temelj pastoralne akcije je v jasnem prikazu nauka. Pri uveljavljanju resnice, ni nobene žalitve ločenih bratov, ker tudi ti iščejo resnico. Naloga koncila je prikazati in varovati celoten, neizpremenjen katoliški nauk. Predlagani osnutek so pripravili škofje in duhovniki—strokovnjaki za katoliški nauk; odobrila ga je tudi glavna komisija, ki je po večini sestavljena iz kardinalov. Semenišča pričakujejo od koncila točno usmeritev v pogledu doktrinalnih in eksegetskih problemov, o katerih danes razpravljajo v knjigah in časopisih s pomanjkljivo jasnostjo idej in z nezadostno globino analize. Predstavnik te skupine je bil v glavnem kardinal Ottaviani.

Koncilski očetje druge struje, ki jo je več ali manj vodil kardinal Bea, pa so predlagali, da se osnutek nadomesti z novim. V opravičilo svojega predloga so poudarjali, da ima besedilo osnutka preveč profesorski in šolski značaj; v njem ni pastoralnega poudarka; v nekaterih trditvah kaže pretirano strogost. Vsebuje tudi nekatere točke, ki jih teološki študij še ni zadostno poglobil. Predstavlja nevarnost, da bo napravil ločenim bratom resnico nerazumljivo. Osnutek tudi premalo spodbuja k znanstvenemu, teološkemu in eksegetskemu delu.

Prav o teh razlikah mnenj se je mnogo pisalo in govorilo: nekateri koncilski očetje naj bi se borili za obrambo vseh verskih resnic brez kompromisa, drugi pa naj bi zato, da bi laže in boljše dosegli cilj evangelizacije, podpirali potrebo po ublažitvi, da ne rečemo prilagoditvi ali celo opustitvi nekaterih verskih resnic, ki so najbolj neprijetne moderni miselnosti in okusu. Tako je prišlo do govorjenja o koncilskih očetih konservativcih in obnoviteljih, o skrajno nepopustljivih in o aperturistih. Vse te trditve so brez vsake podlage. Razprava se namreč v resnici ni tikala nauka, marveč najuspešnejšega načina, s katerim bi ga prikazali ljudem današnjih dni z ozirom na njihove posebne potrebe in miselnosti.

Ker se po petih glavnih sejah v koncilski dvorani, ki so bile posvečene proučitvi osnutka o virih razodetja, stališči nista izpremenili, je predsedstvo pred prehodom na razpravo o posameznih poglavjih sklenilo, staviti na glasovanje predlog, ali naj se študij o tem predmetu prekine ali ne. Pri glasovanju so s 500 glasovi večine zmagali pristaši druge struje, to je, da se z razpravo prekine in da teološka komisija izdela nov osnutek o tem predmetu. Ker pa pravilnik zahteva absolutno večino, bi kljub temu nadaljevali z razpravo o posameznih poglavjih osnutka, če ne bi v vprašanje vposegel sam sveti oče Janez XXIII.

Kurijski kardinali kot Ottaviani, Marella, Agagianian in nekateri drugi kot kardinal Siri (vseh je bilo 10), so že poprej pismeno naprosili papeža, naj se zavzame za prvotni osnutek. Papež pa je po omenjenem glasovanju odločil takole: „Ker dajo nasprotujoča si mnenja predvideti, da bi bilo nadaljnje razpravljanje o osnutku zelo obsežno in dolgotrajno, ustanavljam mešano komisijo za revizijo osnutka. Predsednika te komisije sta kardinala: Ottaviani in Bea. Člani pa kardinali: Lienart, Frings, Ruffini, Meyer, Lefebre in Browne. Ta komisija ima nalogo spremeniti osnutek, ga skrajšati, mu dati bolj pastoralni in manj pravni značaj in bolj poudariti splošna načela katoliškega nauka, o katerih je že razpravljal tridentinski, nato pa prvi vatikanski cerkveni zbor."

Razpravljanje o osnutku o virih razodetja je trajalo od 14. do 21. novembra 1962. Bavili so se z njim na petih glavnih kongregacijah. Razprava je bila zelo živahna, svobodna, a vedno dostojanstvena.[4]

---

[4] Iz tiste dobe nam je ostal samo tale hudomušni dovtip, ki je izšel iz krogov koncilskih očetov: Po izidu glasovanja, ki je bil zanj neugoden, naj bi kardinal Ottaviani pri prvi sveti maši molil konfiteor in dejal namesto: „Mea culpa, Bea culpa, Bea maxima culpa!"...

Prve dni meseca marca 1963 je bilo objavljeno v tisku uradno poročilo, v katerem je bilo navedeno, da se je mešana komisija že drugič sestala, da je izdala koncilski osnutek o božjem razodetju. Novi osnutek, ki je bil predložen v obravnavo in o katerem so razpravljali, je tisti, ki je bil izdelan po sklepih prejšnje seje, ki je bila meseca oktobra 1962. O posameznih točkah in poglavjih so bile obširne, poglobljene razprave, pri katerih so sodelovali vsi člani. Te so omogočile upoštevati in pojasniti razne vidike predlaganih vprašanj, ki so jih proučili v luči smernic, ki jih je dal komisiji sveti oče, in načel, ki jih je objavil v govoru ob otvoritvi koncila. Na koncu plodovite debate je komisija soglasno odobrila novo besedilo osnutka o božjem razodetju, ki bo predložen v razpravo in v odobritev koncilskih skupščin v teku prihodnjega obdobja koncila.

3. SREDSTVA DRUŽBENEGA OBVEŠČEVANJA

Sredstva družbenega obveščevanja imenujemo vsa sredstva široke uporabe, ki jih danes rabimo za širjenje misli in vesti, za razvoj kulture in za razvedrilo, kot tisk, radio, kino in televizija. Tudi če se tisk po nekaterih vidikih loči od drugih tehničnih avdiovizivnih sredstev, ima vendarle z njimi mnogo skupnih točk, predvsem zaradi svoje sile obveščevanja in svojega vpliva na oblikovanje javnega mnenja. Prav s tega skupnega vidika jih je proučevalo tajništvo za tisk in uprizoritev v namenu, da bi nudili vedno boljšo službo v korist vse človeške družbe, ki ima nujno potrebo biti obveščena o vsakodnevnih dogajanjih in istočasno dvignjena na stvarnost duhovnega sveta in ki želi najti tudi v razvedrilu nove pobude za izobrazbo in vzgojo. Na koncilu so prvikrat v zgodovini Cerkve obravnavali ta problem. Sam zakonik cerkvenega prava samo enkrat omenja časopise, nikoli pa ne omenja kina, radia in televizije, ker so to iznajdbe najnovejšega izvora. Toda sedaj so že vstopile v domove in v življenje milijonov oseb; zato jih ni moč podcenjevati in iti mimo njih. Pomislimo samo na tele številke: Na svetu je 8.000 dnevnikov s skupnim natisom 290 milijonov izvodov; k tem moramo priključiti še 22.000 različnih periodikov z nad 200 milijoni izvodov. Na svetu je okrog 170.000 kinodvoran, ki jih obiskuje na leto poprečno 18 milijard gledalcev. Radijskih postaj je 6.000 s 400 milijoni sprejemnikov. Televizijskih postaj je okrog 1000 s 120 milijoni televizijskih aparatov. Šele v zadnjem času so pričeli tudi z televizijskimi oddajami z ene celine na drugo s pomočjo umetnih satelitov. Ta sredstva imajo — pa naj jih vzamemo skupno ali ločeno — neprecenljivo silo pronicanja in prepričevanja. Poleg vesti in slik širijo mnenja, doktrine in načela, ki naglo menjajo šege in navade, način mišljenja in življenja. Gre torej za sredstva, ki neposredno zadevajo razum in vest; zato ima Cerkev pravico in dolžnost vposeči, z edinim namenom, da varuje temeljne pravice človeka, njegovo krščansko dostojanstvo in nespremenljiva načela resnice in dobrega proti kakršnemukoli poskusu njihovega izpodkopavanja ali širjenje zmote.

Tako se je v glavnem glasilo uvodno poročilo k osnutku, ki ga je predložila koncilski skupščini komisija za laični apostolat, kateri je priključeno tudi tajništvo za tisk in uprizoritve. Osnutek o sredstvih družbenega obveščanja se je delil v uvod in štiri dele. Prvi del je obravnaval nauk Cerkve o sredstvih družbenega obveščenja, drugi del apostolsko funkcijo teh sredstev, tretji del je navajal disciplinske predpise Cerkve v tem pogledu, četrti del pa je obravnaval najvažnejša sredstva družbenega obveščevanja, to je tisk, kino, radio in televizijo.

Ta osnutek, ki je predstavljal tretjo temo koncila, je takoj naletel na splošno odobravanje koncilskih očetov. Nekaj predlogov za spremembo se ni tikalo vsebine, marveč formulacije, ki je nekateri niso smatrali za primerne za koncilsko konstitucijo; svetovali so zato, naj bi osnutek skrajšali, pri čemer naj bi ohranili njegovo bistvo neizpremenjeno, postranska vprašanja in morebitna pojasnila pa naj bi povzeli v posebno izjavo, ki bi jo izdali izven besedila osnutka.

Razprava o tem osnutku je trajala od 23. do 27. novembra 1962. Zanjo so uporabili štiri glavne kongregacije; na zadnji so na predlog koncilskega predsedstva odobrili predlog, ki se glasi takole: 1.) Osnutek je v bistvu odobren. Bolj kot kdajkoli je danes potrebno, da se Cerkev v izvajanju svoje učeniške službe bavi s tem problemom, ki je na pastoralnem področju izredno važen. 2.) Ob upoštevanju pripomb koncilskih očetov prejme pristojna komisija nalog, da povzame iz osnutka bistvena doktrinalna načela in najsplošnejše pastoralne smernice v namenu, da mu da — kljub temu da ohrani nedotaknjeno vse bistvo osnutka — krajšo formulacijo, ki

bo mogla biti ob svojem času predložena v glasovanje koncilskim očetom. 3.) Vse kar se tiče prakse in izvajanja naj urad, o katerem govori številka 57 osnutka, po posebnem nalogu, ki ga je izrazil koncil, zbere v obliki pastoralnih navodil, ob sodelovanju strokovnjakov različnih narodov. Številka 57 osnutka, na katero se sklicuje predlog pravi, da so koncilski očetje sprejeli željo, ki jo je izrazilo pripravljalno koncilsko tajništvo za tisk in uprizoritve, da naj papež razširi pristojnost papeške komisije za radio, kino in televizijo na vsa sredstva družbenega obveščevanja, vključeno na tisk, kar je papež tudi storil).

V korist predloga je glasovalo od 2.160 navzočih 2.138 koncilskih očetov.

4. UT UNUM SINT

Četrta tema, ki so jo obravnavali na koncilu, je bila zedinjenje katoliške Cerkve z ločenimi vzhodnimi cerkvami. Osnutek odloka (dekreta) Ut unum sint (Da bi bili vsi eno), ki ga je pripravila komisija za vzhodne cerkve je hotel izrabiti skrb katoliške Cerkve, da bi znova našla pot do edinosti z brati, s katerimi je ločena največ stoletij. Enotni smo z njimi v veri v Kristusa, ne skladamo se pa v nekaterih resnicah, ena katerih je Petrovo prvenstvo.

V prvem delu osnutka je prikazana edinost Cerkve, ki temelji na edinosti vladanja, se pravi na Petru in na njegovih naslednikih. Čeprav pojasnjujejo, da Cerkev ne more ne hoteti ne želeti, da bi prišlo do edinosti na škodo resnice, v osnutku trdijo, da so upoštevali težave, ki jih imajo ločeni vzhodni bratje v tem pogledu; zato so se izognili šolskim, predvsem latinskim izrazom, da bi se čimbolj približali načinu mišljenja in izražanja vzhodnih bratov. V drugem delu osnutka so bila navedena najprimernejša sredstva, da bi prišli do zopetne sprave; ta so teološkega, liturgičnega, pravnega, psihološkega in praktičnega značaja. Nobeno teh sredstev ni novo, mnogo jih je že privedlo do dobrih rezultatov. Vsa morajo biti povsod v celoti uporabljena. Katoliška Cerkev mora poizkusiti vse, da bi prišlo do zedinjenja, čeprav samo ona hrani resnico. Danes še posebej ograža vero in verovanje brezboštvo; zato je treba poklicati k obrambi vse človeške sile, zlasti sile tistih, ki izpovedujejo krščansko vero. Tretji del osnutka je obravnaval načine in pogoje sprave ob spoštovanju vsega kar predstavlja versko, zgodovinsko in duhovno dediščino vzhodne cerkve. Enotnost namreč ne vključuje iste obličnosti, ker je prav lahko dopustiti raznolikost, ki spoštuje izročilo, šege in običaje, ki so lastne nekemu narodu ali pokrajini; toda tudi v tem, še več, zlasti v tem primeru, je potrebna enotna avtoriteta, ki vse vzporeja in vse povezuje.

V teku obravnavanja osnutka „Ut unum sint" je prišlo do nekaterih pripomb. Omenjamo najvažnejše: Ker sta dva osnutka s skoro istim predmetom, prvega je pripravila teološka komisija, drugega pa tajništvo za zedinjenje kristjanov, bi bilo primerno združiti oba v en sam osnutek, ki bi lahko nudil bolj popoln študij in bolj splošen prikaz problemov, ki so povezani z zedinjenjem cerkva. — Naravno, odnošaji s pravoslavnimi in s protestanti predstavljajo položaj in vidike, ki so različne narave. Obstojajo pa kljub temu skupne točke, ki bi jih lahko obravnavali na enoten način. — Prvi pogoj za dosego zedinjenja je odstraniti vse ovire, ki preprečujejo medsebojno poznanje in spoštovanje. V ta namen pa se zahteva na eni in drugi strani velika ponižnost v priznanju obojestranskih zmot in velika dobrota in ljubezen pri pozabi prizadejanih krivic. Z zgodovinskega stališča namreč lahko trdimo, da so tudi katoličani utegnili imeti svojo krivdo; s teološkega stališča pa so nasprotno odgovorne za razkol samo vzhodne cerkve. — Izogniti pa se je treba vsakemu lažnemu irenizmu, kajti do zedinjenja ni mogoče priti s tem, da bi zamolčali ali opustili resnice dogmatičnega značaja, marveč z mirnim in jasnim prikazom katoliškega nauka, brez vsakih polemičnih ostrin. Uporabljati ne smemo nobenih dvoumnih izrazov, ki naj bi skrivali ali obšli stvarne probleme, prav tako ne smemo rabiti nobenih besed, ki bi lahko zvenele kot žalitev ločenih bratov. Razen tega je treba upoštevati različen položaj raznih vzhodnih cerkva. Poleg bizantinske cerkve obstojajo namreč velika izročila antiohijske, aleksandrijske in drugih cerkva. Samo če upoštevamo stoletna izročila vsake izmed njih, bo mogoče doseči pravi izraz Cerkve, ki bo odgovarjal številčni važnosti, antičnosti izročil in zaslugam evangelizacije in mučeništva različnih krščanskih cerkva. Ostaja pa kljub temu res, da verska, zgodovinska in liturgična dediščina Vzhoda pripada vsej Cerkvi, brez razlikovanja med Vzhodom in Zapadom, kajti Cerkev je po Petru ena sama. Končno je treba dati vzhodnim na izrecen način razumeti, da z zedinjenjem nočemo niti v najmanjši meri

napasti izročil in obredov, ki so lastni posameznim vzhodnim cerkvam.

Delo za zedinjenje je doseglo nov razvoj po okrožnici *Pija XII. Mystici Corporis*. Še bolj se je razširilo pod papežem Janezom XXIII. V ostalem smo vedno gojili željo, da bi se vrnili k edinosti prvih stoletij. Izkustvo pa nas uči, da moramo problem zedinjenja proučevati v konkretnih vidikih današnjega življenja; ne na romantičen, marveč na stvaren način v namenu, najti ravnovesje med željo po ekumenizmu, ki je sama v sebi dobra, in potrebo varovati nespremenljiva načela katoliškega nauka.

Z obravnavanjem osnutka „Ut unum sint" so pričeli 26. novembra in končali po petih glavnih kongregacijah dne 1. decembra 1962 z odobritvijo predloga koncilskega predsedstva, ki se je glasil: „Po zaključku obravnave dekreta o edinosti Cerkve, tega koncilski očetje odobravajo kot listino, v kateri so zbrane splošne verske resnice in kot izraz spomina dobrohotnosti do vzhodnih ločenih bratov. Ta dekret bo na podlagi pripomb in predlogov koncilskih očetov, predstavljal eno samo listino skupno z dekretom o ekumenizmu, ki ga pripravlja tajništvo za zedinjenje kristjanov in z enajstim poglavjem osnutka dogmatične konstitucije o Cerkvi, ki prav tako govori o ekumenizmu." Koncilski očetje so ta predlog odobrili. Od 2.112 je glasovalo za predlog 2.068 koncilskih očetov.

5. O CERKVI

V zadnjih dneh prvega obdobja koncila so se koncilski očetje bežno dotaknili tudi pete teme: „O Cerkvi". Ta osnutek je bil razdeljen v enajst poglavij in je imel 90 strani; toda nad polovica teh so obsegale pojasnjevalne note in navajanja svetega pisma in cerkvenih očetov. Posamezna poglavja so se tikala narave in udov Cerkve, episkopata, redovnikov in laikov, avtoritete, učeniške službe, misijonske naloge Cerkve in ekumenizma, gledanega s teološkega vidika.

Tudi pri tem osnutku (uvodno besedo zanj je znova podal kardinal Ottaviani, osnutek pa je prebral poročevalec teološke komisije splitski škof Franić) je, kot pri osnutku o virih razodetja, prišlo do dveh tendenc, čeprav v manj poudarjeni obliki, ki sta v nekaj dneh razprav nudili potrebne usmeritve splošnega značaja, ki so olajšale študij osnutka ob obnovitvi del meseca septembra 1963.

Del koncilskih očetov je odobraval osnutek v njegovem bistvu in strukturi ter poudarjal, da je upošteval probleme, ki potrjujejo napredek študija o Cerkvi, med katerimi so Cerkev kot skrivnostno telo, ekumenizem in laištvo.

Pozitivni vidiki osnutka so še: očiten napor določiti jasen pojem Cerkve, ki temelji na svetem pismu, kar pomaga razgovoru z ločenimi brati in vnema ljubezen vernikov do lastne Matere; namen poglobiti nauk, ki se tiče pravic in dolžnosti škofov in laikov ter težnja obravnati ekumenski problem. Napredek nauka je opogumljen v osnutku zlasti v treh točkah, v Cerkvi kot skrivnostnem Kristusovem telesu, v skupnosti episkopata in v njegovem zakramentalnem značaju. Po zaslugi zadnjega vidika je sam nauk o duhovništvu posebej osvetljen, odnos med škofom in duhovniki bolj jasno prikazan in očetovstvo škofa posebej poudarjeno. V korist osnutka je tudi, da sicer vztraja pri naravi Cerkve kot skrivnostnega Kristusovega telesa, ne podcenjuje pa, marveč brez dvoumij posebej poudarja njen vidni, hierarhični in pravni značaj; dokler namreč živimo v svetu moramo vedno računati z ustanovami in pravnimi predpisi; celo dobrota in ljubezen ne moreta obstajati brez pravičnosti.

Drugi del koncilskih očetov pa je ocenil osnutek z nekaterih vidikov kot nepopoln in fragmentaričen, ker je v njem čutiti, da so ga sestavljale različne osebe. Želeli so, naj bi revizijo osnutka izvedli samo maloštevilni strokovnjaki, ki bi z enotnim stilom izravnali tudi tiste vrzeli, ki jih je bilo opaziti npr. v poglavju o škofih, ki je nadvse važno, ker je dopolnitev nauka o rimskem papežu, kot ga je določil prvi vatikanski koncil in ki ni vedno dovolj logično in je včasih bolj pravno kot telošoko. Tudi odnošaji med papežem in škofi, ki niso samo pravnega, marveč tudi nadnaravnega značaja, bi morali biti bolj točno določeni. Isto velja za vezi, ki vežejo duhovnike z njihovim škofom.

Poleg teh sodb in pripomb o osnutku kot takem, so koncilski očetje stavili tudi tele zelo važne predloge: v poglavju o laikih naj bi z večjo jasnostjo poudarili teološke osnove, iz katerih izhaja njihovo dostojanstvo, se pravi, njihovo duhovništvo, ker so tudi oni udje skrivnostnega Telesa. Naloga laikov je vzpostaviti v današnjem svetu božje kraljestvo s svojo lastno avtoriteto in pristojnostjo in ne samo kot iz-

vrševalci hierarhičnih navodil. Nauk o odnošajih med Cerkvijo in državo mora biti izdelan na način, ki bo v skladu s konkretno stvarnostjo današnjih dni, pri čemer se je ogniti vsakemu izrazu, ki bi lahko vznemiril kako politično miselnost. Ne smemo pozabiti, da je Cerkev rojena iz Kristusove Krvi in da mistično nadaljuje skrivnost trpljenja in križa. Znova prikazati današnjemu svetu to stvarno gledanje, pomeni nuditi pričevanje resnice in razlog tolažbe tistim, ki danes trpe na različnih delih sveta, skupno in individualno, moralno in telesno, zaradi svoje pripadnosti Kristusovi Cerkvi. Vedno, zlasti pri študiju teme o Cerkvi, je potrebno veliko ravnovesje pri točnem določanju tega, kar je v njej spremenljivo, in tega, kar je nespremenljivo. Potrebno se je ogniti vsaki subjektivnosti sodbe, pri čemer je treba upoštevati probleme v vseh njihovih vidikih in postopati z vso previdnostjo, da ne bi mešali abstraktnih elementov z bistvenimi. Naša doba, končno, skrajno potrebuje, da je evangeljski nauk uboštva izdelan v globlji obliki. Obstoja notranja vez med Kristusovo navzočnostjo v Cerkvi in njegovo navzočnostjo v ubogih.

Temo o Cerkvi so koncilski očetje obravnavali od 1. do 7. decembra 1962 v teku petih glavnih koncilskih sej. Razpravljanje je ostalo nedokončano in so z njim znova pričeli meseca septembra 1963.

Pred zaključitvijo zadnje koncilske seje je glavni tajnik msgr. Felici obvestil skupščino koncilskih očetov, da morajo dostaviti morebitne predloge in spremembe k osnutku o Cerkvi koncilskemu tajništvu do 28. februarja 1963.

Toliko o tematiki prvega dela koncila.

V zaključnem govoru prvega obdobja koncila, je pokojni papež Janez XXIII. poudaril, da se bo koncil — dokler se meseca septembra 1963 ne bodo znova vrnili na zasedanje koncilski očetje — nadaljeval s tihim, a zato nič manj važnim delom pristojnih koncilskih komisij. Te so dejansko izvedle revizijo vseh petih tem, o koterih so koncilski očetje že razpravljali, in vseh tistih, ki še niso bile obravnavane. Vse to delo so posamezne komisije izvedle po navodilih nove komisije za vzporeditev del, ki jo je ustanovil pokojni papež Janez XXIII. dne 6. 12. 1962 in imenoval za njenega predsednika državnega tajnika kardinala Cicognanija. Ta komisija naj bi pospešila dela v skladu s predpisi pokojnega svetega očeta, ki so se glasili: „Predvsem je potrebno, da so iz različnih obravnavanih predmetov, ki so v zadnjem snopiču osnutkov, povzeta najvažnejša načela, in predložena v obravnavo predvsem tista, ki se tičejo vesoljne Cerkve, vernikov in vse človeške družbe. Osnutki morajo biti sestavljeni tako, da obravnavajo najsplošnejša načela, pri čemer morajo opustiti posamezne posebne probleme; potrebno je namreč imeti vedno pred očmi, da se ekumenski koncil tiče vesoljne Cerkve, in da imajo njegove odločitve trajno veljavo. Zato je primerno ogniti se mnogobesednostim in ponavljanju. Vse, kar se tiče bodoče revizije zakonika o cerkvenem pravu, naj bo preneseno na komisijo, ki je bila ustanovljena v ta namen."

Čim so pristojne koncilske komisije izdelale nove osnutke, jih je pregledala komisija za vzporeditev dela. Na splošno odobrena od svetega očeta, so jih takoj poslali škofom s prošnjo, da jih v doglednem času prouče in s svojimi pripombami vrnejo glavnemu koncilskemu tajništvu.

Dne 19. maja 1963 je glavno koncilsko tajništvo tako poslalo od 20 že 12 na novo izdelanih osnutkov. S smrtjo papeža Janeza XXIII. dne 3. junija 1963 so se koncilska dela ustavila. Dne 19. junija 1963 se je pričel konklave. Dne 21. junija 1963 je bilo objavljeno svetu, da je izvoljen za papeža milanski nadškof kardinal Montini, velik prijatelj kardinalov Bea, Fringsa, Lienarta, Suensa in drugih, ki so se zavzemali v teku prvega dela koncila za nove oblike strukture in apostolata Cerkve. V svoji prvi radijski poslanici svetu dne 22. junija 1963 je novi papež Pavel VI. objavil, da se bo koncil nadaljeval. Nekaj dni nato je papež Pavel VI. s posebno bulo določil, da bo pričetek drugega dela koncila dne 29. septembra 1963. Dne 3. julija 1963 je bilo že tretje zasedanje koncilske komisije za vzporeditev del. Na tem in na naslednjih zasedanjih je ta komisija pregledala še zadnjih sedem osnutkov in jih poslala koncilskim očetom. S tem je končala svoje delo.

Dne 29. septembra 1963 se bodo znova odprla vrata koncilske avle v baziliki sv. Petra. Nadaljevanju koncila bo dala nov poudarek in smer močna osebnost novega papeža Pavla VI.

III.

KRONOLOGIJA DOGAJANJ MED PRVIM IN DRUGIM OBDOBJEM KONCILA

9. 12. 1962: Kanonizacija blaženih: Eymarda Puccija in Camporossa v prisotnosti velikega števila koncilskih očetov.

17. 12. 1962: Papež imenuje komisijo za vzporeditev koncilskih del. Predsednik kardinal državni tajnik Cicognani. Člani: kardinali Lienart, Spellman, Urbani, Confalonieri, Doepfner in Suenens. Tajništvo te komisije sestavlja: glavni tajnik in koncilski podtajnik.

6. 1. 1963: Pismo svetega očeta vsem in posameznim škofom katoliške Cerkve in vsem drugim očetom drugega vat. ves. cerkv. zbora (koncil se nadaljuje — danes je možno sodelovati pri tem delu tudi na daljavo — vsi se morajo smatrati duhovno povezani bolj kot kdaj koli — novo kardinalsko komisijo je smatrati kot prvenstveno komisijo — odnošaji med duhovščino in laiki — cilji koncila — zaupanje v bodočnost — škofje bodo čimprej prejeli osnutke o vprašanjih, ki so zaupana komisijam).

21. 1. 1963: Prva seja komisije za vzporeditev del. Z deli so začeli s polnim ritmom potem, ko je končalo božično obdobje.

28. 1. 1963: Sveti oče sprejme komisijo za vzporeditev koncilskih del skupno s predsedniki in tajniki koncilskih komisij. Komisija se je sestajala vse dni od ponedeljka 21. do nedelje 27. januarja. Dela komisije za vzporeditev so bila sporočena koncilskim komisijam.

20. 2. 1963: Zasedanje koncilske komisije za redovnike.

21. 2. 1963: Zasedanje teološke koncilske komisije. Zasedanje koncilske komisije za semenišča, študij in katoliško vzgojo.

23. 2. 1963: Zasedanje mešane komisije, katerega se udeležujejo poleg članov teološke komisije tudi kardinali, ki so bili priključeni mešani komisiji ter člani tajništva za zedinjenje kristjanov z izvedenci.

4. 3. 1963: Zasedanje komisije za laični apostolat, tisk in uprizoritve. Proučujejo novo sestavo osnutka o sredstvih družbenega obveščanja. Novi osnutek bo izdelan po željah, ki so jih izrazili koncilski očetje na 28. glavni kongregaciji, ali koncilski seji. Izvedli so tudi revizijo osnutka o laičnem apostolatu.

6. 3. 1963: Mešana komisija za sestavo osnutka „De divina revelatione" o božjem razodetju konča s svojimi deli. To komisijo je ustanovil sveti oče 21. novembra in je bila sestavljena iz članov teološke komisije, tajništva za zedinjenje kristjanov in nekaterih kardinalov. Predsedovala sta ji kardinala Ottaviani in Bea. Sej so se udeleževali kardinali: Ruffini, Quiroga y Palacios, Leger, Koenig, Lefebvre, Santos in Browne. Komisija je odobrila novo besedilo osnutka „De divina revelatione".

20. 3. 1963: Zasedanje koncilske komisije za misijone.

22. 3. 1963: Zasedanje komisije za disciplino zakramentov.

25. 3. 1963: Drugo zasedanje komisije za vzporeditev. Udeležujejo se ga kardinali Cicognani (predsednik), Lienart, Spellman, Urbani, Confalonieri, Doepfner in Suenens (člani) in msgr. Felici (tajnik) ter Morcillo, Villot, Krol in Kempf (podtajniki). Kot na prvem zasedanju (21. do 28. 1.) se udeleže tudi tega zasedanja predsedniki in tajniki koncil. komisij. Iz zdravstvenih razlogov ni bil prisoten podtajnik Nabaa. Pričenjajo s študijem osnutkov o bodočem izoblikovanju duhovnikov in o kat. šolah, nato proučujejo osnutek „De clericis", osnutek o laičnem apostolatu in o dveh nadaljnjih osnutkih, ki jih je pripravila koncilska komisija za škofe in vladanje škofij; tretji dan obravnavajo osnutke o pastoralnih dolžnostih škofov, o redovnikih in o vzhodnih cerkvah. Končno prouče osnutek o božjem razodetju, ki je sad sodelovanja med teološko komisijo in tajništvom za zedinjenje kristjanov. Osnutek je znatno zmanjšan, ima uvod in samo pet poglavij.

29. 3. 1963: Papež Janez XXIII. predseduje četrti seji drugega zasedanja komisije za vzporeditev. Sporoči vest, da je ustanovil papeško komisijo za revizijo zakonika o kanonskem pravu. V komisiji so kardinali: Ciriaci (predsednik), Tisserant, Pizzardo, Aloisi, Masella, Cicognani, Lienart, Copello, Agagianian, Ruffini, Valeri, Quiroga y Palacios, Leger, Montini, Urbani, Giobbe, Cento, Confalonieri, Doepfner, Marella, Testa, Antoniutti, Suenens, Ottaviani, Roberti, Jullien, Larraona, Heard, Bea in Browne (člani), tajnik msgr. Violardo. V navzočnosti papeža so proučili osnutek o ekumenizmu, ki sta ga pripravila komisija za vzhodne Cerkve in tajništvo za zedinjenje kristjanov. Popoldne je komisija za vzporeditev del proučila zadnja dva osnutka tega zasedanja, enega o navzočnosti Cerkve v modernem svetu in drugega o delavnosti koncilskega tiskovnega urada v teku drugega obdobja koncila.

24. 4. 1963: Pričenjajo seje koncilske komisije za liturgijo, ki prouči tista poglavja osnutka, ki niso bila spremenjena po pripombah koncilskih očetov v prvem obdobju koncila. O tem osnutku so razpravljali na koncilu od 22. oktobra do 14. novembra 1962. Uvod in prvo poglavje sta bila že odobrena v novi sestavi dne 7. decembra 1962. Seje trajajo deset dni.

13. 5. 1963: Zasedanja tajništva za zedinjenje kristjanov.

15. 5. 1963: Zasedanje koncilske teološke komisije.

18. 5. 1963: Zasedanje koncilskih komisij: teološke in za disciplino zakramentov; seja tajništva za zedinjenje kristjanov.

20. 5. 1963: Skupna seja teološke komisije in komisije za laični apostolat za študij in izdelavo novega osnutka o navzočnosti Cerkve v svetu. Tiste dni so poslali koncilskim očetom nove osnutke, ki so jih izdelale posamezne komisije. Vseh je bilo 12 in so predstavljale tri četrtine osnutkov, ki bodo pripravljeni za prihodnje koncilsko zasedanje.

3. 6. 1963: Smrt papeža Janeza XXIII.

21. 6. 1963: Izvolitev papeža Pavla VI.

27. 6. 1963: Z reskriptom Ex audientia in podpisom kardinala državnega tajnika novi papež Pavel VI. določi, da se bo pričelo drugo obdobje drugega vatikanskega ekumenskega koncila dne 29. septembra, na praznik nadangela sv. Mihaela. Papež Pavel VI. je že dejal v svoji prvi radijski poslanici svetu dne 22. junija: „Koncil bo glavno delo našega pontifikata, za katerega nameravamo porabiti vse energije, ki nam jih je dal Gospod."

3. 7. 1963: Tretje zasedanje komisije za vzporeditev koncilskih del. Proučujejo osnutek o misijonih, razpravljajo o spremembah in zmanjšanju osnutka o zakramentu svetega zakona. Pri tem so sodelovale teološka komisija, komisija za disciplino zakramentov in tajništvo za zedinjenje kristjanov.

5. 7. 1963: Konec del tretjega zasedanja komisije za vzporeditev koncilskih del. Komisija prouči osnutke o Cerkvi in prisotnosti Cerkve v modernem svetu. Glavni tajnik prikaže načrt za zboljšanje obveščevalne službe o koncilskih delih.

31. 8. 1963: Četrto zasedanje komisije za vzporeditev del. V tem času je papež imenoval tri nove člane v podkomisijo in sicer kardinale: Agagianina, Lercara in Robertija. Prav tako je papež imenoval tri nove člane v koncilski predsedstveni svet, namreč kardinale Sirija, Wyszynskega in Meyerja.

5. 9. 1963: Gospodarski odbor koncilske komisije opozori na ukrepe, ki jih je že izdal pred prvim obdobjem koncila, ki se tičejo prisotnosti tajnikov narodnih škofovskih konferenc v Rimu, stroškov potovanja, primernosti prinesti s seboj zdravniško tabelo, organizacije skupnih potovanj i. p.

14. 9. 1963: Papež imenuje štiri delegate „seu moderatore" za drugi vatikanski cerkveni zbor in sicer kardinale: Agagianiana, Lercara, Doepfnerja in Suenensa. Kakor izhaja iz pisma, ki ga je sv. oče poslal kardinalu Tisserantu, je naloga teh delegatov, da vodijo z izvršnim mandatom koncilske skupščine. Kardinali, ki tvorijo koncilsko predsedstvo, bodo še nadalje predsedovali sejam in bodo imeli nalogo uveljavljati spoštovanje koncilskega pravilnika kot tutores legis.

Sveti oče je odredil, da bodo pripuščeni kot auditores na koncil tudi kvalificirani predstavniki katoliškega laištva, ki bodo lahko prisostvovali razvoju koncilskih del in bodo morebiti tudi poklicani, da povedo svoje mnenje v koncilskih komisijah.

V prijetno dolžnost mi je, da se iskreno zahvalim vsem, ki so mi nudili pri iskanju virov in podatkov za to razpravo s svojimi nasveti dragoceno pomoč. Posebej velja moja zahvala predsedniku koncilskega tiskovnega urada msgr. Vaillancu.

naši gorniki

Gorniška zgodovina Pier Giorgia

V patagonskem vetrovju...

...in v objemu pune

DR. VOJKO ARKO

gorniška zgodovina pier giorgia

Številni in pomembni vrhovi na področju „celinskega ledu" so ostali nepoznani vse do zadnjih desetletij. Zaviti v oblake tihomorskih neurij, obdani od ledenikov in skriti za gorskimi verigami, so skalnati velikani samotarili daleč od človeških teženj in hotenj.

V južnem poletju 1934/35 je De Agostini v dolini Električne reke (Río Eléctrico) v zavetju ogromne skale, ki še zdaj nosi ime Menihova skala (Piedra del Fraile), potrpežljivo čakal lepega vremena. Onstran ledeniškega jezerca (Laguna Eléctrica) se je položni in prehodni ledenik izgubljal v sivino.

Salezijanski raziskovalec je slutil, da mu bo bela reka pokazala pot na ledeno planoto v notranjost nepoznane Kordiljere, ki je takrat pomenila še eno redkih zemljepisnih ugank na našem obljudenem in raziskanem planetu.

Upanje ga resnično ni prevaralo. Po dolgotrajnih nevihtah sta njegova valdostanska vodnika našla razmeroma enostaven prehod skozi serake in pred planinci se je široko odprl nov predel čudovitega gorskega sveta južnih Andov. Zadaj za mogočnimi zidovi Fitz Roya se je razklenila prostrana ledeniška krnica, zaprta v gornjem zatrepu z obzidjem skalnatih gora. De Agostini je nazval ledenik „Glaciar Marconi", tistega izmed vrhov, ki je silil v nebo z najsmelejšimi, gladkimi granitnimi ženami pa je krstil za „Cerro Pier Giorgio" v spomin na svojega turinskega učenca Pier Giorgia Trassatija, ki je „strastno ljubil gore in napravil iz gorskega športa sredstvo za utrjevanje duha in za zbližanje z Bogom".

Kot vsa De Agostinijeva terminologija na področju južnih Kordiljer, je bilo tudi ime skalnatega orjaka, skritega za Fitz Royem, precej samovoljno in ne posebno prepričljivo. Dosti prepričljivejše pa so izgledale fotografije, ki so sijale iz De Agostinijevih knjig, in ki so jih redki argentinski in številni tuji gorniki prelistavali z zanimanjem in tihimi željami.

Petnajst let je trajalo, predno je kdo poskusil spremeniti sanjarije v resničnost.

Poletje 1951/52 je prineslo neobičajno vrvenje v gorske doline nad Río de las Vueltas. Pod Fitz Royem so se naselili Francozi in prvi dan februarja 1952 je bil patagonski Matterhorn preplezan. Ob Električni laguni pa se je nagnetla številna argentinska ekspedicija. Podpolkovnik Huerta je vložil svoje napore v načrte o prečenju poledenelih Andov in skupina petih planincev (Huerta, Bertone, Bianchi, Folco Doro in Ruíz Beramendi) je resnično uspela doseči zahodni rob „kontinentalnega ledu" (16/2), a se po negostoljubnih fjordih čilske obale ni spustila naprej do obal Tihega morja. Druga skupina buenosaireških plazalcev je naskočila zidove nad ledeniško krnico „Marconijevega ledenika". Petorica, ki si je nadela to nalogo, je združevala najboljše, kar je moglo buenosaireško plezalstvo takrat nuditi. Watzl, Cazaux, Guthman, Stegman, Pillet so pomenili znana imena v argentinskem gorništvu. Njihov cilj je bil vrh, ki ga je salezijanski pater imenoval po svojem turinskem gojencu. Vendar so se načrti brž razblinili ob nepristopnih zahodnih zidovih. Plezalci so poskušali obiti nebotične tisočmetrske stene in so dosegli sedlo južno od Pier Giorgia. Tam pa so izgubili zadnje upanje. „200 metrov, ki bi jih morali še napraviti na vzhodni steni, so bili nemogoči tudi za najbolj prekaljene volje" (Pillet).

Do leta 1960 je imel Pier Giorgio potem mir. Tega leta se je začela borba, ki se je zaključila šele 17/1/1963, točno devet let po Tončkovi smrti na Painu. Poletje za poletjem so prihajali buenosaireški plezalci, nastopali po ledenikih, strmeli v višine, obupavali v južnih viharjih... Dokler nista Peter in Jure Skvarča preplezala gore in s svojimi imeni dokončno potrdila De Agostinijev krst.

Prvi poskus (1959/60) je obtičal že v dolini ledenika Torre med skalnato gmoto Fitz Roya in gorsko verigo Adele, v kateri se dviguje čudoviti Cerro Torre, nemogoča gora, ki sta jo preplezala Cesare Maestri in Toni Egger za ceno življenja poslednjega. Odpravo je vodil Juan José Quintas. Planinci gorskega sklopa sploh niso dosegli, potrošili so sredstva in moči v borbi z ledenikom.

Podobna usoda je doletela drugo Quintasovo ekspedicijo naslednje poletje, v kateri je sodeloval Carlos Bottazzi. Izredno slabo vreme, prepiri in precejšnja mera smole so ustavili planince, predno so se mogli dotakniti stene. Pač pa sta Bottazzi in Reali študirala možnosti in sta se vrnila polna navdušenja nad neverjetnim svetom „argentinskih Dolomitov".

Leto kasneje (1961/62) je docela novo moštvo Centra Andino Buenos Aires doživelo prvi napredek. Šest mož je sestavljalo odpravo: Jorge Insúa, Nestor Aprais, Luis Bustalo, Pedro Cardani, Carlos Comesaña in Hernán Lión. Spet so nastopali po ledeniku Torre, premagali težave te dolge ledene reke in dosegli južno-vzhodno steno Pier Giorgia. Od treh možnosti, ki jih je omenil Bottazzi, so plezalci izbrali žleb v sredini stene. Že na ledeniku so se Buenosairesčanom pridružili Tukumanci pod vodstvom profesorja Orlanda Brava. Sodelovali so pri opremi taborišč, a v februarju so morali nazaj v civilizacijo, ker jim je razpoložljivi čas potekel. Naslednje dni so se fantje od CABA lotili stene. Opremili so navpične plošče ob neprehodnem žlebu s klini in vrvmi. Pri delu so dvojici zmrznili prsti, fanta je bilo treba spraviti v dolino in ekspedicija je podvig prekinila.

Med obema zadnjima poskusoma na Pier Giorgio, so samotne estancije pod Andi doživele posebno presenečenje. Turistov in planincev v poletnih mesecih so bili že vajeni in so se jim že zdavnaj nehali čuditi. Pozimi 1961 pa so se prikazali taki posebneži sredi najhujše zime. Bariloška odprava se je utaborila ob Električni laguni pod Menihovo skalo, in se po stopinjah De Agostinija, Huerte in drugih povzpela na planoto „kontinentalnega ledu". Naslednjo zimo so se bariloški plezalci, vključeni v vojaško odpravo kapitana Oliverija, vrnili. Izkušnje so jih toliko ojunačile, da so si nadeli težke plezalne naloge prav v zimskem času. Ob večernih razgovorih v bariloškem klubu je Bottazzi seveda priporočal naskok na Pier Giorgio. Toda Olivieri se je odločil za zahodno steno Fitz Roya. V težki borbi s tehničnimi težavami in vremenom so Weisskopf, Sifuentes, Weber in Bottazzi ob sodelovanju ostalega moštva premagali dobro polovico 1500 metrov visokega žleba in odnehali. Med potekom odprave so planinci raziskali tudi zatrep gorske doline Pollone za Fitz Royem. Ugotovili so, da je tam dostop do vzhodnih sten Pier Giorgia razmeroma lahek in kratek. To dejstvo so vzeli na znanje brata Skvarča, Monelos in drugi buenosaireški plezalci, ki so pripravljali za poletje 1962/63 šesto odpravo na izzivajoči vrh, skrit za verigo Fitz Roya.

Brata **Jure** in **Peter Skvarča** se v našo zamejsko skupnost vključujeta kot člana Slovenskega planinskega društva v Argentini in štejeta v kader podmladka slovenskih gornikov-plezavcev. Otroška leta sta od rojstva preživela v Ljubljani kot sinova bančnega uradnika. Po očetu sta osirotela v maju 1945, ko je bil rajni g. Skvarča kot domobranski oficir umorjen po vrnitvi iz Vetrinja. Leta 1956 sta v starosti 14 in 12 let z materjo emigrirala in žive odtlej vsi trije v Ramos Mejía, Buenos Aires, kjer je zdaj 21-letni Jure slušatelj elektrotehnične fakultete, 19-letni Peter pa maturant. Ko je v poletju 1959 Peter v prve počitničeval v Bariločah, sta ga na mah pritegnila čar gorá in plezarija v skali, čemer posveča odtlej malone ves počitniški čas. Poleti 1962 se mu pridruži še brat Jure.

Doslej sta opravila skupaj ali v družbi z drugimi planinskimi tovariši naslednje vzpone in plezarije:

P e t e r. Cerro López: Torre Principal, smer Friesen — 4º; Cerro Catedral: Aguja Frey — A 1, Torre Principal — 4:, La Vieja, Campanile Esloveno JZ in SZ stena — 6º; Tronador 3450 m: Torre Principal in Argentino; v mendoški Kordiljeri: Sta. Helena 4800 m in Aconcagua do višine 5600m; Sierra de la Ventana: Gran Techo A 2; v Córdobi: El Gran Diedro — 5º.

J u r e. Cerro Catedral: Aguja Frey — A 1; Tronador: Pico Principal in Argentino, stene v pobočju.

Njuna najsmelejša podviga pa sta, letos v južnih Andih v skupni navezi zavzeti Pier Giorgio 4900 m, smer južne stene, in prvenstveni zimski vzpon v južno steno na Nevado El Plata 6310 m (meritev je nezanesljiva) v centralnih Andih.

Uredništvo

Ljubljana

PETER SKVARČA

v patagonskem vetrovju...

PIER GIORGIO — 2900 m.

Se ti je že kdaj zahotelo na daljni jug, prijatelj? Ko si bral o odpravah v deželo večnega vetrovja in dežja, te ni zamikalo tja doli? Vem, da se klavrno sliši ta o trajnem vetrovju in deževju, pa vendar.

Jaz vsaj sem si že dolgo želel spoznati ta slavni veter, ki da podira debelo drevje, dež, ki te na mah premoči do kože. Tudi se mi je zahotelo divje lepote še neraziskanih ledenikov in nepreplezanih gorskih orjakov. Dolgo sem sanjal o daljnem patagonskem jugu, dolgo, in končno so se mi sanje uresničile.

Čas dolgotrajnih priprav, stikanja za plezavnim orodjem, za šotori in drugo opremo, je hvalabogu za nami, in že nas nosi vojaško letalo čez širne ravní pampe do južnega mesteca Rio Gallegos. Odtod drvimo 400 km na zahod s kamionom ministrstva po prašni planjavi do Rio de las Vueltas — Reka ovinkov. Kot star konj, ki se je navzel že vseh gospodarjevih navad in razvad, se ustavi tovornjak povsod, kjer „Bog roko ven moli". Kam le spravijo ti ljudje celo poplavo „cañe", tega neužitnega žganja! Zdi se pa, da vozijo tem varneje, čim več ga imajo pod kapo.

Šestorica študentov se na cilju izkrca in nestrpno poda novim dogodivščinam naproti: Eduardo Monelos, vodja odprave, 24 let, Jure Skvarča 21, Carlos Porta 22, Šerif Pašić 17, Mario Castelazzo 19 in pisec tega članka, tudi 19 let star.

Ko na Silvestrovo 1962 preprečkamo viseči most s 500 kg težkim tovorom, nas pelje traktor do opuščene hišice Narodnega parka Los Glaciales (600.000 ha) ob narasli reki Fitz Roy. Iz daljave nas opreza mogočen granitni stolp, ko zvedavo mežika iz temnih oblakov patagonskih viharjev. Razjarjeni veter ječi in buta v navpične stene, pa zmagoslavno tuli, ko brije vrhove. Ob njem obtožuje stolp Poincenot mrzle in deroče vode reke Fitz Roy smrti mladega francoskega plezavca... Poleg jezera Torre se nad zasneženimi gozdovi dviga Cerro Solo, resnično tako sam. Ostali sosedje, Torre, Cordón Adela, Grande in še nešteti drugi pa so se umaknili pogledom nepovabljenih gostov.

Hišica stoji na ozelenelem travniku, med nasadom dreves in v zavetju sklanih sten. Tu je prijetno, sonce nas greje medtem ko razsaja v stolpih vihar. Na srečo spoznamo starega nemškega kolona. Tri ali štiri desetletja je že temu, odkar se je dobrodušni don Steinchardt tod naselil. Prijaznost mu kar z obraza sije in resnično nam je šel na roke, kolikor je mogel.

5. januarja se napotim s prijateljem proti Lago Eléctrico, kjer naj bi stalo naše matično taborišče. Kot skozi deveto deželo vodi steza po zaraščenem gozdu do tega severnega pobočja. Tu in tam se prikaže zelena jasa, porasla z visoko travo. Ves čas se kažejo v ospredju silovite stene granitnih orjakov: stolpi, ki silijo v modrino. Majhni oblački se podijo nad Fitz Royem. Od daleč je videti kot da bi bruhal vulkan, čalten, kakor so ga v svojem jeziku stari indijanski rodovi Tehuelčejev tudi imenovali. Šumenje in žuborenje brezštevila rečic in potokov se spaja s šelestenjem odpadajočega listja. Vse vejevje je na gosto obloženo s črnimi gosenicami; kot da se je drevje bogato okinčalo s skrivnostnimi dragulji. Koder se odpira vhod v Valle Eléctrico, se začne iz daljave lovití do naju glasno šumenje. Veter se s Patagonskega kontinentalnega ledu neovirano spušča skozi dolino. Debela drevesa ječe in se uklanjajo njegovi sili. Križem kražem leže razmetana debla čez stezo in ovirajo hojo skozi gozd.

Ob deroči Rio Eléctrico zmanjka gozda. Sredi peščenih tal stoji v dolini majhen skalnat griček, zaraščen z grmovjem. Piedra del Fraile, Menihova skala, spominja na pohode italijanskega meniha De Agostinija tod okrog. V zavetrju postaviva šotor: tukaj bo naše bazično taborišče. 25 km nas loči od najbližjih hiš estancije.

Drugi dan, 6. 1., nam pretovori s konji vso prtljago don Torres — hrust hunskega kova. Kot da bi stopil iz Finžgarjevega Pod svobodnim soncem in se potegnil v današnje dni. Skrbno se mi zavarujemo z nepremočljivo obleko pred mokrim elementom, ko začnemo dan za tem, 7. 1., v dežju in vetru prenašati hrano in opremo za gornja

taborišča. Don Torres pa si zaviha krajce klobuka, in z odpetim suknjičem ter razgaljenim vratom žvižga z rokama v žepu brezskrbno skozi nevihto. Gotovo se je zavezal v pobratimstvo z neurjem, in tajinstvene sile so mu morale drugovati, ko je sklepal to skrivnostno pogodbo. Možak je kot vraščen v naravo, ki mu je povsod dom. Človeškega bivališča nima in si ga tudi ne želi...

Naš tovor pustimo v Cueva del Científico (Učenjakova jama), zavetje pod skalo, malo višje od pritoka reke Pollone v jezero.

8. 1. se povzpnem sam po soteski Pollone na ledenik Ventisquero Fitz Roy Norte, kjer skopljem pod skalo v led majhno jamo za prehodno taborišče. Poslej se bo imenovalo Slovenska jedilnica — Comedor Esloveno. Vsakokrat smo se potlej ustavili tam in si privezali dušo.

9. 1. se nam končno pridruži trojica tovarišev. Gori grede so zašli in tri dni vedrili v svojem zasilnem zakloniščU. Zgodaj dopoldne se spet odpravimo iz baze težko otovorjeni z namenom, da postavimo višinsko taborišče pod južno steno Pier Giorgia. Topot imamo krasen pogled po soteski navzgor. Pred nami se blešči v soncu severna stena Fitz Roya, na levo šiljasta stolpa Mermoz in Guillaumet, njima nasproti pa ostro izoblikovana silhueta edinstvene špice Pollone. Tem vitkim stolpom pravijo v španščini celo Aguja — šivanka.

Ko zavije ledenik proti zahodu, se nam končno pokaže naš cilj — Pier Giorgio. Vendar že enkrat! Tudi našo nameravano smer vidimo v steni: kamin, ki se dviga nad zelo strmim snežiščem. Vrh pa je z vzhodne strani komaj zaznaven. Kot da nas to podžiga, se dvigamo hitreje in pogumno gazimo sveži sneg do kolen po strmih pobočjih.

Še preden premagamo zadnjo strmino pod steno, se dvigne močan veter, ki z naraščajočo silo vrtinči snežni pršič. Po dvanajstih urah naporne hoje smo končno na mestu. Pljunemo v roke in se spravimo na delo. V ledeni steni nam je pripraviti votlino za višinsko taborišče. Višinomer kaže 2.500 m nadmorske višine.

Vihar nas pesti. Kar trudoma odkopljemo snega, nam ga sproti zmeče nazaj. Komaj opazno se stena dolbí. Otepamo se meteža, vetra, lakote, žeje, utrujenosti. „Ne morem več!" resignirano ugotovi nekdo in se stisne v klopčič na tla. Vihar pa kot brezsrčni valpet vihti nad nami svoj bič in prisili nas vihteti lopate do treh zjutraj.

Zdaj bo, vsaj za silo! Razpnemo šotor in se stlačimo v spalne vreče. Ležimo dobesedno natrpani drug na drugem. Sardine v konzervi. Skozi odprtino nas v luknji vse bolj in bolj zasipa.

Resk! Šotorsko krilo se je pod pritiskom snega raztrgalo. Sneg se tali in nam začenja namakati obleke. Primanjkuje nam zraka in čezdalje težje dihamo. Zunaj pa še vedno divja neurje z vso svojo elementarno silo in ne da se nam ven. Ko nas začenja že skoro dušiti, se moramo ojunačiti. Odpremo sprednje krilo in zadenemo ob steno snega, ki že zapira vhod v jamo in očividno brani zraku dostop v našo krtino. Mukoma jo prebijemo in se krepko nadihamo.

Ne preostane nam drugega kot umik. Varno zložimo hrano, zasadimo za znamenje pred luknjo aluminijast opornik v sneg, in jo uberemo v dolino. Veter nas suva od zadaj, kot da nas hoče vreči iz svojega kraljestva. Molče se pehamo navzdol. Dovolj so zgovorni naši izmučeni obrazi.

Ves dan se 11. 1. sušimo v matičnem taborišču. Sonce nas toplo obseva in veselo razpoloženje vlada tu doli. Včerajšnje nezgode so že pozabljene. Zvečer posedamo ob prasketajočem ognju in možujemo, kako bi za naprej. Z bratom se odločiva, da poskusiva jutri znova doseči taborišče Pod steno, kjer bova počakala ostale.

Gorske verige na desni strani jezera goré v ognju vzhajajočega sonca. Bela snežišča blešče v čudnih barvah. Že vidiva izraziti ostri vrhnji greben sklopa Marconi. Vreme je v višinah nestalno, a vseeno nadaljujeva po soteski Pollone navzgor. Pri Slovenski jedilnici se morava ustaviti. Naprej je nemogoče! Vreme se je tudi tu doli že popolnoma skazilo.

Postaviva šotor, ga zavarujeva naokoli s kamnito steno, in se utaboriva v njem. Rahlo se najprej vdaja gornje krilo božanju vetra. Ta pa, kot da mu takega igračkanja ni dovolj, brezobzirno izziva v svoj tempo. Krog naju zdaj opleta crescendo, krčevito plahuta in poka. Napenjavci niso kos. Zdaj se utrže eden zdaj drugi. V ta čudni koncert poseže še ječanje opornikov, ki se majeta v ritmu atonalnih zvokov. Ko ubereta fortissimo, zgrabiva vsak enega, dokler se malo umirita. Zunaj se piskajoče uglašujejo pihala. Nad nama poprime v stenah vsa baterija bobnov in tolkal. Pavke udrihajo da bobni in grmi kot na sodni dan. Neverjetno, saj pravijo, da na jugu ni grmečih neviht. Tak je tedaj tale patagonski veter, ko se poigrava v stenah svojih varovancev! Seveda, vsak po svoje...

Proti jutru se malo umiri in pogledam ven. Veter podi megle z brezglavo hitrostjo. Ves dan, danes je že 13. jan., morava

Pier Giorgio z ledenika Torre. I votlina Pod steno; navpičnica smeri vodi čez Bikovo glavo; II bivaka ob vzponu in sestopu; III izstop iz stene na sleme; levo od P. G. Viseči ledenik, desno Cerro Pollone. (Foto Mengelle)

Jure Skvarča pod zahodno steno Fitz Roya; v sredini 1.500 m visoki žleb (Foto Peter Skvarča)

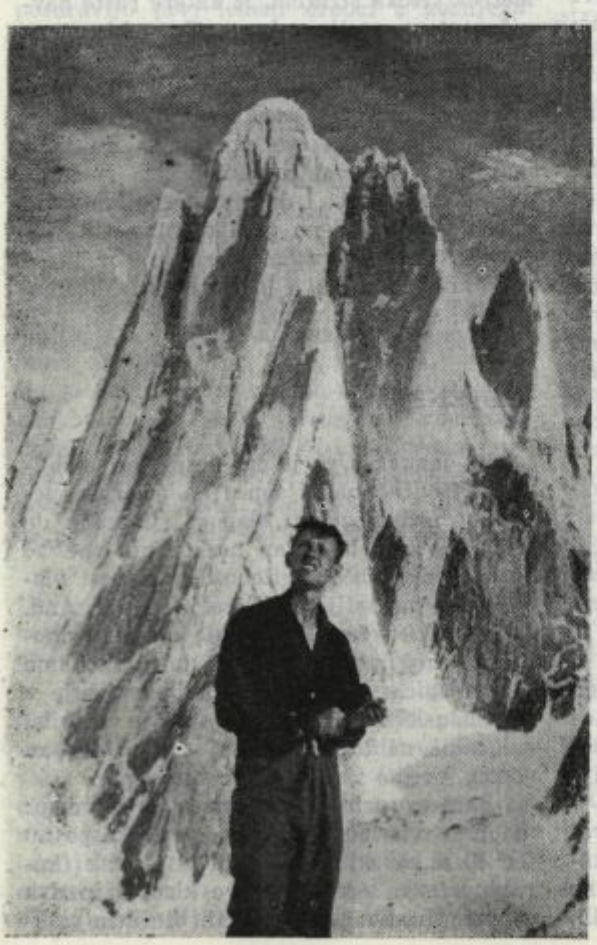

Peter Skvarča presoja iz votline Pod steno možnosti na Cerro Torre (Foto J. Skvarča)

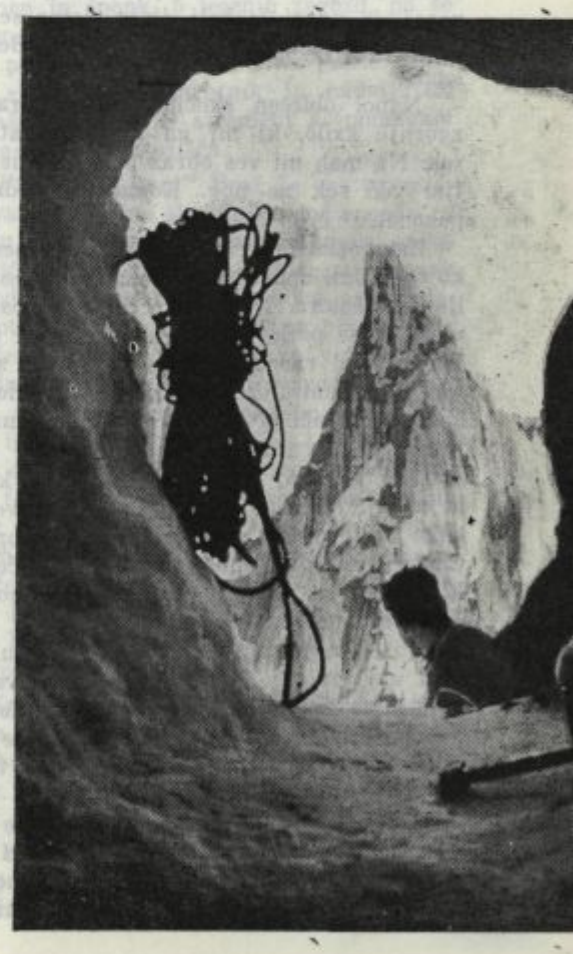

prečepeti v šotoru in kuhati na plinskem kuhavniku. Popoldne se nama pridruži še Šerif in Edvard. Čez čas se prvi vrne, v šotoru je prostora le za tri. Vendar bova zdaj z enim ojačana v borbi s srditim nasprotnikom, če bo spet treba.

Pozno je že, ko ob bobneči in grmeči spremljavi prebiramo poezije Rubén Daría. Noč postaja podobna snočnji. Postopoma se predstava stopnjuje s čezdalje večjo dinamičnostjo v možat spopad. Kdo bo zmagal? Ne kaže drugače, nocoj moramo večkrat ven izmenjat strgane napenjavce. Polne roke dela imamo: poprimi tu, popravi tam, čuvaj to, pazi na ono! Gori pa treska in poka po granitu da je joj!

Upamo, da bo proti jutru spet odnehalo. A 14. jan. so se menda vsi peklenski spaki zarotili proti nam. Veter je na višku svoje prešernosti. Z vsakim trenutkom pričakujemo, da nam bo razparal šotor, in se po vsakem sunku hvaležno oddahnemo. Morda jo pa le zvozimo! Vse bolj pogosto buta. Vsakokrat močneje. In končno se je zgodilo: Opoldan se veter divje prižene in nas oklene v svoj pošasten objem. Ko zdrvi naprej, pusti za seboj nevarno nagnjen šotor. Čez par sekund se premisli, jo ubere nazaj, in udari še bolj divje. Šotor se zamaje, raztrešči, in zgrmi na nas... Bes te lopni!

Napol oblečen skočim ven in branim zgornje krilo, ki mi ga hoče iztrgati iz rok. Na mah mi ves obraz poledeni, ne čutim več rok ne nog. Komaj se obdržim pokonci.

Zmagoslavno vriska veter svojo pesem, ko onemogli opustimo naprezanje s postavljanjem šotora. Ne gre več! Le še pospravimo in se potlej do konca prepadeni spuščamo med razpokami navzdol proti skalnim morenam. Jezero se komaj vidi doli v kotanji. Mrači se že, ko se premočeni in premagani vrnemo v bazo.

„Ha ha! Saj sem vedel, da boste kmalu nazaj!" Lahko je tebi, a rad bi vedel, kako bi ti zdržal v takem, bi rad zabrusil Carlosu nazaj. Vendar ne rečem ničesar. Koklja na ga brcne, pa amen. Veselimo se, da smo zopet na toplem.

Ko se najemo in sedimo ob ognju, se nam upi vračajo. Navsezadnje še ni vsega konec, saj se stene še dotaknili nismo! Trem tovarišem pa se čas izteka in se odločijo vrniti se v Buenos Aires. Ostali trije bomo čakali na lepo vreme.

15. januarja se še nekako kisa. Še vedno sušimo in se grejemo. Popoldne pa kaže na bolje, in se odločimo. Poslovimo se od trojice, in čeprav je že okrog štirih, se z zadnjim tovorom napotimo proti jezeru. Lepo vreme kaže izkoristiti, pa najsi bo podnevi ali ponoči.

O mraku smo že čez razčlenjene razpoke ob začetku ledenika. Večerjo si pogrejemo ob osmih zvečer v Slovenski jedilnici. Za silo se še malo oddahnemo, da potlej lažje premagamo strmino pod špico Pollone. Sneg rdeči. Zamirajoče sonce pošilja svoje zadnje žarke na ledene kupole Pier Giorgia. Ledeniki love zadnje odseve. Naše sence se vse bolj in bolj daljšajo, dokler ne zamrejo v mrak.

Po strjenem snegu se nam ne udira. Sprva je temačno, potem pa se pokaže sij zgodnje lune. Vse se spet zasveti, a zdaj v srebrnkastem odsevu. Noč je božansko mirna. Temne sence granitnih velikanov segajo prav do nebes. Podobe katedral v svečanem molku. Hodimo po srebrnih mozaikih svetišča. Nad nami so strmi stolpi osvetljeni v čudežnem siju, kot cerkve ob največjih praznikih. In tudi v duše nam je segel srebrn sij...

Pozno, ko je že blizu polnoč, smo pod Bikovo glavo (Cabeza del Toro). To je spodnji del južnega pobočja naše gore kakih 100 metrov visoka strmina, iz katere raste navpična stena proti grebenu. Tu nekje mora biti naše taborišče Pod steno. Šele po dveh turobnih urah iskanja zagleda Jure aluminijast opornik, komaj opazen v luninem siju, in le še kakega pol metra ga moli iz zameta. Premetati pa moramo še kaka dva metra snega, da se dokopljemo do vhoda v našo ledeno votlino. Ob petih zjutraj, ko sonce že vzhaja izza stolpov in se v daljavi že zaznava blesk jezera Viedma, se šele spravimo v spalne vreče.

V STENI

16. januar. Ura je čez deset, ko se zbudimo. Končno blesti sonce na položnem ledeniku nad Ledenim slapom (Cascada de Hielo). Vsa bela ravan neskončnih snežišč odseva oslepujočo svetlobo. Spokojnost vlada med razsvetljenimi stolpi kralja And. Patagonski veter, ki nam je doslej drugoval ves čas in povsod, se je umaknil. Samo rahla sapica veje od zahoda in osvežuje v dopoldanski vročini. Narava se je umirila, kakor da nam ponuja vsaj eno priliko za vzpon. Vreme res ne more biti lepše.

Začnem pripravljati plezavno opremo: nylonsko vrv 60 m, in dve perlonki po 30 ter 40 m, 50 klinov, kakih 30 zaponk (karabinarjev), stremena, dve kladivi in dva cepina. Uredim plezavni nahrbtnik in vtak-

nem vanj nekaj čokolade in bombonov. Medtem ko Edvard kuha polento, dokončujeva z bratom priprave. S seboj ne neseva ne spalnih vreč ne duvetnih jopičev. Danes misliva nadelati samo del stene in se proti noči vrniti.

Opoldan je polenta pripravljena. Veselim se kosila, in tudi nama kaže se dobro podpreti zdaj; med plezanjem ni, da bi se s tem ubadala. Kdo še to počne! S slastjo se lotim velikega kupa, za polna usta zajamem. Ko hočem požreti, se mi grlo upre, obraz skremži in usta izpljunejo še ta prvi zalogaj. Ne, to že ni več polenta, to je sol s polento! In jo prepustim njeni usodi, ki so jo dopolnili po najinem odhodu lačni gotje, ko so prišli tod mimo in jo slastno pospravili.

„Nasvidenje zvečer, in pripravi dotlej boljšo večerjo!" se poslovim z Juretom od Edvarda. Še malo ne slutiva, da se bova vrnila šele čez dva dni, izmučena do kraja — a z zmago! Natakneva si dereze in se navezana napotiva pod Bikovo glavo proti Visečemu ledeniku.

Pri krajni poči pod ledeno steno naju pozdravijo prvi ledeni drobci z gornjega grebena lete prav na naju. Na srečo imava plastične čelade, te nas dobro obvarujejo. Premagam to odsekano steno in se poženem navzgor pod ledeno razpoko. Ko varujem z globoko zasajenim cepinom, se koščki ledu v plazu usujejo na naju. Dve minuti se tiščim prilepljen v steno, ko čezme brenči in frči...

„Zdaj lahko prideš!" zakličem navzdol. Ko sva skupaj, obstane Jure na mojem mestu, jaz pa prečkam napeto ledeno strmino na levo, proti gladki skalnati steni. Da si prihranim zamudno sekanje stopinj, se zapičim v led s prednjima konicama derez dvanajsterk. V skali zagledam napeto 30-metersko vrv. Lanska odprava pod vodstvom J. Insúa je nadelala ta del stene; je pa morala malo višje odnehati...

V led izsekam stojišče, da lažje varujem. „Naprej!" in Jure se začenja premikati čez strmi led. Ko je pri meni, poskusim najprej, če je napeta vrv še cela, in si pomagam ob njej do ledene prečnice. Tu šele, pri tej rampi, postaja plezanje resno težavno. Zabijem klin. Prečnica se vleče do koder začenja široki kamin, pravzaprav stena sama. Počasi in previdno se vzpenjam po njej poševno navzgor. Tu pa tam je še ostal kak klin zabit od lani. Ni se zanesti nanje. Udarim, pa mi vse prevotlo bobni. Nič mi ni všeč. Raz skal očistim ledeno skorjo za oprijeme. Zdaj večkrat sekam stopinje, da lažje varujem.

Rampa je sila težavna. Krepko naju zdeluje, ko se pehava po njej navzgor. Ni kam položiti noge, in roka neskončno zamuja, preden najde primeren oprimek. Po treh dolžinah vrvi prideva do varnejšega skalovja.

Ob vznožju navpične stene zabijem varen klin — in končno se oddahneva. Potlej se razgledam naokrog. Stena se vsa gladka boči nad nama. Kakih 20 metrov više visi v skali plezavni nahrbtnik. Do ondod je prišla lanska naveza CABA (Centro Andino Buenos Aires). Ko plezam po razčlenjenih skalah proti polici, nad katero visi nahrbtnik, opazim malo višje dve stremeni. Predhodno preizkusim vsak lanski klin, potem hlastne vanj zaponka in vrv počasi teče čez kline. Vsa skala je pološčena s prozorno plastjo ledu.

„Še malo popusti!" zakričim. „Pazi zdaj!" Lezem po ozki zajedi navzgor proti še ožji skalni lašti in prilezem do poličke pod nahrbtnikom. Tu ne morem varovati. Premalo je prostora za snidenje. V nahrbtniku najdem okoli 30 klinov, nekaj stremen in sponk, 5 lesenih zagozd, pa še volnene rokavice. Kot vse drugo, mi bodo le-te pozneje še presneto prav prišle. Oprtim si najdeni nahrbtnik in nadaljujem po lašti na levo. S stremeni si pomagam do naslednjega stojišča.

„Pridi zdaj gor!" Brat že ves premražen varuje doli na skalah. Sname sponko in kmalu sva skupaj. Pod nama pada stena navpično preko rampe in gladke stene prav na ledenik. Spodaj opazim blizu naše ledene votline štiri premikajoče se pike. Vprašujoče pogledam brata. Kako vendar, saj opoldne je bil tam samo Edvard! To mora biti italijansko-argentinska odprava, ki ima isti cilj kot naša: Pier Giorgio. Čudno, da so šele zdaj tam, saj so prišli že dva tedna pred nami in si izbrali južno smer za pristop do stene, po dolini Torre, dočim smo se mi odločili za manj zameteno, čeprav daljšo severno smer, po dolinah Río Blanco in Río Eléctrico. Vidim jih doli, kako naju opazujejo z daljnogledi in jim pomaham.

Krog naju je vse samo gladka navpična stena. Samo razpoka nama kaže smer. Treba bo zabijati! Prvi klin nastavim čim višje. Ko dobro sedi, zataknem v uho sponko s stremenom.

„Potegni levo!" Stojim v stremenu in zabijam drugi klin. „Še bolj!" Spet se oklene zaponka jeklenega ušesa. „Popusti

levo in nategni drugo!" Prenesem ravnotežje in se dvignem na zgornje streme. Poč se dviga strahotno gladka naprej in ni ji videti konca. Z eno nogo v stremenu, z drugo pa oprt ob steno kar udobno malo počivam. Doli brat neprenehoma spušča in nateguje, pa ga morajo vrvi že presneto rezati za vratom. Vem, da zmrzuje, ker mora stati mirno. Zato ne kaže dolgo stati. Spet zabijam klin za klinom, na vsak meter. V ozki zajedi pod ostrim skalnatim robom vidim majhno ploščad. To bo že nekaj! A najprej se malo oddahnem. Že več kot uro in pol visim v steni na stremenih, tehle bore petnajst metrov...

„Zdaj pazi!" Z desno nogo se oprem v zajedo, z levo pa stopim na klin s stremeni ter se dvignem. Skušam doseči rob, toda prsti spodrsajo ob gladki skali.

„Pazi, nategni vrv!" in se spustim nazaj v skalnato zajedo. Malo sem se opraskal, hujšega nič." „Počakaj, bom še enkrat poskusil!" Zopet se dvignem; iščem opore in oprijemke. Nič! Znova zdrsnem nazaj do stremena. Začne se me lotevati obup. Mrak že počasi vpada; da bi pa odjenjal tu, za en sam meter, se mi zdi za malo.

„Še malo potrpi." Jureta bole ramena od samega nategovanja in prsti so mu otrpnili. „Črt te plentaj, mora iti!" in spet se dvignem. Leva roka išče in išče — in zagrabi za neznatno razčlembo. Neskončno počasi tiplje desna za njo — in se dotiplje še ta. Ho-ruk! Končno pristanem na varni polički. Zadnji čas, kajti mišice na rokah in nogah že drgečejo. „Lahko prideš!" se mi odvali kamen od srca.

„Vendar že enkrat!" odleže tudi Juretu. Mirno se začne vzpenjati. Čez najtežje mu pomagam. Naslednja dolžina vrvi je lažja; čeprav je stena ponekod šipasta, ima dobre oprijeme. Sedaj sva skrajno levo v kaminu, skoro ob obrobnem vzbočenem stebru, in sva preplezala okrog 80 m stene.

Dereze sva že davno snela. Na spodnji ledenik že padajo sence. Črne pike so popoldne izginile. Zdaj se spet premikajo poleg votlin. Vedel sem, da si bodo šli ogledovat dohod do zasneženega slemena, levo od vrat Portezuelo Pollone. Radovedno opazujejo navzgor. Slišiva tudi njih klice, ki se potlej porazgube med ledeniki in stolpi. Kakih 200 m so niže pod nama in približno toliko imava še do vrha.

Precej pozno je že, okrog devetih zvečer. Vreme se drži in dobro kaže tudi za jutri. Megleni pajčolan nad Fitz Royem se rdeči, kar je ugodna vremenska napoved. Vrhu tega je povsem mirno; veter je šel vasovat drugam. Kaj bi se tedaj vračala doli. Kar tule v steni bova prebdela noč. Teh nekaj ur do zore bo že kako, saj se že prižigajo prve zvezde na vzhodu. V najin žleb pada še nekaj dnevne luči, in nemara najdem kako primerno polico, kjer bova lahko sede nočevala.

„Grem pogledat po tejle ozki poklini navzgor." Včasih zapoje klin. Vzpenjam se in vzpenjam in napenjam oči. Vsakokrat obstojim razočaran. Namesto lepe poličke, vsaj za stojišče, če že ne več, se nad menoj posmehuje samo malo širša zajeda pod ledenimi svečami.

„Kar spodaj pripravi za bivak!" se vdam. Varno zabijem široki klin, pritrdim nanj vrv in se spustim pa rapelu navzdol. Ko pristanem poleg Jureta, je ta že zabil par klinov krog sebe in se privezal na vrv. Storim isto, le da se privežem na vrv, ki visi od zgoraj...

Na ozki skalni lašti najdejo samo noge oporo, in še te le za silo, telesi pa nama visita na vrveh. Dva obešenjaka! V ledenih votlinah spodaj vidiva lučke. Kako sva jim hvaležna! Pa le nisva tako obupno sama. Noč je hvala Bogu mirna, a leden mraz reže do kosti. Z nogami kar naprej butava ob skale, da naženeva vsaj malo krvi vanje in nama ne zmrznejo. Drug drugega dramiva, da ne bi zaspala, in drug drugega priganjava: „Premikaj noge vendar!" Včasih mi spodrsne in noga zdrkne v prazno, a obvisim na napeti vrvi. Ko nekje napenjam, odprem zaponko — in kladivo se mi zmuzne v globino. Kot da bi pozvanjalo zvenkeče, ko se odbija med skalami. Nekaj isker kresne v noč, nato je pa spet vse tako kot prej, le kladivo je samo še eno. Zmerom bolj se krčim vase in diham skozi volnen pulover.

Zaenkrat še zaspano, pa vendar se pričenja prebujati zora za Fitz Royem. Napol sva že otrpla in ko se noč poslavlja od dneva, ureže mraz do obupa. Ko najdejo prvi sončni žarki najin žleb, naju za silo odtajajo. Kako bi se nama prileglo zdaj kaj toplega!

Ob sedmih zjutraj sva 17. jan. spet nared za plezanje. Snoči sem napel vrv in kar hitro sva po njej v široki špranji pod velikanskim grozdom ledenih kapnikov. Tu dalj časa oprezava in iščeva smer, ki bi vodila iz kamina.

„Kam?" Vprašanje se zajeda v možgane. Prav nad nama, kjer konča zajeda, pošastno in svareče vise ledene sveče. Nemogoče! Ves ledeni previs se lahko usuje in sveče naju gotovo pokopljejo podse. Na levo? Nak, tudi tod slabo kaže. Črn, navzven povešen steber róbi žleb. Ostane na-

ma še navzven nagnjena gladka stena sredi kamina. Poskušam na eno stran, nato na drugo — vse zaman. Povsod same neprehodne stene. Več ko uro se tako ubadam in nazadnje skoraj obupava.

„Kaj, če bi se vrnila?" preizkusim brata.

„Poskusi vsaj še enkrat na desno, tja v sredo stene!" ne odneha še Jure. Seveda, saj tudi meni še ni, da bi vrgel cepin v grapo. Lahko je potlej reči, „se ni dalo naprej!" Bom pa tvegal še enkrat, saj nazaj se še vedno lahko zasukava.

„Za vsak slučaj zabij še en klin. Ne bi bilo ravno preveč zabavno, če bi zletela oba navzdol, saj veš..."

Ozka lašta me privede do srede stene. 30 metrov višje se že svetlika modrina neba. Ob gladki skali se bočim navzven in zabijem klin. Dvignem se v streme in počasi se premikam do večjih oprijemov. Skala je zglajena; klini ne prijemajo dobro, a za oporo so še kar. Če pa padem, vem, da bi jih izdrl. Potlej mi v lahni vdolbini vendarle zapoje, ko udriham po njem. Sponka objame uho in vrv se počasi premika proti levi nad ledeni previs. Zaniham. Poledeneli kamin me vodi navzven. Tam zabijem zagozdo — „Hura!" — in izstopim končno iz okrog 120 m visoke „Canalete", v kateri sva pustila kakih 45 klinov.

„Jure, sem že!" veselo oznanim bratu in mu prešerno zavriskam.

„Sijajno! Pa pazi, ves trd sem že od čakanja!" Počasi mi polzi vrv iz roke čez vrat, hrbet, pod laket in skozi drugo roko naprej. Včasih se nategne, potem zopet ohlapi.

„Še bolj nategni!" Klin se mu izdere in v diagonali zabinglja pet metrov navzdol. Na srečo je bila vrv napeta in Jure si koj opomore. Ne, za vraga, v takem pa še nisem bil! V mislih preletim vse moje preplezane ture in ne najdem tako izpostavljenih mest. Končno brat prisopiha. Ves je premočen. Sneg se je tajal in od od zgoraj je curljalo nanj. Ura je poldan: rabila sva 5 ur za gornjih 30 metrov žleba.

Pa naj še rečejo, da so že lani preplezali najtežji del stene, to kar sledi pa da je čisto lahko. Večni izgovor odprav, ki se vrnejo poražene.

„Pa sva jo le zdelala!" Prisrčno si stisneva roke in se razgledava, kako je v resnici s tistim baje „čisto položnim" pobočjem, ki vodi 100 m više do slemenastega vrha. In n iu mine veselje...

Zopet si pr neva dereze. Zdaj naju čaka preizkušnja v ledu. Že 24 ur sva tešča, še vode nimava. V grlu žge. V ustih srkam led, da vsaj malo potešim žejo. In spet gre naprej, dolžina za dolžino vrvi, snidenje, pa spet naprej. Kjer mole skale iz ledu, lahko zabijem klin za varovanje. Led pa ne drži. Kar v skladih se lomi, kadar poskusim s klinom vanj. Spet se sprednji konici derez zagrizeta v led, ko prečkava. Noge pa se hitro utrudijo s takim plezanjem. Zdržema ne gre več ko par minut.

Brat ne čuti več nog, kar nama še bolj otežkoča položaj. V nevarnem delu stene grem naprej in pritrdim 40 m perlonke. Prišla nama bo prav tudi za nazaj. Jure zatakne zaponko in si pomaga z napeto vrvjo.

Pred menoj se dviga strmo nagnjena ledena stena, za njo črna lisa in nad to leden previs, sledi še bolj strm led in kakih 50 m višje blešči v opoldanskem soncu ledena kapa, ki pokriva vrh... Led hrešči, ko se dereze zadirajo vanj, in s cepinom sekam oprijemke. Pod previsom zabijem dva klina in zataknem zaponko v uho. Tule je najbolj zasoljeno. Spet hrešče dereze. V led zabijem klin, ki slabo prime, in sekam naprej. Stojim v navpični ledeni steni, prav pod skalnim nosom, a ta zlomek je ves šipast. Utrudljivo se telo lovi v neprijetni legi. Nožne mišice začenjajo drgetati. Z rokama iščem po steklasti ledenini. Vem, ne bom dolgo zdržal v taki nenaravni drži, čeprav se krčevito lepim v steno. Jure že v strahu nekaj pričakuje. Minuta je dolga kot cela večnost. Še enkrat pretipam. Šment ti spakasti, nikjer nič grampastega. Menda se šibim — in naenkrat zahrešči: led se je pod derezo odlomil! Krik pa krepak udarec ob steno! Šest metrov nižje obvisim na vrvi...

Čelada mi je rešila glavo, zdaj pa z neznansko hitrostjo drči 1000 metrov navzdol na spodnji ledenik; tudi ura in še nekaj drugih stvari zgrmi iz žepov v brezno. Nekaj trenutkov se ne zavem. Ko se mi zjasni, se hitro zravnam in se nasmejem bratu v odgovor na zaskrbljeno vprašanje, kaj da se mi je zgodilo. Zavem se, da mi je s pomočjo klina pod previsom rešil življenje.

„Kako premagati ta usodni previs?" Razmišljam, poskušam, in se mi posveti: zavihtim streme in mi uspe zatakniti ga za skalnati nos nad previsom! Končno, in tudi že zadnji čas. Roke mi krvave, pošteno sem si odrl kožo na členkih. Jure se precej hitro zmotovili čez nevarno mesto.

Hitiva po zadnjih metrih proti ledenim stolpičem. Vse polno jih štrli iz tega potegnjenega vrha. Še nekaj korakov — in že se zabliščí na drugi strani pod nama

bela ravan Patagonskega kontinentalnega ledu!

Skušam stopiti še na ledeno kapo najvišjega stolpiča. Kaka dva, tri metra plezam po možicu. Njegova ledena suknja pa je vsa krhka in ne drži ne klinov ne mene. Zato ga kar s cepinom potegnem za previsno čako. Ura je pol osmih zvečer, ko sedeva z bratom vsa izmučena pod kapo in se zagledava v saharo ledu in snega.

Razprostreva slovensko zastavico in Jure me slika, ko mi v rokah veselo plapola v zahodnem vetru. Mnogo odprav je že gora zavrnila, zdaj sva pa dosegla to, po čemer je hrepenelo toliko plezavcev; zavzeti grajsko trdnjavo ledeno-skalnatega Pier Giorgia. Kot da bi gora s svojim imenom čakala na svoja slučajna soimenjaka.

Slikava še naokrog: v sredo snežne planjave kakor oaza zasajeno ledeno gmoto Cordón Pio XI., Pirámide, proti jugu Cerro Torre, Cordón Adela, nasproti Fitz Roy. Globoko pod nama leži ledenik Marconi. Tisoč metrov navpične stene naju loči od njega. Špikasti greben istega imena že tone v sence in tudi mrzel veter naju priganja. Malo pod vrhom zarinem v široko varno razpoko zagozdo s klinom, in tja priveževa zastavo.

Rapel za rapelom se spuščava po ledeni strmini do napete vrvi. Še dobro da je tam, v onem težkem delu ledene stene. V prečkanju je rapel sila nevaren. Kaj lahko te vrže iz stene in zanihaš v vsej dolžini vrvi v karkoli. Ko vstopiva v žleb, je že noč. Po vrvi se zapeljava kar čez ledene sveče.

Po drugem rapelu pristaneva na robu, kjer sva bivakirala prejšnjo noč. Samogibno se kot snoči priveževa na vrvi in zopet se budiva vso noč. Včasih pretrga nočno tišino grmenje ledenih plazov, ko se utržejo na Cerro Torre, drugače je pa vse mirno. Gora je še vedno dobra z nama in vreme usmiljeno. Samo ta nesrečni mraz...

S prvimi žarki se že spuščava precej oslabela po steni. Enolično ponavljava vrstni red gibov: vrv na polovico, nakar se spusti prvi, nato drugi, potegne vrv in postopek začne znova. A vsak naslednji je večja muka. Včasih se pri potegu vrv zatakne, treba je ponjo. S tem zgubiva precej časa, a še zmerjati se nama ne ljubi več.

Končno izstopiva iz žleba in sva v zgornjem delu Bikove glave. Šele tam, že skoro na varnem opazim, da je nylonova vrv napol natrgana. „Fant, sva imela krompir!" Zadnji rapel naju spusti pod ledeno steno do krajne noči, od koder se kar čez drn in strn dričava po zadnji snežni strmini.

Ob dveh popoldne onemoglo prikolovrativa do votline. Edvard naju sprejme z odprtima rokama in tudi z mnogo jedače in pijače. Minilo je že 50 ur, odkar sva zadnjič jedla in spala in ki sva jih prebila v nenehnem telesnem naporu in stalni živčni napetosti. Hudi krči nama napadajo živčevje, da naju zvija po vsem telesu. Tri dni ostanemo še v ledeni votlini, da si opomoreva. Spiva in še spiva. Edvard se pobriga tudi za najine otrple roke in noge, posebno za Juretove.

Zopet gazimo sneg, a topot se vračamo veseli. Črne megle se pripodijo iz doline, ovijejo ledeni greben Pier Giorgia in zabrišejo najine sledove. Ostali pa bodo v skalo zabiti klini, in pod vrhom plapola trobarvni prapor. Mogoče ga bo zasul novi sneg, morda bo oledenel...

V dolini sije sonce. Spet koračimo otovorjeni skozi gozdove. Mah zeleni in polomljena debla leže preko steze. Potočki še vedno veselo žuborijo, le gosenice so se že zabubile, in prepustile drevje okrasju njegove poletne bujnosti.

Z obžalovanjem v srcu se poslavljam od tod. Ko prečkam viseči most čez Reko ovinkov, se zagledam tja v daljavo, proti Fitz Royu... in dolgo ne morem odtrgati pogleda...

JURE SKVARČA

... in v objemu pune

NEVADO EL PLATA 6310 m — JUŽNA STENA POZIMI

Spet sem se zabubil med knjige. Tudi komolci so se že sprijaznili s prehodno vlogo opornikov ob tej moji novi, napol sedeči napol ležeči drži. Leva noga se še brezposelno pestuje v debelih ovojih, to nebogljeno dete...

„Zdaj, ko nisi še mobilen, bi ti res kar prav prišlo kako razvedrilo za spremembo."

„Hm!" Kako je pozoren ta moj ljubi bratec. Ali pa ima spet kaj za bregom? Nekam narejeno slučajna se sliši ta njegova ugotovitev! Bolje, ne kazati radovednosti. Bo že odprl svojo malho in pokazal, kaj skriva v njej, če mu je na tem.

„Od jutra do večera in iz dneva v dan se pa res ne moreš samo guliti!"

„Mhm!" se potulim in sila važno buljim v papir z nastavljenim problemom.

„Si pregledal Pier Giorgio? Se ti zdi vse v redu?"

„Že gre za silo" zamrmram previdno in vneto premetujem s svinčnikom številke sem in tja. Kaj neki hoče?

„Veš," hiti z njemu lastno zavzetostjo, „so rekli, da bi kazalo obdelati še El Plato, pa sem si mislil, kaj če bi se Jure tega lotil."

„Kaaaj...?" Moj levji pogled mi je menda kar uspel, kajti ustrežljivo mi hitro poda trikotnik, po katerem sem segel.

„No, ko si že v tej steni nosil fano... Pa tudi, da se ne bi ponavljal isti avtor..."

„Dovolj sem že izgubil časa s to zadevo! Tu, poglej program za ta semester!"

„Že, že, saj vem, vendar mislim..."

„Nič vendar misliš ali ne misliš! — Poleg tega pa taka reč tako leži bolj tebi kot meni!" V to bo nemara ugriznil ta moj bohemski brat.

„Veš, dobro de, pravijo, če se človek v takih slučajih pogovori sam s seboj. Menda potlej več tako ne grize. Kar odleglo ti bo! To je tako, kot če prekoplješ zemljo na gredi, jo preobrneš sem in tja, pa je že zamorjen ves plevel in znova požene sama sočna rast iz nje, da potlej..."

„Stop!" Bums! Moral sem se zateči k tej svoji preizkušeno učinkoviti taktiki in mu zagnati radirko v glavo, sicer me res še pretenta s tem brenkanjem na svoje idilične strune.

„Malo romantike, bratec, malo romantike ti manjka v tej tvoji številčni stvarnosti, ti racionalist, elektronik, suhoparnež..." in lop! zaloputne vrata za seboj, preden utegnem najti kako novo orožje.

Odleglo, odleglo da mi bo! Kaj neki, bi rad vedel. Mar tele obveze? S pisarijo? Ta nemirni duh Petrov! Zmeraj ima kaj za sproti, kar ga žene zdaj sem zdaj tja. Vrta in vrta, dokler ne zvrta svojega. Kot pred par meseci s to njegovo ekspedicijo.

Kako se je že začelo tedaj?

Prav pred izpiti je začel navijati: Mendoza sem, Mendoza tja, El plata gor, srebrna gora dol, južna stena pozimi, poleti, Guci, Carlos, oprema, puna, plazovi, sneg, led, kamenje, morene, Aconcagua, Eiger, mule... Vsak dan pride s čim novim in vselej s poplavo razlag, katerih pa ne poslušam. Le kaki drobci se ujamejo v uho. Vsakemu preludiju sledi neizogiben refren: „Saj greš z nami, mar ne!" Kaj bi hodil z njimi! Oddahnem si raje o počitnicah, in poleg tega še nisem dodobra izpotil Pier Giorgia, vsaj ne iz nožnih prstov.

„Iztisni že enkrat ta tvoj izpit, iztisni, potlej boš drugačnih viž!"

Kaj bi bil drugačnih viž. On pa, Peter, naj ima veselje, če mu je že toliko do tega.

Končno sem res „iztisnil" ta svoj izpit. Moram malo prezračiti možgane nocoj in jih izprašiti teh večnih številk in formulc. Zvečer brezdelno prisedem in se z zanimanjem ozrem po sobi. Peter mi diplomatsko pomoli svoje nove plezavne čevlje, njegov najnovejši ponos:

„Tele bom posodil tebi. Topli so in res nepremočljivi. Evropski izdelek, solidno ustrojeno usnje. Imenitni podplati: ti te drže v steni, fant, se ne upognejo..."

V naročju ima nahrbtnik in maže jermenje; ob nogah mu leže na novo previte vrvi, pregledani klini; na steni visita cepina; pod mizo je zloženih par majhnih plinskih kuhavnikov, na njej foto aparata, daljnogled; v kotu zvit šotor, zraven spal-

ne vreče; z okna binglja čutarica, pod njim lopate za sneg...

Počasi me zajema vzdušje taborišča med bogato kulisarijo gorá, kjer se človek sicer ne počuti tako važnega kot sredi mrzličnega tempa med mestnimi zidovi in stenami, a veliko vrednejšega, čeprav majhnega — ali pa morda prav zaradi tega? — in sile mu je meriti z naravo samo, vso živo, uporno a osvajevavno, ne pa z izdelki človeškega duha. Napetost pred izpiti je že nekaj, a vse drugačna je napetost pod steno, pa v steni sami; dozdevno nerešljivi problemi — premagani od skladnosti volje, iznajdljivosti, izurjenosti — nato občutek zadoščenja, in spet pred novo neznanko...

„Kaj je pravzaprav s to tvojo južno ali srebrno ali kakšno že steno?" skušam z omalovaževanjem prikriti, da me budi klic gora.

Kot da bi pritisnil na gumb, se mu odvije: „Nevado El Plata, 6310 m, in njegova južna stena 1.800 metrov, bratec. To niso mačkine solze! Poglej sliko. Héctorju je prišel na misel poskus tega prvenstvenega zimskega vzpona. Poleti so jo prvi, in doslej edini, preplezali tukajšnji Poljaki pod vodstvom Jureka Petereka. Pozimi pa se je še ni nihče lotil, čeprav se je menda 1960 motovilila tam okrog neka vojaška odprava, ki pa ni prišla niti do vznožja, kaj šele, da bi vstopila v steno."

„In kako je odrezal Peterek?" me začenja stvar zanimati.

„Z njim so bili še Stanislav Blicharski, Dudzinski in dr. Pastewski. Odločili so se za tole smer, po srednjem ledeniku. Že v steni, je napadlo Dudzinskega vnetje slepiča in dr. Pastewski se je moral urno vrniti z njim. Ostala dva sta z enim vmesnim nočnim bivakom plezala naprej in 13. 2. 1961 ob šestih zvečer srečno premagala steno. Sestopila sta onkraj grebena po severnem položnem in gruščavem pobočju v Vallesitos, kjer je že precej planinskih koč imeniten hotel itd. Ves podvig jih je veljal kakih 20 dni časa. Dostop ni težak. Proti vznožju stene so tovorili od estancije[1] dr. Palme naprej z mulami. Pod steno so si privoščili 10 dni za aklimatizacijo na višinski zrak. Plezarija je bila trd oreh tudi za Petereka, čeprav trdi Watzl o njem, da ga je šteti med najboljše argentinske plezavce v ledu.

„In kaj je tako imenitnega na tej steni, da si tako obseden nanjo?"

„1800 m stene v 6.310 m visoki gori! Kaj takega sploh še nisi videl! Primerjajo jo z južno steno Aconcague, katero so preplezali Francozi. Tule preberi Quintasov članek v ameriškem planinskem Journalu, kjer navaja izjavo Peterekove odprave, da je v nekem smislu podobna severni Eigerjevi steni. Ni sicer tehnično tako zahtevna, se pa brati z njo po usipajočem kamenju in snežnih plazovih, in to 2000 metrov višje! Poleg tega bi bil to prvenstveni zimski vzpon in na kraju samem bi se lahko ogledali po kaki novi smeri. Pa še nov slovenski uspeh za SPD povrhu! Se ti zdi vse to malo?

Seveda se mi ne zdi malo. Ves teden mi ne da miru in kar naprej se mi misli vrte okrog stene. A zakaj naj bi jo preplezali prav pozimi, v najneprikladnejši letni dobi? Že poleti pade temperatura do 25 stopinj pod ničlo, pozimi pa znatno več. Pridati je snežne zamete in plazove, usipanje kamenja, za nameček pa še puno, to nerodno višinsko bolezen v Centralnih Andih. Mar niso Francozi zmagovavci Fitz Roya, onemogli na položnih vzpetinah kraljice Amerike samo zaradi pomanjkljive aklimatizacije in podlegli puni! Na južni polobli imajo južne stene odgovarjajoče klimatske pogoje severnim na zgornji zemski polovici. Sonce skoro ne posije nanje, zato so odete v led in pokrite z debelejšo plastjo snega; tudi so večinoma bolj strme. Ni lahko plezati v višinah, katerim telo ni prilagojeno. Ne toliko zaradi dejanskega pomanjkanja zraka v redkejši atmosferi, kolikor zaradi kemičnega pojava spričo dejstva, da se, po Henryjevem zakonu, vzporedno z nižanjem zračnega tlaka niža tudi sposobnost topljivosti kisika v krvi. Bomo imeli dovolj časa, da se telo prilagodi višinskim razmeram in v primerni višini pomnoži v obrambo število rdečih krvnih telesc?

Po drugi plati pa je ravno pozimi taka stena tehnično lažja in manj nevarna. Ni se toliko bati kamenja, plazovi se redkoma prožijo, skale so zadelane s snegom in komajda pride v poštev umetno plezanje. Je že res, sneg je pa mehak pozimi, ta spak, in se udira bolj, kot bi bilo želeti.

Le zakaj se mendoški planinci ne lotijo z juga El Plate, ko ga že imajo pred nosom? Nekam dosledno jo ubirajo po severnih pobočjih v gore. Kajpada, prav tako dosledno imajo Andi prepadna pobočja in strme stene na južni strani. Med mendoškimi planinci pa velja geslo „marcha de regularidad". Po naše bi se temu reklo: nahrbtnik na ramena, pa pot pod noge do koder bo šlo samo po sebi, potlej pa na

1.) estancija — arg. tip veleposestva.

levo krog. Zato so po navadi tako sumljivo nezgovorni o svojih podvigih, da zlepa ni kaj zvleči iz njih, in zato tudi ne dobimo točnejšega topografskega opisa o dostopu. Morda bi pa le kazalo dati tem lagodnežem malo spodbude.

In tako dalje. Kaj bi toliko grebel po teh spominih. Preudarnost sem, preudarnost tja, končno je pa le zmagalo mladostno navdušenje — in smo se odločili: Gustav Mengele (bolj znan po imenu Guci), star 24 let, Carlos G. Vittone 23, moj brat Peter 19 in jaz s svojimi enoindvajsetimi leti, vsi štirje študentje. Vsi imamo tudi že nekaj skušenj iz prejšnjih plezarij. Carlos in Guci sta bila na Nevado Juncal 6100 m, prvi se je poleg tega v prejšnjem poletju udeležil vzpona v južni steni Mercedaria, 6.770 m; istočasno je Guci skušal v navezi s Favo priplezati na Pier Giorgio. Prav tam doli, na daljnem jugu, smo se spoprijateljili. S Petrom sva imela takrat srečo — in uspela. Prijatelju pa se je gora uprla.

5. julij je določen za odhod. Naša oprema ni ravno najboljša; potrebni bi bili himalajska obleka in obutev. Pač pa imamo vsi duvet-jopiče in nepremočljive vrhnje obleke iz nylona. Šotor kaže nažalost že starostne pojave, tudi bi bil primernejši izotermičen. Kuhali bomo na plinskih kuhavnikih. S hrano smo dobro založeni.

Komaj še za časa pridemo na kolodvor: signal je že odprt, mi pa moramo še vse zaboje zmetati v prtljažni voz. Vlak se že premika, ko se obesimo na stopnice vagona. Do kože premočeni od znoja, mahamo prijateljem v slovo. Potem uredimo nahrbtnike in cepine ter med enakomernim drdranjem koles ugibamo, kaj nam plete usoda; medtem pa raste pred nami pampa v svojo neskončnost.

Naslednji dan smo opoldne v Mendozi. „La tierra del buen sol y del buen vino" ji pravijo domačini, pa so ob sladkem vincu na svoje gore očividno pozabili. Zaman prediramo z očmi črne oblake, da bi zagledali vrh naše gore, katera se sicer vidi iz mesta. Himalajec Magnani se opravičuje, da sicer še ni utegnil urediti na estanciji in najeti za nas mule, kot smo se pismeno dogovorili, a naj bomo kar brez skrbi. Saj je boljše dogovoriti se z upravnikom, ko bomo že tam. Mule tako nimajo kaj početi pozimi. On da ga pozna, upravnika, in bo stvar mimogrede urejena. Z Mordazzijem da nam dasta na razpolago sebe in svoja avtomobila.

Še isto popoldne drvimo proti jugu in zavijemo nato na zapad prati vasi Maipú. Oblaki zakrivajo Kordiljero in že v dolini sneži. Blizu estancije nas pozdravijo prve snežinke.

„Brrr, vas bo zeblo," hudomuši Magnani, „že petnajst dni sneži! Jaz ostanem raje doma na toplem." Tudi on je prepričan kakor ostali „mendosini", da nam bo gora pokazala zobe. Drvimo naprej po sveže zasneženi poti in skoro se ne vidi kolovoza. Čeprav je še zgodaj, se že mrači. Pred tranquero[2] se avto ustavi. V mraku opazim med smrekami majhno hišico. Smo že na cilju: estancija dr. José Maneo Palme. Odtod naprej ni več vozne poti, pač pa so tu doktorjeve mule. Samo upravnika je treba stakniti.

„Ni ga doma. V dolino je odjahal upravnik. Jutri so v deželi volitve."

Poslovimo se od ustrežljivih mendoških voznikov, ki se morata zaradi pozne ure že vrniti. Za mule pa da ne bo težav jutri, ko pride upravnik. Opremo spravimo pod verando, kjer si pripravimo tudi ležišča.

Težko se privajamo na mraz, ki ga je za 15° pod ničlo. Dolgo v noč ne zatisnem oči. Vse je tako svetlo, čeprav ni lune, in mir mi napolni dušo. Nepremično strmim tja, kjer se iz svetlobe in senc luščijo tenje smrek. Pod težko odejo bleščečega snega prehaja njih poletna vitkost v zimsko dostojanstvenost. V corralu[3] zableketče jagnje. V odgovor obvisi v zraku še nekam otročji rezget žrebička. Za oglom bevsne kuža. Materinsko svarilni „muuu" krave vodnice končno pomiri živad v nočni počitek. Vse je prav tako kot doma v božični noči. Krog in krog mir in spokojnost...

V zgodnje nedeljsko jutro zakličem budnico. Še na pol oblečene nas zajame čudo prebujajočih se barv. Kot da rastejo obenem v razsežnosti in barvitosti. Potlej se ugreznejo v sončno svetlobo. Sonce se dvigne izza gričev in vsa snežna pokrajina zablešči v jarki luči.

Gledam po dolini, ki vodi do vznožja stene, a pogled se ujame v megle. Vse naokrog je belo. Če je že tukaj toliko snega, ko smo komaj na kakih 1.500 m, kakšni šele morajo biti zameti pod steno! Pred nami se rokuje vrh Platite v višini 5.000 metrov s sivino megle prav pred našo srebrno goro, ona sama pa je odeta v nevidnost. Ves dan čakamo upravnika, da bi po-

2) tranquera — svojska lesa.
3) corral — ograda za živino.

slal nekaj peónov[4] poloviti mule po pašnikih.

„Verjetno se vrne zvečer," meni arriero[5] don Aransibia. „Pa na El Plato da greste? Prav, prav. Petereku in njegovim sem bil vodnik takrat."

To je pa kakor nalašč. Mar ne bi hotel še nas voditi, ga vprašamo. Ne, to ne gre zdaj več. Nekaj da je prišel navzkriž z žandarji: „Obmejna cona, saj veste. Onkraj, v Chile, je živina visoko v ceni. Tu je imamo na pretek. Takle pogon čez mejo, za hrbtom žandarjev, pa kar dobro vrže... Dolgo so me imeli na piki. Enkrat mi je pa le spodletelo: na straži je bil nov žandar... in zdaj ne smem več šariti po obmejnem pasu."

Pot nam pa že lahko opiše, kajne. Seveda, to pa že, to. Kar po tejle dolini z mulami naprej do Lagune. To je dobrega pol dne ježe. Če je pot slaba, ne bodo hoteli z mulami naprej od Lagune. Pa saj ni več daleč do stene. Poleti bi lahko znosili tovor do tja sami v enem dnevu, pozimi, in če je veliko snega, morda v dveh. Ne, zgrešili da ne bomo. Kar lepo po morenasti soteski naprej. Pri laguni da se oglejmo za ledeniško grobljo, za tisto, posejano s penitentes, z mučeniki. Leži prav pred steno. To imejmo za kažipot. Saj je čisto enostavno in blizu, „cerquita no más".

Dan se nagiba h koncu. Od strehe kaplja in nebo se v dolini znova pokrije s črnimi oblaki. „Presneto vreme, slabo smo začeli." Brezdelje nas zavaja v nestrpnost. Ob skromni večerji, kajti nočemo odpreti vseh treh zabojev, se odločimo odriniti zjutraj brez mul, če se dotlej upravnik ne vrne.

Komaj se za silo zdani v ponedeljek, 8. julija, se napotita Carlos in Peter v bližnji rancho[6]. Peóni že srebajo tam svoj jutranji mate[7]. Upravnik da se še ni vrnil, jima povedo, „mañana a lo mejor..." Dodobra že vemo, da pomeni mañana lahko res jutri ali pa kateri koli dan v bližnji ali daljni prihodnosti. Poleg tega se za enkrat še pasejo mule po bogve katerih pobočjih naokrog. Včasih traja po več dni, preden jih uspo segnati skupaj. Ne kaže nam tedaj čakati v negotovost in pognati korenine na estanciji.

S krepkimi zamahi udrihamo po pokrovih zabojev s hrano. Kot da gre za upravnika, ki nas je s svojo odsotnostjo opeharil za mule. Enakomerno razdelimo težo jestvin po nahrbtnikih. Ko namesto mul oprtujemo drug drugega, se opotečemo pod težo štiridesetih kilogramov. Petrov tovor prednjači po višini in ga od pasu navzgor povsem zakrije. Zdi se, kot da bi nahrbtnik korakal sam. „Caricati come i muli!" se mi utrne kot daljni odmev. Kdo že in kje neki je tako jadikoval? Aha, že vem: Nobile na svojem nesrečnem severnem tečaju!

Drug drugega bodrimo, saj vemo, da bomo proti koncu dneva „fentani". Uberemo jo naravnost proti soteski, ki je vhod v prekordiljero. Sneg gazimo zaenkrat še samo do gležnjev. Čez par ur se spenjamo čez strmino, da si skrajšamo ovinkasto pot. Počitki so zmeraj daljši. Na vrhu grebena se odpre močno zožena, ostro izsekana soteska, vsa pokrita s svežim snegom. Spustimo se po grušču navzdol do potoka Las Casas in gazimo ob njem navzgor. Nihče ne govori. Včasih se kdo zamaje: pod svežo odejo se skriva led in nam nagaja, posebno ker smo obteženi.

„Kaj pa, če so spodaj le gorski škratje, čuvarji planin, ki uganjajo z nami svoje malo krute norčije?"

Hudournik moramo večkrat prečkati. „Pazite zdaj pri prehodu," zavpije Peter, „onkraj potoka led že nevarno poka!" Skočim. Nisem dobro ocenil širine. Led se udre in noga zdrkne v ledeno mrzlo vodo. Počasi se premikamo pod sivimi previsi, ki štrlijo v še bolj mračno nebo. Kdaj pa kdaj se dolina razširi v gruščava melišča.

Pozno popoldan se odločimo postaviti šotor na ravnem, kraj šumečega potoka. Pomečemo sneg in kmalu se naša platnena sobica odraža na beli ravnini. Po malem naletava in skoro nič se ne vidi. Naberemo nekaj mokrega dračja. Z mujo zagori in od sile se kadi. Ko se dim unese, skuhamo večerjo in se za silo ogrejemo ob tem miniaturnem tabornem ognju, preden gremo v šotor. Ob topli večerji se stiskamo skupaj in si podajamo skodelico čaja iz roke v roko. Tako sami se počutimo v tej mrki soteski. Zrinemo se v vreče in čeprav se trudim, mi dolgo ne uspe zatisniti oči. Čutim, kako se začenja pod nami topiti led. Skozi razpoke v šotorskem dnu začenja pronicati voda do spalnih vreč in jih premoči. Samo Petrovi nepremočljivi ne pride do živega. Vsi smo opazili, a nihče ne črhne ne črne ne bele. Težko nam je priznati takle poraz. Kot da ne vemo ničesar, odrivamo v nemem sporazumu čas, ko nam bo ta zgaga spet nategnila živce. Napeto se vlečejo trenutki, do-

4) peón — nekvalificirani delavec; tu: hlapec.

5) arriero — živinski gonjač.

6) rancho — koča, koliba, kajža.

7) mate — čaj, ki ga daje drevo Ilex paraguariensis, varjen v posebni bučki in se ga srebljе s kovinsko cevko „bombilla".

kler ne plane Carlos srdito pokonci in zarentači svoje „Carambas, truenos, diablos! Vse, kar je prav! Že tako ne morem spati, zdaj pa še ta preklemanska moča!"

Ob devetih zjutraj 9. 7. še vedno sneži. Po zajtrku začnemo spet naš dnevni marš. Zdaj gazimo že do kolen. Mestoma se nam udira celo do pasu. Na vse kriplje se mučimo, da bi se izvlekli iz snežne pasti. Bi pa le bilo prav, če bi vzeli s seboj krplje. Saj smo se menili o njih doma, le zaradi teže se nismo odločili zanje. Škoda!

Dvignili smo se že nad vegetacijsko mejo, v svet skalovja, kamenja, snega in ledu. Soteska se nenavadno hitro dviga, in čeprav smo šele na 3.000 m, nas že zajema puna. Težka bremena so jo izvabila iz njenih običajnih višin navzdol. Popoldne se soteska razčleni v tri rokave. Za katerega od treh naj se odločimo? Utrujeni in zbiti odložimo nahrbtnike in počivamo. Carlos in Guci začneta kar pripravljati prostor za šotor, saj imamo dovolj težačenja za danes. Z bratom pa greva vsak na svojo stran gledat, če se kje v daljavi vidi stena. Po njej bi lahko uravnali smer našega pota. Uberem jo po srednjem rokavu. Izgleda kot kak dostop v trdnjavo in prav verjetno je, da bo tam gori nekje don Aransibijeva laguna.

Kar prelepo in sumljivo gladko je površje tegale pota. Iz previdnosti začnem odkopavati sneg. Spodaj je led in pod njim voda. Že doli sem opazil, da je naš potok izginil s površja. Tule se je skril! Gotovo se napaja od gori iz jezerca. Pot bo verjetno prava, ne bo pa varno hoditi po potoku. Večerna kopelj pod ledom — ne, raje ne. Zarinem se v pobočje in se kaj težko in nerodno motovilim dve uri po njem navzgor. Kaka 50 m dolga in 20 m široka plahta pokriva vrh. Grebem in grebem v sneg. Ni mu konca ne kraja. Četrt, pol metra, meter. No, vendar ga je zmanjkalo. Seveda, to je naša laguna. Kaj pa naprej? Aha, tule se združijo vsi trije rokavi soteske. Oba krajna tečeta v večjem ovinku naokrog. Levi je očividno pot za mule, desni se odcepi in vodi sam bogvedi kam naprej. Ogledam se po vrhovih. Kateri je pravi? Je sploh kateri teh El Plata? Vidljivost je slaba. Spomnim se moren, našega kažipota. Skoro uro časa še šarim naokrog. Levo je videti nekaj ledeniške groblje. Nemara bo prav tod, čeprav ne vidim mučenikov.

Medtem se je zvečerilo in več kot dovolj imam za danes. Navzdol grem z brzovlakom: po desnem pobočju se s hriba dričam vse do vznožja. Primerno zdelan se pojavim v taborišču.

„Kje pa si hodil tako dolgo?" — „Saj sem vam rekel, da ga ni požrl gorski mož!" — „Si videl steno? Si našel morene?" planejo vsak po svoje nadme.

„Najprej večerjo sem, fantje, potlej pa vse drugo!" Kako mi tekne ta planinska košta! Ne, nisem videl stene, pripovedujem vmes, našel pa sem morene. Ker Peter ni ničesar izsledil, se odločimo za mojo smer.

Ponoči se na platnenih stenah vlaga zgoščuje v ivje. Ko zamaje veter šotor, se usuje na nas in v obraze se zabada poplava bodic. Pokrijem se čez glavo in se jezim, da nimamo izotermičnega šotora. Da, da, denar je sveta vladar!

Zjutraj, 10. julija, ugotovimo, da je zunaj sibirski mraz in preden se spravimo iz spalnih vreč, mine precej časa. Carlos se ojunači, odpre šotor in pogleda, kako je z vremenom. Že spet vse odeto v sivino, vendar ne sneži več. Čez dobro uro se spet oprtimo — pa teraj brate! Čaka nas težaven vzpon. Dostop na greben je strm in vmes zavirajo pot skale. Pri gaženju se redoma vrstimo.

Že pred tremi dnevi smo odšli iz doline, stene pa še zmeraj nikjer! Po napotkih bi morali biti že tam. Precej smo pobiti in malodušno rinemo naprej. Popoldne se v megli odpre luknja. Saj to je vendar naša stena! Hvala Bogu! Vidi se samo spodnji del osrednjega ledenika, kateri skupaj z vzhodnim in zahodnim tvori južno steno. Čez nekaj minut zakrijejo gosti črni oblaki še to. Samo kdaj pa kdaj se v sivini odpro črne lise navpične stene. Dovolj smo videli in vemo, da smo na pravi poti. Barometer naše morale se je spet dvignil. Stena je napravila na nas mrkotno tajinstven, in prav zaradi tega, sila mogočen vtis. Mračno štrle črni previsi iz beline vrhnjega grebena in navpična stena tokraj osrednjega ledenika pošastno zija v nas. Góri pa danes gospoduje „beli veter" in se igra z vrtinci snega. Če zateče plezavca v steni, ga kaj rada zanese v smrt.

Proti večeru napnemo spet šotor. S cepinom vrtam luknjo v sneg, da poiščem vodo. Zopet začne pršiti in zunaj nam že zmrzujejo noge. Hitro se spravimo pod streho. Precej čemerni ležemo spat, saj nič ne kaže na zboljšanje vremena. Kako se bomo vrnili, nas grize, če namete meter snega! Noč predremamo v presledkih. Včasih kdo še kaj zamrmra, potlej se sliši samo še plahutanje šotorskega krila.

„Pokonci!" Skočim iz spalne vreče in kar ne morem verjeti. Proti vzhodu vidim dolino, zavito le še v prozorno tančico megle. Ozrem se nazaj in tu me preseneti

privid: prvič vidimo steno v vsej njeni veljavi. Vrhnje stene že poljubljajo prvi žarki jutranje zore. Nebo kot da je kar preveč modro. Sonce objema šele vrh, 1800 meterska stena pa se še drami v senci. Vse štiri presune: tako si predstavljamo kako steno v Himalaji! Bil pa je to že tudi opomin...

Kot otroci se veselimo lepega vremena, čez nekaj ur nas že sonce obseva, čeravno ne toplo. Nataknemo si očala proti ultravioletnim žarkom. Zopet gazimo, toda topot sije sonce in stena se ves čas boči pred nami. Precej stvari smo pustili v tretjem šotorišču, zato hodimo malo lažje. Pot pa kljub temu postaja napornejša. Levi rob soteske je videti udobnejši: ledeniški grušč brez skal, pa zavetrje. A v zatišju bo preveč snega, tega nesrečnega poglabljanja vanj imamo že čez glavo dovolj in preveč. Zato jo mahnemo po sredi soteske, kjer na gosto mole do 10 metrske skale iz snega. Skakali bomo iz ene na drugo in se tako še najprej prebili po teh 200 metrih do snežne vzpetnine na levi.

Račun brez krčmarja! Skakanje se ne izkaže posebno duhovit način. Včasih spodrsne, in ugreznemo se v kotanje med skalami globoko v sneg. Drugod so skale predaleč narazen in na široko nam je obiti kotanje po nerodnem terenu. Včasih potegne ob prenaglem preskoku nahrbtnik po zakonu vztrajnosti nosača nazaj in spet se znajdemo v luknji namesto na drugi skali. Peter zastoka nekaj o zvitem gležnju. Ves popoldan že križarimo po tem labirintu sem in tja. Ker pa je vsake stvari enkrat konec, pridemo tudi mi v poznem popoldnevu do snežne stene in jo preprečkamo. Celega pol dneva smo porabili za teh zagamanih 200 m pota! Ko se je sonce že nagnilo za El Plato in zažare barve v granitnih stolpih, je taborišče urejeno. Počasi pada mrak pod nami v razčlenjeno sotesko in v daljavi se zgubljajo gorske verige v noč. 2000 m nižje se v dolini prižigajo lučke. Skozi valovanje zraka migotajo kot srebrne kresničke.

Topimo sneg. Plinski kuhavniki delujejo zaradi mraza precej slabo in talenje se vleče v neskončnost. Katero smer naj uberemo v steni? Osrednji ledenik kaj hitro odpravimo. Manj zaradi preglavičastih serakov, kakor zaradi Poljakov. Če že, potem kaže izbrati kako novo smer. Vname se debata o obeh krajnih. Guci zagriženo brani zahodnega, ki je najbolj položen. Kako bomo, vraga, z nahrbtniki po oni drugi, desni vratolomni strmini! Že res, a Petru in meni že vstop v levega ne ugaja. Spodaj se končuje v 300 m visoko strmo in gladko ledeno steno, ki je ni mogoče preplezati. Morali bi jo na daleč obiti in vstopiti na ledenik s sosednjega sedla nekje. Kaj nam vrhu tega koristi položnost, če so pa prav zaradi tega zameti večji. Bog si ga vedi, kako bi se nam bilo opletati do sedla! Vzhodni ledenik je resda močno strm, zato pa tudi krajši in vstop vanj lahak. Poleg tega vodi le-ta prav do vrha gore, medtem ko se levi izteče na slemenu precej pod njim. Tudi ni na vzhodnem opaziti sledi plazov. Razlogi prepričajo tudi Gucija in obvelja smer po desnem. vzhodnem ledeniku.

Carlos je med tem raje kuhal polento, tisto, ki so jo krstili za „instantanea", in je res sijajna iznajdba: pustiš jo vreti minuto, dve, in že jo lahko postrežeš. Od vsega nam je ves čas, poleg juhe, zajtrka in čaja, še najbolj teknila. Sir je postal malone neužiten, najbrže zato, ker je zmrznil. Radi pa segamo po marmeladi, dokler traja zaloga. Pred spanjem zapojemo steni še par podoknic, da se ji prikupimo, potlej se pa zavijemo v vreče.

12. julija me zbudi močno plahutanje šotorskega krila. Pogled mi obstane na spalnih vrečah. Krepko zarobantim, saj me kar razganja: vreče so otrdele pod tanko ledeno plastjo. Pravtako žalosten je pogled iz šotora. V dolini se vlečejo oblaki zelo nizko; stena se je že zopet zavila v svoje ogrinjalo. En sam lep dan smo imeli, zdaj pa že spet táko! Vseeno se čez dobri dve uri odpravimo proti gori. Peter gre malo naprej in gazi. Potlej ga zamenja Carlos. Sila vetra narašča z vsako minuto in večkrat se moramo ustaviti, da zdržimo sunek. Vsenaokrog je na debelo zasneženo, samo mi štirje motimo neskončno belino. Ko dosežemo ravnico nad snežiščem, preide veter v vihar. Že v naprej slutimo bližajoči se sunek. Trdno se opremo v tla in čakamo. Naenkrat nas zamaje in na tisoče bodic zbiča obraz. Oviti v gost beli veter, po par minut ne vidimo drug drugega. Klin bi lahko zabil v to vetrovno goščo, zmerjam, in se na njem vsaj varoval.

„Vsi skupaj!" V takem ne moremo več naprej. Veter se vrtinči z neznansko hitrostjo, v soteski pa tuli in dviga oblake snega. Prav nam v pozdrav je menda odprl na široko vse duri svojih nakopičenih shramb. Od sile je mraz in odločimo se kar tu postaviti šotor, čeprav danes nismo prevalili več kot kakih 200 ali 300 metrov. In če nam šotor podre ali raztrga? Tedaj smo neizogibno zgubljeni! Zato začenjamo v

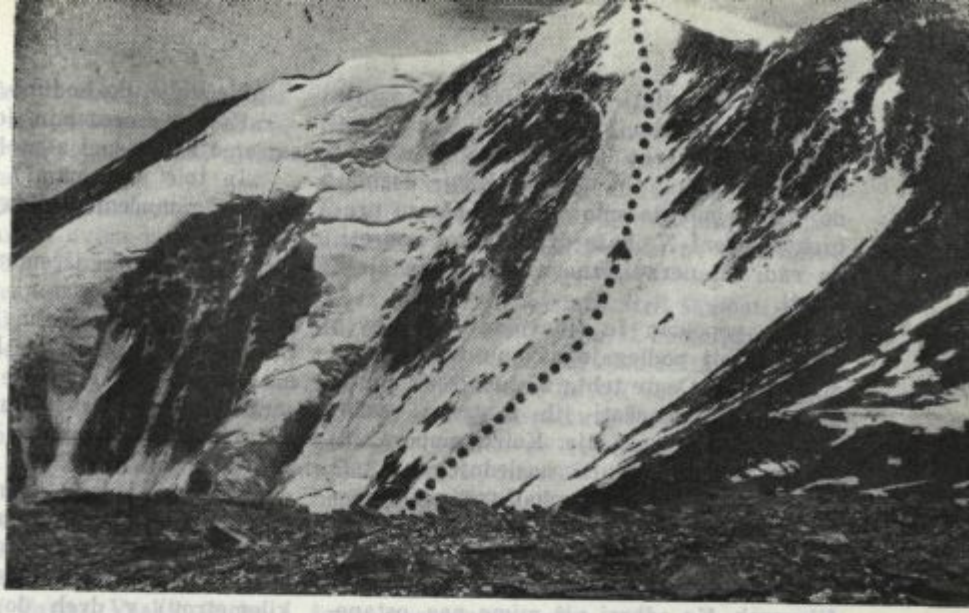

Nevado El Plata, južna stena z vrha Cerro Negro. Začrtana je smer vzpona čez vzhodni ledenik; trikotnik kaže mesto bivaka v višini 5.600 m; v sredini osrednji in skrajno levo zahodni ledenik. (Foto Sarrodi)

Čezdalje težje gazimo... (Foto Peter Skvarča)

Počasi se premikam do večjih oprijemkov (Foto Jure Skvarča)

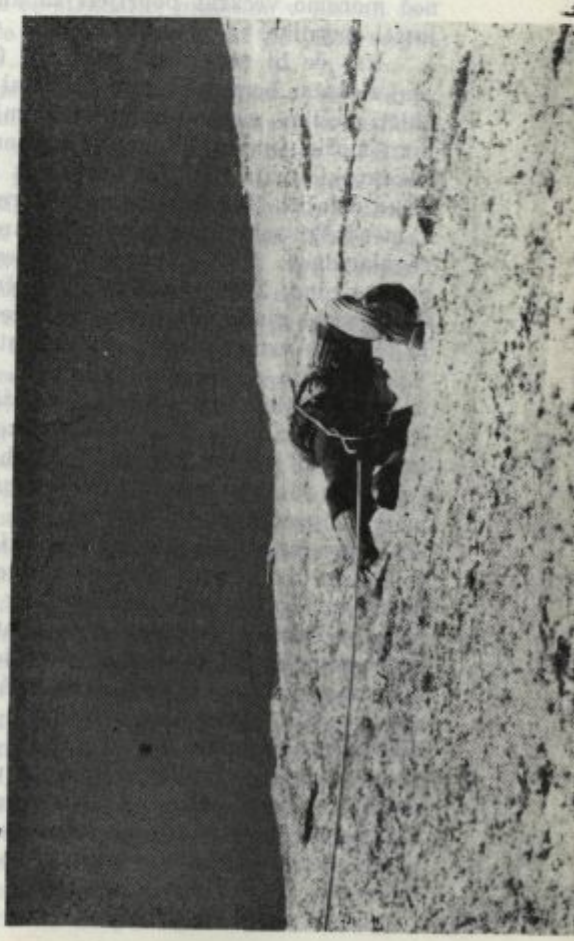

viharju postavljati po indijanskem vzoru okoli šotora pirko, kamniti zid. Jaz pulim in rujem primerno kamenje, Peter in Carlos ga odnašata, Guci gradi. Ko je dozidano, ugotovimo, da smo odmerili šotoru preozek prostor! Ne kaže drugače kot podreti, pa radi ali neradi, znova graditi in širše zajeti.

Ves popoldan že zidarimo. Kamni vse bolj in bolj podlegajo zakonu težnosti, se mi dozdeva. Cente tehta že tudi vsak manjši komad. Prenašati jih je treba vsakokrat za kak korak dlje. Koliko napora volje me velja, dvigniti naslednjega s tal! In ko ga že imam v rokah, se ne morem odločiti, da bi se sklonil in ga položil na mesto. Od napora se nam vrti v glavi. Smo v višini 4.000 m in valovi vetra še bolj redčijo zrak. Ko odbrzi piš mimo nas, ostanemo v brezzračni luknji in ni kaj zajeti v prsa.

Proti večeru šele dogradimo zasilno steno ter popadamo od utrujenosti v spalne vreče. Med nas pa se vrinja nevabljeni in neizbežni gost — puna. Vse napada hud glavobol in nam ne da spati. Precej smo potrti. Šotor se nevarno napenja in čez noč moramo večkrat poprijeti za aluminijaste opornike.

„Kaj če bi se vrnili" predlaga Carlos, „saj zlepa ne bomo pod goro. Ni pa ni nikjer videti rešilne morene z mučeniškimi ledenimi možici, na katero nas je opozoril naš tihotapski prijatelj." Za povratek se je težko odločiti. Temu bi se reklo, prestopiti v mendoški tabor pod geslom „marcha de regularidad". Naprej pa je v takem tudi brezizgledno. Zedinimo se za tri dni čakanja. Če se vmes zjasni, gremo naprej, če vztraja táko, se vrnemo — pa zbogom stena!

Odredimo si prostore v šotoru. Vsako noč se vrstimo na srednjem ležišču. Ob stenah je žaltava. Vreča se naleze vlage in otrdi do jutra v kapnik. V laseh zraste ivje, kar je sicer prijetno videti, pa manj prijetno prenašati.

Drugo jutro, 13. julija, obeta biti na srečo krasen dan. Južni veter je razvlekel oblake, samo kaka posamezna meglica se podi po nebu kakor zaostala ptička za jato. Stena se zopet blešči pred nami v svojem srebrnem veličastju. Je le zalegla naša snočnja grožnja, da ji bomo pokazali hrbet! Naglo se odpravimo na pot. A kje so neki morene z mučeniki? Ko se bližamo vznožju, se sliši grmenje plazov, ki pometajo osrednji ledenik in se v skladih lomijo nad navpično steno. Čezdalje težje gazimo. Poleti bi prijele dereze in bi šlo lažje.

„Kako se je shladilo na vsem lepem!"

„Ne vidiš, da hodimo v senci!"

„Kakšen šment nam jo le meče? Fantje, saj smo že v senci stene!"

„In tole pred nami? Juhej! Saj to so morene z mučeniki! Zdaj bo pa že kaj iz tega!"

Med mučeniki iščemo prehod po groblji in čim bliže smo steni, tem bolj pači in kazi svoje oblike. Vrha že ne vidimo več. Ob krnici osrednjega ledenika zavijemo na desno. Pred nami se blešče nalomljeni seraki in se penitenti skušajo v soncu obrusiti v orjaške diamante. Utaborimo se skoro čisto pod steno. Po šestih neskončnih dneh snega, belega in nebelega vetra ter uničujoče teže tovora, smo končno na spodnjem cilju, tik pred vstopom v steno. Z mulami bi prevalili taisto pot (okrog 30 kilometrov) v dveh do treh dneh in bi bili zdaj razmeroma spočiti. Ostalo bi nam nekaj dni časa za počitek in aklimatizacijo, tako pa že nimamo več kaj prida počitniških dni na razpolago.

Kaj naj tedaj storimo zdaj? Ali naj tvegamo in nadaljujemo jutri vzpon? Bomo zdržali v tem stanju utrujenosti in izčrpanosti nov napor? Počitek je pa tudi le relativne vrednosti tukaj, kjer ni vode in plinski kuhavniki vsled mraza bolj brle kot gore. Gosti in suhi hrani pa se telo že upira v tem višinskem ambientu. Carlos spet sproži alternativo povratka. Ta ni tako enostaven: že sama misel na ponovitev tega šestdnevnega križevega pota nam je odvratna. Od estancije do Mendoze je potlej še 100 km. Kako in s čem jih bomo prevalili, če še mul za dan ali dva nismo dobili. Telefona tudi nimajo. Če se pa jutri ob lepem vremenu zarana zagrizemo v steno, je imamo do noči lahko že večji del za seboj, prespimo v šotoru in jo zdelamo lahko do vrha, tudi če bi se vreme kisalo. Po severni položni kopnini je potlej, kot pravijo, sedem razmeroma lahkih ur do planinskih koč in hotela v Vallesitos. Drugega dne popoldan smo lahko torej že na varnem.

„Imenitno!" naenkrat zažari Carlos „in ko pridemo tja, bom najprej naročil rum z maslom. To je izboren, preizkušeno koristen cocktail. Pa za kakšno nežno pomoč pri sezuvanju čevljev bomo prosili! Pazite, fantje, kako boste vstopili: sila važen izgled si moramo nadeti. Če nas vprašajo, od kod in kam, bom kar se da malomarno in mimogrede zabrundal: Ah, kar tule po južni steni čez El Plato v Mendozo, malo pogledat, kaj tam počno. Hahahaha!"

Vsi smo na mah odlične volje in veselo jo urežemo v pesem. Ves čas je vladalo

neoporečno tovariško razmerje in ni bilo prepirov ali resnih nesporazumov med nami. V napetem pričakovanju jutrišnjega dne, se predamo snu.

14. julij nas pričaka s krasnim vremenom. Stena se pošastno dviga brez sleherne skalne ovire 1.800 m proti nebu. Proti vrhu se že kaže sonce, drugod pa je še razvlečen jutranji mrak. Stena vabi... Hitro odločimo samo najpotrebnejšo hrano za tri dni in pa plin. Vse drugo pustimo v taborišču. Kljub temu je še vedno kakih 20 kg za vsakega: šotor ni najlažji; klini in kuhavniki so iz železa. Navežemo se po dva in dva: Carlos z Gucijem in midva s Petrom. Naložimo si nahrbtnike in se začenjamo vzpenjati po ledeniku, desno od strmega zidu, ki seka ledenik na dvoje.

Prvo navezo vodi Carlos. Vsakih 20 korakov počaka drugega. Precéj se nam udira. Potem ju zamenjava z bratom. Globoko zasadim cepin vsakokrat, ko varujem, čeprav zaradi precej debele plasti snega ni posebne nevarnosti. Pomikamo se zelo počasi ker se udira in nahrbtniki vlečejo k tlom. S Petrom se od časa do časa izmenjava, da se ne zmuči samo eden. Pod nami se razločno vidijo razpoke na snežišču, za njimi prehaja v daljavi razsežna soteska z morenami v neskončno ravan vse do obzorja. Nevarni spodnji del, kjer bi se lahko sprožili plazovi, imamo že za seboj. Še malo višje počivamo nekaj trenutkov. Stena se vzpenja čezdalje bolj navpično. Varovanje je zdaj nujno. Na levi vidim zavesasto padajočo ledeniško steno, potem pa skalnate, precej pokrite s snegom. Ledeni slap osrednjega ledenika se kot srebrno runo spušča prav do kotanje. Levo nad njim mrko prežijo ogromni skladi ledu in čakajo oživljenja, ko bodo preteče zgrmeli v dolino. Na skrajnem levem robu stene pa ponuja v opoldanskem soncu svoj blesk zahodni ledenik, ki se enakomerno dviga proti sedlu. Sonce nas vabi in želimo si biti že na oni strani. Nad našimi glavami prežijo opasti črnih skal, in če ne bi bilo tako mraz, bi se najbrže kaj utrgalo na nas. Spomnim se, da je nameravala Peterekova naveza izstopiti prav tukaj nekje iz svoje smeri na našo stran, pa so jo zadržali stalni poletni plazovi kamenja.

Počasi in molče se dvigamo ter v presledkih zajemamo zrak. Večkrat slikamo. Pod menoj so oni trije kakor pripeti na steno in kakih 600 m niže se razprostirajo ledena polja. Kako varljive so razdalje v snegu! Ugledam kako vidnejšo točko nad seboj in si mislim, koj bomo tam. Cilj pa se odmika in po cele ure se navidez ne približa. Ko smo že precej visoko, se nam odkrije čudovit pogled na gorske verige: proti jugu se koplje v soncu Tupungato 6.550m, vulkan Maipú in še mnogo nam neznanih gora. Vse snežne strmine in ledeniki so posrebreni. Skoroda ne vem, kam s preobiljem tolike lepote.

Iz beline ledene stene štrli skalnati nos. Zdi se precej blizu. Tam si bomo privoščili prvi daljši počitek. Saj smo zbiti, da že ne gre več. Te pol ure do tja bomo že še zdržali. A spet se te pol ure raztegne v nekaj celih ur, preden se vzpnemo do tja. Strmina narašča do 65° in postaja čezdalje bolj naporna. Počasi se vleče prečkanje na levo proti štrlečim skalam, kjer se združimo obe navezi. Priznamo si, da imamo za danes dovolj in se odločimo postaviti šotor v snežno strmino nad skalami. Zaenkrat pritrdimo nahrbtnike z vrvmi in jih zavarujemo s cepini. Z lopato izkopljemo najprej jame za nahrbtnike, potlej se pa lotimo police. Sila počasi se širi ploščad, čeprav se stalno menjavamo po dva in dva. Krog nas se stopnjuje mraz, v nas pa utrujenost. Kaj nam mar zdaj lepot naše in vseh gora sveta skupaj! Čutimo in zavedamo se le še strahotne praznine v glavah in pa žgoče žeje. Predvsem bi pa radi sedli na toplo...

Ko je polica dovolj široka, postavimo nanjo šotor. Gornji rob pripnemo s cepini v steno, spodnjega pa pritrdimo s klini v tla. Ker je trdo zmrzlino pod snegom težko kopati, smo se zadovoljili s precej ozkim temeljem tako, da visi tretjina šotora po steni navzdol. Prvi se skopiti vanj Carlos in si začne sezuvati čevlje. Za njim se zrine še Peter. Guci in jaz še pritrjava in slikava. Dolgo traja, preden se lahko še midva zmotoviliva v skrčen prostor. Peter že „izdeluje" vodo za čaj. Občepim pri vratih in se mučim z zadrgo, da bi šotor zaprl. Vsak dan je kaj narobe z njo, da ne steče do konca. Kar naprej jo moram odpirati in zajemati sneg, ki ga dobavljam tovarni vode in vsakokrat me val mraza klofutne v obraz.

Previdno si snema Carlos nogavice. Zaprepaščen bolšči v noge, potlej se mu pa izvije tresoč vzdih: „O Bog, moje noge!" V očeh se mu zaiskre solze in nenehoma maje z glavo. Peter mu pregleduje prste. Grenko ga stisne v grlu. Prsti so trdi ko kamen in že postajajo modrikasti. Tolažimo ga kakor vemo in znamo. Peter in Guci se spravita vsak nad eno nogo in začneta gnesti na vso moč. Vemo, da mu morata ogreti prste, na vsak način, sicer je res nevarnost, da jih zgubi. Fant se tega

zaveda in v iskrenem čustvu prijateljstva bi mu radi pomagali, kakorkoli, da ga le obvarujemo. Dolgo gneteta, dokler se ne pojavijo mehurji na prstih. Da mu ne bi ranila kože, prenehata s masažo. Lahko bi povrhu dobil še gangreno. Kot da bi molil, kar naprej tihoma mrmra: „O Bog, moji prsti...“ Težko požiramo sline, ki se nam nabirajo v trd klopčič in nas davijo v grlu. Natakneta mu suhe nogavice, zavijeta noge v duvet-jopič in že čuti nekaj toplote. Kri se mu počasi vrača v prste. Vemo pa eno: če jutri ne pridemo iz stene, smo v nevarnosti, da jih vsi zgubimo.

„Daj sneg za vodo!“ Brat spet topi. Pomolim mu polno skledo. Le počasi se sneg spreminja v tekočino in treba ga je neverjetno mnogo. Kuhavnik prijetno brenči in nas greje. Skoro vso noč kuhamo juho „Knorr“. Poskušamo zapeti, da pozabimo mraz in preženemo zloveščnost, toda mrzel zrak zareže v grlo. Carlos se je potolažil. Mene se loteva spet glavobol. Na vse strani mi jo raznaša. Čez dan se prav jaz najuspešneje otepam pune, zato me pa ponoči mori in zdeluje bolj kot ostale. Zunaj je mirno, jasno, brez vetra. V dolini se svetlikajo lučke, kot da bi doli vasovale zvezde. Noč pa je strahotno mrzla, okrog 35° pod ničlo. Ni čudno če nas zebe, saj smo v višini 5.600 m in v steni pripeti na led; naš šotor pa tudi ni aklimatiziran na to klimo. Sveče hitro dogorevajo in bivak je neizprosno trd. Sedimo tesno skupaj in se stiskamo vsak v svoji spalni vreči. Štirje klopčiči. Za kaj več, ni prostora. Opozorilo „pazi na svečo!“ nekam pošastno udarja v gluho noč. Molče oprezamo, če se bo že kje zasvetilo. Toda noč je neznansko dolga. Oh, pa ta moja nesrečna butica...

Končno se le začne daleč na obzorju rdečiti nebo; zdaj lahko začnemo z našo jutranjo toaleto. Čevlji trdo zmrznejo, če niso čez noč v spalni vreči in zlepa jih ni moči natakniti na noge. Nylonske prevleke so že brez podplatov... Previdno se splazim iz šotora. „Krasno vreme, pa vražji mraz!“ pojasnim onim notri. Brez derez mi spodrsne in le stežka se ujamem na cepin. Zdaj šele prav vidim, kako smo šotorili in mrzel srh me spreleti: Kondorjevo gnezdo na robu prepadne stene, tretjina šotora se lepi v snežno zmrzlino strmine! Ko pogledam navzdol, opazim na snežišču sledove plazu, 50 m odkoder smo v šesto nočevali!

V šotor porinem polno posodo snega za zajtrk, mešanica raznih kakavastih okrepčil. V posodi smo ponoči kuhali juho. Na debelo se je drže zmrznjeni mastni ostanki, začinjeni z vsemi običajnimi pridatki in dišavami za „dobro župco“. Ni je s čim osnažiti. Ali si lahko predstavljate, kakšna godlja se je izcimila iz tega kulinaričnega cocktaila? Stavim, da ne! Ko bi imeli vsaj kakega pujska pri roki... takó jo pa zabrišemo v sneg, to neužitno žlobudro. Saj teka tako nimamo, škoda pa je bilo dela z njo.

Za zajtrk se zastrmim v sončni vzhod, kar je v gorah vselej posebno doživetje. Vrh Tupungata je že zbujen, na nižje vrhove pa mora sonce še sestopiti. V sneg skopljem stojišče, da si lahko pritrdim dereze. Carlos se še zmerom muči s svojim zmrznjenim čevljem. Ne gre pa ne gre na nogo. Prsti so otekli, a ne čuti bolečin. Požiramo tablete Roñacol proti zmrzlinam. Moramo priti gor, čim preje! Če bo vse po sreči, bomo popoldne v kočah.

Izderemo kline, pospravimo opremo in pripravimo plezavne vrvi. Kar je odveč, zmečemo po strmini navzdol: eno lekarno, posode, lončke, kuhavnik, napenjavce ipd., šotorska opornika se globoko spodaj zapičita v sneg in štrlita kakor dve fižolovi prekli na snežnem polju. Od hrane obdržimo le nekaj suhih fig in čokolado. A vse te priprave trajajo tako neskončno dolgo. Nekam neokretni in nerodni postajamo. Ko se oprtujemo, me zamika poslati še šotor na sankanje. Le zakaj sem se moral prav tedaj spomniti, da velja nov deset tisočakov, ki so — vsaj zame — še težji od šotora samega!

Počasi napredujemo po strmini stopinjo za stopinjo. Ker se udiramo do gležnjev, vsaj ni treba sekati stopinj — spodnji zasadi cepin in že varuje. Govorimo malo ali nič. Vsak je zaverovan v svoje početje. Strmina narašča. Pogledam navzdol in se zasmejem: če bi zrknil, bi se lahko dričkal 1.300 m brez ovir na razčlenjen ledenik, komaj viden iz te višine.

Sonce je že precej pod zenitom, do vrha je pa še dolga. Pozno popoldne smo v najhujši strmini, okrog 75°. Guci nekaj opleta in vse naše fige mu zdrče v prepad. Ostane nam le čokolada, ki je pa ne moremo požirati več... „V glavi mi bobni da je joj; zdaj zdaj mi jo bo razneslo!“ toži Peter. Toda ve, da mora naprej. Naredi par korakov in lovi zrak. Vse mu je odveč. Daljnogled se mu opleta po anoraku. Seveda, si misli, moram se ga znebiti. Kako to, da mu nekaj brani storiti to razmeroma lahko kretnjo? Guciju je slabo in bljuje. Carlos je moralno v formi in vse spodbuja. V nogah ne čuti bolečin, ve pa, da moramo priti še danes na vrh. Tudi

drugi se zavedamo tega. Meni je spet razmeroma dobro zdaj podnevi in že ves čas vodim. Slišim, kako precej nižje doli Carlos šteje: ena dva; ena dva tri.. do deset. Po dveh korakih počivata do deset. Nato zopet: ena dva; ena dva tri... V glavi se mi že vrti od teh večnih številk. A sistem je praktičen in vzpodbuden.

Po polževo a vtrajno plezamo naprej. Gre nam pa tako, kot tistemu, ki je šel dva koraka naprej, tri pa nazaj. Sneg je ves srenast. Ko stopim, se odlomi v veliki zaplati in zdrobljen polzi navzdol; noga pa pristane približno tam, od koder se je prej dvignila. Kake tri četrt metra široka gaz ostaja za menoj.

Peter pravi, naj bi se naveze zamenjale za nekaj časa. Postojim in čakam, da bi spustil naprej Carlosa. Doslej mu je še nekako šlo, a že ob misli, da bo prvi, mu vse odpove. Strah ga je, če ni nikogar pred njim... Tako ostanem do konca prvi.

200 m pod vrhom je najbolj zasoljeno. Spodbuja nas misel, da ni več daleč. Proti SV je Črni vrh (Cerro Negro 5.700 m) že pod nami, na jugu pa že tonejo nešteti vrhovi v sence zahajajočega sonca. Strmina popušča in bližamo se že skalnemu grebenu 50 m pod vrhom. Ob prvih skalah, že na varnem si oddahnemo.

Stena je preplezana!

„Kaj, če bi jo ucvrli kar naprej navzdol?"

„Pa si ja ne bomo zapravili vrha za teh nekaj smrkavih korakov" ugovarjam.

„S steno smo pošteno opravili; naš glavni cilj in namen smo s tem že izpolnili."

„Na vrhu je bil že marsikdo, ta ni čakal na nas. Verjetno nas tudi ne pogreša."

„Prav" se odločim, „vi trije počivajte tukaj, jaz pa medtem skočim na vrh, da ne bom zastonj nosil zastavic na sprehod." Napotim se naprej in ko se ozrem, se ostali drug za drugim odtržejo z mesta in mi slede. Počasi lezemo po skalah po položnem slemenu in ko dospemo do podvrha, pustimo tam vrvi in nahrbtnike ter se začnemo dvigati zadnjih 20 m po ledenem tlaku. Le Guci stoji pri kupu, ko da ne misli naprej.

„Jaz ostanem tu za čuvaja, da nam česa ne ukradejo!"... Take in podobne domislice in prividi so punino maslo, ki zmede včasih prizadetemu razsodnost na kaj čudne načine. Naj ostane tam za „čuvaja", če že hoče. Kje se nam pa ljubi razlagati mu, da tu ni vasi ne ljudi kot že dvakrat nekje, kjer so mu v odsotnosti res vse odnesli. Le naj se tačas sam pogovori s puno kako in kaj je s to zadevo. Saj tudi sami le nekje ob robu zavesti zaznavamo, kaj se godi in kaj počnemo. Miselni aparat se nam je izklopil. Vem, da moram na vrh, ker sem to že od vsega početka vedel in hotel. Ne bi pa znal razložiti, zakaj me goni tja. Tudi se ne zavedam, da je opravljena plezarija naša zmaga; o kaki prvenstveni storitvi se mi niti ne sanja. Zdaj smo tu, kakoržekoli in zaradi česaržekoli smo pač prišli sem in nekje je še treba razprostreti zastavice, zabiti klin v led, slikati. Zakaj vse to? Res ne bi vedel povedati. Še tega ne vem, da hodim. Samogibno se mi dvigajo noge, zdaj ena, potlej druga. Ne zavedam se več ne utrujenosti, ne žeje, ne lakote. Kakor mesečnik bolj plavam kot hodim; vse se dogaja kakor v polsnu. Zadnje metre se mi noge pijano opletajo sem in tja, potem mi pa kar naenkrat zmanjka tal — in ne morem več višje.

Stojimo na vrhu naše srebrne gore El Plata, v višini 6.310 m. Ura je okoli osmih zvečer, dne 15. julija 1963.

Temnordeče odseva zahajajoči škrlat z naših obrazov in riše vijoličaste maroge po Petrovi svetlomodri vetrovki preden ugasne za Aconcaguo. Veličasten prizor, ki ga zaznajo oči — ne pa jaz — in ga ugravirajo v padzavest. Šele kasneje, spočitemu in v nižavi, se bo odvil trak s čudovito vsebino v živo zavest. Zdaj pa le mrzlično in podzavedno hitimo z našim programom. Naviti roboti, brez vsakršne zavestne misli. Vsenaokrog zvedavo opazujejo veličastne stene in stolpi naša početja v večerni zarji:

Carlos zabija klin v led v dokaz, da smo bili na vrhu. To je edini od klinov, ki smo ga rabili. Snamem si vse tri pare rokavic. Svilenega mi veter odnese, kar se mi zdi povsem v redu. Slovensko in argentinsko zastavico privežem na cepin in ga zasadim v ledeni vrh. Potlej slikam Carlosa in Petra, ko si podajata roke. Slikam vsevprek s svojim, s Petrovim, z Gucijevim aparatom. Se pravi, pritiskam na sproživce, kakorkoli, da le naredi klik. Ne uravnam ne metraže ne zaslonke. Vem, da moram slikati, ne pa tega, da morajo biti slike uporabne. Carlos in Peter se zaletita navzdol. Še cepin izderem, spravim zastavici sa spomin na najin prvi šesttisočak — tu bi ju veter koj uničil — in jo uberem še jaz za onima.

Previdno hitimo po zamrzlem slemenu; dereze hreščijo in cepin najde trdo oporo. Na podvrhu zvijemo vrvi in se z Gucijem vred spustimo proti severu navzdol. Po 200 metrih snamemo dereze; odtod naprej

je kopno in tečemo po gruščavi strmini. Mrači se že. Vsak čas se kdo spodtakne ob kamenje in telebne na tla. Veter brije čezdalje huje. Zmučeni, onemoglo brodimo po grušču. Še žeje ne čutimo več, na lakoto sploh ne mislimo, čeprav smo že ves dan, od snoči, tešči in smo prejšnja dva dneva komaj zaužili kak grižljaj. Samo spali bi radi že enkrat. A lučke iz koč se vidijo šele daleč, daleč spodaj.

Približno na 5.800 m ne moremo več in razgrnemo šotor po tleh. Postaviti ga ne moremo, saj nimamo več opornikov, ne volje, ne moči za to delo. Izčrpani popadamo v spalne vreče. Peter se v svoji nepremočljivi vleže kar na tla. Mi trije zlezemo do vratu v razprostrt šotor. Glave si pokrijemo z nahrbtniki. Kar prav, da nimamo ne v čem kuhati, ne kaj jesti. Komu bi se pa ljubilo! Tudi vezalke smo prejle z nylonskih prevlek kar porezali in ko smo jih sneli, jih je veter, razen Guciju, vsem odnesel... Čeprav je ledeno mrzlo, zaspijo oni trije kot ubiti. Meni noč spet daje. Nerodno smo stisnjeni pod šotorskim krilom. Noge so mi nekje zagozdene. Copate so se snele z nog. Še pomislim ne na to, da bi si jih nataknil nazaj. Saj niti ne vem, če spim ali bdim. Nocoj bi morali biti že v kočah. Spet smo opeharjeni za en dan...

Zjutraj nas prebudi sonce. Danes je že 16. julij. Omamljiv pogled se nam ponuja na Cordón del Jaula, na Aconcaguo, Rincón in Vallecitos. Toda mi hitimo kar se da navzdol. Ko pridemo do Portezuelo del Plata, ali Olla kot jej pravijo domačini, se pred nami odpre dolina, vsa pokrita s snekom. Ta nam bo dal še popra!

Ves dan spet gazimo do kolen in čez. Potuhnjeno rine sneg od zgoraj v čevlje in nam neopazno namaka noge. Prevleke iz nylona pa podi veter bogvedi kod okrog. Sonce prehudo pripeka, veter pa preostro brije. Pozno popoldne zagledamo planinske koče, je pa še lep kos poti do njih.

Križ božji, kdaj bo že konec tega snega! Gazimo in gazimo, iz ure v uro, že ves dan, govorili pa so nam nekaj o sedmih kopnih urah! Poleti že, poleti. Zdajle, po tej globoki snežni preprogi pa...

Šele ko že prižigajo večerne luči, smo pri kočah. Tu nas nadvse prijazno sprejmejo, in obide nas prijetna zavest, da je konec težav in smo med ljudmi, ki se bodo zavzeli za nas. Carlosovo režijo slavnostnega vkorakanja v kočo pa je ponižno zamenjala klavrna stvarnost; tudi čevlje si sezuvamo sami, brez asistence... V izobilju pa nam nudijo jedače in predvsem pijače, saj smo povsem dehidrirani.

Po dolgem času si sezujemo tudi nogavice. Carlos ima na obeh nogah vse mehurjaste prste. Bolečin ne čuti, zato ne ve presoditi, kako je z njimi. Ko se sezujem še jaz, presenečen ugotovim, da tudi meni na levi nogi prsti že modré. Dva turista stečeta v četrt ure oddaljen hotel in se vrneta z jeepom po naju. Peter in Guci sta odnesla le lažje zmrzline in ostaneta v koči. Boleče sicer, a kri se jima že po malem pretaka po prstih in jih oživlja.

Medtem ko čakava v hotelu na ambulanco iz Mendoze, naju pogoste s knežjo večerjo. Lastnik Bruno Caneva nama pripoveduje, da je bil on prvi pozimi na El Plata, leta 1945, po normalni, severni smeri; po južni pa da ga ne skomina nositi kože na prodaj...

Pa me je res spet pretental Peter, ta vetrnjak, in me pripravil do obujanja tehle spominov medtem, ko čakam, da mi snamejo te obveze in ugotove, kako se bo Carlosovim in mojim prstom dopolnila usoda.

Če mi je odleglo? Morda je, morda ni... ne bi rad prilival olja samozavesti mojega mlajšega brata, saj razumete...

razgledi

Naša beseda in pesem

Slovenska ideološka emigracija v Združenih državah Amerike

V spoštljiv spomin

Papež Pavel VI

Otvoritev drugega obdobja II. Vatikanskega koncila

Slovenci v zamejstvu

Slovenci v izseljenstvu

Književne izdaje Slovencev v zamejstvu in izseljenstvu

Svetovni kongres krščanskih demokratov

Ob 20 letnici Turjaka

20.000.000.000 USA dolarjev

VINKO BELIČIČ

sošolci

Sredi aprila, ko začne pomlad zmagovito razkazovati prvo, še rumeno zelenilo, ko po valovitih bregovih nad morjem tu pa tam cvete kaka divja črešnja, akacije pa so še čisto gole, je Strupih prišel s svojim sindikatom čez mejo — prvič po vojni. Za izlet, ki je trajal tri dni in štiri noči, mu je šla plača enega meseca. Vedel je sicer, da bo moral presneto stiskati, če bo hotel tolik izdatek kmalu preboleti. Potni list, vizum, vožnja, hrana, prenočevanje: dvaindvajset tisoč. Toda zamahnil je z roko. „Enkrat je treba malo ven, malo na drug zrak — samo bedak ne bi popadel za tako priložnost!"

„O, Černuta!" Skočil mi je naproti in stiskala sva si roko... po petnajstih letih... kakšnih letih!

„Daj, da te vidim, dragi Strupih: čelo ti leze v teme! Torej iz Benetk se vračaš. S kakšnimi vtisi?"

„Kaj naj rečem: preveč svetlobe, preveč ljudi, preveč naglice. Preveč vtisov za tako odmerjen čas. Prenaporno — ta skok od kupov zvezkov v vrvež italske pomladi!"

Nato sva nekaj napetih trenutkov molčala. Imel je še iste načnike kot nekdaj, le da so bili hudo zdelani.

„Černuta... Kako je? Kje so ta hip tvoje misli?"

„Saj veš: tam, kot tvoje," sem odgovoril.

Osem let sva si bila sošolca, potem pa še pet let. Med vojno sva se znašla vsak na svojem bregu — še vedno zvesta vsak svojemu: on zmerni levici, jaz odločni desnici. Ko se je on bolan vrnil nekje iz nemških Sudetov, sem jaz iz poletnega žara na ravnem Beneškem koprnel po domu, ki sem ga zapustil, ko se je bilo treba umakniti prvemu, najbolj divjemu navalu proti svobodi iz gozdov in podzemlja.

„Strupih, spraševal te bom, ti pa mi boš odgovarjal. Vsako pomlad se mi v spominu blesti Krka, ki ovija mesto na griču. Vidim perunike na njenem bregu, dišijo mi vijolice, grejejo me rjave stezice, ki se skrivajo v prosojnih sencah. Ti si ostal tam, kjer sem jaz dorasel v zrelost. Postal si isto kot jaz. Vrnil si se tja, kamor sem si jaz vedno želel."

„Kar sprašuj, Černuta!"

„Želel sem si tja..." sem sanjavo nadaljeval, „da bi vračal, kar sem z odprto dušo sprejel. Računal sem, da se bom v službo vozil. Saj veš: trideset kilometrov južneje leži mali svet v tišini in samoti, ki je nobena nova cesta ne železnica ne bo pregnala. Postavim si zidano hišico, ker stara, lesena in slamnata ni več kos trdim vremenom. ...A zdaj — no, pustimo to! Ne gre mi v glavo, da je že petindvajset let od tistih sanj!"

„Natanko toliko," je vzdihnil Strupih.

„Pa se bomo kdaj sešli za obletnico mature? Nikdar, kaj?"

„Snidenje bi bilo čudno in žalostno. Bolje, da ga ni."

„Čuj, Strupih, tolikokrat mislim na sošolce. Ti boš več vedel o njih, ker nas je le nekaj šlo iz domovine. Kje je Toplikar? Saj se ga spomniš — napadalca v Elanu? Velik, zagorel, lep!"

„Toplikar je bil aktivni kraljevski oficir. Ostal je v Nemčiji in se tam oženil."

„Pa Memoh? Tudi iz Elana."

„Oh, ta je pa revež. Leucemijo ima. Več je na dopustu kot v službi. Ne bo dolgo."

„Memoh?" sem se začudil. „Vidim ga, kako pelje žogo po igrišču: gibčnih in jeklenih nog hiti bel in zelen skozi sence z žogo proti golu... in nihče mu je ne vzame!"

„Zdaj bi ga moral videti — stisnilo bi te pri srcu."

„Ti, kaj pa Lapuh? On je bil pri Elanu vratar. Nenavadno simpatičen mi je bil. Tudi on je šel, če se ne motim, v vojaško akademijo."

„Marijan Lapuh? O njem pa nič ne vem. A, čakaj: slišal sem, da je v Trstu. Ga ni tu?"

„Bil je domobranski oficir... torej si lahko mislim, kje je — to se pravi, da ga ni več. Čuj, Strupih, Tisovec piše pa knjige, da je veselje. Ali ga kaj vidiš?"

„Že dolgo ga nisem videl. Inženir je. Knjige piše zato, da ga ne zadušijo dolgovi. Jaz ne vem, kako gospodari."

„Kaj pa... Obidova?" sem vprašal in ga živeje pogledal, zakaj bila je prva deklica, ki sem jo poljubil. „Saj se je spominjaš, Minke? Menda se je omožila z nekim Hrvatom."

„Res je: enkrat sem jo srečal. Nekje na Hrvaškem živi."

„Pa Mesec? Vihravi, svetlolasi, visokorasli Sokol?"

„Njega so že takoj dvainštiridesetega ustrelili Nemci."

Tudi za Mescem praznina... Pesmi je pisal... Silvi.

„Ti, kaj pa Mahova Silva?"

„Poročila se je. Dva otroka ima. Živi v Ljubljani in je čisto osivela. Se spomniš, kakšen ogenj je bil v njej?"

„Gorelo ji je iz oči, iz lic in iz zob, iz besed in iz smeha! Zdaj je čisto osivela? Ni bil Alfi, njen brat, ubit na Grčaricah?"

Premolknil sem — in že mi je misel preskočila na drug obraz.

„Plevnik je pa zrasel, sem slišal. Torej je komaj čakal, da se mu ponudi kamen za odskok na oblast."

„Plevnik? Postal je meč in jenjal biti človek."

„Prideta vidva večkrat skupaj?"

„Samo pozdravljava se. Tudi Somrak je zrasel v meč."

„Somraka sem inštruiral. Hodi v uniformi?"

„Pa da se takole kaj zamaje... kot pred leti na Madžarskem... bi se Plevnik in Somrak dobro držala?"

Strupih ni nič odgovoril, pač pa se je spomnil na Melihna.

„Melihen je v Avstraliji. Toži se mu," sem povedal.

„Naj se nikomur ne toži! Zakaj pri nas se nista izmenjala samo dva rodova, ampak dve dobi. Staro se je sesulo in se ne vrne, pa naj bo komu še tako hudo. Veliko vrednot je propadlo. Novo pa se še tako peni, da nič ne veš, kaj bo obveljalo. Živimo v silni naglici, garamo, drvimo v bodočnost; a cilja pred nami ni nobenega. To je strašen občutek."

„Ti," sem ga prekinil v strahu, da pozabim, „kje je pa Božeglavova?"

Davno nekoč sva v majskem večeru sedela na ograji nad slapom Krke in mi je razlagala, kako dolg je bil dotlej najdaljši poljub. To sem si zapomnil; katera dva iz Hollywooda sta rekord postavila, pa ne vem več.

„Vzela je nekega Nemca. Slišal sem, da živi v Venezueli."

„Pa Pirihova Majda?"

„Ona je odšla z dvema otrokoma v Kanado k možu. Menda je precej razočarana."

„Pa Lilek Boža, tista lepa in ponosna? Želja po Parnasu te je obšla, ko si jo videl... Njen oče je bil zdravnik."

„Umrla je. Hrbtenica se ji je začela sušiti. Bila je poročena."

„Ni je več — Bože Lilkove!" sem vzdihnil. „Mi pa smo še zmerom tu. Eh, malo veselega si mi povedal, Strupih! Pijva, kajti samo vino je zvesto in se ne spreminja!"

„Pa se ti ne zdi, da ima drugačen okus?" je rekel in izpraznil kozarec. „Po mojem nima več nekdanjega okusa. — Da ti po pravici povem, Černuta, nič naj te ne vleče nazaj, ker se ne bi več znašel. Rečem ti: če imam pet ljudi, s katerimi se lahko kdaj kaj pogovorim, pa je veliko. Bolj sam se počutim med svojimi kot ti med tujimi. Mesto je danes še enkrat tako veliko kot takrat, a jaz nisem bil še nikdar tako sam. Vsak mesec moram pregledati tristo dvajset zvezkov. Ali ni to peklensko?"

„Jaz jih imam samo četrt toliko, pa ti rad verjamem, da je res peklensko."

„Do branja knjig sploh več ne pridem. Zdaj je še dobro, da imam samo štiriintrideset ur na teden."

„Pro-kleto! Jaz jih imam šestnajst. ...A pustiva to! Da se vrnem, kako bi mi bilo pri srcu? Saj se je vse razšlo! Saj je vse drugače nego v spominih!"

Strupih pa je pripomnil: „Človek se vsak dan pogleda v zrcalo in se mu zdi, da je zmerom enak. Šele drugi nas opominjajo, da ne stojimo, da tudi po naših obrazih in dušah udarja čas."

„Veš, Strupih, vleče me v tisto mojo deželo, kjer še živijo stare, lepe besede. Znal sem jih, a pozabil. Še mi živijo v srcu, a izreči in napisati jih ne znam več. Moral bi tja, nujno bi moral tja, da jih

rešim pozabe in smrti. Zakaj s starimi ljudmi bodo neizbežno umrle. Pa ne morem tja!"

„Nova misel, novo spoznanje potrebuje novih besed. Saj ne boš govoril in pisal starim. Njim boš samo jokal še lahko — jokal iz žalosti nad minevanjem vsega. V novo, v bodoče pa jok ne kaže poti."

„Torej moram pozabiti sladki duh narcis ob nedeljskih dopoldnevih po dijaški maši na Trgu kralja Petra? Pozabiti razcvetele deklice žejnih oči? Pozabiti mačice in vijolice v zatišjih ob Krki? Pozabiti zeleno rž na Marofu? Pozabiti na mamo, ki..."

„Tisti trg se danes drugače imenuje, tistih narcis in deklic ni več, pa tudi tistih mačic in vijolic ne; tam, kjer je nekdaj valovila sivozelena rž, rastejo iz tal novi stanovanjski bloki. Tudi mame ni... saj veš... in tudi tistega Černute ni več in tudi Strupiha ne, ki je imel črne lase in se je zmerom držal na smeh: zato ker je bil na začetku."

„Kaj nam je torej početi?"

Strupih je stisnil pesti in pomislil.

„Kar namerava kdo še napraviti — to se pravi, kar more — naj ne odlaga. Treba je hiteti, hiteti, hiteti!"

„Strupih, imaš tudi ti kdaj občutek, da reka, po kateri se peljemo, teče zmerom hitreje in da zrak že diši po slapu, ko se bo vse razbilo in razpršilo?"

„Ostalo bo samo to, kar bo človek naredil lepega in dobrega. A jaz, dragi Černuta, ne bom nič več naredil, prehudo sem dobil po glavi."

...Kdaj bom končno odšel na tiste svetlorjave kolovozne poti pod Obeliskom, ki so v opoldanskem siju tako vabljive ko najlepši spomini z zgubljenega doma? Kdaj bom hodil po njih mimo obdelanih njivic in skozi hrastove gaje v žoltem zelenju? Zaupno vežejo raztresene domačije in se iztekajo v zgneteno vasico, ki izmed gred in vinogradov že dolga stoletja gleda na morje in stoji tam, ker je varna pred viharji in ognjem.

Jaz pa ne smem stati. Hiteti moram, zakaj sonce se je že začelo nagibati.

KAREL MAUSER

samotna hiša

Niti ni bil slab človek in odkril sem ga slučajno. Nekdo mi je naročil pozdrave za starega Užovca in v pismu iz starega kraja, kjer so bili napisani pozdravi, je bil samo kraj. Zvedel sem od drugih samo to, da je to precej daleč iz mesta, kjer so raztrešene farme, večji del na pol zapuščene. Ko sem ob neki priliki potoval tam okoli, sem se ustavil ob slabem kolovozu, ki je peljal navzdol, ob travi, ki je bila že zdavnaj zrela in tako visoka, da je visela na kolovoz. Na koncu, skrita v borovju, je stala hiša in ne daleč od nje dvoje gospodarskih poslopij, razveženih, obarvanih z grdo rdečo barvo, ki pa je izgubila že ves svoj sijaj.

Zavil sem na kolovoz in počasi vozil navzdol. Ne bi mogel reči, da kraj ni bil čeden. Nekoč je bil nemara celo lep. Svet je bil prijetno nagnjen, na eni strani se je vlekel zapuščeni vinograd dobrih dvesto metrov globoko. Toda koli so bili zdaj sprhneli, ležali skoraj do tal in rjava žica, na mnogih krajih pretrgana, se je vlekla na vse konce. Trta je še odganjala, se plazila po tleh in tvorila kolobarje kakor lapuhovo listje nad močvirnimi tlemi.

Ko sem pripeljal bliže, se je kolovoz razširil, nekoč se je tu moralo pričeti dvorišče, kjer so stali in se obračali stroji. Zdaj skoraj ni bilo sledi o njem. Prav na levi, pod starim drevesom, je bilo še neko železje, ki je spominjalo na grabilni stroj. Toda rja na njem je bila tako debela, da se je v skorjah luščila.

Ustavil sem avto in ko sem stal na peščenih, s travo poraslih tleh, sem gledal v na pol razpadlo hišo. Zastori so bili samo na dveh oknih, vsa druga so bila kakor slepa, na zgornjih je bilo toliko prahu in umazanije, da bi ne razločil obraza, če bi se pokazal za njim. Pri vratih je na železni prečki visel iz železa kovan vinski grozd, rdeč od rje.

Bilo mi je neprijetno. Morda bi se celo obrnil, da nisem zaslišal kašljanja in cviljenja vrat. Majhen človek s sivimi lasmi jih je s palico držal od sebe.

— Who are you? —

Vprašanje je bilo vse prej kakor prijazno, pomenilo je bolj, naj se poberem.

— Iz starega kraja sem dobil neko pisanje. Prosili so me, naj bi poiskal starega Užovca, ki živi nekje todle in mu izročim pozdrave. Že cela leta menda ni več pisal.

— O, si Slovenec — se je začudil stari.

— Slovenec — sem rekel.

— Užovec, seveda. —

Pribencal je ven, se ustavil tik pred menoj in s palico pokazal proti trem visokim borovcem, ki so bili precej daleč.

— Tam sva mejila skupaj, bila sva si soseda. Njega part se je vlekel v ravni črti do Grand Rivera, ki je tamle spodaj. —

S palico je pokazal navzdol.

— Je hiša daleč spodaj? — sem rekel.

— Je, saj veš, kako globoko skopljejo za grob — je rekel malomarno. Potlej me je čudno pogledal in se zasmejal.

— Pozno so mu poslali pozdrave. Užovec je že dve leti pod zemljo. —

— Sem pač zastonj prišel — sem rekel mirno. — Nič za to. —

Obrnil sem se, da bi se odpeljal, ko mi je njegov glas padel za hrbet.

— Se ti tako mudi? —

V njegovem glasu je bila skrita želja, da bi še ostal.

— Veste, Užovec je dobrega pol leta pred smrtjo prodal farmo. Menda je mislil, da bo s tistim odšel v Florido, pa je končal v domu za stare ljudi. Kar je bilo na knjižici, je moral dati za oskrbo. Veliko ni dobil. Farma je bila kakor moja zdaj. Plevel. Moj skedenj še vsaj malo stoji, njegovega je neko noč podrl veter. Rakuni so se podili po njem. —

— Lahko se kaj pogovoriva — sem rekel. — Dolgčas vam je. —

— Včasih mi je. Se reče, zadnje leto, kar je umrla Rozi. —

— To je bila žena — sem rekel.

— Druga žena. S prvo sem šel vsaksebi. Spajdašila se je z nekom, ko sem bil osmo leto v Ameriki in imela pankrta z njim. Menda nisi farški, da bi me zavoljo tega grdo gledal? —

— Vsak zase ve — sem rekel. — Pa prva žena še živi? —

— Še. Dober teden nazaj mi je pisala. Prej pa zadnjič — čakaj no, ja, trideset let bo. —

— Mora biti že precej v letih zdaj — sem rekel.

— Jaz jih bom to zimo sedemdeset, ona je bila pet let mlajša od mene. Ohajsko vino imam, whisky in kruh tudi. Ne bi stopil notri? —

Nenadoma me je pričel tikati.

Ko sem šel za njim proti vratom, sem vendarle vprašal:

— In kaj je pisala? —

— Da bi prišel domov in da bi se pred smrtjo poravnala, če se prej nisva mogla.

Ustavil se je, toda se ni obrnil.

— Prekleto neumno, kaj? — je rekel.

— Meni se ne zdi tako neumno — sem rekel. — Ona sama, vi sam, oba stara. Saj se menda ni poročila s tistim?

— Ne — je rekel. — Ni se. Sicer je pa umrl, ko je bil otrok star tri leta. Bil je pri železnici in ga je povozil vlak. —

Stopila sva v hišo. Bila je dokaj svetla, veliko bolj kakor sem pričakoval. V kotu je bila velika miza, med oknoma omara, za vrati štedilnik na elektriko.

— Veš, tu nimamo plina — je rekel.

Takoj je prinesel vina, žganja in kruha.

— Jajca bi ti lahko naredil, če hočeš — je rekel. Nisem hotel, tudi žganja nisem maral, nalil mi je kozarec z ohajskim vinom, ki pa je bil kisel. Vendar sem po sili pil. On je pil naglo, da sem se čudil. Imel sem še dobro polovico v kozarcu, on je končal že z drugim.

— Pijača se mi vedno prileže. Niti ne zaspim, če ne pijem. In poceni je. —

Čeprav je moral biti pijače res vajen, se mu je le poznala.

— Tam spim — je pokazal skoz odprta vrata. — Zgoraj pa je vse prazno. Lahko greš pogledat, če hočeš. Po stopnicah ne morem več. —

— Ste imeli kaj otrok? — sem rekel.

— S prvo enega, ubili so ga v tej zadnji vojski. Povedali so mi tisti, ki so bili doma na obisku. Roza je pa bila prestara za take reči. —

— Grem pogledat zgor, če smem — sem rekel.

— Seveda smeš, —

Bila sta dva prostora in veliko podstrešje, vse v strašnem prahu in v obupni zapuščenosti. V eni sobi je bila postelja, na njej kup starinske ženske obleke, toda po tleh so ležala na pol zgotovljena toporišča za sekire, staro, rjavo oblanje, drobci razbite šipe, stari okenski okviri — obupno žalosten pogled. Druga soba je bila čisto prazna. Podstrešje je bilo veliko, na trameh so visele suhe zdravilne rože.

Počasi sem se vračal navzdol. Bilo mi je težko. Neznanec je še vedno pil.

— Nekoč je bila to lepa hiša — sem rekel prizanesljivo, ko sem videl, kako je zapičil pogled vame.

— Bila je lepa hiša, od daleč so hodili k meni ljudje po pijačo. Ko je umrla Roza,

niti prešal nisem več. Trte sem tako že prej zapuščal, toda tudi za druge nisem več prešal. —

Bil je pijan.

— Življenje je strašo neumno. Škoda, da nisi dobil Užovca. Ta prekleti siromak se je še hitrejše zapustil kakor jaz. —

— Jaz na vašem mestu bi šel domov — sem rekel. — Prodal in šel domov. Zdaj bi lahko živela skupaj. Nekoč sta se le imela rada. —

— Bila je čedna punca, fant — je pihnil.

Bilo je smešno slišati to izjavo od starca.

— Života je bila čednega, lepo povitega kakor mlada kobilica. Roza je bila že v tistih letih, ko se ženska razleze. —

Gledal je v kozarec.

Poslovil sem se. Ni se vzdignil. Kar tako sem obljubil, da se še oglasim, če me pot prinese mimo. Pa me ni. Slučajno sem čez dve leti zapazil njegovo ime v časopisu v rubriki, kjer so imena mrtvih. Iz drobnega oznanila sem razbral, da je umrl prav tako kakor stari Užovc. V domu za stare ljudi.

Žena morda še živi, morda niti zvedela ni, da je umrl. In če je, Bog ve, če se je je njegova smrt dotaknila.

P. BERNARD AMBROŽIČ

profesorjevo predavanje o slovenskem gnoju

Oglejmo si na belem papirju črni stavek, ki se takole bere:

„Mist je nemška beseda za slovenski gnoj."

Težko, da bi se kdo ob branju stavka spotaknil, obstal in naježil obrvi. Tudi če morda nemško ne zna in šele prvič bere, da je Mist gnoj, nima stavku kot takemu ničesar očitati. Zgrajen je popolnoma pravilno, slovnične napake v njem ne najdete, če jo iščete s povečevalnim steklom. Subjekt, predikat, vezilo, atribut — vse na svojem mestu. Preprosta analiza ti vse lepo pokaže.

Tudi častitljiva starost stavka je priporočilno pismo za njegovo nedotakljivost. Zapisal sem ga namreč — ne vem več, v kakšni zvezi — v šolski nalogi med slovensko uro dne 17. marca leta 1908. Iz tega sledi, da je stavek doživel svoj zlati jubilej že pred petimi leti in je trenutno prav na pol poti do biserneg. Tudi v luči tega zgodovinskega dejstva si drznem upati, da bo vsak od vas dal stavku red „odlično".

Drugačnega mnenja je bil tedanji naš profesor: gospod Lokovšek. Ko je naslednjo uro prinesel zvezke nazaj, zvezke z našimi nalogami popravljenimi in precenjenimi, se je čudno dolgo zamudil prav pri mojem — zdaj jubilejnem — stavku. Kar celo predavanje nam je naredil. Prav za prav ne nam, ampak meni. Da je bilo predavanje odlično in nenavadno nazorno, kličem za pričo svoj spomin, ki bi ga, če bi ne bilo táko, že davno pozabil, morda niti ne „na znanje vzel".

Profesor je svoje besede takole postavljal:

„Drži in se ne da oporekati, da je mist nemška beseda za gnoj. To vprašanje smatramo za dokončno rešeno in se ob njem ne bomo niti za hip dalje ustavljali. Krepko pa moramo poudariti, da misli Nemec s svojo kratko besedo, ki pa slučajno ni nič krajša ko naša slovenska, pokriti prav vsak gnoj pod božjim soncem, ne morda samo kak gnoj kjerkoli na nemškem ozemlju, ali recimo: nemški gnoj. Tako tudi naša beseda za gnoj nič lepše ne diši, ako ji dostavimo prilastek: slovenski.

Resnično, če zadevo do njenih obisti premislimo, to se pravi, če pregledamo razne vrste gnoja po deželah in narodnostnih ozemljih pod božjim soncem, bomo imeli nepremagljive težave pri določanju, kaj je nemški gnoj, kaj slovenski, kaj laški, in tako dalje. Kolikor jaz poznam svet, skoraj ne najdem na njem predmeta, ki bi bil tako splošno internacionalen, kot je prav gnoj. Povsod ga dobite in res še nisem ne slišal ne bral, da bi se kak narod, državni ali nedržavni, pred svetom potegoval za nedotakljivost gnoja na svojem ozemlju. Sodim, da tudi nam Slovencem ne kaže, da bi postali pionirji imperializma v pogledu gnoja.

Če sem bil doslej v svoji razlagi preveč

abstrakten, dovolite mi, da preskočim h konkretnemu primeru. Pokličem vam v spomin stavek, ki sem vam ga prebral, preden sem pričel s to razpravico. Da se ne bomo spuščali v nepotrebne malenkosti in zapravljali dragoceni čas, naj kar na kratko povem, kako sem ta stavek v nalogi popravil. Zdaj se glasi tako:

Mist je nemška beseda za tisto, čemur po slovensko pravimo gnoj .

Tu imate zdaj resnično pravilno izklesan stavek, takorekoč živ zgled pravilnega slovenskega stavka, ki ne dopušča najmanjšega ugovora. Ne bom znova dokazoval svoje trditve, kar oglejte si razliko med prejšnjim in sedanjim stavkom — seveda morate imeti čisto na vrhu svojih misli vse, kar sem vam doslej povedal o gnoju, hočem reči: o gnoju sploh. Uvideli boste, da tako obrnjen stavek pove in izrazi nad vse točno misel, ki ga je rodila, in vsa resnica je v njem neoporečno vtelešena.

Ker pa že pregovor pravi, da beseda dá besedo, je prav gotovo res tudi to, da misel dá misel. In tako moja misel hiti odtod naprej ,prav za prav boste videli, da sili nekam nazaj. Pa potrpite, vrnila se bo in obstala v naši sredi — seveda lepo v besedo povita.

Človek ne sme nikoli brez globljega premisleka obsoditi, če naleti na zadevo, ki se mu zdi narobe. Moja mati je bila zmerom huda ,če je naša sestra s prevelikimi zamahi sukala metlo in na debelo spravljala iz hiše smeti. Tako je vedno nevarnost, da bo med smetmi šlo v zgubo tudi kaj vrednega, zakaj zmerom se najde med smetmi še kaj, kar bi bilo škoda zavreči, pa je po nerodnosti in nepazljivosti nas butcev zašlo med smeti.

Tako sem tudi jaz obstal v resnem premišljevanju ob zapisani besedi „slovenski gnoj" ter počasi dognal, da ni docela neporabna. In zdaj, ljubi moji, je moja naloga, da vam svoje dognanje povsem jasno razložim. Vidite, to je tako:

Spomnil sem se, da sem imel kot dijak v gimnaziji profesorja, starega, častitljivega moža, ki je poučeval slovenščino prav tako kot dandanes jaz. Razlika je pa ta, da mož ni nikoli zmerjal po slovensko, ampak vedno po nemško. To se pravi, kadarkoli ga je prijela zmerjalna žilica — in to ni bilo samo na svete čase — se je zatekel k nemščini. Morda je imel do slovenščine tako globoko spoštovanje, morda si v slovarju ni dovolj ogledal njenih zmerjalnih besed. Naj že bo to tako ali tako, povem, kakor je bilo v resnici.

Torej, v vsakem razredu je dobri mož imel nekaj fantov, ki jim ni mogel dati lepe besede. Zato je zopet in zopet pred vsem razredom glasno izjavljal, da so tisti fantje „mist" — nota bene: ne gnoj! — ki bi ga bilo treba z gnojnimi vilami skidati skozi okno. Zakaj in čemu se je možu zdelo, da je prav beseda mist tako huda in niti v nemščini ni našel hujše udrihnice za olajšanje svojega srda, naj ostane nepreiskano. Vsekakor je značilno, da se je stvar tako lepo ujela in lahko o njej razpravljamo ob ponesrečenem stavku v eni današnjih slovenskih nalog.

Razpravljamo, pravim, zakaj s tem, kar sem vam povedal o svojem bivšem profesorju, stvari še nikakor nismo zaključili. Vidite ,način vzgoje starih profesorjev nujno vpliva na vzgojo njihovih naslednikov. Prav nič čudno bi ne bilo, če bi se jaz posluževal istih metod, ki so tako dobro služile mojemu častitljivemu predniku. Vendar pa, eno je treba poudariti, preden gremo naprej. Vidite, v eni generaciji je naša ljuba slovenščina prerinila sama sebe do tolikšnih pravic, da se dandanes ni treba zatekati k nemščini, ako hočeš koga primerno ozmerjati. Če bi torej jaz hotel vas, ljubi moji učenci, primerjati z rečjo, ki se ji po nemško pravi mist, bi brez vse skrbi kar po slovensko povedal in rekel — gnoj!

No in — ker prav nič ne dvomim, da ste vsi po vrsti dobri in zavedni Slovenci, kljub temu pa nekateri med vami pravi pravcati gnoj, bi z vso pravico in brez bojazni, da bom kaj napačnega rekel, pristavil prilastek „slovenski". In tako pridemo po resnem premisleku do tega, da spoznamo in uvidimo: resnično je pod božjim soncem tudi precejšen kup pristnega „slovenskega gnoja". In tako smo zadevo specifizirali do zadnjih in najbolj končnih izsledkov. Vendar pa dijak, ki je v svoji nalogi zapisal oni famozni stavek, s tem svojega dela še nikakor ne more opravičiti.

Zdaj bi že res lahko to pomembno razpravo zaključil, pa moram le še nekaj dostaviti. Naj tu pred vami na ves glas poudarim, da moj nespodbitni zaključek nikakor ne leti na fanta, ki je nehote vso to reč sprožil. Vidim sicer na lastne oči in sklepam po vsej svoji pameti, da nesrečni človek vse zgolj nase obrača. Zakaj, če bi ne bilo tako, ne bi siromak tako spreminjal barve svojega poštenega obraza, da je za hip rdeč ko kuhan rak, takoj nato pa obledi kot živa smrt. Ne, ne, dragi moji, slovenski gnoj ste tisti, ki si grizete ustnice in dušite smeh, pa ne pomislite, da bom zdajle začel odpirati še druge zvezke in boste strmeli, koliko gnoja bom izkopal iz

njih in kako boste smrdeli, preden bo konec ocenjevanja vaših vsega usmiljenja vrednih nalog. Na poti domov se nikar ne čudite, če boste videli, kako ljudje pred vami preskakujejo pločnik, zakaj videli bodo, česar vam videti ne bo dano: gnojnico, ki bo tekla za vami vse od šole do doma."

Tako je zaključil g. profesor svoje predavanje in obrazi mojih ljubeznivih sošolcev so se brž odvrnili od mene. Vseh oči so se zapičile v profesorja, ki je z mogočno kretnjo odložil moj zvezek in segel po drugem.

Jaz sem se globoko oddahnil. Prav nič me ni zanimalo, kako bo ocenjeval ostale naloge. Predse sem položi papir in vzel v roko svičnik. Začel sem pisati zvesto po spominu predavanje o slovenskem gnoju, zakaj zdelo se mi je zares odlično. Bal sem se, da bi kaj pozabil iz njega, če si ga takoj ne zapišem. Zapomniti sem si ga pa hotel iz treh razlogov.

Prvič zato, ker sem bil zelo vesel, da me profesor ne prišteva med tiste dijake, ki zaslužijo priimek slovenski gnoj.

Drugič zato, da bi za vse življenje vedel, kako se moram ogibati raznih stranpotov, po katerih človek pride do tega, da zasluži vzdevek — gnoj.

Tretjič pa zato, ker sem med predavanjem uvidel, kako mora človek pri pisanju skrbno vsak stavek pretehtati, preden ga porine na papir.

Resnično — vsak stavek!

Tudi, če je takole kratek.

Samo pet besed je v njem. Mislil bi, da ob tako kratkem stavku ne more biti nobene težave. Če pa ne pišeš tjavendan, ampak zapisan stavek na novo pretehtaš, boš skušal dognati, če je vejica v njem potrebna ali ne. Morda bi zadostovalo, če bi bil stavek tak:

Vzameš v roko *Pravopis* in študiraš poglavje pod naslovom „Vejica". Veliko se naučiš, vse navedene primere pretehtaš do dna, če je pa potrebna vejica v gornjem stavku za besedo „tudi", pa le ne boš z lahkoto dognal.

Tako torej lahko nastanejo težave že ob prav kratkem stavku.

Kaj šele ,če je stavek dolg in se vije med vejicami, dvopičji in podpičji v nedogledno daljavo, kakor narasel potok skozi loke in poseke med vrbovjem in drugačnim grmovjem, se tu pa tam zaleti z nepričakovano naglico v neznaten padec, potem se naenkrat zagozdi v improviziran tolmun, nakar se spusti dalje in napravlja vse mogoče zavoje in odvoje, se tu pa tam jezno zapeni, preskakuje majhne in velike kamne, skuša spodnesti kako skalo, preden se njegova prečudna pot konča nekje ob izlivu v nekakšno reko, in tako prav zares napravlja podobo dolgega stavka, v katerem moraš loviti besede in misli ter pridno ugibati, kaj je hotel pisavec povedati, da skoraj izgubiš sapo in se po dolgem trudu in naporu, ne samo duševnem, ampak tudi telesnem, resnično silno oddahneš, ko koncem koncev zapaziš, da bo treba prebrati le še eno vrsto ali dve, morda vendar še tretje pol, potem bo z vso resničnostjo ustavila ves pogon in zagon besedovalca v obliki pisavca težko pričakovana, iskreno zaželena in iz vsega srca pozdravljena — pika!

Milena Merlak-Detela

dve pesmi

OVIJALKA

Nikoli naj ne požene,
nikoli naj ne požene
srčastih listov,
ki se nalahno naslanjajo.

Zaradi prenežnega stebla
naj nikoli ne zrase:
kačje bi se plazila po zemlji,
v strah bi se razkrajala
kakor zavrženo pričakovanje.

Nikoli naj ne živi,
če bi se ne mogla vzpenjati,
če bi morala umirati
med pohlepom
nizkih, mesojedih trav.

Naj ne bo nobene ovijalke,
dokler ne boš razbil
krute pečine
v plemenit steber.

Med prvo in poslednjo ulico.

Nad vzhodom se steguje mirna roka,
pod njo nasilni noži sekajo kazalce,
molčeči ranjenci nosijo nosilnice,
si segajo neprestano v roke,
morajo si neprestano segati v roke.

Nad zahodom se steguje mirna roka,
pod njo pozlačeni noži sekajo prstance.
Ranjeni pevci stopajo v neonske nosilnice,
vsak obvezuje samo svojo bolečino,
nove prstane si kupuje brez prstanca.

Med prvo in poslednjo ulico
se samotno steguje mirna roka.

Samo ranjenci z največjo bolečino
poklekajo pred njenimi popolnimi prsti,
kleče kličejo na veselo zborovanje,
kličejo mirne, blage roke,
ki nosijo srce na nosilnici.

Cestni pometači kličejo.
Noben nož ne more odsekati
njihovega klica.

Milena Šoukal

iz globin

1.

Ukradla sem
brezmiselno — ne vem —
če le smehljaj z obraza
ali skrivnost iz srca?

Fraza: saj nisem hotela...

Kamenjanje vseh misli v dušo:
Ne bi smela!

2.

Kričim, dokler je v meni še moči.
Ne vidiš? Padam!
Vsi padamo — — — tudi Ti.

Mi pod grehi,
Ti pod križem.

3.

Brez sramu se gubi
odmev med stebri
in cvetjem,
pod mizo poskakuje,
kjer s psi čakaš drobtin.

(O, nasičenost v molku!
Misli so proste —
v bogastvu in bedi,
dokler ne bom dvignil roke,
da te pogubim v besedi.)

Tedaj boš ti Lazar
in jaz bogatin.

4.

Obrisi iz mraka:
luč na cesti črta
svetle kroge.
(Ni ti do zaznanja barv —
vseskozi veličastna temá.)

Ne veš, če je prav:
razpeta jadra usmerjena v val,
ki v svetlobni krog hiti,
hoteč se v njem kot vešča
napiti luči.

5.

Poslušaj, množica hrumi,
v en glas zahtevajoč obsodbo,
ki trda je v resničnosti
spoznanja:
kako se človek v dnevu samem spremeni.

O, lutka na razpravi...
Umitje rok in zmig ramen —
kaj meni mar!

Pilatovstvo? Da.
Ostrina na obe strani,
opravičenje že v pripravi.

Čemu — vprašuješ.
Saj zadoščeno je postavi...

ZDRAVKO NOVAK

slovenska ideološka emigracija v združenih državah amerike

Pozdrav in blagoslov vsem, ki ste prišli iz negotovega begunstva v Združene države in našli tu svobodo in varnost. Nov svet se odpira pred Vami, ki je v mnogoterih pogledih tako čisto drugačen v primeri z Vašim dosedanjim življenjem v domovini ali begunstvu. Novi svet ima mnogokaj dobrega, a tudi mnogo takega, kar nas na prvi hip osupne ali celo odbija. Znajti se morate v njem, ne da bi zatajili to, kar ste dosedaj imeli za pravo, resnično in sveto. — Spomnite se na staro preizkušeno življenjsko vodilo: Moli in delaj! V tem naj Vas vsemogočni Bog podpira s svojo milostjo in svojim blagoslovom.

+ Gregorij Rožman, škof

naselitev in vživitev v ameriške razmere

Zakon o razseljenih osebah

Od zaključka druge svetovne vojne maja 1945 do konca leta 1945 je bilo po vseh svobodnih državah Evrope na milijone beguncev, ki so bežali s svojih domov preko meja svojih domovin, v katerih je zavladal komunizem.

Begunci smo pričakovali zlasti od Amerike, da bo razmere v domovini uredila tako, da se bomo mogli vrniti čimprej vsak v svojo domovino, iz katere smo zbežali. Toda niti posamezne države, niti Združeni narodi niso reševali begunskega vprašanja tako, da bi uredili razmere v državah, kjer je zavladal komunizem, ampak so reševali begunsko vprašanje s čim hitrejšo razselitvijo beguncev iz evropskih taborišč po svobodnem svetu. Tako so postala begunska taborišča velike borze dela, kamor so prihajali pooblaščenci raznih držav najemat delavce za svoje države. Veliko beguncev se je izselilo zlasti v Kanado in v Argentino. Tisti, ki so hoteli v Ameriko so vedno upali, da bo končno tudi ta odprla vrata vsaj onim beguncem, ki imajo svojce v Združenih državah.

Kljub temu, da je bilo v Ameriki med kongresniki in senatorji veliko nasprotnikov načrta za vselitev beguncev, sta končno kongres in senat zakonski predlog sprejela. Debata je trajala enajst ur in končno je glasovalo za zakon 63 senatorjev, proti pa jih je bilo 13. Predsednik Truman pa ga je podpisal 25. januarja 1948. Zakon se imenuje: Zakon o razseljenih osebah 1948 z dne 25. junija 1948, št. 774, 80. zasedanje, poglavje 647, S 2242. Določa pa, da se lahko naseli v ZDA 202.000 beguncev, ki so bežali iz domovine do 22. novembra 1945 in sicer v dobi dveh let.

Vsak, kdor se je hotel na podlagi tega zakona naseliti v ZDA je moral imeti na področju ZDA takozvanega sponzorja (botra), ki mu je jamčil oskrbo, stanovanje in delo, da novonaseljeni ni prišel v breme državi.

Verske podporne organizacije v Ameriki so se trudile, da bi vsaka dobila iz Evrope čimveč beguncev. Katoliški škofje Amerike so ustanovili svojo organizacijo, ki so jo imenovali National Catholic Welfare Conference ali kratko N. C. W. C. V tej organizaciji je bila včlanjena tudi slovenska katoliška organizacija Liga katoliških slovenskih Amerikancev, ki je bila ustanovljena za pomoč in naselitev slovenskih beguncev. Največ zaslug pri njej pa ima pater Bernard Ambrožič O. F. M. Organizirali so tudi posebne odbore po slovenskih župnijah, ki so zbirali podpore za begunce in pripravljali naselitev.

Pa tudi po taboriščih so bile velike priprave, ko je Amerika začela z delom za

naselitev na podlagi novega zakona. Prvi slovenski begunci po novem zakonu za naselitev v Ameriko so odhajali iz taborišča v Špittalu ob Dravi na Koroškem v Avstriji. To je bilo v sredo, 27. aprila 1949, ob pol 6 zvečer. Vsega je bilo 66 oseb. S tovornimi avtomobili jih je uprava taborišča prepeljala s prtljago vred na železniško postajo v Špittal. Vlak je odhajal iz Špittalskega kolodvora ob 1.10 ponoči. Izseljence za Ameriko so vozili v pristanišče Bremen v Nemčiji. Tam je bilo veliko taborišče imenovano Grohn — menda je bila to nekoč vojašnica.

V petek 6. maja 1949 se je prva skupina odpeljala iz Bremena. Razdelili so jo v dve skupini: prva skupina 23 beguncev je odplula ob 10.30 z ameriško vojaško transportno ladjo „Mercy" v New York; druga skupina 34 beguncev pa z ladjo „General Le Roy Eltinge" proti Bostonu ob 11 dopoldne. Obe skupini sta pristali prva v New Yorku, druga v Bostonu v nedeljo 15. maja 1949.

Za tem so vsak teden na sličen način prihajale nove skupine slovenskih beguncev v Ameriko. To je trajalo dve leti. Vendar so tudi pozneje še vedno prihajale manjše skupine, ker so k prvotnemu zakonu vedno pristavljali novo besedilo in nove kvote.

Največja naselbina slovenskih izseljencev v Združenih državah Amerike je v Clevelandu v državi Ohio. Vsled tega je bilo tu največ sponzorjev in zato se je v Clevelandu naselilo največ beguncev.

V Clevelandu so štiri slovenske župnije in naselbine; največja je župnija sv. Vida, nato župnija Marijinega Vnebovzetja v okraju Coolinwood, sledi župnija sv. Lovrenca v Newburgu in sv. Kristine v Euclidu.

Župnija sv. Vida se nahaja ob aveniji sv. Klare — St. Clair Avenue — od 55. do 79. ceste na desno proti severu do velikega Erie jezera, na levi pa proti jugu do Superior Avenue. Ves ta okraj spada pod župnijo sv. Vida. Ob naselitvi beguncev je bil tu za župnika msgr. John Ponikvar, njegov naslednik je pa msgr. Louis Baznik.

Druga največja slovenska naselbina v Clevelandu je v okraju Coolinwood z župno cerkvijo Marijinega Vnebovzetja. Tudi sem se je naselilo precej begunskih družin. Poleg cerkve stoji tu tudi slovenski narodni dom, ki je edini pod vodstvom katoliško usmerjenih ljudi. Ob naselitvi je bil tu župnik msgr. Vitus Hribar, sedaj je pa župnik Matija Jager ,ki je povečal farno šolo in zgradil novo cerkev.

Tretja skupina novonaseljencev pa se je naselila v župniji sv. Kristine, kjer je župnikoval ob priselitvi Anton Bombač, sedaj je pa tam za župnika Jožef Čelesnik. V Euclidu pa ni mogoče govoriti o kaki slovenski skupnosti, kljub temu, da je tu veliko slovenskih naseljencev. Župnija sv. Kristine je bila prvotno slovenska župnija, ki so jo ustanovili slovenski naseljenci. Pozneje pa je postala angleška fara, kjer ni bilo drugega v slovenščini, kot samo spovedovanje. V zadnjem času pa je škofija dovolila, da se ob nedeljah prebere evangelij tudi v slovenščini. So pa tu vedno vsi duhovniki Slovenci.

Najmanj novonaseljencev pa se je naselilo v župniji sv. Lovrenca v Newburgu. To je najstarejša slovenska župnija, na kateri je župnikoval preko štirideset let msgr. John Oman, ki je povabil k sebi kot gosta našega pok. škofa dr. Gregorija Rožmana. Četudi je bilo tu najmanj slovenskih novonaseljencev, je bilo župnišče pri sv. Lovrencu slovenska romarska pot k našemu ljubljenemu vladiki dr. Gregoriju Rožmanu. Mislimo, da je malo slov. novonaseljencev v Clevelandu, da ne bi kdaj obiskali našega škofa. Organizacije novonaseljencev pa so se stalno obračale na svojega škofa z raznimi prošnjami in po nasvete. Sedaj pri sv. Lovrencu župnikuje slovenski rojak Francis Baraga.

Imamo pa še eno slovensko faro na obrobju zahodne strani Clevelanda v Lorainu, ki je posvečena sv. Cirilu in Metodu. Tu je župnikoval Rev. Milan Slaje, sedaj je pa tu slov. rojak Rev. Alojzij Rupar. Tu se je naselilo zelo malo slovenskih novonaseljencev.

Poleg Clevelanda naj omenim še slovensko naselbino v Čikagu, kjer je slovenska župnija sv. Štefana. Ob naselitvi novih je bil tu župnik pater Aleksander Urankar O. F. M., sedaj pa pater Vendelin Špendov O. F. M., ki je znan slovenski skladatelj. Tu je precej novonaseljencev. Precej jih je tudi v župniji sv. Janeza v Milwaukeeju v državi Wisconsin. Tu je bil župnik pokojni msgr. Franc Gabrovšek, sedaj pa tu župnikuje pater Klavdij Okoren O. F. M. in pa pater Tadej Trpin O. F. M., kot kaplan. Omeniti je treba kraj Gilbert v državi Minnesota z župnijo sv. Jožefa. Tu so veliki rudniki za železo, kamor se je tudi naselilo precej slovenskih beguncev.

Nekaj novonaseljencev je v New Yorku, kjer je slovenska župnija sv. Cirila; so tudi v župniji sv. Križa v Bridgeportu v državi Connecticut, dalje v Jolietu pri Čikagu v župniji sv. Jožefa, kjer je župnik

msgr. Matija Butala, kaplan pa Roman Malavašič.

Posamezni novonaseljenci so pa raztreseni po vseh obširnih Združenih državah Amerike. Mnogi sploh niso hoteli k nobeni slovenski skupnosti, ampak so utonili v ameriškem morju, čim so se sem preselili.

Stari in novi

Novi so prišli v Ameriko vsak s par kovčki, v katerih so imeli nekaj „cunj", ki so jih dobili še v taborišču. Če si v tistih „cunjah" hodil po mestu, je vsak takoj vedel, da si „dipi". Vsled tega so sponzorji, ki so bili v večini sorodniki novodošlih, poskrbeli, da so novi dobili vsega potrebnega, kar so rabili takoj ob prihodu. Dali so jim stanovanje, hrano, obleko, pohištvo in še mnogo drugega.

Prav v tistem času ni bilo v Ameriki lahko za delo. V industriji je vladalo neko mrtvilo in le malokdo novih je bil tako srečen, da je dobil zaposlitev. Sponzorji so vsakemu pomagali, kolikor so le mogli.

Seveda pa je Liga iskala sponzorje tudi med takimi ljudmi, ki niso bili sorodniki beguncev, ki so čakali v taboriščih na izselitev v Ameriko. Tako je moralo nekaj družin na tobačne nasade v North Karolino. Po nekaj letih pa so tudi ti prišli v slovensko skupnost v Cleveland.

Spomladi leta 1951 pa so se začele homatije na Koreji. Mnogo delavcev je bilo mobiliziranih in delo se je povsod lahko dobilo. Večina novih je v tem času dobila stalno zaposlitev v industriji in obratih.

Novi naseljenci so se hitro opomogli in se drug za drugim selili v svoja stanovanja, da niso delali nadlege pri sorodnikih in sponzorjih.

V lastnih domovih

V Ameriki družine z otroci težko dobe stanovanje. Ta problem je najbolje rešen s tem, da si vsaka družina čimpreje omisli svoj lastni dom. Pa tudi če bi bilo lahko dobiti stanovanje, je bolj ekonomično za vsako družino, da se čimprej dokoplje do lastnega doma. Težava je pa v tem, da je treba imeti vsaj eno četrtino gotovine za naplačilo. Ko je ta znesek prihranjen, potem vsaka banka da dolgoročno posojilo. Mesečni obroki pa niso običajno večji kot stanarina.

Prav v času, ko so se novonaseljenci v Clevelandu ogledovali za lastnimi domovi, je bilo naprodaj več domov slovenskih staronaseljencev, bodisi da so se preselili k svojim otrokom izven mesta, bodisi, da so pomrli. Novonaseljenci so pa izrabili te ugodne prilike in drug za drugim kupovali lastne domove v slovenskem naselju. Danes po skoraj 15 letih, kar so se naselili v Ameriki, ima že skoro vsaka družina novonaseljenca svoj lastni dom. Tako je danes že kaka tretjina vseh slovenskih domov v rokah novonaseljencev.

Novonaseljenci so kupovali svoje domove v slovenski skupnosti bodisi v fari sv. Vida ali v Coolinwoodu v fari Marijinega Vnebovzetja iz več razlogov. Večina je hotela ostati v slovenski skupnosti, v središču katere je bila slovenska župnija, slovenski narodni domovi, slovenske trgovine itd.

Z naselitvijo novonaseljencev v slovenski skupnosti župnije sv. Vida se je pa življenje slovenske skupnosti še nadalje ohranilo, a je bilo že močno ogroženo. Večina otrok staronaseljencev se je selila ob poroki iz slovenske skupnosti največ iz dveh razlogov: prvič zato, ker je bilo naselje staro in precej stisnjeno, ter do kraja zazidano. Drugič pa vsled tega, ker so se bali, da bi se v naselje ne začeli seliti zamorci, ki se nahajajo že na južni strani slovenskega naselja na Superior Avenue. Verjetno je, da bi danes najbrže slovenske naselbine v Clevelandu okoli župnije sv. Vida že več ne bilo, ako bi novi naseljenci ne pokupili domov staronaseljencev. Ako se namreč v belo naselje vseli samo ena zamorska družina, cena vsem ostalim domovom takoj občutno pade in beli se drug za drugim hitro izseljujejo. Ako bi ne bilo slovenskih novonaseljencev, da bi pokupili slovenke domove staronaseljencev, bi otroci staronaseljencev — svojih pomrlih staršev — prazne domove prodajali komurkoli, samo, da bi jih prodali, seveda tudi zamorcem, ki itak že pritiskajo v slovensko naselje. V zadnjih letih pa se tudi novonaseljenci, zlasti mlajši že naseljujejo izven slovenske skupnosti, daleč ven iz mesta.

Socialni in gospodarski položaj novonaseljencev

Največ novonaseljencev je zaposlenih v ameriški industriji, po tovarnah in podjetjih. Posamezniki pa so zaposleni tudi po bolnišnicah kot strežniki, šolah kot čistilci in pri gradbenih podjetjih kot tesarji in zidarji.

Nihče ni mogel dosti zbirati. Vsak je bil vesel, če je dobil zaposlitev, da je imel zasužek. Začetek je bil težak za očete, kajti

nihče ni prinesel s seboj iz taborišča ničesar. Mnogi pa so pozneje menjali svoje delo, ker so imeli priliko dobiti kaj boljšega.

V Ameriki imamo unijske in neunijske tovarne in obrate. Unijska podjetja so tista, v katerih so delavci organizirani in imajo s podjetjem kolektivne pogodbe. Ti delavci so vedno bolje plačani kot pa oni, ki se sami pogajajo s podjetjem, to se pravi, da pri vstopu v službo pač sprejmejo delovne pogoje in plačo, ki jo podjetje ponudi.

Za vsakega delavca je važen takoimenovani „sinjoriti", to je čas, ki ga kdo pri kakem podjetju prebije. V unijskih tovarnah je „sinjoriti" zaščiten, pri neunijskih podjetjih pa kljub „sinjoriti" podjetnik delavce lahko odpušča kakor hoče.

V socialnem zavarovanju Amerika ni ravno na prvem mestu v svetu. Država se sicer trudi za socialno blaginjo, a ima težave pri zakonodaji z velikimi zavarovalnimi podjetji, ki obvezno zavarovanje ovirajo z vsem svojim vplivom.

Kljub temu je zlasti demokratska stranka priborila delavcu marsikatero zavarovanje. Vsak delavec je zavarovan za slučaj bolezni, da more v bolnišnico in da ima tudi nekaj dohodkov, kadar je zaradi bolezni dela nezmožen. Bolniško zavarovanje skoro vsa podjetja sklepajo pri privatnih zavarovalnicah (Blue Cross) in ga v mnogih primerih tudi sama plačajo, ali vsaj delno. Če delavec ne more delati zaradi bolezni, tudi večina podjetij zavaruje svoje delavstvo pri privatnih zavarovalnicah (Group insurance).

Delavec je pa obvezno zavarovan za slučaj brezposelnosti. Te vrste zavarovanja vodi vsaka država po svojih vidikih. Plačevati mora pa to zavarovanje samo podjetnik ($ 90,— za vsakega delavca na leto).

Vsak delavec je tudi zavarovan za slučaj obratne nezgode. Tudi to zavarovanje delavca nič ne stane.

Najvažnejše zavarovanje je pa zavarovanje za pokojnino (Social security). Ženska gre lahko v pokoj s 60. letom starosti, moški pa s 65. letom, lahko gre v pokoj pa tudi že z 62. letom, a zgubi 20 odstotkov pokojnine.

Večina podjetij plača tudi šest, nekatera pa že sedem praznikov. Ti prazniki so: Novo leto, 30. maj — Decoration day, ko se spominjajo vseh, ki so dali življenje za domovino, 4. julij — dan neodvisnosti, delavski praznik — prvi ponedeljek v septembru, zahvalni dan — četrti četrtek v novembru in pa božič 25. decembra. Ako pride kateri teh praznikov na nedeljo, se praznuje v ponedeljek. V nekaterih podjetjih imajo plačan tudi že sedmi praznik. To je Veliki petek, ali dan volitev — prvi torek v novembru ali pa rojstni dan delavca. Ta dan delavec lahko ostane doma, podjetje ga pa plača, kot da bi delal.

Vsak delavec ima tudi plačane počitnice od enega do štirih tednov, kolikor časa je pač v službi pri istem podjetju.

Mnogi novonaseljenci imajo že svoja lastna podjetja, precej jih je pa zaposlenih v inteligenčnih poklicih.

Podporne Jednote

Pred kakimi petdesetimi leti in še prej v Ameriki ni bil nihče obvezno zavarovan v nobenem pogledu, razen, če je imel kako privatno zavarovanje, ki je bilo pa za delavca predrago.

Zgodilo se je, da je kdo zbolel, ali umrl in zlasti, da se je poneserečil pri delu. To se je večkrat zgodilo, ker ni bilo varnostnih naprav. Takega so enostavno odnesli iz obrata in ga prepustili svoji usodi. Običajno so potem delavci poiskali človeka njegove narodnosti, da se je pobrigal za bolnega ali ponesrečenega tovariša. Delavci so potem med seboj zbrali prostovoljne prispevke, da so prizadetemu, zlasti ako ni imel niti prihrankov niti družine, da bi se zanj pobrigala, priskočili na pomoč. Oskrbeli so mu zdravnika ali pa pogreb, če se je smrtno ponesrečil.

Ker so se pa stalno dogajali primeri bolezni in smrti so začeli delavci med seboj ustanavljati podporne Jednote. Te so zbirale mesečne prispevke in potem v slučaju bolezni in smrti plačevale podpore.

Danes imajo Slovenci — izseljenci že veliko število podpornih Jednot. Novonaseljenci lastne Jednote še nimamo. Večinoma smo zavarovani pri Ameriško Slovenski Katoliški Jednoti.

Amerika dá, pa tudi vzame

Ako primerjamo plačo ameriškega delavca s plačami v katerikoli drugi deželi — zlasti z onimi v domovini ali pa v Argentini, potem vidimo, da ima ameriški delavec zelo dobro plačo. Ako bi ameriški delavec delal v Ameriki, živel pa izven nje, bi res kmalu postal bogat.

Toda ameriški delavec prav tako težko živi s svojo plačo, kakor katerikoli drug delavec izven Amerike. Zakaj? Delavec izven Amerike ima manjšo plačo, pa tudi manj stroškov, ker živi bolj primitivno kot delavec v Ameriki. Amerika nudi de-

lavcu veliko pripomočkov za udobnejše življenje, a delavec mora vse te usluge drago plačevati. Sem spada predvsem avtomobil. Brez njega zaradi velikih razdalj (zlasti dela) ne more biti. Nadalje so tu pralni stroji, sušilniki, čistilni stroji, ledenice in hladilniki, klimatične naprave, telefon, plin in še mnogo drugih stvari. Amerika gre s svojim napredkom naprej in se vsemu temu ne moreš izogniti.

Še nečesa ne smemo pozabiti. Katoličani v Ameriki ogromno prispevajo za vzdrževanje cerkva, duhovščine, katoliških šol, podpirajo razne dobrodelne organizacije. Skoraj ni nedelje da bi ne bilo kake „kolekte". Vsako poletje pripravijo po farah takoimenovane „karnivale", da dobijo nekaj izrednega dohodka. „Karnival" traja dva ali tri dni. In veste koliko prinese. Pri sv. Viču, ki je velika fara je čisti dobiček „karnivala" okoli trideset tisoč dolarjev.

Pa poglejmo, koliko ameriški delavec zasluži in kako razdeli svojo plačo. Vzemimo za podlago $ 100 na teden ali $ 400 na mesec pri petčlanski družini:

stanovanje ali obrok na račun posojila za hišo	$	100
hrana (računamo za vsako osebo na teden $ 6)	„	120
plin, telefon, razsvetljava	„	15
obrok za avtomobil	„	65
zavarovanje za avtomobil	„	10
zavarovanje za bolezen in smrt	„	20
obleka	„	20
šola za tri otroke (ki pa še niso v college — univerzi)	„	50
Skupaj	$	400

Po tem računu še malo primanjkuje, ker nismo navedli stroškov za razne nabirke in za cerkev, niti malih stroškov, ki so na vrsti vsak dan. Zato pa dijaki, pa tudi žene, če morejo gredo na delo, da pomagajo očetu vzdrževati družino.

Ako kdo ne plačuje avtomobila, ker ga je kupil z gotovino, ki jo je prihranil, potem mora hraniti, da bo imel za nov avtomobil.

organizacijsko in kulturno delo novonaseljencev

Vključitev v že obstoječe organizacije

Statistika navaja, da je danes v Združenih državah Amerike ali kakor imamo navado kratko reči, v Ameriki kake četrt milijona Slovencev. Ta trditev je resnična, pa tudi neresnična. Zakaj je resnična? Ako bi vzeli v poštev vse staronaseljence in prvi, drugi ter skoraj že tretji rod tu rojenih njihovih potomcev, potem je gornja številka kar precej točna. Ako pa računamo, da slovensko v glavnem govori samo prvotni naseljenec in prvi tu rojeni rod, vse drugo pa slovenskega več ne zna, potem je pa gornja številka precej drugačna. Stari izumirajo hitro. Vsi ostali pa, ki še slovensko znajo, to hitro pozabljajo. Položaj je pa še slabši, ako pogledamo slovensko zavest. Preveč jih je, ki mislijo, govore, žive in čutijo samo ameriško. Tisti, ki so se držali slovenske skupnosti in se poročali s Slovenci se še razmeroma zelo dobro drže. Vsi ostali, ki pa so se iz slovenske skupnosti izselili, ali se poročili z neslovenskim drugom, so utonili v ameriškem morju.

Kljub vsemu temu pa smo novi, ko smo pred 15. leti prišli v Ameriko našli tu veliko zavednih Slovencev, veliko slovenskih cerkva, katoliških šol, ki so jih zgradili Slovenci, veliko slovenske duhovščine, veliko slovenskih narodnih domov, veliko podpornih Jednot, slovenskih podjetij, raznih organizacij, tudi kulturnih, zlasti pevske zbore in med njimi najboljšega Glasbeno Matico. Mnogi staronaseljenci se resnično trudijo, da bi še kolikor mogoče dolgo ohranili vse, kar je slovenskega. Toda ne morejo zavreti razvoja.

V katere skupnosti in organizacije smo novi takoj pristopili?

Najprej smo našli pot v slovensko cerkev in v slovensko faro. Veseli smo bili, da smo tu našli slovenskega duhovnika, ki je v našem jeziku pridigoval in spovedoval. Veseli smo bili, da smo se ob porokah, krstih, pogrebih in drugih opravilih lahko pogovorili v svojem materinem jeziku.

Naslednja organizacija, v katero smo vstopili je bila katoliška Jednota. Postali smo člani zlasti Društva sv. Vida, sv. Jožefa in Presv. Srca Jezusovega, ki so bile krajevne organizacije Kranjsko — sedaj Ameriško slovenske podporne Jednote, ki ima že skoro petdeset tisoč članov. Tu smo zavarovali sebe in svoje za slučaj bolezni, operacije ali smrti.

Nadalje smo se posluževali slovenske

banke, ki jo je ustanovil pokojni Anton Grdina, slovenskih trgovin in slovenskih zdravnikov.

Tako smo se vključili v slovensko skupnost in jo poživili.

Mnogi so bili mnenja, da bi novi sploh ne ustanavljali svojih organizacij, ampak bi se priključili enostavno v organizacije staronaseljencev, ki so že obstojale.

To pa ni bilo mogoče. Razlogov je več. Prvič smo novi potrebovali organizacij za pomoč novim, ki so še vedno prihajali. Drugič bi se pa nam bilo težko vživeti v organizacije, ki jih nismo poznali. Pa je prav, da se glede tega nismo „zaleteli". Tu v Ameriki je namreč veliko organizacij staronaseljencev, ki so popolnoma levičarsko usmerjene. Veliko društev pa sploh zagovarja komunistični režim v Jugoslaviji. Mnogi levičarski časopisi so nas grdo blatili, da smo bratomorilci in so zlasti grdo napadali našega škofa. Vse podporne Jednote so svetovnonazorsko opredeljene.

Zelo smo pa bili veseli, da smo v Clevelandu našli slovenski dnevnik „Ameriško domovino", ki je dosledno na katoliški in demokratični strani ter je njen urednik Jaka Debevec vneto zagovarjal našo protikomunistično borbo v Sloveniji in se potegoval za naše pravice.

Zato je prav, da nismo vstopali v že obstoječe organizacije, ker bi se lahko kompromitirali.

Liga slovenskih katoliških Amerikancev

Ko je prišlo v Ameriko poročilo o velikem umiku Slovencev čez mejo zaradi komunizma, so katoliški Slovenci ustanovili organizacijo pod gornjim imenom. Bilo je to na neki prireditvi Kranjsko slovenske katoliške Jednote v državi Illinois 24. junija 1945. V prvi odbor so bili izvoljeni: za predsednika msgr. Matija Butala, za tajnika pater Alojzij Medic O. F. M., za blagajnika Josip Zalar, glavni tajnik KSKJ.

Najprej je Liga zbirala darove za begunce. Ko je pa bila ustanovljena po novem D. P. zakonu za naselitev beguncev National Catholic Welfare Conference (NCWC) je bila Liga sprejeta vanjo in smatrana kot del te organizacije in sicer za naselitev slovenskih beguncev. Iskala je sponzorjev.

Ko sta pa 30. septembra 1947 dospela iz Rima dr. Miha Krek, predsednik Narodnega odbora za Slovenijo in njegova soproga ga. Malka, je bil dr. Krek izvoljen za generalnega direktorja Lige. V Clevelandu je odprl na 10316 Barret Avenue svojo pisarno, kjer sta iskala sponzorje in zbirala pakete za begunce v Evropi. Predsednik Lige je postal nato msgr. John Oman in je ostal vse do danes.

NCWC je ustanovila v New Yorku v svojih uradih na 149 Madison Avenue, poseben oddelek za slovenske zadeve imenovan „Slovenian desk" in je njegovo vodstvo prevzel p. Bernard Ambrožič O. F. M. Jeseni 1949 pa je bil p. Bernard izvoljen za tajnika Lige, pomagal pa mu je pol leta dr. Jože Basaj, ki je prišel 15. maja 1949 v ZDA s prvo skupino slovenskih beguncev.

Januarja 1950 je moral dr. Miha Krek v Washington. Nastanil se je na 1452 Spring Road N. W., Washington 10, D. C. Delo se je širilo in treba je bilo iskati pisarniških prostorov. Našli so jih na koru slovenske župnije sv Cirila v New Yorku na 62 St. Marks Place. Na mesto dr. J. Basaja je prišel Ligi na pomoč Ivan Jenko, ki je ostal 10 mesecev, nato je Ligi pomagal p. Robert Mazovec O. F. M.

Pozimi leta 1949 je Liga osnovala stanovanjsko zadrugo „Naš dom". Kupili so hišo z opremljenimi sobami. Tu je bilo odslej središče newyorških Slovencev.

Do Velike noči leta 1952 je prišlo po D. P. naselitvenem zakonu 3000 Slovencev v Ameriko.

Pozneje se je pisarna Lige preselila na 238 East 19 Street, New York. Pisarno vodi njen glavni tajnik dr. Jože Basaj. Njen glavni blagajnik Matt Intihar je dne 2. julija 1963 umrl v Clevelandu. Kdo bo njegov naslednik še ni znano.

Kaj je Liga pričakovala od novih naseljencev, ki jim je pomagala, da so se lahko naselili v USA.

Predvsem je pričakovala, da jo bodo novi finančno podprli z denarnimi prispevki, da bi mogla še nadalje opravljati svoje poslanstvo in pomagati še drugim, da bi se mogli preseliti v ZDA. Predlagali so, da naj vsak novi plača Ligi „davek" v višini 1% od svoje plače. Uvedli so tudi nabirke. Leta 1951 so izvedli akcijo za veliko kampanjo in si postavili cilj 10.000 dolarjev. Zbrali so 7.767 dolarjev.

Nadalje se je Liga trudila, da bi povsod, kjer se je naselilo več novih, ustanavljali podružnice Lige, ki naj bi nove povezovala. Tako so bile ustanovljene podružnice v Clevelandu, Čikagu, Jolietu, Gilbertu itd. Vse to delo pa ni šlo tako gladko od rok, kakor bi z ozirom na Ligino poslanstvo moralo iti. Nastale so razne

težave in trenja, ki so ovirala razvoj Lige. Več o Ligi katoliških slovenskih Amerikancev lahko najdeš v Zborniku Svobodne Slovenije 1952, stran 81.

Prva organizacija novonaseljencev

Prva skupina Slovencev po novem ameriškem D. P. zakonu je odšla iz Špittalskega taborišča v Avstriji. Tisti večer pred odhodom 26. 4. 1949 je bil v prostorih begunske gimnazije v Špittalskem taborišču sestanek vseh, ki so odhajali. Sestanek je vodil dr. Edvard Vračko, ravnatelj Karitativne pisarne v taborišču. Na zborovanju pa je govoril tudi dr. Valentin Meršol. Poleg ostalih navodil so odhajajoči dobili tudi navodila, da naj se takoj po prihodu v Ameriko organizirajo. Zlasti so svetovali ge. Antoniji Mravlje-Škrabčevi, ki je odhajala v Cleveland, da naj ona daje iniciativo za čimprejšnjo ustanovitev organizacije novonaseljencev.

Od 15. maja 1949, ko je dospela v Ameriko prva skupina slovenskih novonaseljencev, pa do sredine poletja se je nabralo že precej novih v Clevelandu in okolici.

V nedeljo 21. avgusta 1949 popoldne je bil prvi piknik (veselica) na Oblakovi farmi za vse novonaseljence. Staronaseljenci so po prizadevanju Mr. Louisa Oblaka pripravili novim prav prijeten popoldan. Na piknik sta prišla tudi predsednik NO dr. Miha Krek in njegova gospa Malka. Na tem sestanku je bil izvoljen prvi — začasni odbor — organizacije slovenskih novonaseljencev, ki naj bi povezal vse slovenske novonaseljence v Clevelandu in okolici. V ta odbor so bili izvoljeni John Škrabec, ki je prevzel predsedstvo, nadalje Antonija Mravlje-Škrabčeva, Anton Oblak in Pavle Intihar.

Odbor je takoj pričel z delom. Nasproti šole sv. Vida si je najel svoje prostore, kjer je imel seje in sestanke in svojo pisarno. Zbiral je hrano, obleko ter pošiljal pakete v domovino.

Do konca leta 1949 je odbor pripravil troje uspelih prireditev.

V nedeljo 30. oktobra 1949 je pripravil zahvalno akademijo sponzorjem, ki so omogočili prihod novonaseljencev v ZDA. Spored je bil sledeč: Dopoldne ob 10 je bila zahvalna služba božja v cerkvi sv. Vida. Popoldne ob pol treh akademija v šolski dvorani sv. Vida s sledečim sporedom: 1. Moški zbor: Ljubezen do domovine; 2. slavnostni govor: dr. Valentin Meršol; 3. moški zbor: Oj hišica očetova, Gorenjska zdravica in Veseli letni časi; 4. simbolična vaja Gor čez izaro, izvajala slovenska dekleta — novonaseljenke — ob spremljavi moškega okteta. Po odmoru pa: 6. moški zbor: Slovenska zemlja in Zdrava bodi domovina; 7. recitacija Vetrinjski spev iz Črne maše za pobite Slovence, recitiral Jože Likozar; 8. prizor: Pri Mariji, po knjigi Jeremija Kalina Črna maša; 9. Marija skoz' življenje, peli vsi navzoči; program je pripravil Jože Likozar. Ta program so novonaseljenci ponovili v nedeljo 13. novembra 1949 v Slovenskem narodnem domu v Newburgu.

Tretja prireditev pa je bil božični program na radijski postaji WERE v Clevelandu 26. decembra 1949 od 14.30 do 15.30 popoldne. Program je pripravil in vodil Jože Likozar. Omogočil ga je dnevnik „Ameriška domovina" in še petnajst drugih prijateljev novonaseljencev. Pri sporedu je nastopil slovenski pevski zbor novonaseljencev, ki ga je vodil Martin Košnik. Škof dr. Gregorij Rožman pa je imel božični nagovor. Pripravili so tudi prizorček „Pred jaslicami", ki ga je napisala prav za to priliko učiteljica Antonija Mravlje-Škrabčeva. Očeta je igral Pavle Intihar, mater pa Milka Novak s svojimi otroci in Marija Lunder.

Po novem letu 1950 pa je začasni odbor pripravil občni zbor, katerega se je udeležilo veliko število novonaseljencev iz Clevelanda. Za predsednika novega odbora je bil izvoljen — v odsotnosti — Nande Novak, ki je bil v domovini predsednik Županske zveze. Ker pa se je Nande Novak branil tega mesta, odbor nikoli ni pričel s svojim delom in organizacija slovenskih novonaseljencev v Clevelandu je propadla. Še danes po petnajstih letih naselitve v Ameriki novonaseljenci niso prišli do svoje organizacije, in so ostali kot ideološka ter politična emigracija brez svojega predstavništva in brez svoje organizacije.

Slovenska pisarna — Slovenian Center

V prostorih, ki jih je najel začasni odbor kot svoje organizacijske prostore je Rev. Jože Godina ustanovil Slovensko pisarno — Slovenian Center.

Tu je bil tudi urad podružnice Lige slovenskih katoliških Amerikancev. Od leta 1950—1953 pa še Slovenska sobotna šola, ki jo je ustanovil Rev. J. Godina. Slovenska sobotna šola je bila najprej v šentviški farni šoli, a že po nekaj tednih so prostore rabili v druge namene.

V Slovenski pisarni je bilo tudi mogoče dobiti slovenske knjige vseh založb v

zamejstvu in poravnati naročnino za slovenske časopise in Mohorjeve knjige.

V letih 1950, 1951 in 1952 je bila velika skrb Slovenske pisarne, da je sprejemala novodošle begunce, jim preskrbela stanovanje, hrano in zlasti tudi zaposlitev. Marsikateri sponzor je odpovedal in skrb je padla na slovensko pisarno. Vse to delo je z veliko skrbjo opravljal Rev. Jože Godina. Izbral je tudi skupino igralcev, ki so se imenovali Ligini igralci in igrali v korist Lige. Pozneje so se pa osamosvojili in ustanovili igralsko družino „Slovenski oder" imenovano. Več o SO pozneje.

V Slovenski pisarni je Liga KSA izdala sledeče knjige: Kaplan Klemen, dramatizacija istoimenskega romana pisatelja Karola Mauserja, (1953); Pšenični klas (1954) in Večna vez (1955) delo istega pisatelja.

Od leta 1951 do 1956 je Slovenska pisarna izdala 16 številk revije „Slovenski oder". V letih 1957, 1958 in 1959 je izdajala kulturno revijo „Ozare". Obe reviji je urejeval Rev. Jože Godina.

Baragov dom

Ko so prihajali novi v Cleveland, so tu res našli deset slovenskih nar. domov. A vsi ti domovi, razen enega, so bili v rokah ljudi, ki so bili popolnoma levičarsko usmerjeni. Novi so pa potrebovali: prostorov za svoje sestanke, seje, vaje za igre in petje, za zborovanja in druge kulturne namene. Rabili so pa tudi prostore za družabno shajanje.

Do leta 1956 — torej celih sedem let — so imeli na razpolago samo Slovensko pisarno, ki je bila pa itak vsak večer zasedena.

Nujno je bilo potrebno nekaj storiti. Te težke naloge se je lotil Jakob Žakelj. Z nekaterimi posamezniki je kupil enonadstropno trgovinsko hišo, ki so jo preuredili, da je bila primerna za zatočišče organizacij in društev, ki so bila brez strehe. Hišo so poimenovali BARAGOV DOM. Tu imajo sedaj vse slovenske novonaseljenske organizacije svoje prostore za seje, vaje in zborovanja. Tu je bilo pa prirejenih tudi več umetniških razstav in razstav slovenskega tiska.

Baragov dom je zadruga. Prvi odbor je bil sestavljen iz sledečih oseb: Častni predsednik je bil sedaj že pokojni Anton Grdina st., predsednik Franc Jakšič, podpredsednik Jakob Žakelj, tajnica Ivanka Pograjec, blagajnik Anton Jeglič, odborniki: Matt Intihar, Vinko Lipovec, Edmund Turk, Marija Ošaben, Anton Nemec, Alojzij Hribar, Matija Grdodolnik in Ferdo Gospodarič.

Baragov dom je bil slovesno odprt 7. septembra 1957. Več o Baragovem domu je najti v Zborniku za leto 1958 na strani 264. Baragov dom se nahaja v sredini največje slovenske naselbine v Clevelandu na St. Clair Ave.

Slovenska pristava

Slovenska pisarna in Baragov dom sta nudila streho kulturnim društvom in ustanovam samo preko zimskih mesecev. Poletje je pa v Clevelandu vlažno in težko. Ko se sonce upre v asfaltne ceste in strehe in pritisne mokra vročina, si vsak, zlasti za nedeljo želi malo oddiha izven mestnih ulic na svežem zraku in soncu.

Organizacije novonaseljencev so že v prvih letih prirejale svoje zabave in veselice na prostem, ki jih v Ameriki imenujemo — piknik.

Staronaseljenci so imeli že več svojih primernih prostorov za nedeljske izlete. Novi so se pa posluževali raznik kmetij — farm, na katerih so se zbirali. Tako je imel pevski zbor svoj piknik na Starčevi farmi, na Zgončevi farmi, pa na Kaliopovi farmi (žena je bila Slovenka, mož pa Grk) pa tudi na farmi društva sv. Jožefa. Razen farme društva sv. Jožefa so bili vsi ostali prostori dokaj neurejeni in neprimerni.

Prvi, ki je sprožil misel na Slovensko pristavo, je bil Šolski odbor sv. Vida v Clevelandu in prvo javno zborovanje je bilo v nedeljo 7. februarja 1960. Od tega časa dalje se je delo za nakup pristave hitro razvijalo. Najprej je bilo treba zbrati primeren znesek. Določili so, da naj bi vsaka družina, ki ima otroka v slovenski šoli, prispevala delež 100 dolarjev. Večina staršev se je tudi odzvala. Pritegnili so tudi starše iz župnije Marijinega Vnebovzetja.

Leto kasneje 15. aprila 1961 pa je odbor SP kupil veliko posestvo, ki obsega kakih 70 akrov zemlje, gozd, travnik, vinograd in hišo z gospodarskih poslopjem. Posestvo je oddaljeno od Clevelanda kakih 45 milj proti vzhodu v bližini mesta Geneva.

Najprej so uredili pota in prostor za parkiranje avtomobilov. Lansko leto (1962) so postavili kuhinjo in točilnico, letos, (1963) pa veliko dvorano. V načrtu je še marsikaj, zlasti spominska kapelica padlim borcem proti komunizmu. Kljub odda-

ljenosti je na vsaki prireditvi Slovenska pristava polna slovenske mladine.

Največ zaslug za Slovensko pristavo imata Rev. Jošt Martelanc in dr. Hinko Lobe. Sedaj upravlja SP poseben odbor izvoljen od delničarjev SP.

Slovenske šole

Prva slovenska šola novonaseljencev je bila ustanovljena leta 1950. Pouk je bil najprej v šoli sv. Vida, nato pa v Slovenski pisarni do leta 1953.

Po zaključku redne šole so v Collinwoodu pri slovenski župniji Marijinega Vnebovzetja ustanovili tečaj slovenščine, kot poskus slovenske šole. Tečaj je trajal od 24. junija do 4. septembra 1953. Ustanovili so ga: učitelj Peter Golobič, Slavko Oven, Rudi Knez in Zdravko Novak. Redeu pouk je pričel 12. septembra 1953.

V šoli sv. Vida pa je pouk slovenske šole pričel 19. septembra (1953). Pri otvoritvi je bil navzoč tudi blag. škof dr. Gregorij Rožman, ki je med drugim dejal sledeče:

„Kolikor jezikov kdo zna, toliko velja. Toda drugi jeziki so nam le sredstvo za življenje, ki jih moramo znati, kakor moramo imeti denar, da si z njim kupimo, kar potrebujemo za življenje. Slovenščina pa za nas ni tak jezik. Slovenščina je naš materin jezik, to je naša dediščina, ki smo jo prejeli od svojih staršev. Rod za rodom jo je podedoval in jo še podeduje že več kot tisoč dvesto let. Zato se moramo slovenščine učiti, da bomo ohranili našo dediščino in jo posredovali tudi našim poznejšim rodovom.“

Slovenske šole pa so bile ustanovljene tudi v Čikagu, Milwaukeeju in na Gilbertu v Minnesoti.

organizacije in društva

Kljub temu, da novonaseljenci v ZDA nimamo svoje organizacije, ki bi nas povezovala kot idejno in politično emigracijo ali kot nove izseljence v ZDA, imamo pa precejšnje število drugih organizacij in društev. Moramo pa takoj dodati, da bomo morali ustanoviti organizacijo, ki nas bo povezovala kot idejno in politično emigracijo, ako bomo hoteli držati glavo nad vodo in se ohraniti kot del slovenskega naroda. Toda pričujoča razprava nima namena razpravljati o naši bodočnosti, ampak beleži samo preteklost. Prikazati hoče v grobih obrisih življenje in udejstvovanje slovenskih novonaseljencev v ZDA v petnajstih letih naselitve od leta 1949—1964.

Morda je ta razprava tudi nekak obračun našega dosedanjega dela in začetek nečesa novega, boljšega. Ako tega ne bo, potem čez prihodnjih petnajst let ne bomo mogli zapisati nič drugega kot to, da so slovenski novonaseljenci v ZDA že v drugem desetletju utonili v amerikanizmu in materializmu, dočim so se stari držali preko sto let.

Organizacije in društva novonaseljencev v ZDA niso nastale po načrtih iz nekega središča, ki je uvidelo potrebo po ustanovitvi te ali one organizacije, ampak so posamezniki ali večje ali manjše skupine ustanavljali društva časovnih in krajevnih potreb. Ne trdimo pa, da ta društva niso bila potrebna, hočemo reči le, da nismo ustanovili še drugih organizacij, ki bi bile potrebne za naš razvoj in ohranitev.

Obstoječe organizacije lahko razdelimo v več skupin: na ustanove, ki smo jih že navedli: Slovenska pisarna(ki pa že več let ne obstoja), Baragov dom, Slovenska pristava in Slovenske šole.

Od organizacij, ki jih pa še nismo navedli, pa med nami obstojajo, bi lahko delili v sledeče skupine: verske, kulturne, vzgojne, stanovske, družabne in politične organizacije

VERSKE ORGANIZACIJE

Tu ne mislimo organizacij, ki obstojajo pri vsaki slovenski fari, in pri njih tudi novonaseljenci kot pripadniki teh fara sodelujemo. Tu navedene organizacije so tiste, ki jih vodimo novonaseljenci med novonaseljenci.

Slovenska katoliška akcija

V ZDA se je naselilo tudi precej članov KA. V taborišču Špittal na Koroškem je obstojal Narodni odbor KA. Ta se je pozneje preselil v Buenos Aires v Argentini. Po ostalih kontinentih pa smo imeli Pokrajinske odbore KA. Tako npr. v Kanadi in ZDA.

Namen KA v ZDA je bil skrbeti za in-

tenzivno versko in duhovno življenje novonaseljencev in zlasti skrbeti, da bi se čimprej včlanili v farne organizacije. KA je tudi pomagala škofu dr. Gregoriju Rožmanu pri organiziranju slovenskih duhovnih vaj.

SKA je skupno s kanadskim Pokrajinskim odborom izdajala Vestnik, ki je izhajal od leta 1949—1954. Po tem letu pa je Pokrajinski odbor v ZDA sam nadaljeval z izdajo Vestnika.

SKA v ZDA je imela težave, ker tu take organizacije niso poznali. Nismo imeli dovolj duhovnikov za asistente in tudi ne cerkvenega dovoljenja za obstoj in delo. Ta zadeva pa je bila ugodno rešena 26. januarja 1957, ko je zasedal Pokrajinski svet KA. Škof dr. Gregorij Rožman je bil takrat v Argentini. Pokrajinskemu odboru je poslal pismo datirano z 18. januarjem 1957 in svetoval, da naj bi članstvo KA ustanovilo Marijino legijo, ki deluje že v več župnijah clevelandske škofije. Tako se je tudi zgodilo.

Marijina Legija

Delovanje v ML je pa nekoliko drugačno kot pa delo v KA. Ta je imela v Sloveniji za cilj pokristjaniti vse zasebno in javno življenje. Tako bi vsak Slovenec živel v katoliškem ozračju in lažje dosegel svoj končni cilj. V Sloveniji je bilo to lahko, ker je bila to katoliška dežela. V ZDA bi bil pa tak cilj — pokristjaniti vse zasebno in javno življenje v dogledem času — naravnost nemogoč in zato nerealen.

ML ima nižji cilj — reševati posamezнike, zlasti take, ki so zašli — pred versko brezbrižnostjo in moralnim propadom. To je nižji cilj, a vendar edino realen v ZDA, kjer živi toliko različnih ver.

Člani KA v Clevelandu so ustanovili v fari sv. Vida Marijino legijo, ki je popolnoma novonaseljenska ustanova in ima ime: Marijina legija Marije Pomagaj pri sv. Vidu. ML pa tudi nadalje izdaja Vestnik, ki ga je prej izdajala KA.

Molitvena zveza

Prvotna zamisel o Molitveni zvezi se je porodila duh. svetniku Antonu Merkunu, ki je živel v mestu Barberton v državi Ohio. O tem je pisal 3. marca 1951 daljše pismo škofu dr. Gregoriju Rožmanu in mu razlagal potrebo in organizacijo MZ. Kaj je pok . škof dr. Rožman svetniku Merkunu odgovoril, ni znano. Gotovo je, zveza nikoli ni bila ustanovljena.

Na isto misel organizirane molitve za slovensko domovino je prišel tudi mlad salezijanski duhovnik Rev. Janez Zupan v Boliviji. Tudi on se je obrnil v tej zadevi na pok . škofa Rožmana, ki je 4. decembra 1957 pisal Rev. Janezu Zupanu dobesedno: „Z vsem srcem in veseljem dajem k temu svoj blagoslov in bom MZ sprejel v vsakdanji memento v maši. Po svojih močeh bom zadevo podpiral in priporočal."

To je bil rojstni dan MZ.

Zadnje pismo, ki ga je o tem pisal Rev. Janezu Zupanu, je bilo datirano z dne 17. septembra 1959 in v njem pravi: „Treba bo postaviti neka poverjeništva MZ. Že mislim na to tukaj..."

Teden dni predno je odšel škof dr. Gregorij Rožman na operacijo, od katere ni več okreval, je po telefonu poklical avtorja te razprave. To je bilo v ponedeljek 12. okt. 1959 ob 17.15 zvečer — in mu po telefonu sporočil sledeče: Najprej sta govorila o sv. pismu stare zaveze, ki mu ga je poslal. Nato je pa prevzvišeni dejal: „...Od Molitvene zveze iz Bolivije so mi poslali vaše pismo. Želim, da se Molitvena zveza razširi povsod, kjer žive Slovenci po svetu. Bi hoteli prevzeti organizacijo za Združene države? Za Kanado bom prosil slovensko župnijo v Torontu, da organizira. Poiščite še dva človeka, da bomo imeli majhen odbor, ki bo prevzel organizacijo in delo. Vsaki družini bi poslali pismo in razložili namen in pomen Molitvene zveze. Napisal bom več člankov v tem smislu v „Amerikanskega Slovenca", a ne pred novim letom, ker sem za letos odposlal že vse članke uredništvu. Pač pa bom napisal po novem letu. Dobil sem pa tudi že podobice in knjižice od Molitvene zveze, tako, da bomo lahko takoj začeli. V kratkem grem k zdravniku na pregled in če bo vse v redu, odpotujem zadnji petek v oktobru v Argentino. Ko bom gotov, kako je z mojim zdravjem in potovanjem v Argentino vas bom poklical, da se naprej dogovoriva."

Dne 1. marca 1960 so se zbrali trije možje v Baragovem domu k prvi seji Molitvene zveze za ZDA.

Duhovniški odbor

Nekaj dni po tistem razgovoru je prevzvišeni odšel k zdravniku na pregled. Zdravnik je škofu svetoval operacijo. Prevzvišeni pa mu je dejal: „Ako mi jamčite, da bo operacija uspela, pristanem, drugače raje trpim. Imam še mnogo stvari, ki bi jih

rad pred smrtjo uredil." V soboto 24. oktobra je torontsko Slovensko gledališče uprizorilo v Clevelandu Claudelovo Marijino oznanjenje. To je bila zadnja prireditev, ki se je je udeležil škof dr. Gregorij Rožman. V sredo 11. novembra 1959 je bil prevzvišeni operiran v St. Aleksis bolnišnici, v ponedeljek 16. novembra zjutraj je pa umrl.

Po smrti škofa dr. Gregorija Rožmana so se zbrali 23. novembra 1959 vsi begunski duhovniki v frančiškanskem samostanu v Lemontu in ustanovili „Duhovniški odbor", ki je prevzel nekatere zadeve, ki jih je upravljal prevzvišeni. Glavna teh zadev je skrb za izseljenske duhovnike po Evropi in drugih krajih in skrb za semenišče v Argentini.

Duhovniški odbor si je funkcije razdelil takole: predsednik msgr. Matija Škrbec, podpredsednik in blagajnik Rev. Julij Slapšak, tajnik Rev. Jošt Martelanc, odborniki: rev. Jožef Varga, Jožef Cvelbar, Jože Kapus (ki pa je med tem umrl), Franc Sodja CM in p. Fortunat Zorman O. F. M.

Na seji 6. 1. 1960 so ustanovili „Sklad škofa Rožmana". Ob prvi obletnici smrti škofa Rožmana so se vsi begunski duhovniki zbrali na njegovem grobu v Lemontu.

KULTURNE, VZGOJNE IN STANOVSKE ORGANIZACIJE

Slovenska zamejska knjižnica

Čeravno se je gradivo za SZK začelo dejansko zbirati že maja leta 1945, SZK ni bila prva kulturna ustanova, ki je bila ustanovljena med novonaseljenci v ZDA. Najprej bomo sedaj navedli vse tiste naše kulturne ustanove in organizacije, ki njihov delokrog in pomembnost obsega več kot samo omejeno skupino članstva in več kot samo en kraj.

Naj med temi navedemo najprej SZK. Njen namen je zbirati slovenske knjige, časopise, programe, vabila in vse druge tiskane stvari in jih urejati ter hraniti v študijske namene. Namen knjižnice je pa tudi zbirati gradivo, arhive in spominske predmete z namenom, da se pripravi vse potrebno za bodočo zgodovino slovenske idejne in politične emigracije zlasti v ZDA, pa tudi drugje po svetu.

Vsi viri za pričujočo razpravo izhajajo iz SZK. Trenutno je SKZ še v privatnih rokah. Čim pa bodo dani pogoji, bo ista izročena javnosti. SZK vodi Zdravko Novak.

Studia Slovenica

V jeseni 1956 je bila v Washingtonu D. C. ustanovljena važna ustanova, ki si je nadela ime „Studia Slovenica" — Slovenska znastveno-informativna služba. Njena ustanovitev je bila prvič javno objavljena v „Ameriški domovini" z dne 28. novembra 1956. Kaj je namen te ustanove? Dve veliki nalogi si je nadela. Prvič: dajati informacije s področja slovenske zgodovine, literature, slovenskega jezika in zemljepisa vsem, ki te podatke potrebujejo. Drugič: izdajati v angleščini knjige, ki naj bi svet, zlasti angleško govoreči svet: Ameriko, Anglijo in Kanado, seznanjal o slovenski zgodovini in o slovenskih problemih.

Doslej so izšle sledeče knjige:

1. Slovenia in European Affairs; Reflections on Slovenian Political History. Napisal Ivan Arnež, New York 1958.

2. The Conversion of the Slovenes and the German-Slav ethnic Boundary in the Eastern Alps. Napisal dr. Alojzij Kuhar, New York 1959.

3. The Slovenes of Carinthia; a National Minority Problem. Napisal dr. Thomas M. Barker. New York 1960.

4. Slovene Medieval History; Selected Studies. Napisal dr. Alojzij Kuhar. New York 1962.

Organizacijo „Studia Slovenica" je ustanovil Erik Kovačič, slovenski pesnik, ki je leta 1947 izdal v taborišču pesniško zbirko pod naslovom „Romar na beli cesti", sedaj pa je knjižničar v Library of Congres v Washingtonu D. C. Naslov te ustanove je: Studia Slovenica, P. O. Box 4531, Washington 17, D. C. USA.

Slovenian Research Center

V našem jeziku bi rekli tej ustanovi: Slovensko raziskovalno središče. Ustanovil ga je profesor sociologije dr. Edvard Gobec, ki predava na državni univerzi v Columbusu, glavnem mestu države Ohio.

Svet nas malo pozna, zato se mu moramo predstaviti in pokazati svoje sposobnosti, narodne značilnosti ter socialni in kulturni sestav zlasti slovenskih izseljencev. Namen tega znanstvenega zbirališča zgodovinskega, sociološkega in psihološkega gradiva je, proučevati v smislu sodobne socialno znastvene metodologije gospodarski, socialni in kulturni sestav slovenskih izseljencev, njih zgodovinsko ozadje in razvoj v novem svetu ter podčrtati sociološke in psihološke procese, ki so značilni za razne

skupine in kategorije. Soproizvod teh raziskavanj bo večje samospoznanje slovenske skupnosti in slovenskega narodnega značaja in prikaz doprinosa Slovencev k razvoju ameriške družbe, gospodarstva in kulture. Naslov te ustanove je: Slovenian Research Center, P. O. Box 843, Columbus 16, Ohio, USA.

Slovenske zamejske oddaje

Novonaseljenci imamo poleg drugih kulturnih ustanov tudi svoje radio oddaje v Clevelandu, Čikagu in Milwaukeeju.

V Clevelandu je z oddajami začel Rado Menart pod naslovom „Pesmi in melodije iz lepe Slovenije". Prva oddaja je bila 15. novembra 1953. Kmalu se mu je pridružil še dr. Stane Šušteršič. Oddajala sta na WERE vsako nedeljo ob devetih zjutraj. 8. novembra 1958 sta pripravila „Pisan večer s pisanim programom", ki je obsegal vsega 26 točk pisanega programa. Ves program je trajal od 7.30 do 11 zvečer.

Spomladi leta 1959 je dr. Stane Šušteršič odšel k radio oddajam Glasa Amerike v Washington in Rado Menart je dobil novega sodelavca v osebi dr. Milana Pavlovčiča.

Oddaje na WERE ob nedeljah zjutraj ob devetih so prenehale po osmih letih. Poslednja oddaja je bila v nedeljo 29. oktobra 1961.

S tem pa ni bilo konec oddaj, ampak velik napredek. Rado Menart je skupaj z drugimi narodnostmi v Clevelandu postavil lastno takoimenovano postajo „Station of the Nation", ki pa ni oddajala na AM ampak na FM kratkih valovih. To je bil precej velik skok, kajti le malo dosedanjih poslušalcev je imelo FM sprejemni aparat. Uradni naslov nove postaje je: WXEN — FM 106.5 Mc. Slovenske oddaje na tej novi postaji so vsak dan popoldne od 1 do 2 in zvečer od 6 do 7. Ob nedeljah pa od 8 do pol 9 zjutraj in ob 11 dopoldne. Ob otvoritvi te postaje sta pritegnila še Pavla Borštnika, ki pripravlja vsak večer poročila o svetovnih dogodkih, ob nedeljah dopoldne pa politične komentarje, ki so res odlični. Prva odčaja je bila 9. 4. 1961.

Prvi radio-piknik sta priredila Rado Menart in Milan Pavlovčič na Slovenski pristavi 30. junija 1961. Odkar pa imamo svojo lastno postajo, je pa vsakoletni piknik na Nemški pristavi na zapadni strani mesta.

V Čikagu vodi že več kot deset let radio oddaje dr. Ludovik Leskovar, ki je ustanovil tudi Radio klub. S tem klubom prireja glasbene in plesne slovenske festivale in Slovenske dneve. Pri tem ima dve veliki zaslugi: v skupno kulturno delovanje je združil stare in nove (kar se nam v Clevelandu še ni posrečilo) in pa Slovence je predstavil osem milijonskemu mestu Čikagu.

V Milwaukeeju smo dobili novonaseljenci svojo radio oddajo 23. junija 1963, ko sta dramatik Vladimir Kralj in Marijan Zovič pod okriljem skupine „Slovenski nagelj" prevzela slovensko kulturno uro na FM radio Wauwatosa — 103.7 med. V prvi oddaji so se spomnili slovenskega kresovanja, kot so ga praznovali na Gorenjskem. Sledile so pesmi in govorjena beseda o slovenski zemlji in kmet na njej. Župnik Klavdij Okoren O. F. M. skrbi za duhovne misli, ki so vključene v vsako oddajo. Prva oddaja je bila zaključena s kratkim prizorom „Kako je Bog ustvaril Slovenijo". Oddaje so redno vsako nedeljo.

Staronaseljenci v Milwaukeeju imajo že dolgo vrsto let svojo oddajo, ki jo je ustanovil Rado Staut, sedaj jo pa vodi njegova žena Marica. Tako imajo sedaj v Milwaukeeju Slovenci dve oddaji.

Sava — Slovenski akademiki v Ameriki

V ZDA je prvi začel organizirati akademike Edi Gobec, ki je že leta 1953 izdajal list „Akademik". Izdal je pa tudi dva obširna visokošolska Zbornika. Iz njegovega dela se je razvila sedanja organizacija slovenskih akademikov v Ameriki SAVA, ki ima svoja krajevna društva v Čikagu, New Yorku, Clevelandu in drugod.

Od leta 1958 ima SAVA vsako leto svojo konvencijo, na kateri se zberejo akademiki iz vseh krajev ZDA pa tudi iz Kanade. Večina teh konvencij je bila v Clevelandu, ena pa v Torontu. Istočasno s konvencijo pripravijo tudi kulturne in družabne prireditve.

SAVA izdaja svoje glasilo Vestnik, ki izhaja v Kanadi.

Društvo vabi v svoj krog študente, ki končajo višjo šolo (high school) in nameravajo nadaljevati študije na „collegu". Nekateri se odzovejo, drugi ne. Dosedanja izkustva so pokazala, da vsi tisti študentje, ki pristopijo kot člani k SAVA-i, ostanejo zavedni Slovenci, ostali pa se od slovenstva hitro odmaknejo. Zadnja vez s slovenstvom je pretrgana, ako se poroče z neslovenskim drugom.

Slovenska fantovska zveza

Spomladi leta 1950 je bila v Clevelandu osnovana madinska organizacija Slovenska fantovska zveza (SFZ). Prvi občni zbor je bil na praznik sv. Jožefa 1950. Bila so sprejeta pravila in izvoljen prvi odbor. Prvi predsednik SFZ je bil Tone Oblak, prvi tajnik pa Rudi Kolarič.

Namen društva je bil združiti vse slovenske fante v enotno organizacijo, ki naj jih vzgaja za značajne člane katoliškega občestva v ZDA; dalje skrb za telesno zdravje s športom, izleti, igrami na prostem in romanji; gojiti družabnost, gojiti in ohranjati kulturo med Slovenci s kulturnimi prireditvami ,nastopi, predavanji, sestanki in tečaji; izdajati lastno glasilo, ustanovitev knjižnice in držati pismen stik s fanti živečimi izven Clevelanda. Organizacija je imela tri svoje praznike: sv. Jožef, Kristus Kralj in Brezmadežno spočetje.

Meseca oktobra 1950 je Zveza izdala razmnoženo pismo vsem članom. Obsegalo je štiri strani, kjer opozarja na važnost sv. maše, nevarnosti tujine in priporoča Mohorjevo družbo in list „Duhovno življenje".

SFZ je skupaj s Slovensko dekliško organizacijo izvedla dne 13. januarja 1952 velik misijonski srečolov v SND na Holmes Avenue v Coolinwoodu v Clevelandu.

To je bila poslednja prireditev Zveze. Nadaljnje njeno delo in obstoj pa so uničile intrige.

Slovenska dekliška organizacija

Skoraj istočasno kot SFZ je bila ustanovljena tudi Slovenska dekliška organizacija. Imela je isti namen kot SFZ. Dekleta so prirejala sestanke, od katerih prvi je bil 15. oktobra, drugi 26. novembra, tretji pa 10. decembra 1950.

Organizacija je izdajala pisma članicam. Prvo pismo ima naslov „Tebi, sestrica!" in je bilo izdano za praznik Marijinega Oznanjenja. Drugo pismo pa je bilo izdano za Svečnico 1951.

Organizacija je skupno z SFZ izvedla v nedeljo 17. decembra 1950 v cerkveni dvorani pri sv. Lovrencu duhovno obnovo, ki jo je vodil škof dr. Gregorij Rožman.

Skupno s SFZ je Dekliška organizacija izvedla misijonski srečolov, potem pa za vedno prenehala; kot SFZ so tudi njo uničile intrige. Škoda! Velika škoda!

Slov. kat. akad. starešinstvo

V letu 1953 je bilo ustanovljeno v Clevelandu Slovensko katoliško akademsko starešinstvo. Prvi predsednik je bil ravnatelj Jože Ovsenek, prvi tajnik pa Karel Bonutti. SKAS je prirejalo kulturne večere, organiziralo je romanja na Chardon Road k Lurški Materi boži in priredilo leta 1954 razstavo kiparja Goršeta.

Pozneje je bil izvoljen nov odbor. Predsednik je bil ing. Jože Sodja ,tajnik pa ing. Bogo Sluga. Tudi to organizacijo so zrušile intrige.

Klub Krog

Leta 1950 je bil ustanovljen v Clevelandu akademski klub „Krog", ki naj bi v glavnem povezal v svoj krog vse akademike, ki so svoječasno študirali v Grazu v Avstriji. To je bila zamisel dr. Mateja Resmana, ki je skupaj s svojim prijateljem dr. Brankom Pfeiferjem in še nekaterimi drugimi sodelavci misel o organizaciji slovenskih akademikov tudi uresničil.

Klub „Krog" je prirejal predavanja, gojil družabnost med članstvom in v jeseni leta 1950 izvedel anketo: če je Slovencem v ZDA potrebna kulturna revija. Anketa je izhajala v „Ameriški Domovini" v Clevelandu in vzbudila res veliko zanimanje za to vprašanje. Seveda kljub splošnemu mnenju, da je kulturna revija potrebna, iste nismo dobili. Klub „Krog" je, morda mesto kulturne revije, izdal nekak mal zbornik pod imenom „Zapiski", ki je izšel v jeseni 1951. Natisnila ga je „Ameriška domovina". Zbornik obsega 56 strani in ima prav zanimivo vsebino. Zapiske je uredil Ludve Potokar. Članke so prispevali: Jože Balanč, Pavle Borštnik, Božidar M. Kramolc, Karel Mauser, Mišo Perles, Ludve Potokar, Srečko Tekavec, dr. Bogomil Vošnjak; reprodukcije in ilustracije sta prispevala Božidar M. Kramolc in Anton Zoran Mušič.

Zadnje čase v javnosti o „Krogu" le malo slišimo.

Dramatsko društvo Lilija

To je edino društvo staronaseljencev v Clevelandu, ki so ga novonaseljenci obnovili. Prvotno društvo je bilo ustanovljeno leta 1919. Obnovljeno pa je bilo po novonaseljencih leta 1952. Zasluge za obnovitev ima Miha Vrenko, ki je bil tudi prvi predsednik obnovljene „Lilije", nato pa še Rudi Knez, France Hren in Ivan Jakomin. S tem je bilo obnovljeno kulturno delo v

Collinwoodu v Clevelandu. V tem delu mesta je tudi slovenska naselbina z novo cerkvijo in pa Slov. nar. dom. Tu imajo tudi slovensko šolo. V tej župniji Marijinega Vnebovzetja živi kakih sto slovenskih novonaseljenskih družin.

Dram. društvo „Lilija" je tudi pričelo s prirejanjem Slovenskih dni. Prvi SD je bil 15. junija 1958 s sodelovanjem drugih kulturnih društev v Clevelandu ter obeh Slovenskih šol. Celotno zgodovino Dram. društva „Lilija" najdeš v Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1961 na strani 249.

Slovensko folklorno društvo „Kres".

Prvotno je bil „Kres" mladinsko kulturno društvo. Ustanovni občni zbor je bil v nedeljo 21. novembra 1954. Navzoč je bil tudi škof dr. Gregorij Rožman. Društvo je prirejalo sestanke in pa tudi zabave za razvedrilo. V letu 1955 je društvo priredilo tudi Spominsko proslavo v spomin padlim za vero in domovino.

Leta 1957 je pa društvo začelo gojiti slovenske narodne plese in z njimi začelo nastopati najprej na naših slovenskih prireditvah, pozneje pa tudi pri Narodnih festivalih v Music Hall in na prireditvah Kulturnih vrtov v Clevelandu. V tem času je vadila plesalce „Kresa" Eda Petek, sedaj pa je to prevzela Breda Osenar. Skoro ne mine slovenska prireditev, da na njej ne bi nastopilo tudi društvo „Kres". Pravtako nastopa tudi na vsaki prireditvi, ki jih prirejajo razne druge narodnosti. ki žive v Clevelandu. Tako smo po društvu „Kres" Slovenci vedno lepo in častno zastopani.

Dne 6. februarja 1960 pa je društvo „Kres" priredilo samostojno prireditev pod naslovom „Večer narodnih in umetnih plesov". Nastop je prav dobro uspel.

Prosveta Baragovega doma

Novonaseljenci v največji slovenski naselbini v Clevelandu — v fari sv. Vida nismo imeli nobenega društva, da bi gojilo kulturno delo, odkar je „Kres" postal folklorno društvo. Temu se je odpomoglo z ustanovitvijo prosvetnega društva pod imenom „Prosveta Baragovega doma". Odbor je zelo delaven in je v teku let priredil večje število zdravstvenih in drugih zanimivih predavanj, javnih nastopov in večjih prireditev, pri katerih so sodelovale tudi druge narodnosti.

Slovenski oder

Prvotno so se igralci SO imenovali Ligini igralci. Prvi nastopi SO so se pričeli že v letu 1950. Prva prireditev je bila spominska proslava padlim za vero in domovino v revoluciji 1941-1945. Pripravila sta jo Franček Kolarič in Janez Varšek. Prireditev je bila v Slovenskem narodnem domu 3. junija 1950.

V dobi štirinajstih let je SO postavil na oder preko štirideset uspelih dramatičnih predstav, med katerimi naj omenimo Gregorinov pasijon „V času obiskanja", ki ga je režiral Milko Pust. Vse prireditve je režiralo osem režiserjev: Milko Pust, Franček Kolarič, Pavle Intihar, Janez Varšek, Milan Dolinar, Karel Mauser, Ivan Martinc in Alojzij Šef.

Leta 1960 — 27. novembra — je SO praznoval desetletnico obstoja. Za to priliko je postavil na oder Karel Mauserjevo dramo: „Ura s kukavico". ki jo je režiral Janez Varšek. Ob koncu pa so se vsi igralci zbrali na odru in počastili pisatelja Karla Mauserja.

Podrobna zgodovina Slovenskega odra je opisana v Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1960 na strani 222.

Pevski zbor Korotan

Desetega septembra 1951 se je zbralo osemnajst pevcev na prvi sestanek z namenom osnovati pevski zbor. Prvo ime, ki so si ga nadeli, je bil „Fantovski zbor". Za predsednika so si izvolili ing. Marjana Štancerja. Prva vaja je bila v „Slovenski pisarni" 13. septembra 1951. Pevovodja je bil Metod Milač. Spomladi naslednjega leta so se zboru pridružila tudi dekleta. Od slej skoraj ni minula nobena novonaseljenska kulturna prireditev, da pri njej ne bi sodeloval pevski zbor Korotan.

Prvi samostojni koncert je priredil 12. aprila 1953. Potem pa vsako leto. Leta 1954 je zbor nastopil tudi na televiziji z enournim programom, ki sta ga priredila dr. Milan Pavlovčič in Pavle Borštnik.

V soboto 11. novembra 1961 je pevski zbor Korotan proslavil desetletnico obstoja s posebnim koncertom v dvorani sv. Vida. Posebnost tega koncerta pa ni bila samo v desetletnici, ampak tudi zato, ker je zanj pripravil Pavle Borštnik posebno pesnitev pod naslovom „Pozdravljena zemlja", ki jo je zborovodja M. Milač uglasbil za mešani zbor in instrumentalno spremljavo. To je bila osrednja točka koncertnega programa. To je bil pa tudi zadnji koncert in

Korotanov nastop pod vodstvom dirigenta Metoda Milača. Enajstega avgusta 1962 so se pevci Korotana poslovili od svojega pevovodje Metoda Milača. Slovo je bilo težko.

Zbor je bil na tem, da se bo moral raziti, ker ni imel novega pevovodje. V veliko veselje zbora in občinstva pa ga je le našel v osebi prof. Lada Lempla, ki je takoj pričel s pripravami za koncert. V soboto 8. junija 1963 je zbor Korotan imel svoj koncert pod novim dirigentom. Občinstvo je dvorano sv. Vida popolnoma napolnilo. Zbor je dosegel velik uspeh.

Pevski zbor Korotan je izdal tudi tri plošče svojih najboljših pesmi. Prva plošča je izšla 9. 8. 1956 pod naslovom „Tebi in o Tebi pojem". Ovitek je narisal France Gorše. Druga plošča je izšla 14. 9. 1959 pod naslovom „Pod oknom". Ovitek risal K. B. Tretja plošča je izšla za desetletnico Korotana 25. 8. 1962. Naslovna stran predstavlja zbor ob desetletnici. Vojvodski prestol, ki je narisan na vseh treh ploščah, je delo Zalke Likozar.

Več o pevskem zboru Korotan je prinesel Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1959, str. 276.

Pevsko društvo „Slavček"

Zadnjo nedeljo v oktobru — 28. oktobra 1956 — je slovenska katoliška skupnost priredila v cerkveni dvorani v Newburgu akademijo v čast Kristusu Kralju. Ob tej priliki je nastopila skupina mladih deklet. Po programu je prišel škof dr. Gregorij Rožman na oder, jih pohvalil in jih vprašal, zakaj še fantov zraven ne povabijo, da bi skupaj peli. „Bodite mladi, veseli in pojte — slovensko pojte..." je dejal prevzvišeni. Tako je bil ustanovljen pevski zbor, ki si je nadel ime „Slavček". Za pevovodjo je naprosil pevsko naobraženega Miodraga Savernika, ki je z veseljem prevzel to nalogo.

Kakor je zbor mlad, pa ima za seboj že lepo zgodovino uspelih nastopov in prireditev. Od ustanovitve dalje je sodeloval skoraj pri vseh slovenskih prireditvah in priredil od leta 1959 štiri samostojne koncerte. Pred ameriškim občinstvom pa je imel šest nastopov, od katerih je bil največji 26. januarja 1962 v Cleveland Public Library, kjer je prikazal slovensko kmečko ohcet.

Leta 1961 — 19. marca — je pevsko društvo „Slavček" izdalo svojo prvo ploščo, ki obsega 18 narodnih pesmi.

Pri tem moramo pa še nekaj dodati. Pri društvu „Slavček" je vseskozi sodelovala soproga pevovodje ga. Silva Savernikova. Za vse nastope „Slavčka" je opremila z lepimi in prisrčnimi ornamenti sporede in vabila. Pravtako je spretno izrisala ovitek za prvo „Slavčkovo" ploščo. Sestavila je pa tudi celoten program za nastop kmečke ohceti v clevelandski javni knjižnici. Gospod Miodrag Savernik kot pevovodja, kakor tudi njegova gospa sta vsa ta leta skrbela za mladinski zbor, ki šteje kakih petdeset pevcev, kakor skrbita oče in mati za svojo družino. Takega primera skrbi za slovensko mladino v vsej naši slovenski skupnosti ni lahko najti.

Slovenski oktet „Fantje na vasi"

Slovenci smo pevci. Saj si sploh ne moremo misliti prireditve, da se na njej ne bi oglasila slovenska pesem. Marsikak nastop so poživili s svojim petjem „Fantje na vasi". Ustanovitelj in voditelj okteta je neumorni pevec Janez Rigler. V oktetu pojejo: Štepec Slavko, Zajec Karel, Mohar Lojze, Hauptman Janez, Dolinar Franc, Žitnik Dušan, Jakomin Ivan in Jarem Lojze.

Pevovodja Rigler pa je organiziral tudi Dekliški kvartet: Mira Adamič, Zdenka Mejač, Andreja Stanonik in Justi Zorman.

Tu pa naj omenim še naši dve pevki, ki stalno nastopata v duetu: Zdenka Mejač in Justi Zorman. Vsi ti so pevci iz župnije Marijinega Vnebovzetja v Coolinwoodu v Clevelandu.

Pevski zbor „Dom"

V Clevelandu pa nimamo samo veliko dobrih pevcev, ampak tudi precej zmožnih pevovodij. Med njimi naj omenim tudi Franceta Zupana, ki je učitelj petja na Slovenski šoli pri sv. Vidu. Pred tremi leti je ustanovil svoj moški zbor, ki si je nadel ime „Dom" Nastopil je z uspehom na nekaterih naših prireditvah v Clevelandu.

Tonklijev orkester

Ker smo že toliko napisali o pevcih, moramo omeniti tudi tiste, ki se glasbeno udejstvujejo z inštrumenti. Žal, da ti niso tako številni kot pevci. Imamo nekaj prav dobrih pianistov (gdč. Sodjeva) in pa violinista Miodraga Savernika. Za dobro voljo in ples nam pa igra orkester Marijana Tonklija, ki ga sestavljajo: Marijan Tonkli (harmonika), Srečo Gaser (saksofon), Tone Gorše (kitara) in Jože Bojc (boben in činele). Ta orkester je nastopal

v Clevelandu kakih deset let. Prav v zadnjem času pa se je razšel, in se bosta verjetno sedaj iz tega rodila dva orkestra v novih kombinacijah.

Harmonikarji

Še enega velikega pevskega in glasbenega talenta med nami ne smemo pozabiti. To je prof. Rudi Knez. Med našo mladino poučuje harmoniko. Menda ni med našimi harmonikarji niti enega, ki ne bi šel skozi šolo Rudija Kneza. Nekajkrat je nastopil tudi z zborom harmonikarjev. Občinstvo jih je pozdravilo z velikim navdušenjem.

RAZNE ORGANIZACIJE

Zveza slovenskih protikomunističnih borcev

Vse od vetrinjske tragedije maja 1945 je v vseh preostalih borcih živela tiha želja po organizaciji vseh, ki so ostali pri življenju po tej največji tragediji našega naroda.

Začetki organizacije segajo v leto 1955. Za Veliko noč leta 1956 pa je bila izdana prva okrožnica vsem bivšim borcem v ZDA. Izdal jo je pripravljalni odbor. Kmalu po tej okrožnici pa je bila ustanovljena najprej Zveza borcev kot osrednja organizacija; tej je sledilo ustanavljanje krajevnih društev.

Namen Zveze je držati organizacijski in prijateljski stik z vsemi bivšimi borci, zbirati in ohranjati gradivo za zgodovino boja proti komunizmu v letih 1941—1945 ter pomagati invalidom in bolnikom, ki so zaradi borbe proti komunizmu postali dela nezmožni.

Zveza izdaja svoje glasilo Vestnik, ki ga urejujejo in izdajajo v Argentini.

Največ zaslug za delo v tej organizaciji ima ing. Franc Grum.

Zgodovinski odsek Zveze je izdal doslej dve knjigi: Vetrinjska tragedija, ob 15. obletnici Vetrinja; Cleveland 1960, strani 160, tisk „Ameriška domovina" Cleveland. Naslov druge je pa: Svoboda v razvalinah. Opisuje Grčarice, Turjak, Kočevje. Uredila ing. Franc Grum in Stane Pleško; Cleveland 1961, strani 158, tisk Mohorjeve tiskarne v Celovcu.

Vsi krajevni odbori in društva vsako leto prirejajo v prvem tednu meseca junija spominska romanja, darujejo spominske svete maše in prirejajo spominske proslave v čast in spomin padlim za vero in domovino.

Odbor državnih in javnih nameščencev

Namen Odbora je doseči od vlade ZDA povrnitev pokojnin in pa zaplenjenega imetja političnim emigrantom na podlagi mednarodnega prava, ki določa, da nobena država ne sme z drugo sklepati pogodb, ki bi kakorkoli oškodovale državljane pogodbenih držav. ZDA so vedele, kakšna je praksa komunizma in so kljub temu v Jalti sklenile pogodbo, na podlagi katere je toliko jugoslovanskih državljanov izgubilo svoje premoženje in pokojnine. Odbor je bil ustanovljen leta 1955.

Ustanovitelj Odbora in njegov predsednik je inšpektor Rudolf Lukež st. Odbor je leta 1956 izdal „Belo knjigo" o svojih pravicah in zahtevah. Leta 1957 je pa izšel dodatek.

Slovenska telovadna zveza

Skoro pri vsaki naši prireditvi smo videli nastopiti tudi telovadce in telovadkinje in razna rajanja. Kot rezultat teh nastopov smo dobili pred nekaj leti Slovensko telovadno zvezo. Ustanovil jo je Janez Varšek, ki je bil član vzorne vrste pri mednarodni telovadni vrsti „Orla" in poleg Iva Kermavnerja zmagovalec v Pragi leta 1929.

STZ je priredila že več prav uspelih telovadnih nastopov na odru in na prostem na Slovenski pristavi.

Družabni klub Baragovega doma

Baragov dom je tudi družabno središče slovenskih novonaseljencev v Clevelandu. Vsi, ki prihajajo v Baragov dom, so povezani v Družabnem klubu. Vsak ima svojo izkaznico. Ustanovitev takega kluba je pa tudi v veliko oporo Baragovemu domu kot takem, ker država prizna marsikatero ugodnost družabnim klubom. Letna članarina je en dolar.

Vsak petek večer se zbirajo člani na družabni razgovor, na partijo šaha ali pa da pregledajo časopisje, ki prihaja v klub iz vseh delov sveta.

Štajerski klub

Štajercev — teh totih Štajercev — je v Clevelandu precej. Da so se prešteli, so prišli skupaj in ustanovili svoj klub. Glavno besedo ima tu poznani štajerski rojak Jože Melaher. Seveda pa Štajerci spravijo skupaj tudi marsikatero resno stvar. Tako je Jože Melaher pripravil štatistiko vseh štajerskih žrtev druge svetovne vojne.

Na državni praznik — Dan neodvisnosti — 4. julija 1963 so imeli majhno komemoracijo v Baragovem domu, kjer je Jože Melaher pripravil majhen spomin vsem štajerskim rojakom, ki so dali življenje za vero in domovino.

Zadnjo nedeljo v juliju 28. 7. 1963, so pa Štajerci pripravili na prostem na Slovenski pristavi prav lepo štajersko prireditev.

POLITIČNE ORGANIZACIJE

Menda nikjer po svetu Slovenci nimajo tako zmedenih pojmov o političnem delovanju, kot jih imamo novonaseljenci v ZDA. Večina je prepričana, da kako politično delo med Slovenci sploh ni potrebno. Na drugi strani pa menda zopet v nobeni slovenski skupnosti ni bilo toliko nepotrebnega zabavljanja, nerganja in razdiranja potrebnega dela kot med nami. Tako razpoloženje je seveda konstruktivno delo onemogočalo in mrtvilo. Prav to so pa mnogi tudi dejansko hoteli. A kljub temu imamo tudi politične organizacije, politične delavce in programe. Naj v kratkem navedemo tudi delo političnih organizacij.

Slovenska ljudska stranka
(Slovenska krščanska demokracija)

Smo politična emigracija. Od doma nismo šli zato, kot naši izseljenci, za boljši kos kruha, ampak zato, ker je v domovini z nastopom komunizma nastalo tako stanje, da nismo mogli svobodno izražati svojega mnenja in tudi ne delati v dobrobit skupnosti, po svojih najboljših močeh in zmožnostih, ali pa vsaj nismo mogli svobodno voliti ljudi v javno upravo.

Temu ne more nihče oporekati. Morali smo od doma, ker je politika — svetovna namreč — zašla na kriva pota in vrnili se bomo, kadar bo politika zmožna, da krivice, ki jih je naredila, zopet popravi. K temu moramo pa tudi mi sami pomagati in sicer na ta način, da še naprej delamo v političnih organizacijah, ki smo jih imeli doma. Katoliško usmerjeni Slovenci smo imeli doma politično stranko — Slovensko ljudsko stranko (SLS), ki je desetletja pravično zastopala slovenske interese.

Poleg tega imamo v emigraciji več visokih predstavnikov slovenske SLS, v prvi vrsti načelnika stranke dr. Miha Kreka, ki je bil v domovini v vodstvu stranke od leta 1923 in najožji sodelavec dr. Korošca. Izvoljen je bil za narodnega poslanca in od leta 1936 je bil minister v jugoslovanskih vladah. Po l. 1945 je pa sprejel tudi naloge predsednika Narodnega odbora za Slovenijo in delo v Krščanski Demokratski Uniji za Srednjo Evropo. Poleg njega je tudi strankin tajnik dr. Ludovik Puš in še mnogo vidnih in delovnih ljudi iz kroga SLS.

Leta 1954 je SLS izdelala svoj program, ki je bil odobren 23. aprila 1954 v New Yorku na sestanku strankinih zastopnikov krajevnih edinic SLS ter zastopnikov Poverjeništev SLS v izseljenstvu.

V tem programu so določene osnovne strankine smernice na različnih področjih. Med drugim pravi v čl. 1 drugi odstavek: „Slovenski narod ima po naravnem pravu pravico do svoje države, da sam ureja svoje življenje, da vstopa v državne zveze ter sodeluje v družini svobodnih narodov. SLS stremi in dela, da bi slovenski narod uveljavil to svojo pravico in se ves združil v slovenski državi."

V členu 7 pa govori o Jugoslaviji takole: „Slovenci smo po svobodni odločitvi vstopili v državno skupnost s Hrvati in Srbi ter drugimi južnoslovanskimi narodi (Majska deklaracija). Zemljepisne, geopolitične in gospodarske okolnosti, sorodnost krvi in jezika ter potrebe za obrambo ozemlja kažejo in utemeljujejo usodno življenjsko povezanost slovenskega naroda z ostalimi južno-slovanskimi narodi. Predpogoj vsake njihove sreče pa je svoboda."

Pravilnik stranke pa je bil izdelan in sprejet 27. septembra 1956 s pristankom članstva. Po tem pravilniku ima vrhovno oblast v stranki Zbor zaupnikov, ki jih člani SLS volijo neposredno. Vseh zaupnikov je 85. Od teh je funkcijo zaupnika prineslo s seboj iz domovine 24 oseb, 61 je bilo pa izvoljenih koncem leta 1959. Zaupniki so v smislu pravilnika izvolili načelstvo stranke in razsodišče.

Načelstvo sestoji iz načelnika, dveh podnačelnikov, glavnega tajnika, blagajnika in 20 članov. Volitve v načelstvo so bile zaključene v oktobru 1960. Kandidatna lista je bila sestavljena sporazumno med poverjeništvom SLS v Buenos Airesu, ki je največja strankina edinica, in krajevno edinico v Clevelandu, ki je po številu članstva na drugem mestu. Ker drugih list ni bilo, so se zaupniki s pismenim glasovanjem izjavili, ali so za priloženo listo ali ne. Od 85 zaupnikov je glasovalo 79. Vsi so glasovali za listo in izvolili načelstvo SLS.

Navedli bomo samo tiste člane načelstva, ki žive v ZDA. Načelnik dr. Miha Krek, glavni tajnik dr. Ludovik Puš, blagajnik Jože Melaher. Člani: Avsenek Ivan, Hren Ignacij, Nemec Anton, Jakob Žakelj.

Izvršni odbor. Po Pravilniku volijo člani načelstva štiri člane Izvršnega odbora in štiri namestnike. Avtomatično so člani Izvršnega odbora načelnik, oba podnačelnika, glavni tajnik in blagajnik. S pismenim, poedinskim glasovanjem je bila sredi leta 1962 izvoljena sledeča lista. Od 25 članov načelstva je glasovalo 20 za listo. Navedli bomo samo člane, ki žive v ZDA: Dr. Miha Krek, dr. Ludovik Puš, Melaher Jože, Avsenek Ivan, dr. Peter Remec. Namestniki: Dr. Jože Basaj, ing. Simon Kregar, Novak Avgust in Ivanka Puc.

V posameznih krajih obstojajo krajevne edinice SLS, tako v Clevelandu in drugje.

Slovenska narodna zveza

Po drugi svetovni vojni se je med Slovenci začelo politično gibanje, ki so ga njeni začetniki označili kot gibanje za samostojno slovensko državo. Slovenska narodna zveza pa ima namen povezovati pristaše tega gibanja in obveščati ameriško ter svetovno javnost o slovenskih narodnih problemih, kulturi in gospodarstvu. Pomagati hoče Sloveniji v njenih težnjah, da doseže politično svobodo in narodno zedinjenje vseh slovenskih pokrajin v lastni državi. Ščititi skuša narodne in kulturne pravice Slovencev povsod, kjer so kršene, predvsem na Koroškem, Goriškem, Tržaškem in v Beneški Sloveniji. Bori se proti ideji komunizma in vsakega totalitarizma ter ščiti načela prave krščanske demokracije v smislu zahodnega sveta.

SNZ ima svoje krajevne odbore po večjih krajih v ZDA. Razširjena je tudi po Kanadi, kjer je leta 1958 izdala knjigo o Sloveniji v angleščini pod naslovom „This is Slovenia".

Prva edinica Slovenske Narodne Zveze je bila ustanovljena 28. 10. 1951 v Čikagu. Največ zaslug za ustanovitev SNZ ima Mirko Geratič. V Čikagu je izdajala prvo leto ob ustanovitvi svoj „Organizacijski Vestnik", ki ga je urejeval Mirko Geratič. V prvem letniku 1951/52 je izšlo 9 številk, v drugem letniku 2 številki, v tretjem pa ena številka. Poleg tega je SNZ izdajala v Čikagu list „Brazda" v letu 1954. Vsega je izšlo 7 številk. Tudi tega je urejeval Mirko Geratič.

Slovenska demokratska zveza

V ZDA obstoja tudi vodstvo Slovenske demokratske stranke. Ta je izdajala svoje glasilo pod imenom „Domovina". Uprava in uredništvo sta bila na 1818 Woodbine Street, Brooklyn 27, New York. Predsednik stranke je ing. Ladislav Bevec. V koliko ima razširjeno strankino organizacijo v ZDA, mi ni znano.

Slovenski narodni sklad

Ustanovljen je bil v Clevelandu v začetku leta 1961. Njegov namen je zbirati sredstva za skupne narodne zadeve, zlasti za kritje stroškov za potovanja na mednarodna zborovanja pa tudi v druge namene. Sklad je izdajal za podpornike informativen list pod naslovom „Med prijatelji". SNS vodita John Škrabec in Stane Mrva.

NOVONASELJENSKA DRUŠTVA IZVEN CLEVELANDA

Večino doslej opisanega se nanaša na največjo naselbino slov. novonaseljencev — na Cleveland. Vendar smo tu in tam tudi že omenili delo te ali one organizacije ali kulturnega delavca izven Clevelanda.

Podatkov o organizacijskem delovanju izven Clevelanda nimamo veliko, največ zato ne, ker se organizacije premalo oglašajo v slovenskem tisku o svojem delu. Toda zbrali smo vso dobro voljo, da bi tudi o organizacijah izven Clevelanda vsaj nekaj navedli.

Slovensko kulturno društvo „Triglav" v Milwaukee-ju

Precejšnje število novonaseljencev se je naselilo v mestu Milwaukee v državi Wisconsin. Ti novi Slovenci in Slovenke so kmalu po prihodu začeli razmišljati o ustanovitvi lastnega kulturnega društva, da bi gojili kulturno delo in družabnost. Ko jih je meseca avgusta 1950 obiskal pok. škof dr. Gregorij Rožman, jih je tudi navduševal k ustanovitvi lastne organizacije. V jeseni 1950 pa so se opogumili. Za 17. september 1950 so sklicali sestanek, ki ga je vodil Janez Grum. Razgovarjali so se o namenu in delu društva in o njegovem imenu. Janez Grum je predlagal, da naj se ustanovi Liga katoliških slovenskih Amerikancev, podružnica Milwaukee, kar so navzoči soglasno odobrili. Izvolili so prvi

odbor: Predsednik Janez Grum, odborniki pa: Franc Rozina, Karel Kveder, Levičar Janez in Kunovar Ivan.

Na članskem sestanku meseca januarja 1952 je bil razgovor, da bi se društvo preimenovalo, vse ostalo pa naj bi ostalo pri sedanjem. Bilo je več predlogov, zmagal pa je predlog Dušana Svetliča, naj se društvo imenuje: Slov. kul. društvo „Triglav". Tako je ostalo. Prvi odbor pod novim imenom je bil izvoljen 10. februarja 1952. Za predsednika je bil izvoljen Franc Rozina.

Dne 9. oktobra 1960 je društvo praznovalo desetletnico obstoja s slavnostno akademijo. Ob desetletnici društva je bil predsednik Franc Mejač, tajnik Lojze Galič, blagajnik Majerle Karol, dramski odsek pa vodi Vlado Kralj.

Društvo priredi vsako leto spominsko proslavo za padle za vero in domovino, romanje na ameriške Brezje v Lemont in Miklavžev večer. Leta 1957 je prikazalo v milvoškem muzeju slovenske božične običaje. Ima svoj pevski zbor, ki je istočasno tudi cerkveni pevski zbor. Vodi ga Ernest Majhenič.

Od leta 1953 ima društvo „Triglav" tudi svojo Slovensko šolo, za katero imajo največ zaslug: ga. Mimi Grum, ga. Beznikova, Kralj Dimitrij, Janez Grum in Lojzka Verbic. Slovenska šola in društvo „Triglav" vsako leto priredita Materinsko proslavo.

V letu 1953 je bila dozidana dvorana pri cerkvi sv. Janeza in omogočila društvu prirejanje dramskih predstav, katere vodi znani igralec Dimitrij Kralj. Društvo pa prireja tudi predavanja z aktualno vsebino. Leta 1961 je društvo kupilo večjo parcelo, ki jo je poimenovalo „Park Triglav". Zemljišče obsega 15 akrov zemlje. Najprej je širok travnik, namenjen športnim prireditvam, sledi hrastov gozd, del parka pa meji na jezero, kjer je pripraven prostor za kopanje.

Liga katoliških slovenskih Amerikancev, podružnica Čikago

V mnogih krajih si novonaseljenci niso delali veliko preglavic, kakšno društvo naj si ustanove in kako naj ga imenujejo, ampak so enostavno ustanovili podružnico Lige katoliških slovenskih Amerikancev in pod njenim okriljem delali tako kulturno kot socialno. S tem so se pa tudi lepo oddolžili tej organizaciji, ki je veliko storila za podporo beguncem in njihovo naselitev v ZDA.

Tudi v Čikagu ni bilo drugače. Liga se je naslonila na faro Sv. Štefana, kjer je našla svoje središče pa tudi svojo streho. Predsednik Lige je znani pianist in javni delavec dr. Alfred Fishinger. Je zelo delaven in povsod prvi, kjer je treba kaj organizirati, pa tudi kaj pomagati.

Kolikor smo mogli ugotoviti, ima Liga pod svojim okriljem tri organizacije.

a) *Slovenska šola.* Obstoja že kakih deset let. Veliko zaslug za Slovensko šolo imata prof. Rado Lenček in pa učiteljica Pavla Mušič, ki je poklicna učiteljica in je poučevala že v domovini.

Vsako leto priredi Slovenska šola Materinsko proslavo, ki jo pripravi Pavla Mušič. Leta 1961 (21. maja) je pa Slovenska šola uprizorila tudi igro: „V kraljestvu zelenega malika", ki jo je napisala pesnica, pevka in javna delavka Milena Šoukal. „Zeleni malik" je dolar, ki ga toliko ljudi malikuje.

Slovenska šola ima svoje prostore pri fari Sv. Štefana.

b) *Mladinski pevski zbor.* Izšel je iz mladine, ki je obiskovala Slovensko šolo. Zbor vodi znani javni delavec p. Vendelin Špendov OFM, ki je kaplan pri Sv. Štefanu. Dovršil je višje glasbene študije v Čikagu, je pa tudi spreten pevovodja in skladatelj. Izdal je že več svojih skladb, od katerih naj omenimo „Šest Marijinih pesmi za mešan zbor in orgle".

S svojim Mladinskim pevskim zborom je priredil že veliko pevskih koncertov, ki so lepo uspeli. Na vsakem koncertu je poleg slovenskih umetnih in narodnih pesmi postavil na oder tudi kako spevoigro. Tako je 19. 9. 1959 pripravil „Kovačevega študenta"; 1. 10. 1960 opereto „Čevljar in vrag", 29. 4. 1961 pa „Jeftejevo prisego" in misterij „Mati svetega veselja".

Devetnajstega novembra 1960 je p. Vendelin Špendov dirigiral velikemu pevskemu koncertu, pri katerem so nastopili združeno trije pevski zbori, kakih sto pevcev, orkester in klavir. Posamezne točke je v obeh jezikih (slov. in angl.) razlagal član mladinskega zbora Andrej Fishinger.

c. *Svetoštefanski oder.* Tudi ta spada pod okrilje Lige v Čikagu. Vsaka sezona razveseli Slovence v Čikagu s svojimi nastopi. Uprizoril je že več prav uspelih iger. Pred leti pa so na tem odru — v veliki dvorani pri Sv. Štefanu namreč — gostovali tudi igralci društva „Triglav" iz Milwaukee-ja. Uprizorili so veseloigro „Svoje-

glavček" in želi mnogo odobravanja od gledalcev.

Slovenski radijski klub v Čikagu

Tega smo že na kratko mimogrede omenili pri slov. radio oddajah. Slovenski radijski klub je drugo močno kulturno središče v Čikagu. Vodi ga dr. Ludovik Leskovar, kateremu spretno stoji ob strani njegova soproga Corinne. Dr. Leskovar se ne zadovoljuje samo z oddajami po radiu, ampak je ustanovil radijski klub, v katerem so včlanjeni novo in staronaseljenci, ki mu pomagajo pripravljati kulturne prireditve izven radijskih oddaj. Pod okriljem Radijskega kluba obstoja tudi „Radijska plesna skupina", ki je prav to za Čikago, kar je „Kres" za Cleveland. S to skupino uprizarjajo v Čikagu pevske in plesne festivale, ki navdušujejo prav tako ameriško kot slovensko javnost.

Doslej največja prireditev Radijskega kluba je bila desetletnica njegovega obstoja, ki so jo praznovali v nedeljo 6. novembra 1960. Za to priliko je čikaška mestna občina sprejela resolucijo, ki poudarja kulturne in materialne zasluge Slovencev za porast mesta in župan Richard Doley je nedeljo 6. 11. 1960 proglasil za „Slovenski dan" v Čikagu. „Slovenski dán" je bil proglašen v počastitev desetletnice Slov. radijske ure pod vodstvom dr. Ludovika Leskovarja. Proslava je bila v oskrbi Slovenskega radijskega kluba, ki je pripravil festival pesmi in plesov v Wozniakovi dvorani. „Ameriška domovina" št. 244 od 20. 12. 1960 je prinesla daljše poročilo o uspehu te proslave.

Lika katoliških slovenskih Amerikancev podružnica Gilbert, Minnesota

Tudi na Gilbertu v Minnesoti so ustanovili podružnico Lige, kjer se pridno udejstvujejo tamkajšnji novonaseljenci. Prirejajo zlasti razne proslave: spominske proslave, Materinske proslave. Imajo svoj Misijonski krožek, svoj cerkveni pevski zbor, tako da nič ne zaostajajo za ostalimi kraji, kjer so novonaseljenci številneje naseljeni. Omenimo naj imena Pavle Bajda, Franc Mihelič in Jože Škorjanc, ki so vodilni javni delavci na Gilbertu.

Podružnica Lige v Jolietu

Joliet leži na zelo lepem kraju: blizu Lemonta je in blizu Čikaga. Tudi tu se je naselilo nekaj slovenskih novonaseljencev, med njimi č. g. Roman Malavašič, ki je kaplan v slovenski cerkvi Sv. Jožefa.

Tudi v Jolietu so ustanovili podružnico Lige. Nič nam ni znano, kdo tam nosi zastavo in kolajne. Morda o tem ni bilo nikjer nič zapisanega ali smo pa pozabili. Vemo samo, da se tudi skupina novonaseljencev v Jolietu trudi, da bi ustvarila vsaj nekaj kulturnega in družabnega življenja. „Kjer je pa volja, tam je pa tudi pot," pravi Amerikanec. Tako je tudi v Jolietu.

Naj še to omenim, da je v Jolietu Glavni urad Ameriško Slovenske Podporne Jednote, največje Slovenske Jednote v Ameriki. Tam so pa pridni ljudje, ki vedo, kako delajo in zakaj delajo. Upamo, da v tem oziru tudi na podružne Lige dobro vplivajo.

Omenil sem, da je Joliet sosed Čikaga. Tako se pevci „Mladinskega zbora" večkrat oglasijo v Jolietu: 11. decembra 1960 so tam uprizorili spevoigro „Vrag in čevljar", meseca decembra pa je „Mladinski zbor" iz Čikaga priredil koncert.

Društvo „Prešeren" v New Yorku

Tudi v New Yorku imamo Slovenci svojo centralo: to je župnija Sv. Cirila na Osmi, to je dejansko 62 St. Marks Place v New Yorku. Tu so ustanovili slovensko društvo „Prešeren", ki prireja razne kulturne prireditve in goji zlasti dramatiko. Kakor sami priznajo, pa o svojem delu zelo malo pišejo. Tako je tudi o njih razmeroma malo znano. Za leto 1960 je le nekdo napisal obširno poročilo pod naslovom „Ob zaključku sezone". To poročilo je bilo objavljeno v „Ameriški domovini". Morda newyorčani zato tako malo v AD pišejo, ker sta New York in Cleveland tako oddaljena. Toda to naj jih ne moti. V Clevelandu se zelo zanimajo, kaj Slovenci po drugih mestih delajo, posebno, kaj delajo v New Yorku, ki je tako velikansko mesto. V tem poročilu beremo, da so Prešernovci uprizorili tri dramske predstave v sezoni 1959/60: Vombegarjevo „Vrnitev", Govekarjevo „V Ljubljano jo dajmo" in pa Nicodemijevo „Sovražnice". Verjetno, da so tudi v prejšnjih in poznejših sezonah priredili prav toliko ali pa še več iger. Poročevalec pravi: „Prešeren" ima lepo skupino igralcev, med njimi talentov, ki je bila pri zadnji igri še pomnožena z novimi, pa vidno nadarjenimi močmi. „Prešeren" ima talentirane igralce."

Nas bi pa tudi zanimalo poročilo o vodstvu društva in druge zanimive stvari. Zato je to naše opisovanje društva „Prešeren" bolj skromno, ker o društvu malo beremo.

Posamezna društva in organizacije slovenskih novonaseljencev v ZDA redno prirejajo svoje kulturne in družabne prireditve. Ustanovile in utrdile so se pa nekatere skupne, večje javne prireditve, ki jih prirejajo stalni, pa tudi samo enkratni odbori.

Slovenske duhovne vaje v Clevelandu

Clevelandska škofija ima velik Dom duhovnih vaj poleg Višje šole sv. Jožefa na Lake Shore Blvd. na vzhodni strani mesta. V tem domu so duh. vaje vse leto za posamezne fare in posamezne skupine. Slovenske duhovne vaje je organiziral pok. škof dr. Gregorij Rožman, ki jih je tudi vse do svoje smrti sam osebno vodil. Kadar je bil pa odsoten, so ga pa nadomeščali misijonarji: p. Janez Kopač ali msgr. Franc Koretič. Sedaj po škofovi smrti pa je vodil duhovne vaje p. Franc Sodja CM. Duhovne vaje so izmenoma za može in fante in za žene in dekleta.

Slovenske duhovne vaje v Lemontu

Slovenski frančiškani v Lemontu v bližini Čikaga tudi vodijo stalne duhovne vaje v slovenščini, zlasti za one iz Lemonta, Jolieta in Čikaga.

Spominsko romanje k lurški Materi božji v Clevelandu

Vsako leto, prvo nedeljo v juniju, imamo Slovenci v Clevelandu spominsko romanje k lurški Materi božji na Providen Hts. na Chardon Road. Dopoldne je sv. maša s pridigo in sv. obhajilom, popoldne pa pete litanije Matere božje. Od leta 1950 do leta 1959 je to romanje vodil osebno pok. škof dr. Gregorij Rožman. Njegove znamenite pridige ob tej priliki so bile pomembne kot včasih doma njegovi pastirski listi. Po njegovi smrti pa vodi romanje msgr. Matija Škerbec.

V prvih letih je spominsko romanje pripravilo Slovensko kat. starešinstvo, v zadnjih letih pa Društvo slov. protikomunističnih borcev. Udeležba je vedno zelo dobra. Vsako leto je tudi število narodnih noš zadovoljivo. Po maši redno odmolijo „Reši me" za vse pokojne, ki so dali svoja življenja za vero in domovino. Ljudsko petje vodi Janez Rigler.

Romanje v Lemont

Slovenski frančiškani imajo v ameriški državi Illinois v manjšem kraju blizu Čikaga — Lemont imenovanem veliko semenišče in romarski dom. Tu so ameriške Brezje. Tu imajo kopijo brezjanske Marije Pomagaj, ki jo je slovesno kronal leta 1927 škof dr. Anton Bonaventura Jeglič. Leta 1952, ob 25-letnici kronanja, je bila v Lemontu velika slovesnost, ki jo je vodil škof dr. Gregorij Rožman.

Od leta 1950 dalje imajo slovenski novonaseljenci — prvo nedeljo v juliju — veliko romanje. Slovesnosti so dva dni v kapeli in pri lurški Materi božji na prostem. Na to nedeljo prihajajo iz vseh krajev ZD novonaseljenci, zlasti pa iz Clevelanda, Čikaga, Milwaukeeja, Gilberta in drugih krajev.

Romanje v Kanado

Odkar so postavili Slovenci v Torontu svojo cerkev Marije Pomagaj, romajo vsako leto novonaseljenci tudi v Toronto. Običajno je to romanje zadnjo nedeljo v maju. Romanje vodita Jakob Resnik in Anton Jeglič. Nekateri potujejo s svojimi avtomobili, ostali pa z avtobusom.

Slovenski dnevi v Clevelandu

V Clevelandu Slovenci v poletnih mesecih nismo imeli kulturnih prireditev. Skoro vsako nedeljo je imelo kako naše društvo svoj piknik, kamor smo potem zahajali.

Leta 1958 je pa član dramatskega društva „Lilija", Srečo Gaser prišel z mislijo, da bi pripravili vsako leto na Lilijinem pikniku tudi kulturni program in bi to prireditev imenovali Slovenski dan. Misel je bila dobra in se je obnesla. Doslej je bila vsako leto v Parku društva Sv. Jožefa, ki ni preveč oddaljen iz mesta.

Dramatsko društvo „Lilija" je organiziralo štiri Slovenske dneve. Zadnji dve leti jih je pa pripravil poseben odbor. Do tega je prišlo vsled tega, ker so levičarsko usmerjeni staronaseljenci dobili iz domovine nalog, da organizirajo skupen Slovenski dan z novimi in katoliško usmerjenimi slovenskimi naseljenci. Bilo je precej razpravljanja za in proti skupnemu nastopu, dokler se ni z jasno besedo oglasil v „Ameriški Domovini" pisatelj Karel Mauser in odločno povedal, da novi in katoliško usmer-

jeni Slovenci v Clevelandu z levičarji ne gremo skupaj, četudi bi bila to samo kulturna prireditev. Pri tem je ostalo. Pač pa se je ustanovil poseben odbor za pripravo Slovenskega dne, katerega predsedstvo je prevzel staronaseljenec, predsednik Ameriško slovenske katoliške jednote Joseph J. Nemanich. Lanskoletni (1962) Slovenski dan pa smo preimenovali v Slovenski katoliški dan.

Letos (1963) je bil Slovenski katoliški dan še posebno slovesen. Obhajali smo namreč 1100-letnico prihoda sv. bratov Cirila in Metoda med slovanske narode. Pri Slovenskih dnevih so sodelovala vsa novonaseljenska kulturna društva.

Slovenski dnevi v Čikagu

Tudi v Čikagu imajo vsako leto svoj Slovenski dan po zaslugi dr. Ludovika Leskovarja, ki vodi v Čikagu slovenske radijske oddaje. Ta Slovenski dan je guverner države Illinois proglasil za praznik. Izdal je poseben proglas in izjavo o Slovenskem dnevu.

Dr. Ludovik Leskovar je pa v Čikagu priredil tudi več uspelih pevskih in plesnih festivalov. Ob neki taki priliki je bil sprevod po mestu. Slovenci so na veliki nizki diri postavili pročelje slovenske kmečke hiše z nageljni in rožmarinom, pred njo pa skupino slovenskih narodnih noš s harmonikarjem. V vsem sprevodu so bili najbolj občudovani.

„Dan enega sveta" v Clevelandu

Korporacija clevelandskih kulturnih vrtov priredi vsako leto v juliju ali avgustu svojo prireditev, na katero povabi vse narodnosti, ki žive v Clevelandu, in imajo tu svoje kulturne vrtove. Tudi Slovenci smo vsako leto na to prireditev povabljeni. Vedno se radi odzovemo in nastopimo s petjem in plesi v narodnih nošah.

Teden zasužnjenih narodov

Predsednik Eisenhower je uvedel pred nekaj leti spominski teden, ki naj bi svobodni svet spominjal na zasužnjene narode, ki so po drugi svetovni vojni prišli pod komunistično oblast. To je „Teden zasužnjenih narodov". Društvo slovenskih protikomunističnih borcev vsako leto organizira, da se čim več Slovencev udeleži zborovanja, ki ga prireja poseben mednarodni odbor izseljencev, ki so prišli iz dežel, zasužnjenih po komunizmu. Teh zborovanj se udeležujejo tudi predsednik NO za Slovenijo in drugi vidnejši javni delavci.

proslave

V teku petnajstih let naše naselitve v ZDA smo priredili razne spominske proslave. Predvsem naj tu na prvem mestu omenim vsakoletne spominske proslave za tiste, ki so dali svoje življenje za domovino in vero med komunistično revolucijo v letih 1941 do 1945. Te proslave so vsako leto tako v Clevelandu, kakor v Čikagu, Milwaukeeju in drugod. Prirejajo jih društva slovenskih protikomunističnih borcev. Razen spominskih proslav za žrtve komunistične revolucije na Slovenskem smo imeli še celo vrsto drugih prireditev, ki so jih pripravili posebni pripravljalni odbori.

Omenil bom samo najvažnejše.

1. Proslava na čast škofu dr. Rožmanu ob njegovi 70-letnici. Bila je 3. marca 1953 v Slov. narodnem domu, St. Clair Avenue, Cleveland.

2. Baragova proslava dne 14. marca 1954 v Clevelandu. Njen namen: Poživitev zanimanja za Baragovo beatifikacijo. Prireditev je bila pod pokroviteljstvom župnikov slovenskih fara v Clevelandu.

3. Petnajstletnica smrti dr. Antona Korošca dne 11. decembra 1955 v Slovenskem narodnem domu v Collinwoodu, Cleveland. Slavnostni govornik preds. NO za Slovenijo dr. Miha Krek.

4. Praznik slovenskih izseljencev dne 11. marca 1956. Prireditev je bila ob obisku izselj. duhovnika Nandeta Babnika.

5. Proslavi Kristusa Kralja v Clevelandu. Prva je bila 25. oktobra 1953 v cerkveni dvorani pri sv. Lovrencu, druga je pa bila dne 28. oktobra 1956.

6. Posvetitev Slovencev v Clevelandu brezm. Srcu Marijinemu dne 19. junija 1955 na spominskem romanju k Lurški Materi božji na Chardon Road. Posvetitev izvršil škof dr. Gregorij Rožman, ki je nato pri Mariji Pomagaj v Lemontu 3. julija posvetil brezmadežnemu Srcu Marijinemu še ostale Slovence po vsem svetu.

7. Proslava zlate maše škofa dr. Rožmana pod pokroviteljstvom slovenskih duhovnikov v Clevelandu. Prireditev je bila dne 27. oktobra 1957 v dvorani pri sv. Vidu.

8. 40-letnica osvoboditve Slovencev izpod avstrijskega jarma. Prireditev pod pokroviteljstvom NO za Slovenijo dne 26. oktobra 1958. Slavnostni govornik predsednik NO dr. Miha Krek.

9. Komemoracija za pok. škofom dr. Gregorijem Rožmanom v Clevelandu dne 29. novembra 1959. Govora dr. Mihe Kreka in Karla Mauserja.

10. Akademija na čast msgra. Johna Omana dne 15. maja 1960 v Clevelandu. Pripravila jo je podružnica Lige kat. slovenskih Amerikancev.

11. Prireditev na čast biseromašniku duh. svet. Antonu Merkunu. Pripravil mu jo je župnik župnije Marijinega Vnebovzetja Rev. Matija Jager.

12. Spominska proslava ob prvi obletnici smrti škofa dr. Gregorija Rožmana dne 13. novembra 1960 v dvorani pri sv. Vidu v Clevelandu. Pripravila jo je Zveza slovenskih društev v Clevelandu. Za proslavo napisal prof. Janez Sever spominsko knjižico „Ob prvi obletnici smrti ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana".

13. 20-letnica smrti dr. Antona Korošca dne 17. decembra 1960 v Baragovem domu. Slavnostni govornik dr. Miha Krek.

14. Zlata maša msgra. Matije Škerbca dne 15. julija 1962 v fari sv. Vida. Proslavo v cerkvi mu pripravil župnik Louis Baznik, kulturni program za akademijo pa novonaseljenci.

15. Proslava 1100-letnice prihoda svetih bratov Cirila in Metoda med slovanske narode pod okriljem VI. slovenskega katoliškega dne dne 7. julija 1963. Cerkvena proslava s sv. mašo po vzhodnem obredu, izvedba kulturnega programa je pa bila v parku sv. Jožefa v bližini Clevelanda.

časopisje

Novonaseljenci v ZDA smo izdajali sledeče časopise:

1. „Akademik", glasilo slovenskih visokošolcev v ZDA. Izdajal in urejal Edi Gobec. Ne izhaja več.

2. „Brazda", glasilo Slovenske narodne zveze v Čikagu. Ustanovitelj in urednik Mirko Geratič. Ne izhaja več.

3. Cirilmetodijsko gibanje. Izdajal in urejal č. Anton Merkun. Ne izhaja več.

4. „Domoljub", glasilo Slovenske ljudske stranke. Ureja in izdaja dr. L. Puš. Prva številka izšla januarja 1953. Še izhaja.

5. „Domovina", glasilo Slovenske demokratske stranke. Izdajal Edvard Antosiewiecz. Ne izhaja več.

6. „La Cruco — Križ", glasilo katoliških esperantistov v ZDA in Kanadi. Urednik Peter Golobič. Ne izhaja več.

7. „Med prijatelji". Izdaja Slovenski narodni sklad v Clevelandu. Tvarino za list pripravlja dr. Miha Krek. List izhaja od časa do časa.

8. „Minesotski zvon". Mladinski list. Izhajal v Biwabiku v Minnesoti. Ne izhaja več.

9. „Novi Amerikanec". To je bil prvi novonaseljenski list. Izdajala p. Bernard Ambrožič OFM in dr. Joža Basaj. List ne izhaja več.

10. „Ozare", družinski list za Slovence v Ameriki. Urejeval Jože Godina, izdajala Slovenska pisarna v Clevelandu. Ne izhaja več.

11. „Pregled". Slovenian Report of Yugoslavia. Izdajal National Committeee of a free Europe. Prva številka izšla 1950. Ne izhaja več. Izdajala dr. M. Krek in dr. L. Puš.

12. „Posavski zvon", glasilo ježenskih faranov v izseljenstvu. Urejal in izdajal Marijan Jakopič. Ne izhaja več.

13. „Prijatelj trpečih". Urejal in izdajal č. g. Anton Merkun v Barbertonu, Ohio. Ne izhaja več.

14. „Slovenska narodna zveza". Organizacijski vestnik. Prva številka izšla decembra 1951. Urejal in izdajal Mirko Geratič.

15. „Slovenska pisarna", informacije. Prva številka izšla 12. 2. 1950. Urejal in izdajal č. Jože Godina. Ne izhaja več.

16. „Slovenski oder". Izdajali Ligini igralci ob vsaki predstavi. Urejal č. Jože Godina. Ne izhaja več.

17. „Slovenska knjiga" v domovini in tujini. Novice o knjigah in knjižnih izdajah in ocenah. Urejal in izdajal Zdravko Novak. List izhajal od l. 1951 do 1957.

18. „Slovenija", priloga „Ameriški Domovini" za novonaseljence. List izhajal od leta 1951 do 1961. Ne izhaja več.

19. „Slovenska pravica". Prva številka izšla za božič 1949. Izhajal do 20. julija 1950, ko se je preimenoval v „Slovenska država". Pod tem imenom še sedaj izhaja v Kanadi. Urejal in izdajal Mirko Geratič.

20. „Vestnik", glasilo Slovenske katoliške akcije. Izhajal od l. 1949 do 1954 v Kanadi, potem je izhajal do leta 1957 v ZDA in ga je izdajal Pokrajinski odbor KA, sedaj ga izdaja Marijina legija Marije Pomagaj pri Sv. Vidu v Clevelandu.

Dejansko danes po 15 letih naselitve novonaseljenci nimamo v ZDA nobenega svojega lista.

razstave

1 RAZSTAVE LIKOVNIH UMETNIKOV

Akad. kipar France Gorše je razstavljal v „The International Institut of Cleveland" maja 1952 (otvoritev 20. maja 1952). Razstavil je 47 del reliefov v bronu, lesu in glini.

Akad. kipar France Gorše razstavljal v „Art Colony Galleries" v Clevelandu od 5. do 18. oktobra 1952 skupaj z amer. slikarjem Robertom Brisleyem.

Akad. slikar Božo Kramolc razstavljal v Clevelandu 25. 4. 1953. Razstavo je pripravil akad. klub „Krog". Ob tej priliki je imel dr. Rajko Ložar, ravnatelj muzeja v mestu Manitowoc v državi Wisconsin, predavanje o ameriški umetnosti.

Akad. kipar France Gorše je razstavljal od 6. do 14. marca 1954 v šolski dvorani pri sv. Vidu. Razstavo je pripravilo Slov. kat. akad. starešinstvo v Clevelandu. Ob otvoritvi je bil tudi pevsko-instrumentalni program z desetimi točkami sporeda, ki so jih izvajali pevski zbor Korotan pod vodstvom M. Milača; tenorist F. Gorenšek, baritonist Martin Košnik, sopranistki Josipina Petrovčič in Dorothy Švigelj ter Slovenski oktet pod vodstvom Janeza Riglerja. Na tej razstavi je Gorše razstavil deset kipov za novo slovensko cerkev v Torontu. Poleg teh pa še 23 drugih umetnin v bakru, lesu in žgani glini. Ob tej priliki je prinesel njegovo sliko in opis „The Catholic Universe Bulletin" z dne 21. marca 1954.

Gorše-Kramolc sta skupno razstavljala v Torontu od 18. septembra do 9. oktobra 1954 v Eglington Gallery v Torontu v Kanadi. Gorše je razstavil 22 stvaritev v bakru, lesu in žgani glini. Kramolc pa 22 svojih slik.

Akad. slikarica Ema Gregorič je razstavila v Clevelandu v trgovini Oblak Furniture Co. na 6612 St. Clair Ave. od 31. januarja do 5. marca 1955 9 svojih pokrajinskih slik. Imenovana je naslikala portret pok. škofa dr. Gregorija Rožmana, ki se sedaj nahaja v Baragovem domu v Clevelandu. — Razstavljala je tudi v mestu Milwaukee v državi Wisconsin meseca marca 1956. O tem je obširno pisal tam. časopis „Milwaukee Sentinel" 3. marca 1956. — Naslednja razstava je bila v juniju 1956 v mestu Milwaukee. Tudi ob tej priliki se je oglasil z daljšim poročilom in slikami „Milwaukee Sentinel" v nedeljo, 10. junija 1956.

Akad. kipar France Gorše je razstavljal od 27. maja do 1. junija 1958 v Baragovem domu v Clevelandu. Razstavil je vseh štirinajst postaj križevega pota naročenega za cerkev sv. Jožefa v Chisholmu v drž. Minnesota. Križev pot je bil izdelan v orehovini.

Gorše-Volovšek sta razstavljala 28. in 29. maja 1960 v Baragovem domu v Clevelandu. Razstavo je priredil akademski klub „Krog", vodil jo je pa dr. Mate Resman. Milan Volovšek je ob tej priliki razstavil 12 slik, France Gorše pa 20 kip. del v lesu in žgani glini, ena figura je bila izdelana iz žice. Zanimanje za razstavo je bilo precejšnje.

Akad. slikarica Ema Gregorič je razstavljala v Berkeleyu v Kaliforniji, kjer je sedež kalifornijske univerze. Razstavila je več portretov in z njimi vzbudila veliko zanimanja. O tej razstavi je pisala tudi „Am. Domovina" št. 37 od 22. 2. 1961.

Akad. kipar France Gorše je v soboto, 18. februarja 1961 razstavil v svojem ateljeju na 1135 Addison Road, v Clevelandu križev pot, ki ga je dovršil za novo slov. cerkev Brezmadežne v Torontu.

Istega leta je od 7. do 10. oktobra razstavil v svojem ateljeju jaslice, ki jih je dovršil za isto cerkev.

Razstava umet. kluba „Lok". V letošnjem letu (1963) sta prišla iz Evrope z Dunaja dva mlada slov. slikarja, ki sta končala študije na Umetnostni akademiji v Linzu v Avstriji, Jože Vodlan rojen 1938 in pa Miro Zupančič rojen 1937. Oglasila sta se pri našem mojstru Francetu Goršetu in so vsi

trije 22. junija 1963 ustanovili umetniški klub „Lok". Istočasno so se dogovorili, da priredi ob priliki VI. slovenskega dne tudi razstavo. Pridružil se jim je slikar Milan Volovšek, ki se je poslovno mudil iz Argentine v Clevelandu. Otvoritev razstave je bila 5. julija 1963, v Baragovem domu. Ob tej priliki je imel govor o likovni umetnosti dr. Milan Pavlovčič. Prvotno je bilo določeno, da bo razstava odprta od 5. do 7. julija, pa so jo zaradi zanimanja podaljšali do 14. julija.

2. RAZSTAVE SLOVENSKEGA TISKA

Prva razstava tiska je bila v soboto, 18. januarja 1958, ko je „Zveza bivših vojnih ujetnikov bivše jugosl. vojske" priredila nastop Slovencev, Hrvatov in Srbov v hotelu Cleveland na Public Square v Clevelandu.

Razstavili smo vsa dela pesnika Zormana, vsa dela pisatelja Karla Mauserja, in še druge slovenske knjige. Od starejših izdaj smo razstavili Zgodovino slovenskega naroda, knjigo o Kongresu Kristusa Kralja knjigo o Evharističnem kongresu v Ljubljani, knjigo Plečnikovih del in slov. slikarstva. — Razstavili smo pa tudi časopise, ki izhajajo na Koroškem, v Gorici, v Trstu, v Združenih državah Amerike, v Kanadi in Argentini. Razstavo je pripravil in uredil Zdravko Novak. Zanimanje za razstavo je bilo veliko.

Drugo razstavo tiska je organiziralo društvo slovenskih akademikov v Ameriki, Sava, v Baragovem domu v Clevelandu 12. in 13. avgusta 1961 ob priliki IV. slovenskega dne. Razstava je bila lepo pripravljena in dobro obiskana.

Tretjo razstavo tiska je pa pripravila Slovenska zamejska knjižnica v soboto, 1. junija 1963, ob priliki spominske proslave padlim žrtvam komunizma. Razstava je bila pod geslom: „Narod naš dokaze hrani". Razstavljen je bil protikomunistični tisk razdeljen v štiri oddelke: pred revolucijo, med revolucijo, v begunstvu in v emigraciji. Razstavljen je bil tudi velik lepak, ki je bil izdan med revolucijo v domovini z napisom: OF Cilj banditov — Boljševiška svoboda. Razstava je bila dobro obiskana. Razstavo sta pripravila prof. Janez Sever in Zdravko Novak.

zaključna beseda

V pričujočem sem na kratko opisal življenje in delo slovenske idejne emigracije v Združenih državah Amerike od leta 1949 do 1963. Nisem imel namena napisati kako izčrpno razpravo. Ako bi hotel to, bi bilo potrebno za vsako organizacijo ali društvo in dejavnost porabiti toliko prostora, kot ga obsega ta celotna razprava. Tako delo bi bilo pa tudi zelo nepregledno. Iz njega bi vsak težko dobil kratek in jasen pregled posameznih aktivnosti.

Tudi imen nisem mogel navesti vseh. Navedel sem pa imena, ki so prihajala v poštev pri glavnem razvoju in važnih momentih organizacij in aktivnosti.

Društva izven Clevelanda naj oproste površno opisovanje. Opisoval sem po tem, kar je prinašala „Ameriška Domovina", ker osebno pač nisem mogel biti povsod navzoč.

V splošnem bi želel, da naj bi društva vsako leto po zaključku sezone izdelala poročila za preteklo leto in jih objavljala v „Ameriški Domovini". Na ta način bi kronist najlažje dobil pravo sliko o delu in nehanju življenja posameznih organizacij.

v spoštljiv spomin

papež janez XXIII.

B. R.

Na binkoštni ponedeljek, 3. junija 1963 ob 19.50 uri je vatikanski radio sporočil v svet:

„Sveti oče Janez XXIII je umrl."

Ves svet je z žalostjo sprejel to vest. Zlepa se ni zgodio, da bi kak dogodek pustil toliko iskrene žalosti v človeških srcih kakor ta smrt. Kdorkoli je vedel za starega papeža, vsakdo ga je imel rad, ker je vsakdo čutil prej toplo papeževo ljubezen.

„...Papež Janez XXIII je bil 263. naslednik sv. Petra na Rimski stolici..."

Angelo Giuseppe Roncalli se je rodil v Sotto il Monte v bergamski škofiji 25. novembra 1881. V duhovnika je bil posvečen v Rimu leta 1904 in novo mašo opravil v baziliki sv. Petra. Enajst let je bil tajnik bergamskega škofa Radini-Tedeschija. Študiral je pravo in učil v semenišču. V prvi svetovni vojski je šel na fronto najprej kot bolničar, potem pa tri leta kot vojaški kaplan. Po vrnitvi je ustanovil dijaški dom in organiziral Katoliško akcijo. Benedikt XV ga je poklical v Rim na Propagando Fide. Pij XI, s katerim sta se poznala iz milanske knjižnice, ga je imenoval za predsednika odbora za praznovanje sv. leta 1925. Istega leta je postal škof. Poslali so ga kot apostolskega vizitatorja v Bolgarijo, potem pa imenovali za apostolskega delegata v Zofiji. Deset let kasneje je bil prestavljen v Grčijo in Carigrad. Ko je po drugi svetovni vojni De Gaulle zavrnil vse poslanike pri Petainovi vladi, je Pij XII imenoval 1. januarja 1945 Roncallija za nuncija v Parizu. Postal je kardinal in leta 1953 beneški patriarh. 28. oktobra 1958 je bil izvoljen za papeža.

„...Papež dobrote je mirno in pobožno izdihnil..."

Prav gotovo je pokojni papež pustil najglobljo sled v zgodovini s svojim nad vse preprostim pa silno dobrim značajem. V štirih letih in pol je spremenil predstavo, ki jo je svet imel o rimskih papežih.

Bil je preprost. Javno se je analiziral: „Bil sem obdarovan z zdravjem in nekaj splošnega čuta, ki mi da videti jasno bistvo stvari, ter z nagnjenostjo k ljubezni do ljudi, kar me ohranja zvestega evangeliju." Jetnikom v Regina coeli je rekel: „Ker me vi niste mogli priti obiskat, sem vas prišel jaz." Otrokom v bolnišnici je razložil: „Mene so klicali za Angela, a sem moral menjati ime. Sedaj se imenujem Janez." V govorih ni pojasnjeval samo nauka, ampak je govoril tudi o svojih osebnih majhnih dogodkih, kar je ljudem ustvarjalo vtis, kot da je eden od njih.

Vsakomur se je približal: podal je umazan ključ mehaniku, ki ga je s klici prosil izpod avta. Celo je izginil iz Vatikana in rimska policija je četrt ure porabila, da ga je našla. Ko je šel na romanje v Loreto, ni hotel nikakih ceremonij: sedel je k oknu in na postajah je pozdravljal ljudi kot vsak drug potnik.

Imel je dobro srce. Naravnost presenečalo je, kako so časopisi poudarjali ob smrti njegovo dobroto. Imenovali so ga preprosto Janez Dobri. Ta dobrota ga je gnala na obisk v mehanično delavnico in v tovarno za mozaike, v rimsko ječo in v bolnico Bambino Gesú, v hišo za onemogle duhovnike Camillucia in pridigat na revne župnije njegove rimske škofije. Vsem je govoril, vse je nagovarjal, za vse so bila vrata odprta, tudi za tiste v zmoti. Sam je povedal ob izvolitvi, da hoče biti dobri pastir: „Nekateri upajo, da bodo našli v meni spretnega diplomata ali državnika, drugi znanstvenika ali organizatorja ali koga, ki se zanima za vse veje moderne vede. Nihče od teh ni na pravi stezi. Novi papež ima pred očmi čudovito podobo Dobrega pastirja, ki jo je narisal sveti Janez z besedami samega Odrešenika." Tako je mogoče razumeti, da je sprejel celo Hruščovega zeta, da je Hruščovu odgovoril na čestitke. Prav ta dobrota je ustvarila nad človeštvom neko vzdušje olajšanja in miru.

„...Ostal bo vedno v spominu kot dobri pastir, ki je želel privesti v Kristusov hlev tudi najbolj oddaljene..."

Edinost kristjanov je bila ena njegovih velikih skrbi. Že v homiliji ob kronanju je ponavljal Kristusove besede: „Da bi bili eno." Sam je dobro poznal razcepljenost kristjanov: dolga leta je živel v stiku s pravoslavjem, imel je nekaj časa na skrbi misijonske naloge, zgodovinski študij protireformacije mu je odprl nove perspektive. Občutil je to razdeljenost kristjanov kakor težko rano na Kristusovem telesu in v luči globoke vere in ljubezni se mu je zdela kakor velika krivica, prizadeta Kristusu samemu. Videl je, kako bi bila edinost med kristjani koristna za mir vsega sveta ne samo v nadnaravnem redu, ampak tudi v naravnem: civilnem, socialnem, političnem. Za zopetno združenje z ločenimi brati je storil v štirih letih več, kot se je prej storilo v štirih stoletjih: nikdar se niso ti čutili nam tako blizu kakor prav sedaj po delu umrlega papeža.

„...Med največjimi deli, ki jih je ustvaril in ki bodo povezana z njegovim imenom, je zlasti sklicanje in pričetek Drugega Vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora..."

Ena osnovnih misli, ki je navdihnila papežu idejo cerkvenega zbora, je bila edinost kristjanov. Naj bi se Cerkev po vesoljnem zboru tako prenovila in pomladila, da bi bila vabljiva za vse ločene kristjane, pa tudi za vse nekristjane. Papež sam je razodel, da se mu je misel spočela, ko se je s svojim državnim tajnikom razgovarjal o tem, kako bi ljudi približal evangeliju. Misel je sprejel kot navdihnjeno od zgoraj in z vsemi silami se je lotil dela. Za pripravo koncila je izdal nad sto dokumentov. Začel ga je 12. oktobra 1962 in prvo etapo zaključil 8. decembra.

Celo nekatoličani imajo ta cerkveni zbor za največji duhovni dogodek tega stoletja. Nikdar do sedaj ni Cerkev nudila tako čudovite podobe enotnosti in vesoljnosti, vere in ljubezni, pastirske skrbi za vse ljudi, kot na tem najbolj številnem in najbolj vesoljnem od vseh. Duša zbora je bil prav Janez XXIII. Ne samo, da je v svoji genijalni viziji in nadnaravni drznosti koncil sklical, ampak mu je tudi začrtal smernice in ga usmerjal s svojo modrostjo.

Že sedaj je jasno, da bo ta cerkveni zbor prinesel Cerkvi sami velike sadove. Po Cerkvi pa seveda tudi vsemu svetu.

„...Med toliko okrožnicami pa Mater et Magistra..."

Globoko čuteče srce papeževo je trpelo ob toliko socialnih krivicah. Tu ima vir ta nova socialna okrožnica, ki se vredno uvršča med že klasični Rerum novarum Leona XIII in Quadragesimo anno Pija XI. Izdana je bila 15. maja 1961.

Ker se je od obeh prejšnih okrožnic položaj v družbi precej spremenil, je papež točneje razložil dosedanji nauk in obenem podrobno pojasnil nauk Cerkve o novih in važnih socialnih problemih.

V encikliki najbolj preseneča njen globoko človeški značaj: vse je premišljeno, presojano, predlagano, da pomaga k polnemu razvoju človeka. Papež gleda pred seboj žive osebe, analizira z ljubeznijo njih življenske probleme in nakazuje pozitivne rešitve.

Ena osnovnih novih idej enciklike je, da je treba obenem, po stopnjah in sorazmerno razvijati različna gospodarska pod-

ročja in različne gospodarske neenake dele iste dežele. Isti sorazmerni razvoj je treba prenesti tudi na svetovno raven med posamezne države.

Papež ponovno in ponovno poudarja, da je nujno študirati socialni nauk Cerkve in se socialno vzgajati, kajti „krščanski socialni nauk je sestavni del krščanskega pojmovanja življenja."

„...in Pacem in terris. Ostal bo vedno v spominu vseh... kot pospeševatelj miru in kot tisti, ki je vrnil človeštvu zavest in zaupanje v medsebojno sodelovanje in ki je učil z besedo in zgledom, da se lahko ljubimo kot bratje kljub razlikam in zmotam."

Ob mnogih priložnostih je papež rotil svetovne vladarje, naj ohranijo človeštvu mir. Prav lahko bi šel v zgodovino kot papež miru. Za to delo je dobil mirovno nagrado Balzan 1963. Njegova globoka želja po svetovnem bratstvu in miru na zemlji je dobila svojo naučno utemeljitev v okrožnici Pacem in terris (11. aprila 1963).

Sinteza enciklike je v teh njenih besedah: „Mir mora biti osnovan na resnici, zgrajen po nareku pravice, oživljen in povezan v celoto z ljubeznijo in uresničen s svobodo."

Okrožnica govori obširno o pravicah posameznika: temelj vsakega sožitja je namreč načelo, da je človek oseba, to je, bitje z razumom in svobodno voljo. Govori o razmerju posameznikov in oblastjo: ta mora ščititi zakon in v zadostni meri skrbeti za skupno blaginjo. Govori o mednarodnih odnosih: države se morajo ravnati po istih nravnih načelih kakor posamezniki, preneha naj oboroževalna tekma, medsebojni odnosi naj slone na zaupanju, iskrenosti in zvestobi. Končno govori o mednarodni oblasti: Organizacija združenih narodov naj bi še učinkoviteje dosegala svoje cilje.

Ko je bil beneški patriarh Angelo Giuseppe Roncalli izvoljen za papeža, so časopisi napovedovali, da bo to le prehoden papež, kajti starost mu ne bo dala kaj posebnega uresničiti. Ti preroki so se povsem zmotili.

Ni še mogoče dojeti do dna veličino vizije in dela papeža Janeza XXIII. Jasno je pa že danes, da je z njim v Cerkvi zavelo nekaj povsem novega in oživljajočega.

J. K

nadškof anton vovk

Za čas, ko so se komunisti v domovini leta 1945 polastili oblasti ter jo v pijanosti zmagoslavja utrjevali s krvavim nasiljem, je bil med Slovence postavljen za nadpastirja. Ne kot učenjak, ne kot znanstvenik, ne kot kako drugače slaven mož, ampak kot skrben in ljubeč dušni pastir in vseskozi praktičen človek z nalogo, da na razvalinah katoliškega prosvetnega, kulturnega, socialnega in gospodarskega življenja obnovi od komunistov razdejano versko življenje. Samo brezmejno zaupanje v Boga mu je dajalo potrebnih moči, da je sploh mogel vztrajati pri tem napornem delu ter prenašati vsa ponižanja in trpljenje ter gorje, ki so ga komunistični oblastniki dan za dnem zgrinjali na njegovo osebo, in ki je doseglo vrhunec v barbarskem napadu 20. januarja 1952, ko ga je na novomeški postaji nahujskana komunistična druhal polila z bencinom in zažgala.

Od tega zločinskega komunističnega

napada se nadškof Vovk nikdar več ni mogel popraviti. Na zasedanje prvega dela vatikanskega koncila je prišel že ves oslabljen. Pri vseh koncilskih očetih je s svojo visoko od smrti že zaznamovano postavo vzbujal splošno spoštovanje in pozornost.

Znani ameriški pisatelj, radijski in televizijski govornik ter komentator newyorški škof Sheen je v svoji izjavi o vtisih z zasedanja prvega dela Vatikanskega koncila poudaril, da je bila zanj izredna čast, da je lahko sedel ob škofu, ki so ga komunisti polili z bencinom in zažgali.

Drugi ameriški cerkveni dostojanstvenik škof Buteler iz Mendoze v Argentini je med zasedanjem prvega dela Vatikanskega koncila tudi govoril z nadškofom Vovkom. Prinesel mu je pismo in pozdrave Slovencev iz Mendoze. Nadškof Vovk je bil obojega zelo vesel, še bolj pa škofove izjave o njihovem delu in vzglednem verskem življenju. Po škofu Butelerju se jim je zahvalil za pozornost ter jim s svojim blagoslovom poslal prošnjo, naj bi ostali verni Slovenci tudi v novih okolnostih, četudi daleč od domovine. Tako bodo tudi izpolnili svoje poslanstvo, ki ga imajo v svojem zemskem življenju. Škof Buteler je Slovencem tudi sporočil, da je nadškof Anton Vovk kot živi mučenik, že ves ohromel in napol slep, napravil nanj tako silen vtis, da je s solzami v očeh prejel njegov blagoslov. Tudi nadškof Vovk je imel ob tem slovesu od argentinskega cerkvenega dostojanstvenika solzne oči.

Škofa mučenika, trpina ni več. Slovanska blagovestnika sv. brata Ciril in Metod, ki sta varuha ljubljanske nadškofije, sta ga prav na svoj praznik povedla pred božji prestol.

Kronist v svobodnem svetu je tedaj o nadškofu Vovku zapisal: „Bil je trpin. V vse odtenke njegovega trpljenja je moglo prodreti samo božje oko. Vedo pa premnogi Slovenci, koliko težkih noči je pokojni nadškof preživel v mučnih zaslišavanjih, koliko zank so mu postavljali, koliko grobih načinov so iznašli, da bi ga pritisnili ob tla. Morda je še najmanjše zlo bilo tisto, kar je šlo v svet in mu dalo ime: ko so ga namreč na novomeški postaji polili z bencinom in zažgali. Vse to je zrahljalo njegovo zdravje, ni pa uklonilo njegovega duha. Ostal je do smrti dobri pastir in v skrbi za ovce še pravočasno poskrbel za pomočnika na ljubljanskem škofijskem sedežu."

Zadnje zemsko počivališče je dobil pri Sv. Križu v Ljubljani. Poleg slovenskega cerkvenega očaka in preroka Jegliča in v družbi duhovnikov. Od tam še naprej kot neugasljiva plamenica sveti Slovencem in jim razsvetljuje pot iz mraka in teme komunistične sužnosti v vstajenje in novo življenje slovenskega naroda v svobodi in demokraciji.

ŽIVLJENJSKA POT NADŠKOFA ANTONA VOVKA

Rodil se je kot pranečak prvaka slovenskih pesnikov dr. Prešerna v Vrbi, 19. maja 1900. Leta 1923 je postal duhovnik. Kaplanoval je v Metliki in Tržiču, kjer je leta 1928 postal župnik. Za stolnega kanonika v Ljubljani je bil imenovan leta 1940, leta 1944 je postal rektor ljubljanskega semenišča. L. 1954 je kot generalni vikar prevzel vodstvo ljubljanske škofije, naslednje leto je bil posvečen v škofa, po smrti škofa dr. Rožmana pa je bil leta 1959 imenovan za rezidencialnega ljublj. škofa. Ob proslavi 500-letnice obstoja ljubljanske škofije l. 1962 je bil ob njenem povzdigu v nadškofijo imenovan za prvega ljubljanskega nadškofa. Umrl je 7. julija 1963. Pokopali so ga 10. julija 1963 pri Sv. Križu v Ljubljani. K zadnjemu počitku ga je spremljalo 20.000 vernih in hvaležnih Slovencev.

Vovkovo škofovsko geslo je bilo „V Boga zaupam".

prelat dr. franc grivec

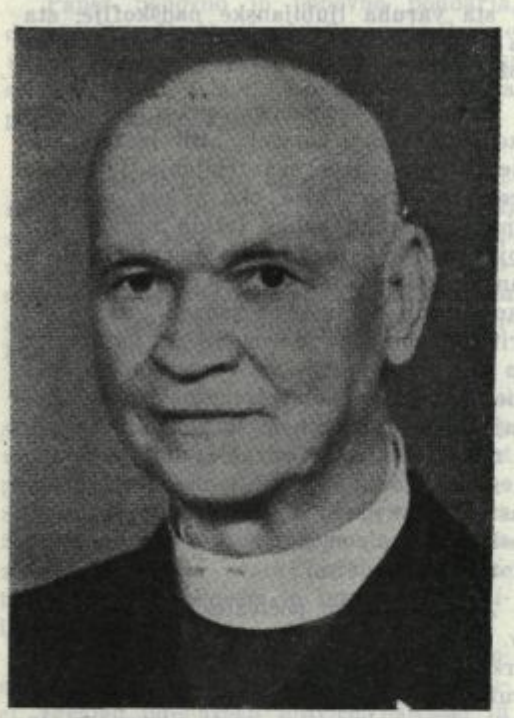

V Ljubljani je 26. junija 1963 umrl v 85. letu starosti v svetu široko znani slovenski znanstvenik, profesor ljubljanske teološke fakutete, prelat dr. Franc Grivec. Pokopan je bil v Ljubljani v petek, 28. junija.

Rodil se je 19. okt. 1878 v župniji Ajdovec pri Novem mestu (v vasi Veliki Lipovec, kjer je bil doma kot njegov ,sosed tudi pok. škof skopjanski dr. Janez Gnidovec).

Že v srednji šoli v Ljubljani se je z navdušenjem posvečal študiju slovanskih jezikov in se zanimal za rusko ter pozneje tudi za češko književnost. V tem mu je bil tovariš njegov mladostni prijatelj Ivan Prijatelj, poznejši slovenski literarni zgodovinar na ljubljanski univerzi (umrl leta 1936).

Bogoslovje je študiral v Ljubljani in se je že v teh letih posebej zanimal za rusko krščanstvo, zlasti za velikega ruskega krščanskega filozofa Vladimira Solovjeva. O teh vprašanjih se je že v tistem času oglašal s članki in razpravami v Katoliškem obzorniku (1899-1902).

Za duhovnika je bil posvečen 12. julija 1901 in bil nato poslan na univerzo v Innsbruck, da nadaljuje teološke študije in napravi doktorat. Tam je v tistih letih bilo na teoloških študijah več slovanskih duhovnikov z Vzhoda, zlasti Ukrajincev. Z njimi je mladi Grivec navezal tesne prijateljske stike, ki so mu bili v oporo in pobudo pri njegovem študiju vprašanj iz vzhodne teologije. V pripravljanju doktorske disertacije s tega področja se je dalje časa mučil tudi na univerzi v Krakovu. Teološki doktorat je dosegel leta 1905.

Ko se je po končanem študiju vrnil v domovino, je bil najprej eno leto v dušnem pastirstvu kot kaplan v Dobu pri Domžalah. L. 1906 pa je bil imenovan za študijskega prefekta v ljubljanskem semenišču (1906-1916). Naslednje leto je prav tam začel tudi predavati filozofijo in osnovno bogoslovje ter je postal na tem mestu l. 1916 pravi, redni profesor.

Konec prve svetovne vojne je bil 19. apr. 1919 poklican na univerzo v Zagreb, kjer je predaval vzhodno teologijo. Po letu dni pa se je 20. apr. 1920 že vrnil na teološko fakulteto novoustanovljene univerze v Ljubljani. Tu je potem skozi do smrti predaval osnovno bogoslovje, s posebnim ozirom na krščanski Vzhod (ekleziologijo in vzhodno teologijo). Večkrat je bil tudi dekan te teološke fakutete.

V zvezi s tem glavnim predmetom svoje profesure se je veliko posvečal raziskovanju življenja in dela slovanskih apostolov sv. Cirila in Metola. Zlasti se je v globlje in podrobnejše znanstveno delo na tem področju zakopal nekako l. 1935 in je v tem ostal do smrti ter se priboril do lepih znanstvenih izsledkov, kar mu je tudi prineslo svetovni sloves.

Na omenjenih področjih je objavil nepregledno vrsto strokovno-znanstvenih člankov in razprav v najrazličnejših domačih in tujih znanstvenih revijah in veliko samostojnih del. Od vsega tu moremo omeniti le glavno.

Kot dober poznavalec ruske in češke literature je že v prvih letih svojega znanstvenega dela napisal med drugim razprave, ki so še danes aktualne: Ruski realizem (1898), Mističen svet s češkega Parnasa (1901), Gogoljeva duša (1902).

S področja dogmatične teologije so glavna tale dela, knjige: Cerkev (dve priredbi: 1924 in 1943), Kristus v Cerkvi (1936), Krščanstvo in Cerkev (1941), Skrivnostno telo Jezusa Kristusa (1944, prevod in komentar okrožnice Pija XII. Mystici Corporis Christi).

O vzhodnih problemih, cerkvenem zedinjenju ter sv. Cirilu in Metodu govore tele knjige: Pravoslavje (1918), Cerkveno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju (1921, tudi v latinskem in češkem prevodu), Slovanska apostola sv. Ciril in Metod (1927, izšlo tudi v češkem, nemškem, slovaškem in poljskem prevodu), Žitja Konstantina in Metodija (dve priredbi: 1936 in 1951), Slovenski knez Kocelj (1938, v obširni knjigi je poudarjen pomen sv. bratov za slovensko zgodovino), podobno v knjigi Zarja stare slovenske književnosti (1924, o brižinskih spomenikih); za mednarodni svet je svoja dogajanja o življenju in delu sv. Cirila in Metoda strnil v nemško pisani knjigi Konstantin und Method — Lehrer der Slaven (Wiesbaden 1960), vire za življenje in delo sv. Cirila in Metoda je izdal v latinsko pisanem delu Constantinus et Methodius Thessalonicenses — fontes (Zagreb 1960, skupaj s prof. F. Tomšičem), za cirilmetodijsko leto 1963 je pripravil za Mohorjevo družbo v Celju nekoliko bolj poljudno pisano delo Sv. Ciril in Metod (1963) in obenem Šmarnice Sv. Ciril in Metod — Marijina častilca (1963).

Z istega področja so znanstvene razprave in nekatere brošure: Ideja ciril-metodijska (1903, brošura, tudi v češčini), Ivan Grozni in Rim (1907), De unionis cum Russia conatibus (Praga 1908), Sv. Ciril in Metod, apostola cerkvene edinosti (1910, brošura), T. H. Masaryk (1915), Apologetični pomen konverzij (1916), Vladimir Solovjev (1917), Dostojevski o pravoslavju in katoličanstvu (1918), Opazke o vzhodnem vprašanju (Zagreb 1919, v hrvaščini), Pravovernost sv. Cirila in Metoda (1921), Viri Ciril-Metodijeve teologije (1923), Vladimir Solovjev i biskup Strossmayer (1925, tudi v ruskem prevodu), Sv. Sava in Rim (1938, brošura, tudi srbsko), Vitae Constantini et Methodii (Olomuc 1941, v reviji Acta Acad. Velehr.).

Vprašanja, kjer je prelat Grivec znanosti veliko prispeval, so zlasti tale: 1. Nauk o Cerkvi kot skrivnostnem telesu Kristusovem; prvi je ta nauk vdelal v teološki traktat o Cerkvi, za kar je prejel posebno pohvalo s papeškim pismom l. 1924; ta nauk je bil pozneje obširno podan v okrožnici Pija XII. Mystici Corporis Christi (1943). 2. Vzhodni nauk o rimskem primatu. 3. Življenje, delo in nauk sv. Cirila in Metoda. Tu je velikega pomena za znanost, da je tudi pod teološkim vidikom potrdil in dokazal zgodovinsko verodostojnost staroslovenskih virov, ki so včasih o njej dvomili, zlasti Žitja Konstantina in Žitja Metodija. Ob tem je odkril izvirno in bogato dejavnost teološko-literarne šole svetih slovanskih bratov.

Čeprav je pok. prelat po svoji duševni usmerjenosti bil predvsem znanstvenik, je vendar za realizacijo ideje, ki ji je služil, veliko posegal tudi na praktično življenjsko področje. Tako je sodeloval pri ustanovitvi in organizaciji Apostolstva sv. Cirila in Metoda med Slovenci in Hrvati. V letih 1924-1926 je prirejal letna poročila „Apostolstva sv. Cirila in Metoda pod zavetjem Device Marije v Ljubljani in Bratovščine sv. Cirila in Metoda v Mariboru"; ta poročila so nosila naslov Kraljestvo božje, ki ga je v letih 1927-1933 urejal prelat Grivec in je v njem tudi sam mnogo pisal za udomačenje unionistične in cirilmetodijske misli med našim ljudstvom. V ta namen se je oglašal tudi v Domoljubu, Bogoljubu in Slovencu. V isti namen je tudi priredil molitvenik z naslovom Apostolski molitvenik, ki je izšel v dveh izdajah (1918 in 1928).

Dalje je prelat dr. Grivec odločilno sodeloval v pripravi in izvedbi unionističnih kongresov na Velehradu, v Ljubljani in Pragi. Ob priložnosti kongresa v Ljubljani 1925, mu je papež tudi dal priznanje za zasluge, ko ga je imenoval za svojega hišnega prelata. Za vse njegove zasluge za teološko znanost in cirilmetodijsko vprašanje in pri delu za zedinjenje ga je l. 1962 sv. stolica odlikovala še z višjo prelatsko stopnjo (apostolski protonotar). Prejel je še druga cerkvena in svetna odlikovanja. Olomuški nadškof dr. Leopold Prečan ga je bil že prej imenoval za pravega duhovnega svetnika, češka vlada ga je pa odlikovala z redom „belega leva" in za njegovo 70-letnico l. 1948, mu je praška univerza podelila častni doktorat.

Prelat Grivec je še dočakal zmagoslavje, ki ga njemu tako draga cirilmetodijska ideja doživlja zadnja leta, kar mu je gotovo bilo v veliko zadoščenje in veselje. Mislim tu na dejstva, kot so naslednja: L. 1957 je sv. stolica uvedla poseben ofi-

cij, ki ga uporabljajo na praznik sv. Cirila in Metoda slovanske škofije, nove, moderne lekcije zanj je pripravil prav prelat Grivec. Ljubljanska škofija je bila ob svoji 500-letnici l. 1962 izročena v varstvo kot glavnima zavetnikoma sv. Cirilu in Metodu. V zvezi s sedanjim II. vatikanskim koncilom ter njegovimi liturgičnimi reformami in delom za krščansko edinost se ime sv. Cirila in Metoda vedno pogosteje omenja. Zanimanje za slovanska apostola je na višku prav to leto, za 1100-letnico njunega nastopa na Moravskem. Papež ju slavi, ter spodbuja k njunemu češčenju in praznovanju pomembnega jubileja, ves svet se ozira nanju. Pri praznovanju velikega jubileja v domovini je pok. prelat Grivec odločilno sodeloval. Pripravil je za to leto Metodu in Marijinem češčenju na Vzhodu, (1963) posebne Šmarnice o sv. Cirilu in sodeloval pri pripravi cerkvenih pastirskih pisem o praznovanju jubileja, pripravil po želji cerkvenih predstojnikov novo, sodobno knjigo o sv. Cirilu in Metodu, ki jo je izdala Družba sv. Mohorja v Celju. Prav zadnje dni pred smrtjo je še pripravil predavanje o sv. Cirilu in Metodu kot apostolih vesoljnega edinstva za cirilmetodijsko zborovanje v Salzburgu od 12. do 16. julija 1963. Vso izredno delavnost pri njegovi visoki starosti mu je nenadno prekinila smrt.

Za 70-letnico prelata Grivca je l. 1948 mednarodna znanstvena revija za cirilmetodijska vprašanja Acta Academiae Velehradensis (Olomuc, Čehoslovaška) izdala posebno slavnostno, njemu posvečeno številko. V posvetilu je profesor dr. Fr. Jemelka o slavljencu napisal lepe besede, ki veljajo posebej še ob grobu pokojnega prelata: „Sejalec je šel seme sejat, seme resnice in ljubezni, seme edinosti in miru v Kristusu... Prelat dr. Grivec je sejal seme, ki sta ga velikemu slovanskemu svetu prinesla sv. Ciril in Metod, in je pri tem v obrambi ene, svete, vesoljne in apostolske Kristusove Cerkve bil po čudoviti bistrosti podoben Konstantinu-filozofu in po apostolski delavnosti ter odločnosti sv. Metodu. V neprestanem trudu je doslej sejal in more sedaj z veseljem povezati bogate snope zaslug v čast Kristusove Cerkve in v korist ter porast edinosti slovanskega sveta."

Prva stran spomenice škofu krške škofije v Celovcu, poslane s tabora v Slomškovem domu dne 22. septembra 1963.

B. R.

papež pavel VI.

21. junija 1963 ob 11.30 je bil pri petem glasovanju kardinalov izvoljen za papeža milanski nadškof kardinal Giovanni Battista Montini. Napovedovan in pričakovan je bil skoro z isto gotovostjo kakor petindvajset let prej Eugenio Pacelli, poznejši Pij XII.

Giovanni Battista Montini je bil rojen 26. septembra 1897 v lombardski vasici Concessio blizu mesta Brescia. Oče, odvetnik, časnikar in politik je bil odličen katoličan, mati dobra vzgojiteljica. Osnovno in srednjo šolo je končal v domačem mestu v jezuitskem zavodu. Tudi bogoslovje je dokončal tam in bil posvečen v duhovnika v maju 1920. Potem je študiral tri leta v Rimu na Gregoriani in na državni univerzi, kasneje na cerkveni Papeški akademiji.

Leta 1923 je bil poslan za pomočnika na nunciaturo v Varšavo, naslednje leto je v Rimu dobil službo v državnem tajništvu, kjer je ostal trideset let. Prva leta je opravljal drugotne funkcije, leta 1937 pa je postal subštitut državnega tajništva za redne, to je notranje zadeve Cerkve. Tajnik je bil tedaj kardinal Pacelli. Ko je ta postal papež in je kmalu nato umrl državni tajnik Maglione, je ves čas sam opravljal delo državnega tajnika. Monsinjorja Montinija je imenoval l. 1952 za namestnika državnega tajnika. Naslednje leto ga je hotel imenovati za kardinala, pa je ta to čast odklonil. Pij XII. je njegovo odločitev pohvalil in mu dal izreden privilegij prednosti pred vsemi katoliškimi nadškofi in škofi.

1. novembra 1954 je bil Montini imenovan za milanskega nadškofa. Papež Janez XXIII. ga je 15. decembra 1958 v svojem konzistoriju prištel med kardinale. Na 2. vatikanskem cerkvenem zboru ga je vključil v najvažnejšo komisijo, v tajništvo za izredna vprašanja.

Na praznik presv. Srca Jezusovega, 21. junija 1963 je bil kardinal Montini izvoljen za papeža in si je privzel ime Pavel VI. 30. junija, na Spomin sv. Pavla, je bil kronan na trgu sv. Petra.

Sveti oče Pavel VI., 264 Kristusov namestnik, po izvolitvi za papeža dne 22. VI. 1963 v Sikstinski kapeli. Poleg njega stoji prefekt za obrede msgr. Dante, držeč v rokah poslanico, katero je novi papež takoj nato naslovil na ves svet.

Po pravici pričakuje svet od novega papeža velikih stvari.

Osebno je to silno nadarjen in intelek-

tualen človek, odprt za vse zdravo, pa naj bo najnovejše, po značaju obziren, a obenem odločen. Odlikujejo ga prave vladarske kreposti.

Razen tega ima najrazličnejše izkušnje iz preteklosti: z državne univerze, z drž. tajništva in z milanskega nadškofijskega sedeža. Na svetni univerzi je dobil važno odprtost sodobnega dušnega pastirja za laični svet, za svet znanosti in tehnike, filozofije in prava. Mogel se je približati življenju. V dolgih letih v državnem tajništvu in ob mentorstvu velikega Pija XII. je spoznal dodobra Cerkev v njenih notranjih in zunanjih vprašanjih. V Milanu je prišel v vsakdanji stik s tovarnami in delavci, stavkami in revščino, komunisti in kapitalisti, umetnostjo in kinom, literaturo in politiko.

Kako pojmuje novi papež svoje poslanstvo, je vidno iz imena, ki si ga je privzel, in iz nastopnega govora. Hotel se je imenovati Pavel, kot se je imenoval največji apostol narodov, ki je odprl Cerkev poganom, nejudom. Velika naloga Cerkve danes je, odpreti vrata novim poganom. Treba je zbrisati s Cerkve prah, ki se je v stoletjih nabral, da bo tudi to, kar je človeškega v njej, svetlo in vabljivo. V nastopnem govoru je Pavel VI sam povedal, da hoče nadaljevati delo Janeza XXIII.: njegova glavna naloga bo nadaljevati 2. vatikanski koncil, reformiral bo cerkveni zakonik, nadaljeval delo za pravičnost v smislu socialnih okrožnic, delal za mir med narodi in edinost kristjanov.

Novi veter, ki je zavel v Cerkvi z Janezom XXIII., bo našel v Pavlu VI., bolj podobnem po svoji intelektualni usmerjenosti in diplomatski formaciji Piju XII. kot njemu, odličnega nadaljevalca svojih načrtov.

Slika na desni strani je edinstven pogled na otvoritev drugega obdobja koncila 29. 9. 1963 ob poi dvanajstih dopoldne: Na prestolu pred oltarjem konfesije sedi papež Pavel VI. Ob njem kardinal Ottaviani, na desni kardinal Di Jorio in msgr. Dante. Desno ob grobu sv . Petra koncilski podtajniki. Za njimi švicarska straža. V ozadju tribuna sv. Helene s kipom svetnice, ki drži v roki sv. križ. Na tribuni povabljenci. Pod njo desno sede predstavniki švicarske, plemiške in palatinske garde in papeževega dvora. Takoj za njimi so časnikarji. Dopisnik Svobodne Slovenije je v prvi vrsti, za dvema cerkvenima dostojanstvenikoma, ki sedita. Na nadaljnji tribuni desno so diplomatski predstavniki. Pod tribuno sede predstavniki, opazovalci in delegati drugih ver. Tu se prične druga avla. Sredi je koncilski oltar. Na njem je dragocen podstavek, kjer je izpostavljena knjiga evangelijev. Na oltarju bodo vsak dan ob 9 darovali koncilsko sv. mašo. Levo vrsta klopi s koncilskimi očeti, ki so napolnili avlo na obeh straneh glavne ladje do vzhodnih vrat bazilike. Skupino, levo od koncilskega oltarja, predstavljajo kardinali. Nasproti njim sedijo pevci sikstinske kapele. Sredi med njimi njihov voditelj msgr. Bartolucci. Za njimi vršita častno stražo pred kipom sv. Petra, ki je oblečen v škofovska oblačila s tiaro na glavi, dva vojaka švicarske garde v srednjeveški oklepni uniformi. Desno je mala koncilska prižnica. Na njej stoji koncilski tajnik msgr. Felici in moli v imenu koncilskih očetov veroizpoved. Nato pričenjajo klopi s koncilskimi očeti. Prvi v prvi klopi med dvema klerikoma, nepokrit s sivimi lasmi, je najstarejši koncilski oče in najstarejši škof msgr. Carinci, ki je lani izpolnil 100 let. Še vedno daruje sv. mašo, hodi peš in je duševno izredno priseben.

Na sliki je videti bogato opremo in bajno razsvetljavo bazilike. Povsod so televizijski in drugi aparati. Za televizijskim aparatom levo pred oltarjem vidite v predzadnji vrsti črn obraz. To je kardinal Rugamwa iz Tanganjike.

Takoj zatem, ko je bila posneta ta slika, je papež Pavel VI. pričel z otvoritvenim govorom drugega zasedanja koncila. V govoru je poudaril štiri glavne namene koncila: poznanje Cerkve, njeno reformo, zopetno zedinjenje vseh kristjanov v eno samo enoto in razgovor Cerkve s sodobnim svetom. V svojem govoru se je zlasti spomnil vseh, ki trpe zaradi vere in izrekel odločno obsodbo preganjanja Cerkve s strani komunističnih režimov.

IVAN VODOVNIK

za narodne pravice koroških slovencev

Lansko leto je bilo podano v okviru koroškega prispevka za Zbornik obširno poročilo o delovanju Narodnega sveta koroških Slovencev od občnega zbora januarja meseca 1960 do zadnjega občnega zbora oktobra meseca 1962.

Takoj po občnem zboru so se začele tudi med koroškimi Slovenci priprave za državnozborske volitve, ki so bile razpisane za 18. november 1962. Spričo zadržanja koroške OeVP (Ljudske stranke) do Slovencev bi bilo težko zagovarjati pred našimi ljudmi, naj oddajo svoj glas Avstrijski ljudski stranki, kljub temu, da je med vidnimi predstavniki te stranke na Koroškem nekaj tudi takih, ki so se v zadnjem času v marsičem zavzeli za interese slovenske manjšine. Med nje spada na vsak način poslanec avstrijskega državnega zbora dr. Ludwig Weiss.

Iz dvojezičnega ozemlja prihaja tudi inž. Truppe, namestnik deželnega glavarja, ki je ob priliki otvoritve cest, mostov itd. kot pristojni referent v koroški deželni vladi že parkrat vabil k tem slovesnostim tudi predstavnike katoliško usmerjenih koroških Slovencev. Vsa ta dejstva so razveseljiva, vendar bode koroške Slovence ob vsem tem v oči in v srce žalostna resnica, da je glasilo Ljudske stranke na Koroškem „Volkszeitung" protislovensko usmerjeno. Ne boš našel v njem kake tople besede za slovensko manjšino, če izvzamemo objektivno pisana poročila o prireditvah Slovenske gimnazije v preteklih letih. Vrh tega se tudi še naprej zaganja v vse, kar je slovenskega, deželni poslanec OeVP dr. Einspieler, ki velja za predstavnika „Windischarjev". Po rodu Slovenec z Gur sodeluje skoro pri vseh nemško-nacionalnih organizacijah, katerih cilj je, iztrebiti čim prej slovensko besedo na južnokoroških tleh. Ob priliki zadnjega ljudskega štetja leta 1960 so po naših občinah prav pripadniki Ljudske stranke najbolj prigovarjali našim ljudem, naj vpišejo namesto slovenščine za občevalni jezik „windisch", „windischdeutsch", deutsch-windisch" ali celo — „deutsch", da bi ne prišli v nevarnost veljati za protidržavne.

Ob teh ozadjih torej se je bilo treba pri državnozborskih volitvah odločiti, kateri stranki bomo oddali katoliško usmerjeni koroški Slovenci svoj glas. Kandidirale so Avstrijska ljudska stranka (OeVP), Socialistična stranka (SPOe), Stranka svobodnjakov (FPOe) — nekdanji nacisti —, komunistična stranka (KPOe) ter Evropska federalistična stranka (EFP). Zadnja je kandidirala na novo ter ni imela nobenih izgledov, da bi pridobila vsaj en mandat, za katerega je bilo potrebnih približno 25.000 glasov. Iz tega je razvidno, da je prišla za katoliško usmerjene koroške Slovence izmed vseh strank v poštev le Ljudska stranka. Po številnih posvetovanjih je padala dokončna odločitev na zborovanju krajevnih zaupnikov dne 21. oktobra 1962. Ožji odbor Narodnega sveta je izdelal nato na podlagi tega sklepa sledeči proglas k volitvam v avstrijski državni zbor:

„Avstrijski državljani so pozvani, da 18. novembra 1962 izvolijo nov parlament, ki naj bi bil izraz volje avstrijskih volilcev. Tudi mi smo avstrijski državljani in tudi mi smo pozvani, da z glasovnico izrazimo svojo voljo. Brez dvoma odločitev ni lahka. Pri vsem težkem položaju pa bi bilo napačno, da bi stali ob strani. Izpovedati hočemo, da se zavedamo pravic in dolžnosti kot avstrijski državljani ter bomo z glasovnico izrazili svoje mnenje in svojo željo, kako naj bi bila urejena in vodene država, v kateri živimo in s katero delimo gospodarski napredek, s katero bomo delili vso njeno nadaljnjo usodo in bodočnost.

Prav iz tega vidika bo naš glas 18. novembra jasen dá k državi in tudi jasen dá k stranki, ki nosi najtežji del in največjo odgovornost kot prva državna stranka. Zavedamo se, da gre pri teh volitvah za velike odločitve, namreč za to, ali bo država

tudi v bodoče ohranila dosedanjo državnopolitično samostojnost ali pa se bo naslonila iz svetovnonazornih in gospodarskih momentov pod vodstvom avstro-socializma politično na sile Vzhoda, kjer je zatrta vsaka osebna, verska in gospodarska svoboda ter brezobzirno vlada kolektiv. Svoboda kot jo pojmujemo v zapadnoevropskem smislu, je največja dobrina, ki jo moramo braniti z glasovnico tudi mi. Enkrat zaigrana, je za nas lahko za vedno zaigrana! To svobodo brani odločno proti avstro-marksizmu Avstrijska ljudska stranka, ki jo bomo prav zato pri volitvah podprli tudi koroški Slovenci..."

Volitve v avstrijski državni zbor so prinesle marsikatera presenečenja. Avstrijska ljudska stranka je dobila 5 mandatov več kot socialisti. V državnem zboru je sedaj zastopana z 81, socialisti pa s 76 poslanci. Nič manj presenetljivo ni bilo številčno nazadovanje stranke neodvisnih (FPOe). V državnem zboru je zastopana z 8 poslanci.

Močno je napredovala Avstrijska ljudska stranka tudi na Koroškem. Nemški avstrijski listi so še posebej poudarjali prirastek OeVP v celovškem, velikovškem in beljaškem okraju, torej v okrajih naselitvenega ozemlja manjšine, dočim so socialisti v južnem delu Koroške močno nazadovali. Glavni vzrok je gotovo v tem, da so Slovenci spregledali dvolično igro socialistov, ki so na eni strani polni lepih besed, na drugi strani pa še ničesar niso podvzeli, da bi popravili krivico storjeno koroškim Slovencem s protiustavnim odlokom deželnega glavarja, ki je bil izdan jeseni 1958 za pouk na južnokoroških osnovnih šolah.

Pri naslednjih volitvah je bila odločitev za koroške Slovence še težja. 28. aprila 1963 so bile namreč v Avstriji volitve državnega predsednika. Socialisti so kandidirali dr. Schaerfa, ki si je pridobil kot predsednik v preteklih letih zaupanje v najširših plasteh avstrijskega prebivalstva, Avstrijska ljudska stranka pa nekdanjega kanclerja inž. Raaba. Tudi pri teh volitvah so končno odločali pri nas svetovnonazorski momenti ter smo izdali poziv, naj oddajo katoliško usmerjeni Slovenci svoj glas Raabu.

Razume pa se, da so bili pred volitvami v državni zbor in volitvami državnega predsednika razgovori s predstavniki Avstrijske ljudske stranke. O rezultatih teh razgovorov je še preuranjeno govoriti.

Pri volitvah državnega predsednika je sicer zmagal, kot je bilo pričakovati, dr. Schaerf, vendar smo prepričani, da je bila naša odločitev pravilna. Kljub nazadovanju v drugih avstrijskih deželah, je Ljudska stranka na Koroškem pri volitvah v primerjavi z zadnjimi državnozborskimi volitvami celo napredovala. Tako državnozborske volitve kot volitve državnega predsednika so pokazale, da ima Avstrijska ljudska stranka v slučaju, da jo podprejo koroški Slovenci tudi pri državnozborskih volitvah, resne izglede, pridobiti v deželnem zboru enega poslanca več, kar bi imelo za posledico razširitev vpliva pri deželni vladi za eno vladno mesto. Socialisti so sedaj v koroški deželni vladi zastopani s štirimi člani, Avstrijska ljudska stranka z dvema, svobodnjaki (FPOe) pa z enim.

Za danes je možna edinole ugotovitev, da bo zaviselo popolnoma od zadržanja predstavnikov Avstrijske ljudske stranke v deželi, kakšno bo naše stališče pri deželnozborskih volitvah spomladi leta 1965. Do tedaj je še čas, da stranka z dejanji prepriča koroške Slovence o svoji pripravljenosti, ugoditi določenim željam manjšine ter se zavzeti širokogrudno za realizacijo člena 7 avstrijske državne pogodbe.

Že spomladi leta 1964 pa bodo na Koroškem občinske volitve, ki bodo terjale od nas v zimskih mesecih podvojene aktivnosti po vaseh, da zagotovimo manjšini čim boljši izid.

Glede realizacije člena 7 državne pogodbe je bilo doslej na zunanjem ministrstvu pet razgovorov s predstavniki manjšine, zadnji je bil meseca februarja leta 1962. Medtem je vlada nakazala slovenskim izseljencem materialno odškodnino v zvezi z njih izseljitvijo v nacistični dobi, v namene manjšine pa je finančno ministrstvo nakazalo obema osrednjima političnima organizacijama koroških Slovencev prvi milijon šilingov. Na ta način je omogočeno nadaljnje izhajanje „Našega tednika-Kronike", slovenski dijaški domovi pa so postali s to pomočjo v marsičem bolj prijazni in udobni. Tudi za leto 1963 je predvidena enaka vsota v namene majšine. Zadevne prošnje so bile pravočasno oddane ter pričakujemo, da bo denar spomladi leta 1964 nakazan.

Žal pa doslej ni uspelo rešiti manjšinskega osnovnega šolstva. Še vedno ne obstaja manjšinski šolski oddelek, sedanji nadzornik za dvojezične šole bo šel s 1. januarjem v pokoj ter se že leta sem ne briga za slovenski pouk, kot bi to bil po svoji vesti dolžan. Pričakovati je, da bo s upokojitvijo nadzornika to mesto za slovenski pouk na dvojezičnih glavnih šolah razpisano in zasedeno tako, kot si to koroški

Slovenci želimo. Za to more priti vpoštev samo oseba našega zaupanja! Enako še ni bilo zasedeno mesto nadzornika za slovensko gimnazijo in slovenski pouk na srednjih šolah Koroške.

Prepričani smo, da je možno rešiti šolsko vprašanje le, če je vzpostavljen tudi manjšinski oddelek, katerega predstavniki bi se morali posvečati potem z vso resnostjo zadevam učiteljstva ter kvalitetnega slovenskega pouka.

Dočim je letos na ljudskih dvojezičnih šolah verjetno spet manj prijav kot lansko leto, nekateri dvomijo, dabi jih bilo več kot 1600, pa je prijavljenih sedaj na Slovenski gimnaziji že nad 320 učencev. Obstajajo tudi izgledi za izgradnjo lastnega poslopja, ker je prosvetni minister dr. Drimmel Slovenski gimnaziji, na kateri poučuje že 21 učnih moči, zelo naklonjen.

Vendar vsled industrializacije, tujskega prometa, materialističnega mišljenja tudi že v naših vrstah, vsled zgodovinskih momentov kot večdesetletnega ponemčevanja v šolah in nenaklonjenosti javnega mnenja tudi še dandanes na terenu nazadujemo. To jasno kažejo številke k slovenskemu pouku prijavljenih otrok na dvojezičnih šolah. Zadržanje cerkvenih krogov v zvezi z učnim jezikom pri verouku nazadovanje na terenu vedno bolj pospešuje. Saj določa škofijski dekret, da se morajo k dvojezičnemu pouku prijavljeni slovenski otroci učiti verouk nemško-slovensko, slovenski otroci, ki niso k dvojezičnemu pouku prijavljeni pa se morajo učiti verouk nemško. Takega smrtnega udarca še nobena posvetna oblast ni zadala koroškim slovencem kot generalni vikar dr. Kadras z omenjenim dekretom. Razumljivo, da manjšina k temu ni mogla molčati ter je podvzela več odločnih korakov, da se ta krivica popravi. Svetovno javnost je Naš tednik-Kronika opozoril na nevzdržne razmere s člankom „Kdo nosi v škofiji zadnjo odgovornost pred Bogom?" Ker ga Narodni svet koroških Slovencev ni bil pripravljen preklicati, je celovški ordinariat vložil tožbo, da prisili uredništvo našega lista in Narodni svet k objavi od ordinariata zahtevanega popravka. Tak popravek je poslal Narodnemu svetu koroških Slovencev in uredništvu „Našega tednika-Kronike" tudi župnik Mucher iz Gospe Svete, ki je že ob priliki ljudskega štetja ostro napadel manjšino v zloglasni brošuri „Minderheit ohne Maske". Popravek je poslal Narodni svet celovškemu škofu, saj je v njem napadal župnik Mucher papeža Janeza XXIII., blatil sveta brata Cirila in Metoda ter vso slovensko duhovščino. Izgleda, da se je župnik Mucher s tem ni zadovoljil, ampak je svoje Narodnemu svetu poslane napade na našo duhovščino še poostril ter so bili objavljeni v letaku „Unsere Heimat", ki je bil poslan septembra 1963 vsaki družini na dvojezičnem ozemlju. Slovenske duhovščine doslej še nihče ni tako zlohotno napadel, kot „nemški" župnik Mucher, edino nacisti so zmogli takih izlivov. Tako tudi Narodni svet koroških Slovencev ni mogel molčati ter je objavil nato neobjavljeni del Mucherjevih izbruhov, kar je končno sam izsilil. Mucher je hotel dokazati, da slovenska duhovščina v deželi slavizira in slovenizira ter ščuva; dokazano pa je bilo z njegovimi pamfleti baš nasprotno.

Kjub ranam, na katerih krvavi narodno telo ob udarcih, ki jih prejema tudi od strani cerkvenih krogov, pa je občudovanja vredna neupogljiva življenjska sila koroških Slovencev. To vidimo na primeru gimnazije ,na razveseljivih pojavih učiteljskega naraščaja dvojezičnih šol ter literarnem in oderskem udejstvovanju Mladjevcev. Profesor Janko Mesner pa je prevedel za koroško založbo „Bertl Petrej" v nemški jezik „Samorastnike" Prežihovega Voranca. Vse kaže, da se bodo Slovenci prej ali slej uveljavili kljub neugodnemu položaju.

Prva matura na slovenski gimnaziji v Celovcu

Na vrhu: Koroški dež. glavar Wedenig je izročil prvim slovenskim maturantom na zaključni gimn. akademiji 23. VI. 1963 zrelostna spričevala

Desno zgoraj: Dež. glavar Wedenig izreka čestitke ravnatelju slov. gimnazije dr. J. Tischlerju k lepemu uspehu prve mature na njegovem zavodu

Levo zgoraj: V zgodovinskih „Svatnah", kjer je dom Miklove Žale, je imel l. 1963 novo mašo g. Andrej Kajžnik. Študiral je v Germaniku v Rimu in bil tam tudi posvečen v duhovnika

Spodaj: Slovenski otroci z darili za mamice na materinski proslavi

R. M.

slovenska gimnazija v celovcu

Leta 1962 je praznovala slovenska gimnazija v Celovcu kot avstrijska državna srednja šola petletnico svojega obstoja. V svečani akademiji je šola pokazala slovenski in nemški javnosti svoje petletno delo in žela za to lepo priznanje.

Svoje delo pa je leta 1963 šola kronala s prvo maturo na tem zavodu. Leta 1913 je bila v avstro-ogrski monarhiji prva matura na popolni slovenski gimnaziji v škofovih zavodih v Št. Vidu nad Ljubljano. Pol stoletja pozneje pa so tudi koroški Slovenci doživeli tak slavni kulturni praznik. Razume se, da smo spomladi opazili med profesorji in maturanti neko nervozo, saj je bila matura prva velika preizkušnja te šole.

Bilo je konec majnika, ko smo srečavali maturante na celovških ulicah, ko so prihajali od pismenih izpitov. Bili so ponosni in samozavestni. „Ni bilo tako strašno," so ugotavljali. Seve je bila tedaj ustna matura še pred njimi. Tu pa je bilo v krogu dijakov in profesorjev mnogo ugibanja, kdo bo predsedoval prvemu zrelostnemu izpitu na tem mladem zavodu. Tudi to vprašanje je prosvetno ministrstvo na Dunaju rešilo s tem, da je določilo za predsednika ustne mature direktorja višje realke na vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu gospoda Adalberta Schreinerja, ki je po rodu gradiščanski Hrvat.

Dne 17. in 18. junija so bili pod predsedstvom direktorja Schreinerja ustni izpiti, h katerim je bilo pripuščenih 16 učencev osmega razreda in sicer 7 deklet ter 9 fantov. Šest fantov je opravilo zrelostni izpit z odliko, vsi ostali pa so izdelali (Bogataj Bogomir, Greiner Hubert, Isopp Mirko, Kattnig Franc, Lausegger Valentin, Leimisch Hilda, Male Anica, Malle Anton, Olip Anica, Oraže Ljudmila, Partl Marija, Partl Martin, Praper Mojca, Smolle Karel, Travnik Breda in Užnik Erik). Sedemnajsti učenec tega razreda pa je bil k maturi pripuščen šele v jesenskem terminu 1963.

Slučajno me je okoli poldneva 18. junija vodila pot mimo šole, kjer je nastanjena slovenska gimnazija. Maturanti in njihovi profesorji so prikorakali iz poslopja; vsi okrašeni z domačimi nageljčki in nasmejanih obrazov so se postavili pred fotografa, da ovekoveči ta slavnostni trenutek.

Ker je bila to pač prva matura, so se 18. junija zvečer zbrali k skupnemu slavju maturanti, njihovi starši ter ves profesorski zbor s predsednikom direktorjem Schreinerjem na čelu, da tako v najožjem krogu dajo duška veselju nad lepim uspehom.

V nedeljo, dne 23. junija 1963, pa je praznik prve mature proslavila vsa šola s slavnostno akademijo v Delavski zbornici v Celovcu. Ob tej priliki je deželni glavar g. Wedenig izročil maturantom zrelostna spričevala in jim želel mnogo uspehov na življenjski poti. Udeležba na tej proslavi je bila tako številna, da je bila velika dvorana skoraj premajhna.

Seve spada k maturi tudi maturitetno potovanje. Tega potovanja so se udeležili vsi maturanti in večina profesorjev. Pot je to skupino vodila preko Prevalj na Ravne, v Kotle na Prežihov grob, v Maribor na Slomškov grob, na Pohorje, v Celje, Ljubljano, preko Vrhnike v Škocjansko jamo in k Jadranu okoli vse Istre. Do Splita je to razigrano skupino prevažal avtobus. Od Splita do Dubrovnika pa so plavali po morju in se ustavili tam za dva dni. Zopet je avtobus prevzel prometno službo in odpeljal v Budvo in od tam proti Titogradu (Podgorica). Tik ob albanski meji se je vila gorska pot iz Črne gore v Kosmet, v Prištino, kjer je skupina 26. julija čutila potres v Skopju. Zaradi tega potresa obisk Makedonije ni bil mogoč, pač pa si je skupina ogledala še Beograd, Novi sad, Zagreb in od tam zopet odrinila proti Sloveniji. Da je bilo treba na poti pogledati Otočec, obiskati Muljavo in Novo mesto, se razume. Kakor razberemo iz podrobnih poročil o tem potovanju, se je skupina mudila na Prešernovem grobu v Kranju in obiskala tudi Bled in Vrbo, kjer je ob Prešernovi zibelki bilo zaključeno maturitetno potovanje prvih maturantov slovenske gimnazije v Celovcu.

Seve je bilo za vsakega maturanta po maturi in tudi na potovanju prvo vprašanje, kaj sedaj? Kolikor smo mogli dognati konec septembra 1963, so padle sledeče odločitve:

Štiri maturantke in en maturant so se odločili, da napravijo na celovškem učiteljišču dodatno maturo iz pedagogike in metodike in po enem letu nastopijo učiteljsko službo, ker ravno učiteljev v deželi hudo primanjkuje.

Trije maturanti so se vpisali v celovško bogoslovje, dva se bosta posvetila študiju

prava, eden je odšel na tehniko, eden na medicino, dva se hočeta posvetiti pripravam za učiteljski oz. profesorski poklic na univerzi. O ostalih dveh nismo mogli dognati njihove dokončne odločitve.

Razume se, da bodo ti vsi morali postaviti v življenju svojega moža; upanje je upravičeno, da bodo to storili. Naše najboljše želje jih spremljajo na poti nadaljnjega študija ali v Celovcu ali na Dunaju in v Gradcu.

Izšlo je tudi 6. letno poročilo slovenske gimnazije. Iz tega poročila razberemo, da je šola štela v šolskem letu 1962/63 297 učencev v enajstih razredih. V tem letnem poročilu je profesor petja dr. Czigan posvetil daljšo razpravo „Ziljskemu štehvanju", razrednik osmega razreda dr. Pavel Zablatnik pa nam opisuje zgodovino prvega maturitetnega razreda.

V šolskem letu 1963/64 je na zavodu 322 fantov in deklet v dvanajstih razredih. Tudi število profesorskega zbora se je povečalo na dvanajst. S porastom zavoda seve postaja tudi vprašanje stanovanj za dijake vedno bolj pereče. Mohorjeva družba ima v svojih domovih okoli 240 fantov in deklet in je tako napolnila domove do zadnjih kotičkov. Drugo vprašanje je slej ko prej, kje dobiti pomoč revnim dijakom, ki bi pri svoji nadarjenosti tako pomoč zaslužili. Tretje pereče vprašanje slovenske gimnazije v Celovcu pa je dopoldanski pouk. Na šoli je od vsega začetka 1957, torej že sedmo leto, izključno popoldanski pouk. Da trpi mladina in tudi učitelji, posebno pri vročini majnika in junija, se razume. Obstojajo neke obljube in vsi upajo, da bodo te vladne obljube v doglednem času tudi izpolnjene.

S. B.

slovenci v julijski krajini za svoje pravice

V letu 1963 sta Slovence v Italiji razgibala predvsem dva dogodka: ustanovitev dežele Furlanija-Julijska krajina in volitve v italijanski parlament.

V italijanski ustavi je predvidena ustanovitev posebnih samoupravnih dežel ne samo zaradi posebnih geopolitičnih posebnosti, ampak tudi zaradi narodnih manjšin, katerim so v 6. členu te ustave predvidene posebne norme v njih zaščito. Tako so že prej dobile poseben samoupravni statut Sicilija, Sardinija, Aosta, in Južna Tirolska. Manjkal je samo še zakon o ustanovitvi dežele Furlanija-Julijska krajina.

Italijanski parlament je začel z razpravljanjem o zakonu o ustanovitvi dežele že v prvi polovici l. 1962. Zakonske osnutke so predložile vlada ter socialistična in komunistična stranka. Vladni osnutek seveda ni zadovoljil slovenskih političnih skupin, ker ni predvideval nobenih jasnih določil v zaščito slovenske manjšine, le v členu 3. je omenjal slovensko manjšino. Ko je bilo objavljeno besedilo osnutka posebnega statuta, so predstavniki vseh slovenskih političnih organizacij poslali v Rim predsednikoma senata in poslanske zbornice več pismenih vlog, v katerih so zahtevali vključitev posebnih določil za zaščito pravic slovenske manjšine. Razen tega so nato zastopniki Slovenske katoliške skupnosti, Slovenske demokratske zveze ter Kulturno-gospodarske zveze iz Trsta osebno pojasnili v Rimu slovenske zahteve. Tudi italijanski stranki — komunistična in socialistična— v katere se je vključila večina titovcev, ki so leta 1962 razpustili lastno politično stranko, sta dali nekaj izjav, da bosta zahtevali, naj posebni statut z natančnimi določbami zaščiti pravice slovenske narodne skupnosti. Toda ni prišlo več ko do obljub. Na glasovanju v parlamentu so poslanci obeh teh strank, t. j. komunistične in socialistične, glasovali za vladni osnutek, potem ko so umaknili svoja osnutka, ki sta imela res nekaj konkretnih določil. Tako je v posebnem statutu, ki obsega 71 členov, slovenska manjšina omenjena samo v členu 3.: „V deželi so priznane enake pravice in enako ravnanje vsem državljanom ne glede na njihovo narodno pripadnost. Njihove narodnostne in kulturne značilnosti so zaščitene." Dokaj skopo določilo, če ga primerjamo z določili štatuta za Aosto in za Južno Tirolsko, ki natančno določajo pravice manjšin na šolskem področju, zagotavljajo pravice pri uporabi manjšinskega jezika in upoštevajo razmerje med večinskim narodom in manjšino pri sestavi deželnega sveta.

V pismenih vlogah in v osebnih pojasnilih so predstavniki slovenske manjšine

zahtevali, naj bi posebni štatut predvideval:

1. da smejo pripadniki slovenske narodnostne skupnosti svobodno uporabljati svoj materin jezik v osebnih in uradnih odnosih s političnimi, upravnimi in sodnimi oblastmi s pravico dobiti v svojem jeziku tudi odgovor, listine in potrdila.

2. da se v uredbah o deželnih, pokrajinskih in občinskih uradih določi primerno število funkcionarjev, ki popolnoma obvladajo slovenski jezik.

3. da se slovenski skupnosti zajamči primerno predstavništvo v deželnem svetu, komisijah ter v organih, ki obravnavajo gospodarska in kulturna vprašanja, ki zadevajo Slovence.

4. da se uvedejo na področjih, kjer prebivajo Slovenci tudi slovenski krajevni napisi poleg italijanskih.

5. da se vzgojnim, kulturnim, socialnim in športnim organizacijam narodne manjšine zajamči enakopravno ravnanje tudi kar zadeva uporabe prosvetnih prostorov, radia in pomoč iz javnih skladov.

6. da se ne smejo v ničemer spreminjati ozemlja pokrajin in občin z namenom izmaličenja narodnostnega sestava omenjenih enot ter

7. da se razni odloki ter nekateri členi zakonov o kazenskem in civilnem postopniku ukinejo.

Toda niti eden teh predlogov ni bil niti omenjen v štatutu. Po glasovanjih v parlamentu in senatu, kjer so glasovali za predloženi statut, ki ga je izdelala parlamentarna zakonska komisija, je bil statut objavljen v Uradnem listu 1. februarja 1963, v veljavo pa je stopil 6. februarja 1963. Zanj so glasovali demokristjani, socialdemokrati, republikanci, socialisti in komunisti, proti pa so bili liberali, monarhisti in neofašisti.

Peta samoupravna edinica Furlanija-Julijska krajina meri 7.864 kv. km in ima 1,205.222 prebivalcev. Sestavni deli nove dežele pa so videmska pokrajina s 7.167 kv. km, goriška s 474 kv. km ter tržaška s 233 kv. km. Glavno mesto nove dežele je Trst, ki ima 275.000 prebivalcev. Slovencev je v novoustanovljeni deželi po slovenski cenitvi okoli 113.000, po uradnih italijanskih podatkih pa samo 45.000 od teh pa na Goriškem 13.000, na Tržaškem 32 tisoč, v Beneški Sloveniji pa nič.

Ustanovitev nove dežele so Slovenci, ki bodo v tej edinici združeni, pozdravili, kljub temu, da njihove težnje in zahteve niso bile izpolnjene. Tako je predstavnik Skupne slovenske liste v tržaškem občinskem svetu in predsednik Slovenske katoliške skupnosti dr. Teofil Simčič na seji tržaškega občinskega sveta dne 4. februarja 1963 v posebnem govoru pozdravil ustanovitev dežele. Istočasno pa je jasno pokazal, da se bodo Slovenci še naprej prizadevali za uresničitev svojih zahtev. Izrazil je upanje, da bo bodoči deželni svet izpolnil vrzeli in sprejel podrobnejša zakonska določila za dejansko zaščito manjšine.

Goriški pokrajinski svet je bil sklican na posebno sejo prav za 16. februar; na tej seji so pozdravili ustanovitev dežele, ki je istega dne pravno zaživela. V imenu slovenskih volilcev je svetovalec Makuc, izvoljen na listi Slov. dem. zveze, izrazil veselje, da je po tolikih letih živahnih, pa tudi razburljivih razprav, zgrajen celotni ustroj pete samoupravne edinice v okviru italijanske republike. Podčrtal pa je, da Slovenci ne morejo biti zadovoljni, ker v štatutu ni posebnih določil o zaščiti Slovencev, niti ni omenjeno slovensko šolstvo. Tudi je svetovalec Makuc izrazil upanje, da bo deželni svet znal in mogel te pomanjkljivosti popraviti.

Po zakonskih določilih bi moral v štirih mesecih po uveljavitvi štatuta parlament izdati navodila za izvolitev in sklicanje prvega zasedanja deželnega sveta, ki bo štel 61 deželnih poslancev, Toda ta določila se niso izvedla, ker je bil medtem italijanski parlament razpuščen in so bile razpisane nove volitve.

Predsednik italijanske republike Segni je sredi februarja razpustil parament in razpisal nove volitve, ki so bile 28. aprila 1963. Z razpisom novih volitev je za Slovence v Italiji nastal nov problem: Ali naj se udeleže državnozborskih volitev samostojno ali naj priporoče svojim somišljenikom, naj oddajo svoj glas določeni italijanski stranki.

Slovenske demokratične organizacije na Tržaškem so se odločile za samostojen nastop. V Trstu so se slovenske politične organizacije zedinile za skupen nastop že pri prejšnjih občinskih volitvah. Ustanovile so Svet Skupne slovenske liste, ki ga sestavljajo predstavniki Slovenske katoliške skupnosti, Slov. demokratske zveze, Slov. krščanskih socialne zveze in Skupine neodvisnih Slovencev. Svet je sklenil, da se v smislu svojega splošnega političnega programa udeleži parlamentarnih volitev in postavi tudi lastne kandidate, povabil je tudi predstavnike goriške Slov. demokratske zveze, naj se samostojno udeleži volitev. Na Tržaškem je Skupna slovenska

lista postavila 4 kandidate za poslansko zbornico: dr. Milana Starca, zdravnika iz Opčin, dr. Alojzija Rebulo, profesorja na tržaški gimnaziji, Josipa Terčona, trgovca iz Nabrežine in inž. Milana Sosiča, profesorja na strokovni šoli v Trstu.

Pri volitvah 28. aprila 1963 je Skupna slovenska lista prejela 5.679 glasov, kar je za skoro 1000 več, kot so dobili slovenski kandidati pri pokrajinskih volitvah leta 1958. Svet Skupne slovenske liste je po volitvah objavil posebno objavo, v kateri se zahvaljuje volilcem za zaupanje in za razumevanje pravega smisla prvega samostojnega nastopa Slovencev pri parlamentarnih volitvah. „Svet Skupne slovenske liste je ponosen, da lahko računa na zavedne slovenske volilce, ki verujejo v narodno bodočnost in upa na dosego še boljših izidov pri bodočih deželnih, pokrajinskih in občinskih volitvah."

Na Goriškem pa je pred parlamentarnimi volitvami Slovenska demokratska zveza sklicala na poseben sestanek svoje zaupnike. Na sestanku, ki je bil 31. marca 1963 v Gorici, so udeleženci razpravljali o položaju, ki naj ga slovenski demokratični volilci zavzamejo pri volitvah v državni zbor. Člani vodstva goriške SDZ so obširno in izčrpno poročali o splošnem položaju, o prizadevanjih in uspehih goriške SDZ zlasti v političnih, šolskih, kulturnih, socialnih in gospodarskih vprašanjih, ki se tičejo slovenske manjšine ter o možnostih, ki se nudijo slovenskemu volilcu pri volitvah. Po precej dolgi in živahni debati je bila predložena zboru v glasovanje posebna resolucija glede volitev. V resoluciji, ki je bila sprejeta s 56 glasovi, proti 2, so zaupniki SDZ sklenili, da bodo na državnozborskih volitvah podprli kandidate Italijanske krščanske demokracije na Goriškem.

slovenci v izseljenstvu

J. KRANJC

kronološki pregled delovanja slovencev v torontu od septembra 1962

Na slovenski farmi zaključena sezona letnih piknikov in izletov v prosto naravo je bila vse poletje bogato obiskana. Mladina začenja svoj šolski pouk, številne župnijske in narodno-politične organizacije pričenjajo s svojimi programi novo letno delovanje.

Med važnejše prireditve na farmi pri Boltonu je omeniti: blagoslovitev novih naprav letovišča dne 27. julija 1962, letno veličastno Telovo procesijo 24. junija ob veliki udeležbi obeh slov. župnij Toronta in rojakov okoliških mest Ontaria poleg številnih dobrouspelih piknikov torontskih organizacij.

Svoj redni letni občni zbor je imela Zveza društev slovenskih protikomunističnih borcev (ZDSPB) dne 1. septembra 1962 v dvorani na Manningu; udeležila so se ga po zastopnikih tudi društva iz vse Kanade, Amerike in Argentine.

Dne 6. novembra 1962 je odšel iz Toronta zaslužen ter delaven član slovenske skupnosti g. dr. Viktor Antolin in se z družino za stalno naselil v Z. D. A.

Za potrebe novih prostorov ob naraščanju župljanov je bila kupljena nadaljnja hiša na Manningu za 23.500 dolarjev.

V župniji Brezmadežne je bila organizirana skavtska grupa 24 članov 17. septembra 1962.

Blagoslovitev kipov štirih velikih slovenskih škofov v dvorani Brezmadežne je bila 22. XI. 1962. Kipe je izdelal akademski kipar g. Franc Gorše iz Clevelanda.

Marijina legija pri Mariji Pomagaj v Torontu je 30. XI. 1962 pripravila ob zadovoljivi udeležbi „izobraževalno uro", vodil jo je č. g. St. Boljka CM.

Slovenski narodni praznik 29. oktober so Slovenci Toronta praznovali 28. oktobra 1962. Proslavo je obiskal mestni župan Mr. Nathan Phillips s soprogo in predsednik NO za Slovenijo dr. Miha Krek, ki je

v krasnem govoru orisal pomen in nastanek zgodovinskega praznika. Navzoči so bili tudi predstavnik Hrvatov, slov. duhovščina in zastopnik konservativne stranke iz Toronta. Prikazane so bile tudi lepe slike iz raznih krajev domovine. — Proslavo je pripravilo Slov. krščansko demokratsko društvo.

Devetdnevnica v čast Sv. Duhu za čim večji uspeh vesoljnega cerkvenega zbora je bila pri Mariji Pomagaj v Torontu od 29. IX. do 7. X. 1962.

„Slovensko gledališče" v Torontu je dne 17. in 18. XI. 1962 uprizorilo narodno zgodovinsko igro „Miklova Zala".

Sv. Miklavž je s svojim spremstvom obiskal zbrane v dvorani na Manningu dne 9. XII. 1962. Spodbujal je navzoče, naj spoznavajo in ljubijo Boga ter svaril otroke, naj ne pozabijo slovenskega jezika in ostanejo zavedni Slovenci. Obdaril je 200 slovenskih otrok. Slično napotilo je dal tudi v dvorani Brezmadežne.

Denarni zavod, Hranilnica in posojilnica slov. župnij je na IV. rednem letnem občnem zboru 24. II. 1963 podala lepo sliko uspešnega poslovanja v splošno korist članov-rojakov. Dohodki so presegli v tej kratki dobi 1¼ milijona dolarjev, posojil je bilo odobrenih za skoraj 400.000 dol.

Društvo slov. protikomunističnih borcev v Torontu (DSPB) je imelo redni letni občni zbor dne 9. marca 1963 v dvorani na Manningu.

Birmovanje v župniji Marije Pomagaj je bilo 10. III. 1963. Birmancev je bilo 57.

Dne 1.—17. III. 1963 se je vršil II. glasbeni festival v cerkveni dvorani.

Slovensko gledališče v Torontu je uprizorilo 24. III. 1963 Meškovo dramo „Mati" na odru župnijske dvorane Mar. Pomagaj.

Razstava zamejskega slov. tiska — druga po vrsti — se je vršila pod pokroviteljstvom Slov. kat. prosvetnega društva „Baraga" 30. in 31. III. 1963 v okusno opremljeni dvorani na Manningu. Pisatelj g. Karel Mauser je navzočim v svojem globokem govoru nakazal, zakaj slovenska knjiga med nami umira ter budil smisel in zanimanje za naš tisk. Razstavljen je bil celoten v tujini izdani tisk ter delno tudi iz domovine: celjska, goriška in celovška Mohorjeva družba.

SKPD „Baraga" je uprizorilo 5. maja 1963 Jalnovo dramo „Dom". Nastopili so mladi igralci, člani mladinskega kluba.

Koncert harmonikarjev (Foysova šola in onih slov. šole župnije M. Pomagaj) je bil prirejen 18. in 19. maja 1963.

Za vso torontsko škofijo je bil na prvi petek, 7. junija 1963, „evharistični dan" z delno udeležbo obeh slov. župnij, ostali so opravili pobožnost v svojih župnijah, združeno z večno devetdnevnico in večerno sv. mašo.

Vsakoletno tradicionalno romanje v Midland se je vršilo za obe slovenski župniji Toronta 9. junija 1963 pod vodstvom č. g. T. Zrneca CM.

V dvorani Brezmadežne je bila žalna komemoracija za vse slovenske protikomunistične žrtve 15. junija 1963. Skromna udeležba dokazuje, da so nam težke, velike žrtve naših očetov, sinov in bratov v boju proti komunizmu in za pravo, resnično svobodo prešle močno v pozabo!

Veličastno slavje 1100-letnice prihoda sv. bratov Cirila in Metoda med Slovane in njunega delovanja se je za vso Kanado vršilo v torontski stolnici v soboto, 29. VI. 1963, v prisotnosti številnih visokih cerkvenih predstavnikov ter se nadaljevalo v nedeljo, 30. junija, na velesejmskih prostorih ter so bili tudi Slovenci močno zastopani poleg ostalih Slovanov (12 narodnostnih skupin).

Slovenci so proslavili 1100-letnico prihoda sv. Cirila in Metoda ob veliki udeležbi rojakov 7. julija 1963 na slov. letovišču. Bili so zastopani številni rojaki iz okoliških mest Ontaria, ostale Kanade in iz USA. Celoten spored — dasi precej obširen — je bil bogato izbran in zadovoljivo lepo izveden.

Praznovanje IV. slovenskega dneva se je na župnijski farmi vršilo 4. VIII. 1963 ob veliki udeležbi Slovencev iz Kanade in Združenih držav. Priredilo Društvo Slovencev, Slovenska telovadna zveza in S. K. P. D „Baraga".

Osmi mednarodni kongres DNIJ je bil v Buffalo od 21.—25. avgusta, obe slovenski društvi iz Toronta sta bili zastopani.

Prvi slovenski tabor, namenjen proslavi 20-letnice in spominu žrtvam Grčaric, Turjaka in Kočevja, je priredilo D. Š. P. B. v Torontu dne 1. IX. 1963 na slovenskem letovišču pri Boltonu.

IV. slovenski dan v Kanadi

Zgoraj: Med pozdravnim govorom predstavnika Slov. sveta za Kanado g. P. Markeša

V sredi: Govorniki: vseuč. prof. dr. P. Remec, predsednik NO dr. Miha Krek, prov. minister v ontarijski vladi John Yaremko

Spodaj: Narodni plesi slov. otrok

J. K.

IV. slovenski dan v kanadi

Slovenski dan je tudi v Kanadi postal že tradicionalna vsakoletna prireditev. Je to dan, kot je zapisal pred letošnjim IV. slovenskim dnem Otmar Mauser v „Kanadski domovini", na katerem naj slovenski rod na tujem izpriča, da še živi in da je slovenski duh v srcih še močan, da smo vredni potomci očetov, ki so svobodo nad vse ljubili, se zanjo stoletja borili in zanjo umirali. Bogato preteklost imamo, iz nje črpamo na slovenskih dnevih in oplajamo z njo sedanjost, ki je negotova in meglena. Razčistimo v sebi pojme in načela ter stopimo na trda tla odločnega slovenskega prepričanja. Tako smo storili, ko smo izpričevali našo vero. Dve cerkvi stojita v Torontu. Lep izraz globokega katoliškega prepričanja Slovencev. Sedaj je čas pokazati svojo narodno zavest, svoje narodno čutenje. To že dalj časa porivamo vstran kot nekaj odvišnega, nekaj „političnega", česar se nekateri nazarensko bojijo. Ne morem razumeti zakaj. Če bi bili tudi naši predniki tako mislili, bi danes Slovencev prav gotovo ne bilo več. Samo v zgodovini bi brali, da je nekoč obstojal rod med Dravo in Savo, ki pa je izumrl zaradi narodne brezbrižnosti. Zato so nam slovenski dnevi potrebni, da se kot Slovenci navdušujemo in krepimo v narodni zavesti, da potem v tej zavesti tudi narodne potrebe vidimo in jih podpiramo."

Gornjih nalog slovenskih dnevov so se zavedali prireditelji IV. slovenskega dne, ki je bil dne 4. avgusta 1963 na Slovenskem letovišču pri Boltonu blizu Toronta, in so za predmet glavnega govora na tem dnevu dali ravno vprašanje, kakšno naj bo zadržanje slovenskega političnega emigranta do stare in nove domovine.

Udeležba na njem je bila velika. Kljub slabemu vremenu. Zbrali so se rojaki iz Toronta ter iz bližnjih in oddaljenejših kanadskih mest in krajev, kjer so večje slovenske naselbine. Kot v prejšnjih letih je bilo tudi močno slovensko zastopstvo iz Clevelanda v ZDA. Med drugim je prišel predsednik NO za Slovenijo dr. Miha Krek. Številna je bila tudi skupina telovadcev pod vodstvom svojega učitelja g. Varška.

Za veliko slovensko izseljensko družino je bila od pol 12 sv. maša. Za vse Slovence jo je daroval g. župnik Kopač. Zbranim slovenskim vernikom je v cerkvenem govoru zlasti polagal na srce, naj skrbe za zdravo družinsko življenje, da bi se preprečilo nadaljnje širjenje bele kuge med slovenskim narodom.

Popoldansko prireditev je začel in jo ves čas tudi vodil g. dr. Peter Klopčič. Po pozdravu zbranih rojakov, so ob igranju narodnih himen dvignili na drog slovensko in kanadsko zastavo. Na slavnostni prostor so tudi prikorakali telovadci, ki so nastopali s svojimi točkami na prireditvi. Predsednik Društva Slovencev v Kanadi g. I. Marn je razdelil pokale zmagovalcem v športnem in telovadnem tekmovanju prejšnjega dne, nato pa so bili pozdravi. V imenu Slovenskega sveta in Slovenskega kat. akad. starešinstva je g. Peter Markeš izražal željo, naj bi bili slovenski dnevi vsako leto dogodek, ob katerem bi se ogrevalo naše slovenstvo. Predsednik NO za Slovenijo g. dr. Miha Krek je Slovence primerjal z Irci. Tudi oni so prav tako kot Slovenci majhen narod, toda s svojo narodno zavednostjo in vztrajnostjo so postali upoštevani člani ameriške družbe. Zato moramo vztrajati tudi Slovenci, ki smo po tolikšnih preizkušnjah prišli v svobodo. Slovenski dan naj bo pa izraz ljubezni do vsega slovenskega. Kanadski minister za državljanstvo in imigracijo v ontarijski provincijski vladi g. J. Yaremko, ki se redno udeležuje vseh večjih slovenskih prireditev, je v svojem pozdravu izražal veselje, da je znova lahko med Slovenci. Dejal je, da je zlasti vesel ob pogledu na tako številno mladino, v kateri Kanada zre svojo bodočnost.

Rajalni nastopi otrok in simbolične ter talne vaje, kakor tudi nastopi slovenskih telovadcev na krogu, bralji in drogu so vzbujali splošno pozornost. Otroke je naučila tri plese ga. Kokaljeva, člane in članice Slovenske teovadne zveze pa g. F. Grmek, ga. Lea Grmek, g. J. Muhič in g. I. Varšek.

Za otroci in telovadci so nastopili pevci združenih zborov pod spretnim Križmanovim vodstvom. Dve pesmi so zapeli in želi splošno odobravanje.

Slavnostni govor na IV. kanadskem slovenskem dnevu je imel g. dr. Peter Remec, profesor političnih ved na Fordham univerzi v New Yorku. V njem je poudarjal

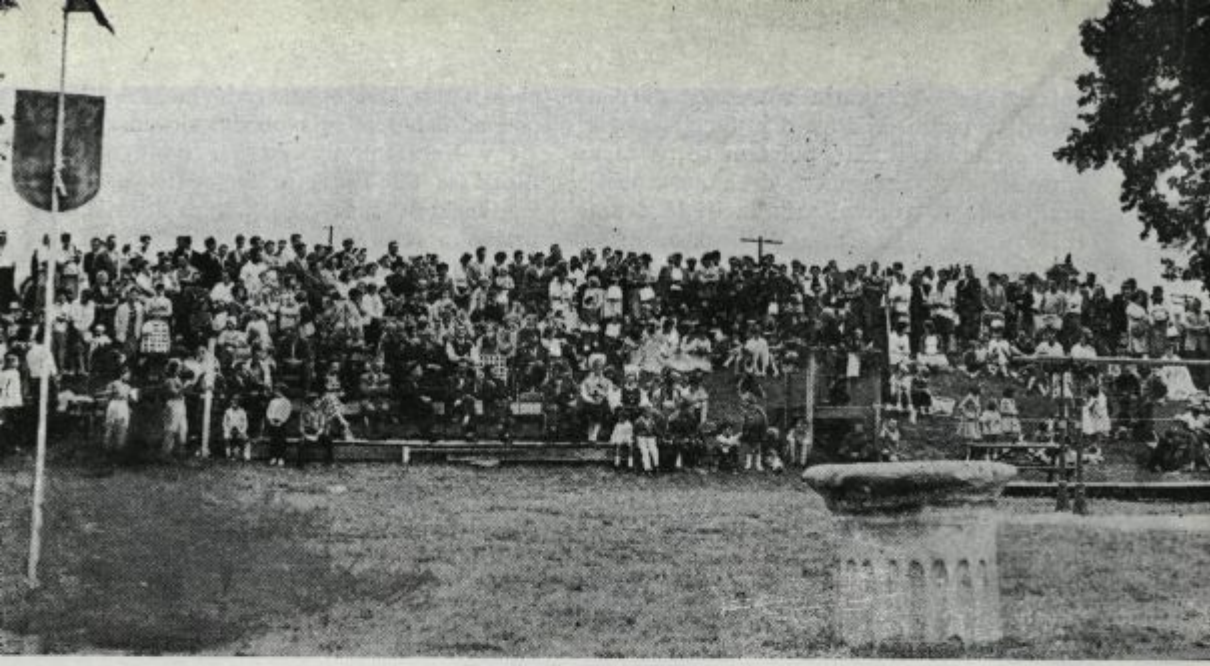

Narod naš dokaze hrani

Pozorišče ustoličenja karantanskega kneza Hotimirja za koroškega vojvodo. Dramatski prikaz Zdravka Novaka v uprizoritvi članov SKP „Baraga" na Slov. dnevu v Torontu.

Ustoličeni knez Hotimir na knežjem kamnu, obdan od kosežov, vojakov, škofa in duhovščine govori ljudstvu.

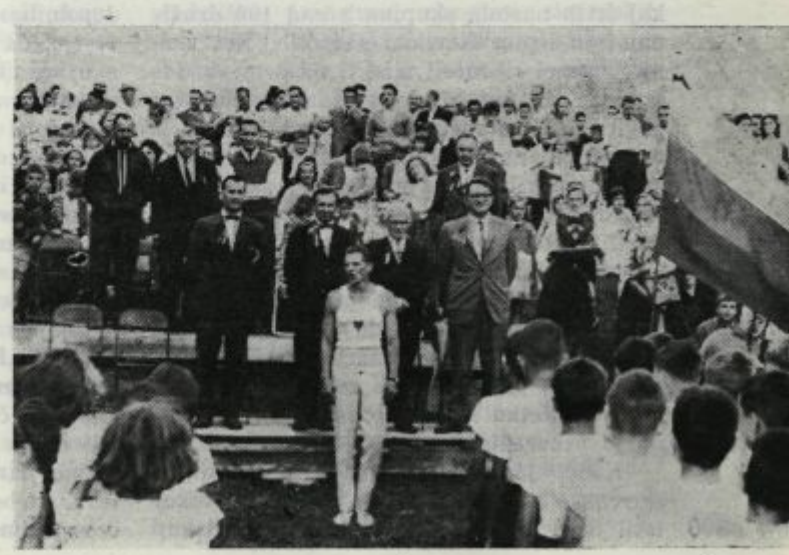

Telovadci in naraščaj Slovenske telovadne zveze s starosto g. ing. F. Grmekom na Slovenskem dnevu v Kanadi. V prvi vrsti na tribuni častni gostje od leve proti desni: gg. ing. Peter Pavlin, George Ben, zastopnik mestnega sveta Toronto, dr. Miha Krek, predsednik NO za Slovenijo in dr. Peter Remec.

potrebo po ohranjanju slovenske narodne zavesti v tujini. V novo okolje se slovenski človek mora vključiti, pri tem se pa mora varovati dveh skrajnosti, dveh nevarnosti: prvič želje po popolni asimilaciji in drugič trdovratnega vztrajanja pri ozkem krogu in odklanjanje vsega dobrega in novega v svobodnem svetu.

Za zaključek so prireditelji IV. slovenskega dne postavili na oder dramatski prikaz zgodovinskega ustoličenja karantanskih knezov na Gosposvetskem polju. Besedilo za dramatski prizor je pripravil g. Zdravko Novak, igrali so ga pa člani Slovenskega kat. prosvetnega društva Baraga v režiji g. Otmarja Mauserja. Vsi so se potrudili, da so udeleženci IV. slovenskega dne z dramatskim prikazom teh važnih običajev iz slovenske zgodovine dobili lepo podobo dobe, ko so svobodni slovenski kmetje v Korotanu uveljavljali svoje pravice. Zlasti so bili dobri prizori ustoličenja karantanskega kneza, ko deželni sodnik bere listino o izvolitvi kneza Hotimirja za koroškega vojvodo, ko ga kmet-ustoličevalec na knežjem kamnu vprašuje: „Kdo je ta, ki prihaja," dalje prizor ustoličenja kneza Hotimirja na knežjem kamnu med govorom ljudstvu, obdanega od kosezov, vojakov, škofa in duhovščine, dalje, ko ustoličeni knez Hotimir sprejema meč in zatem pije vodo iz klobuka.

IV. slovenski dan v Kanadi je bil res lepa in močna slovenska narodna manifestacija slovenske politične emigracije.

SLOVENCI V WINNIPEGU

slovenci v winnipegu

Med slovenskimi begunskimi skupinami v Kanadi je gotovo najbolj poznana in tudi najbolj številna ona v Torontu. Več tisoč jih je. V desetih letih so ustanovili kar dve župniji, zgradili dve lepi cerkvi s pripadajočima dvoranama. Le malo naših ljudi je bilo, ki bi bili poslani ali pa bi samovoljno silili bolj proti zapadu.

Šele v letu 1955, ko so začeli zlasti Prekmurci uhajati iz Titovine, se je to poznalo tudi v sredini Kanade. Vedno več jih je prihajalo, navadno so bili kar uradno dodeljeni tej ali oni provinci. Največ se jih je ustavilo v Winnipegu. Tako je v nekaj letih nastala skupina z nad 100 družinami in lepim številom samskih. Kot verni Slovenci so začeli misliti na svojega duhovnika, ki naj bi skrbel zanje v dušnem pogledu. Niso računali na svojo cerkev. V tej ali oni naj bi bila nedeljska sv. maša zanje in prilika za prejem sv. zakramentov. Dalj časa so prosili zanj, a ga niso dobili. Letos je pa kar na hitro prišla rešitev vprašanja, pa še v malo bolj radikalni potezi, kakor so sami pričakovali. Novi nadškof ni le dovolil, da pride slovenski duhovnik v Winnipeg, marveč je tudi odobril nakup protestantske cerkve, ki je bila prav v začetku leta na prodaj, z namenom, da jo preuredimo za svoje središče.

Konec januarja je prišel v Winnipeg slovenski lazarist Jože Mejač in se takoj lotil dela. Banka je dala kredit za nakup cerkve, verniki so pa organizirali nabirko, ki naj bi dala potrebni denar za njeno predelavo. Ker je bilo vse polno naših ljudi v zimskem času brez dela, smo se lotili predelave kar sami. V dobrih štirih mesecih je bilo vse končano: cerkev, dvorana in majhno stanovanje za duhovnika. Znotraj je vse čisto novo. Kar ponosni smo, da smo tako naredili in da nam ni treba gledati kakega skrpucala v zasilni cerkvi ali dvorani. Res je stalo nekaj več, kakor pa je bilo v začetku predvidevano, zato pa sedaj odpadejo skrbi, ki bi nas drugače trle, kaj, kdaj in kako bi to ali ono še popravili in dopolnili. Glede dolgov se tolažimo z zavestjo, da so vse fare še drugače obložene z njimi, kakor pa je naša. Če bo ostala sloga in medsebojno tekmovanje, kdo bo več storil za našo skupnost, bomo v nekaj letih lahko brez dolga. Kakor nas je doslej delo bolj in bolj združevalo in nazadnje povezalo v lepo skupnost, tako upamo, da tudi v bodočnosti ne bo drugače. Imamo svoje svetišče, svojo dvorano, oboje zgrajeno v utrjevanje naše vere in narodne zavednosti.

Danes nas je nekaj nad 100 družin, s katerimi že lahko v vsakem pogledu računamo. Morda jih bomo pritegnili še 20 ali kaj več, čeprav še stoje ob strani. Če bo pa dotok naših ljudi v prihodnjih letih stalno naraščal, bo nastala lepa in močna fara, ki bo lahko nam v ponos, drugim pa v vzpodbudo sredi mrzle Kanade.

Cerkev Lurške Matere božje v Winnipegu je tretja slovenska cerkev v Kanadi. Na sliki Slovenci iz Winnipega na dan blagoslovitve cerkve dne 23. julija 1963. V sredi slovenski župnik g. Jože Mejač CM in winnipeški nadškof Flahiff.

slovenci v argentini

So živ ud slovenskega naroda. To hočejo ostati tudi v bodoče. V ta namen imajo ideološko in organizacijsko zgrajeno skupnost, ki se izživlja v vseh odtenkih slovenskega narodnega in verskega življenja. Za njen nemoten in vsestranski razvoj ter razmah so si postavili slovenske narodne domove po vseh večjih slovenskih naseljih.

O slovenski narodni zavesti in požrtvovalnosti govore: v samem Buenos Airesu osrednji slovenski dom — Slovenska hiša, na področju Vel. Buenos Airesa pa: slovenski društveni domovi v Berazateguiju, Carapachayu, Slovenski vasi v Lanusu, San Justu, San Martinu, Ramos Mejii, Slovenska pristava v Moronu ter slovenska domova v Miramaru in Mendozi.

Izreden pomen v slovenski skupnosti imata dijaški zavod in bogoslovje škofa dr. Rožmana v Adrogueju.

Zdravo življenjsko silo te emigracije izpričujejo redno izhajajoče slovenske publikacije in knjige, nastopi pevskih zborov, gledališke predstave, razstave slovenskih umetnikov, nastopi slovenske mladine ter obstoj in delovanje dvanajstih šolskih tečajev samo v Buenos Airesu ter onih v Miramaru in v Mendozi.

Vse to pestro delovanje, udejstvovanje in življenje Slovencev se v glavnem razvija v navedenih slovenskih domovih, v Slovenski hiši pa so vse večje slovenske prireditve in nastopi.

Skupne slovenske vsakoletne vsenarodne prireditve pa so: romanje v začetku maja v Luján, v začetku junija spominska proslava za žrtve komunistične revolucije, telovska procesija in proslava slovenskega narodnega praznika 29. oktobra.

Naslednje slike prikazujejo nekaj dogodkov iz življenja slovenske skupnosti v Argentini.

Akademija „Naša zgodba“ gojencev dijaškega zavoda škofa dr. Rožmana iz Adrogueja v počastitev sv. Cirila in Metoda 11. VIII. 1963 v Slovenski hiši v Bs. Airesu. Molitev staroslovanskega očenaša „Otče naš, iže jesi na nebesih...“

Osmi slovenski dan 11. IV. 1963 na pristavi v Moronu-Castelarju pod geslom „narodno oblačilo — slovenstva potrdilo“. Skupina udeleženk v narodnih nošah.

Ob 20-letnici Turjaka in Grčaric so 15. IX. 1963 predstavniki Društva slovenskih protikomunističnih borcev v spomin slovenskim borcem za svobodo naroda položili venec na grob Osvoboditelja Argentine generala San Martina v buenosaireški katedrali. Položitvi venca so prisostvovali zastopniki nad 30 društev in organizacij slov. pol. emigracije v Bs. Airesu

Finžgarjev „Divji lovec" v Slovenskem domu v San Martinu. V režiji g. Marijana Marolta so ga uprizorili 12. januarja 1963 člani in članice mladinskih organizacij v San Martinu.

Del procesije na vsèslovenskem romanju v Luján 12. maja 1963.

Druga obletnica blagoslovitve Slomškovega doma v Ramos Mejíi 22. septembra 1963. Skupina udeležencev in udeleženk v narodnih nošah v razgovoru po sv. maši.

knjižne izdaje zamejskih in izseljenih slovencev

I. ZALOŽBE SLOVENSKE IDEOLOŠKE EMIGRACIJE

EURAM BOOKS, ZDA

Filip Terčelj-Grivski: **Les Charretiers**, roman. Prevedel v francoščino Rev. Ferdinand Kolednik. Tisk: Maison de la bonne Presse; Depôt: L'ecole II Rue de Serves, Paris. Strani 165, vel. 14x20 cm.

ZALOŽBA „EDITORIAL BARAGA"

Argentina

Osip šest — Simon Preprost: **Kar po domače.** Oprema: Jure Vombergar. Tisk: Talleres Gráficos „Editorial Baraga". Izdajatelj: „Editorial Baraga". Založnik isti. Buenos Aires 1962. Strani 222, vel. 14x20 cm.

BARAGOVO MISIJONIŠČE

Argentina

Franc Sodja, CM: **Duhovne vaje.** Tisk in vezava: „Editorial Baraga". Buenos Aires 1962. Strani 204, vel. 15x20 cm.

Dr. Franc Kovačič: **Anton Martin Slomšek,** knezoškof lavantinski.Ponatis v Slomškovem letu 1962. Tisk: „Editorial Baraga". Strani 317, vel. 15x20 cm.

MARIJINA KONGREGACIJA SLOVENSKIH BOGOSLOVCEV V ADROGUEJU

Argentina

Dr. Filip Žakelj: **Zdrava, Marija, milosti polna.** Oprema: platnice in naslovne strani Vladimir Mazi, vse drugo Branko Rebozov; nekaj vinjet France Bergant. Izšlo leta 1960. Strani 1264, vel. 10x15 cm.

SVOBODNA SLOVENIJA

Zbornik Svobodne Slovenije 1963. Uredili Miloš Stare, Joško Krošelj, Pavle Fajdiga, Slavimir Batagelj. Oprema: Jure Vombergar. Tisk: „Vilko", Estados Unidos 425, Buenos Aires. Strani 288, vel. 18x28 cm.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA,

Argentina

Stanko Majcen: **Povestice.** Zbral in uredil dr. Tine Debeljak. Oprema Jure Vombergar. Tisk „Editorial Baraga". Buenos Aires 1962, Str. 190, 14x20 cm.

Marko Kremžar: **Sivi dnevi.** Oprema Ivan Bukovec. Tisk in vezava: „Editorial Baraga". Buenos Aires 1962. str. 101, vel. 14x20 cm.

Sto naših pesmi za mladino. Zbral Rudi Bras. Založil ob 10-letnici slov. šolskega tečaja France Balantič v San Justu kulturni odsek Našega doma v San Justu l. 1961. Strani 136. Natisnila Tiskovna družba „Editorial Baraga", Pedernera 3253, Buenos Aires. Vel. 8x11,50 cm.

GRADBENI ODBOR SLOV. CERKVE IN PROSV. DOMA, Hamilton, Kanada

Dr. Lojze Tomc: **Slovenski dom in cerkev sv. Gregorija Velikega.** Hamilton 1962. Str. 24, vel. 14x22 cm. Tiskarna ni navedena.

SAMOZALOŽNIKI

Prof. Janez Sever: **Ob prvi obletnici smrti škofa dr. Gregorija Rožmana.** Ponatis člankov iz Mohorjevega koledarja 1961. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Izdajatelj prof. Janez Sever. Celovec 1960. Str. 32, vel. 17x24 cm.

France Gorše - Branko Bohinc: **Križev pot.** Upodobil kipar France Gorše. Foto-kopije Jožef Silway. Tisk St. Joseph Press. Toronto, Kanada. Izšlo marca 1963. Str. 16, vel. 16x21 cm.

Fran Levstik: **Jež in lisica.** Ilustracije Zalka Likozar. Tisk Jože Godina. Izdajatelj: Slovenski šoli pri sv. Vidu in pri Mar. Vnebovzetju v Clevelandu. Str. 8, vel. 18x24 cm.

Foltej Malgaj: **Slovenski Makabejci.** Tisk „Editorial Baraga". Buenos Aires 1963. Str. 17, vel. 15x23 cm.

Franc Sodja, CM: **Kraljica apostolov,** šmarnice. Tisk: Talleres Gráficos „Editorial Baraga". Buenos Aires 1963. str. 100, vel. 13x20 cm.

II. ZALOŽBE SLOVENSKIH NARODNIH MANJŠIN

KOROŠKA

DUŠNOPASTIRSKI URAD V CELOVCU

Naša pesem. Ilustracije Rezika Fugger, oprema Anica Fugger. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1962. Str. 212, vel. 10x14 cm.

RAVNATELJSTVO GIMNAZIJE ZA SLOVENCE

Letno poročilo 1960/61. Oprema dipl. inž. arh. Janez Osvald. Tisk: Mohorjeva tiskarna, Celovec 1961. Str. 32, vel. 17x24 cm.

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELOVCU

Koledar za leto 1963. Uredil Rev. Zdravko Reven. Tisk, založba in izdaja: Družba sv. Mohorja v Celovcu 1962. strani 160, vel. 17x24 cm,

Lojze Ilija: **Gospod Šimen.** II. del. Družinske večernice 16. zvezek. Tisk Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1962. Str. 190, 15x20 cm.

Dries van Coitlic: **Strahote kitajskih ječ.** Tisk Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1962. str. 256, vel. 13x20 cm.

Fran Erjavec: **Koroški Slovenci.** 8. zvezek. Tisk Mohorjeve tiskarne v Celovcu 1962. Naslovna stran portret Frana Erjavca. Str. 158. (Celotno delo obsega 8 zv. t. j. 583 strani). Vel. 12x16 cm.

Nova družinska pratika za navadno leto 1963. Tisk Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1962. Str. 126, vel. 10x14 cm.

Jožef Ricciotti-Rafko Vodeb: **Jezusovo življenje** (68 slik). Tisk Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1960. (Knjiga je dejansko izšla za božič 1962 z letnico 1960, ker je založnica hotela prvotno izdati knjigo v dveh zvezkih). Strani 678, vel. 17x23 cm.

Ciril Turk: **Na skupno pot.** Tisk Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1962. Str. 40, vel. 12x17 cm.

GORICA

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Koledar za leto 1963. Tisk: Tiskarna Budin, Gorica 1962. Str. 140, vel. 17x23 cm.

Dr. Jakob Ukmar: **Kratka zgodovina vesoljnih cerkvenih zborov.** Tisk: Budin, Gorica 1962. Str. 112, vel. 15x21 cm.

F. S. Finžgar: **Prerokovana.** Slike iz svetovne vojne. Tisk: Budin, Gorica 1962. Str. 79, vel. 15x21 cm.

Maksimiljan Jezernik: **Rim—Atene—Nairobi** Potopis potovanja po Afriki. Tisk: Budin, Gorica 1962. Str. 155, vel. 15x20 cm.

TRST

„MLADIKA"

Stanko Janežič: **Moja podoba.** Lesorezi Avrelij Lukežič. Tisk „Graphis". Trst 1962. Str. 121, vel. 15x23 cm.

RAVNATELJSTVO ZA JAVNO ŠOLSTVO V TRSTU

Dr. Anton Kacin in dr. M. Jevnikar: **Slovenska jezikovna vadnica.** Druga izpopolnjena izdaja. Tisk: La Editoriale Libreria, Trst 1961. str. 182, vel. 16x22 cm.

RAVNATELJSTVO SLOVENSKIH SRED. IN STROKOVNIH ŠOL V TRSTU

Prof. Martin Jevnikar: **Izvestje srednjih šol.** Šolsko leto 1960/61. Tisk „Graphis", Trst 1961. Strani 80, vel. 16x23 cm.

Prof. Martin Jevnikar: **Izvestje srednjih šol.** Šolsko leto 1961/62. Tisk „Graphis", Trst 1962. Str. 79, vel. 17x23 cm.

„DUHOVNA KNJIGA", TRST

Albin Škrinjar D. J.: **Jezus Kristus.** Premišljevanja. I. del. Prevedel Joža Vovk. Tisk „Graphis", Trst 1962. Str. 414, 15x20 cm.

LA EDITORIALE LIBRERIA, TRST

Moje obzorje. Tretje berilo. Priredili: Duša Kosmina, Marija Pahor in Minka Pahor. Ilustracije: Miloš Pahor. Trst 1961. Str. 160, vel. 16x23 cm. Tiskarna ni navedena.

Naša pot. Pomožna učna knjiga za tretji razred osnovnih šol. Pripravili Karel Kozina, dr. Stanko Janežič in Stanko Škrinjar. Oprema Milko Bambič. Trst 1963. Str. 227, vel. 17x24 cm. Tiskarna ni navedena.

ZALOŽNIŠTVO TRŽAŠKEKA TISKA

Marija Mijot: **Solze in smeh.** Ilustracije Tončka Korbič. Oprema Klavdij Palčič. Tisk: „Graphis" Trst 1962. Str. 52, vel. 13x19 cm.

Jadranski koledar. Uredil Jože Koren. Oprema: K. Palčič; foto naslovna stran M. Magajna. Tisk „Graphis" Trst, 1962. Strani 240, vel. 16x23 cm.

MARIJANIŠČE — OPČINE PRI TRSTU

Cerkveni zbor 1962. Tisk „Graphis" Trst 1962. Knjižice št. 23. str. 36, vel. 10x15 cm.

Avguštin Horvat: **V skrbi za človeka.** Knjižice št. 24. Tisk „Graphis" Trst 1962. Str. 32, vel. 10x15 cm.

Klement Periero: **Kdo nam bo povedal resnico.** Prev. Rauber Bojan. Knjižice št. 25. Tisk „Graphis" Trst 1962. Str. 80, vel. 10x15 cm.

Klement Tilman: **Da boš vedela odgovor.** Prev. Kunšek Jože. Knjižice št. 26. Tisk „Graphis" Trst 1962. Str. 64, vel. 10x15 cm.

Franc Hrastelj: **Škof Slomšek.** Knjižice št. 27. Tisk „Graphis", Trst 1962. Str. 48, vel. 10x15 cm.

Josip Meze: **Sveti rožni venec.** Knjižice št. 28. Tisk „Graphis", Trst 1962. Str. 32, vel. 10x15 cm.

Dr. Franc Knific: **Novo življenje.** Knjižice št. 29. Tisk „Graphis", Trst 1962. Strani 32, vel. 10x15 cm.

Stanko Boljka, CM: **Marijina legija.** Knjižice št. 30. Tisk „Graphis", Trst 1963. Str. 36, vel. 10x15 cm.

Dr. Janez Jenko: **Sveti Janez Bosko.** Knjižice št. 31. Tisk „Graphis", Trst 1963. Str. 44, vel. 10x15 cm.

Miranda Zafred: **Ženska in družba.** Knjižice št. 32. Tisk „Graphis", Trst 1963. Str. 39, vel. 10x15 cm.

Dr. Stanko Kahne SDB: **Naša učitelja sv. Ciril in Metod.** Knjižice št. 35. Naslovna stran ak. kipar Tine Kos. Tisk „Graphis", Trst 1963. Str. 47, vel. 10x15 cm.

Cerkvene pesmi. Tisk „Graphis" Trst. Izdalo in založilo Marijanišče, Opčine, Trst. 1963. Str. 20, vel. 12x17 cm.

SAMOZALOŽNIK

Bojan Pavletič: **Sedem svetovnih nogometnih prvenstev.** Oprema Klavdij Palčič. Tisk „Graphis", Trst 1962. Str. 36, 15x21 cm.

„Mater et Magistra". Okrožnica papeža Janeza XXIII. o modernem razvoju družabnega življenja v luči kršč. načel. Prevod v slovenščino. Za prevod je prosil direktno sv. Stolico p. Anton Prešeren. Prevedla dr. Ignacij Lenček in dr. France Gnidovec. Strani 68, vel. 14x21 cm. Tisk: Tipografia Poliglotta Vaticana. 1962.

III. IZDAJE SLOV. IZSELJENCEV

AVSTRALIJA

P. Bernard Ambrožič: **Baragov koledarček za leto Gospodovo 1962.** Tisk Mintis Printery Ltd. Sydney. Avstralija. Založba „Misli". Str. 32, vel. 8x14 cm.

P. Bernard Ambrožič: **Baragov koledarček za Slovence v Avstraliji za leto 1963.** Tisk: Mintis Printery Ltd. Sydney. Založba „Misli", str. 32, vel. 8x14 cm.

Humbert Pribac: **Bronasti tolkač.** Tisk Simon Špacapan. Izdal in založil Slovenski klub, Melbourne, Avstralija. 1962. Str. 70, vel. 14x21 cm.

AVSTRIJA

Zbornik 1923—1963. Izdal Klub slovenskih študentov na Dunaju. Oprema Feliks Bister. Razmnoženo. Dunaj 1962. Strani 74, vel. 21x24 cm.

BELGIJA

Trinkov koledar za beneške Slovence za leto 1963. Tisk Budin, Gorica 1962. Izdali slovenski delavci v Belgiji. Strani 121, vel. 10x14 cm.

ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

Ave Maria. Koledar za leto 1963. Uredil p. Fortunat Zorman OFM. Oprema arh. Vilko Čekuta, Kanada. Tisk „Ave Maria Printery", Lemont. Izdali slovenski frančiškani v Lemontu, 1962. Str. 152, vel. 19x25 cm.

Rev. Anton Rebolj: **History of. St. Mary of Assemption church and school 1905—1962.** Tisk Rev. Jože Godina. Izdajatelj in založnik: Župni urad Marijinega Vnebovzetja v Collinwoodu, Cleveland. Str. 128, vel. 15x23 cm.

Rev. Anton Rebolj: **St. Marys church and school 1962/63.** Foto Rev. Jože Godina. Tisk Rev. Jože Godina. Izdajatelj in založnik: Župni urad Mar. Vnebovzetja v Clevelandu 1963. Str. 32, vel. 15x24 cm.

Ura molitve za veliki četrtek. Izdal in založil župni urad Mar. Vnebovzetja v Clevelandu. 1963. Str. 16, vel. 11x14 cm. Tisk Rev. J. Godina.

Spominska knjiga ob 50-letnici cerkvenega pevskega zbora „Lira" v Clevelandu. Pripravil prof. Janez Sever. Tiskala „Ameriška Domovina", Cleveland 1963. Izdal in založil zbor „Lira". Str. 16, vel. 22x30 cm.

Sv. Ciril in Metod, apostola Slovanov. Napisal p. Fortunat Zorman OFM. Tisk St. Joseph Press, Toronto, Kanada. Izdajatelj in založnik Joseph J. Nemanich. Izdano za učence slovenskih šol v ZDA in Kanadi. 1963. Str. 29, vel. 15x23 cm.

Seznam navedenih knjižnih izdaj velja za čas od 1. julija 1962 do 30. junija 1963.

IGNACIJ ČRETNIK

svetovni kongres krščanskih demokratov

V času od 26. do 29. septembra 1963 se je vršil v Strassburgu pod predsedstvom belgijskega ministrskega predsednika Théa Lefèvre svetovni kongres krščanskih demokratov, ki je imel naslov četrti svetovni kongres, ker so bile pred njim že tri svetovne konference krščanskih demokratov (Pariz, novembra 1956; Bruselj, julija 1958; Santiago v Čilu, junij 1961).

V zgodovini krščansko demokratskega gibanja v svetu bo ta kongres brez dvoma pomenil enega najvažnejših mejnikov.

Kongresa so se udeležili zastopniki 42 dežel, med njimi tudi trije zastopniki Slovenske ljudske stranke (dva iz Francije: g. Čretnik in g. Zver;in eden iz Rima: g. Bergant). Kongres so sklicale naslednje tri krščansko demokratske organizacije: Nouvelles Equipes Internationales (NEI), katera združuje kršč. demokratske stranke Evrope, Krščansko-demokratska zveza Srednje Evrope (UDCEC), ki združuje stranke iz evropskih dežel za železno zaveso (Slovenska ljudska stranka je članica NEI in UDCEC) ter Krščansko-demokratska organizacija Amerike (ODCA), v kateri je povezanih 15 dežel Južne Amerike.

Poleg najvidnejših predstavnikov evropskih krščansko demokratskih strank in zastopnikov vseh skupnih evropskih ustanov so se kongresa udeležili tudi zastopniki iz Afrike; predvsem pa je bilo zastopstvo južnoameriških držav tako po številu kot po kvaliteti res izredno za kongres, ki se je vršil v Evropi. Iz tega dejstva je razumljivo, da je na kongresu prvič v zgodovini krščansko-demokratskega gibanja prišlo do izčrpne konfrontacije najvažnejših problemov, ki se krščanskim demokratom postavljajo v njihovih deželah in na svetovni pozornici. Zastopniki iz različnih dežel in kontinentov so se zavedli na eni strani različnosti krajevnih problemov, zavedli svoje moči pa tudi svojih velikih odgovornosti. Zato je popolnoma upravičena izjava belgijskega ministrskega predsednika, da „je svetovni kongres krščanske demokracije živ dokaz njene življenjske sile, dokaz pa tudi perspektiv, ki se ji odpirajo na svetovnem področju".

Dejstvo, da je kongres odločil organsko povezavo vseh krščansko demokratskih strank v svetu (povezava je bila odločena res že na tretji konferenci v Santiago, toda bila je še vse preveč ohlapna, ker je bila premalo konkretno določena), dokazuje, da se krščanski demokrati zavedajo svojega poslanstva in da so tudi praktično izbrali sredstva in primerno pot, ker so doslej kot politična gibanja in stranke organsko povezane v svetovnem odboru kršč. demokratov. To dokazuje, da se krščanski demokrati zavedajo, da so poklicani ne samo, da v tej ali drugi deželi rešujejo svoje probleme, marveč da njihov pogled zajema ves svet, da pa tudi imajo zavest, da bodo v skupnem delu kos tej težki in odgovorni nalogi.

Predsednik posvetovalne zbornice Evropskega sveta, Pierre Pflimlin, ki je obenem tudi štrasburški župan, se je v svojem otvoritvenem govoru najprej spomnil Roberta Schumana, enega glavnih tvorcev evropske skupnosti, ki je letos umrl, kakor tudi Konrada Adenauerja in de Gasperija, ki so po zadnji svetovni vojni dali v Evropi največ zagona kršč. demokratski miselnosti in evropski skupnosti, katere trenutne težkoče upa, da bodo kmalu našle primerno rešitev. Z ozirom na moskovski dogovor o jedrnih poizkusih je izjavil: „Če z zadovoljstvom sprejemamo nade, ki jih ta dogovor vzbuja, da bo namreč napetost na mednarodnem področju popustila, nas mora prisotnost zastopnikov zasužnjenih narodov Srednje in Vzhodne Evrope obvarovati pred nevarnimi praznimi upi. Gotovo je mirno sožitje tisočkrat več vredno kot vojna, toda to sožitje še ni mir. Pravi mir namreč ne more temeljiti samo na ravnotežju sil in na medsebojnem strahu, pravi mir bo postavljen na trdne temelje šele takrat, ko bodo povsod v svetu uveljavljene človečanske pravice in ko bo vsak narod v samoodločbi lahko svobodno izbral svojo pot."

Pflimlin je opozoril, da evropski egoizem ne sme zamenjati narodnih egoizmov. Svoje delo za pravico in bratstvo med narodi mora krščanska demokracija pokazati

odslej na mednarodnem pozorišču v svoji skrbi za manj razvite dežele. „Krščanski demokrati moramo pogumno stopiti na težavno in dolgo pot, katero nam je v svoji okrožnici „Mir na zemlji" začrtal Janez XXIII., pot, ki vodi „k združenju sveta."

Thomas Reyes Vicuña iz Čila, tajnik Južnoameriške krščanske demokratske zveze (ODCA), je v svojem referatu orisal delo krščanske demokracije v Južni Ameriki. Poudaril je nevarnost komunizma, ki preti južno ameriškemu kontinentu zaradi bede, v kateri živi večina tamošnjih narodov, zato pa je pozval Evropo, naj uspešno podpre delo za socialni napredek v teh deželah. Pokazal je vedno odločilnejšo vlogo, ki jo imajo krščanski demokrati v Južni Ameriki, ki se povsod bore za socialno demokracijo, kajti vprašanje gospodarskega napredka v Južni Ameriki bo rešeno, če bo rešeno socialno vprašanje. Predlagal je resnično svetovno razorožitev, prepoved jedrnega orožja v Južni Ameriki in ustanovitev skupnega južnoameriškega trga.

Tajnik Krščansko demokratske zveze Srednje Evrope (UDCEC), Sienniewicz, je v svojem referatu obravnaval vprašanje, v koliki meri so dejansko uresničene v svetu osnovne človeške pravice, ki so zajamčene v „Občni izjavi o pravicah človeka". Poudaril je, da je pogoj za vzpostavo zdravih mednarodnih odnosov, ki bodo temeljili na medsebojnem zaupanju, spoštovanje in uresničitev osnovnih človečanskih pravic, katere vsi diktatorski režimi v svetu teptajo v prah.

V posebnem dokumentu, ki je bil ob tej priliki razdeljen vsem kongresnikom, je opisan položaj zlasti v deželah pod komunističnim režimom, pa tudi v državah Južne Amerike. Med drugim je podrobno podano, kako Titov režim že 15 let krši pravice, ki so zajamčene v „Občni izjavi o pravicah človeka", v izjavi, katero so potrdili Združeni narodi in katero je podpisala tudi komunistična jugoslovanska vlada in se torej obvezala, da bo te pravice res tudi spoštovala. Naj navedemo samo par primerov iz tega dokumenta: v nasprotju s čl. 20 in 21 Občne izjave narodi v Jugoslaviji nimajo nobene pravice svobodnega združevanja in svobodnih volitev, kakor tudi ni mogoča nobena legalna opozicija nasproti partiji; ta dejansko vse vodi, ne prenese nobene javne in organizirane kritike, izdaja zakone, kakor se ji zdi, čeprav predstavlja v ljudstvu partija veliko manjšino; ljudstvu je dana samo možnost, da sprejme, kar partija predloži, nima pa ljudstvo nobene možnosti, da bi povedalo svoje mnenje in še manj, da bi svoje mnenje spravilo do veljave. Kar tiče člena 17 omenjene Občne izjave, kmet v Jugoslaviji res ni prisiljen, da stopi v kolektivne zadruge, praktično pa samostojnega kmeta z neznosnimi davki onemogočijo. Člen 23 Občne izjave jamči nezavisnost in svobodo delavskih sindikatov; v Jugoslaviji pa so sindikati popolnoma odvisni od partije in imajo samo nalogo, da izvršujejo povelja vlade in partije, ne morejo in ne smejo pa se boriti za pravice delavcev. Zaradi tega je Mednarodna federacija svobodnih sindikatov že večkrat zavrgla prošnjo, da bi sprejela kot svojega člana Federacijo jugoslovanskih sindikatov. — Starši v Jugoslaviji nimajo nobene možnosti, da bi dali otrokom vzgojo, kot bi sami želeli: državno šolstvo je materialistično in marksistično, privatne šole so zabranjene, štipendije so dodeljene samo tistim, ki pokažejo, da so pripadniki režima; to stanje je zopet v popolnem nasprotju s členom 26 Občne izjave o pravicah človeka.

Referat o političnem položaju je imel tajnik Nouvelles Equipes Internationales, Francoz Seitlinger. Njegovo dolgo in izčrpno poročilo je obsegalo tri dele: izgradnja Združene Evrope — odnos Evrope do Združenih držav Amerike in njen odnos do manj razvitih dežel — vprašanje odnosov med Vzhodom in Zapadom.

Kar tiče prvo točko, je referent poudaril, da je ponos krščanskih demokratov, da so njihovi politiki dali idejo o Združeni Evropi in tudi največ pripomogli k njeni uresničitvi.

V odnosih do Severne Amerike se Evropa zaveda, da sta njuna usoda in svoboda tesno povezani.

Kar tiče odnosa do manj razvitih dežel, je govornik poudaril najprej, da ima Evropa nalogo, skupaj s Severno Ameriko, da ne misli več samo nase, marveč na vse človeštvo, ki v veliki večini živi ali v pravi bedi ali v velikih socialnih krivicah. Najprej je orisal položaj v Aziji in Afriki, nato se dalje ustavil pri Južni Ameriki.

Južna Amerika ima danes 200 milijonov prebivalcev v 30 državah. Toda med njimi živi 130 milijonov v lakoti, 80% stanovanj so pravi brlogi, 70 milijonov odraslih ne zna brati. In vendar ima južnoameriški kontinent ogromno naravnih bogastev, katera pa niso izrabljena, sicer pa so dobrine silno krivično razdeljene.

Ko gre za pomoč manj razvitim deželam, ali tretjemu svetu (tiers-monde), kot je to danes tehnični izraz, gre seveda naj-

prej za materialno pomoč, toda v enaki meri gre tudi za sodelovanje na vseh drugih področjih. Dela za razvoj manj razvitih dežel ne smemo pojmovati samo kot neko darežljivost, temveč kot dolžnost človeške solidarnosti, kot dolžnost pravičnosti, ki je utemeljena v socialni funkciji lastnine.

V vprašanju odnosov med Vzhodom in Zapadom, je referent najpreje analiziral spremembe, do katerih je prišlo v komunističnem bloku zaradi spora med Rusijo in Kitajsko.

Debata na kongresu je bila zelo živa, ton so ji dajali predvsem govorniki iz Južne Amerike. Enega najglobljih vtisov je zapustil govor čilskega senatorja Eduarda Frei-a (ki je resen kandidat za predsedniške volitve v Čilu), ki je na patetičen način izrazil dilemo, pred katero se nahaja vsa Južna Amerika: krščanska demokracija ali komunizem, toda pri tej dilemi ima veliko odgovornost tudi Evropa in zlasti krščanski demokrati, če bodo znali uspešno podpreti tiste, ki se v deželah ogromnega bogastva in največje revščine borijo za pravico in dostojanstvo človeka.

Številni zastopniki iz Južne Amerike, kjer so krščanski demokrati danes v najostrejši borbi proti kapitalizmu in slepi reakciji, so vsem dali čutiti, da so kršč. demokratske stranke v Južni Ameriki res prave revolucionarne stranke, čeprav odklanjajo, da bi se poslužile nasilja za uresničitev svojih idealov.

Naj omenimo tudi to, da je kongres otipljivo pokazal, kako velik vpliv imata povsod že zgoraj omenjeni okrožnici Janeza XXIII., na kateri so se številni govorniki ponovno in ponovno sklicevali.

Najboljši pregled kongresa daje končna resolucija:

„4. svetovni kongres krščanskih demokratov, zbran v Strassburgu od 26. do 29. septembra 1963, katerega so se udeležili zastopniki krščansko demokratskih strank iz 42 dežel:

1. na mednarodnem področju

— poudarja, da je najvažnejši cilj kršč. demokracije izgradnja pravičnega in trajnega miru, ki bo temeljil na spoštovanju pravic človeka, na svobodi, na pravici do samoodločbe narodov in na socialni pravičnosti;

— krščanski demokrati zato odklanjajo vsako obliko totalitarnega režima in vsako diskriminacijo ter pozivajo ljudi in narode, da na uspešen način in v duhu prave solidarnosti pomagajo v borbi za dvig manj razvitih dežel.

2. kar tiče odnosa Vzhod—Zahod:

— sodi, da je pogodba, pred kratkim podpisana v Moskvi, prvi korak k splošnemu nadziranemu razoroževanju;

— želi, da bi drugi dogovori izločili prave vzroke mednarodne napetosti, ker je to edina pot, da se utrdi mir;

— smatra, da mora biti organizacija Atlantskega pakta tako dolgo, dokler traja komunistična nevarnost, ojačena in prilagojena potrebam časa.

3. z ozirom na Južno Ameriko

— poudarja dolžnost, ki jo imajo krščanski demokrati v Evropi, da so solidarni s svojimi somišljeniki v Južni Ameriki v njihovi borbi za socialno pravičnost, za gospodarski razvoj in za vlado prave svobode;

— poziva krščanske demokrate, da v ustanovah Skupnega trga podvzamejo konkretne ukrepe, ki bodo pomagali pri rešitvi posebnih problemov tega kontinenta. V tem duhu prav posebej podpre tozadevne nasvete Evropskega parlamenta in tozadevne predloge Evropske izvršilne komisije;

— pozdravlja krščansko demokratski načrt za združitev Južne Amerike.

4. z ozirom na Afriko

— izraža svoje zadovoljstvo ob samostojnosti številnih afriških dežel;

— sodi, da v teh deželah gibanja, ki temeljijo na duhovnem pojmovanju sveta in življenja, predstavljajo edino možnost, da se pospeši človečanski razvoj in da se te dežele izognejo izbiri med osebno diktaturo ali komunističnim režimom.

5. na evropskem področju

— poudarja nujnost, da se nadaljuje z gradnjo Evrope, ki bo združevala vse svoje narode;

— priznava, da je Združena Evropa šestih držav jedro te gradnje, katero je potrebno utrditi s tem, da se izvršni organi treh evropskih ustanov zlijejo v eno in da se člani evropskega parlamenta izvolijo na splošnih volitvah.

Samo uresničitev vseh gornjih ciljev in odločitev bo omogočila, da bo prišlo do prave družbe vseh narodov, da se bo pospeševal skupni svetovni blagor, da bo socialni napredek rastel v svobodi in da se bo ohranil mir."

Kongres je tudi poleg tega sklenil, da dá točno organsko vsebino Svetovnemu odboru krščanskih demokratov in da je obenem ustanovil — s sedežem v Rimu — stalni zvezni urad, kjer bodo 3 zastopniki NEI, 3 zastopniki ODCA, 1 zastopnik UCDEC in 1 zastopnik mladih krščanskih demokratov.

ob 20 letnici turjaka

...Ko sem lani v novembru omenil, da si v treh tednih upam sestaviti pregled turjaških dogodkov, sem imel v mislih svoj članek pred 5 leti, ki bi ga malo spopolnil. Ko sem v aprilu in maju začel pregledovati gradivo, obenem pa pisal nekaj novih pisem naokrog, sem bil prepričan, da bo ta pregled precej lahko delo; bo poljudno, a solidno pisan, dasi brez navedbe virov. Junija šele, predvsem pa julija sem se vrgel v sistematično zbiranje gradiva. To sem nadaljeval v avgustu in septembru. Čez 100 pisem je šlo po svetu. Za to zbiranje sem uporabil tudi svoj dopust, šel v Toronto in Cleveland, že prej pa v Chicago. Ravno zaradi tega letos poleti nisem vzel nič šole, čeprav bi jo zelo rad.

...Reči smem, da sem dobil precej novih podatkov, več kot sem pričakoval. Že na poti pa sem se spraševal, ali je sploh mogoče predstaviti Turjak v enem članku. Kazalo se mi je precej jasno že takrat, da to ni mogoče. Nato pa je prišel dr. Blatnik s serijo 9 člankov v Ameriški domovini, zadnji okoli 20. septembra...

...Končno sem prišel do prepričanja, da je najbolje, da Turjak prikažem po sekcijah. Ko sem premišljeval, kaj naj obdelam najprej: ali koncentracijo VS z ozadjem, pa razmerje med četniki in VS, ali zakaj je Turjak končno padel, mi je jasno stopilo pred oči, da je najbolje, da najprej obdelam Dežmana in Cerkvenika pa morda še Malovrha. Čutim, da sem se prav odločil...

Iz pisma prof. Janeza Gruma uredništvu Zbornika z dne 15. oktobra 1963

PODPOLKOVNIK JOSIP DEŽMAN

Pred Veliko nočjo 1943 je na moje vprašanje, koga namerava postaviti za ilegalnega poveljnika v ribniško-kočevskem okrožju, podpolkovnik Peterlin odgovoril, da predvsem računa na podpolkovnika Dežmana. 1). Zato je verjetno, da je v naslednjih mesecih Peterlin pridobil Dežmana za ilegalno poveljstvo nad obstoječimi Vaškimi stražami (VS) v tem okrožju, obenem pa nad tistimi enotami, ki bi jih v danem trenutku bilo treba organizirati. Le ob tem ozadju je razumljivo, da je Peterlin 11. septembra 1943 uradno imenoval Dežmana za poveljnika VS in drugih enot v Ribnici, Kočevju in Suhi Krajini. Brez predhodne Dežmanove privolitve bi Peterlin tega ne bil mogel napraviti. (Več o tem imenovanju kasneje.)

Po italijanski vdaji so se v Ribnici zbrale VS z Brež in Dolenje vasi. Isti dan (9. septembra) je prišel tja tudi „Ljubljanski četniški odred". Ko so komandirji teh enot prosili Dežmana, da prevzame poveljstvo v Ribnici, je bil ta že pripravljen na to. Prehod poveljstva je potekel zelo gladko. Verjetno je kdo od komandirjev VS ali pa odbornikov Slovenske legije (SL) že prej vedel, da je Dežman določen za komandanta vseh vojaških enot v tem okrožju. Pripomoglo pa je tudi to, da je Dežman postal med italijansko okupacijo skoro pravi ribniški domačin.

Dva dni je bil Dežman v Ribnici dejansko poveljnik mesta. Postavil je za župana bivšega banskega svetnika Stanka Škrabca in razglasil mobilizacijo mlajših letnikov.

Druga Dežmanova naloga je bila, doseči od Italijanov izročitev orožja. Zato je šel drugi dan z več oficirji na italijansko poveljstvo. Pridružil se mu je tudi dr. Blatnik (ki je bil prejšnji večer prišel v

Ribnico) in bil za tolmača. „Najprej smo zahtevali, naj bi nam Italijani izročili orožje, pa nam je (laški, J. G.) stotnik (bil je polkovnik, J. G.) odgovoril, da ima nalog. izročiti ga partizanom. Svetoval nam je, naj bi se s partizani sporazumeli, češ da imajo zdaj ogromno orožja, ko jim ga italijanske edinice izročajo. ‚Danes popoldne pridejo partizani v Ribnico, mi jim bomo mesto predali in orožje izročili. Pametno bi bilo, če jih tudi vi tukaj počakate in se z njimi sporazumete.‘ “ 2)

Zaradi nastalega položaja je Dežman sklical v občinski urad „vse oficirje in druge važnejše osebe na razgovor, ali se stopi v stik s partizani ali ne. Odločno odklonilno sta nastopila komandir četnikov (Fajdiga — Vojči, J. G.) in vaške straže. Zato do pogajanj ni prišlo. Italijanski poveljnik je povedal, da bodo njegovi vojaki zapustili bloke, zato so takoj prevzeli straže na istih VS in četniki s pomočjo nekaterih mobilizirancev.“ 3)

Drugi dan, 10, sept., „je bilo po ponovnem odbitju za pogajanja sklenjeno, da se umaknemo iz Ribnice, ker partizanskega napada ne bi mogli zdržati. Vseh nas je bilo toliko, da bi komaj zadostovali za vse bloke... Proti večeru smo se začeli pomikati iz Ribnice in po celonočnem maršu čez Malo goro zjutraj prišli v Kompolje, kjer je bilo zbranih že več bližnjih VS.“ 4) (Ker so se po odhodu Italijanov dobrepoljske VS zbrale v Vidmu, je verjetno mišljen ta kraj.) Na Mali gori še se je od Dežmanove skupine odločil imenovani četniški odred in po robu hriba krenil proti Velikim Laščam.

Če so po Peterlinovi zamisli Velike Lašče in Dobrepoljska dolina spadale v ribniško-kočevsko okrožje, potem sta župan Paternost in kaplan Malovrh (zastopnik SL) imela prav, če sta v soboto 11. sept. rekla dr. Blatniku v Vel. Laščah, da je poveljstvo v Dobrem polju in da naj gre tja. 5) Dvomim pa za oba, zlasti za Malovrha, da sta gledala v Dežmanu svojega poveljnika. (O tem kasneje.)

Ppolk. Dežman in drugi oficirji so bili ta dan gostje pri župniku Merkunu na Vidmu. Med kosilom je ribniški komunist Danilo Divjak pripeljal tja rev. dr. Blatnika. Ta je kot parlamentarec izbran in poslan od partizanov, sporočil Dežmanu, da so mu partizani povedali, da so razbili Grčarice in da je četniški odred tam uničen ter da so dobili ali pa vzeli Italijanom velike količine težkega orožja. V to poročilo je Dežman podvomil, zlasti, ker je bil kapetan Debeljak (ki je prišel za dr. Blatnikom iz Vel. Lašč) prepričan, da takemu poročilu ni mogoče verjeti. Pristal pa je na Debeljakov predlog, da naj dr. Blatnik izposluje pri partizanih, da kdo od aktivnih oficirjev vidi Grčarice in težko orožje, ki da ga imajo partizani. 6)

Zvečer istega dne je bil pri župniku Merkunu razgovor, pri katerem so bili Dežman, oficirji VS in nekateri civilisti. Župnika Škulja, ki je bil prišel v Videm skupaj z ribniškim, ni bilo zraven; šel je obiskat brata na svoj rojstni dom. Razgovor se je sukal o novem tako hitro nastalem položaju. Ker so v Vidmu tedaj že vedeli, da so od ljubljanske strani prišle v Turjak VS z Iżanskega, je Dežman izrekel mnenje, da je nespametno utrditi se v grad, da je to starinski način bojevanja, da se modernemu orožju taka trdnjava ne more upreti. Verjetno je imel pred očmi tudi dr. Blatnikovo sporočilo. Sicer pa je bil Dežman gotovo toliko stratega, da je vedel, da se ob novo nastalem položaju ne smejo utrditi v neko postojanko. četudi ima še tako močno zidovje. 7) Izrekel je tudi misel, da bi krenili v smeri proti Ljubljani.

Glede Dežmanovega bivanja v Dobrem polju je treba omeniti sporočilo stotnika Cerkvenika. V tem sporočilu, ki sta ga Cerkvenik in kaplan Malovrh napisala 11. sept. pozno zvečer na Zapotoku, je rečeno: „V štabu bataljona „V“, katerega poveljstvo je včeraj prevzel poročnik Perne in kateremu je od strani poveljstva te brigade mesto bilo priznano, se nahaja polk. Dežman, ki s svojo navzočnostjo povzroča precej zmede. Zato je neobhodno potrebno, poudarjamo, da takoj pride na teren sposoben polkovnik, ki bo prevzel poveljstvo slov. planinske divizije. Triglav-Cerkvenik zahteva Jelena-Peterlina! Poveljstvo SL se naj zaveda vse odgovornosti pri posledicah, ki bodo nastale, če bi se odločitev v tem pogledu še količkaj zavlačevala...“ 8) Cerkvenikov izraz „zmeda“ je najbrže premočen, ker je po izjavi dobrepoljskega domačina razgovor z Dežmanom potekel prijateljsko. Možno pa je, da je kdo od oficirjev VS ali civilistov sporočil Cerkveniku ali pa Malovrhu na Turjak ali Zapotok, da tam ne vedo, kakšno razmerje zavzeti do polkovnika Dežmana. Možno je tudi, da je stotnik Cerkvenik le predvideval zmedo.

V nedeljo 12. sept. zgodaj popoldne je Dežman krenil z ribniško skupino (ki se

ji je bila še v Ribnici pridružila tudi VS iz kočevske Stare cerkve) mimo Ponikev proti Rašici in nato po glavni cesti proti Turjaku. Po njegovem prihodu tja je v gradu kmalu nato bil skupen vojaški posvet poveljnikov VS, četniških oficirjev in nekaterih javnih delavcev. Po poročilih so bili navzoči: poveljnik VS Dobrepolje Perne, komandir VS Velike Lašče Bajec, komandir VS Škocjan Žuraj (ki ga je bil že v petek Cerkvenik postavil za svojega namestnika v gradu), poročnik Bitenc, dalje kapetana Debeljak in Fajdiga (Vojči!), velikolaški župan Paternost, Casar in dr. Arko, dr. Kožuh, kaplana Malovrh in Lavrih. Verjetno še kdo. Cerkvenika pri tem posvetu ni bilo. Najvidnejša na tej seji sta bila vsekakor podpolkovnik Dežman in dolenjevaški župnik Karel Škulj, ki je bil v prvih letih Jugoslavije državni poslanec.

Takoj se je pojavilo vprašanje glede skupnega poveljstva. „Debeljak je naglasil, da je vrhovni komandant Slovenije major Novak in on njegov namestnik. ‚Tu pa se nahaja g. podpolkovnik Dežman, ki je od mene po činu starejši, zato prepuščam vrhovno komando njemu.'" 9)

Doslej nisem mogel ugotoviti, ali je kdo na te Debeljakove besede kaj odgovoril. Sodim pa, da sta pri tem razgovoru — in ne šele v ponedeljek na Zapotoku, kot navaja po Paternostovem (?) poročilu Saje v Belogardizmu — Škulj in Paternost sporočila Dežmanu, da je „vrhovni poveljnik naših formacij v Ljubljani in sicer polpolkovnik Peterlin, dočim je Triglav (kap. Cerkvenik) samo njegov zastopnik na terenu in ga zato mi nismo kompetentni od imenovane funkcije razrešiti." 10) (K temu odgovoru se povrnem pozneje.)

Strogo po vojaških pravilih je kapetan Debeljak imel prav. A mnenja sem, da je v tistih okoliščinah le še bolj zapletel vprašanje višjega poveljstva in le razvnel duhove. Iz več razlogov:

1. Cerkvenik sam je, kot je razvidno iz imenovanega njegovega poročila poveljstvu SL v Ljubljani, prejšni večer zahteval, da pride na teren podpolk. Peterlin, ki je bil poveljnik vseh VS. Debeljak vsekakor ni vedel za to Cerkvenikovo zahtevo. Toda ta zahteva sama po sebi še ni bila zadosten razlog, da bi Dežman začasno ne smel prevzeti poveljstva. Naslednja razloga sta močnejša:

2. Res, da so bile VS proglašene tri dni prej za Slovensko narodno vojsko kot sestavni del Jugoslovanske armade. A v bistvu so bile to še vedno prostovoljske enote. Kdor je živel v takih enotah, ta ve, da je treba s psihologijo prostovoljca računati. V takih enotah je uspešen samo tisti oficir, ki ga vojaki poznajo že dalj časa in si je pri njih pridobil neko zaupanje. Vojaška stopnja (čin) in pa predpis, da poveljstvo pripada najstarejšemu, pomeni prostovoljcu v izrednih razmerah precej manj kot redni vojski. Često prav malo. Za spremembo poveljstva je potrebno nekaj časa, pa zdrav čut navzgor in navzdol. Konkretno na Turjaku in zlasti na Zapotoku: ker so skoro vse VS priznavale Cerkvenika za Peterlinovega namestnika, bi moral Debeljak načeti vprašanje skupnega poveljstva najprej s Cerkvenikom in njegovim štabom. V tako izrednih razmerah je treba računati ne samo z vojaškimi predpisi, ampak vsaj toliko s psihologijo živih ljudi. Ta psihologija pa narekuje neko premišljeno osnovo za spremembo v poveljstvu.

3. Po mnenju večine oficirjev VS je bil Debeljak izmed vseh tam navzočih aktivnih oficirjev najmanj primeren, da načne vprašanje in potrebo skupnega poveljstva. Pri skoro vseh teh komandirjih Debeljak ni užival zaupanja. (Da bi prepričljivo podprl tale tretji razlog, bi moral napisati poseben članek o razmerju med četniško ilegalo, t.j. Jugoslovansko vojsko v domovini, in med ilegalnim vodstvom VS od vsega početka, zlasti pa od pomladi 1943 naprej. Dotakniti bi se moral pri tem tudi dveh različnih konceptov, ki sta se pokazala v Grčaricah in Turjaku: tam Jugoslovanska vojska v domovini, tu na Turjaku Slovenska narodna vojska kot sestavni del Jugoslovanske armade. „Mi centralisti, vi federalisti!" je med solzami ušlo Debeljaku pri preboju skozi Želimlje.)

Našteti razlogi razodevajo tedanje gledanje in stališče najbrž vseh komandirjev VS, zbranih tiste dni na Turjaku in Zapotoku. Za popolno razumevanje položaja pa bi moral navesti še druge razloge, ki pa so veljali le za nekatere komandirje, n. pr. za one v Dobrem polju. V tej zvezi bi moral predvsem razložiti, zakaj je pred svojim odhodom v Ljubljano Casar prosil nekatere komandirje VS (n. pr. Bitenca), da naj vztrajajo pri Cerkvenikovem poveljstvu. Treba bi bilo razložiti Casarjev t.j. stražarski koncept in s tem v zvezi njegove organizacijske zamisli.

Ni pa jasno iz poročil, ali je bil skup-

ni posvet formalno sklican, ali pa je Debeljak izrekel predlog za Dežmanovo poveljstvo ob priliki, ko je ravno naneslo tako, da so poleg Dežmana in četniških oficirjev bili v večji sobi tudi vidnejši poveljniki VS in vidnejši javni delavci. Rev. Ivan Lavrih izrecno omenja „Turjaški posvet v nedeljo popoldne: Osebno sem bil tam... Na tem sestanku je bilo..." 11) A dobra štiri leta kasneje je zapisal: „Dejansko so šli pogovori vse popoldne." 12) Skupni posvet omenja tudi župnik Karel Škulj: „Ravnokar je bil končan posvet..." 13) Prav tako ga omenja Dolšek: „Podpolk. Dežman se je takoj sestal z ostalimi poveljniki in se z njimi ragovarjal o situaciji, v kateri smo se nahajali." 14) O skupnem posvetu govori tudi že omenjeno nepodpisano poročilo o dogodkih na Turjaku in Zapotoku, ki ga Saje pripisuje Paternostu.

Rev. dr. Blatnik pa pravi: „Če je bila na Turjaku kaka seja aktivnih oficirjev in poveljnikov VS, je morala biti že pred mojim prihodom. Ko sem jaz prišel, sem našel samo aktivne oficirje z Dežmanom. Nič ni bilo na tej seji prerekanja o poveljstvu... Tudi ni nihče omenil, da mu drugi poveljstvo osporavajo." 15) Dr. Blatnik torej ni nič slišal o Debeljakovem predlogu. Njegov vtis je bil, da se je „Dežman obnašal kot poveljnik in vsi okrog njega so ga priznavali." 16) Toda ta vtis je bil napačen. Da Dežman ni bil priznan za skupnega poveljnika na Turjaku, je tako znano dejstvo, da ga ni treba dokazovati. Po neuspelem Debeljakovem predlogu so tudi četniki ostali pod svojim poveljstvom, kar mi je potrdil tedanji kapetan Ivan Drčar, pozneje zadnji načelnik domobranskega štaba. Isto trdi Emil Cof: „Dežman ni bil nikoli poveljnik nad četniki." 17) In ko je v torek na Zapotoku prevzel poveljstvo v tem odredu Drčar, se je ta sprememba izvršila brez posvetovanja z Dežmanom. 18) Zato niso utemeljene dr. Blatnikove besede: „Meni je osebno žal, da so Dežmana odstavili" in „vzeli poveljstvo Dežmanu" 19). Težko pa bi bilo oporekati, če bi dr. Blatnik zapisal: meni je bilo osebno žal, da niso izbrali in postavili Dežmana za poveljnika. — Prav tako je neutemeljeno reči: „...je Dežman v torek okrog poldne svojim četnikom na svojo pest dal nalog, da se prebijejo do gradu..." 20)

K zadevi Dežmanovega poveljstva naj dostavim, da mi je ribniški domačin iz Hrovače, Žan Škrabec, ki je bil dober poznavalec in opazovalec ljudi in razmer v Ribnici, izjavil, da je po njegovem mnenju župnik Škulj v začetku bil za Dežmanovo poveljstvo, pozneje pa se je pod vplivom mlajših postavil na stališče teh. 21)

Po vsem sodeč, ves razgovor o Debeljakovem predlogu ni trajal dolgo časa.

Iz poročil je razvidno, da je Dežman na skupnem posvetu predvsem poudaril (saj je bil mož temperamentnih besed!) da je utrditev v gradu nesmiselna in da je treba grad izprazniti.

V. Dolšek piše: „Bil sem tako blizu, da sem slišal, da je svetoval, naj se vsi umaknejo iz Turjaka. Njegovo mnenje je bilo, da je spričo topov, katere so dobili partizani, nemogoče misliti na obrambo gradu." 22) Dežmana je podprl tudi kapetan Drčar, ki je proti koncu posveta stopil v dvorano in povedal svoje mnenje: turjaški grad ima slabo strateško lego, ker leži na sredi pobočja; leži celo pod glavno cesto, zato ne kaže zabarikadirati se vanj; potrebno je držati večje ozemlje, kjer je možnost za manevriranje. 23)

Kot moremo sklepati, so za Dežmanovo stališče zvedeli vsi komandirji VS, zbrani tedaj v turjaškem gradu. Prav tako pa tudi civilisti, bodisi duhovniki bodisi javni delavci. Kaplan Janez Dolšina, sedaj župnik v Minnesoti, je zapisal: „Dobro se spominjam, da je bil podpolk. Dežman proti, da bi Turjak držali. On je hotel vse spraviti na teren" 24). Pri nekaterih pa je to narekoval zdrav čut. Tako pravi župnik Leon Kristanc, ki je bil do septembra 1943 kot begunec pred Nemci gost pri Sv. Gregorju, sedaj v Californiji: „Razvidel sem, da bo mogoče grad le težko braniti, da smo tam ujeti kot v kletki. Zato sem svetoval Lavriču (poveljniku VS Sv. Gregor, J. G.): čimprej gremo ven, tem bolje za nas..." 25)

Ni pa Dežman mislil, da bi morali grad pustiti brez posadke. Po njegovem mnenju ,in že prej Cerkvenikovem, naj bi bil Turjak le skladišče za hrano in municijo. Varovala naj bi ga bivša VS iz sosednjega Škocjana.

Ali je Dežman zvedel že pred posvetom, da so Grčarice padle in da je četniški odred tam bil uničen, nisem čisto gotov. Vsekakor pa je od sobote naprej računal s tem, potem ko se je bil ta dan razgovarjal z dr. Blatnikom v Vidmu. A po dr. Blatnikovem članku je Dežman zve-

del za padec Grčaric šele po posvetu. Dr. Blatnik namreč piše, da je iz Dobrega polja, kjer ni več našel Dežmana, odšel na Turjak in tega „našel v prostorni dvorani z večjo skupino aktivnih častnikov. Povedal sem, kaj sva s stotnikom Fajdigom videla v Grčaricah in v Ribnici. Prevladalo je mnenje, da se je treba umakniti iz Turjaka." 26) V članku od 17. sept. pa pravi: „Na podlagi mojih sporočil so sklenili, da je treba Turjak izprazniti." A po mojem poznavanju dogodkov je to mnenje prevladalo že prej. Saj je že v petek ter nato v soboto in v nedeljo dopoldne, torej pred Dežmanovim in dr. Blatnikovim prihodom, odšlo iz Turjaka na Zapotok okoli 400 mož. (O tem nekaj več pri „Cerkveniku".) Verjetno pa je, da je Dežman po dr. Blatnikovem sporočilu začel nastopati za takojšnjo izpraznitev Turjaka.

Na podlagi dr. Blatnikovih besed sklepam, da so po neuspelem predlogu pa zaradi delno drugačnih pogledov glede Turjaka ostali Dežman in oficirji četniškega odreda sami v dvorani. Poveljniki VS — tisti namreč, ki so bili v nedeljo popoldne v gradu — in vidnejši javni delavci pa so se nato zbrali v eni izmed sosednjih sob. Tja je nekdo povabil tudi dr. Blatnika, kot je trikrat zapisal v svojih člankih. 27) „Tu je bilo sklenjeno, da gresta kot kurirja v Ljubljano dr. Arko in Casar in da čakamo navodil iz Ljubljane." 28)

Ni pa lahko odgovoriti na vprašanje, ki bi ga tu utegnil kdo staviti: Kako so mogli biti nekateri kljub Dežmanovemu stališču zaverovani in zagledani v grad? Ne da se z gotovostjo reči, da so bili poveljniki in predstavniki tistih VS, ki so končno ostale v gradu in doživele tragični konec, res prepričani, da je mogoče grad držati v vsakem primeru. Verjeti smemo besedam župnika Ivana Lavriha: „Nihče ni niti z besedo omenil (na posvetu v nedeljo popoldne, J. G.), da se moramo zapreti v grad." 29) A vse kaže, da so tedaj dobrepoljski razumeli Dežmanovo stališče in prepričevanje tako, da je za izpraznitev gradu še dovolj časa; deloma zato, ker so dobrepoljske posadke bile tedaj še doma v Vidmu (v grad so prišle v nedeljo zvečer okoli desete ure); deloma zato, ker v nedeljo popoldne še ni nihče pričakoval — tudi Dežman ne — da bodo v ponedeljek zjutraj že borbe s partizani okoli gradu. Predvsem pa zato, kot je pravilno zapisal dr. Blatnik, da počakajo navodil iz Ljubljane.

Če je poveljnik dobrepoljskih VS Perne res odgovoril Dežmanu na nasvet za izpraznitev gradu: „Vi kar odidite, jaz pa s svojimi fanti ostanem tu!" 30), te besede še ne dokazujejo, da je bil Perne res prepričan, da se da v gradu zdržati vsak napad, dasi je možnost, da je imel pred očmi misel o slovenskem Alcazarju. Njegove besede je treba razumeti: „...jaz pa počakam tu, da se vrneta iz Ljubljane Casar in dr. Arko. Mi bomo napravili svojo odločitev šele potem! A žal so Perne in drugi zaman čakali — mrtvega Casarja in ujetega dr. Arka. (Casarja in dr. Arka ter njuna vozača V. Habiča in Končana so na Škofljici zajeli komunistični terenci. Ker je Casar hotel zbežati, so ga trije pijani partizani postavili na dvorišču Robežnikove gostilne v Škofljici ob zid in ga ustrelili. Bil je mrtev še isto uro, ko je zapustil Turjak.)

Zakaj so bile Pernetove, Kadunčeve in drugih odločitve vezane na Casarjevo in dr. Arkovo vrnitev, o tem tu ne bom razpravljal. Moj namen tu je prikazati podpolkovnika Dežmana.

V nedeljo popoldne so prišle iz Turjaka na Zapotok svetogregorske VS pod poveljstvom Lavriča ter velikolaške VS pod poveljstva Bajca. Proti večeru je zapustil turjaški grad tudi Dežman z ribniškimi VS ter se napotil proti Čretežu ,ki leži onstran podturjaškega grabna na zapotoški strani. Z njim je prišel tudi župnik Karel Škulj, ki se je takoj pomaknil na Zapotok. S tem je Dežman potrdil že obstoječo Cerkvenikovo prakso ,namreč smer premikanja iz Turjaka na Zapotok. Ob istem času je zapustil grad tudi Ljubljanski četniški odred skupaj s tistimi četniki, ki so prejšnji dan odšli iz Ljubljane in prišli do Vel. Lašč. Ostali so pri Čretežu do našega umika v torek zvečer. Sklepam, da se je ta hitri premik — 300—400 mož — iz Turjaka na Zapotok izvršil predvsem pod vplivom Dežmanovega stališča. Saj so vse imenovane enote prišle v grad v zgodnjih popoldanskih urah in ga po nekaj urah zapustile. Je pa delno pripomoglo k temu tudi to, da sta Bajec in Lavrič kot člana SL želela priti do Cerkvenikovega poveljstva na Zapotoku. Saj je bil Bajec že v petek in soboto v stiku s Cerkvenikom in Malovrhom, ko sta ta dva prišla v Velike Lašče.

Iz tega je razvidno, da je očitek, da so „legijski poveljniki... bili proti Dežmanovemu predlogu..." 31) (za izpraznitev gradu namreč, J. G.) neutemeljen: neute-

meljen za legijske častnike velikolaških in svetogregorskih posadk in prav tako ribniških. Torej so z Dežmanom „soglašali jugoslovanski oficirji", prav tako pa legijski oficirji. Očitek bi mogel veljati delno — kar je razvidno iz prejšnjih odstavkov — le za nekatere oficirje VS v Dobrem polju in Suhi krajini; glavni njihov poveljnik Perne ni bil član SL. Tisti legijski oficirji pa, ki so se že v petek pa v soboto in nedeljo dopoldne pomaknili na Zapotok, pa z Dežmanom sploh niso prišli v stik. Ti so sami spoznali potrebo, da naj bo Turjak le prehodna baza, ne da bi kaj spraševali v Ljubljano.

Ko sem v nedeljo zvečer zvedel na Zapotoku, da je z Ribničani tudi polk. Dežman in da je že pri Čretežu, sem bil tega res vesel. V ponedeljek dopoldne sva se srečala na Zapotoku in se pozdravila kot znanca. Dežmana sem namreč spoznal že v jugoslovanski vojski. Kot narednik-dijak sem opravil l. 1940 pri njem orožne vaje v Goriči vasi pri Ribnici. V marcu in aprilu 1941 sem bil kot podporočnik istotam, nato pa v Sodražici, odkoder smo se tiste usodne dni umaknili skozi Ribnico proti Kočevju. Pred Staro cerkvijo smo zvedeli, da se je jugoslovanska vojska vdala. Zvečer istega dne, na Veliki petek, sem se poslovil od Dežmana v ribniškem župnišču.

V Ribnici sem l. 1940 večkrat slišal, da je Dežman odličen oficir, ki je bil kot avstrijski lajtnant že v prvi svetovni vojni, nato v Jugoslaviji precej hitro napredoval in se na nekih manevrih izkazal z detaširanim bataljonom (tak bataljon dobi posebno nalogo in operira zato samostojno).

Ko sem bil kot narednik nekoč za dežurnega oficirja v rezervnem bataljonu, me je Dežman prišel nadzorovat. Potrpežljivo je čakal, da sem mu prišel raportirat, ker sem bil na drugem koncu vasi. Ko je po raportu opazil mojo zadrego, mi je dejal: „Jaz dobro vem, da to ni kasarna, da to niso kadrovci, ampak so rezervisti, ki so raztreseni po celi vasi. Zato ne pričakujem takega reda kot je v kasarni." Potem mi je naročil, na kaj moram predvsem paziti.. Nekaj trdo vojaškega, obenem pa očetovsko razumevajočega je bilo v njegovih besedah.

V svojem vedenju in govorjenju je bil Dežman res vojak. Name pa je tedaj napravil vtis tudi zato, ker se kot aktivni višji častnik ni bal priti od časa do časa na obisk v ribniško župnišče. Te obiske mi je omenil tedanji ribniški kaplan Ivan Sitar, moj sošolec. (Ali so bili Dežmanovi obiski v župnišču iz neke potrebe po stiku z duhovnikom ali pa je kot vojak bil toliko psihologa, da je računal z ugledom duhovnika v javnem življenju, ne vem. Možno je eno ali drugo ali pa oboje.)

Kljub temu, da so se v nedeljo popoldne na Turjaku sporekli ob Debeljakovem predlogu za Dežmanovo poveljstvo — takšna je bila prva vset, ki je prišla na Zapotok — sem v ponedeljek in torek poveljnikom VS, katerih večina Dežmana ni poznala, večkrat omenil, da bi bilo prav, da Dežman prevzame poveljstvo nad vsemi VS in četniki. Reči smem, da nisem naletel na gluha ušesa. Tudi na Zapotoku smo čutili, da je za skupne operacije potrebno neko višje poveljestvo in da je od vseh navzočih za to najbolj poklican podpolk. Dežman. (Tega mnenja sem bil takrat, zlasti ker sem Dežmana poznal, pa ker sem imel pred očmi redno vojsko. Kasneje pa sem to mnenje delno spremenil. V gverili ni nujno, da je po činu najvišji oficir najbolj sposoben za gverilski način bojevanja. Večkrat beremo, kako trd oreh je gverila za ameriške oficirje v jugovzhodni Aziji. V gverili je predvsem važna predanost ideološkemu pa narodno-političnemu cilju. Ta dva narekujeta glavno taktiko bojevanja. A v poznavanju teh so aktivni oficirji na splošno bolj šibki.)

Dodati moram, da tedaj na Zapotoku nisem vedel, da je v soboto zvečer Cerkvenik zahteval od Slovenske legije, da pošlje na teren poveljnika vseh VS podpolkovnika Peterlina.

Tudi na Zapotoku je Dežman napravil vtis odločnega vojaka. „Ves čas, kar sem bil z odredom, sem občudoval Dežmanovo razsodnost in hrabrost," je zapisal tedanji mlad četnik. 32) Vendar pa ni bilo težko opaziti dveh Dežmanovih šibkih lastnosti: njegove premalo premišljene izjave, pa trenutke hude pobitosti, depremiranosti, ki jih poveljnik ne sme imeti.

Najznačilnejša njegova izjava na Zapotoku je bila izrečena nekemu ribniškemu civilistu, čigar imena ne vem: „Da se organizujemo, da se spremamo i izbijemo prema Rijeci... prema saveznicima." Ker sem že prej sedel na neki skali, proti kateri se je bližal Dežman s spremljevalcem, sem izjavo slišal sam. Pri tem je Dežman računal na srečanje s srbskimi četniki iz Like pod poveljstvom majorja Bjelajaca. Drugi so slišali Dežmana omenjati smer

proti Trstu. A ker ni bilo nobenega otipljivega dokaza, da so zavezniki res v bližini Reke (na Zapotoku je bil govor o treh angleških bojnih ladjah v severnem Jadranu), predvsem pa, ker je ves partizanski pritisk prihajal proti nam ravno od te smeri ,smo poveljniki VS Dežmanovo izjavo vzeli kot sila nerealistično. Tej Dežmanovi zamisli nismo dali prav.

Pri obisku na Kureščku je Dežman v ponedeljek izjavil: „Z bombama u ruci i s puškama preko ledja ćemo sutra jurišati na Golo!" 33) Dasi je ta način borbe priporočljiv predvsem v pozicijski vojni, je Dežman imel prav z drugega vidika: enote VS na Zapotoku — prav za prav tedaj Slovenska vojska kot del Jugoslovanske armade — bi morale takrat pregnati partizane z Golega, kjer so sprejemali dotok svojih pripadnikov iz Ljubljane. Le tako bi imele naše enote varno zaledje tja do Ižanskega in Črne vasi na Barju. 34)

Ob istem obisku na Kureščku pa se je pri Dežmanu pokazala velika depremiranost, ki je vplivala na vojake v zasedi. Bivši kurat ižanskih VS Rev. Fr. Šeškar, ki živi sedaj v Muenchenu kot invalid zaradi trpljenja v Dachau-u, je zapisal: „...morala pri fantih pa dobra. Ko pa je prišel polkovnik iz Ribnice, je morala padla. Vse je postalo malodušno, nekaj fantov je kar zbežalo domov." 35) Verjetno je Šeškarjev izraz „malodušno" prehud. A spomnim se, da je Dežman tudi na nas poveljnike na Zapotoku vplival porazno s svojim pesimističnim popadom. Bilo je na oficirskem posvetu v šoli, v torek proti večeru. (Večina poročil omenja torek.) Na posvet je bil povabljen tudi Dežman. Že med vrati so bile njegove besede: „Sve je propalo, sve je propalo!" Odklonil je ponujeni stol in se usedel na slamo, češ da se mu bodo noge tako bolj odpočile. Čez nekaj časa je vprašal po črni kavi. Posvetu je prisostvoval le pasivno. Ni čudno, da je po seji dejal poročnik Viktor Berlot zunaj pred šolo: „Je pa že bolje, da je Cerkvenik komandant. Vsaj živce ima... Bine sicer ni noben vojaški lumen, a miren je in to je veliko." Po tem posvetu mi je postalo jasno, da Dežman preveč pada iz ene skrajnosti v drugo. Zato sem prenehal z vsakim prigovarjanjem za Dežmanovo poveljstvo. Sam sem dejal pred šolo: „Kot približno vem, je Peterlin postavil Dežmana za ilegalnega poveljnika v ribniško-kočevskem okrožju. Ker pa smo tu na ozemlju ljubljanskega okrožja, ki si ga je Peterlin pridržal zase, Cerkvenika pa postavil za svojega namestnika, poslušajmo zato samo Cerkvenika, Dežmana pa le kot svetovalca. Vprašanje Dežmanovega poveljstva pa naj rešijo v prihodnjih dneh, ko se osebno snidejo Peterlin, Dežman in Cerkvenik."

Nisem pa vedel tedaj na Zapotoku, da je dobra dva dni prej, v soboto zvečer 11. septembra, Peterlin tudi uradno imenoval Dežmana za poveljnika v Ribnici in Kočevju, ker tega poveljstva tedaj ni bilo več treba skrivati pred Italijani. A tudi, če bi bili vedeli za to, bi se bili najbrže zaradi omenjenih Dežmanovih lastnosti, postavili na isto stališče. Vir za to imenovanje in datum je doslej samo Sajetov *Belogardizem*. Vsi prizadeti so namreč mrtvi. Saje navaja, da sta župnik Škulj in velikolaški župan Paternost sporočila Dežmanu — kot sem že spredaj omenil — da je vrhovni poveljnik VS Peterlin, njegov namestnik na terenu pa Cerkvenik in da nj nihče kompetenten tega razrešiti od te funkcije. Če so Škuljeve in Paternostove besede točne, potem sta bila ta dva delno v zmoti, ker je bil Cerkvenik namestnik samo na ozemlju ljubljanskega okrožja. V ribniško-kočevskem okrožju ne bi bila mogla trditi, da je Cerkvenik Peterlinov namestnik na terenu.

Kot sem omenil na str. 312, navaja Saje v *Belogardizmu* nepodpisano poročilo o dogodkih na Turjaku in Zapotoku; pripisuje ga Paternostu. Po tem poročilu, naj bi Škulj in Paternost sporočila v ponedeljek 14. septembra Dežmanu, da je Cerkvenik namestnik glavnega poveljnika vseh VS. Če naj bi ta datum držal, potem je bilo to Dežmanu sporočeno na Zapotoku. Čisto izključeno to ni; dvomim pa, da bi na Zapotoku še kdo načenjal vprašanje Dežmanovega poveljstva, potem ko v nedeljo popoldne Debeljak ni uspel s svojim predlogom na Turjaku. Nagibam se k temu, da je v imenovanem zaplenjenem poročilu pomota glede dneva. Če pa sta Škulj in Paternost res ta dan sporočila Dežmanu, sta mu to povedala v prostem prijateljskem razgovoru, da bi mu nekako razložila, zakaj ni bil prejšnji dan na Turjaku sprejet za poveljnika.

Saje trdi, da so „klerofašisti na terenu zadržali" Peterlinovo pismo o Dežmanovem imenovanju. Kljub tej trditvi pa je vprašanje, ali je Peterlinovo pismo sploh prišlo na teren, najdalj do Velikih Lašč? Vprašanje je tudi, ali ni morda to pismo ostalo v Ljubljani in bilo tam zaplenjeno. Za to svojo trditev navaja Saje v opombi samo koncept pisma v arhivu

komunistične VOS; niti ne pove, da je to koncept Peterlinovega pisma. Naslanjajoč se na Sajetov *Belogardizem*, pravita pisca *Svoboda v razvalinah* 36), da je bilo Dežmanovo imenovanje „zadržano na terenu v rokah neodgovornih politikantov". Ker je v istem odstavku Belogardizma na str. 601, II. izd., rečeno, da sta župnik Škulj in župan Paternost sporočila Dežmanu glede Peterlinovega poveljstva in Cerkvenikovega namestništva, dobi bralec ob primerjanju obeh tekstov nehote vtis, da sta med tistimi „brezvestnimi politikanti" bila predvsem župan Paternost in župnik Škulj, ustanovitelj domobranskega Vestnika. Premišljam, kateri izraz je hujši: ali komunistični „klerofašisti" in „klerofašistični politikanti" ali pa „brezvestni politikanti" iz naših vrst?

Pa vzemimo, da je imenovanje na kak način res prišlo do Vel. Lašč še isti dan, v soboto 11. sept., ali pa vsaj do nedelje opoldne. Cerkvenik in Malovrh sta gotovo vedela, da je bil polkovnik Dežman že prej postavljen za ilegalnega komandanta v Ribniški dolini. Če naj bi bil Malovrh tisti, ki je zadržal imenovano Peterlinovo pismo, potem je bilo zanj merodajno predvsem to, da so v petek in soboto ter v nedeljo vsi komandirji na Zapotoku bili pod poveljstvom Cerkvenika in da zato ni bilo nobene krize v poveljstvu in nobene zmede, kot sta jo s Cerkvenikom predvidevala v svojem poročilu SL v Ljubljano. Poleg tega pa je bil Dežman praktično vojakom na Zapotoku skoraj neznan. Na tej podmeni sklepam dalje, da je Malovrh verjetno pridobil Škulja za svoje stališče. Ta je Dežmana precej dobro poznal. Spoznala sta se še v Jugoslaviji, še bolj pa pod italijansko okupacijo, ker Dolenja vas, kjer je bil Škulj za župnika, ni daleč od Ribnice. Če ne še v Jugoslaviji, se je vsaj pod italijansko okupacijo večkrat srečal z Dežmanom tudi velikolaški župan Paternost. Kakšni drugi razlogi, poleg Malovrhovih, naj bi bili merodajni za Paternosta in Škulja, je težko reči. Morda je Škulj že prej opazil, da je Dežman oficir nasprotujočih si izjav.

Ribniške VS, katerih poveljnik je Dežman še vedno bil, so bile na Zapotoku, a Dežman sam se je tista dva dni stalno gibal med šolo na Zapotoku in vasicama Čretežom in Ščurki, kjer je bil Ljubljanski četniški odred. (Skupaj s tistimi četniki, ki so v soboto prišli iz Ljubljane do Velikih Lašč, je odred štel 45 do 50 mož. Med njimi je bilo več aktivnih oficirjev, kot Drčar, Cof, Tomic, Fajdiga s četniškim imenom „Vojči" 37).) Pri Čretežu je bil v zasedi tudi vod bivše VS na Orljem pod vodstvom Ceneta Habiča.

V ponedeljek se je Dežman morda več zadrževal pri imenovanem četniškem odredu kot pa na Zapotoku. Deloma je to razumljivo psihološko; v večji meri pa je bil tam iz čisto vojaških razlogov. Čretež in Ščurki sta na zahodni strani podturjaškega grabna, torej nasproti turjaškemu gradu. Če je Dežman hotel videti na lastne oči, kaj se dogaja okrog Turjaka, je moral biti v bližini teh dveh vasic. Tudi Cerkvenik je šel parkrat pogledat položaj tja dol, kaj dalj časa se pa tam ni zadrževal, ker je skrb za ta položaj tam nekako prepustil Dežmanu in četniškemu odredu. Sicer pa je od šole na Zapotoku do tja dol le šibke pol ure.

Kadar je Dežman prišel na Zapotok, je vsakdo mogel opaziti, da so bili oficirji spoštljivi do njega. Marsikdo se je z njim pogovoril. Tudi razmerje med njim in Cerkvenikom je bilo, smem reči, tovariško: večkrat sta izmenjala misli o položaju. V živem spominu imam primer zglednega sodelovanja med njima: ko je v ponedeljek popoldne Cerkvenik odredil močno patrolo, da spremlja Malovrha, dr. Kožuha, Mavca in druge z Zapotoka na Turjak, je tedaj Dežman, ki je bil ravno navzoč, takoj ponudil vod svojih ribniških enot. Cerkvenik je ponudbo takoj sprejel. Na vse navzoče oficirje, vojake in civiliste je Dežmanova ponudba napravila blagodejen vtis. In ko smo v torek popoldne sedeli z Dežmanom in dr. Blatnikom na pobočju pred šolo, je Dežman takoj vstal in šel, ko je prišel nek vojak s prošnjo: „Gospod podpolkovnik, ali bi hoteli priti na poveljstvo?"

Predvsem naj poudarim, da smo bili Cerkvenik in komandirji bivših VS ter prav tako četniški oficirji eno s podpolkovnikom Dežmanom v najvažnejši nalogi tistih dveh dni na Zapotoku: kako pripraviti turjaške, da bi izpraznili grad, da se ne bi zanašali na debelo turjaško zidovje, na velike zaloge hrane in municije. Kot dokazuje že imenovana Dežmanova ponudba, smo v tej nalogi zgledno podpirali drug drugega. Zato odklanjam kot neutemeljen očitek in obdolžitev, da je pri posvetu na hlodih „Dežman po spoznanju kaosa v gradu točno povedal, da je situacija v gradu izgubljena. Legijski oficirji tej njegovi izjavi niso verjeli in so jo sprejeli s precejšnjim malodušjem." 38) Da bi bil Dežman pri posvetih na hlodih (dva ali trije so bili) sam navzoč, se ne spomnim, dasi ne smem izključiti te mož-

nosti. Dobro pa se spomnim, da sta bila vsaj pri enem teh posvetov navzoča četniška kapetana Debeljak in Cof.

Ko je Dežman na Zapotoku omenjal razmere v turjaškem gradu, je imel pred očmi predvsem tisto, kar je v nedeljo sam videl in doživel tam. Da pa je položaj okoli gradu postal v ponedeljek zjutraj resen, to smo na Zapotoku opazili prav vsi. Vprav iz tega spoznanja se je Malovrh kot zastopnik SL odločil, da gre osebno na Turjak, za kar mu je Cerkvenik dal v spremstvo že omenjeno patrolo. Da morajo turjaški ven, je bilo na Zapotoku splošno prepričanje: tako splošno, da ga skoraj ni treba dokazovati. A kljub temu tale dokaz: „Vsi smo jim svetovali čimprejšen odhod iz Turjaka," je zapisal župnik Kristanc. „jim" se nanaša na odhajajočega Malovrha, dr. Kožuha, Mavca in druge.) 39) Moram pa reči, da je Dežman s svojim temperamentnim nastopom k temu prepričanju pripomogel in v tem smislu tudi pomagal. Pomagal v ponedeljek, kot že omenjeno, nato pa v torek. Na njegov nasvet so ta dan četniki pri Čretežu poslali krepko patrolo v podturjaški graben in zasedli nekaj točk. Namen te patrole je bil, olajšati turjaškim izhod. 40) Že v mraku je Dežman spet odredil patrolo, v katero so končno šli le vojaki iz VS Dolenja vas. Patrola je zadela na goste partizanske zasede, zato se je previdno morala umakniti. 41) Vse to je Dežman poskusil v prepričanju, da bodo turjaški izvršili Cerkvenikovo povelje za izpad. Porinil je v stran moralni udarec, ki ga je bil doživel v nedeljo popoldne na Turjaku, in sodeloval ter pomagal po svojih najboljših močeh.

V torek, zlasti popoldne, ni bilo težko opaziti, da partizanske brigade zasedajo v večjem polkrogu položaje okrog nas na Zapotoku. A do bojev med nami in partizani na Zapotoku ni prišlo. 42) Prepričanje vseh oficirjev — četniških in nas od VS — je bilo, da je v kratkem času možen koncentriran partizanski napad od vseh strani. (Noč nato je dokazala, da smo pravilno ocenili položaj.) Zato smo v torek popoldne komandirji skupno pritisnili na Cerkvenika, da je čas za premik. Kot znano, se je Cerkvenik temu umiku skoro trmasto upiral.

Doslej nisem mogel ugotoviti, ali je tudi Dežman kaj pritiskal na Cerkvenika v tem smislu. Pri že imenovanem posvetu v torek proti večeru v šoli Dežman ni povedal svojega mnenja. Na vprašanje, kaj misli, je dejal: „Izvinite, ja sam ovde samo gost," kar je psihološko razumljivo. Ko je bil govor, da se premaknemo proti Polhograjskim Dolomitom, se je samo nemo strinjal. Zvečer v tistih urah pred našim umikom pa je Dežman precej vznemirjeno izpraševal Cerkvenika, ali je res poskusil vse možnosti, da turjaški zvedo za naš umik in da se takrat skušajo prebiti iz gradu tudi oni.

Ker sem Zapotok zapustil dve uri po odhodu glavnine — ob pol dveh v noči od torka na sredo (od 14. na 15. sept.) 43) —sem na Dežmana naletel šele v Želimljem, tam kjer se odcepi cesta proti cerkvi in šoli. Bilo je že po tistem, ko je udarna Bohova predhodnica pregnala partizanske zasede malo višje gori pri neki betonski gnojni jami. (Ne bom tu prikazoval celotne slike v Želimljem, ampak le zadeve v zvezi z Dežmanom.)

Pogumno in samozavestno je hodil Dežman sem in tja. V tisti temni noči se je tam ob razpotju razgovarjal s Cerkvenikom, nato pa z Debeljakom in z drugimi četniki. Kot sem slišal, predvsem glede patrole, ki naj previdno prodira proti cerkvi in pregleda položaj tam. Kasneje, potem ko so partizani krepko streljali na nas od leve strani— na desni ob cesti teče Želimljica, onstran nje pa je hrib — sem Dežmana opazil kakih 100 do 150 m nižje doli pri žagi (ali mlinu) in ga slišal, kako je istočasno kot Cerkvenik dajal povelja: glavnina naprej... kolona naprej... ne se zadrževati: Vmes nekje, najbrž tedaj, ko so partizani začeli s hudim ognjem in ko je bilo treba iskati kritje ob Želimljici, je Dežman za trenutek izgubil živce: „Ob umiku, že po očiščenju zased v Želimljem, sem našel podpolkovnika Dežmana takorekoč prilepljenega ob grapo Želimljice in ga izvlekel za roko ven, rekoč mu: ‚Gospod podpolkovnik, gremo naprej!'" 44) Tej trenutni slabosti se ni čuditi. Dežman ni bil več tako mlad. Silno hitro menjajoči se dogodki tistih dni, padec Grčaric, moralna nezaupnica na Turjaku: vse to je vplivalo, da je za trenutek vse popustilo v njem.

Zato ni mogoče pritrditi besedam: „Samo podpolkovniku Dežmanu, ki se s svojimi fanti ni premaknil, ampak je šele potem, ko jim je zmanjkalo municije, izvršil juriš na dobro zakopane partizane, se je zahvaliti, da ni bila kolona popolnoma uničena." 45) O kakem jurišu v tisti temni noči med hišami in v nepoznanju položaja ni mogoče govoriti, v čemer mi je pritrdil tudi podpolkovnik Ivan Drčar. Od Drčarjeve četniške patrole, ki se je previdno

pomikala proti cerkvi in šoli, nato pa se zaradi partizanskega ognja pri kapelici na desni ustavila in se pomaknila nazaj, se je spredaj utrgalo kakih 6 do 7 četnikov. Ti so v tisti temi prišli v oseben stik s partizani. 46) Če je bilo kaj juriša, je bil med tole malo skupino in partizani. — Prav tako ni mogoče pritrditi besedam v Sajetovem *Belogardizmu:* „Pred popolnim uničenjem je belogardiste rešil podpolkovnik Dežman, ki se je z nekaterimi razbitimi skupinami prebil na Pijavo gorico." 47) Proti Pijavi gorici se ni nihče prebijal. Zaradi dominantnega klanca so to in pa Škofljico držali partizanski terenci. Saj je ravno s Pijave gorice v nekem trenutku streljal italijanski oklopnik, seveda v partizanskih rokah, na konec naše kolone. Od Želimljega naprej smo se pomikali proti Barju in to proti ižanski strani Barja. Saj jih je veliko število zavilo naravnost proti Igu, a so nato pred Igom zavili na Barje proti Črni vasi. Ena skupina pa je prišla naravnost v vas. 48)

Ko sem med zadnjimi prišel do Mokarjeve gostilne, sem se spet srečal z Dežmanom. Usedel se je na kup kamenja pred „Šolo na Barju", krepko stisnil palico in dejal: „Svega toga so krivi oni političari!" (Za razumevanje te in podobnih izjav bi bilo treba poseči nazaj, kot sem že nakazal spredaj:

O dogodkih na Turjaku je Dežman zapisal nekaj svojih misli in pogledov. Saje navaja: „Izjava peš. podpolkovnika Josipa Dežmana, pomočnika kom. 37. pp. v Ribnici, Ljubljana 21. 9. 1943... podpolkovnik Josip Dežman l. r. 49) A ta dokument je bil vsekakor 1945 zaplenjen.

Naj se dotaknem Dežmanove izjave, ki je v knjigi *Svoboda v razvalinah* 50). Žal da ni povedano, kdo je zapisal Dežmanove besede. Odstavek dobro prikazuje Dežmanovo nejevoljo in čutenje v tistih dneh. Dvomim pa, da je bil župan Paternost tako vpliven na vojaškem posvetu v gradu v nedeljo popoldne. Veliko vplivnejši je bil vsekakor župnik Karel Škulj. Zdi se, da ga Dežman iz obzirne hvaležnosti ni hotel imenovati. Prav tako dvomim, da bi v gradu samem „kričali... v svoji namišljeni fantaziji o slovenskem Alkazarju". Ta misel je bila živa le pri nekaterih oficirjih dobrepoljskih posadk in onih v Suhi krajini. Najbolj živa pri Francetu Kaduncu, poveljniku VS Žvirče. A v nedeljo popoldne teh posadk še ni bilo v gradu. Razen glavnega dobrepoljskega poveljnika Perneta, te sploh niso prišle v stik z Dežmanom. Pritrdim pa Dežmanovim besedam: „Krivdo za padec Turjaka nosimo prvenstveno sami..." Tega mnenja sem že 20 let.

P.S. Ko se je ustanovilo Slovensko domobranstvo, je podpolkovnik Dežman kmalu postal poveljnik domobranskih enot v Novem mestu. Poleti l. 1944 je ob nemški meji prišel v bližino tja takoimenovani Marnov četniški odred. Tam je Janez Marn hotel dobiti stike z domobranskimi oficirji in javnimi delavci v Novem mestu. Pri nekem snidenju s temi je bil navzoč tudi podpolkovnik Dežman. V razgovoru so se pokazali različni pogledi. V dokaz za svojo trditev je Dežman v nekem trenutku izvlekel iz malhe pismo in dejal: „Evo vam pismo samog Draže Mihajlovića!" Pri razgovoru je bil navzoč tudi mlad inteligent iz Ljubljane. Ta je nato o tem dogodku pripovedoval v Rupnikovi okolici tako glasno, da so slišali tudi Nemci. Podpolkovnik Dežman se je Nemcem zdel nevaren zaradi zveze z generalom Mihajlovićem. Zato so ga prijeli in ga končno odvedli v koncentracijsko taborišče v Dachau, kjer je umrl kot žrtev nemškega nacističnega nasilja.

OPOMBE K DEŽMANU

1) Ker je bil Dežman pred drugo svet. vojno podpolkovnik 37. pešpolka v Ribnici, je nato tudi pod italijansko okupacijo ostal tam, bil spomladi 1942 odpeljan v italijanko internacijo in se iz te spet vrnil tja spomladi 1943.

2) Rev. dr. Franc Blatnik; „Ob dvajsetletnici Grčaric in Turjaka", članek I. „Ameriška Domovina", 3. sept. 1963.

3) Nande Češarek, bivši občinski tajnik v Ribnici, v pismu 25. julija 1963.

4) Nande Češarek istotam.

5) Rev. dr. France Blatnik, članek III., „Ameriška Domovina", 5. sept. 1963.

6) Rev. dr. France Blatnik istotam.

7) Hinko Erčulj v razgovoru 3. sept. 1963.

8) Franček Saje: **Belogardizem**, II. izd., str. 595. Mnenja sem, da je to komunistično delo zanesljivo samo na tistih mestih, kjer so dobesedno citirani naši zaplenjeni dokumenti; drugod pa je treba precej previdnosti.

9) Saje, o.c., str. 598.

10) Saje, o.c., str. 600, 601.

11) Rev. Ivan Lavrih v pismu 26. jan. 1959.

12) Isti v pismu 24. jul. 1963.

13) Karel Škulj, **Slovenska Beseda**, št. 6-7, 1950, str. 3.

14) Viktor Dolšek, **Vestnik** 8-9, 1963, str. 194.

15) Rev. dr. Blatnik, „Ameriška Domovina", 17. sept. 1963, članek VII.

16) Prav tam.

17) Emil Cof v pismu 8. nov. 1959.

18) Ivan Drčar v razgovoru 25 avg. 1963.

19) Rev. dr. Blatnik, „Ameriška Domovina". 18. sept. 1963, članek VIII.

20) France Grum in Stane Pleško, Svoboda v razvalinah, str. 90.

21) Žan Škrabec v razgovoru 5. sept. 1963.

22) Viktor Dolšek, istotam.

23) Ivan Drčar v razgovoru 25. avg. 1963.

24) Rev. Janez Dolšina v pismu 5. nov. 1958.

25) Rev. Leon Kristanc v pismu 31. okt. 1958.

26) Rev. dr. Blatnik, „Ameriška Domovina", 10 sept. 1963, V. članek.

27) Rev. dr. Blatnik, „Ameriška Domovina", 10. sept. 1963, V. članek: Na Turjak. „Med posvetovanjem je vstopil v dvorano J. G., potegnil me je na hodnik ter dejel: ‚Pridite v sosednjo dvorano, poveljstvo je tam, ne tukaj!' Ta neodinost (me je) v tako usodnem trenutku v srce zabolela." Ista trditev je v VII. članku: Nekaj pripomb v zvezi s Turjakom. (17. sept. 1963): „Šele ko me je J.G. povabil v sosednjo dvorano, kjer so bili poveljniki Vaških straž in več civilistov, sem zapazil neodinost." V VIII. članku: Krivci turjaške tragedije (18. sept. 1963) je trditev ponovljena: „Ko me je na Turjaku J. G. poklical od Dežmana v sosednjo dvorano, češ da je tam poveljstvo..." V rokopisu je dr. Blanik zapisal s polnim imenom „prof. Janez Grum". V svojem članku k dr. Blatnikovi seriji „Ob 20 letnici Grčaric in Turjaka" sem v Ameriški Domovini z dne 2. okt. 1963 pojasnil, da je rev. dr. Franc Blatnik v zmoti, ko navaja moje ime v gornji zvezi. Turjak sem zapustil v soboto 11. sept. 1943 med poldnem in pol eno, ker mi je Cerkvenik ukazal, da moram prevreči 30 voz vojaške komore iz Turjaka na Zapotok. V grad se nisem več vrnil. Tedaj ko je nekdo povabil dr. Blatnika v sosednjo sobo, sem bil jaz že cel dan na Zapotoku.

28 Rev. dr. Blatnik, „Ameriška Domovina", 17. sept., VII. članek.

29) Rev. Ivan Lavrih, pismo 26. jan. 1959.

30) Viktor Dolšek, prav tam. Dolšek bi moral povedati, kako je ugotovil, da je bil to res Perne.

31) Fr. Grum in S. Pleško, o.c. str. 82.

32) Ing. Božo Golob, pismo 19. avg. 1963.

33) Povedal Franc Frakelj, poveljnik VS v Tomišlju.

34) Potem ko smo zvedeli v nedeljo za padec Grčaric in za uničeni četniški odred tam, bi mi morali takoj zavestno opustiti stališče tistih treh, štirih dni prej, da naše enote ne napadajo partizanov, da le odbijejo napad, če treba. To stališče je bilo več ali manj merodajno za nas še v ponedeljek in torek, čeprav smo že vedeli za padec Grčaric. Podzavestno smo čutili, da vojaško še nismo organizirani. Izjema k temu stališču je bila patrola, ki jo je v soboto 11. sept. poslal s Kureščka v to smer poročnik Viktor Berlot in ki jo omenja tudi Saje v **Belogardizmu** II. izd., str. 600: „Tako je 11. sept. napadla partizane na Golem in lovila ljudi, ki so iz Ljubljane prihajali v Narodno osvobodilno vojsko." Saje nanaša te besede na Slovensko narodno vojsko kot celoto, dasi je to bila le patrola.

35) Rev. France Šeškar v pismu 5. jul. 1963.

36) Fr. Grum in S. Pleško, o.c., str. 87.

37) Stotnik Radivoj Fajdiga je v tistih dneh imel priimek „Vojči". Iz tega priimka je Sajetov **Belogardizem** napravil posebnega kapetana Vojića na str. 585, 587, 589 v II. izdaji. Ista napaka je v knjigi **Svoboda v razvalinah** na str. 52, 81, morda še kje. Podpolkovnik Emil Cof je takole pojasnil zadevo: „Vojić: pravilno Vojči, je Radivoj Fajdiga, pešadijski poročnik. Prvi poveljnik Ljubljanskega odreda je bil kapetan Milan Vujnović — Lipa. Bil je ranjen v ljubljanski okolici in prepeljan v Ljubljano v oskrbo dr. Janeža; poveljstvo nad odredom pa je prevzel poročnik Radivoj Fajdiga." V pismu od 8. nov. 1959.

38) Fr. Grum in St. Pleško, **Svoboda v razvalinah**, str, 87.

39) Rev. Leon Kristanc v pismu od 31. okt. 1958.

40) Omenil Ivan Drčar v razgovoru 25. avg. 1963. Na moje vprašanje glede zaglavja „Četniki hočejo v grad" v knjigi **Svoboda v razvalinah**, str. 90, je Drčar dejal, da se ne da trditi, da „turjaško posadko, če treba, tudi s silo primorajo na izpad". Da bi bilo kako streljanje iz gradu na četniško patrolo, se Drčar ne spomni.

41) Povedal Ivan Gorše 5. jul. 1963. Gorše je bil zadnje tri tedne pred italijansko vdajo dejanski poveljnik VS v domači Dolenji vasi.

42) Dvomim zato, da je tista patrola v torek proti večeru sporočila na Turjak, „da je pritisk na Zapotok tako strašen, da so poveljniki sklenili vse moštvo umakniti proti Ljubljanskemu barju." **Svoboda v razvalinah**, str. 91.

43) Sajetov **Belogardizem** II. izd., str. 602 zmotno navaja: „V noči na četrtek 16. sept. ga je napadel oddelek partizanov..." namreč Milka Piriha — Skalarja. Vsi, ki smo bili na Zapotoku, se strinjamo, da smo se prebijali skozi Želimlje v noči na sredo 15. sept. In v tisti noči je bil napad na Veliki Osolnik.

44) Stane Bitenc, „Zapisnik dogodkov ob bojih za Turjak", Buenos Aires 19. feb. 1960.

45) Fr. Grum, S. Pleško, o.c., str. 92.

46) Omenil ing. Božo Golob v razgovoru 3. sept. 1963.

47) Saje o.c., str. 602

48) Vse kaže, da sta se pisca knjige **Svoboda v razvalinah** naslanjala tu na Sajeta. Primerjaj njuni besedi „popolnoma uničena" s Sajetovimi „pred popolnim uničenjem".. Predvsem pa zmotno sledita Sajetu, ker v naslednjem odstavku navajata „proti Pijavi gorici". (str 92.)

49) Saje o.c. opomba pod črto št. 66.

50) Fr. Grum, S. Pleško. o.c. str. 83.

JANKO HAFNER

20.000,000.000 usa dolarjev

Srečno naključje je hotelo, da je prišel na argentinsko povabilo konec oktobra v Buenos Aires ameriški državljan in oče modernih veleraket dr. Wernher von Braun. Spremljal ga je sodelavec ing. Hans Hüter. 21. oktobra je imel v Círculo de Aeronáutica (Letalskem domu) skioptično predavanje o ameriškem programu in načrtih za polet na Luno. Čeprav je bilo to predavanje prirejeno na osnovi običajnih in v velikem številu razmnoženih barvnih diapozitivov, ki jih v Sev. Ameriki uporablja NASA (National Aeronautics Space Administration) za propagando in razumevanje svojega programa, posvečenega obisku Lune, je von Braun v predavanju, spremljajočem diapozitive, povedal toliko zanimivih podrobnosti, da bi jih zainteresiran bravec le težko zbral iz neštetih poročil in člankov v dnevnem tisku, zlasti pa v strokovnih revijah.

Ko človek bere članke, ki obravnavajo ameriške načrte za polet na Luno, sam ne ve, kaj naj verjame. Vse skupaj je tako fantastično, da se ubogi Jules Verne lahko kar skrije. Če pa predava o tem pred inženirji von Braun, ki je v mladih letih imel pogum, sanjati največji sen človeštva — seči po zvezdah — in čudovito srečo, združeno z voljo in sposobnostjo, da je v svojih zrelih letih ves čas vodil razvoj veleraket in tako doživljal uresničitev svojega mladostnega sna, potem lahko verjamemo, da bo, kakor pravi von Braun, človeška noga stopila do l. 1970 na puščobna tla Lune.

Na konferenci s časnikarji je bilo eno najvažnejših vprašanj, ki so ga von Braunu zastavili, naslednje: „Kdo bo prišel preje na Luno, ZDA ali Sovjeti?" — To vprašanje se ponavlja pri vseh razgovorih o satelitih, vsemirskih poletih in vsemirskih načrtih. Von Braun je odgovoril z daljšo razlago, ki je ves problem zagrabila v osnovi in je tako jasna, da se splača ponoviti jo.

Res je, da Sovjeti danes zamorejo poslati na satelitsko pot okrog zemlje v višini okrog 300 km 6300 kg težkega satelita, dočim USA zamore pognati okrog zemlje komaj polovico te teže. To prednost so Sovjeti dosegli zato, ker so se celih pet let prej kakor pa ZDA začeli ukvarjati s konstrukcijo interkontinentalnih veleraket. Tedaj so se ZDA zanašale samo na svoje velebombnike, ki so bili sposobni, ponesti atomsko bombo do vsakega kontinenta. Zato je bilo vprašanje graditve veleraket postranskega pomena in ko so se ZDA zavedle, kako usodna napaka se je zgodila, je bilo že prepozno. V par letih sovjetskega naskoka ni bilo več mogoče dohiteti. Zato prevladuje še danes vtis, da so Sovjeti daleč pred ZDA. In vendar nimajo Sovjeti nobenega izrednega goriva, prav tako nobenega izrednega izuma. Nasprotno, sovjetske velerakete so bolj zastarele kakor pa ameriške, pravtako kakor je tudi res, da so ameriški znanstveni izsledki o vsemirju mnogo obsežnejši kakor sovjetski. „Sovjeti so s svojimi vojnimi veleraketami dosegli dosedanje uspehe in če so te napram ameriškim nekoliko zastarele, ni to za nas zapadnjake nobena tolažba," je dejal von Braun, „zakaj v primeru vojne je čisto vseeno, če nekoga ubije raketa model 59 ali model 63."

Pri tekmi za dosego Lune pa so ZDA in Sovjeti v istem položaju. Ne prvi ne drugi danes še nimajo zadosti močnih veleraket, ki bi omogočale obisk Lune in srečen povratek na Zemljo. Sedanje sovjetske velerakete bi zamogle ustvariti umetnega satelita, ki bi krožil okrog Lune. Niso pa dovolj močne, da bi bilo mogoče z njimi pristati srečno na Luni. Še manj pa je mogoče z Lune vrniti se na Zemljo. Obe velesili bosta morali zgraditi neprimerno bolj mogočne rakete, če bosta hoteli doseči Luno. ZDA so se že odločile za tako imenovani program Saturn, ki predvideva zgraditev velerakete Saturn 5 do leta 1966. Ta veleraketa bi zamogla uresničiti polet treh vsemirskih pilotov do Lune in zagotoviti tudi srečno vrnitev na Zemljo. Kaj pripravljajo Sovjeti v tej smeri, ni znano.

SATURN 5

Tekma, kdo bo preje stopil na puščavska tla Lune, je seveda najdražja dirka v zgodovini človeštva. ZDA so se odločile

Primera med Atlas-raketo (desno) z Mercury-kapsulo (višina 28 in pol m) in Saturn C-5 raketo z Apollo-kombinacijo (višina 107 m)

žrtvovati v petih prihodnjih letih v ta namen 20 milijard dolarjev. Povprečno pomeni to 4 milijarde dolarjev na leto ali približno vsak dan po 11 milijonov dolarjev skozi pet let. Vozni listek za triglavo posadko bo tja in nazaj veljal 20 milijard.

Že v Zbornikih prejšnjih let je bil nakazan razvoj veleraket Saturn C-1. Ta raketa je danes praktično že dograjena in preizkušena, tako da bodo z njo v letih 1964, 1965 in 1966 mogli Američani streljati na pot okrog zemlje v višini okrog 300 km do 10 ton težke satelite. Prav tako bo s Saturnom C-1 mogla izvesti vse najrazličnejše vaje posadka, ki bo čez leta odletela na ekspedicijo proti Luni. Seveda pa Saturn C-1 še zdaleka ni dovolj močan, da bi zamogel ponesti posadko do Lune. To nalogo so ameriški strokovnjaki poverili Saturnu C-5, ki je za sedaj še na papirju. Ta raketni orjak je nekaj tako neznanskega, da prekaša fantazijo pisateljev, ki se ukvarjajo z znanstvenimi utopijami. Po dosedanjih ameriških načrtih naj bi bil Saturn C-5 dograjen najkasneje do konca leta 1966, torej v prihodnjih treh letih. Po prvotnih in danes že nekoliko zastarelih načrtih so nameravali graditi Američani po Saturnu C-1 veleraketo Nova, ki naj bi omogočila polet do Lune. Ta načrt je bil sedaj opuščen in ga nadomešča dokaj manjši Saturn C-5, ki je seveda čisto nekaj drugega, kakor Saturn C-1. Če pa je ime Saturn spodrinilo ime Nova, je čisto razumljivo, ker tudi znanstveniki poznajo stari latinski izrek: „Nomen est omen". Ime Nova pa dobe pri zvezdoslovcih vse zvezde, ki — eksplodirajo; tega pa nobeni raketi nihče ne želi.

Orjaška raketa Saturn C-5 bo merila v premeru deset metrov in bo z vsemi tremi raketnimi stopnjami dosegla višino 97,5 m. V tej šivini bodo postavili nanjo koristni tovor, visok 7 metrov. Nad njim bo še stolp z reševalnimi raketami za kabino, tako da bo končna višina rakete Saturn C-5 s tovorom dosegla 107 m. Ta velikan bo napolnjen z gorivi tehtal 2700 ton, torej toliko kot velik rušilec! Prva in spodnja stopnja Saturna C-5 bo imela pet zgorevalnih komor F-1, ki jih že več let preizkušajo. Vsaka taka komora z veliko izpušno šobo bo imela 682,5 ton potisne sile, torej toliko, kakor jo bo zmogel ves Saturn C-1, ki bo že letos z uspehom letal. Potisna sila Saturna C-5 bo znašala torej nad 3400 ton!

MONTAŽNI NEBOTIČNIK

Seveda nobeno od raketnih strelišč na sedanjem rtiču Cañaveral ni primerno in zadosti veliko za veleraketo Saturn C-5. Zato so že konec leta 1962 začeli nedaleč od sedanjega strelišča in ob atlantski obali polotoka Floride graditi raketno strelišče za „Moonport" — lunino pristanišče ali bolje — odletišče. Strokovno ime za to strelišče je enostavno: Startni prostor 39. To kar se sedaj gradi tam in kar se bo dogradilo v naslednjih letih, presega fantazijo Science-fiction filmov pa tudi domisleke utopističnih, a tehnično vsaj kolikor toliko resnih pisateljev.

Za začetek grade sedaj štiri ločene startne odre za Saturne C-5. Morda se bo kdo vprašal, zakaj se ne zadovolje z enim ali dvema. Štirje startni odri omogočajo pri zadostni organizaciji skoraj istočasno izstrelitev štirih raketnih orjakov, kar dovoljuje vse drugačne možnosti in uspehe. Pa ni izključeno, da bodo, če bodo razmere zahtevale, dogradili do konca l. 1966 še druge štiri startne odre. Že v bližini morja in naslonjeno na pristanišče ob vodnem kanalu bo zgrajeno ogromno montažno poslopje, pravi nebotičnik v obliki kocke. Visok bo samo 135 m! Ta tako imenovani „Assembly-Building" bo imel toliko prostora, da bodo v njegovi notranjosti zamogli

istočasno graditi in montirati kar štiri Saturne C-5. Sestavne dele za Saturne bodo dovažali z vseh strani Amerike po plovnih kanalih do pristanišča ob montažnem nebotičniku. Od tod bodo spravili z žerjavi vse sestavne dele v notranja skladišča nebotičnika. V montažnem nebotičniku bodo sestavljali Saturne stoječe pokoncu, zato mora biti poslopje tako visoko. Ker bodo pa vsa dela opravljena pod streho, bodo vsi strokovnjaki zavarovani poleti pred žgočim soncem, pozimi pa pred mrazom. Še tako silno neurje ali slabo vreme ne bo moglo prekiniti montažnega dela niti za minuto. To pomeni, da slabo vreme ne bo moglo nikdar zavlačevati montažnih del, kar bo pri tekmi s časom marsikdaj odločilne važnosti.

V notranjosti montažnega nebotičnika bodo vsakega Saturna montirali na posebni ploščadi, veliki kakor nogometno igrišče! Vsaka taka ploščad bo počivala na 80 hidravličnih cilindrih, ki bodo nosili vso ploščad in na njej zgrajeno raketo. Ko bo Saturn dokončno zgrajen in do zadnjih potankosti preizkušen, ga bo treba seveda odpeljati na startni oder, ki bo vsaj 3 kilometre oddaljen od montažnega bloka. Zakaj pa vendar hočejo voziti skoraj 100 metrov visoko in pokoncu stoječo raketo kar 3 kilometre daleč? Mar bi jo izstrelil kar iz montažnega nebotičnika, ki bi se za to gotovo dal prirediti. Ameriški strokovnjaki so se odločili za prevoz zato, ker montažnega nebotičnika v nobenem primeru nočejo ogražati s kakršno koli raketno eksplozijo. Če bi po nesrečnem naključju eksplodirala ob startu raketa Saturn C-5, bi eksplodiralo skoraj 2 in pol milijona kieksplozije se že približujejo učinkov atomlogramov bencina in tekočega kisika. Take ske bombe in zato od montažnega nebotičnika ne bi ostal niti kamen na kamnu. Ker pa bodo tudi Američani z vso svojo tehniko potrebovali vsaj dve in pol leti, da bodo dogradili to tehnično čudo, kakor po pravici imenujejo montažni nebotičnih, je padla odločitev, da nobena eksplozija te zgradbe ne sme ogrožati. Če bi bil montažni nebotičnik uničen, bi moral počivati ves ameriški vsemirski program vse dotlej, dokler ne bi bil zgrajen nov — torej dve leti.

Zato so strokovnjaki morali ugrizniti v kislo jabolko in se odločiti za prevoz dograjenih Saturnov do vsaj 3 kilometre oddaljenih startnih odrov. Kako bo pa mogoče prevažati montažno ploščad, veliko kakor nogometno igrišče? Pod poščadjo je namreč prav tako velika prevozna lafeta; seveda nima koles, ampak verige kakor tanki. Kar osem ogromnih in 3.6 metra visokih verig ima ta lafeta. Ko je Saturn dograjen, popuste vseh 80 hidravličnih cilindrov, ki so doslej podpirali ploščad. Ta se začne enakomerno in počasi posedati in se končno vsede na lafeto. Čisto počasi začne lezti lafeta, noseč na svojem hrbtu ploščad in raketo, iz montažnega nebotičnika, ter se z največjo hitrostjo 3 in pol kilometre na uro pomika proti startnemu odru. 3.600 ton se pelje po 100 metrov široki in betonirani cesti! Že med prevozom začnejo polniti raketo z gorivom in ko se pripelje do startnega odra, zopet dvigne 80 hidravličnih cilindrov ploščad z raketo. Kakor ogromna štirioglata želva se prikaže izpod montažne ploščadi lafeta in počasi odpelje nazaj v montažni nebotičnik. Čez dobro uro bo Saturn C-5 že odletel v morjú plamenov!

Vse to je sicer danes še neizvedljivo, a po dosedanjih načrtih bo uresničeno že leta 1966 — čez tri leta.

APOLLO PROGRAM

15. in 16. maja 1963 so Američani s poletom Mercury — kabinice „Vera 7" zaključili tako imenovani Mercury program, ki je omogočil prvim ameriškim vsemirskim pilotom polete okrog zemlje. Leroy Gordon Cooper, ki je poletel z „Vera 7" 22 okrog zemlje, je prinesel s tega najdaljšega ameriškega poleta nebroj lepih izkustev in še več čudovitih fotografij, saj je uporabljal pet različnih fotografskih kamer. Pisec teh vrst je videl prekrasne barvne posnetke v italijanski tedenski ilustraciji Epoca, posnetke Himalajskega pogorja in Tibetske planote, ki jih je Cooper napravil ob deveti in enajsti obkrožitvi Zemlje z višine okrog 200 kilometrov.

Cooperov start na rtiču Cañaveral niso zasledovali le v ameriški televizijski mreži, ampak tudi v dvajset evropskih državah, ker je televizijski prenos v Evropo omogočil televizijski satelit Rely I.

V prihodnjih letih bodo Američani izvedli takoimenovani Gemini (Dvojčka) program. V posebni, nad dve toni težki kapsuli, se bosta vozila skupaj dva vsemirska pilota. Ti Gemini poleti bodo trajali od 1 do 14 dni in jih lahko pričakujemo v letih 1964 in 1965. Pilota se bosta vadila pri teh poletih v takoimenovani rendezvous — tehniki in v čisto natančnem sklapljanju dveh vsemirskih vozil.

Prvotno bodo ti poskusni poleti omogočili

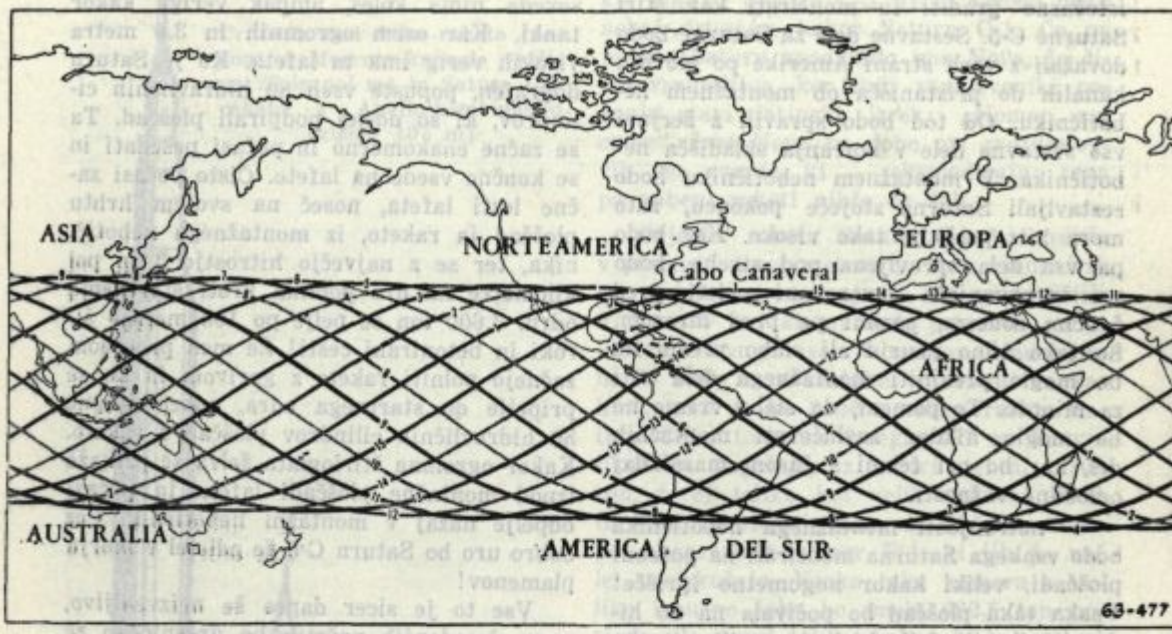

Tako je preletaval L. Gordon Cooper zemeljsko oblo. Prva obkrožitev Zemlje ima štev. 1 in tako naprej.

natančen študij o vplivu dalj časa trajajoče breztežnosti na človeško telo. Medtem ko je Gemini — program izrazit načrt samo za trening v vsemirskem prostoru, je Apollo — program že ekspedicijski načrt za obisk Lune. Ta načrt predvideva zgraditev posebne kabine za tri vsemirske pilote, ki naj bi poleteli proti Luni, tam pristali in se srečno vrnili nazaj na zemljo.

Vprašanje, kako naj se vse to izpelje, da bo najlažje in najhitreje izvedljivo, je dolgo časa morilo ameriške znanstvenike. Končno so našli najugodnejši način: treba je z dovolj močno raketo poslati na krožno pot okrog zemlje Apollo — kapsulo in njej priključeni strojni ter raketni del in še posebno ekspedicijsko kabino za obisk Lune. Do konca leta 1966 dograjena Saturn C-5 raketa bi bila dovolj močna za to nalogo. Ko kroži ta tridelni koristni tovor v višini 200 km nad Zemljo, je še sklopljen s tretjo stopnjo Saturn rakete, Na zemlji pa medtem računski elektronski stroji iz dobljenih telemetričnih podatkov določajo do zadnje potankosti krožno pot rakete in koristnega tovora. Takoj izračunajo tudi točko in do stotinke sekunde natančno določeni trenotek, ko mora pravilno uravnana tretja stopnja Saturn rakete z Apollo -kombinacijo znova zagoreti in jo pognati proti Luni. Apollo-kombinacija, krožeča okrog Zemlje s približno hitrostjo 28.000 kilometrov na uro odleti s povprečno hitrostjo 40.000 km na uro proti Luni. V njeno bližino bo prišla čez 60 ur.

Iz treh delov sestavljena Apollo-kombinacija — koristni tovor Saturn C-5 rakete — bo do prvega poleta na Luno veljala okrog 5.000 milijonov dolarjev. Toliko bodo požrli razni poskusi, ponovitve in naknadne spremembe. Bo čudo moderne tehnike in v primeri z Mercury-kapsulo prav tako ogromna, kakor je Saturn C-5 ogromna napram pritlikavcu: Atlas-raketi. Višina Apollo- kombinacije, postavljene na nos Saturna C-5 rakete bo merila 13 in pol metra, njena teža bo znašala nad 40 ton. Mercury-kabinica pa je tehtala do 2700 kg!

Na nosu rakete bo najprej stal LEM (Lunar Excursion Module). Tehtal bo okrog 15 ton in bo visok 6 metrov. Sestavlja ga pristajalno stojalo (5 nog), zaviralni raketni motor, ki naj ublaži pristanek na Luni in dvosedežna kabina, v kateri bosta pristala dva vsemirska pilota. To vozilo, ki naj bi prvo doseglo tla Lune, je seveda opremljeno z vsem potrebnim, kar potrebujeta pilota za življenje. Dalje so v njem montirani radijski sprejemniki za pogovore z glavno Apollo-kabino in s postojankami na Zemlji. Raketni del je opremljen tako, da se LEM z lahkoto krmari pri samostojnem poletu, da zavre padec na Luno in da se lahko dvigne z Lune do glavne Apollo kabine.

Nad LEM-om bo Apollo-va pogonska raketna enota (Service Module), nad to pa prava Apollo-kabina s prostorom za tri vsemirske pilote (Comand Module). Dno Apollo-kabine tvori toplotni ščit, podoben toplotnemu ščitu Merkury-kapsule (Glej lanski Zbornik Sv. Slovenije), je pa mnogo močnejši in večji, saj meri 3,85 m v premeru. Na ta ščit je postavljena stožčasta kabina; ima tri sedeže, ki stoje drug ob drugem. Srednji je določen za inženirja in geologa, stranska pa sta za pilota in kopilota. Samo srednji sedež se da podaljšati v posteljo. Tu bo mogel spati tisti, ki ne bo na službi, zakaj dva bosta vedno skupno nadzirala polet in vzdrževala zvezo z Zemljo. Jasno je, da je kabina opremljena z vsem potrebnim še v mnogo večji meri, kakor je to bila Mercury-kabinica (radijska zveza z Zemljo, rakete za krmarjenje, elektronski računski stroj, naprave za avtomatsko krmarjenje, obnavljanje zraka, vzdrževanje primerne temperature itd.). Na nos Apollo-kabine je še postavljen stolp z reševalnimi raketami, ki naj odnese kabino v višino, če bi Saturn slučajno hotel eksplodirati. Zveza med pogonskim delom in LEM-om je vrh rakete seveda prekrita s pločevinastim plaščem, ki se avtomatično odvrže, ko nastopi kombinacija polet proti Luni. Stolp z reševalnimi raketami pa avtomat odvrže že preje, še preden je dogorela prva in največja stopnja rakete Saturn C-5.

Zaradi varnosti in še drugih tehničnih razlogov je v Apollo-kombinaciji na vrhu kabina, nato raketna pogonska enota in končno LEM. Kabina in LEM nimata nobene zveze in to je treba sedaj na poletu proti Luni ustvariti. Začne se prva važna operacija:

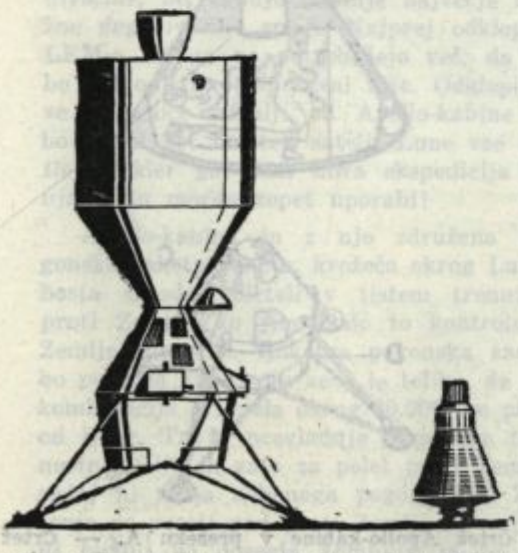

Velikostna primera med Mercury-kapsulo (na desni) in Apollo-kombinacijo, kakor bo letela do Lune.

Apollo-kabina in z njo združena pogonska raketna enota (Service Module) se bosta odklopili od LEM-a prav na lahko. To pomeni, da bosta oba sedaj ločena dela letela drug ob drugem proti Luni. Pa le kratek čas. S pomočjo avtomatov in pod kontrolo vsemirskih pilotov se bo sedaj kabina z raketno pogonsko enoto previdno začela obračati za 180 stopinj. Dočim je prej gledala proti LEM-u izpušna šoha pogonske enote, gleda po izvršenem obratu proti LEM-u konica Apollo rakete. S previdnim krmarjenjem in s korekturnimi izpušnimi šobami bodo piloti nato približali konico Apollo-kabine konici LEM-a in ju sklopili, podobno kot železničarji sklopijo dva vagona. Tako sklopljena kombinacija bo letela skoraj tri dni proti Luni.

POLET PROTI LUNI

Ob odletu s krožne satelitske poti okrog Zemlje je Apollo-kombinacija dobila skoraj ubežno hitrost, vsekakor pa 40.000 kilometrov na uro ali 11 km na sekundo. Pri tej hitrosti izvedejo pilotje tudi obrat in preklop Apollo-kabine, a pri tem te hitrosti sploh ne zaznajo! Ker Zemlja še vedno privlači kombinacijo, ji vsako sekundo zmanjšuje njeno hitrost. Spočetka znatno, v večjih razdaljah pa vedno manj. Tako se hitrost Apollo kombinacije vse tri dni poleta stalno zmanjšuje in prav zato traja polet do Lune celih 60 ur.

Ko se bo kombinacija približala na 30.000 km Luni, bo imela hitrost komaj nekaj sto metrov na sekundo. Tu bo začelo prevladovati Lunino težnostno polje. Še vedno učinkujoče zemeljska težnost bo sicer še zmanjševala hitrost kombinacije v smeri proti Luni, a Lunina težnost bo povzročila pospešen padec kombinacije proti Luni. Kombinacija bo začela padati vedno hitreje proti Luni in ko se ji bo približala na 150 km, bo njen padec proti Luni dosegel že hitrost 7500 km na uro ali 2083 m na sek.

V tej višini naj bi vstopila kombinacija na satelitsko pot okrog Lune. Glede na razmere na Luni je to višina, v kateri potrebuje Lunin satelit približno dve uri za eno obkrožitev. Za to pa je potrebna hitrost okrog 1600 m na sekundo. Ker ima pa kombinacija zaradi padca proti Luni že hitrost 2083 m na sekundo, je to prevelika hitrost in vstop na krožno pot

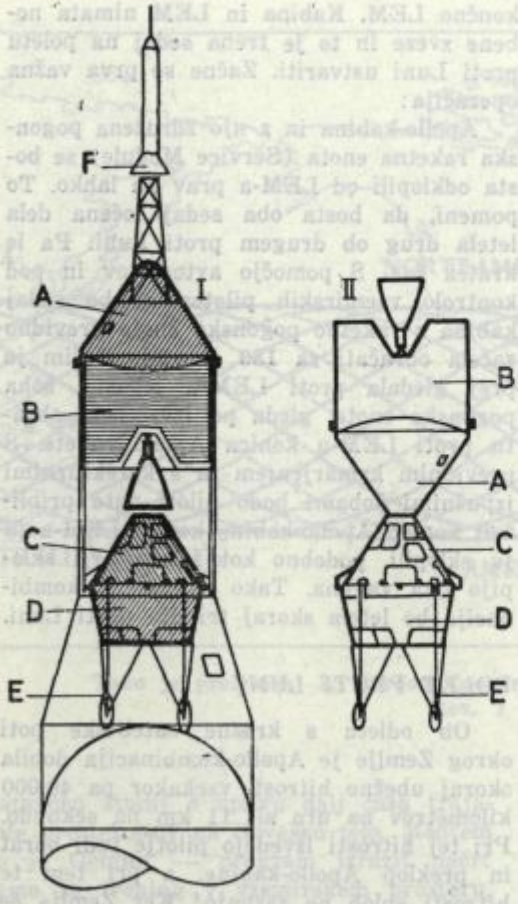

I. Črtež kaže Apollo-kombinacijo na vrhu Saturn C-5 rakete. A — Apollo-kabina, B — raketna pogonska enota, C — kabinica LEM-a, D — raketni pogon LEM-a, E — stojalo in pristajalne noge LEMA-a, F — stolp z reševalnimi raketami.

II. Apollo-kombinacija po preklopitvi; v tej obliki leti kombinacija 60 ur proti Luni.

ne bi bil mogoč, če se ne bi dalo hitrosti padanja zmanjšati. Sedaj pa nastopi pogonska raketna enota (Service Module). Vsa kombinacija leti tako, da gleda izpuščena šoba pogonske enote natančno proti smeri poleta. Na povelje iz kabine se užge raketni motor in pod kontrolo avtomatov gori natančno toliko časa, da zavre vso kombinacijo na hitrost 1600 m na sekundo. S tem pa dobi kombinacija že pravo hitrost za krožno pot okrog Lune. Postala je satelit Lune in jo obkroža vsaki dve uri.

Iz te višine si piloti sedaj ogledajo za pristanek LEM-a določeno ozemlje na Luni, zadnji brezžični posveti z Zemljo gredo h koncu. Dva pilota zlezeta po nekakšnem rovu skoz nos Apollo-kabine v LEM-a V obeh vozilih posebna vratca neprodušno zapro prehod in začne se izlet. LEM se odklopi od kabine in z zaviralno raketo malenkostno zavre svojo krožno hitrost. Že malenkostna sprememba hitrosti zadošča, da LEM ne kroži več po isti poti kot kabina. Njegova pot je postala eliptična in se pri enkratni obkrožitvi Luni približa njeni površini na 20 km. Manever je bil izveden tako, da LEM to najnižjo višino doseže prav nad mestom, ki je bilo določeno za pristanek. Apollo-kabina seveda pridno kroži v višini 160 km nad lunino površino. Njen pilot je vedno, kadar je to mogoče, v brezžični zvezi s tovarišema v LEM-u. Ko pilota mislita, da sta se dovolj razgledala, zopet ob pravem trenutku (zračunal ga je elektronski računski stroj) avtomat užge zaviralno raketo v LEM-u in ta zato pade proti Luni tako, da skoraj kot helikopter obstane kakih trideset metrov nad lunino površino. V tem živčnem trenutku pa vse zavisi od obeh pilotov. Sama morata krmariti desno ali levo, naprej ali nazaj, da posadita LEM-a na pravo in za pristanek primerno mesto. LEM bo pristal na svojih visokih nogah na Luni. Morda bosta Sev. Amerika in Evropa zasledovali ta trenotek v televizijskem prenosu z Lune.

Če bo šlo vse po sreči, bosta nato oba pilota, oblečena v posebnih vsemirskih oblekah, zapustila LEM-a in stopila na Lunina tla. Kakih 24 ur bosta ostala na Luni. Nabirala bosta kamenje in jemala s

Črtež Apollo-kabine v preseku A. — Črtež LEM-a, kakor bo sedel na Luno. C — kabinica, D — raketni motor, E — pristajalno stojalo).

tal prah ali karkoli bosta tam našla. Z raznimi instrumenti bosta izvedla celo vrsto meritev, fotografirala bosta in morda tudi televizionirala. Po tem izletu pa ju čaka najtežja naloga: rendezvous s krožečo Apollo-kabino.

Ko bosta pilota zopet v LEM-u, bosta v dogovoru s tovarišem v Apollo-kabini pripravila vse potrebno za odlet do krožne poti v višini 150 km. Ogromno stojalo z nogami, na katerem je LEM pristal, služi sedaj kot startni oder za LEM-a. Ko bodo zagorele rakete in pognale LEM-a do višine 150 km, bo stojalo ostalo na Luni kot nem spomenik prvega obiska Zemljanov. Seveda bodo pravi trenotek vžiga raket in pravilne usmeritve zračunali računski stroji, verjetno celo stroji na zemlji, ki bodo lahko dosegli bolj natančen rezultat. LEM bo prišel približno na isto krožno pot, kot kroži Apollo-kabina, in tudi v njegovo bližino. Obe vozili se bosta morali približati drug drugemu in končno sklopiti nos na nos, tako kot sta leteli do Lune. Ta rendezvous bodo piloti že prej neštetokrat vadili na simulatorjih na zemlji in je zato upravičeno upanje, da se jim bo to tudi na Luni vsaj po nekaj poskusih posrečilo.

VRNITEV

LEM in Apollo-kabina zopet združena krožita v višini 150 km nad Luno. Oba pilota zopet zlezeta po rovu v Apollo kabino. Začenja se zadnje dejanje napete dogodivščine, ne, zadnje dejanje največje možne dogodivščine sploh. Najprej odklopijo LEM-a, ki ga ne potrebujejo več, da ne bo pri odletu pomnoževal teže. Odklopljen se le malce oddalji od Apollo-kabine in bo krožil kot umeten satelit Lune vse dotlej, dokler ga kaka nova ekspedicija ne ujame in morda zopet uporabi!

Apollo-kabina in z njo združena pogonska raketna enota, krožeča okrog Lune, bosta seveda odleteli v tistem trenutku proti Zemlji, ko jim bodo to kontrole z Zemlje sporočile. Raketna pogonska enota bo pognala kabino in sebe le toliko, da bo kombinacija priletela okrog 30.000 km proč od Lune. Tu že prevladuje zemeljsko težnostno polje in zato za polet proti Zemlji sedaj ni treba nobenega pogona več. Začenja se prosti pad proti Zemlji in v njeni bližini bo dosegla kombinacija po 60 urah padanja zopet isto hitrost kot pri odletu: 11.000 m na sekundo.

Če je pri vseh operacijah na poletu šlo vse po sreči, bo po prihodu v bližino Zemlje imela raketna pogonska enota še nekaj goriva. Zadnjič bo začel delovati raketni motor v pogonski enoti in pokuril tudi zadnjo kaplico goriva, zavirajoč padec proti Zemlji. Hitrost padanja proti Zemlji se bo nekoliko zmanjšala, bo morda le 10.000 ali celo le 9.000 m na sekundo. V takem primeru bo pristanek manj nevaren.

Če pa je bilo takorekoč zadnje gorivo porabljeno že zato, da je kombinacija mogla zapustiti lunino težnostno polje, potem v bližini Zemlje padca ne bo mogoče zavirati z raketnim motorjem. Tako v prvem kakor tudi v drugem primeru se bo Apollo-kabina v bližini Zemlje odklopila od raketne pogonske enote in se oddaljila od nje. Obe bosta strmoglavili proti zemlji. Kabina bo padla s toplotnim ščitom naprej proti Zemlji in ko bo zadela v gostejše zračne plasti, bo zrak zavrl njeno ogromno hitrost. Končno se bodo odprla tri ogromna padala, na katerih bo kabina varno in ne s prehudim udarcem pristala na morju. Pogonska enota pa bo v zraku zgorela.

Je pa ta zadnji del potovanja najbolj tvegan. Apollo-kabina bo po prihodu v bližino Zemlje morala leteti proti točno določenemu cilju na Zemlji, ki ga ne bo smela zgrešiti za več kakor 35 km. Tudi vpadni kot, pod katerim bo zadela v gostejše zračne plasti je natančno določen. bine ne bo zadosti zavrl in bo ta na druče bo vpadni kot preveč položen, zrak kagi strani zemlje zato zopet odletela proti Luni mesto da bi padla proti Zemlji. Če bo pa kot preveč strm, bi ob trenju z zračnimi plastmi nastala taka vročina, da toplotni ščit kabine ne bi mogel zavarovati in bi s posadko vred zgorela.

Komaj 4 tone bo tehtala Apollo-kabina ob vrnitvi na zemljo. 4.000kg se je vrnilo s potovanja, ki ga je začela ogromna raketa, tehtajoča 2.700.000kg. Že samo raz merje med začetno in končno težo najlepše dokazuje, kako težaven in kako drag bo ta največji podvig.

Leto 1963 je bilo doslej najbolj mirno in nesenzacionalno leto vsemirskih poletov in satelitskih poskusov. Največja senzacija pade zato še v leto 1962, na 14. december, ko je ameriški Mariner brzel 33.000 kilometrov mimo Venere in tedaj brezžično sporočil rezultate svojih meritev. (Glej Zbornik za l. 1963). Tako so Američani bili

prvi, ki so mogli iz Marinerjevih podatkov izračunati, da vlada na površini Venere vročina okrog 400 stopinj Celzija.

Sovjeti so tudi v l. 1962 poslali postajo Mars I. proti Marsu, vendar jo je zaneslo in kmalu je tudi utihnila. Zgubila se je brez sledu.

Sovjeti so s tem, da so l. 1963 poslali še ženskega vsemirskega pilota na polet okrog Zemlje, vzbudili morda zanimanje ženskega sveta za vsemirske polete in dokazali, da so tudi ženske sposobne — kar med znanstveniki nihče ni dvomil — udeleževati se vsemirskih poletov. Sicer pa je bil ta dvojni polet enostavna ponovitev že v letu 1962 izvedenega rendezvous -poskusa (Glej Zbornik za l. 1963). Tudi tokrat se sestanek ni dal izpeljati.

L. 1964 bo bolj živahno in bodo zlasti Američani presenetili z marsikaterimi novostmi. Sovjeti pa molče kakor po navadi. Zdi se, da so se odpovedali tekmi, kdo bo preje prišel na Luno. Ameriški znanstveniki so mnenja, da bodo Sovjeti začasno prepustili Luno Američanom, ki laže spravijo skupaj ogromna denarna sredstva za dosego tega cilja. Pač pa utegnejo prehiteti Američane v prihodnjih letih s tem, da bodo poslali na pot okrog Zemlje stalno obljudeno vsemirsko postajo, kjer bodo delovali največji znanstveniki, ki se bodo seveda na 14 dni ali mesec izmenjavali. Ameriški znanstveniki priznavajo, da je bil zaradi luninega programa načrt za ameriška vsemirsko postajo zanemarjen in da ne bodo mogli prehiteti Sovjetov, če so se ti zares odločili za čimprejšnjo zgraditev vsemirske postaje.

zahvala

Ko zaključujemo to veliko knjižno delo svobodne slovenske ideološke emigracije, čutimo dolžnost, da se zahvalimo vsem SODELAVCEM, ki so, v svesti si odgovornosti in poslanstva naše emigracije, sodelovali z razpravami, pregledi, članki, eseji, pričevanji, spomini, z besedo in sliko, pa tudi z nasveti in pobudami.

Tako člani starejše, kakor mlajše in tudi najmlajše generacije so se naši prošnji k sodelovanju odzvali s tako požrtvovalno velikodušnostjo, da nam je bila že ta v veliko oporo pri urejevanju te knjige, ki naj bo dokaz in ogledalo dejavnosti naše emigracije.

Zahvaljujemo se za mecensko darilo g. JOŽETU LESKOVARJU, lastniku velikega elektrotehničnega podjetja v Buenos Airesu, ki ga je ustanovil in dvignil s svojo podjetnostjo do priznanega ugleda. Ko je g. Leskovar zvedel za finančne težave, ki jih imamo z izdajanjem Zbornika, je pokazal za to delo toliko razumevanje, da je daroval znesek, ki predstavlja odkup 75 izvodov letošnjega Zbornika. Toliko izvodov namreč vsako leto brezplačno razpošljemo svetovnim knjižnicam in raznim ustanovam. S tem darilom nam je utrdil upanje, da bomo kljub izrednemu obsegu letošnjega Zbornika in umetniški prilogi vendarle krili stroške.

Buenos Aires, 2. novembra 1963.

UREDNIŠKI ODBOR

Ostanimo zvesti veri naših očetov pomneč, če vero izgubimo, z njo zgubimo tudi svojo narodno bit! • *Ljubimo slovenski jezik; negujmo ga, ohranjujmo ga čistega, učimo svoje otroke slovenske govorice, ljubimo slovensko knjigo in slovensko tiskano besedo!* • *Skrbimo, da naša mladina ostane krščanska in slovenska, zato jo pošiljajmo v slovensko šolo in organizacije.* • *Združeni v delu in žrtvah gradimo naš osrednji dom, našo Slovensko hišo*

ZEDINJENA SLOVENIJA

Ramón L. Falcón 4158
Buenos Aires, Argentina

BARAGOV DOM

6304 St. Clair Ave. Cleveland 3, Ohio
U. S. A.

◆

združuje vse tiste Slovence, ki priznavajo demokratična in krščanska načela in na njih v izseljenstvu pripravljajo ter grade svobodno in srečno bodočnost od komunizma zasužnjenemu slovenskemu narodu

---

SLOVENSKA PISARNA

SLO-CAN CENTRE

Rojaki!

Z zaupanjem prihajajte
v to slovensko središče
v slovenski hiši
618 Manning Ave
Toronto 4, Ont.
Phone L. E. 1-8475

Ima naslednja zastopstva

- Ameriške domovine
- Svobodne Slovenije
- Slovenske kulturne akcije
- Družabne pravde
- Mohorjeve družbe
- Salezijanskih knjižic

NAŠ DOM
z. z o. z.
SAN JUSTO

POŠILJA VSEM SLOVENCEM PO SVETU PRISRČNE POZDRAVE Z ŽELJO, DA BI V MEDSEBOJNEM RAZUMEVANJU IN SLOGI USTVARJALI NARODU BOLJŠO BODOČNOST

SLOVENSKI DOM
V SAN MARTINU

združuje demokratične Slovence in vzgaja slovensko mladino po načelu:

- *BOGU OTROCI,*
- *DOMOVINI SINOVI,*
- *NIKOMUR HLAPCI!*

Kdor s tem soglaša, naj se nam pridruži ter naj nam pomaga ohraniti in utrditi vero in slovensko zavest pri naših rojakih

SLOVENSKI DOM
CARAPACHAY

Medsebojno razumevanje, podpora v stiski in težavah, sloga ter bratska ljubezen naj nas povezujejo v nesebičnem delu za ohranitev slovenske izseljenske skupnosti in za povrnitev svobode slovenskemu narodu

SLOVENSKI DOM
BERAZATEGUI

SKUPNO ŽARIŠČE SLOVENSKE NARODNE IN VERSKE ZAVEDNOSTI IN NEUGASLJIVI SVETILNIK ZA POT PREKO IZSELJENSTVA V ZNOVA OSVOBOJENO DOMOVINO

Leto 1964 naj bo za nas vse, leto smotrnega in načrtnega dela, in izraz neomajne volje: Po vzoru našega velikega škofa in narodnega buditelja Antona Martina Slomška v vsem delu in življenju stati neupogljivo pokonci in se boriti na vseh področjih za zmago idealov, ki so bili vedno postavljeni na najvišje mesto in nam morajo tudi sredi valov tujine biti prvi in bistveni cilji pri vsem našem hotenju.

„DUHOVNO ŽIVLJENJE"

SLOVENSKA VERSKA REVIJA JE ROJAKOM PO SVETU:

- *varen kažipot v nebeško domovino*
- *utrip vojskujoče se Cerkve*
- *razgled po svetu in spomin na domovino*

PRILOGA „BOŽJE STEZICE" PA SO PRILJUBLJENO BRANJE SLOVENSKE ŠOLSKE MLADINE

Uredništvo in uprava: Dušnopastirska pisarna, Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina

---

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

Ramón Falcón 4158, Buenos Aires

praznuje v letu 1964 DESETLETNICO svojega dela
Izdala je doslej 54 knjižnih publikacij.

Opozarjamo na izdanje zadnjega leta:

MARKO KREMŽAR: SIVI DNEVI
(črtice iz ljubljanskih partizanskih zaporov)

KARL MAUSER: LJUDJE POD BIČEM, I. del, str. 440
velike trilogije iz časa okupacije in komunistične revolucije

FRANC ZORE: DEŽELA
(pesniška zbirka, katere vrh je ciklus Kočevski Rog)

Revija: MEDDOBJE in informativni štirinajstdnevnik: GLAS S. K. A.

Ob jubileju postani njen naročnik in s tem podpornik največje knjižne ustanove v emigraciji!

JOSE MUSAR
Empresa de Transportes

CONCESIONARIO
Firestone

Av. RIVADAVIA 14302
RAMOS MEJIA

Varčevanje je temelj gospodarskega napredka
Da bi Slovenci v tujini bili gospodarsko močni,
si med seboj pomagali,
je bila ustanovljena

SLOVENSKA HRANILNICA

ZADRUGA Z OMEJENO ZAVEZO

Avda. San Martín 263 ✣ Ramos Mejía

- *ki sprejema vloge,*
- *jih dobro obrestuje*
- *in točno vrača.*
- *Daje posojila pod ugodnimi pogoji.*

Slovenski denar za gospodarski napredek Slovencev

belleza

ivan mušič

buenos aires — GUIDO 1528 — T. E. 41 - 6335
GUIDO 1534
QUINTANA 20
JURAMENTO 2028 (Belgrano)
J. HERNANDEZ 2432
C. DIAZ 1877

mar del plata — LAMADRID 2138

bahía blanca — ZAPIOLA 99

VIGOR S.A.C. e I.

IGRALNE KARTE VSEH VRST
TUDI ZA OTROKE Z IZBRANIMI
MOTIVI IZ © WALT DISNEY'S PRODUCTIONS

TEJEDOR 244/56 ✣ BUENOS AIRES
T. E. 923-2905, 3231 in 7583

SILVESTER LIPUŠČEK

urarna in zlatarna

Provincias Unidas 3616
(esq. Buenos Aires)
San Justo

Velika izbira ur, zlatnine in primernih daril za poroke, krste ● birme ● godove in druge prilike

●

ROJAKI POSEBEN POPUST!

MUEBLES EMONA

Avda. de Mayo 2480 ● San Justo

●

Rojaki! V Vaših, s trudom in varčevanjem zgrajenih, domovih, ki so ponos naše slovenske skupnosti v Argentini, Vam zdaj gotovo primanjkuje še lepo in solidno izdelano pohištvo, spalnica, jedilnica, sprejemnica, kuhinjska oprava, vrtno pohištvo

Ko se odločite za nakup, Vas vabiva, da se prej oglasite v najinem podjetju, kjer boste dobili še poseben popust ter odplačevanje po Vaših možnostih

Se priporočava

Milharčič Luka • Erjavec Lojze

Predno kupite ali prodate svojo hišo, stanovanje, zemljišče ali trgovino se posvetujte s prvo slovensko trgovino z nepremičninami

STANISLAV ZUPANČIČ

MARTILLERO PUBLICO NACIONAL

Avda. Corrientes 3284/I. Of. A
CAPITAL FEDERAL
T. E. 88-4178

Quintana 161
SAN MARTIN, FNGBM
Prov. Buenos Aires

HIPOTEKE • BANČNA POSOJILA
BREZPLAČNI NASVETI ZA NAKUP IN PRODAJO NEPREMIČNIN

SODARSKO PODJETJE

PETER BAJDA

IN SINOVI

želi vsem Slovencem in prijateljem vso srečo in zadovoljstvo v letu 1964

herman
zupan

TISKARNA
KARTONAŽA

Dr. Lojze Berce

Granaderos 61 **T. E. 63-4781**
Buenos Aires

KERAMIČNO PODJETJE

C. A. C. E. S. S. R. L. v Mendozi

želi vsem rojakom po svetu vso srečo, uspehov in božjega blagoslova v letu 1964

Pedro Molina 130-144 **Guaymallen**
Mendoza

SLOVENSKO
MIZARSKO
PODJETJE

Intendente Grant 315
MORON
T. E. 659-1138

SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO v Argentini

S. C. de Bariloche — Buenos Aires

v prelepi gorski svet južnih And vabi člane, predvsem pa mladino,

✣

Za 10-letnico je SPD izdalo umetniški prikaz Gora in življenja pod gorami
KUPUJTE IN DARUJTE GORE
Gore v vsako slovensko knjižnico

BAZAR Y FERRETERIA

TRIGLAV

F. TOMAZIN • M. ŠTER

✣

Bermudez 2593 — V. Luzuriaga
San Justo

Vso srečo v letu 1964 želi

DAMSKI ČESALNI SALON

DRAVA

galanterija • parfumerija • papirnica
keramika

DANILO HAVELKA

Ituzaingó — Barcala 873

Dohod: Castelar: kolektiv 1 ali 69 do Barcale

JOŽE PRAZNIK

KROJAŠTVO

✣

T. E. 242-3610

Vieytes 162 — Banfield

CASA BIZOVIK

PAVLINA L. KOROŠEC

✣

Calle 1 No. 510 — Villa España

Berazategui F. N. G. R.

MAKS BORŠTNIK

Tronador 41710
Buenos Aires

ADVOKAT

DR. JOŽE LOZAR

✣

Tucumán 1438 — Buenos Aires
planta baja ofic. 2
T. E. 46-5458 in 40-5353

GRADBENO PODJETJE

●

FRANC LOBNIK
Güemes 175
San Martín
F. N. G. B. M.
Prov. Bs. As.

JANEZ JEREB
Sarandí 3312
San Justo
Prov. Bs. As.
T. E. 621-2006

Slovenci v Torontu!
Vaš denarni zavod je

HRANILNICA
IN
POSOJILNICA

obeh slovenskih župnij

Parish (Toronto)
Credit Union Ltd.

Ustanovljena 30. julija 1957

DESET SLOVENSKIH GOSPODARJEV JE L. 1954 USTANOVILO

TRIGLAV

CONSTRUCTION Co. Ltd.

ki gradi

NAPREDNIM RAZMERAM ODGOVARJAJOČE ENODRUŽINSKE
● BUNGALOW ● in VEČDRUŽINSKE ● APARTMENTE
V TORONTU IN OKOLICI

Družba zaposluje slovenske podjetnike in delavne moči in tudi gmotno podpira slovenske kulturno-narodne ter verske in dobrodelne ustanove

30 VICTOR AVE

TORONTO 14, ONT. Tel. Cl. 5-2071

JANUAR

1 S **Novo leto, Obr. Gosp.**
2 Č Makarij
3 P Genovefa
4 S Angela
5 N **Presv. Ime Jezus**
6 P **Sv. Trije kralji**
7 T Valentin
8 S Severin
9 Č Julijan
10 P Viljem
11 S Higin, Pavlin
12 N **Sv. Družina**
13 P Veronika
14 T Radovan
15 S Pavel puščavnik
16 Č Marcel
17 P Anton puščavnik
18 S Priska
19 N Marij in tov.
20 P Fabijan in Sebastijan
21 T Neža
22 S Vincencij in Anastazij
23 Č Rajmund
24 P Timotej
25 S Sreobrnjenje sv. Pavla
26 N Polikarp in delavci
27 P Janez Zlatoust
28 T Peter Nolask
29 S Frančišek Saleški
30 Č Martina
31 P Janez Bosko

FEBRUAR

1 S Ignacij, Brigita
2 N **Svečnica**, 2. predpost.
3 P Blaž
4 T Andrej Korsini
5 S Agata
6 Č Doroteja
7 P Romuald
8 S Janez iz Mathe
9 N Ciril Aleksandrijski
10 P Sholastika
11 T Lurška Mati b., Pust
12 S Damijan, pepelnica
13 Č Katarina
14 P Valentin (Zdravko)
15 S Favstin in Jovita
16 N Julijana, 1. postna
17 P Silvin
18 T Bernardka lurška
19 S Konrad
20 Č Leon
21 P Eleonora, Irena
22 S Stol sv. Petra
23 N Peter Damiani, 2. post.
24 P Prestopni dan
25 T Matija
26 S Srečko
27 Č Matilda
28 P Gabrijel od žal. M. b.
29 S Roman

MAREC

1 N Albin, 3. postna
2 P Lucija
3 T Anzelm
4 S Kazimir
5 Č Hadrijan
6 P Perpetua in Felicita
7 S Tomaž Akvinski
8 N Janez od Boga 2. post.
9 P Frančiška Rimska
10 T 40 mučencev
11 S Krištof
12 Č Gregor Veliki
13 P Rozalija
14 S Matilda
15 N Klemen Dvorak, 5. post.
16 P Hilarij in Tacijan
17 T Patrik
18 S Ciril Jeruzalemski
19 Č **Sv. Jožef**
20 P Dionizij
21 S Benedikt
22 N Katarina Gen., 6. ost.
23 P Jožef Oriol
24 T Vel. torek, Gabriel
25 S Vel. sreda, Mar. ozn.
26 Č Vel. četrtek, Emanuel
27 P Vel. petek, Janez D.
28 S Vel. sobota, Jan Kap.
29 N **Velika noč**, Ciril
30 P Jan Klimak
31 T Modest Krški

APRIL

1 S Hugo
2 Č Franc Pavelski
3 P Sikst, Rihard
4 S Izidor
5 N Vincencij, Bela ned.
6 P Timotej, Diogen
7 T Herman
8 S Albert
9 Č Marija Kleotova
10 P Ezehiel
11 S Leon Veliki
12 N Lazar, 2. povel.
13 P Hermenegild
14 T Justin
15 S Anastazija
16 Č Lambert
17 P Rudolf
18 S Apolonij
19 N Leon IX., 3. povel.
20 P Viktor
21 T Anzelm
22 S Soter in Kajetan
23 Č Vojteh
24 P Jurij
25 S Marko
26 N Klet, 4. povel.
27 P Peter Kanizij
28 T Pavel od Križa
29 S Peter
30 Č Katarina Sienska

MAJ

1 P Jožef Delavec
2 S Atanazij
3 N Najdenje sv. Križa
4 P Monika, križev teden
5 T Pij V., križev teden
6 S Judita, križev teden
7 Č **Vnebohod**
8 P Viktor
9 S Gregor Nancianški
10 N Antonin, 6. povel.
11 P Filip in Jakob, ap.
12 T Pankracij
13 S Servacij
14 Č Bonifacij
15 P Zofija
16 S Janez Nepomuk
17 N **Binkošti**
18 P Erik, bink. ponedeljek
19 T Peter Celestin
20 S Bernardin, kv.
21 Č Andrej Bobola
22 P Milan, kv.
23 S Janez Rosi, kv.
24 N Sv. Trojica, 1. pobink.
25 P Urban, Gregor VII.
26 T Filip Neri M
27 S Beda, Janez I.
28 Č **Telovo**
29 P Maks, Magdalena
30 S Ivana Orleanska
31 N Marija, kraljica sveta

JUNIJ

1 P Fortunat, Angela
2 T Erazem
3 S Klotilda
4 Č Kvirin
5 P Presv. Srce Jezusovo
6 S Norbert, preč. Srce M.
7 N Robert, 3. pobink.
8 P Medard
9 T Primož in Felicijan
10 S Marjeta
11 Č Barnaba
12 P Janez Fakundski
13 S Anton Padovanski
14 N Bazilij Veliki, 4. pob.
15 P Vid
16 T Feliks in Fortunat
17 S Adolf
18 Č Efrem Sirski
19 P Julijana
20 S Silverij
21 N Alojzij Gon., 5. pob.
22 P Ahacij, Pavlin
23 T Agripina
24 S Rojstvo Janeza Krst.
25 Č Viljem
26 P Janez in Pavel
27 S Ema Krška, Ladislav
28 N Leon II., 6. pobink.
29 P **Peter in Pavel**
30 T Spomin Pavla apost.

JULIJ

1 S Dragocena kri N. G.
2 Č Obiskanje Dev. Mar.
3 P Irenej
4 S Urh
5 N Ciril in Metod, 7. pob.
6 P Izaija, Marija Goretti
7 T Vilibald
8 S Elizabeta
9 Č Tomaž Moore
10 P Amalija
11 S Pij I.
12 N Mohor in Fortunat
13 P Anaklet, Evgen
14 T Bonaventura
15 S Vladimir, Henrik
16 Č Karmelska Mati božja
17 P Aleš
18 S Kamil, Miroslav
19 N Vincencij Pav., 9. pob.
20 P Marjeta
21 T Daniel
22 S Marija Magdalena
23 Č Apolinarij
24 P Kristina
25 S Jakob st., ap.
26 N Ana, 10. pobink.
27 P Panteleon, Sergij
28 T Nazarij, Viktor
29 S Marta
30 Č Abdon in Senen
31 P Ignacij Loyola

AVGUST

1 S Makabejski bratje
2 N Alfonz, 11. pobink.
3 P Lidija
4 T Dominik
5 S Marija Snežna
6 Č Gospodovo spremenenje
7 P Kajetan
8 S Janez M. Vianney
9 N Roman, 12. pobink.
10 P Lavrencij
11 T Tiburcij
12 S Klara
14 P Evzebij, Albert
13 Č Hipolit in Kasijan
15 S Marijino vnebovzetje
16 N Rok, 13. pobink.
17 P Hiacint, Ljudmila
18 T Helena
19 S Janez Eudes
20 Č Bernard
21 P Ivana Šantalska
22 S Brezm. Srce Marijino
23 N Filip, 14. pobink.
24 P Jernej
25 T Ludovik
26 S Ceferin
27 Č Jožef Kasancij
28 P Avguštin
29 S Obgl. Janeza Krst.
30 N Roza Lim., 15. pob.
31 P Rajmund

SEPTEMBER

1 T Egidij, Tilen
2 S Štefan
3 Č Pij X.
4 P Rozalija
5 S Lavrencij Justiniani
6 N Caharija, 16. opbink.
7 P Anastazij, Marko
8 T Mali šmaren, r. D. M.
9 S Peter Klaver
10 Č Nikolaj Tolentinski
11 P Hiacint
12 S Ime Marijino
13 N Notburga, 17. pobink.
14 P Povišanje sv. Križa
15 T Sedem žalosti D. M.
16 S Ljudmila, kv.
17 Č Rane sv. Frančiška A.
18 P Irena, Jožef K., kv.
19 S Januarij, kv.
20 N Evstahij, 18. pobink.
21 P Matej, ap.
22 T Tomaž Villanovski
23 T Lin, Tekla
24 Č Marija reš. jetnikov
25 P Kamila
26 S Ciprijan
27 N Kozma in Damijan
28 P Vaclav
29 T Nadangel Mihael
30 S Hieronim

OKTOBER

1 Č Remigij
2 P Angeli varuhi
3 S Terezija Det. Jez.
4 N Frančišek Asiški
5 P Placid in tovariši
6 T Bruno
7 S Marija, Kralj. rož. v.
8 Č Brigita
9 P Dionizij
10 S Frančišek Borgia
11 N Materinstvo D. M.
12 P Maksimilijan
13 T Edvard
14 S Kalist
15 Č Terezija
16 P Gal, Hedvika
17 S Marjeta Marija Al.
18 N Luka, 22. pobink.
19 P Peter Alkantara
20 T Janez Kancij
21 S Uršula
22 Č Kordula, Vendelin
23 P Anton Marija Claret
24 S Nadangel Rafael
25 N Kristus Kralj, 23. pob.
26 P Evarist
27 T Frumencij
28 S Simon in Juda, ap.
29 Č Narcis, Donat
30 P Alfred, Klavdij
31 S Volbenk

NOVEMBER

1 N **Vsi sveti**, 24. pobink
2 P Verne duše
3 T Viktorin, Just
4 S Karel Boromejski
5 Č Caharija in Elizabeta
6 P Lenart
7 S Engelbert
8 N Bogomir, 25. pobink.
9 P Božidar
10 T Andrej
11 S Martin Tourski
12 Č Martin I.
13 P Stanislav Kostka
14 S Jozafat, bl. Nikolaj T.
15 N Leopold, 26. pobink.
16 P Jedert
17 T Gregor Čudodelec
18 S Odon
19 Č Elizabeta
20 P Feliks Valois
21 S Darovanje D. M.
22 N Cecilija, 27. pobink.
23 P Klemen I.
24 T Janez od Križa
25 S Katarina
26 Č Silvester
27 P Virgilij
28 S Gregor III.
29 N Saturnin, 1. advent.
30 P Andrej

DECEMBER

1 T Edmund
2 S Bibijana
3 Č Frančišek Ksaverij
4 P Barbara
5 S Saba
6 N Nikolaj, 2. adventna
7 P Ambrozij
8 T **Brezm. spoč. Marije**
9 S Peter, Valerija
10 Č Melkijad
11 P Damaz I.
12 S Aleksandar
13 N Lucija, 3. adventna
14 P Dušan
15 T Irinej, Kristina
16 S Evzebij in Makarij, kv.
17 Č Lazar
18 P Gracijan
19 S Urban, kv.
20 N Makarij, 4. adventna
21 P Tomaž, apostol
22 T Demetrij
23 S Viktorija
24 Č Adam in Eva, sv. večer
25 P **Božič, rojstvo Gosp.**
26 S Štefan
27 N Janez Evangelist
28 P Nedolžni otroci
29 T Tomaž Kanterberijski
30 S David
31 Č Silvester

kazalo

SV. CIRIL IN METOD, 863— 1963

Magnifici eventus, papež Janez XXIII. 7
Ob 1100- letnici prihoda sv. Cirila in Metoda med Slovane, dr. P. Krajnik 10
Slovenci v proslavo svetih bratov, Joško Krošelj 16

POGLED V DOMOVINO

O ustavi nove Jugoslavije, I. A. 25
Obrazi slovenske literature v domovini, Lev Detela 34
Socializacija kmetijstva v Jugoslaviji, dr. Jože Basaj 39
Slovenija, njena upravna razdelitev in prebivalstvo, Joško Krošelj 48
Pomorjeni otroci, Jan Markovič, Perspektive 23-24, 1963 52
Na rob Vatikanskemu koncilu, P. K., Perspektive, 21, 1963 52

PROBLEMI NAŠEGA OBSTOJA, ANKETA

Zakaj anketa, Miloš Stare 55

Anglija
dr. Ljubo Sirc 59

Argentina
Božo Bajuk 61
Marjana Batagelj, roj. Kovač 63
dr. Tine Debeljak 65
Božidar Fink 71
Alojzij Geržinič 74
dr. Rudolf Hanželič 84
dr. Milan Komar 85
Anica Kralj, roj. Simčič 87
Marko Kremžar 90
Danica K. Petriček 93
dr. Jože Rant 98
dr. Branko Rozman 100
Pavel Verbic 101

Avstralija
p. Bernard Ambrožič O. F. M. 105

Avstrija..
Lev Detela 108

Italija
Roman Rus 111

ZDA
dr. Miha Krek 114
Karel Mauser 120
dr. Bogdan C. Novak 121
p. Fortunat Zorman O. F. M. 132

Gerold Schmidt in Slovenci 137

Umetniška priloga

RAZPRAVE, DOKUMENTI, PRIČEVANJA

Branivec miru, dr. Milan Komar 143
Iz socialne in politične zgodovine Slovenije, dr. Andrej Filipič 149
Pričevanje, Martin Žekar 171
Še eno poglavje iz spominov, dr. L. Sirc 182
Povzetek in tematika prvega obdobja koncilskih del, Roman Rus 203

NAŠI GORNIKI

Gorniška zgodovina Pier Giorgia, dr. Vojko Arko 221

V patagonskem vetrovju..., Pier Giorgio, Peter Skvarča 223
...in v objemu pume, Jurij Skvarča .. 231

RAZGLEDI

Naša beseda in pesem:
Sošolci, Vinko Beličič 245
Samotna hiša, Karel Mauser 247
Profesorjevo predavanje o slovenskem gnoju, p. B. Ambrožič 249
Dve pesmi: Ovijalka, Cestni pometači, Milena Merlak-Detela 251
Iz globin, Milena Šoukal 252
Slovenska ideološka emigracija v Združenih državah Amerike, Z. Novak .. 253

V spoštljiv spomin
Papež Janez XXIII., B. R. 278
Nadškof Anton Vovk, J. K. 280
Prelat dr. Franc Grivec, dr. Franc Gnidovec 282
Papež Pavel VI., B. R. 285

Slovenci v zamejstvu
Za narodne pravice koroških Slovencev, Ivan Vodovnik 288
Slov. gimnazija v Celovcu, R. M. 292
Slovenci v Julijski krajini za svoje pravice, S. B. 293

Slovenci v izseljenstvu
Kronološki pregled delovanja Slovencev v Torontu od septembra 1962, J. Kranjc 295
IV. slovenski dan v Kanadi, J. K. 298
Slovenci v Winnipegu, J. M. 300
Slovenci v Argentini 301

Knjižne izdaje zamejskih in izseljenskih Slovencev, Zdravko Novak 304
Svetovni kongres krščanskih demokratov, Ignacij Čretnik 307
Ob 20-letnici Turjaka, Janez Grum 310
20.000,000.000 USA dolarjev, J. Hafner 321
Zahvala 328
Koledar 338

Este libro se terminó de imprimir el día 12 de noviembre de 1963 en la imprenta Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Bs. Aires, en 1200 ejemplares

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

V založbi svobodne slovenije

so izšle naslednje knjige:

1. **Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. **Velika črna maša za pobite Slovence.** Pesnitev **Jeremije Kalina** — 220 strani, 22 celostranskih lesorezov akad. slikarice **Bare Remec.** (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini.)
3. **Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1950 — 256 strani, 188 ilustracij. Opremil **Vladimir Mazi.**
4. **Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1951 — 288 strani, 90 ilustracij, 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij del **Franceta Goršeta, Franceta Ahčina, Božidarja Kramolca,** Bare Remčeve, **Marijana Koritnika** in **Franca Laha.** Opremil **Marijan Koritnik.**
5. **Poljub** — Pesniška zbirka **dr. Tineta Debeljaka.** Ilustracije akad. slikarice **Bare Remčeve.** — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
6. **Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije** za leto 1952 — 256 strani, 166 ilustracij. Opremil **Božidar Kramolc,** Kanada.
7. **Naša beseda.** Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij **Stanka Snoja.**
8. **Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije** za leto 1953 — 256 strani, 85 ilustracij. Opremil **ing. Marko Bajuk.**
9. **Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije za** leto 1954 — 288 strani, 95 ilustracij. Opremil **ing. Marko Bajuk.**
10. **Marji.** Rapsodije za prvo Marijino sveto leto 1954. Pesniška zbirka **Jeremije Kalina.** Oprema in linorezi akad. slikarice **Bare Remec.**
11. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1955 — 272 strani, 140 ilustracij. Opremila **Bara Remec.**
12. **Čas pod streli,** zbirka črtic, posvečena spominu padlih borcev ob deseti obletnici Vetrinjske žalbigre. Napisal **Ivan Korošec.** 220 strani. Uvodno besedo napisal **Karel Mauser.** Opremil in ilustriral **Ciril Skebe.**
13. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1956 — 304 strani, 91 ilustracij. Opremil akad. slikar in kipar **France Gorše,** Cleveland, USA.
14. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1957 — 256 strani, 101 ilustracij. Opremil akad. slikar **France Gorše,** Cleveland, USA.
15. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1958. **Jubilejni ob desetletnici** — 288 strani, 97 ilustracij. Opremil akad. slikar in kipar **France Gorše, Cleveland** USA.
16. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1959 — 288 strani, 73 ilustracij. Oprema: Ovitek: Akad. slikar in kipar **France Gorše,** Cleveland, Ohio, USA.
17. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1960 — 296 strani, 75 ilustracij. Ovitek: arh. **Marijan Eiletz,** posamezna zaglavja: akad. slikar in kipar **France Gorše, Ivan Bukovec, Jurij Vombergar, Meta Žirovnik, France Papež** in **Tone Kržišnik.**
18. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1961 — 272 strani, 87 ilustracij. Oprema: Ovitek: **Ivan Bukovec;** zaglavja: **Ivan Bukovec, Andrej Makek, Tone Kržišnik.**
19. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1962 — 284 strani, 59 ilustracij. Ovitek: akad. slikar **Milan Volovšek,** notranja oprema **France Pernišek ml.**
20. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1963. — 288 strani, 43 ilustracij. **Ovitek in notranja oprema: Jure Vombergar.**

svobodna slovenija